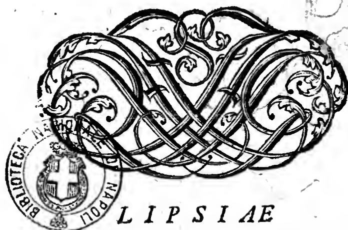
BIBLIOTECA NAZ
XXV*
A
53
NAPOLI

Google

IO. GEORGII WALCHII
P. P. O.

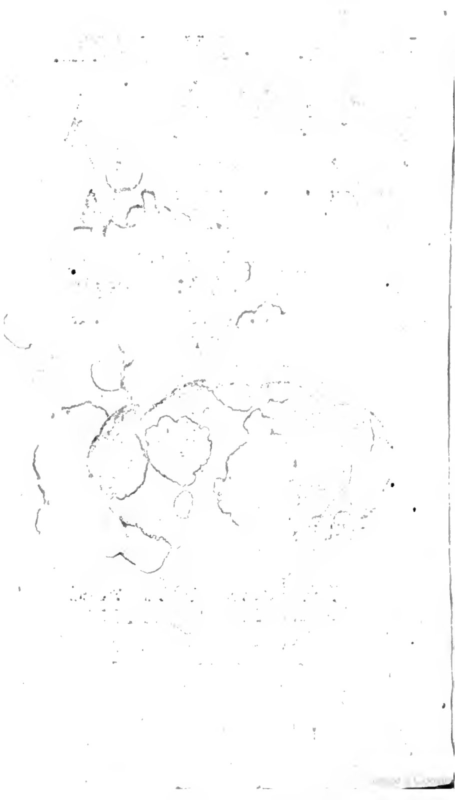
PARERGA ACADEMICA

EX
HISTORIARVM ATQVE
ANTIQVITATVM MONIMENTIS
COLLECTA.



LIPSIAE
SVMTV IO. FRIEDER. GLEDITSCHII
B. FILII.

M. D C C X X I.



PERILLVSTRI ATQVE
EXCELLENTISSIMO DOMINO,
DOMINO
FRIDERICO GOTTHILF MARSCHALL
DICTO GREIFF,
EX
EQVITIBVS FRANCONIAE,
QVI PROXIME IMPERIO ROMANO
GERMANICO SVBIECTI SVNT,
DOMINO IN EINOED, ERLEBACH,
ET OSSMANSTADIO,
A CONSILIIS SANCTIORIBVS
SERENISSIMORVM DVCVM SAXO-
VINARIENSIVM, ET SVPREMO AVLAE
MARESCHALLO,
NEC NON
CVRIAE PROVINCIALIS IENENSIS
ASSESSORI, AC PRAEFECTVRARVM ROSLENSIS
ET GEBSTADIENSIS DIRECTORI
GRAVISSIMO.

DOMINO SVO GRATIOSISSIMO
S. P. D.
IO. GEORGIVS WALCHIVS.

PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME
VIR,



Pus hoc muſarum mearum, quibus colendis tradendisque conſecraui animum, non potui non TIBI *ſacrare, hacque deuota inſcriptione meæ in* TE *obſeruantiæ ac ſingularis pietatis ſtatuere monimentum. ea enim ſunt* TVA *in publicam, ea in litterariam rem merita, vt, quamuis ceteros in tanto faſtigio, quo* IPSE *es, conſtitutos negotiorum publicorum copia & magnitudo alienos efficiat ab humanioribus muſis;* TV *non ſolum ad Principum res explicandas valeas; ſed litteras quoque mira felicitate earumque auctoritatem tuearis,* TV*oque præſidio ſpem cœtus eruditi ſemper conſerues. qua publica prædicatione nullam adulationis notam metuo. ſatis me ab hac ſuſpicione abſoluunt tot præſtantiſſima*

incre-

incredibilis TVI *adfectus erga musas earumque cultores argumenta, quum in tanta cura ac sollicitudine, qua dies noctesque a salutis publicæ custodia oculos haud deflectis, doctrinæ liberalioris studiis semper pectus* TVVM *deuoueas, ac summa* TVA *auctoritate eorum pretia defendas, omnesque, qui ex litteris vtilitatem ac suauitatis fructum colligère instituunt, pro celsa animi virtute, pro constantia singulari suscipias libenter, susceptos foueas, &, dato ornandi loco, ornes cumulate. sic multi intelligunt & vltro fatentur, se* TVIS *vinci beneficiis, quorum quum memores sint musæ, id* TIBI *omnino præstabunt, vt gloria* TVA *vires ab æuo, atque incrementum ab annis capiat. in quorum numero & ego sum, meque magnam fortunarum mearum partem Tibi debere, pie agnosco, ac merita* TVA *in me, ac musarum mearum felicitatem, quæ maxima & plane singularia sunt, deuote semper veneror, suspicione ingrati hominis me liberaturus. recordatio temporis illius, quo Lipsiæ primus aditus ad* TE *mihi patebat, quo suaue & humanitatis plenissimum alloquium* TVVM, *sermoque omni doctrina refertus deducebat me in admirationem pietatemque, delectationem habet haud mediocrem, atque animum meum ad cultum*

gratæ ac piæ memoriæ incitat. nam quum paullo poſt ſupremus mundi arbiter atque imperator me ex Lipſia exire & ab muſis loci illius iucundiſſimis diſceſſionem facere iuberet, ac miranda ſua prouidentia curaret, vt ſereniſſimi Principes ac Domini academiæ huius conſervatores me ad munus litteras humaniores profitendi publice euocarent; hac in cauſſa fortunarum mearum TE *benigniſſimum expertus ſum patronum. ex quo diuinam vocem ſecutus, res meas meaque ſtudia in hanc vrbem transtuli, vt ad clementiſſimam Principum meorum voluntatem totum me fingerem atque accommodarem, tanta* TVORVM *in me beneficiorum facta eſt acceſſio, vt non poſſim non pie agnoſcere,* TE *ad ſalutem meam tuendam, augendam, amplificandamque ſumma eaque benigniſſima contuliſſe ſtudia. quapropter animus meus ad gratæ memoriæ ac pietatis ſignificandæ cultum procliuis, in id curas & cogitationes ſemper direxit, quomodo publice declararem, quantum* TIBI *debeam, ac beneuolentiæ* TVAE, *qua me ornaſti, luculentiſſima documenta prædicarem, etiam præſidio* TVO *fortunas meas ſartas & tectas conſeruandas iterum commendarem. ſoluo igitur, quod debeo, neque vero, dum ſoluo,* TIBI *met*

debere

debere desino. accipies hoc opusculum, quod, vt vides, auspicio illustris nominis TVI *emitto, ea, qua solitus es, beneuolentia, & agnosces, spero, magis pium rectumque animum, quam doni modum & pretium. quamuis enim* TE *esse principem virorum egregiorum, qui hæc politiora studia atque elegantiorem doctrinam ex æquo & vero æstiment, lætari possim; fateor tamen, ipsum munus hoc, quod musæ meæ* TIBI *offerre sustinuerunt, esse tenue atque exile. id tantum velim,* TIBI *sit persuasissimum, nullam curam mihi esse antiquiorem, quam vt perpetua obseruantia ac pietate, quam diu fuero superstes, animum submissi erga* TE *cultus plenissimum significem. deum veneror, vt* TV *diutissime viuas, valeas, ac litterarum incrementis felicissime, vt facis, prospicias.*

Ienæ d. I. *aug. anno reparatæ salutis*
MDCCXXI.

)(4 BENE-

BENEVOLO LECTORI S.

VIdes hic parerga academica, de quibus pauca monebo, quamuis de argumentis, quæ illis explicantur, adhuc disputandi materia non deesset, si & temporis & aliarum occupationum ferret ratio. animum quippe induxi, parergis hisce varia momenta elegantioris doctrinæ ac philosophiæ, quæ & vtilitate & suauitate illustriora sunt, diligentius explanare, ac illorum studiis, quorum animi harum pulcerrimarum rerum pascuntur, consulere. primo loco deprehendis dissertationem *de fabulosa historia Semiramidis*, qua præcipue disputaui aduersus CTESIAM CNIDIVM, qui captus bello, quod Cyrus minor cum fratre Artaxerxe gessit, & in Persidem delatus ibi per XVII annos exercuit medicinam. ex ipsius monimentis præter pauca fragmenta & excerpta, quæ HENRICVS STEPHANVS, ANDREAS SCHOTTVS, GOTHOFREDVS IVNGERMANNVS collegerunt, nihil ad nos peruenit, quamuis luculenta lubricæ ac malæ fidei documenta dederit, id quod non solum antiqui, ARISTOTELES, STRABO, PLVTARCHVS; sed ex recentioribus quoque IOSEPHVS SCALIGER, HERMANNVS

CON-

CONRINGIVS, BERNH. de MONTFAVCON, CHRISTOPHORVS CELLARIVS aliique obſeruarunt. cuiusmodi errores & fabulas tradidit quoque in hiſtoria Semiramidis, quippe quam primum ea, qua decet, fide ex vetuſtis monimentis commemoraui, ac deinde regulas probabilitatis hiſtoricæ ſecutus expoſui, quod illius ſit pretium, quamue mereatur auctoritatem. equidem diſſertatio hæc iam anno MDCCXIII. Lipſiæ prodiit; heic autem iſtam emendatam & acceſſionibus non leuioris momenti auctam deprehendes, cuius rei ea tantum documento ſunt, quæ de ipſo CTESIA CNIDIO, de matre Semiramidis, quam fabuloſa prodidit ætas, item de θηριοτρόφοις, de origine Babylonis, de Belis diſputaui copioſe.

Diſſertationem hanc excipit *diatribe de variis modis litteras colendi apud veteres romanos*, quæ quum non mediocris antiquitatum rei litterariæ ſit dignitas, cultoribus atque alumnis illarum fructum quemdam, ſpero, adferet, vt adeo operam meam in hoc non male collocaſſe videar. nam quamuis fuerint, qui ingenia ſua in hoc litterarum genere exercuerunt diligenter, atque in his rerum antiquarum ſtudiis magna elaborarunt cura, quorum notitiam præcipue IO. ALBERTO FABRICIO & IACOBO FRIDERICO REIMMANNO debe-

mus; nemo tamen argumentum hoc a me expoſitum, iuſto ordine, & ea, qua decet induſtria, eſt perſecutus. veteres romani nominis ſui magnitudinem impleruntnon ſolum armorum peritia, ſed litterarum quoque ſtudiis, quibus a prima ætate animum tradiderunt, ex quorum diſcendi modo, nec non educationis atque inſtitutionis ratione, & iucunda & vtilia exempla capere noſtramque doctrinæ culturam ad iſta fingere poſſumus.

Tertio loco videbis diſſertationem *de præmiis veterum ſophiſtarum, rhetorum & oratorum*, quod argumentum, quum LVDOVICVS CRESOLLIVS, cui debemus *theatrum rhetorum, oratorum & ſophiſtarum*, leuiore attigiſſet induſtria, vberius ex antiquæ ætatis monimentis illuſtrandum elegi, & ad id præcipue ſtudium meum contuli, vt varia præmiorum genera, quibus veteres ſophiſtæ adfecti ſunt atque ornati, diſtincte exponerem, cuiusmodi ſunt ſalaria, tituli honoris, adclamationes, coronæ, ſtatuæ, legationes, magiſtratus, victus publicus. nec non varias adieci obſeruationes ex elegantiori diſciplina, quæ loca obſcuriora ſcriptorum diuinorum illuſtrant, multisque demonſtraui exemplis, litteras humaniores, præcipue ſtudia antiquitatum veterum gentium interpreti oraculorum ſacrorum operam præſtare vtilem.

vtilem, siue res ipsas, siue dicendi genera ac formulas respiciamus. extiterunt viri grauissimi, qui in eo collocarunt studia sua, vt doctrinam græcæ litteraturæ, quam ex lectione scriptorum profanorum hauserant, ad codicem noui fœderis enarrandum illustrandumque adferrent, quam gloriam propriam sibi fecere ætate paullo superiore STEPHANVS, BEZA, CASAVBONVS, HEINSIVS, PRICAEVS, GROTIVS, ERASMVS SCHMIDIVS, STOLBERGIVS, & nostra memoria HENRICVS HAMMONDVS, IO. CLERICVS, LAMBERTVS BOS, GOTTFRIED OLEARIVS aliique. nec ipsis horum studiorum felix defuit euentus, quum non solum multarum vocum ac formularum, quas scriptores fœderis posterioris vsurparunt, auctoritas firma; sed & vis significandi ex profanis græciæ libris vindicari atque ostendi, adeoque suspicio loquendi generis barbari remoueri ac via ad rectam sententiam parari possint, si modo tale studium cum cautione quadam instituatur.

Sequitur diatribe de *amœnitatibus historicis ex Ciceronis peregrinatione collectis*, qua verba CICERONIS, quibus ipse iter suum litterarium commemorat, illustraui, multaque collegi de Athenis, scholis Atheniensibus litterariis, præceptoribus Ciceronis, de Asia, eiusdemque littera-

rum domiciliis atque eloquentia Asiaticorum oratorum, deque re litteraria Rhodiorum, quæ cultoribus antiquitatum grata fore, confido. hæc dissertatio quidem anno MDCCXV Lipsiæ prodiit; aliam autem iam faciem præ se fert, quum & multæ factæ sint accessiones, eaque, quæ breuiter erant dicta, copiosius tradita, & varia momenta meliori studio emendata fuerint. habes deinde exercitationem historico-philosophicam de *atheismo Aristotelis*. primum generatim disputaui de varia existimationis Aristotelis fortuna, quæ omnino fuit dubia; quum alii doctrinas illius cum scripturis sacris voluerint conciliare; alii vero ipsum in atheorum ordinem adscripserint. quibus expositis ad opus atque argumentum dissertationi huic propositum sum aggressus, atque obseruaui, quod partim doctrina philosophiæ Aristotelis, siue ad speculationem, siue ad mores humanos spectet, ad atheismum viam possit munire; partim ipse philosophus sua mente nullum de deo ac diuino cultu sensum & studium habuerit, id quod posterius probabili ratione adfirmaui. atqui hoc discrimen inter atheismum doctrinæ & ipsius auctoris, quod satis est apertum ac firmum, diligenter ante oculos proposui, quum hoc neglecto, non possint non ea, quæ distincte tractanda

da ſunt, perturbari, ac ſæpe ſine cauſſis philoſophi adcuſentur atheiſmi, a quo animus cuiusdam interdum alienus eſt, quamuis ipſius doctrina ac præcepta ad iſtum quemdam perducere queant. quid præſtiterim, quisque ad æquitatis rationem iudicet, nullo prauorum affectuum ſtudio captus, qui rationi inimici mentis oculos aciemque perſtringunt atque impediunt, quo minus quid in quaque re verum ac falſum ſit poſitum, videamus. in eam ſententiam, quod Ariſtoteles male ſenſerit de deo rebusque diuinis, iam alii quidem ſunt ingreſſi, quorum in ipſa diſſertatione a me facta eſt mentio; nemo tamen argumentum hoc ea ratione atque induſtria, qua id copioſe perſecutus ſum, expoſuit atque accurate principia, quibus Ariſtotelis doctrina & rerum naturalium & moralium nititur, examinauit. ex quibus omnibus non obſcure colligi poteſt, quam miſera philoſophiæ fuerit conditio ſuperiori ætate, quum & in ſcholis chriſtianis Ariſtotelem vnice ſequerentur, ipſum pie colerent veluti oraculum philoſophicum, effata eius ſancte ac religioſe haberent, de quo acerbiſſimo ſeruitutis iugo diuino numine repulſo, nobis gratulamur merito.

His accedit diatribe *de enthuſiaſmo veterum ſophiſtarum & oratorum*, de qua ſcribenda

benda cogitandi materiam mihi dedit PHILOSTRATVS, cuius opus memoriis veterum ſophiſtarum celebrandis conſecratum, quum ſtudioſe perlegerem, obſeruaui oratorum exempla, qui diuino afflatu ſe incitari crediderunt. quam in cauſſam partim CRESOLLII *theatrum rhetorum*, partim ſcriptores de enthuſiaſmo, MERICVM CASAVBONVM, HENRICVM MORVM, HENNINGIVM, IO. GERDESIVM & alios adii, vt quid lucis ex illis peti poſſit, viderem, qui quum multa momenta induſtriæ meæ relicta eſſe deprehenderem, mentem meam eiusque conſilium confirmarunt. quapropter hac diſſertatione id egi, vt varia enthuſiaſmi huius genera ex antiquis monimentis diſtincte exponerem, etiam in cauſſas illius curatius inquirerem, id quod copiam mihi fecit, veterum doctrinam de dæmonibus atque hominum cum illis congreſſu tradendi, etiam hiſtoriam ſophiſtarum illuſtrandi, in qua quamuis CRESOLLIVS inſignem poſuerit laborem, multa tamen, quæ diligentius ac maiori cura exponenda ſunt, reliquit, vt diſſertatio, quam meditor ac paro *de inuitatione oratoria veterum ſophiſtarum* teſtari debet. ſubiicitur huic *hiſtoria logicæ*, de qua bene meriti ſunt PETRVS RAMVS, BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, GERH. IO. VOSSIVS, PETRVS GASSENDVS, IACOBVS

COBVS FRIDERICVS REIMMANNVS & alii, quos copiose prolegomena historiæ huius recensent. quorum studia quum animo meo cogitarem, fateor me facile a proposito de historia logicæ scribenda fuisse abductum, ne post clarissimorum virorum labores Iliadem post Homerum in lucem producerem. contra quum animo pensitarem, aliorum historias neque ad nostram vsque ætatem esse perductas, neque fata ipsarum doctrinarum attigisse, neque ad id perfectionis fastigium peruenisse, vt nullæ accessiones fieri possent; non frustra operam consumturus videbar, si historiam logicæ hac forma rationeque adornarem, vt & notitiam scriptorum logicæ, qui hanc disciplinam commentationibus suis ætate & antiqua & media & recentiori illustrarunt; & fata ipsarum doctrinarum traderet. quibus de caussis tres libros constitui, quorum primus *de origine artis logicæ;* secundus *de progressu ac fatis logicæ*, tertius *de varia existimationis logicæ fortuna* disserit, ex quibus secundus recenset varios logicarum scriptores, atque exponit originem, progressum & fata doctrinarum logicæ, nec non varios modos istam tradendi. atqui hac ratione, si deus velit, historiam aliarum doctrinarum philosophiæ *metaphysicæ, physicæ, ethicæ, iurisprudentiæ ac theologiæ*

natura-

naturalis & *politicæ* adornare animum induxi, atque efficere, vt parerga noſtra academica cultoribus philoſophiæ & hiſtoriarum vtilitatem quamdam adferant. illi enim, qui adhuc ſibi perſuaſerunt, hiſtoriam litterariam abſolui ſola ſcriptorum & librorum notitia, a vera illius indole cognoſcenda diſceſſerunt, quum fata & ſcriptorum & librorum & doctrinarum explananda ſint, quod poſtremum momentum a multis, qui huic hiſtoriarum generi operam dederunt, aut plane prætermiſſum, aut leuiore induſtria fuit expoſitum. tandem videbis hic diatriben de *orationibus panegyricis veterum* cum græcorum,tum romanorum, qua diuerſas harum orationum ſpecies recenſui, ac veram illarum originem demonſtraui, principes oratores, quibus ſermones panegyricos debemus, commemorans.

Hæc igitur ſunt momenta, quæ hæc parerga academica complectuntur, ex hiſtoriarum atque antiquitatum litteris collecta. cuiusmodi ſtudia qui haud abiiciunt, illis operam non plane inutilem aut ingratam me præſtitiſſe, confido, in eo poſthac elaboraturus, ſi aliarum occupationum ratio ſic ferat, vt opus hoc feliciori continuatum euentu in lucem prodeat publicam. Ienæ d. I aug. anno reparatæ ſalutis M D CC XXI.

EXERCITATIO HISTORICA

DE

FABVLOSA HISTORIA SEMIRAMIDIS

ADVERSVS

CTESIAM CNIDIVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Quam incerta omnia sint in historia de rebus Assyriorum, demonstratur §. I. *de genere Semiramidis* §. II. *de ipsius educatione, maturiore aetate ac matrimonio* §. III. *quo modo Semiramis ad regiam dignitatem peruenerit* §. IIII. *de operibus Semiramidis* §. V. VI. *de ipsius expeditionibus* §. VII. *indole corporis atque animi* §. VIII. *de extremis fatis* §. VIIII. *sepulcri monimento* §. X. *de fide historica generatim disputatur* §. XI. *num fuerit Semiramis?* §. XII. *contra auctoritatem Ctesiae Cnidii copiose differitur* §. XIII--XXI. *pluribus ostenditur, quam fabulosa sit Semiramidis origo* §. XXII--XXVI. *&* *educatio* §. XXVII--XXVIIII. *num Semiramis Babylonem condiderit aut ornauerit?* §. XXX--XXXIII. *historia de Semiramidis expeditione Indica reiicitur* §. XXXIIII. *num fortitudinis laudem mereatur Semiramis?* §. XXXV.

Qui historiae monimenta vel leuiore industria perlustrauit, quibus ea, quae in Assyriorum imperio inlustria sunt, vel breui summa, vel iusto elaboratoque opere traduntur, is facile historicorum modo negligentiam, modo prauitatem ingenii ac animi poterit adcusare. siue enim ad regni illius primordia; siue ad ipsius amplitudinem & diuturnitatem; siue ad regum administrationem; siue denique ad finem eius atque interitum aduertamus animum, vbique quod dubium est, inuenimus. ita quae tradita sunt de initiis regni Assyriorum, auctorum sententiis discrepant maxime. namque sunt, qui *Ninum* regni illius auctorem produnt, vti non solum IVSTINVS, [1] qui sub Antonino Pio TROGVM in sum-

1 *lib. I. c. 1.*

summam contraxit; sed & DIODORVS SICVLVS, [1] quum ait: πρῶτος δὲ τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων, Νῖνος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων μεγάλας πράξεις ἐπετελέσατο, *primus inter eos, quorum historiæ memoriam propagarunt, Ninus Assyriorum rex res magnas peregit*; & OROSIVS [2] testatur, omnes historiarum veterum auctores incipere a Nino. alii, ex quorum numero GEORGIVS SYNCELLVS est, qui IVLII AFRICANI EVSEBII que chronographorum fragmenta seruauit, [3] *Belum* primum Assyriorum regem ponunt, a qua sententia alii discedunt, quum plura Babylone, quam in Assyriis vestigia Beli, religio, templum, monimentum fuerint, nec ipse, neque successores vtrumque coniunxerint regnum. dantur quoque, qui *Nimrodum* id condidisse adfirmant, quæ opinio multorum seculorum consensionem habet: quo nomine vt fidem hanc dissimilem conciliarent, opera adlaborarunt non vulgari grauissimi ac historiarum litteris clarissimi, qua de re consulas PETRVM IOSEPHVM CANTELIVM [4] C. S. SCHVRZFLEISCHIVM [5] VLRICVM HVBERVM. [6] nec imperii Assyriorum diuturnitatem genuina & indubitata fide litteris consignatam tenemus, quum alii annorum numerum nimis amplificant; alii corruptum illum tradunt. regnum illud ultra annos CIƆ CCCC stetisse ex CTESIA CNIDIO commemorat DIODORVS SICVLVS, [7] quamuis paullo ante in ea fuerit sententia, quod regnum hoc ad Sardanapali ætatem flo-

1 *lib. II sub init.* 2 *lib. II. cap. 2.* 3 *p. 96. 206. edit. Paris.* 4 *obseru. in Iustinum.* 5 *oper. hist. polit. p. 5.* 6 *cinil. hist. lib. I. Sect. 2. cap. 2. p. 11.* 7 *lib. II. c. 21.*

ruerit per annos *πλείω τῶν χιλίων καὶ τριακοσίων ἔτι δ' ἑξήκοντα*, *plus quam* 1360 qua CTESIAE auctoritate permoti multi pro huiusmodi antiquitate Assyriorum regni propugnarunt, prout illud durasse per annos cIↄ ccc TROGVS apud IVSTINVM [1] scribit. AVGVSTINVS vero [2] habet annos cIↄ CCCV. VELLEIVS PATERCVLVS [3] cIↄLXX. EVSEBIVS [4] cIↄ CCXL. SYNCELLVS cIↄ CCCCLX. verum HERODOTVS [5] arctioribus regnum hoc terminis includit & annos DXX. ponit: *Ἀσσυρίων ἀρχόντων τῆς ἄνω Ἀσίης ἐπ' ἔτεα εἴκοσι καὶ πεντακόσια, πρῶτοι ἀπ' αὐτῶν Μῆδοι ἤρξαντο ἀπίστασθαι*, *quum Assyrii superiori Asiæ imperassent annis DXX. Medi primi ab ipsis deficere cæperunt*; quem numerum multi recentioris æui CONRINGIVS [6] CELLARIVS [7] GRAEVIVS [8] MARSHAMVS [9] BVDDEVS [10] aliique maioris esse fidei adfirmarunt. de ipsis regibus eorumque ordine ac numero nihil habemus certi, nisi quæ oraculis diuinis legimus inserta, sed quum ista tantum regum nomina declarant, parum ad adcuratiorem pertinent notitiam. missis iam ceteris, quæ sunt malæ fidei, unam *Semiramidem* ex aliis, cuius opera stupenda sane multi vetustioris ætatis prædicant, in præsentia examinabimus, quod curatius nobis peregisse videbimur, si feminæ huius virilis animi, vt traditur, originem, res gestas, præclara alia facinora & fata demum extrema per-

1 *lib. I. cap. 2. § 13.* 2 *de C. D. lib. XVIII. c. 21.* 3 *lib. I. c. 6 § 1.* 4 *chronic. n. 1197.* 5 *lib. I. c. 95.* 6 *aduers. chronolog. de Asia & AEgyptior. antiqu. dynast.* 7 *dissert. acad. p. 61* 8 *ad Iustin. lib. I cap. 2. p. 9.* 9 *canon chronol. p. 521.* 10 *hist. eccl. V. T. t. 1. p. 229. 467. 970.*

spicue

ſpicue ad contemplanda prius propoſuerimus.

§. II. Genus Semiramidis reginæ Aſſyriorum non generoſum antea, vt in aliis gentibus non paucis extitiſſe, poſtea vero ad ſummam nobilitatem regiumque faſtigium perueniſſe, aiunt. nata dicitur a Dea Syria, quæ *Derceto* ac *Derce* adpellatur, prout DIODORVS SICVLVS [1] qui Semiramidis momenta verboſius perſecutus eſt, de patria ipſius atque origine, ita diſputat: *κατὰ τὴν Συρίαν τοίνυν ἐστὶ πόλις Ἀσκάλων, καὶ ταύτης οὐκ ἄποθεν λίμνη μεγάλη καὶ βαθεῖα πλήρης ἰχθύων. παρὰ δὲ ταύτην ὑπάρχει τέμενος θεᾶς ἐπιφανοῦς. ἣν ὀνομάζουσιν οἱ Σύροι Δερκετοῦν. αὕτη δὲ τὸ μὲν πρόσωπον ἔχει γυναικὸς. τὸ δὲ ἄλλο σῶμα πᾶν ἰχθύος, διά τινας τοιαύτας αἰτίας, μυθολογοῦσιν οἱ λογιώτατοι τῶν ἐγχωρίων, τὴν Ἀφροδίτην προσκόψαι τῇ προειρημένῃ θεᾷ δεινὸν ἐμβαλεῖν ἔρωτα νεανίσκου τινὸς τῶν θυόντων οὐκ ἀειδοῦς. τὴν δὲ Δερκετοῦν μιγεῖσαν τῷ σύρῳ, γεννῆσαι μεν θυγατέρα, καταισχυνθεῖσαν δὲ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, τὸν μὲν νεανίσκον ἀφανίσαι, τὸ δὲ παιδίον εἰς τινας ἐρήμους καὶ πετρώδεις τόπους ἐκθεῖναι*, *eſt in Syria vrbs Aſcalon, a qua non procul ingens & profundus lacus, piſcium copia abundans & in vicinia illuſtris deæ templum, quæ Derceto Syris vocatur; facie mulierem & toto alio corpore piſcem referens; idque has ob cauſas. accolarum hic diſſertiſſimi fabulantur, Venerem ab illa offenſam, aerem iuuenis in ſacrificantium turba non inelegantis amorem deæ inieciſſe: ſuſceptaque ex complexu Syri filia, quum facinoris eam puderet, iuuenem necaſſe puellulamque in petricoſum*

[1] *lib. II.*

 quem-

quemdam locum ac desertum exposuisse. LVCIANVS [1] vero ait: ἄλλοι δὲ Σεμίραμιν τὴν Βαβυλωνίην, τῆς δὴ πολλὰ ἔργα ἐν τῇ Ἀσίῃ ἐςὶ, ταύτην καὶ τόδε τὸ ἕδος εἱσασθαι νομίζουσι. οὐκ ἥρῃ δὲ εἱσασθαι, ἀλλὰ μητρὶ ἑαυτῆς. τῆς Δερκετὼ οὔνομα. Δερκετοῦς δὲ εἶδος ἐν Φοινίκῃ ἐθηησάμην, θέημα ξένον. ἡμισέη μὲν γυνή. τὸ δὲ ὁκόσον ἐκ μηρῶν ἐς ἄκρους πόδας, ἰχθύος οὐρὴ ἀποτείνεται, *alii autem Babyloniam illam Semiramidem, cuius multa per Asiam extant opera, hoc templum consecrasse putant, non Iunoni, sed matri suae, cui Derceto fuit nomen. Dercetus autem imaginem in Phoenicia vidi, spectaculum insolitum. erat dimidia parte mulier: & quantum a femoribus ad pedes imos protenditur, in piscis caudam desinebat*: & HYGINVS [2] dicit: *murus in Babylonia, quem fecit Semiramis Dercetis filia*; item [3] *Semiramis Dercetis filia Babylonem* (condidit.) quae Semiramidis mater *Derceto* dicta, *Atargatis* quoque fuit adpellata, quamuis ipsum nomen scribatur varie, *Atergatis* quippe, *Adergatis*, *Adargatis*, *Atargata*, *Adargadis*. quae omnia vocabula corrupta esse ab *Adirdaga* ebraice אדיר דג id est *piscis potens*, SELDENVS [4] pronunciat. namque vti ex superioribus cum DIODORI SICVLI, tum LVCIANI verbis adparet, Derceto facie speciem mulieris, reliquis vero corporis partibus piscis figuram prae se habere fingitur, quamobrem a PLINIO [5] *prodigiosa Atargatis* adpellatur. quumque Derceto huic Syri diuinum cultum retulisse dicantur, teste STRABONE [6] ὑπέρχεῖται δὲ ποταμοῦ χοίνοις

1 *de Syria dea p. 662. tom. II. opp.* 2 *fab. CCXXIII* 3 *fab. CCLXXV.* 4 *Synt. II. de diis Syr. cap. 3.* 5 *lib. V. c. 23. H. N.* 6 *lib. XVI. p. 748.*

τέτα-

τέτ]αρας διέχυσα ἡ βαμβύκη, ἣν καὶ Εδεσσαν καὶ ἱερὰν πόλιν καλῦσιν, ἐν ᾗ τιμῶσι τὴν Συρίαν Θεὸν τὴν Αταργάτιν, *quatuor schœnorum spatio trans flumen est Bambyca, quam Edessam & Hierapolim quoque, id est sacram vrbem vocant. in ea Atargatim Syriam Deam colunt*; factum est, vt piscibus abstinuerint, quæ res est plurium ex antiqua ætate testimoniis confirmata. LVCIANVS [1] ἰχθύας χρῆμα ἱρὸν νομίζυσι καὶ ὄκοτε ἰχθύων ψαύυσι, *pisces sacros putant, nec pisces attingunt vnquam*; & paucis interiectis: ὅτι Δερκέλῳ μορφὴν ἰχθύος ἔχει, *quia Derceto piscis formam habet*: XENOPHON [2] μετὰ δὲ ταῦτα κῦρος ἐξελαύνει σαθμὺς τέσσαρας παρασάγγας εἴκοσιν, ἐπὶ τὸν χάλον ποταμὸν ὄντα τὸ εὖρος πλέθρυ, πλήρη δ' ἰχθύων μεγάλων καὶ πραέων, ὓς οἱ Σύροι θεὺς ἐνόμιζον, καὶ ἀδικεῖν ὐκ εἴων, ὐδὲ τὰς περιστεράς, *postea Cyrus castris quartis parasangas XX ad Chalum fluuium progreditur, cuius latitudo erat vnius plethri: erat is refertus piscibus magnis & mansuetis, quos Syri præ diis habent, vti & columbas nec lædi patiuntur*. CLEMENS ALEXANDRINVS [3] τῶν τὴν Φοινίκην Σύρων κατοικύντων, ὧν οἱ μὲν τὰς περιστεράς, οἱ δὲ τὺς ἰχθῦς ὕτω σέβυσι περιττῶς ὡς Ηλεῖοι τὸν Δία, *Syrorum Phœnicen incolentium, quorum alii quidem columbas, alii pisces tam impense colunt quam Elei Iouem*: confer. MACROBIVM [4] RHODIGINVM [5] VOSSIVM [6] RELANDVM [7], ab hac sententia, quod Semiramis nacta fuerit matrem Derceto, discedunt alii, qui istam ex Nino genitam esse adfirmant,

1 c. l. 2 ἀναβ. κῦρ. lib. I. p. 256. 3 admon. ad gentes p. 19. 4 Saturn. Lib. I. c. 23. 5 lection. antiqu. lib. XVIII. c 34 p 1028. 6 de orig. & prog. idolor. lib. I. c. 18. p. 175. 7 Palæst. lib. III. p. 591.

adeoque matrimonii cum illa societatem ipsi abiudicant. etenim CONON [1] tradit, Σεμίραμιν οὐχὶ γυναῖκα κατὰ τοὺς ἄλλους φησὶ Νίνου γενέσθαι, ἀλλὰ θυγατέρα, *Semiramidem non uxorem, vt alii prodiderunt, sed filiam fuisse Nini*; & MACROBIVS [2] *Nam supra Ninum, a quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est.*

§. III. Ex quo in vitam hanc ingressa est Semiramis, corpus ipsius per columbas conseruatum, ad robur maius atque incrementum peruenisse, dicit DIODORVS [3] περὶ τὸν τόπον, ὅπου τὸ βρέφος ἐξετέθη, πλῆθος περιστερῶν ἐννοσσεύοντος, παραδόξως καὶ δαιμονίως ὑπὸ τούτων τὸ παιδίον διατρέφεσθαι, *quum vero ad expositæ infantis locum magna columbarum vis nidularetur, miro quodam fato & nutricatio & salus ei contigit*: quo fato partim *Semiramidis* nomen illi inditum, partim diuinæ venerationis columbarum, quas Syri colebant, morem ortum fuisse, auctores scriptum reliquerunt, prout TIBVLLVS [4] dicit:

Quid referam, vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæstino sancta columba Syro?

quod momentum & testimonia illa, quæ paullo ante collegimus, corroborant satis. * Verum quum Semiramis ad eam ætatis partem peruenerit, quæ ad labores & officia aliis præstanda satis matura, necessitati temporis sese accommodans, seruitutem perpessa fuit, nec libertatis fructus potuit percipere, quapropter PLVTARCHVS [5] dicit: ἡ δὲ Σύρα Σεμίραμις

1 *apud Photium narr. IX. p. 427.* 2 *in somn. Scipion. lib. II. cap. 20.* 3 *lib. II.* 4 *lib. I. eleg. 8.* 5 *amator. tom. II. opp. p. 753.*

εἰκε-

οἰκοτρίϐη μὲν ἦν βασιλικοῦ θεράπαινα παλλακευομένη, Semiramis Syra ancilla fuit famuli regii regisque pellex; & PLINIVS [1] *Echionis sunt nobiles picturæ. Liber pater, item tragœdia & comœdia. Semiramis ex ancilla adipiscens regnum anus lampadas præferens.* matrimonii fœdus cum Menone iniit, de quo DIODORVS SICVLVS [2] refert, quod fuerit *πρῶτος τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ συνεδρίου καὶ τῆς Συρίας ἁπάσης ἀποδεδειγμένος ἔπαρχος senatus regii princeps & Syriæ totius administrator*: qui quum expeditionem aduersus Bactra cum Nino suscepisset, Semiramidem militiæ illius comitem secum habuit. at Ninus expertus ipsius ingenii singulares dotes mirificasque animi virtutes, nec tardius elegantissima faciei forma captus, amore in illam accensus est, quo nomine insidiatus est arti, qua Semiramidem illam sibi posset adiungere, & quamuis Menon Nini voluntatis esset aduersarius, vi tamen acerbiore ipsum adduxit, vt vxorem perditæ eius libidini traderet, quæ omnia sæpenumero dicto loco persequitur DIODORVS ac plurium quidem, qui DIODORVM ducem sunt secuti, sententia est, Semiramidem Nini fuisse vxorem; dantur tamen, qui id negatum iuerunt, prout supra iam obseruauimus. via igitur hac ratione ad regium fastigium Semiramidi munita est.

* Tanta enim superstitio per paganos fusa erat, oppresseratque illorum animos, vt & animantia, quæ rationis vsu destituta sunt, cultu diuino ac religioso prosequerentur, prout coruum, miluum, vulturem, bouem, bufones, canem, caprum, feles, serpentem, vaccas,

1 *H. N. lib. XXXV. cap. 10.* 2 *lib. II.*

AEgyptii; accipitrem Tentyritæ, ciconias & mustelam Thebani; picum Latini; vespertilionem Mexicani; capram Mendesii; ouem Saitæ, vt de aliis taceamus, in deorum receperunt numerum, vide ALBERTI disput. histor. de cultu idololatric. bestiarum Lips. 1669. & IO. SCHMIDII diss. histor. mor. de honore brutis non competente Lips. 1686.

§. IIII. Quo modo & iure Semiramis Assyriorum regnum ceperit tenueritque, in quo nulla nisi virilis sexus ratio gentilisque & successio hereditaria obseruata est? hoc inter auctores fuit controuersum. sunt, qui callido sane fraudisque pleno consilio Semiramidem regem Ninum interficiendum curasse, adeoque obtruncato Nino viam sibi ad maiestatem regiam parasse, tradunt, cuius rei testes habemus DIONEM apud AELIANVM [1] & PLVTARCHVM [2]. verum siue Ninus fato naturali, siue violento fuerit defunctus, princeps quæstionis momentum in eo positum est, quo iure Semiramis ad regium fastigium Assyriorum peruenerit? quoniam constat, quod nationes hæ imperia feminarum non ferant, ac ipsarum infirmitatem, ingeniique rudiorem indolem maiestati aduersam esse, obstinate sibi persuadeant. quapropter CEPHALIO apud SYNCELLVM [3] commemorat, quod Assyriorum reges prioribus ita successerint, vt παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενος τὴν ἀρχὴν καὶ ἔχων ἧτταν οὐδεὶς αὐτῶν ἐτελεύτησεν, *filius a patre excipiens regnum, & nemo illorum cladem passus fuerit mortuus*: imo VELLEIVS PA-

1 *lib. VII. cap. I. V. H.* 2 *amator. tom. II. opp. p. 753.* 3 *p. 167.*

TER-

TERCVLVS [1] clariſſime dicit: *in ſequenti tempore, imperium Aſiaticum ab Aſſyriis, qui id obtinuerant annis MLXX. translatum eſt ad Medos, abhinc annos ferme DCC LXX. quippe Sardanapalum eorum regem, mollitiis fluentem & nimium felicem malo ſuo, tertio & triceſimo loco ab Nino & Semiramide, qui Babylonem condiderant, natum*; ita vt ſemper ſucceſſor regni paterni foret filius. *Pharnaces Medus imperio vitaque priuauit.* quibus de cauſſis vero ſimile eſſe putamus, quod Semiramis regni tantum adminiſtrationem filio ad regnandum immaturo præripuerit, ac pro illorum temporum ratione ſibi vindicauerit, quod non obſcure ex hisce IVSTINI [2] verbis colligi poteſt: *hæc* (vidua Semiramis) *nec immaturo* (filio Ninyæ) *auſa tradere imperium* (id eſt, adminiſtrationem, quam velut tutelæ nomine ſuſceperat Semiramis: quoniam ius imperandi iam penes Ninyam erat) *nec ipſa palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter vni viro, nedum feminæ parituris, ſimulat ſe pro vxore Nini filium, pro femina puerum*; & DIODORVS SICVLVS [3] adfirmat, quod Ninus γεννήσας ἐκ Σεμιράμιδος υἱὸν Νινύαν ἐτελεύτησε, τὴν γυναῖκα ἀπολιπὼν βασιλίσσαν, quæ poſteriora verba notant, quod Semiramidi non ſucceſſionem, ſed eam duntaxat reginam reliquerit, confer C. S. SCHVRZFLEISCHIVM. [4] quo igitur fundamento HVGO GROTIVS [5] & MARSHAMVS [6] ad exemplum Semiramidis prouocent, quum de

1 *lib. I. cap. 6. n. 1. 2.* 2 *lib. I. cap. 2. n. 1.* 3 *lib. II. cap. 7.* 4 *operib. hiſtoric. polit. p. 17.* 5 *de I. B. & P. lib. II. c. 7. §. 12.* 6 *canon. chronic. ſec. IV. p. 69.*

iure

iure mulierum differunt, exinde facile iudicari potest.

§. V. Magna sunt merita atque opera, quæ Semiramis præstitisse, adeoque fama nominis sui terrarum orbem impleuisse dicitur, quippe quæ nacta sunt multorum seculorum memoriam & in quotidiano hominum sermone & ore fuerunt, prout IVLIANVS,[1] de Semiramide pronunciat, quod ὑπὲρ ταύτης πολὺς μὲν λόγος, ὡς ἐναυμάχει ναυσὶ τρισχιλίαις καὶ πεζῇ παρετάττετο, μυριάδας ὁπλιτῶν τριακοσίας ἄγουσα, τότε ἐν Βαβυλῶνι τεῖχος ᾠκοδόμει πεντακοσίων σταδίων μικρὸν ἀποδέον, καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν ὀρύγματα, καὶ ἄλλα πολυτελῆ καὶ δαπανηρὰ κατασκευάσματα ἐκείνης ἔργα γενέσθαι λέγουσι. *de ea frequens extet apud scriptores mentio, quod classem ter mille numero nauium instrueret; peditum vero tricies centena millia in aciem educeret: tum quod Babylone murum excitarit quingentorum fere stadiorum & quæ circa hanc vrbem fossiones aut ceteræ id genus magnificæ ac sumtuosæ structuræ sunt, ob ea omnia perfecta dicuntur.* sed distinctius accuratiusque opera ipsa recensere, operæ pretium est. Semiramidem Babylonem, vrbem illam maximam & Chaldaicarum gentium lumen condidisse, tradunt CTESIAS, DIODORVS, HERODOTVS, STRABO, MELA, IVSTINVS, VELLEIVS PATERCVLVS aliique quam plurimi, quæ vrbs quum magnitudinis, splendoris, miræ structuræ aliorumque ornamentorum laude ab antiquis historiarum auctoribus prædicatur, ea omnia quoque Semiramidi vindicarunt. inter alia enim laudantur *muri*

1 *orat. III. in laudem imperatric. Eusebiæ p. 127.*

Baby-

Babylonici, de quibus, quod ad ipsorum altitudinem inprimis adtinet, variæ & inter se discrepantes sententiæ extant. PHILO BYZANTIVS [1] ita dicit:- τὸ μὲν ὕψος ἐςὶ τῦ τείχȣς πλέον ἢ πεντήκοντα πήχεων· τὰ δὲ πλάτη τῶν παραδρομίδων ἅρματα τέτρωρα τέσσαρα καὶ ὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν διαππεύει, *muri altitudo quinquaginta cubitorum mensuram excedit: at deambulationum altitudines quadrigas quatuor eodem tempore in equestre certamen admittunt*; quem cubitorum numerum præter CTESIAM apud DIODORVM STRABO [2] quoque posuit, nec non CVRTIVS, [3] si quorundam scripturæ habeamus fidem, qui legunt: *altitudo muri quinquaginta cubitorum eminet spatio*, quamuis alii pro *quinquaginta* scribant *centum*. at vero HERODOTVS [4] muris hisce altitudinem CC. cubitorum regiorum adtribuit, quem quidem regium cubitum fuisse tribus digitis vulgari cubito ampliorem, confirmat: quotue cubitos ponit HERODOTVS, tot pedibus altitudinem horum murorum definiunt PLINIVS [5] ac SOLINVS: [6] quorum ille dicit: *Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia adpellata est, sexaginta millia passuum amplexa*, muris ducenos pedes altis, *quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quam nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque*; hic vero *Babylonia vrbs*

1 *de septem orbis mirac t. VIII. p.* 2674 *thesaur. antiquitat. graecar.* GRONOVII. 2 *lib. XVI.* 3 *lib. V. cap. I.* 4 *I.* 178. 5. *lib. VI. cap.* 26. *H.N.* 6 *cap.* 65.

est

est sexaginta millia passuum circuitu patens, muris circumdata, quorum altitudo ducentos pedes detinet, latitudo quinquaginta in singulos pedes ternis digitis vltra quam mensura nostra est altioribus; qui pedum numerus ex HYGINI [1] sententia adhuc minor fuit, quoniam murum Semiramidis altum pedes LX. fuisse dicit, in quo auctorum discrepantia certi quid definire, omnino est difficile, confer BRISSONIVM [2] FREINSHEMIVM [3] KIRCHERVM. [4] nec minus scriptorum sententiæ sunt diuersæ, quod ad ipsius vrbis ambitum adtinet, quem CTESIAS stadia CCCLX. CLITARCHVS CCCLXV. vterque apud DIODORVM; HYGINVS CCC. STRABO CCCLXXXV. DIO CASSIVS CCCC. HERODOTVS CCCCLXXX. scribunt, item si respicimus materiam, ex qua muri hi fuerunt constructi, quamuis plures tradant, illos laterculo coctili & bitumine fuisse structos, vti HERODOTVS, DIODORVS, CVRTIVS, IVSTINVS, PLINIVS, IVVENALIS, MARTIALIS, PROPERTIVS, AMMIANVS MARCELLINVS; sed HYGINVS dicto loco scribit, fuisse latere cocto & sulphure, ferro vinctos, ea fortasse caussa, quod teste PLINIO [5] sulphuris & bituminis vicina est natura, vti FREINSHEMIVS [6] & MVNCKERVS [7] obseruant.

§. VI. Vt silentio dimittamus pontem Babylonium, cuius primordia Semiramidis opera & studio vindicantur, & de quo DIODORVS

1 *fab. CCXXIII.* 2 *de regio Persar. principat. lib. 1. §. 81. p. 117.* 3 *ad Curtium lib. V. cap. I. n. 26.* 4 *turr. Babel. lib. II. cap. 4. p. 53.* 5 *lib. XXXV. cap. 15.* 6 *dicto loco.* 7 *ad Hygin. p. 290.*

RVS [1] pluribus differit, cuiusue figuram exhibet KIRCHERVS, [2] cogitationes noſtras conuertimus ad hortos penſiles, qui inter ſeptem mundi miracula narrantur, auctore LACTANTIO, [3] multarum arborum vmbra & proceritate amœni, quorum ornatum & ſplendorem commemorant STRABO [4] CVRTIVS [5] PHILO BYZANTIVS [6] * quamuis CVRTIVS dicat, hortos hoſce eſſe miraculum vulgatum græcorum fabulis. at vero quum illi horti penſiles a tot ſcriptoribus ſint laudati, non plane in cenſu fabularum haberi poſſunt, licet poetæ, vt id, quod per ſe magnum eſt, veluti incredibile & humanis viribus maius prædicare ſolent, multa addiderint ficta. inprimis vero de eo inter ſcriptores diſputatur, quis hoc hortorum opus fuerit molitus? EVSTATHIVS [7] iſtos acceptos fert Semiramidi, quum de iſta dicit: ἔκτισε δὲ καὶ δεξαμενὴν μεγάλην ἣ κῆπον ἐπήγειρε θαυμαστὸν, ἐπιλεγόμενον κρεμαστὸν, ὃς τετράπλευρος μὲν ἦν, ἑκάστην δὲ πλευρὰν ἔχε τετράπλεθρον, *extruxitque ingentem ciſternam, in qua hortum ſtupendum erexit, qui penſilis vocabatur, & quatuor habebat latera, quorum vnum quodque quatuor plethrorum erat,* cui opinioni addictus quoque eſt KIRCHERUS. [8] ſed diſcedit ab iſta DIODORVS [9] qui dicit: ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁ κρεμαστὸς καλούμενος κῆπος παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, οὐ Σεμιράμιδος, ἀλλά τινος ὕστερον Σύρου βασιλέως κατασκευάσαντος, *erat etium penſilis, vt vocatur, hortus iuxta arcem, non a Semiramide, ſed Syræ*

1 II. 8. 2 turr. Babel. lib. II. cap. 5. p. 56. 3 lib III cap. 24. inſtit. diuinar. 4 lib. XVI. p. 738. 5 lib. V. cap. I. n 31. ſeqq. 6 apud Gronow. dicto loco p. 2650. 7 ad Dionyſium de ſit. Orb. v. 1010. 8 turr. Babel. II. 6. 2. 9 II. 10.

quo-

quodam rege posteris temporibus ædificatus, quem sequitur CVRTIVS [1] *Syriæ regem Babylone regnantem hoc opus esse molitum, memoriæ proditum est, amore coniugis victum, quæ desiderio nemorum siluarumque in campestribus locis, virum compulit amœnitatem naturæ genere huius operis imitari*; in qua sententiarum diuersitate PLINIVS [2] nullam ex illis suam sibi fecit, ipsamque rem veluti dubiam reliquit in medio, quando scribit: *itemque pensiles* (hortos) *siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus.* sola sane auctoritas EVSTATHII, qui hortos hosce vindicat Semiramidi, non firma est, cui opus hoc omnino denegari potest, præcipue quum DIODORVS, & qui istum sequitur CVRTIVS, scriptores in rebus Semiramidis commemorandis diligentes ac copiosi, huic opinioni refragentur. equidem vterque regem quemdam Syriæ commemorat, veluti auctorem operis huius admiratione digni; sed nomen ipsius prætermittit silentio, qua in re ex IOSEPHO [3] petere possumus lucem. namque ex BEROSO, antiquissimo rerum Chaldaicarum scriptore in Nebuchodonosori, Assyriæ regis, quidquid magnifice de conditore mœnium hortorumque Babylonis prædicatur, operibus numerat; & quamvis DIODORVS ac CVRTIVS mentionem faciant regis cuiusdam *Syriæ*, voluerunt tamen dicere *Assyriæ*, quas gentes sæpe confundunt veteres nouique scriptores, confer BRISSONIVM [4] FREINS-

1 *cit. loc.* 2 *histor. nat. lib. XVIIII. cap. 4.* 3 *antiq. Iudaicar. X, II. & contra Apion. lib. 1.* 4 *de regio Persarum princip. lib. 1. §. 80.*

HEMIVM

HEMIVM [1] PITISCVM [2] CELLARIVM. [3] **

* Hortus hic græce dicitur κῆπος κρεμαστὸς, DIODOR. II, 10. κρεμαστὸς παράδεισος, IOSEPH. contra Apion. lib. 1. p. 1045. latine *pensilis*. pensile autem significat, quod suspensum est & in aëre pendet.

** Imago hujus modi hortorum extat in KIRCHERI turr. Babel. p. 58. & CVRTIO edito cura PITISCI p. 273. de mole illa lapidea, quam adpellant *obeliscum* & Semiramidi adtribuunt, differit quoque DIODORVS. hic quoque legi potest SERVILIVS de mirandis antiquorum operibus lib. 1. cap. 47. 51. 52. tom. 1. thesauri antiqu. roman. SALLENGRE.

§. VII. De expeditionibus, quas Semiramis contra hostes suscepisse traditur, nunc disquirendum est. duæ ex illis illustres celebrantur, quarum altera *Aethiopica*; altera vero *Indica* adpellatur. de priore testatur DIODORVS, quod Libyam magna ex parte redegerit in ditionem, & hisce peractis plurima Aethiopiæ loca subegerit, cuius rei testis quoque est PLVTARCHVS, [4] quando scribit: *τῆς αὐτῆς δυνάμεως ὑποκειμένης καὶ ἡγεμονίας, Σεμίραμις μὲν οὖσα γυνὴ, στόλους ἐπλήρου, καὶ φάλαγγας ὥπλιζε, καὶ Βαβυλῶνας ἔκτιζε, καὶ περιέπλει τὴν Ερυθρὰν θάλασσαν, Αἰθίοπας καταστρεφομένη καὶ Αραβας, eadem potentia, eodem regno proposito, Semiramis quum esset mulier, classes instruebat, legiones armabat, Babylonas condebat, rubrum mare circumuecta Aethiopes & Arabes subigebat*; item IVSTINVS, [5] quod mulier hæc non contenta acquisitos viro regni terminos

1 *obseru. ad Curtium c. l.* 2 *ad Curtium p. 274. 275.* 3 *histor. antiqu. p. 7. & ad Curtium p. 205.* 4 *p. 336. tom. 2. opp.* 5 *lib. 1. cap. 2. n. 8.*

tueri, Aethiopiam quoque imperio adiecerit. ſic rebus ex ſententia DIODORI Aethiopiæ atque Aegypti compoſitis, bellum Indiæ intulit, qua tempeſtate *Stabrobates* regnum adminiſtrabat, militum atque elephantorum, quorum India ferax eſt, copia maxime abundans. quapropter Semiramis immenſam magnitudinem copiarum conſcripſit, prouinciis ſuis trecenta boum millia imperauit; & quamuis legati ad ipſam miſſi, iſtam crudelitatis adcuſarent, quod nulla cauſſa commota bello Indiam premere ſibi ſumeret; regio tamen ſpiritu litteras illas contemnebat, nec a crudeli conſilio, quod animo conceperat, ad humanitatem mentis poterat reuocari, adeo vt vtrinque pugnatum ſit crudeli marte & victoria demum licet cruenta Semiramidem ſecuta glorioſiſſime. ita enim ſcribit DIODORVS: ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον τοῦ κινδύνου παρατείνοντος καὶ προθύμως ἑκατέρων ἀγωνισαμένων, τὸ τελευταῖον ἡ Σεμίραμις ἐνίκησε, καὶ διέφθειρε τῶν πλοίων περὶ χίλια. συνέλαβε δ' αἰχμαλώτους οὐκ ὀλίγους, *poſtquam certamine ad longum tempus extracto acriter pugnatum eſſet vtrinque, victoria tandem penes Semiramidem ſtetit, quæ ad* CIↃ *naves ſubmerſit, nec exiguo captiuorum numero potita fuit.*

§. VIII. Et tantum de operibus, quæ narrantur, Semiramidis. nunc ad indolem corporis pariter ac animi adgrediamur. corporis ac faciei ipſius elegantiam pulcritudinemque vehementer prædicant ſcriptores, adeo vt auctore AELIANO [1] fuerit ὡραιοτάτη γυναικῶν *ſpecioſiſſima inter omnes feminas*, qui vero ad-

[1] *lib. VII. cap. I. var. hiſt.*

dit:

dit: εἰ καὶ ἀφελέστερον ἐχρῆτο τῷ κάλλει, *tametsi remissius & negligentius formam curabat.* etenim libidinis mollitie plane fuisse corruptam, multi auctores confirmant, & ipse DIODORVS testatur, quod rex Indorum Semiramidis perditas Veneris voluptates litteris perstrinxerit acriter, quippe quæ adeo libidini indulserit, vt milites, qui speciosa forma fuerint, ad scorta sibi ipsi inferenda impulerit: quin immo tradit PLINIVS [1] Iubam esse auctorem, equum adamatum a Semiramide vsque coitum, per huiusmodi sane dedecus, quod nulla virtutis species, nulla imperii magnitudo, nulla bellorum felicitas redimere potest. sic & refert AMMIANVS, [2] quod Semiramis omnium prima teneros mares castrauerit, ita vt inde mos hic ad Persarum gentem sit translatus. * in tanta vi libidinis nihilominus Semiramis singulari animi fortitudine prædita celebratur, quamobrem IVSTINVS [3] dicit: *nec hoc illi dignitatem regni ademit, sed admirationem auxit, quod mulier non feminas modo virtute, sed & viros anteiret*; & apud AELIANVM [4] legimus, quod memoriæ sit proditum, Semiramidem cepisse, etiam interfecisse leonem, pardalim, leonam & alias huiusmodi feras; & iræ, cuius adfectui animus ipsius succubuerit, argumentum exhibet VALERIVS MAXIMVS, [5] quando dicit: *in puerili pectore non tantum vis odii potuit, sed in muliebri quoque æque multum valuit. namque Semiramis Assyriorum regina, quum ei circa cultum capitis sui occupatæ nunciatum esset,*

1 *hist. nat. lib. VIII. cap. 42.* 2 *lib. XIIII. cap. 17.* 3 *lib. I. cap. 2. §. 6.* 4 *lib. XII. cap. 39. var. histor.* 5 *lib. IX. cap. 3.*

Babylonem defecisse; altera parte crinium adhuc soluta protinus ad eam expugnandam cucurrit; nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantam vrbem in potestatem suam redegit.

* Quod Persæ pueris testiculos amputauerint, ac forma præstantissimos quoque mares castrauerint, testatur HERODOTVS & DIO CHRYSOSTOMVS orat. XXI. quæ de pulcritudine inscribitur, Persas pulcritudinis fuisse studiosos hoc probat argumento, quod pulcros facerent eunuchos. STEPHANVS de vrbibus existimat, morem castrationis cœpisse *Spadæ*, quæ vrbs est Persidis, vnde & nomen *Spadonis* sit deductum, quamuis alii obseruent, vocem hanc a verbo græco σπάδω esse deriuandam. BRISSONIVS de regio Persarum principatu lib II. §. 164. monet, ab Assyriis & Medis luxum hunc manasse, & Babyloniorum regem Nebuchodonosorum ex Iudaica iuuentute quosdam nec non ex aliis gentibus bello captos ipso ætatis flore castrandos curasse. adde DEMPSTERVM ad Claudianum p 376. 377. cum notis varior.

§. VIIII. Tandem ad extrema Semiramidis fata perueniamus. IVSTINVS [1] tradit, quod quum concubitum filii petiisset, ab eodem fuerit interfecta, XLII. annos post Ninum regno potita, in quibus annis IVSTINVS, aut potius TROGVS ab aliis discedit, qui Semiramidem imperium per XXXII. annos tenuisse adfirmant, quæ discrepantia nulla admiratione digna est, quum quidquid de Nino & Semiramide traditur, incertum est & dubiæ fidei. quod autem incestum fecerit cum filio,

1 *lib. I. cap. 2. n. 10.*

idem

idem testatum facit CONON [1] ὡς ἡ Σεμίραμις αὕτη τῷ υἱῷ λάθρα καὶ ἀγνοοῦσα, μιγεῖσα, εἶτα γνοῦσα, ἄνθρα ἐν τῷ φανερῷ ἔσχε. καὶ ἐξ ἐκείνου, πρότερον βδελυκτὸν ὄν, Μήδοις καὶ πέρσαις καλὸν καὶ νόμιμον ἔδοξε μητράσι μίγνυσθαι. *Semiramidem clam primum & ignaram cum filio suo concubuisse, sed deinde cognita re, viri etiam loco publice habuisse. ex eo itaque tempore quod prius execrandum habebatur, Medis ac Persis ius fasque visum, matribus commisceri.* non ignotum enim est, Persarum gentem fuisse libidinosissimam, & si non in tota, tamen in parte barbariore nefanda illa consuetudo inualuisse videbatur. hinc MINVCIVS FELIX [2] *ius est apud Persas misceri cum matribus*; &. HIERONYMVS [3] *Persæ, Medi, Indi & Aethiopes cum matribus & auiis, cum filiabus & neptibus copulantur.* Verum enim vero DIODORVS refert, quod Semiramis, minus ab insidiis filii tuta, regnum ipsi tradiderit, quoue facto confestim ex hominum conspectu, ad Deos migratura sese subduxerit, prout fabulosis poëtarum carminibus in columbam transmutata traditur: * hinc NASO [4] de Semiramidis, quæ credita est, matre differit & addit:

an magis vt sumtis illius filia pennis
extremos albis in turribus egerit annos.

* GEORGIVS SABINVS interpret. fabular. Ouidii p. 60. dicit: *Semiramis Assyriorum regina fertur nutrita a columbis, vnde & Syriaca lingua nomen Semiramidis hoc est columbæ ei inditum fuit. nam quum esset a matre exposita in loco deserto. columbæ infantem alis confoue-*

1 *Narrat. IX. apud Photium biblioth. p. 427.* 2 *Octau. cap. 31. § 2.* 3 *lib. II. adu. Iouianum cap. 6.* 4 *metam. lib. IIII. v. 47.*

runt:

runt: & coagulato lacte ex pastorum mapaliis surrepto, nutriuerunt: in cuius rei memoriam Babylonii columba, vt romani aquila, vsi sunt. hac igitur occasione conficta est fabula de Semiramidis transformatione in columbam.

§. X. De sepulcri monimento, quod ipsa Semiramis sibi condidisse dicitur, ita disserit PLVTARCHVS [1] Σεμίραμις δὲ ἑαυτῇ κατασκευάσασα τάφον, ἐπέγραψεν, ὅστις ἂν χρημάτων δεηθῇ βασιλεὺς, διελόντα τὸ μνημεῖον, ὅσα βούλεται λαβεῖν. Δαρεῖος οὖν διελὼν, χρήματα μὲν οὐχ εὗρε, γράμμασι δὲ ἑτέροις ἐνέτυχε τάδε φράζουσιν· εἰ μὴ κακὸς ἦσθ' ἀνὴρ καὶ χρημάτων ἄπληστος, οὐκ ἂν νεκρῶν θήκας ἐκίνεις, *Semiramis quum ipsa sepulcrum condidisset, inscripsit haec: si quis rex pecunia indiguerit is recluso hoc monimento, sumat quantum volet. Darius aperto eo, nullam inuenit pecuniam, sed in aliam incidit inscriptionem, cuius hic erat sensus: nisi malus fuisses homo & pecuniae insatiabilis, nunquam sane loculos mortuorum inuasisses.* sic & POLYAENVS [2] statuae, in memoriam Semiramidis positae mentionem facit, cui haec fuerint inscripta: *me natura quidem mulierem finxit: at ego rebus gestis nullo fortissimorum virorum inferior extiti. ego Nini regnum tenui, ad orientem terminans fluuium Hinamamem: ad meridiem eam terram, quae thure ac myrrha abundat: ab hyeme Saccas & Sogdas. mare antea nemo Assyriorum vidit: ego vero quatuor, quibus propter longinquitatem appropinquare nemo potest. quis enim ea impetu continet? fluuios coëgi fluere, quocunque vellem. volui autem, quo conduceret. terram sterilem foetam*

1 *apophth. tom. 2. opp. p. 173.* 2 *lib. VIII. stratagem. cap. 26. p. 761.*

red-

reddidi. fluuiis enim meis eam temperaui. munitiones inuictas constitui. inuias petras ferro domui. vias meis pecuniis straui, quas ne feræ quidem prius ambulaverant & a rebus gerendis satis mihi superfuit temporis, quod mihi & amicis impertiui. sufficiat, hæc de Semiramide eiusdemque præclaris operibus nos collegisse, quæ a nobis nunc adcuratius sunt examinanda, vt adpareat, quæ eorum sit veritas.

§. XI. Inquiramus igitur in veritatem dignitatemque historiarum, quas de Semiramide iam protulimus, quod vt feliciori fiat successu, non ab re esse ducimus, quædam de historica fide eiusdemque fundamento præfari. duo quippe sunt momenta, quibus rerum gestarum, quæ a scriptoribus humanis commemorantur, nititur veritas, quibusue adduci possumus, vt illis nostram adhibeamus fidem: alterum est testimonium, alterum vero ipsius facti, quod describit historia, conditio. quod ad testimonium pertinet, illius varia sunt genera, siquidem modo ab illis, qui interfuerunt & præsentes id, quod accidit, viderunt, modo vero ab illis, qui per alios ad cognitionem huius vel illius facti peruenerunt, exhibetur: quale posterius testimonium iterum duplicis est generis, quoniam primum alii historiarum auctorum iisdem temporibus floruerunt; alii vero ab illis abfuerunt, quibus res, quas narrant, euenerunt; deinde ipsum testimonium modo litteris est consignatum, modo vero fama traditum. quod si autem ope testimoniorum veritatem historiarum diiudicare adeoque vera a falsis distinguere sustineamus, necesse est, non solum ad ipsorum copiam multitudinem-

que, ſed & dignitatem animaduertere animum, quippe quam dignitatem ipſius ſcriptoris auctoritas intuitu cum ingenii, tum animi, num & poſſit & velit vera dicere, efficit. etenim prima eſt hiſtoriæ lex, ne quid falſi dicere audeat, ne quid vere non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, neque ſimultatis, vt CICERO [1] dicit. neque minus in hac veritate cognoſcenda intueamur adcurate omnia momenta facti ipſius, quod commemorant, num quædam ſint, quæ ſpeciem præ ſe habeant miraculi, aut ſaltem adpareant mirabilia; numue omnia inter ſe ita cohæreant, vt alterum alteri reſpondeat, de quo argumento pluribus differunt RECHENBERGIVS [2] EISENHART [3] PERIZONIVS [4] IANVS [5] & alii. quibus poſitis, non eſt difficile hiſtoriam Semiramidis plane ſuſpectam reddere, quoniam non ſolum conſignata eſt litteris ab eiusmodi ſcriptore, cuius auctoritas nullius eſt momenti, ſed & tales deſcriptiones complectitur, quæ omnem fidem humanam excedunt, ſibi ipſis ſunt contrariæ & aperte produnt fabulas.

§. XII. Num Semiramis vnquam fuerit? de eo dubitat VOSSIVS, [6] & CASPAR ABELVS [7] ſumma ope nititur demonſtrare, quod femina hæc rex ille fuerit, qui oraculis diuinis modo *Salmanaſar*, modo *Sennacherim* vocetur, quæ nomina eſſent vnius perſonæ. vtque opinionem, in quam ingreſſus eſt, ſtabiliat ac confirmet, primum ad ipſorum nomi-

1 *de orat. lib. II. c. 15.* 2 *diſput. hiſtoric. politic. part. 2. n. 23.* 3 *comment. de fide hiſtorica.* 4 *orat. de fide hiſtorica.* 5 *de veritate hiſtoric. apud hiſtor. æra chriſtian.* 6 *de idololatr. lib. 1. cap. 33.* 7 *hiſtor. monarch. orb. antiqu. lib. I. cap. 7. p. 376. ſqq.*

num

num ſimilitudinem prouocat, quum regem illum, qui hebraico codice adpelletur *Sancherib*, græci *Sennacherimem* vocent; ex *Sennacherim* vero addita feminea flexione *is* ſublataque adſpiratione & *n* in *m* mutato facile potuerit fieri *Semarimis* & tandem *i* quoque & *a* transpoſitis *Semiramis*. deinde ſententiæ huic robur quoque adferat temporis ratio, quoniam HERODOTVS teſtetur, Semiramidem vix quinque generationes ante Nitoerin chaldæorum reginam floruiſſe, quum generatio apud græcos teſte DIODORO & STRABONE triginta tantum annos complectatur, adeoque Semiramis ex HERODOTI opinione Nitocrin CL. annis ætate ſuperauerit, id ſane cum Senacherimis æuo non male cohæreat, quem tot circiter annos regina hac Nabonidi vltimi chaldæorum regis matre vetuſtiorem fuiſſe, ex chronologia ſit manifeſtum. ad hæc ABELVS comparat facta Semiramidis cum factis Senacherimis, quibus inter ipſos magna ſit ſimilitudo, quæue Senacherimi non conuenire videantur, ea quoque intuitu Semiramidis falſa & commentitia eſſe, obſeruat. nolumus in præſens in opinionem hanc inquirere, quin etiam opinamur, coniecturam hanc præ ſe habere multum ingenii, præſertim quum nobis tantum ſit in animo, Semiramidis hiſtoriam fabuloſam eſſe quam maxime probare.

§. XIII. Primum diſpiciamus de auctoritate ac teſtimoniis, quibus hiſtoria hæc nititur; deinde ſpeciatim omnia momenta, quæ de Semiramide produnt ſcriptores, paullo adcuratius ſub cenſuram reuocemus. quod ad te-

 ſtimo-

ſtimonia pertinet, plures quidem ſunt auctores, apud quos de femina hac multa legimus relata, HERODOTVS, DIODORVS, PLVTARCHVS, TROGVS ac IVSTINVS, AELIANVS, CVRTIVS, POLYAENVS, HYGINVS aliique; ſed vt illis iuſtum ſtatuamus pretium, obſeruandum eſſe exiſtimamus, quod partim ſcriptores hi non ſolum deſcriptionibus ſuis, ſed & ætate, qua floruerunt, diſcrepent; partim princeps rei huius momentum ad fidem atque auctoritatem CTESIAE CNIDII redeat, quem DIODORVS & hunc alii ſunt ſecuti, adeo vt integra fere Semiramidis hiſtoria vnius CTESIAE teſtimonio nitatur, cuius fides ſi fuerit labefactata, iſta dignitatem ſuam, qua verior hiſtoria digna eſt, minus poterit ſuſtinere. CTESIAS autem ille fuit *Cteſiochi* filius, patria Cnido Cariæ vrbe, & captus bello, quod Cyrus minor cum fratre Artaxerxe geſſit, & in Perſidem delatus medicinam ibi per XVII. annos exercuit. hic inter alia, vt apud PHOTIVM [1] eſt, viginti tres libros de rebus Perſicis ſcripſit, in quorum ſex prioribus τά τε Ασσύρια διαλαμβάνει, *res Aſſyriorum pertractauit*; a ſeptimo autem libro ad poſtremum vsque hiſtoriam Perſicam a Cyro & Cambyſe regibus ad annum tertium Olympiad. XCIII. ſiue annum Artaxerxis Mnemonis octauum perſecutus eſt, quos poſteriores libros patriarcha PHOTIVS excerpſit ſatis verboſe, priores vero de Aſſyriorum rebus non attigit, quorum tamen ſummam DIODORVS & EVSEBIVS non plane nos ſinunt ignorare, vt de aliis operibus, quæ reliquerat CTESIAS, taceamus.

1 *codic.* LXXII.

ceamus, de quibus MEVRSIVS [1] & FABRICIVS [2] legi possunt.

§. XIIII. Quod CTESIAS hic nulla fuerit fide dignus, iam varii ex antiqua ætate prodiderunt. Scripsit auctor hic librum quemdam de *rebus Indicis*, quibus allegatis ARISTOTELI [3] visus est indignus, cui crederetur, *ὡς φησι Κτησίας οὐκ ὤν ἀξιόπιστος*, & ANTIGONVS *Carystius* [4] negat se ex CTESIA quidquam prolaturum, *διὰ τὸ πολλὰ ψεύδεσθαι αὐτὸν* & PLVTARCHO [5] *πρὸς τὸ μυθῶδες καὶ δραματικὸν ἐπιτρεπόμενος τῆς ἀληθείας*, *a veritate ad fabulas conversus* dicitur, cui etiam ibidem [6] *λαμπρὸν ψεῦσμα* *manifestum mendacium* imputauit. e recentioribus idem in eo vitium notarunt IOSEPHVS SCALIGER [7] HERMANNVS CONRINGIVS, [8] qui in Persicis quoque parum fidei eum mereri disputat, quod & faciunt DOVNAEVS [9] & MONTFAVCON; [10] inter paucos tamen auctoritatem ipsius tueri adnisus est VLRICVS HVBERVS. [11] qui igitur in aliis fuit subleſtæ fidei, illum certe in antiquissimis momentis tuto sequi non possumus, præsertim quum in illis rebus, quas vidit, & quibus interfuit, antiquis scriptoribus fidem atque auctoritatem suam neutiquam potuerit probare. quod vt eo clarius adpareat, notamus in ipso animum affectibus ac inprimis invidiæ deditum, cuius mo-

1 *Cypr. II. c 29.* 2 *biblioth. græc. lib. II. cap. 25. §. 16.* 3 *lib. IIX. hist. anim. cap. 28.* 4 *in historiis admirand.* 5 *vit. Artaxerxis p. 1014.* 6 *p. 1017.* 7 *p. 39. notar. in fragm. subi. operi de emendat. tempor.* 8 *aduers. chronol. de Asia & Aegypt. antiqu. dynast.* 9 *not. ad Demosthenem p. 171.* 10 *de veritate histor. Iudith. p. 120.* 11 *dissertatio. de temporib. ante Cyrum apud hist. eius civil.*

tu

tu atque impulsu non potuit non de veritatis via deflectere.

§. XIX. Namque primum, quod inuidia flagraret aduersus HERODOTVM *Halicarnassensem*, historiam scripsit in plerisque illi, quam HERODOTVS ediderat, contrariam, de quo PHOTIVS [1] testatur: σχεδὸν ἐν ἅπασιν ἀντικείμενα Ἡροδότῳ ἱστορῶν. ἀλλὰ καὶ ψεύστην αὐτὸν ἀποκαλῶν ἐν πολλοῖς, narrat *fere in omnibus repugnantia Herodoto, imo illum in multis mendacem adpellat.* equidem me non fugit, quod fuerint quoque utriusque ætatis, STRABO, DIODORVS, GELLIVS, PLVTARCHVS, AELIVS HARPOCRATION LVD. VIVES, IO. BODINVS & alii, qui de HERODOTI fabulis disputarunt, vt videre possumus apud FABRICIVM. [2] verum vt taceamus de eo, quod HERODOTVS antiquior fuerit CTESIA, quia SALMASIO [3] perperam traditur æqualis HERODOTI, quum iuniorem fuisse, clarissimis constat argumentis; longissime sane abest a fingendi studio, & ipse ingenue profitetur, se quædam, quæ fabulosa ætas protulit, notare; minus vero asserere, verbi gratia, quum de monstris Lybiæ dixisset, [4] ταῦτα εἰ μὲν ἐστι ἀληθέως, οὐκ οἶδα, τὰ δὲ λέγεται, γράφω. indoles vero animi CTESIAE plane alia fuit, qui quum famæ nominis amplissimæ sibi conficiendæ non mediocrem daret operam, reliquorum scriptorum gloriam & merita sugillare & penitus infringere, sibi sumsit. id quod etiam ex eo adparet, quod & XENOPHONTI, qui Cyro minori militauit, contradixerit,

1 *cit. loc.* 2 *bibl. græc. lib. II. cap. 20. §. 3.* 3 *ad Solin. p 871.* 4 *lib. I V.*

vt

vt a PHOTIO obſeruatum fuit: ἐχ Ἡροδότῳ δὲ μόνῳ τἀναντία ἱςορεῖ ἀλλὰ καὶ πρὸς ζενοφῶντα τὸν Γρύλλȣ ἐπ' ἐνίων διαφωνεῖ, *non Herodoto ſoli contradicit, verum etiam in aliquibus a Xenophonte diſcordat*, quem vero vt peritiſſimum rerum Perſicarum omnes ſemper laudauerunt.

§. XX. Vt quædam breuiter attingamus, quæ contra fidem & probabilitatem in rebus Aſſyriorum ſcripſit, primum eſt, ditioni Nini tam vaſtum imperium ſubiectum fuiſſe, vt fines ipſius ab Indo ad Helleſpontum & a Nilo ad flumen Tanaim prolati fuerint: deinde ſuſpectæ quoque fidei eſt diuturnitas imperii Aſſyriorum, quod vltra CIↃ CCCC annos ſtetiſſe DIODORVS ex CTESIA tradit, qua in re alii potius cum HERODOTO & APPIANO *Alexandrino* faciunt, quorum ille [1] ſcribit Aſſyrios regnaſſe vsque ad Medorum defectionem per *annos quingentos & viginti*; hic vero [2] ait, Aſſyriorum & Medorum & Perſarum tria maxima imperia nondum tempus DCCCC annorum compleuiſſe, quæ ſententia, quod nihil habeat ſacris ſcripturis repugnans, omnino præferenda eſt Cteſianæ & vulgari. nec maior illius fides eſt in locorum deſcriptione. *Ninum*, vrbem omnium quondam circuitu ampliſſimam, ciuium numero maximam, quamue PLINIVS [3] & HERODOTVS [4] Tigri impoſitam fuiſſe tradunt, CTESIAS, qui tot annos in Perſia verſatus eſt, Euphrati adpoſitam fuiſſe dixit, auctore DIODORO, [5] vt alia ſilentio dimittamus, quæ CELLARIVS [6] docte & ſolide examinauit, quamue ſint erronea, demonſtrauit.

1 *lib. I. cap. 95.* 2 *præf. oper.* 3 *lib. VI. cap. 13.*
4 *lib. I. c. 193.* 5 *lib. II, cap. 3.* 6 *diſſert. acad p. 54 ſqq.*

§. XXI.

§. XXI. At magnam CTESIAE auctoritatem apud græcos fuisse, multi obiiciunt, id quod minime negamus, caussam, cur historia ipsius eo cupidius a pluribus fuerit recepta, facile cognoscentes, quod ipse, teste DIODORO, dixit, se ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν, *ex regiis membranis* sua omnia edidisse, confer VOSSIVM.[1] quamuis & experientia doceat, quod etiam errores & fabulæ suos inueniant patronos, quæ sæpius adprehendantur tenacius, quam ipsa simplex veritas. sicque adparet, lubricam esse fidem, quam præ se habet CTESIAS, quumque id, quod in DIODORO TROGOque extat, ex ipsius riuulis sit deriuatum, facile ex inde colligere possumus, quam dignitatem illorum narrationibus habere debeamus. accedit, quod CTESIAE ingenium Semiramidis ætate minus inluxerit, vnde probabilitas historica alias vim quandam accipere potuisset; & quamuis DIODORVS prodat, quod libris annalibus iisque arcanis fuerit vsus; nemo tamen a se poterit impetrare, vt persuadeat sibi, veteres tantos errores & fabulas annalibus conseruasse, quorum curæ viri cordatiores præerant. multo minus caussam deprehendimus, cur Nini, inprimis Semiramidis merita litteris tueri iisque seculorum laudes comparare voluerint: quoniam in ceteris regibus res non tam expedita est, quam in Semiramide, & constat, quam difficile sit eorum ætates atque opera dilucide exponere, & quantum auctores in descriptionibus suis inter se discrepent, ex superioribus prolatis quisque colligere potest; attamen vis probabilita-

1 *de historic. græc. lib. I. cap. 5.*

tis

tis historicæ in testimoniis probis eorumque coniunctione posita est.

§. XXII. Verum vt censura nostra plane æqua & iusta adpareat, non ab re erit, si & ipsa historiæ huius momenta singillatim ac diligenter examinare instituamus. ea, quæ ex DIODORO ac LVCIANO de origine ipsius, quod nata sit ex Derceto commemorauimus, indubitatam præ se habent fabulam, quam autem adeo turbatim litteris traditam apud veteres auctores deprehendimus, vt ad veriorem ipsius sententiam peruenire sit difficile. sunt multi in ea opinione, quod hæc Ascalonitarum Dea sit illa, quæ in sacris litteris adpellatur *Dagon*, apud SAMVELEM[1] ויקחו פלשתים את־ארון האלהים ויבאו אתו בית דגון *vbi sumserunt Philistæi arcam Dei, & deduxerunt eam* (in) *ædem Dagonis*, quam sententiam variis argumentis confirmare adnituntur. etenim primum prouocant ad similitudinem, quæ sit inter vtriusque nomina,! quoniam adpellatio *Dagon* deducenda sit a דג *piscis*, * quod *Dagon* fuerit Deus maris, vt apud latinos Neptunus, cui respondeat vox *Atergatis*, quam corruptam esse ab *Adirdaga*, ebraice אדיר דג id est *piscis potens* ex sententia SELDENI, iam superioribus obseruauimus. deinde sententiæ huius auctores id quoque obseruant, quod Dagon eadem ratione, ac Derceto, Atergatis, repræsentetur ab antiquis scriptoribus, quippe qui superiori parte speciem hominis, inferiori autem piscis præ se habuerit, prout *Triton*, Deus marinus, Neptuni & Salaciæ filius ab au-

1 *II. Sam. V, v. 2. sqq. conf. Iud. XVI. v. 23. I. Maccab. X, 83. 84.*

ctoribus

ctoribus carminum fabularumque fingitur, quando VIRGILIVS [1] dicit:

hunc vehit immanis Triton & cærula concha
exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti,
frons hominum præfert, in pristim desinit aluus:

item Nereides, maris nymphæ. quapropter putant nonnulli, ARIAS quippe, TREMELLIVS, per Dagonem significari *Tritonem*; alii vero quum Triton minoris fuerit gloriæ, in eam ingressi sunt sententiam, quod commentitius & fictus Deus Dagon idem sit, ac *Neptunus*, præses ille maris, cui sententiæ sese addixerunt STVCKIVS [2] & KIPPINGIVS. [3]

* PHILO *Biblius* apud EVSEBIVM lib. I. præp. euang. cap. 7. GYRALDVS histor. deor. syntagm. II. p. 109. DRVSIVS quæst. Ebr. lib. I. quæst. 82. DICKINSON delph. Phœn. cap. 7. deriuant nomen *Dagonis* ab Ebræorum voce דגן *frumentum* quasi fuerit præses, Deus frumenti, vt apud latinos *Saturnus*, quem fabulosa ætas credidit, præsidere agriculturæ, hortis. sed PFEIFFERVS dub. vexat. cent. II. loc. 67. p. 363. nominis *Dagon* originem a voce דג *piscis* veriorem esse putat, quoniam constet, quod Philistæi fuerint maris accolæ, piscatus, adeoque numinum maris cultores, etiam antiquissimi scriptores testentur, Syrophœnices & Philistinos piscibus præstitisse cultum. at vero IO. HEINRICVS REITZIVS not. ad GOODWIN. Mos. & Aaron. lib. IV. cap. 4. p. 376. existimat, quod Phœnicos in vno idolo Deum suum & maris & terræ veneratí sint, quoniam ex vtraque parte ipsis

1 *Aen. X. v. 209.* 2 *de sacris & sacrific. gentil. pag. 25.*
3 *antiquit. rom. lib. I. cap. 6.*

fuerint

fuerint diuitiæ, prout maiores nostri *Crodum* suum Deum coluerint: qua coniectura vox *Dagon* respiciat cum terram ac frumenta, tum mare ac pisces, & significet *Saturnum* & *Venerem*, quæ ex mari nata sit, aut *Opem*, quæ multos Deos maris genuerit marito Saturno.

§. XXIII. Plurium est opinio, quod Derceto siue Adergatis Venus sit Syrorum, quippe quæ apud fabularum auctores in piscem mutata fingitur, quamuis ipsa fabula miris modis turbata ad nos peruenerit. etenim MANILIVS [1] dicit, immersam fuisse lacui Babylonico:

scilicet in piscem sese Cytherea nauavit
quum Babyloniacas submersa profugit in vndas
anguipedem alatis humeris Typhona ferentem
inseruitque suos squammosis piscibus ignes.

OVIDIVS [2] tradit, Venerem insiluisse in Euphratem & aquam illam, in quam insiluerit, Palæstinam vocat, vt adeo non sit dubium, lacum Palæstinum aut Palæstinæ proximum cum Euphrate aut aquis Babylonicis confusum esse. quæ Venus quum quoque intelligenda sit per Dagonem, quæ sententia est SCALIGERI [3] SERARII [4] SANCTII [5] SELDENI [6] quæstio oritur: quo pacto Dagon & Venus intuitu generis possint conciliari, quum ille Deus virilis, hæc vero dea feminei generis fuerit? ea de caussa momentum illud ex antiquitatum historiis attingunt, quod veteres deos ἀῤῥενοθήλεις, mares simul feminasque,

1 *lib. IV. astron.* 2 *fastor. lib. II. v. 460.* 3 *ad Varron. p. 25.* 4 *comm. ad Iud. 16. qu. 23.* 5 *ad Samuel. I. cap. 5.* 6 *de diis Syr. Synt. II. c. 3.*

hoc est, qui soli ad rerum generationem conferrent hoc, quod in hominibus & ceteris animantibus mas & femina, coluerint, adeo vt hac opinione Venus sit Deus & dea. sic enim *Saturno* respondeant Rhea, mater Deum, Idæa mater, Latia: *Ioui* Iuno, Diana Pallas, Αθήνη siue Minerua: *Vulcano* Maia & Proserpina: *Marti* Venus, Mola & Nerie; etiam in nummis non modo Liber Bacchus sit, sed & Libera, nec modo Venus Dea, sed Deus quoque Venusque mascula: sicque sit Luna dea & Deus Lunus, de quo argumento plures auctores collegit FABRICIVS [1]. alii autem contendunt, quod Derceto plane diuersa sit a Dagone & ex simili vtriusque figura potius adpareat, huiusmodi idolorum species, quæ partim hominem, partim piscem referrent, apud Phœnices non fuisse inusitatas. sunt quoque, qui adfirmant, quod Derceto sit *Iuno*, qua de re adhuc conferri possunt DIETRICVS [2] LEVSDENIVS [3] BAYERVS [4].

§. XXIIII. Quamuis sit difficile, hanc fabulosam controuersiam componere, nec instituti nostri ratio permittat, de ista copiose disserere; paucis tamen dicamus, quid ea de re venerit in mentem nostram. constat quippe, quod deorum dearumque nomina ab antiquis scriptoribus sæpe confundantur ac perturbentur, adeo vt sicut *Iupiter*, *Saturnus*, *Titan* sit vnus idemque deus & significet solem; ita quoque *Venus*, *Iuno*, *Dagon*, *Isis*, *Lucina*, *Diana*, *Derceto*, *Atergatis* communis sit Venus seu dea, notetque lunam. namque Derceto

1 *bibliograph. antiqu. c. VIII. §. 7.* 2 *antiquit. V. T. p. 343.* 3 *philol. Hebr. mixt. dissert. 45. p. 315.* 4 *obseru. ad Selden. p. 285.*

dicitur

dicitur quoque *Astarte*, qua voce profani auctores vtuntur, nec dubium est, quin *Astarte* eadem sit ac *Astaroth* seu *Astoreth*, cuius mentio fit in sacris scripturis, [1] verum plerique eruditorum in eo conueniunt, Astarten seu Astaroth esse lunam, cuius rei præter alios testis est LVCIANVS [2] ἔνι δὲ καὶ ἄλλο ἱρὸν ἐν Φοινίκῃ μέγα, τὸ Σιδώνιοι ἔχουσι. ὡς μὲν αὐτοὶ λέγουσιν, Ἀστάρτης ἐστί. Ἀστάρτην δ' ἐγὼ δοκέω Σεληναίην ἔμμεναι, *est & aliud templum in Phœnicia, quod Sidonii tenent, Astartæ vt ipsi quidem dicunt: Astarten autem Lunam esse puto.* idem confirmat HERODIANVS [3] λίβυες μὲν οὖν αὐτὴν Οὐρανίαν καλοῦσι, Φοίνικες δὲ Ἀστροάρχην ὀνομάζουσι, σελήνην εἶναι θέλοντες, *hanc Afri Vraniam vocant, Phœnices Astroarchen, lunam esse affirmantes*; sed tamen in eo auctor hic a veritate discedit, quod apud Afros lunam adpellatam fuisse *Vraniam* existimet, quum isti nomen quoque *Astarte* vsurpauerint, si AVGVSTINI [4] auctoritas mereatur fidem; prout & perperam dicit pro Astarte Ἀστροάρχην, nomen Phœnicium mutans in græcum. de cultu autem, quo etiam orientis gentes prosecutæ sunt lunam, testatur HERODOTVS [5].

* de origine vocis *Astaroth* diuersæ sunt auctorum sententiæ, quas collegit BVDDEVS histor. eccles. V. T. tom. I. p. 952. qui & de ipsa re differit solide: confer VOSSIVM de idololatr. gent. lib. I. cap. 21. SALMASIVM ad Solin. p. 574. REINESIVM de deo Endouellico p. 15. PFEIFFERVM dub. vexat. cent. II. loc. 55. p. 339. extat quoque AVGVSTINI

1 *Iud. II, 13. X, 6. 1. Sam. VII, 3. 4. XII. v. 10. XXXI. v. 10.*
2 *de Syria dea t. II. opp. p. 657.* 3 *hist. lib. V. cap. 6.* 4 *lib. VII, quæst. in libr. Iud. c. 16.* 5 *lib. I. cap. 130.*

* CALMET differt. de Philiftinis eorumque diis Dagone, Beelfebub, Aftaroth, Marna & Baal Berith, inferta commentario ipfius ad libros regum Paris 1711. 4.

§. XXV. Sic Derceto, quæ mater fingitur Semiramidis, Venus fuit, fub cuius fpecie coluerunt lunam, quapropter etiam dicta eft *Aftarte*, quippe quæ fabulofam ipfius originem fatis fuperque fignificant. nec eft, quod rei huius nos fubeat admiratio. etenim, vt originis crederetur fumma antiquitas nobilitasque, veteres, inprimis poetæ pro fingendi libidine genus familiarum interdum a diis aut heroibus, ac præcipue a Venere deduxerunt, cuius rei exemplum eft Aeneas, qui traditur Veneris & Anchifæ filius, hinc & de Cæfare dicit VELLEIVS [1] *Cæfar nobiliffima Iuliorum genitus familia & quod inter omnes antiquiffimos conftabat, ab Anchife & Venere deducens genus.* fic Alexander magnus fibi videbatur obfcurus, nifi abdicato mortali patre Philippo Amyntæ filio, ab Ione genitus crederetur, addita infolentiæ fabula, draconem * in cubuli matris vifum, quem Iupiter induerit, vti PLVTARCHVS [2] IVSTINVS [3] aliique referunt. idem de P. Scipionis quoque matre memoriæ traditum eft, auctore A. GELLIO [4] & de Atia, Augufti matre apud SVETONIVM [5] hæc legimus: *in Afclepiadis Mendetis* θεολογȣμένων *libris lego, Atiam quum ad folenne Apollinis facrum media nocte veniffet, pofita in templo lectica, dum ceteræ matronæ dormirent, obdormiffe; Draconem repente irrepfiffe ad eam, paulloque poft egreffum: illamque expergefa-*

1 *lib. II. cap.* 41. 2 *vita Alexand. pr.* 3 *lib. XI. cap. II. §.* 3. 4 *lib. VII. cap. I. N. A.* 5 *vit. Aug. cap.* 94.

ctam,

ctam, quasi a concubitu mariti, purificasse se, & statim in corpore eius exstitisse maculam, velut depicti draconis: nec potuisse vnquam eximi: adeo vt mox publicis balneis perpetuo abstinuerit: Augustum natum mense decimo & ob hoc Apollinis filium existimatum. tanta fuit fingendi licentia, tanta ambitio mortales ad diuinitatis studium duxit & tum creduli homines esse cœperunt, vt huiusmodi commentitiis rebus fidem suam adiunxerint.

* Serpens enim plurium deorum signum erat propter animalis huius felicitatem, vigilantiam, salutem, potentiam, singulari autem & proprio modo Aesculapii, Apollinis filii. crediderunt quidam, quod ab æneo serpente, salutis caussa in solitudine erecto, manauerit ad gentes, vnde serpentem Aesculapio suo adfingerent, vide HVETIVM demonstrat. euangel. prop. IV. cap. 8. CELLARIVM antiqu. med. cap. 2. §. 6. 7.

§. XXVI. Equidem sententiæ huic, quod Derceto sit Venus, quæve significet lunam, varia obiici possunt. namque primum DIODORVS deam, quæ Derceto vocata est, plane distinguat a Venere, cuius motu quippe ac impulsu dea hæc amore erga iuuenem quemdam fuerit accensa; deinde autem ipsa forma, quæ deæ huic affingatur, cum luna nequaquam conueniat, quin etiam, quum superiori parte præ se tulerit figuram hominis, inferiori piscis, respiciat mare deumque quemdam marinum. at vero si hæc penitus inspiciamus, leuiora sane sunt, quam vt nos de iam proposita sententia dimoueant. ita est, quod DIODORVS deam Syriam aut ex nostra sententia Venerem a Venere distinguat, nec sine grauiori

caussa pro gentilium religione, quoniam plures erant Veneres, de quibus CICERO [1] loquitur: *Venus prima cœlo & die nata: cuius Elide delubrum videmus: altera spuma procreata; ex qua & Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus: tertia Ioue nata & Diona, quæ nupsit Vulcano; sed ex ea, & Marte natus Anteros dicitur: quarta Syria Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur, quam Adonidi nupsisse proditum est.* quod autem Veneri duplicem formam commentitiam adiunxerint, partim piscis, partim hominis, quæ nihilominus denotet lunam, huius rei occasio fuit fabula illa, quod Venus mutata sit in piscem, cuiusmodi fabulas veteres inter se confuderunt perturbaruntque, ita vt altera nata sit ex altera.

§. XXVII. Sed satis diximus de fabulosa Semiramidis origine. nec maior fides erit in educatione ipsius, quod a columbis prima acceperit nutrimenta. produnt cum sacræ tum profanæ litteræ exempla eorum, qui ab animalibus, quæ intelligendi vi carent, nutriti & ab interitu per prouidam ipsorum curam sint conseruati. namque ex oraculis diuinis [2] cognoscimus, quod singulari summi numinis prouidentia corui * in extrema annonæ caritate prohetæ Eliæ carnem panemque adtulerint ipsumque adeo ad torrentem *Crith* aluerint benigne. inprimis autem plurima exempla de θηριοτρόφοις apud paganos scriptores reperimus. sic apud IVSTINVM [3] legimus, Cyrum a cane, Habidem a cerua, Hieronem

1 *de N. D. lib. III. cap. 23.* 2 *1 Reg. XVII. v. 1. seq.* 3 *lib. I. cap. 4. lib. XLIIII. cap. 4. lib. XXIII. c. 4.*

ab

ab apibus; apud AELIANVM [1] Telephum Agaues & Herculis filium a cerua, Peliam Neptuni & Tyrus filiam ab equa, Alopes Priamique filium ab vrſa, & Aegiſthum Thyeſtæ & Pelopiæ filium a capra; apud DIONYSIVM [2] FLORVM [3] IVSTINVM [4] Romulum & Remum a lupa educatos fuiſſe atque enutritos, vt de aliis taceamus exemplis.

* dicuntur הָעֹרְבִים quæ vox his punctis vocalibus munita ſemper ſignificat *coruos* Gen. VIII. v. 7. Leu. XI. v. 15. Deut XIIII. v. 14. Pſal. CXLVII. v. 9. Prou. XXX. v. 17. Cantic. V. v. 11. Eſ. XXXIIII. v. 11. Iob. XXXVIII. v. 41. hinc & LXX interpr. habent κόρακες eandemque interpretationem adprobant R. DAVID KIMCHI, R. LEVI ben GERSOM, R. ABARBANEL quæ & cum integra oratione contexta, miraculique excellentia maxime conuenit. ſunt qui per ערבים intelligunt *mercatores;* item incolas a loco vel petra עֹרֵב *Oreb Orebim* ſeu *Oreſim* adpellatos, prout HERM. van der HARDT *de coruis Eliæ* exiſtimat, incolas huius vrbis aluiſſe Eliam; ſed nunquam vrbis *Oreb* aut in Oreb ſitæ, verum rupis, cui nomen fuit *Oreb*, mentio fit. & ſi fuiſſent homines, qui cibum præbuerunt Eliæ, cur iidem non & potum ſuppeditarunt? nec intelligi poſſunt *Arabes*, qui ab hebræis dicuntur עַרְבִים *Arſim* 2. Chron. XXI. v. 16. non עֹרְבִים *Oreſim*. CLERICVS in h. l. procliuior eſt in eam ſententiam, qua coruos fuiſſe negatur, quapropter BOCHARTI argumenta tom. II. lib. II. cap. 13. hieroz. quibus

1 *lib. XII. cap. 42. uar. hiſtor.* 2 *antiq. roman. lib. I.* 3 *lib. I. cap. I.* 4 *lib. XLIII. cap. 4.*

interpretatio de coruis munitur destruere, ope adnititur.

§. XXVIII. De auctoritate horum exemplorum disputatur in vtramque partem & quidem quod ad illa attinet, quæ a scriptoribus paganis sunt tradita, quoniam historiæ de Elia quisque fidem habet, qui partim diuinam excellentiam atque auctoritatem sacri codicis tuetur, partim veram ac genuinam interpretandi rationem sequitur. sunt itaque, qui durius esse censent, omnia huiusmodi exempla reddere suspecta, aut ad nugas referre fabularum, ita vt qui huius sit opinionis, maximam vim dignitati ac fidei historicæ inferat, præsertim quum & recentioris æui auctores prodant testimonia, quod a feris homines sint nutriti. summi enim numinis prouidentia sit maxime larga, & prout totum hoc, quod videmus & quidquid non videmus effecerit, ita rector quoque sit & custos huius uniuersi omniaque sustineat vi sua, speciatim autem per incredibilem benignitatem consulat rebus humanis, hancque prouidentiam per miracula confirmet nec solum inter illos, qui voluntati ipsius morem gerunt, sed & inter nationes a veris sacris maxime alienas, confer FLEETWOOD [1] in cuius curæ diuinæ erga gentes, eiusque per miracula manifestæ ac testatæ factæ documenta adferuntur præter exempla de θηριοτρόφοις, mutatio illa, quæ in filio Crœsi subito accidit apud A. GELLIVM [2] VALERIVM MAXIMVM [3] SOLINVM [4] prodigium illud, quod Xerxi inter cœnam euenerit, quum consilium Lacedæmonios bello op-

1 *de miraculis dial. II. p. 230. sqq.* 2 *lib. V. cap. 9. N. A.* 3 *lib. V. cap. 4.* 4 *cap. 7.*

primendi

primendi animo concepiſſet, auctore VALERIO MAXIMO;[1] item quod caput arſerit Seruio Tullio dormienti multorum in conſpectu, hæcque flamma viſu euentuque mirabilis futuram regiæ maieſtatis dignitatem, ad quam Seruius Tullius poſthoc peruenit, prædixerit, cuius hiſtoriæ teſtes habemus LIVIVM[2] FLORVM[3] VALER. MAXIMVM[4] & CICERO[5] dicit: *caput arſiſſe Seruio Tullio dormienti, quæ hiſtoria non prodidit?* necnon ſomnia, quibus ſummum tenentibus imperium fata futura prædicta ſint, cuiusmodi plura VALERIVS, CICERO aliique commemorant. at vero alii nec auctoritatem nec fidem exemplis ac paganorum teſtimoniis de θηριοτρόφοις adiungunt, eaque, digna eſſe pronuntiant, quæ pari cenſu cum commentitiis rebus habeantur.

§. XXVIIII. Neutiquam negamus, quod Deus quoque per indulgentiam ſuam & prouidentiam rebus paganorum conſuluerit, ſed num exempla iſta de θηριοτρόφοις veritate hiſtorica ita ſint munita, vt vi ſua hancce rem corroborare ac confirmare poſſint, id adhuc dubium nobis videtur. etenim obſeruamus exempla, quæ aperte ſapiunt fabulas, quando Iouem & Aeſculapium per capram educatos fuiſſe legimus; & quamuis alia quandam veritatis ſpeciem præ ſe ferant, facile tamen, ſi omnia perſpiciamus penitus, veriora deprehendere poſſumus, quæ pro perdita fingendi licentia mutata fuerunt in commentitia. ſic Cyrus per canem nutritus ac ſeruatus dicitur, cuius fabulæ autem ea fuit occaſio, quod vxor

1 *lib. I. cap. 6.* 2 *lib I. cap. 39.* 3 *lib. I. cap. 6.* 4 *lib. I. cap. 6.* 5 *lib. I. de diuin.*

Mithridatis, quæ Cyro præbuit alimenta, nomen habuerit *Spaco*, quo Medi vocarunt canem, hinc & HERODOTVS [1] *τὴν γὰρ κύνα καλέουσι Σπάκα Μῆδοι*, IVSTINVS [2] autem: *nutrici Spaco postea nomen fuit, quia canem Persæ sic vocant*, vid. GVIL. BVRTONVM. [3] Romuli nutrix traditur lupa, quæ fuit Faustuli vxor propter vulgati corporis vilitatem *lupa* [*] inter pastores, id est meretrix nuncupata, vti præter alios obseruat LACTANTIVS; [4] nec ab re esse videtur, si adfirmemus, quod dotes corporis æque ac animi fictionibus locum dederint sæpe, quo factum est, vt poetæ virum eloquentem ab apibus, celerem ab equa, crudelem a tigride nutritum esse, fictis fabulis memoriæ prodiderint. qua ratione facile intelligi possunt versus VIRGILII [5] de Metabo, Priuernatium tyranno, Camillæ patre:

hic natam in dumis interque horrentia lustra,
armentalis equæ mammis & lacte ferino
nutribat, teneris immulgens vbera labris:

quod si ita est, sicuti est, satis subinde adparet, quid de educatione Semiramidis eiusque nutricibus columbis sentire debeamus. VOSSIVS [6] quippe existimat, quod fabula hæc ex voce *Semiramidis*, quæ Syrorum lingua significet columbam, ortum suum traxerit, quamuis alii nomen hoc ipsi adtributum fuisse propter educationem ope columbarum adfirment. sic quoque PIERIVS [7] putat, quod columbæ, quarum indoles ad libidinem maxime sit procliuis, propter hanc Veneris voluptatem, cui

1 *lib. I. cap. 110.* 2 *lib. I. cap. 4.* 3 *λείψαν. veter. lingu. Persicæ p. 85.* 4 *lib. I. cap 20. institut. diuinar.* 5 *Aen. lib. XI. v. 570.* 6 *de idololatr. lib. I. cap. 23.* 7 *hierogl. lib. XXII. cap. 8.*

Semi-

Semiramis quoque indulſerit æſtuante animi ardore, occaſionem fabulæ huius proferendæ dederint, quæ utraque ſententia multum præ ſe habet probabilitatis, vt in cuiusque poſitum ſit arbitrio, quam ex illis, veluti probatam atque expeditam ſibi eligat.

* meretrices *lupæ* dicebantur, ob rapacitatem PLAVTVS Epidic. act. 3. ſcen. 3. v. 22. *diuertunt mores virgini longe ac lupæ.* CATVLLVS carm. 97. *tanquam commincta ſpurca ſaliua lupæ.* vnde *lupanar* & *lupanarium*, id eſt domus inhoneſta, vbi impune permittebatur libido. Fauſtuli autem vxor dicitur *Laurentia* & *Larentia*, quam MACROBIVS ſaturn. lib. 1. cap. 10. vocat *Aciam Larentiam.*

§. XXX. Quum iam perſpiciamus modum, quo Semiramis peruenerit ad regiam maieſtatem tenueritque Aſſyriorum imperium, in mentem noſtram veniunt ea, quæ ABELVS [1] hac de re monet. ſcilicet obſeruat, quod omnia, quæ de momento hoc a ſcriptoribus litteris ſint conſignata, Semiramidem maritum Ninum interficiendum curaſſe, ſeque pro vxore Nini filium, pro femina puerum ſimulaſſe, fidei hiſtoricæ atque omni rationi repugnent, nec facile quis ſibi perſuadeat, quod vxor hæc Aſſyriis, qui omnia tam perſpecta tamque cognita habuerint, fraudem hanc facere potuerit. ſed tamen ſunt quædam, quæ auctores veteres a ſuſpicione fabularum liberare, ipſorumque fidem tueri poſſint, ſi dicamus, quod Semiramis regni tantum adminiſtrationem filio præripuerit, adeoque veluti ſub perſona filii tenuerit imperium, vt ſuperioribus a nobis eſt obſeruatum. de cetero grauiora adhuc reſtant,

[1] *hiſtor. monarchiar. orbis antiqui lib.* I. *cap.* 7. *p.* 388.

ſtant, quæ merentur cenſuram. etenim quæ de *Babylone* traduntur, partim MOSES [1] partim BEROSVS apud IOSEPHVM [2] feliciter confutant. namque ille de Nimrodo per anticipationem dicit: ותהי ראשית ממלכתו בבל hic vero *μέμφεται ἑλληνικοῖς συγγραφεῦσι reprehendit græcos hiſtoricos*, qui crediddiſſent perperam & Babylonem & eius ornamenta a Semiramide Aſſyriorum regina oriri. imo nonnulli ex ipſis græcis originem vrbis huius retulerunt ad *Belum*, vt teſtantur excerpta EVSEBII [3] ex variis autoribus de Babylone a gigantibus & Belo condita; hinc & CVRTIVS [4] *Semiramis eam condidit, vel vt* plerique *credidere, Belus, cuius regia oſtenditur*, & PHILO *Byblius* apud STEPHANVM [5] tradidit, eſſe hanc vrbem *opus Babylonis, viri ſapientis, qui filius fuerit ſapientiſſimi Medi* (pro quo alii legendum eſſe *Beli* exiſtimant, *non vero, ſicut Herodotus, a Semiramide conditam; ea enim antiquiorem eſſe urbem Babylon, duobus annorum millibus*; * quod etiam refert EVSTATHIVS [6] niſi quod vrbem Semiramide antiquiorem dicat *mille & octingentis annis*.

* PERIZONIVS orig. Babylonic. cap. 7. p. 90. cum VOSSIO de idololatr. lib. I. cap. 24. coniecturæ fauet, quod Belus potius nominauerit filium ſibi natum ab vrbe, quæ *Babel* vel græca pronunciatione *Babylon* dicebatur, prout *Ninus*, aut ſaltem *Ninyas* nomen ſuum accepiſſe videatur ab vrbe *Nino* vel *Niniue*, quæ dudum ab Aſſure fuiſſet iam condita.

§. XXXI. At vero plures in veterum monimentis

1 *Gen. X. v.* 10. 2 *lib.* I. *contr. Apion. p.* 1045. 3 *præpar. euangel lib. IX. cap.* 14. 15. 17. 18. 41. 4 *lib. V. cap.* 1. 5 *voc.* Βαβυλῶν. 6 *ad Dionyſii perieg. v.* 1005.

nimentis commemorantur *Beli*, *Tyrius* quippe & Phœnicius, de quo VIRGILIVS [1]

hic regina grauem gemmis auroque poposcit
impleuitque mero pateram, quam Belus &
omnes
a Belo soliti

item *Aegyptius*, Neptuni & Libyes filius *Assyrius*, qui pater fuiſſe Nini dicitur, & *Babylonius*, quippe qui Babylonem condidit, & prioribus multo antiquior, quapropter AELIANVS [2] dicit iſtum τὸν βῆλον τὸν ἀρχαῖον, *Belum illum antiquum*. nec difficilis eſt cognitio cauſſæ, cur tot reperiamus Belos in hiſtoriis diuerſarum gentium. etenim quæque natio in oriente ſuum progenitorem in deorum numerum retulit, ipſumque diuinis adfecit honoribus; *Beli* autem vox ſignificat *deum* ſeu *dominum*. chaldæis quippe בְּעֵל eſt *dominus*, item *præſes*, quæ vox hebræorum nomen בַּעַל & ſignificatione & origene præ ſe habet, quod græci ad chaldæorum pronuntiationem paullo propius accedentes, ſcripſerunt βῆλ vel βῆλος; ſic & *Baal* eſt vocabulum Punicum, dominum vel dominantem ſignificans, vnde etiam duces ipſorum id cognomenti loco ſibi aſſumſerunt, vt *Hanni-bal*, *Hasdru-bal*, confer SELDENVM [3] THOMAM REINESIVM [4].

§. XXXII. Nimrod igitur, quem tradunt ſacræ litteræ, idem eſt ac Belus, quem profani commemorant auctores. quod haud obſcure confirmant ea, quæ legimus apud EVSEBIVM, [5] vbi Belus dicitur πρόγονος Nebucad-

1 *Aen. I. v. 732.* 2 *lib. XIII. cap. 3.* 3 *de diis Syris Synt. II cap. 1.* 4 *de lingu. Punic. cap. 6. §. 4.* 5 *Præpar. euangel. lib. IX. c. 41.*

nezaris:

nezaris: & ALEXANDER *polyhiftor.* apud eundem EVSEBIVM [1] de Belo hoc eadem magna ex parte narrat, quæ liber diuinæ generationis tradit de Nimrodo. namque dicit: *gigantes, quum Babyloniam incolerent, a diis propter impietatem exſtinctos fuiſſe, quorum vnum Belum ſubductum Babylone habitaſſe, turrimque exſtruxiſſe, & in ea vitam egiſſe, eamque a Belo, qui eam exſtruxerat, Belum nominatam.* ex quibus verbis adparet, turrim, quam diuina ſcriptura commemorat, tribui Belo, cuius auctor Ebræis eſt Nimrod, IOSEPHO [2] & Rabbi SALOMONI [3] aliisque, quamuis BOCHARTVS [4] dicat, *Nimrod tum vix natus erat.* adhæc Belus refertur inter gigantes, qui tenuerint Babyloniam, & omni religioni vim inferentes, acerbiſſimam dei iram experti, ita vt penitus fuerint deleti; plane ſicuti Nimrodus in diuinis oraculis a LXX. interpretibus *gigas* fuiſſe dicitur, & turbarum ſeditionisque auctor duxque eorum fuit, qui aduerſus dei voluntatem turrim ædificare cœperunt, & iis de cauſis non quidem exſtincti, ſed ex eo loco per terrarum orbem ſunt diſperſi. quapropter fixum ſtatutumque nobis eſt, eundem fuiſſe Belum, qui aliter Nimrodus dicitur, atque a profanis ſcriptoribus adpellatur *Belus*, id eſt deus ſeu dominus, quoniam ordini deorum pro gentium conſuetudine eſt adſcriptus, confer BOCHARTVM [5] SCHVRZFLEISCHIVM [6] PERIZONIVM [7] CHRISTIAN SCHOTANVM [8]. *

1 *lib. IX. cap.* 18. 2 *lib. I. cap.* 5. *antiqu.* 3 *in Gen. X.* 4 *Phaleg. lib. I. cap.* 14. 5 *Phaleg. lib. IV. cap.* 14. 6 *oper. hiſtoric. polit. diſſert. I.* §. 18. *ſqq.* 7 *orig. Babyl. cap.* 5. & 7. 8 *biblioth. hiſt. ſacr. de ætate ſecunda mundi p.* 48. *ſqq.*

* alio-

* aliorum sententias de *Nimrodo, Belo*, & *Nino*, silentio præterimus. sunt quippe, quibus vel idem Nimrod ac Belus; vel Nimrod & Ninus idem; aliis singuli diuersi Nimrod, Belus, Ninus, quas diuersas opiniones collegit IO. GODOFR. HARTVNGIVS specim. historic. contin. monarchiam I. §. 15. p. 32. adde CELLARIVM dissertationibus academ. p. 56. seqq.

§. XXXIII. Sunt quoque, qui diuersas sententias de Belo & Semiramide, quod ad Babylonem adtinet, ita conciliant, vt originem vrbis huius Belo; ornamenta vero Semiramidi vindicent, quapropter AMMIANVS MARCELLINVS [1] dicit: *Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis struxit, arcem enim antiquissimus rex condidit Belus*; & HERODOTVS [2] refert, molem ἀξιοθέητον id est *spectabilem* Euphrati coërcendo a Semiramide esse constructam; sed quum addit similis ingenii *Nitocrin*, πέντε γενῆσι, *quinque generationibus* Semiramide posteriorem, ipse testimonium suum reddit suspectum fidemque facit obscuriorem. etenim si *Nitocris* a Semiramide per *quinque ætates* id est per CLX annos fuerit separata, Semiramis sane esset multo recentior, quam traditur vulgo. quam ob rem necesse est, aut adfirmare duas fuisse Semiramides, alteram priorem, alteram posteriorem, quæ molem hanc struxerit, cuiusue fecerit mentionem HERODOTVS, prout SCALIGER [3] sententiam hanc de duabus Semiramidibus tenet; aut pronunciare, ipsa HERODOTI verba πέντε γενῆσι male esse sana, ita vt pro πέντε scribere debeamus δεκαπέντε, *quindecim*. id exploratum ac diuina humanaque fide confirmatum est, quod

1 *lib. XXIII.* 2 *lib. I. c.* 184. 3 *ad Euseb. n. DLXXXIII. p.* 37.

Nebu-

Nebucadnezar notiſſimus monarcha, Tyro, Aegypto & Hieroſolymis captis Iudæisque in captiuitatem abductis, Babylonem ornauerit operibus, in quibus BEROSVS [1] etiam muros & hortos penſiles numerat, græcos reprehendens, qui Semiramidi adtribuant. quamobrem Nebucadnezar ingenti elatus ſuperbia dixit: הלא דא־היא בבל רבתא די־אנה בניתה לבית מלכו *nonne hæc eſt Babel magna, quam ego ædificaui*, id eſt ornaui, ampliorem ac ſplendidiorem feci, *in domum*, hoc eſt ſedem *regni* apud DANIELEM. [2] de cetero auctoritate HERODOTI nonnulli adducti ſunt, vt ornamenta quædam Babylonis Semiramidi adtribui poſſe, exiſtimauerint, qua de re videas PERIZONIVM [3] & VITRINGAM. [4]

§. XXXXIIII. Superioribus mentionem quoque iniecimus expeditionum, quas Semiramis ſuſcepiſſe traditur, quo in momento multa quoque deprehendimus, quæ ſunt contra fidem. primum enim MEGASTHENES, auctor indicarum, ſcribit apud ARRIANVM [5] neque Indos cum hominibus bellum geſſiſſe, neque vllos Indis bellum intuliſſe, quamuis addat, Semiramidem quidem Aſſyriam tentaſſe exercitum in Indos ducere, ſed mortem ipſius conſilia conatusque fregiſſe, vt adeo expeditionem quamdam Indicam Semiramidi adſcribendam eſſe neget, adde STRABONEM. [6] at vero MEGASTHENES, quum Indica conſignauerit litteris, apud Indorum reges commoratus eſt, atque ipſi commoda fuit occaſio, omnia genuina bonaque fide tra-

1 *apud Ioſeph. contra Apion. lib. 1.* 2 *cap. IV. v. 27.* 3 *orig. Babylon. cap. 7. p. 91.* 4 *comm. in Eſaiam cap. XIII. p. 495.* 5 *hiſtor. Indic. p. 318.* 6 *lib. XV. p.* [illegible]

dendi,

dendi, testibus PLINIO [1] & SOLINO [2] deinde si quis apud animum expendit, quantum exercitum Nino adscribat DIODORVS [3] quantamue multitudinem militum collegisse Semiramis tradatur, obstupescendum sane est & maxime demirandum, vnde primo post diluuium æuo, in quo ea, quæ de Nino & Semiramide narrant, non possunt non incidere, tam paucis ex aqua seruatis, infinita hominum multitudo enata fuerit, vt tot bellis ac exercitibus vel mediocriter suffecerint. facile omnino ignosci potest paganis scriptoribus, ignorantibus quippe, quæ cum humano genere diuinitus fuerant acta: sed christianos imitari illos, id est, quod animum in admirationem deducere potest.

§. XXXV. Multi effunduntur in laudes Semiramidis, quæ virtutibus magna fuerit ac conspicua, vti IVSTINVS admirator ipsius extitit, quippe qui dicit [4] *nec hoc illi dignitatem regni ademit, sed admirationem auxit, quod mulier non feminas modo virtute, sed etiam viros anteiret.* sed qualis est virtus, quæ in Semiramide elucet? laudant admiranturque fortitudinem bellicamque virtutem, cuius tam præclara omnique memoria digna dederit documenta. at vero tantum abest, vt animus ipsius vera fortitudinis virtute munitus fuerit, quippe quæ caute & circumspecte agit omnia, vt temeritati atque imprudentiæ succubuerit. sic multis nemo fortior Alexandro magno adparuit; SENECA tamen rationibus subnixus nequaquam contemnendis, ipsi omnem fere virtutis laudem ademit, ac belli-

1 *lib. 17. cap. 17. H N.* 2 *cap. 49.* 3 *lib. II. cap. 5.*
4 *lib. I. cap. 2. §. 6.*

cam virtutem adeo denegavit, vt *felicem temeritatem* [1] adpellet, sequutus forte Darium apud CVRTIVM [2] dicentem: *temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis.* & si quis sua cupiditate, non communi vtilitate impellitur ad subeunda pericula, is sane officium vere fortis ducis ac militis minime potest implere. indoles sane Semiramidis, quæ mollitie & luxu diffluebat, quæ castitati bellum quasi indicebat, quæue pudicitiam habebat in propatulo, plane ab heroica virtute ac magnitudine animi aliena fuit. ratio denique, qua diem supremum obiisse traditur, fabulam quoque sapit, quumue nobile fuerit scortum, nemo sibi persuadeat, quod ingrauescente demum ætate cupiditate flagrauerit, cum filio muliebria exercendi. hinc VSSERIVS [3] dicit: *Semiramis, quum concubitum cum filio petiisset, ab eodem interfecta est, duos & XL. annos post Ninum regno potita, quanquam 62. annorum anum de ejusmodi incestu cogitavisse, vix videatur esse credibile.* de eo, quod Semiramis transmutata sit in auem, nihil dicamus, quoniam indubitata est fabula.

1 *de benef.* I, 13. VII, 3. 2 *lib.* IV. *cap.* 14. §. 13. 3 *annal.* V. T. p. 26.

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
VARIIS MODIS
LITTERAS COLENDI
APVD
VETERES ROMANOS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Ratio instituti §. I. *de præceptoribus veterum romanorum* §. II. *de scholis publicis & priuatis veterum romanorum* §. III. *de ipsorum peregrinationibus litterariis* §. IIII *de libris illorum ac de modo istos legendi* §. V. *de ipsorum anagnostis* §. VI. *de meditatione litteraria veterum romanorum* §. VII. *de ipsorum recitationibus* §. VIII. *de disputationibus veterum romanorum* §. VIIII. *de lucubrationibus ipsorum* §. X. *ac secessibus* §. XI.

QUum mihi in animo est, breuibus declarare, quæ fuerit ratio colendi litteras apud veteres romanos, non in varia doctrinarum genera illorum, in quibus exponendis alii sese exercuerunt, inquiram, sed in rationes quasdam, quibus litterarum culturæ se tradiderint. primum disputabo de institutione litteraria, quum romani aliorum auxilio adiuti, ad musarum peruenerint scientiam, ratione habita partim ipsarum litterarum in primis humaniorum, partim locorum, quæ earum fuerunt officinæ. magnæ curæ romanis fuit educatio, quorum disciplina eo spectabat, vt sincera puerorum natura, nullis detorta prauitatibus, toto statim pectore in virtutem & honestas artes incumbendi locum haberet, id quod pulcre docet auctor de caussis corruptæ eloquentiæ: [1] *iam primum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emtæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum & inseruire libris. eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisque mo-*

[1] *cap.* XXVIII.

ribus

ribus omnis cuiuspiam familiæ ſoboles committeretur. coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. ac non ſtudia modo curasque, ſed remiſſiones etiam luſusque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. conſtat quoque, romanos ex ſtudiis eos percepiſſe fructus, vt ad tantum faſtigium romana maieſtas eueheretur, & per tot ſecula in eodem immota & inconcuſſa perſtaret, ac ipſi a barbarie ad vitam cultiorem, & ab inſcitia ad humanitatem & variam doctrinam traducti eſſent. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, operæ pretium facturus mihi videor, ſi in hoc argumento diſputando curatius verſer, vt æmulatione incitati, quod ſalubre nobis ſit & muſis noſtris, tanquam ab exemplo ad imitandum propoſito capiamus.

§. II. Pro diuerſa ætatis ingeniique indole neceſſe fuit, diuerſa quoque ratione litteras excolere. plerumque domi & in contubernio matris diſcebantur elementa, & ipſi parentes liberos ſuos inſtitutis & præceptis erudiebant. CICERO [1] dicit, ſe legiſſe epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum & apparere filios non tam in gremio educatos, quam in ſermone matris; & alio loco [2] mallem *Cicerones noſtros meo potius labore ſubdoceri, quam me alium eorum magiſtrum quærere*: item ad Quintum fratrem: [3] *maximæ mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum noſtrumque videam, ſcilicet quotidie: ſed inſpiciam quid diſcat, quam ſæpiſſime: & niſi ille contemnet, etiam magi-*

1 *de clar. orator. cap. LVIII. adde cap. XXVII.* 2 *lib. VIII. ep. 4. ad Attic.* 3 *lib. II. ep. 14.*

ſtrum me ei profitebor: cuius rei nonnullam conſuetudinem nactus ſum in hoc horum dierum otio, Cicerone noſtro minore perdocendo, quamuis alii ſcribant *producendo.* NEPOS de Attico refert, [1] quod patre vſus ſit diligenti, indulgente & tum vt erant, diti, inprimisque ſtudioſo litterarum, qui omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debeat, filium erudiuerit. Iulius Agricola in ſinu indulgentiaque matris Iuliæ Procillæ educatus per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamque transegit, teſte TACITO; [2] id quod etiam Marcus Aurelius Antoninus, imperator de ſe ipſo fatetur, [3] vt de aliis taceam. verum ad litterarum elementa ope præceptorum quoque adducti ſunt, quod non ſolum priuatim, ſed & multorum conuentu factum eſt. LIVIVS [4] de Camilli ingreſſu ad Tuſculanos: *intentos opifices ſuo quemque operi, & ludos litterarum ſtrepere diſcentium vocibus* vidit, & alio loco: [5] *mos erat Faliſcis, eodem magiſtro liberorum & comite vti; ſimulque plures pueri, quod hodie in græcia manet, vnius curæ demandabantur.* idem de Virginii filia [6] *virgini venienti in forum (ibi namque in tabernis litterarum ludi erant) miniſter decemviri manum iniecit.* de eadem Virginii filia DIONYSIVS HALICARNASSEVS [7] ταύτην τὴν κόρην ἐπίγαμον οὖσαν ἤδη θεασάμενος Αππιος Κλαύδιος ὁ τῆς δεκαρχίας ἡγεμὼν, ἀναγινώσκουσαν ἐν γραμματικοῦ· ἦν δὲ τὰ διδασκαλεῖα τῶν παίδων τότε περὶ τὴν ἀγοράν· εὐθύς τε ὑπὸ τοῦ κάλλους

1 *vit. Attic. I, 2.* 2 *vit. Agricol. cap. 4. n. 3.* 3 *lib. I. pr.* τῶν ὡς ἑαυτὸν *adde* GATAKER *not. p. 2. &* BVDDE *de ſtud. liber. veter. roman. p. 8. 9.* 4 *lib. VI, 25.* 5 *lib. V, 27.* 6 *lib. III, 44.* 7 *lib. XI. antiq. rom. p. 709.*

τῆς

τῆς παιδὸς ἑάλω, καὶ ἔτι μᾶλλον ἔξω τῶν φρενῶν ἐγένετο, πολλάκις ἀναγκαζόμενος περιϊέναι τὸ διδασκαλεῖον, ἤδη κρατούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, eam puellam iam nubilem Appius Claudius decemvirorum princeps in ludo litterario legentem conspicatus (erat autem tunc ludus litterarius in foro) & tunc statim puellæ forma captus est, & magis indies extra se abripiebatur, dum amore iam correptus, ludum multoties obire cogeretur; quibus patet, quod hic prima elementa sint tradita, quodue pueri & puellæ institutionem habuerint communem. huiuscemodi præceptores dicti sunt ludimagistri, quoniam romani scholam dicere solebant ludum, item litteratores, magistri litterarii, magistri ad prima elementa, quos cum grammaticis haud confundas, qui maiori erant dignitate, ingenio præstanti & eruditione excellentiore, quod WOWERVS [1] fuse tradit. quamuis in cœtu erroribus non modica, sed largissima sit materia, & integritas morum facilius possit corrumpi, malebant tamen in scholis & multorum conuentu suos, quam priuatim & singulares instituti, vt æmulatione ingenium accenderetur & certatim promouendo maiores facerent progressus. namque alit æmulatio ingenium, & nunc inuidia, nunc admiratio incitationem accendit. [2] attamen fuerunt, qui liberis suis a primis pueritiæ annis magistros priuatos ad ingrediendam studiorum rationem elegerunt. elementis adreptis, grammaticos græcos audiuerunt, modo priuatim & domi, modo in scholis & conuentu plurium, quia prima cura litterarum græcarum fuit, quod testantur plura

1 *de polym. cap. IV. p.* 1017. *tom. X. Th. A.* G. GRONOVII.
2 *conf.* CELLARIVM *dissert. academic. p.* 351.

exempla, ex quibus mentionem faciamus M. Antonini philoſophi, qui vſus eſt magiſtro ad prima elementa Euphorione litteratore; grammaticis græco Alexandro, quotidianis latinis Troſio Apro & Pollione & Eutychio Proculo Siccenſi, vt tradit IVLIVS CAPITOLINVS. [1] auſpicium fiebat a poetis, inter quos Homerum maxime diligebant, quippe qui princeps magiſter, vitæ hominum informator, tuba virtutis, inprimis eloquentiæ pater habebatur, quem & Hippodromus apud PHILOSTRATVM [2] πατέρα καὶ φωνὴν σοφιστῶν, *patrem & vocem ſophiſtarum* adpellat. coniungebant cum Homero Menandrum, Euripidem, Sophoclem & pergebant ad hiſtoricos Thucydidem, Polybium, Herodotum, Xenophontem, reliquos, quæ eloquentiæ & philoſophiæ præmittenda eſſe arbitrabantur. litterarum harum doctores erant grammatici, quorum alii quum fuerint τεχνικοὶ, alii ἱστορικοὶ, ſeu ἐξηγητικοὶ, alii κριτικοὶ, illi qui ſecundi ordinis ſunt, præcipue huc pertinent, quippe qui litterarum alumnos ad interiora veterum ſcriptorum, poetarum inprimis ſententiam perducebant, id quod VOSSIVS [3] WOWERVS [4] PERIZONIVS [5] PITISCVS [6] SCIOPPIVS [7] MASSONVS [8] & alii vberius produnt. horum ductu legebant polita græcorum monimenta, quod fiebat ſtudioſe & diligenter: hinc PLINIVS [9] *non enim dixi, quæ legenda arbitrarer:*

1 *vit. Anton. philoſ. cap. II. adde* FABRICII *biblioth. græc. lib. IV. c. 23. p. 21.* 2 *lib. II. de vit. ſoph. adde* CVPERVM *de apotheoſ. Homeri p. 119.* 3 *de arte grammatic. lib. I. p. 12. 20. 21. 23.* 4 *cap. IX. p. 1033. d. l.* 5 *obſeru. ad Sanctii mineruam p. 12. 13.* 6 *adnot. ad Sueton. de inluſtr. grammat. p. 1079. 1090. & lexic. antiquit. rom. tom I. p. 882.* 7 *de arte critica p. 2.* 8 *vita Horatii p. 20.* 9 *lib. VII. ep. 9. n. 15.*

quan-

quanquam dixi, quum dicerem, quæ scribenda. tu memineris, sui cuiusque generis auctores diligenter eligere. aiunt enim, MVLTVM LEGENDVM ESSE, NON MVLTA. quæue erant salubria & vtilia, obseruabant, & per memoriam non solum repetebant, sed ad imitationem quoque trahebant diligenti opera. QVINCTILIANVS [1] *vertere græca in latinum veteres nostri oratores optimum iudicabant.* & paullo post: *sed & illa ex latinis conuersio multum & ipsa contulerit.* PLINIVS[2] *vtile in primis & multi præcipiunt, vel ex græco in latinum, vel ex latino vertere in græcum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur. simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt,* qua de re conferatur SCHEFFERVS.[3] imitati sunt modo scribendi indolem, quod ad elegantiam, formam, ac vim orationis adtinet, modo res & modum rerum tractandarum, quæ ex aliis subinde petierunt tam veteres, quam recentiores. sic Cicero imitatus est Demosthenem; Terentius Menandrum, Sallustius Thucydidem, Virgilius Theocritum, Hesiodum, Homerum, Tacitus Polybium & Thucydidem, Liuius Polybium. neque vero solum græcos scriptores vsurparunt, sed ex latinis quoque, quæ ad rem pertinebant, vtiliter & adposite transtulerunt, prout Terentius imitatus est Plautum, quod probat PAREVS[4] Cornelius Seuerus Manilium, obseruante GORALLO siue CLERICO [5] Silius Italicus Virgilium,

1 *X, 5. pr.* 2 *d. l. n. 2.* 3 *de stilo illiusque exercitiis cap. IV. seqq.* 4 *de imitatione Terentii Plautina.* 5 *ad Aetnam p. 90. 91.*

quem cum isto contulit ALEXANDER ROSSAEVS. [1] hoc decurso stadio, romani se philosopho dabant & rhetori, vt in illius schola artem differendi, in huius declamandi exercerent, & vtramque græce magis, quam romane. minus fuerunt sine philosophia, quia non fuerunt sine arte oratoria, ad quam excolendam illa præsertim, quæ de moribus & officio animique caracteribus agit, opus erat, quanquam iacuit vsque ad Ciceronis ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum latinarum, consulas PAGAN. GAVDENTIVM [2] & BVCHNERVM [3] princeps romanis studium fuit eloquentia, ad quam colendam multum tempus sibi sumserunt, ita vt imagines grauissimorum oratorum in cultura artis huius sibi proponentes, ingenium & dicendi facultatem conformarent & post hac ex penu eloquentissimo semper aliquid ad communem adferrent fructum atque in aspectum lucemque proferrent. in tradendæ eloquentiæ fontibus & præceptis sedulo operabantur primum grammatici, deinde rhetores: adhæc instituebant exercitationes varias, in quibus declamationes erant præcipuæ. adiungebant se clarissimi oratori nominis, quo vterentur paullo familiarius & a quo discerent facultatem loquendi, vti dicit auctor dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ [4] *ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre, vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem locum*

1 *lib. I. Virgilii triumphantis.* 2 *de philos. apud roman. orig. & progress. Pis. 1643.* 3 *in Agricol. c. IV. p. 118. 124. 125.*
4 *XXXIV, l. 2.*

in

in ciuitate tenebat. hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, siue in iudiciis, siue in concionibus assuescebat, ita vt altercationes quoque excipere & iurgiis interesse, vtque sic dixerim, pugnare in praelio disceret: addatur GRONOVIVS. [1] in eloquentiae studio ingenia sua exercuerunt varia ratione. aut tradebant ficta, vt progymnasmata & declamationes, aut vera, vt orationes. iuuenum minora exercitia προγυμνάσματα, quae latini vocant dicendi primordia, dicendi elementa; maiorum ac prouectiorum erant declamationes. declamandi genera tria fuerunt apud veteres pro tribus caussarum generibus: vel enim panegyricae erant declamationes, quae in demonstratiuo, vel suasoriae, quae in deliberatiuo, vel controuersiae, quae in iurisdiciali genere versabantur. a declamationibus suasoriis faciebant auspicium, quia huiusmodi argumenta habentur facilia, sed controuersiae dignae erant maturo iudicio, in quibus & sententiarum acumen, & exquisitus quidam ornatus adhibebatur. rhetor aut sophista exedram conscendebat, vt sedens ad delectationis aucupium haberet praefationem, qua auditorum sibi conciliaret animos. postea poscebant controuersiam & proposita materia vel arbitrio proprio delecta, caussae genus exponebat rhetor, quumque totius quaestionis statum prodidissent, diuidebant illam in partes, & explicabant breuiter & dilucide, quo facto, ipsam adgrediebantur controuersiam, quum aliquid spatii ad excogitandum sibi sumsissent. verum non omni tempore eadem fuit eloquentiae facies, nec eadem institutionis oratoriae ratio.

1 *Obseruat. lib. III. cap. 23. p. 654. seqq.*

ante

ante Ciceronem tractabant locos communes: ætate eius petebant argumentum ex veritate, quum modo in virtute prædicanda & vitio reprehendendo versarentur, modo ex historiarum monimentis, aut ex re, si qua forte recens accidisset, copiam sibi facerent dicendi laudando, vituperando, suadendo, dissuadendo. quæ exercitationes Ciceronis tempore dictæ sunt caussæ. sed quum Seneca rhetor ingenio niteret, fictas lites sumebant, ea denique, quæ nec facta fuissent, nec fieri commode potuissent, excogitabant. in foro frequentes ac in iudiciis vsum ipsum eloquentiæ perdiscebant: ipsimet faciebant periculum & aliqua actione nobili edebant specimen eloquentiæ. plerumque vero iuuenes, qui eloquentiæ & iuri ciuili dabant operam, caussarum patrocinium apud centumuiros auspicabantur. PLINIVS [1] *ad hoc perpauci, cum quibus iuuet dicere: ceteri, audaces atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri a declamando huc transeunt. tam irreuerenter & temere, ut mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, sic in foro pueros a centumuiralibus caussis auspicari, vt ab Homero in scholis.* atque quum paucis tam clarum sit ingenium, vt possit emergere, nisi illi fautor commendatorque contingat, olim moris erat, vt magnæ auctoritatis viro, vel duce vel comite adolescens forum iniret, primamque susciperet caussam: saltem auspicio & consiliis talis viri cœpit ostendi in publico. adolescentes nobiles accusarunt viros, quod rudimentum forensis operæ non solum laudis gratia subibant, sed & accusanti & damnanti pecuniæ, honores aut magistratus dabantur, quæ ha-

1 *lib. II. epist. 14. n. 2.*

buisset

buisset reus. hic modus ætate CICERONIS fuit solennissimus, qui ait [1] *sed quum sint plura caussarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra republica adolescentes & apud iudices & apud senatum; dicendo laudem adsecuti sint, maxima admiratio est in iudiciis; quorum ratio duplex est. nam & ex accusatione & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam accusatio probata persæpe est.* sic ex accusatione sibi peperit laudem Lucius Crassus, qui accusauerat C. Carbonem, eloquentissimum hominem: M. Antonius adolescens accusauit Cn. Papirium Carbonem, qui & M. Aquillium defendit, nec minus P. Sulpicii eloquentiam inluminauit accusatio, dum inutilem ciuem C. Norbanum vocauit in iudicium. inlustrior & splendidior erat accusatio, quæ rei publicæ caussa, aut patrocinii gratia, aut paternarum inimicitiarum suscipiebatur. in huiusmodi caussis sæpe tractabant res suas diuinitus, & magna vis animi, magnus impetus, magnus dolor vultu, gestu, digito significabatur. magnum erat flumen grauissimorum optimorumque verborum, erant integræ sententiæ, veræ, nouæ, sine pigmentis fucoque puerili, vt quibusdam non solum incendere iudicem, sed ipsi ardere viderentur: argumentum hoc pluribus persecuti sunt QVINTILIANVS [2] SVETONIVS [3] MANVTIVS [4] SIGONIVS [5] BARTHIVS [6] CRESOLLIVS [7] RVPERTVS [8]

1 *de officiis II,14.* 2 *institut. orat. variis locis.* 3 *de clar. rhetorib. cum eiusd. interpp.* 4 *de leg. romanis c. XXI. sqq. p. 1094. tom. II. thesaur. antiq. rom.* GRAEVII. 5 *de iudiciis lib. II. cap. 9. p. 1748. ib.* 6 *ad Claudianum p. 76.* 7 *theatr. rhetor. lib. III. IV. tom. X. thes. antiq. græc.* GRONOVII. 8 *obseruat. ad Vellei. Paterculi. II. 43. p. 191.*

VOS-

VOSSIVS [1] PROVSTIVS [2] MORHOFIVS [3] FRANCIVS [4] CLERICVS [5] KRIEGKIVS, [6] quos adire poſſunt, qui rerum harum cupidi plura deſiderant.

§. III. Non ab re erit, ſi locorum quoque, in quibus litterarum perceperunt cognitionem, vberiorem habeamus mentionem. romanæ ſcholæ fuerunt partim priuatæ, partim publicæ. illas quisque priuatim pro voluntate & ſententia ſua eligebant, quarum magnum fuiſſe numerum, ex antiquitatis eruditæ monimentis patet. namque SVETONIVS [7] de grammatica: *poſt hac magis ac magis & gratia & cura artis increuit: vt ne clariſſimi quidem viri abſtinuerint, quominus & ipſa aliquid de ea ſcriberent: vtque temporibus quibusdam ſuper viginti celebres ſcholæ fuiſſe in vrbe tradantur.* poſtea rhetores & philoſophi priuatas inſtituerunt ſcholas, quod publica factum eſſe auctoritate, tibi haud perſuadeas. immo Caio Fannio Strabone, Marco Valerio Meſſala conſulibus de philoſophis & rhetoribus SC factum, VTI ROMAE NE ESSENT, de quibus interpoſito tempore Cnæus Domitius Aenobarbus & Lucius Licinius Craſſus cenſores idem edixerunt, quod SVETONIVS [8] adnotauit. priuatæ erant plerumque domeſticæ ædes, theatra interdum, templa, nonnunquam baſilicæ, curia aliquando, ſæpe conductæ diuitum aulæ. conf. PANCIROLL. [9] &

1 *de rhetorices natura & conſtit. præcipue c. XVI. p. 109.*
2 *obſeruat. in Ciceron. libr. orat. in vſum Delphini Par. 1687.*
3 *polyhiſt. litter. lib. VI. c. 1. 2.* 4 *de ratione declam. p. 6. ſqq.*
5 *arte critic. vol. I. part. 2. ſ. I. c. 17. p. 344.* 6 *de ſophiſtarum eloquentia p. 83. de inclareſc. mod. apud rom. p. 6 ſqq.* 7 *de illuſtrib grammatic. c. III. n 3.* 8 *de claris rhetor. cap. I.* 9 *deſcript. vrb. rom. theſ. antiq. roman.* GRAEVII *tom. III. p. 334.*

FER-

FERRARIVM. [1] ſic Marcus Antonius Gnipho docuit in Diui Iulii domo, pueri adhuc, deinde in ſua privata, teſte SVETONIO. [2] templa quoque emporia fuiſſe muſarum, in quibus iuuenes bonis artibus inſtituerint, adparet ex antiquitatum hiſtoriis, quod & poſt alios OLEARIVS de philoſophis & ſophiſtis obſeruat. [3] baſilicæ ædes erant ad negotiationes & iudicia porticibus & ambulatiouibus magnifice exſtructæ, de quarum ratione BERGIERIVS. [4] in his habebant etiam olim orationes & alias honeſtiſſimas exercitationes, quod ex PLINIO [5] clarum eſt. publicæ ſcholæ conſtitutæ ſunt publica auctoritate. EVSEBIVS [6] adnotat, quod Quinctilianus primus talem ſcholam acceperit, quippe qui iuventutem per viginti annos docuit artem rhetoricam, [7] quamuis SVETONIVS & de Tito Flauio Veſpaſiano [8] dicat: *primus e fiſco latinis græcisque rbetoribus annua centena conſtituit, præſtantes poetas, nec non & artifices coemit.* namque grauiſſimus fuit litterarum patronus, & Baſſus ingenio ſuo tanti principis miram & eximiam liberalitatem indulgentiamque adeo percepit, vt ei quingenta ſeſtertia donauerit. [9] multis poſt annis Antonius pius philoſophis quoque ſtipendia & honores largitus eſt, quod tradit IVLIVS CAPITOLINVS, [10] dicens: *rhetoribus & philoſophis per omnes prouincias & honores & ſalaria detulit.*

1 *de acclam. & plauſ. III, 1. theſ. dicti VI. p.* 90. 2 *de inluſtr. gramm. c. VII. n.* 2. 3 *ad Philoſtr. p.* 479. 618. 4 *lib. V ſ.* 8. *de viis imperii rom. tom. X. theſ. ant. rom.* GRAEVII *p.* 562. 5 *lib. II. ep.* 14. 6 *in Chronic. p.* 164. 7 *proœm. libr. I. init. inſtitut. orator.* 8 *vita eius cap. XVIII. n.* 1. *adde* PITISCVM *ad Suet. Cæſar. XLII. n. 2. p.* 118. 9 *dialog. de cauſſ. corrupt. eloqu, IX,* 8. 10 *cap. XI.*

tulit. EVMENIVS rhetor de se ipso adfirmat: [1] *salarium me liberalissimi principes ex huius rei publicæ viribus in sexcenis millibus nummum accipere iusserunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & postea præmia contulerunt; sed vt tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* & quamuis CASAVBONO [2] videatur nimium hoc professoris salarium, ideoque *sexagenis* legendum censeat: tamen quum sic dimidium eius minus erit, quam pro dignitate magistri sacræ memoriæ, iudicant GRONOVIVS [3] & CELLARIVS, [4] vtique retinendum esse *sexcenis.* adde CONRINGIVM. [5] ipsæ publicæ scholæ erant athenæum, capitolium, & pergulæ magistrales. atheneum schola fuit artium liberalium ab Hadriano constituta, AVREL. VICTOR. [6] *græcorum more seu Pompilii Numæ ceremonias, leges, gymnasia, doctoresque curare occœpit: adeo quidem vt etiam ludum litterarium ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, constitueret.* erant in capitolio & tempore Theodosii II. oratores tres, grammatici decem, sophistæ quinque, philosophus vnus, iuris consulti duo ibi docebant, confer PITISCVM. [7] namque illo temporum tractu, & antea romæ quoque cathedra fuit sophistica rhetorum græcorum, obseruante FABRICIO. [8] pergula erat pars

1 *orat. pro restaur. schol. c. XI. n. 2.* 2 *in Sueton. Oth. c. 4.* 3 *de pecun. veter. lib. IV. cap. II. p. 330.* 4 *obseru. ad Eumen. orat. p. 70.* 5 *antiquit. academic. diss. I. p. 15. & supplem. XII. p. 227. item de studiis liber. vrb. rom. & constantinop.* 6 *de Cæsar. c. XIV.* 7 *lex. antiq. roman. tom. I. p. 196.* 8 *bibl græc. lib. IV. c. 24. p. 45.*

domus exporrecta & propendens, quumque romæ magiſtri artium in huiusmodi pergulis docerent, dictæ ſunt *pergulæ magiſtrales.* VOPISCVS [1] de Saturnino: *in Africa rhetoricæ operam dederat, romæ frequentauerat pergulas magiſtrales.* adpellantur codic. Theodoſian. [2] *publicæ magiſtrationes & publicæ cellulæ*, his verbis: *vniuerſos, qui vſurpantes ſibi nomina magiſtrorum, in publicis magiſtrationibus cellulisque collectos vndicunque diſcipulos circumferre conſueuerunt, ab oſtentatione vulgari præcipimus amoueri*; quibus patet, ibi grammaticos & artium aliarum ingenuarum profeſſores docuiſſe publice. ludos litterarios habuerunt quoque in caſtris, prout SVETONIVS [3] commemorat *obſides abductos e litterario ludo.* gymnaſii nomen & ad romanos tranſiit, quo CICERO [4] pro ſcholis philoſophorum vtitur, item PLINIVS, [5] quibus addas FIGRELIVM. [6] huiusmodi locis frequenti populo celebratis philoſophi oſtentandæ doctrinæ cauſſa ſe immitebant, alioqui gymnaſia non litterarum ſtudiis, ſed exercitationibus corporis erant deſtinata. ſella docentium dicebatur cathedra, quæ genus erat ſellæ altioris & honoratioris operoſius ſtructæ cum ſuppedaneo, aliquando & cum vmbella. IVVENALIS de rhetorum ſcholis. [7]

Pœnituit multos vanæ, ſterilisque cathedræ,
Sicut Thraſymachi probat exitus atque ſecundi
Carrinatis.

ratione diſcentium certi erant ordines, ſeu vt

1 *cap. X.* 2 *l. 3. de ſtud libert. vrb. Conſtant.* 3 *vit. Caligul. c. XLV. n. 3.* 4 *de orat. I, 13.* 5 *lib. I. ep. 22. n. 6.* 6 *de ſtat. illuſt. rom. c. XXIV. p. 205.* 7 *ſatyr. VII. v. 203.*

QVINCTILIANVS [1] adpellat, *classes*, cum pro scientiæ & cognitionis modo, tum pro ætatis varietate, adde CRESOLLIVM. [2] ab alumnis artium magistro interdum magnus honos habitus est, quem omni cultu & vario munerum præmiorumque genere adficiebant, videatur ALCIATVS [3] & LAVRENTIVS. [4] nonnulli e doctrinarum doctoribus iterum ea præditi fuerunt honestate, vt non semper suo commodo, quam discipulorum potius consuluerint, prout tradunt quidam, quod Laberius Hiera, grammaticus proscriptorum liberos gratis & sine mercede vlla in disciplinam receperit, teste SVETONIO. [5] mortalium natura in præcipitia conuertitur, miraque est prauitat. . adeo vt institutio parentum ac præceptorum destituta sæpius sit feliciori successu, nisi præceptis & exemplorum demonstrationi adiungatur pœna. quam ob rem veteres frena disciplinæ haud laxarunt, sed in id contulerunt studium, vt pueri temeritatis, desidiæ suæ & aliorum scelerum dederint pœnas, quod PETAVIVS [6] adnotat: quamquam nonnulli tam rustico & duro erant animo, vt & leuioris culpæ acerbissimas sæpius repeterent pœnas, vide CRESOLLIVM. [7] frequens vsus erat *ferularum* ad castigandos pueros, quæ quamuis fuerint leuissimæ, acerbiorem tamen doloris sensum excitarunt, hinc a MARTIALE [8] dicuntur *tristes ferulæ*: PRVDENTIVS. [9]

Aetas prima crepantibus
Fleuit sub ferulis.

1 *instit. Orat. I. 2.* 2 *theatr. rhet. lib. IV. c. X. p. 186. dicti*
tom. thes. GRONOVII 3 *Parerg lib. V. cap. 27. tom. IV opp.*
p. 434. 4 *de professor. orator. nomenclat. & litter. c. I.* 5 *de*
inlustr. grammat. c XIII. 6 *ad Themistii orat. XXI. p. 511.*
7 *dict. libro lib. V. c. 6. sqq.* 8 *X, 62, 10.* 9 *Cathem prol. v. 7.*

adpel-

adpellatæ sunt *sceptra* docentium, AVSONIVS. [1]

Quod sceptrum vibrat ferulæ, quod multa supellex
Virgea: quod fallax scuticam prætexit aluta.

& prouerbium: *manum ferulæ subduxisse*, de illis dictum est, qui magistrorum disciplinæ dixerunt vale, vid. IVVENALEM [2] MACROBIVM [3] cum ERASMO [4] & PITISCO. [5] præter ferulas inter pædagogorum arma *scutica* recensetur, quæ fiebat ex corio, durissimo vero, siquidem ad hanc rem canina pellis, corium bubulum, corium anguillæ adhibebatur, confer FABRVM. [6] vt adeo facile ex hoc possimus conligere, huiusmodi pœnam haud fuisse leuiorem. attamen scuticam mitius flagrum, quam flagellum fuisse, cognoscimus ex HORATIO [7]

adsit
regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,
nec scutica dignum horribili sectere flagello.

cuiusmodi caput, plagas discipulis sæpe easque acerbas inferens fuit Orbilius, de quo SVETONIVS [8] *fuit naturæ acerbæ, non modo in antisophistas, quos omni sermone lacerauit, sed etiam in discipulos, vt* HORATIVS [9] *significat, plagosum eum appellans.* messis & vindemiarum tempore lites forenses & musæ cessabant, quod & saturnalibus factum est. namque PLINIVS [10] *neque vt magistro magister, neque vt discipulo discipulus, sic enim scri-*

1 *Edyll. IV. 29.* 2 *satyr. I. v. 15. cum obseru.* GRANGAEI *p. 3.* 3 *sat. III. 10. cum not. in edit.* GRONOVII *p. 407.* 4 *Adag. p. 430.* 5 *ad Suet. Calig. c. XX. n. 4. p. 811.* 6 *semestr. lib. II. c. 6. p. 67.* 7 *lib. 1. sat. 3. v. 117.* 8 *de inlust. gramm. IX. n. 4.* 9 *epist. II, 1, 70.* 10 *lib. VIII. ep. 7. n. 1.*

 bis,

bis, sed vt discipulo magister. nam tu magister, ego contra: atque ideo tu in scholam reuocas, ego adhuc saturnalia extendo, librum misisti: & MARTIALIS [1]

Iam tristis nucibus puer relictis
Clamoso reuocatur a magistro:
saturnalia transiere tota.

adde HOFMANNVM [2] & generatim de hoc argumento SPANHEMIVM. [3]

§. IV. Nec veteres romani solum in patriis scholis coluerunt litteras, sed in alias quoque regiones, quæ bonis artibus feraces erant & habebant sapientiæ & honestarum musarum emporia, profecti sunt, vt bene cœpta doctrinarum studia magis perficerent exornarentque. ita ab omni litterarum memoria in more fuit, vt discendi studio in longinquas regiones demigrarent. num ad Phœnices, musarum vsu gentem excultissimam, Aegyptii doctrinæ caussa sint profecti, id accuratius haud definiamus, quum Chaldæorum, Phœnicum & Aegyptiorum monimenta ætas iam dudum consumserit. ad Aegyptios vero, qui sapientiæ sacræ & profanæ operam adeo consecrabant amplissimam, vt doctrinæ suæ gloriam spargerent & disseminarent in orbis terræ memoriam sempiternam, philosophi græci se contulerunt, quod exempla Musæi, Orphei, Thaletis, Solonis, Pherecidis, Pythagoræ, Lycurgi, Anaxagoræ, Democriti, Eudoxi, Archimedis & aliorum satis & abunde produnt. perceptis Aegyptiorum sapientiæ doctrinis, adhuc alias perlustrarunt regiones, prout Pythagoras Phœnices, Plato Italiam, Democri-

1 *lib. V. epigr. vlt.* 2 *lex. vniversal. voce:* schola *tom. IV. p.* 95. 3 *orat. de auditor. veter. tom. II. opp. p.* 1367.

tus

tus Abderita Chaldæos & Athenarum doctores adiit, id quod pluribus FRANCIVS [1] BVDDEVS [2] IACOBS [3] & IOECHERVS [4] exponunt. hunc modum colendi litteras felicioribus auſpiciis romani quoque ſecuti ſunt, qui vel poſt ingreſſum in forum, vel antea etiam, vel quandocunque occaſio in bello, in prouinciis vel alia ſe oſtendit, in exterorum litterarum ſedes profecti. namque romanorum liberi, toga virili ſumta, caſtra ſecuti ſtipendia merebant, etiam quibus animus non eſſet, ad faſtigium ducis aliasque militiæ dignitates perueniendi, ne poſtea ſenatores aut proconſules ignari eſſent rerum bello gerendarum. nec in caſtris intermiſſa ſunt ſtudia litterarum, quum nec ipſi ſummi duces ſibi temperarent, quin noctis ſaltem partem quandam litteris vindicarent; & ſic fortitudinem ac bellandi peritiam cum humanitatis ſtudiis & artium diſciplinis tanto vinculo coniunxerunt, vt nemo in gente illa vel mediocriter clarus fuerit, quin vtroque præſtare ſtudio ſibi curæ cordique haberet, ſi Caium Marium, facem illam ciuilis belli exceperis, cuius vox barbara apud SALLVSTIVM [5] legitur: GRAECAS LITTERAS NON DIDICI. quod commercium præſtantiſſimarum virtutum religione confirmarunt, vno delubro & Herculis & Muſarum ſacra adeo arctiſſime complexi, vt LIPSIVS opere ſuo [6] nihil prodiderit, quod in admirationem æque rapiat, quam hæc diuerſiſſimi ingenii deorum conſociatio,

1 *de peregrin. veter. ſapient. erud. ergo ſuſcept.* 2 *analect. hiſt. philoſ. p 4.* 3 *diatr de peregrin. erud. ort. progreſſ. & fine.* 4 *analect. de philoſ. ſtud. mod. p. I. p. 15. ſqq.* 5 *B. I. c. LXXXIX.* 6 *in admirand. veter. roma.*

E 3 quam

quam armorum & litterarum concordiam plures expoſuerunt, eamque ex hiſtoriarum monimentis protulerunt inluſtratam, vide AVG. NIPHVM [1] IO. ROSAM [2] FREINSHEMIVM [3] BORRICHVM [4] CELLARIVM [5] MENCKENIVM [6] von SEELEN [7] CRENIVM [8] & alios, quos conlegit LINTRVPIVS. [9] qui ex romanis non ſemper militare ſibi propoſuerant, aut poſt certum temporis ſpatium reuerſi, ſe oratori tradebant, quo vterentur, aut expeditionibus belli peractis frequentabant alias litterarum ſcholas, quod modo ante, modo poſt ingreſſum in forum factum eſt. romani filios ablegabant præcipue in græciam, quæ eloquentiæ & bonæ doctrinæ omnis nutrix exiſtimata. dicendi diſciplina poſteaquam ſedem ſibi ac templum delegerat *Athenas*, præcipue cœperunt eo ſe conuertere, quamuis illud incommodi præ aliis ciuitatibus haberent, quod innata gentis vanitate ſtudia magis ad oſtentationem, aut quæſtum, quam ad vſum vitæ & reipublicæ referebant: de cetero autem linguæ purioris Athenienſes ſemper fuere cuſtodes. *Apollonia* eloquentiæ & politices ſtudiis floruit, cuius officinas romani frequentarunt, in primis quum ei nihil defuit, ex quo eos, qui litterarum ſtudiis conſecrati, locorum natura & opportunitas adlicit. nec minus Aſia muſarum doctrinis abundauit, quarum ſaluti atque incremento in variis locis templa & domicilia erant ſacrata, quo perti-

1 *de armor literarumque comparatione.* 2 *de Martis & Muſarum nuptiis.* 3 *in orat n XVII. p.* 309. 4 *differt. acad. n. XVI. p.* 248. *tom. II.* 5 *orat. acad. n. I. p.* 8. *diſſ. acad. p. I. n. XV. p.* 353. 6 *de viris milit. aeque ac ſcript. claris.* 7 *de præcoc. erud. p.* 33. *not.* 8 *in method. ſtudior.* 1699. *p.* 553. 9 *præf. ad Borrich. orat.*

nent

nent *Mitylene* vrbs clariſſima in Lesbo inſula; *Tarſus* nobiliſſima vrbs Ciliciæ, quam multi credunt eſſe, quæ toties in ſacris תרשיש Tharſis laudatur, quam peruulgarem opinionem fuiſſe, HIERONYMVS [1] docet; *Cnidus* vrbs Cariæ; *Magneſia* Lydiæ, celebris propter ſtudia, quibus romani ibi addicti fuerunt, *Antiochia* Syriæ, & *Rhodus* præcipue, inſula Aſiatica clariſſima poſt Cnidi promontorium verſus orientem ſita. ſunt adhuc alii loci, quos petiiſſe romanos conſtat doctrinæ & culturæ ingenii cauſſa: prædicatur *Maſſilia* Phocæenſium ex Ionia colonia, portu, commerciis, munimentis, morum humanitate & litterarum ſtudiis celeberrima; *Neapolis*, cuius academia ob loci ſalubritatem opportunitatemque ita florebat, vt quasuis ſuo tempore alias ſuperaret; *Alexandria* totius Aegypti vrbs princeps & ſedes regum Lagidarum, omniumque græcarum artium & diſciplinarum, nec non mercaturæ opulentiſſimæ; *Croton* in magna græcia, vbi cœtus iuuenum æmulantium liberalioris doctrinæ ſtudia; *Sybaris* ab Achæis condita, quæ mira rerum proſperitate excelluit; *Locri* Epizephyrii; *Metapontus* clariſſima Pythagoræ obitu & templo. plures ſunt aliæ vrbes inprimis Italiæ, magnæ græciæ, quarum fama ad omnem memoriam propagata eſt, de quo momento pluribus poſſunt conferri CELLARIVS [2] & KRIEGKIVS. [3] eum in finem hæc loca docta abierunt potiſſimum, vt philoſophia, hiſtoria, eloquentia, quæ conueniret in vſu & luce forenſium

1 *in Daniel. X, 6. p. 1118. tom. III. opp. edit.* MARTIAN.
2 *in programmat. II. p. 6. ſqq.* 3 *diatrib. de peregrin. roman. academic.*

rerum versaturis, ornarent animum. quemadmodum hæ fuerunt peregrinationes academicæ seu litterariæ, sic & alias susceperunt profectiones in regiones salubriores ad tuendam valetudinem & firmum corporis habitum, vti præter alios SALOM. CELLARIVS [1] adnotat. spatium, per quod in his exterorum sapientiæ scholis sese exercuerunt & scientiæ ornamentis sua decorarunt ingenia, definiri non potest, quum id cuiusuis arbitrio, iudicio & voluntati erat relictum. sed tamen non defuerunt ex antiquiori ætate, qui de litterarum peregrinationibus haud benignius iudicarunt, quorum in numero censeri debet SENECA [2] qui ait: *& ex his, quæ mihi scribis, & ex his, quæ audio, bonam spem de te concipio. non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. ægri animi ista iactatio est.* hactenus de institutione litteraria.

§. V. Nunc rationes quasdam considerabo, quibus adultiores sua industria suaque opera variarum litterarum cognitionem duxerunt. quatuor etiam momenta debent notari: *lectio, meditatio, scriptio* & *disputatio*. libri, qui legebantur, varii erant generis pro diuersa musarum ratione. id, quod vel compaginari vel in volumen conuolui poterat, erat liber, quæ cura fuit librariorum. CICERO [3] *etiam vellem, mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio vtatur glutinatoribus, ad cetera administris, iisque imperes, vt sumant membranulam*, adde CARPZOVIVM [4] VOS-

1 *de antiquit. medic. cap. V. & 104.* 2 *ep. 2. ad Lucil. adde ep. 28.* 3 *ad Attic. IV, 4.* 4 *ad Schickardum de iur. reg. Hebr. p. 92.*

SIVM

SIVM [1] SALMASIVM [2] PIGNORIVM [3] LEON. ALLATIVM [4] MANVTIVM [5] BARTHOLINVM [6] SAALBACHIVM [7] SCHWARTZIVM [8] PITISCVM [b] DOVGTAEVM [10] librarii dominis quoque exſcribebant libros. CICERO [11] *peto a te, vt quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem græcus: multum mihi enim eripitur operæ in exſcribendis hypomnematis.* confer PIGNORIVM [12] VRSATVM [13] BARTHIVM [14] WOWERVM [15] LONGVM [16] MASSON [17] CLERICVM, [18] libraria dominæ exſcribebat libros. lapis antiquus:

SEXTIA XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

quod veterum quisque manu ſua ſcripſerat, αὐτόγραφον, transſcriptum vero ſubinde ἀπόγραφον dicebatur, & quantum pretii & dignitatis habuerint αὐτογράφοις, ſolius Ptolomæi Philadelphi exemplum teſtatur, qui Athenienſibus annonæ penuria preſſis, non prius conceſſit alimenta, quam ſibi tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, Aeſchyli autographorum feciſſent poteſtatem. namque librarii ſæpe negligentes mendoſe ſcripſerunt codices, vti MARTIALIS [19] dicit:

1 *lexic. etymolog. p.* 287. 567. 2 *de modo vſurar. c. X. & ad Solinum p.* 278 706. 3 *de ſeruis p.* 115. *edit. Patau* 1656. 4 *proleg. libr de patria Homeri p.* 20. 5 *in Ciceron. famil. III.* 7. *p.* 329. 6 *de legendis libris diſſ. IV. p.* 125. *ſqq.* 7 *ſchediaſm. de libris veterum.* 8 *diſſert. tribus de ornament. lib. veter item de ornam. codicum.* 9 *lexic. ant rom. tom. II. p* 1104. *voce* volumen. 10 *analect. ſacris ad Eſai. XXXIV,* 4. *p.* 256. 11 *XVI,* 21. *ad diuerſ.* 12 *de ſeruis p.* 113. 13 *de not. rom theſ. ant. rom* GRAEVII *tom. XI. p.* 828. 14 *Aduerſ. L.* 1. *p.* 2324. 15 *de polymath. c. XVIII.* 16 *de annul. c.* 8. *p.* 49. 17 *vit. Horat. p.* 76. 77. 18 *art. critic. p.* 3. *ſ.* 1. *c.* 2. *p.* 24. *vol.* 2. 19 *II. epigr.* 8.

Si qua videbuntur chartis tibi, lector in istis
siue obscura nimis, siue latina parum,
non meus est error, nocuit librarius illis,
dum properat versus adnumerare tibi:

quibus de caussis libros probæ fidei singulari studio vel vnius vocis gratia conquisiuerunt. Iulianus rhetor apud GELLIVM [1] *sed enim contentus, inquit, ego his non fui: & vt non turbidæ fidei, nec ambiguæ, sed vt puræ liquentisque esset* equus *ne*, *an* eques *Ennius scriptum reliquisset: librum summæ atque reuerendæ vetustatis, quem fere constabat Lampadionis manu emendatum, studio precioque multo vnius versus inspiciendi gratia conduxi: &* eques, *non* equus, *scriptum in eo versu inueni.* vtque certiores essent emendatæ & probæ scripturæ Codicum, vsi fuerunt grammaticorum sententiis, quod idem auctor [2] adnotat. hi libri manu exarati maiori olim sumtu parabantur, quam nostra ætate. MARTIALIS scribit, [3] *primum librum suum quinque denariis vendi solitum*: de Platone & Aristotele GELLIVS [4] *memoriæ mandatum est, Platonem philosophum tenui admodum pecunia familiari fuisse, atque eum tamen tres Philolai Pythagorici libros decem millibus denarium mercatum. id ei pretium donasse quidam scripserunt amicum eius Dionem Syracusanum. Aristotelem quoque traditum libros pauculos Speusippi philosophi, post mortem eius, emisse talentis Atticis tribus. ea summa fit numi nostri HS. duo & septuaginta*: adde DIOGENEM LAERTIVM. [5] sed tamen non defuerunt integræ bi-

[1] N. A. XVIII, 5. [2] lib V c. 4. [3] lib. I. ep. 118. v. 17.
[4] III, 17. [5] lib. III, segm. 9. lib. VIII. segm. 15. p. 169. 500.

blio-

bliothecæ cum publicæ, quæ vt publici iuris essent, sero institutæ sunt, tum priuatæ, quæ pæne multæ & inlustres instar publicarum eruditorum vsui sine inuidia patebant. [1] ad modum libros legendi pertinet consuetudo excerpendi, quæ erant obseruatione digna. PLINIVS [2] de se ipso: *posco librum Titi Liuii, & quasi per otium lego, atque etiam vt cœperam, excerpo.* idem de auunculo suo [3] *æstate, si quid otii, iacebat in sole; liber legebatur: adnotabat excerpebatque.* adde GELLIVM. [4] quisque obseruabat, quæ conditioni litterarum suarum conueniebant, quod SENECA [5] eleganter tradit: *cum Ciceronis libros de re publica prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus: alius alio curam suam mittit. philosophus admiratur, contra iustitiam dici tam multa potuisse. cum ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. nam de Seruii matre dubitatur? Anci pater nullus; numæ nepos dicitur. præterea notat, eum quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi vocatum. æque notat, Romulum periisse solis defectione. prouocationem ad populum etiam a regibus fuisse. eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum* REAPSE *dici a Cicerone, id est re ipsa, in commentarium referet; nec minus* SEPSE, *id est se ipse. deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit*, reliqua libri excer-

1 *vid. script. apud* FABRICIVM *bibliograph. antiq. c. XXI. n. VII.* 2 *lib. VI. ep. 20. n. 5.* 3 *lib. III. ep. 5. n. 13.* 4 *lib. IX. cap. 4. N. A.* 5 *ep. CVIII.*

ptorum

ptorum dicti ſunt *commentarii*, *commentaria*, à græcis ὑπομνήματα, vide BVDAEVM [1] & PITISCVM; [2] *breuiaria*, & olim magis latine *ſummaria.* SENECA [3] *vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam hæc, quæ nunc vulgo* BREVIARIVM *dicitur, olim cum latine loqueremur*, SVMMARIVM *vocabatur*, adde BERNEGGERVM [4] BOECLERVM [5] VOSSIVM [6] BORRICHIVM [7] PITISCVM. [8] ad hæc appellati ſunt *memoriales*, *conlectanea*; *aduerſariorum* vero nomen magis ad forum refertur, vide SALMVTHVM [9] COEL. RHODIGINVM [10] & SCHEFFERVM. [11] quum obſeruarent quædam digna memoria, illa certis ſignis ſubnotarunt, ex quibus etiam in more fuit ſimplex L. & geminatum LL. quo indicabant locum laudabilem, & alibi etiam eſt L. SENT. *laudabilis ſententia*; græci autem habebant notam X. quæ ſignificabat χρηςὸν ſiue χρήσιμον. vide WOWERVM [12] SCALIGERVM [13] REINESIVM [14] MENAGIVM [15] & plures alios ſcriptores de notis & ſiglis veterum, quorum multos conlegit FABRICIVS [16] & SCHMIDIVS. [17]

§. VI. Nec ſolum ipſi libros legebant, ſed id quoque in more habebant, vt pueris littera-

1 *Pand. p.* 104. 2 *ad Suet. Iul LVI. n.* 1. *p.* 150. 3 *ep. XXXIX. pr.* 4 *ad Sueton. Aug. cap. XXVIII. p.* 144. 5 *ad Tacit. lib. ann. I. c.* 11. *p.* 236. 6 *de vitiis ſermonis I,* 26. *p.* 114. 7 *Cogit. de lat. linguæ ætat. p.* 52. 8 *ad Sueton. Aug. c. CII. n.* 7. *p.* 560. 9 *ad* PANCIROLLI *proœm. p.* 3. *de reb. memorab. ſ deperd.* 10 *lect. antiq. lib. XII. c* 21. *p.* 653. 11 *de ſt lo cap. XII. p.* 135 136. 12 *de polymath. c XVII.* 13 *not. ad lib. I. Varronis de re ruſtica.* 14 *var. lection. III.* 7. *p.* 471. 472. *add. lib. I. c.* 7. *p.* 19. 15 *ad Diog. Laert. III.* 66. *p* 161. *tom. II.* 16 *biblioth latin. lib. II. c.* 9 *p.* 363. *not. & ſupplem p.* 156 *item lib. IV. c.* 6. 17 *de notar. eccleſ. c.* 1. *adde cohortem muſarum ſub nomine* GRAEVII *p.* 249.

tiſſimis

tiſſimis vterentur in ſtudiis ſuis, quorum munus erat, tam in feriis muſarum negotiis, quam inter epulas domino prælegere, quos græco vocabulo *anagnoſtas* & ex re ipſa *lectores* adpellabant. quapropter dicit NEPOS [1] *namque in ea erant pueri litteratiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarii, vt ne pediſequus quidem quisquam eſſet, qui non vtrumque horum pulcre facere poſſet.* qua græca voce etiam CICERO [2] & VATINIVS [3] ad Ciceronem vtuntur; PLINIVS autem [4] & SVETONIVS [5] *lectores* habent. in domo Cæſarum erant liberti *a ſtudiis*, quorum opera in ſtudiis litterarum vtebantur imperatores, prout munere hoc functus eſt apud Claudium Polybius, quem Seneca conſolatur in morte fratris; [6] & Lemnus quidam, cuius mentio exſtat in veteri inſcriptione:

TI CLAVDIVS
LEMNVS
DIVI CLAVDII
AVGVSTI LIB.
A.STVDIIS.

ſed & in priuatis familiis, quæ paullo elegantiorem viuendi rationem inſtituebant, eiusmodi fuiſſe ſeruos, conſtat. quin etiam SERVIVS [7] mentionem facit *lectricis*; immo dominus ipſe non nunquam legebat: MARTIALIS. [8]

Parua eſt cœnula, quis poteſt negare
ſed finges nihil, audiesue fictum

1 *vit. Attic XIII, 3.* 2 *lib. I. ad. Attic. ep. 12.* 3 *lib. V. ep. 9. n. 6. ad diverſ.* 4 *lib. I ep. 15. n. 2* 5 *vit. Auguſt. cap. LXXVIII. n. 3.* 6 SVETON. *vit. Claud. c. XXVIII. n. 4.* 7 *ad Virgil. XII. Aen. v. 159. p. 862. tom. III. edit.* EMENESS. 8 *V, 79, 22.*

&

& vultu placido tuo recumbes,
nec crassum dominus leget volumen.

legebant monimenta poetarum, historicorum & oratorum, idque fiebat clare, expedite & sine praua pronuntiatione. PLINIVS [1] *memini quendam ex amicis, quum lector quædam perperam pronuntiasset, reuocasse & repeti coëgisse*: quibus de caussis a magistris docebantur, quos *prælectores* adpellant. GELLIVS [2] *ecquid putatis, si magistrum prælectoremque habuisset alicuius æris*, quadrupes equus *dicturum fuisse, ac non* quadrupes eques? PLINIVS de Zosimo [3] *idem tam commode orationes & historias & carmina legit, vt hoc solum didicisse videatur.* id quod fiebat præcipue inter cœnam, vt ex PLINIO [4] NEPOTE [5] GELLIO [6] clarum est: item si quid erat otii & a scribendo legendoque quiescebant, etiam noctu, quum expergefactis somnus recuperari statim non posset. SVETONIVS de Augusto [7] *si interruptum somnum recuperare, vt euenit, non posset, lectoribus aut fabulatoribus arcessitis, resumebat, producebat vltra primam sæpe lucem.* nec priuatim solum, sed & publice in concione populi legebantur libri, cuius rei exempla PLINIVS [8] & GELLIVS [9] habent. plura de anagnostis reperies apud ALEXANDR. ab ALEXANDRO [10] SCHOTTVM [11] SCHEFFERVM [12] PVTEANVM [13]

1 *lib. III. ep. 5. n. 12.* 2 *lib. XVIII. c. 5.* 3 *l. V. ep. 19. n. 3.* 4 *III, ep. 5. n. 11. I, ep. 15. IX. ep, 36. n. 4.* 5 *vit. Attic. XIV, 1.* 6 *II, 22. III, 19. XIX, 7. N. A.* 7 *vit. eius c. LXXVIII. n. 4.* 8 *lib. IV. ep. 7. n. 2.* 9 *lib. XVIII. c. 5.* 10 *II. c. 30. genial. dier.* 11 *obseru. V, 29. p. 241.* 12 *de stil. illiusque exercit. c. VII. p. 72. sqq.* 13 *reliq. conu. prisci tom. XII. p. 258. thes. ant. rom.* GRAEVII.

PIGNO-

PIGNORIVM [1] MEVRSIVM [2] HOFMANNVM [3] PITISCVM [4] FABRICIVM. [5] de ecclesiæ primorum seculorum anagnostis siue lectoribus varia produnt scriptores antiquitatum rerum sacrarum, quæ huius loci non sunt, vide RECHENBERGIVM [6]

§. VII. Grauissimum medium proficiendi in litteris & ingenium excolendi rite, meditatio est, sine qua verum vsum & fructum musarum ne sensu quidem gustare possumus, vti EDMVNDVS RICHERIVS [7] & BVDDEVS [8] cum aliis adnotarunt. hinc & Periandri oraculum fuit: μελέτη τὸ πᾶν, teste DIOGENE LAERTIO [9] adde GATAKERVM. [10] veteres romani & exemplis suis & monimentis, quæ posteritati tradiderunt, declararunt satis, quid meditationi exercitationique tribuerint. SENECA ait: [11] *apes debemus imitari & quæcumque ex diuersa lectione congessimus, separare. melius enim distincta servantur. deinde adhibita ingenii nostri cura & facultate, in vnum saporem varia illa libamenta confundere: vt etiam si apparuerit, vnde sumtum sit, aliud tamen esse, quam vnde sumtum est, appareat. quod in corpore nostro videmus, sine vlla opera nostra, facere naturam.* quum doctrinæ studiis plane se darent, cogitationibus variis impleuerunt pectora sua, paria paribus, contraria contrariis, præterita præsentibus oppo-

1 *de seruis p.* 109. 2 *glossar. p.* 251. 3 *lexic. vniuers voce* anagnost. *tom. I. p.* 194. 4 *lexic. antiq. rom. voce* anagnost. *tom. I. p* 91. *&* lectores *tom. II. p.* 28. 5 *bibliogr. antiq. cap. XIX. §. VI.* 6 *Hierolexic. p.* 60. *adde* VITRINGAM *de synagog. vetere variis locis.* 7 *obstetric. animor. c. IX. p.* 248. 8 *de cultura ingenii c. III. §. 10. p. 429. select. iur. nat. & gent.* 9 *lib. I. segm. 99. adde* MENAGII *obseru. p. 57. tom. II.* 10 *diss. de stilo N. T. cap. I. p. 3. opp.* 11 *epist. LXXXIV.*

nendo,

nendo, rerumque omnium cauſſas & varios euentus adcurate explorando. qua ope meditationis CICERO felices progreſſus in philoſophia fecit, prout ipſe dicit, [1] *ſed defendat quod quisque ſentit: ſunt enim iudicia libera: nos inſtitutum tenebimus, nullisque vnius diſciplinæ legibus adſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile, ſemper requiremus*; etiam [2] e Catone refert, Publium Scipionem, eum qui primus Africanus adpellatus eſt, dicere ſolitum, nunquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus, nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet: & addit, hanc vocem eſſe magnificam & magno viro dignam, quæ declaret, illum & in otio de negotiis cogitare & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum, vt neque ceſſaret vnquam, & interdum colloquio alterius non egeret. meditationes autem inſtituerunt ſeparati ab aliorum ſocietate, animo aliis rerum negotiis & curis vacuo, locis amœnis, quod etiam ex lucubrationibus & ſeceſſibus romanorum conligere poſſumus. tempore balnei nonnunquam ſolebant meditari: SVETONIVS [3] *exſtat alter æque modicus Epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur*: PLINIVS de auunculo ſuo [4] *ſurgebat æſtate a cœna, luce: hieme intra primam noctis, & tanquam aliqua lege cogente, hæc inter medios labores vrbisque fremitum. in ſeceſſu ſolum balinei tempus ſtudiis eximebatur. quum dico balinei, de interioribus loquor. nam dum deſtringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.* idem [5] *accipies cum hac epiſtola*

1 *IV*, 4. *Tuſc. qu.* 2 *de offic. III.* 1 3 *vit. Aug. LXXXV. n.* 5.
4 *lib. III. ep.* 5. *n.* 13. 14. 5 *lib. IV. ep.* 14. *n.* 2.

bende-

hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis.

§. VIII. Pergamus ad ea, quæ ingenio elaborarunt, & *recitationem*, quæ facile princeps pars in studiis romanorum erat, attingamus. in vsu habebant poetæ aliique eruditi, vt si quem librum composuerant, antequam edebatur, vel amicis conuocatis, vel publice promiscuis auditoribus prælegerent, eorumque censura saltem vt ex signis vultuque obseruata vterentur, CELLARIVS obseruat. [1] recitatio nón pertinebat præcipue ad adolescentes, sed ad adultiores, viros, & ipsos principes: hinc Domitianus recitauit publice, [2] & Claudius imperator *historiam in adolescentia, hortante T. Liuio scribere aggressus, frequenti auditorio commisit.* [3] præcipue autem exercitationem hanc poetæ, historici, etiam oratores instituerunt. poetæ carmina amoris & rei venereæ plena legerunt, vt auditorum beneuolentiam sibi facilius conciliarent, quamuis & tragœdias & virtutum præcepta recitando tradiderint. nec minus historiarum recitatio vsu recepta fuit, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique compositæ erant. orationes non ita frequentes lectæ videntur, vti carmina & historiæ, quandoquidem PLINIVS [4] *quo magis miror, quod scribis, fuisse quosdam, qui reprehenderent, quod orationes omnino recitarem: nisi vero has solas non putant emendandas. à quibus libenter requisierim, cur concedant, si concedant tamen, historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componi-*

1 *ad Plin. ep. I, 13. 1. p. 31.* 2 SVETON. *II. 4.* 3 *idem XLI, 2.* 4 *VII. ep. 17. n. 2. 3.*

tur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem, sed chorum & lyram poscunt. SVETON.[1] *recitantes & benigne & patienter audiuit, nec tantum carmina & historias, sed & orationes & dialogos.* sed tamen orationes recitasse, etiam forenses & accusationes, item funebres, ex veterum monimentis facile potest demonstrari. verum nec hæc res separata fuit ab abusu, quum nonnulli aliorum famam & bonam existimationem, quam ex meritis ingenii virtutumque conlegerant, recitandi specie deprimere sibi sumierint. sic Marcus Regulus, ingeniosissimus nequam librum recitauit publicauitque, in quo Rusticum Arulenum, integerrimum virum, Stoicæ philosophiæ addictum, quem Domitianus interfecerat, quod Pætum Thraseam a Nerone occisum laudauerat, insectabatur atque etiam Stoicorum simiam adpellabat.[2] ornamenta recitantium, eaque vera erant ingenium magnum & suauissima vox, quoniam magnæ fuit laudi, pronuntiasse sapienter, apte, decenter etiam. multi in eo adfectabant ornatissimam laudationem, vt loti prodirent, pexa coma, atque barba & candidati, quem morem ridet PERSIVS:[3]

Scilicet hæc populo, pexusque togaque recenti,
& natalitia tandem cum sardonyche albus,
sede legens celsa.

adde CASAVBONVM.[4] recitatio erat vel publica vel priuata. illius auditores fuerunt populus, qui tabula suspensa inuitatus est: priuata fiebat modo coram paucis amicis, quæ & ab

1 *vit. Aug. c. LXXXIX, 7.* 2 PLIN. *lib. I. ep. 5. n. 1. 2.*
3 *satir. I, 15.* 4 *ad h. l. p. 505. edit.* SCHREV.

aliis

aliis dicitur communicatio, modo coram pluribus & maiori adparatu, iisque tamen certis electisque. HORATIVS [1]

Non recito cuiquam, nisi amicis idque coactus
non vbiuis, coramue quibus libet.

amicos ad has recitationes audiendas aduocabant per codicillos, per libellos, & cui ritus hic videbatur ambitiosus, ille vsus est leuiori modo & amicos tantum admonuit, se recitare velle librum: formula inuitationis erat; *hodie* vel *cras meus esto auditor in domo mea.* e claris feminis nonnullæ quoque recitantibus adfuerunt, sed ab aliis auditoribus seclusæ, ne ab illis viderentur. Hispulla Plinii habebat libellos eius, lectitabat, magna sollicitudine, quum videretur acturus, magno quum ageret, gaudio adficiebatur: dispoſuit, qui nuntiarent sibi, quem adsensum, quos clamores excitauerit, quem euentum iudicii tulerit Plinius: eadem, si quando recitauit, in proximo discreta velo, sedebat laudesque Plinii auidissimis excipiebat auribus. [2] recitabant vero sedentes, ut dicebant stantes. in foro sedebant tantum iudices, dicentes stabant. hoc videlicet moris erat apud romanos, vt iustitiæ antistites certam in iudiciis sedem caperent, quumque duplex existeret genus iudicum, maiorum & minorum, illi in sella curuli, hi in subselliis iudicarent. quibus de caussis inter varia antiquitatis reconditæ monimenta, quæ ius Iustinianeum passim complectitur, hoc quoque est, quod quoties fere mentio fit eorum, qui præsunt iudiciis administrandis, non ambulantes illi aut stantes, sed tanquam proprium hoc iudicibus ac pe-

1 lib. 1. sat. 4. 2 lib. IV. ep. 19. PLINII.

culiare foret, sedentes repræsententur. alii recitarunt ex scripto. alii vero memoriter, qui excellebant singulari & tenaci memoria. ad loca quod attinet, in quibus peragebant recitationes, illa modo publica, modo priuata pro diuersa recitationis & publicæ & priuatæ indole fuerunt. publice recitarunt in theatro, amphitheatro, odeo, basilicarum aliqua, atrio libertatis, athenæo, æde Apollinis Palatini, luco Martis, via Appia, immo qui gloriæ stimulis excitati, in ipso foro sua protulerunt. priuatim recitarunt in ædibus suis, quibus autem locus non erat auditoribus capiendis, domum mutuabantur, subsellia conducebant, nec mæcenates deerant & studiorum fautores, qui ædes suas honestissimis exercitationibus præberent: auctor dialog. de causs. corruptæ eloquentiæ [1] *domum mutuatur & auditorium exstruit & subsellia conducit & libellos dispergit.* IVVENALIS [2]

si dulcedine famæ
succensus recites, Maculonus commodat ædes.

adde CASAVBONVM [3] vsi quoque sunt ædium porticibus, item balneis. PETRONIVS [4] *relicto Eumolpo: nam in balneo carmen recitabat.* HORATIVS [5]

in medio qui
scripta foro recitent, sunt multi, quique lauantes

ita insectatur poetam MARTIALIS [6]

Et stanti legis & legis sedenti:
in thermas fugio, sonas ad aurem.

quod ad tempus adtinet, recitationibus præsertim poetarum mensis Iulius & Augustus di-

1. *c. IX. n. 6.* 2 *VII, 39.* 3 *ad Theophrast. p. 170.*
4 *satiric. XCI.* 5 *d. l.* 6 *III, 44. 10.*

cati

cati erant. PLINIVS [1] *vtque iam nunc adſueſcerent, & ab otioſis & in triclinio audiri, Iulio menſe, quo maxime lites interquieſcunt, poſitis ante lectos cathedris, amicos conlocaui.* namque tempore meſſis ceſſabant lites & iudicia. vt iam ſupra monui. STATIVS [2]

certe iam Latiæ non miſcent iurgia leges
& pacem piger annus habet, meſſesque reuerſæ
dimiſere forum.

menſis auguſti mentionem facit IVVENALIS [3]

& auguſto recitanteis menſe poetas

immo aprilis meminit PLINIVS [4] *toto menſe aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis:* recitationes durarunt ad tempus modo duorum, modo trium dierum, & heic maxime recitantis dignitas & facultas, rei, quam recitarunt, grata perceptio eiusdemque elegans elaboratio conſiderandæ erant. nimis diuturna recitatio, præcipue quum plena fuerit rerum fabuloſarum, ſecum vitioſam offenſionem, faſtidium & ſatietatem audiendi habuit, de cuiusmodi recitatione agit HORATIVS: [5]

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus,
quem vero arripuit, tenet, occiditque legendo,
non miſſura cutem, niſi plena cruoris hirudo.

finis recitationum varius fuit: alii, qui laudis ſtudio trahebantur, non aliam mercedem laborum ſuorum deſiderabant, præter fructum laudis & gloriæ, & in id omnes conferebant cogitationes, ne cum vitæ tempore, quod exiguis circumſcriptum regionibus, commemoratio nominis dimitteretur, ſed comes eſſet poſteri-

1 *lib VIII. ep. 21. n 2.* 2 *lib. IV. ſilu. 4. v. 39. adde* BARTHII *not. tom. I. p. 383 ſqq.* 3 *ſat. III. v. 9.* 4 *lib. I. ep. 13. n. 1.* 5 *de art. poet. extr.*

tatis omnis. sequebantur enim adclamationes & plausus auditorum, ex quibus recitantes magnum gaudium & singularem opinionem existimationis suæ trahebant. alii, qui paupertatem ferebant, recitando alios laudarunt, vt sportulas & cœnas acciperent. MARTIALIS; [1]

Laudantem Selium, cœnæ quum retia tendit,
accipe, siue legas, siue patronus agas.
effæte, grauiter, cito, nequiter, euge, beate!
hoc volui, facta est iam tibi cœna, tace.

adde ERNESTI. [2] alii iique sapientiores emendationi viam aperuerunt. PLINIVS [3] *recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer: paucos, vt verum audirem. nam mihi duplex ratio recitandi: vna, vt sollicitudine incendar, altera, vt admonear, si quid forte me, vt meum fallat. tuli quod petebam: inueni, qui mihi copiam consilii sui facerent. ipse præterea quædam emendanda annotaui. emendaui librum, quem misi tibi.* quo etiam spectat illud Theophrasti apud DIOGEN. LAERTIVM [4] αἱ ἀναγνώσεις ποιοῦσιν ἐπανορθώσεις, *recitationes emendationis auctores sunt.* hic mos sane saluberrimus, quo factum fuit, vt primum ipsi eruditi cognitionem suam redderent pleniorem, deinde nihil exiret in publicum, nisi cura limatum, & de consilio eruditorum emendatum. atque ita in more habuerunt ea, quæ ingenio elaborauerant, emendare: QVINCTILIANVS [5] *emendatio, pars studiorum longe vtilissima. neque enim sine caussa creditum est, stilum non minus agere, cum debet.* duplex erat emendationis

1 *lib. II. ep. 27.* 2 *de sportul. rom. quotid. p. 19.* 3 *lib. IV. ep. 13. adde ep. 3.* 4 *lib. V. segm. 37.* 5 *X. 4.*

offi-

officium: vnum fuit, ſcripta diligenter relegere ac recognoſcere. CICERO [1] *codicem legiſſe dicebatur. defendebatur, teſtibus collegis ſuis, non recitandi cauſſa legiſſe, ſed recognoſcendi.* PLINIVS [2] *petis, vt libellos meos recognoſcendos emendandosque curem.* alterum fuit retractare. idem [3] *exſpectabis orationem plenam onuſtamque & exſpectabis diu: neque enim leuiter & curſim, vt de re tanta, retractanda eſt.* GELLIVS [4] *in his, quæ* (a Virgilio) *videntur retractari & corrigi debuiſſe, is maxime locus eſt, qui de monte Aetna factus eſt.* ipſum negotium officii huius vtriusque in eo conſiſtit, ut addamus, detrahamus, immutemus, quod laborioſum quidem & tædio plenum, ſed difficultate ipſa fructuoſum. ſed tamen aliquis modus obſeruandus eſt, ne nimia cura deterat magis, quam emendet, neue nos a recentioribus revocet, quod QVINCTILIANVS [5] & PLINIVS [6] teſtantur. ad hæc non tam vocis cauſſa, quam ſtomachi interdum recitarunt, prout CORNELIVS CELSVS [7] *ſi quis ſtomacho laborat, legere clare debet; poſt lectionem ambulare.* plura de recitandi ritu vide apud PANCIROLLVM [8] SALMVTHVM [9] VOSSIVM [10] FERRARIVM [11] LIPSIVM [12] DEMPSTERUM [13] SCHEFFERVM [14] CASAVBONVM [15] IAC. THOMA-

1 *orat. in Vatin. c. 2.* 2 *lib. IV. ep 26. add lib. VIII. ep. 17.* HORAT. *lib. I. ſat.* 10. 3 *lib. IV. ep. 9. n. 23. add. lib. VIII. ep. 21. n. 6.* 4 *XVII, 10. add. III. 3.* 5 *d. l.* 6 *lib. VIII. ep. 21. lib. IX. ep. 35.* 7 *lib. I. c. 8. pr.* 8 *rerum deperdit. lib. 1. tit. 42.* 9 *ad Panciroll. d. l. p. 147.* 10 *de recitat. veterum cap. VII. ſeq. de imitation.* 11 *de acclam. III, 3. p. 93. theſ. ant. rom.* GRAEVII *tom. VI.* 12 *centur. 2. ep. 48 ad Belgas.* 13 *paralip. ad Roſin antiq. rom. I, 14. p. 64.* 14 *de ſtilo c. IX. p. 98. it. c. IIX. p. 80.* 15 *ad Sueton. Aug. c. 89. p. 278. ed.* GRAEVII 1672.

SIVM [1] SIRMONDVM [2] OMEISIVM [3] HOFMANNVM [4] CELLARIVM [5] MASSONVM [6] KRIEGKIVM [7] PITISCVM [8] FABRICIVM [9] præter hæc dignum eſt obſeruatione, quod feminæ interdum maritos ſuos adiuuerint, quarum ASIDONIO [10] plures celebrantur, Marcia Hortenſii, Terentia Tullii, Calpurnia Plinii, Ruſticiana Symmachi, quæ candelas & candelabra tenuerint, item quod ſæpe verſum Corinna cum ſuo Naſone compleuerit, Lesbia cum Catullo, Argentaria cum Lucano, Cynthia cum Propertio, Delia cum Tibullo.

§. IX. Ad modos, quibus ſe veteres romani in litterarum doctrinis exercuerunt, *diſputationes* quoque referre, non ab re erit. fructuoſum eſt, ſi conſuetudine litteratiſſimorum hominum vtamur, & cum iſtis collocutionem & ſermonem de rebus muſarum conferamus. ex quo id conflatur efficiturque, vt ea quæ ipſi legimus, ad vitæ vſum conformentur, & largior occaſio ad veri inquiſitionem atque inueſtigationem offeratur. quum diſputauerint veteres, modo ad certas diſputandi regulas accommodarunt ſermonem ſuum, modo continuam orationem exercitiis ſuis aptiſſimam eſſe iudicarunt. illa ratio philoſophorum præcipue propria fuit, & e græcia ſuam deriuat originem. namque veteres philoſophi diſputarunt modo per dialogos, modo per inductionem, modo per ſoriten, modo methodo Megarica,

1 *ad Plinii epiſtol. var. locis.* 2 *ad Sidon ep. 9. lib. 2. tom. I. p. 894. opp. & ad l 16. ep. 8. p. 939.* 3 *diſp. de recit. veter.* 4 *lexic. univerſ. tom. IV. voce* recitatio. 5 *diſſ acad p. 364.* 6 *vita Horat. p. 171. ſqq.* 7 *de mod. inclar. roman. p. 15.* 8 *lexic. antiq. rom. tom. II. p. 599. 600.* 9 *bibl. antiq. c. XIX. n. 6.* 10 *lib. II. ep. 10.*

Cy-

Cynica, ſyllogiſtica, & quæ aliæ fuerunt diſputandi rationes. ante Platonem dialogi rudes atque impoliti erant, quibus Plato elegantiam & perfectionem addidit. inductio fuit oratio, quæ rebus non dubiis captat aſſenſionem eius, qui cum inſtituta eſt: quibus aſſenſionibus facit, vt illi dubia quædam res propter ſimilitudinem earum rerum, quibus aſſenſit, probetur, vti CICERO [1] loquitur. ſorites erat genus diſputandi Stoicorum, quum aliquid minuatim & gradatim additur aut demitur, quod CICERO [2] captioſiſſimum, lubricum, periculoſum, vitioſum, tortuoſum adpellat. philoſophi Megarici ob argumentationes captioſas dicti ſunt eriſtici & dialectici: ſyllogiſmus autem fuit peripateticorum. quod ad romanos pertinet, vſi quidem ſunt variis diſputandi modis, quos & in ſcriptis ſuis ſequebantur pro diuerſo ſectarum genere, quibus ſeſe addicebant, quamuis ipſum philoſophiæ lumen, etiam logices ſero exoriri cœperit. Cicero diligens auctor philoſophiæ, quam cum eloquentiæ & iuris ſcientia adeo coniunctam eſſe cognoſcebat, vt ſine vtriusque detrimento nequeant ſeparari, in id contulit cogitationes animi meditationesque, vt hæc princeps literarum pars acciperet alimenta ſua, & ipſe egregium opus Trebatio inſcriptum protulit in lucem. verum quum diſputationis romanorum fecimus mentionem, intelligimus præcipue illos ſermones, quos cum familiaribus & aliis litteratiſſimis ingeniis inſtituerunt, ita vt duo, tres aut plures coniuncti in varias res explicando atque inluſtrando inquiſiuerint. eruditi itaque

1 *de invent. I, 31.* 2 *lib. IV. c. 16. 28. 31. academ. quaeſt.*

doctrinæ cauſſa in varia loca conuenerunt, & in ambulationibus, bibliothecis, muſeis alter alterum ingenio reddidit pleniorem. ſic GELLIVS ſub gratiſſima veris initia apud balneas Sitias in area ſub calido ſole cum Fauorino philoſopho ambulabat, atque ibi inter ambulandum legebatur Catilina Salluſtii; [1] ſic ambulauit in lycei atriis veſpera cum ſodalibus, Catulli carmina examinans; [2] in Agrippæ campo cum duobus grammaticis de analogia linguæ latinæ diſſerens, [3] cum duobus philoſophis celeberrimis & Fauorino ſuo in littore, quum iam adueſperaſceret, ætate noui anni, de ſumma felicitate diſputans; [4] in libraria ſedens contra quendam inepte ambitioſum, de loco quodam ex ὑδϱοκρύων M. Varronis diſſeruit: [5] in bibliotheca templi Traiani vna cum aliis edicta veterum prætorum explicauit; [6] in bibliotheca Tiberianæ domus cum Sulpicio Apollinari aliisque de titulo libri cuiusdam M. Catonis Nepotis verba fecit, [7] vt de aliis locis taceam, quæ iam conlegit ESCHENBACHIVS: [8] nec minus in conuiuiis ſe ſermonibus doctis & iocoſis delectabant, & eruditi doctas cœnas vel domi, vel in fundis inſtituebant, qualem Iulii laudat GELLIVS [9] *in agro Vaticano Iulius Paulus poëta, vir bonus & rerum litterarumque veterum impenſe doctus, herediolum tenue poſſidebat. eo ſæpe nos adſeſe vocabat & oluſculis pomisque ſatis comiter copioſeque inuitabat.* Annianus poeta in fundo ſuo, quem in agro Faliſco poſſidebat, agitare erat ſolitus vindemiam hilare cum familiaribus ſuis

1 *lib. III. c. 1. N. A.* 2 *VI, 16.* 3 *XIV, 5.* 4 *XVIII, 1.* 5 *XIII, 30.* 6 *XI. 17.* 7 *XIII, 19.* 8 *diſſert. acad. p. 281. ſqq.* 9 *XIX, 7.*

inter

inter pocula & fermones eruditos, tefte eodem auctore: [1] Laurentius, ciuis romanus & omnibus fortunæ opibus præditus, eruditos difciplinis & honeftis artibus conuiuas ad fe vocauit, & ex eorum collocutionibus fingularem cœpit amœnitatem, vt tradit ATHENAEVS. [2] vfus conuiuiorum & congreffus philofophorum in græcia frequens fuit, quorum fympofia eandem faciem cum focietatibus litterarum habuerunt, vt ex actis patet, quæ nobis a XENOPHONTE [3] PLVTARCHO [4] ATHENAEO [5] CLEM. ALEXANDRINO [6] GELLIO [7] & aliis, quos conlegerunt ESCHENBACHIVS [8] & VOCKERODT, [9] conferuata funt: adde STVCKIVM. [10] quæ ex eruditorum virorum familiari fermone didicerunt, ea veteres romani in vfum fuum aliorumque notarunt, & veftigia omnino eorum librorum, qui noftra ætate in ANA prodierunt, in antiquitatis monimentis fuis reliquerunt. inluftre exemplum QVINCTILIANVS [11] præbet, quum eos, qui libros tres de iocis Ciceronis maiori induftria, quam iudicio confcripferunt, reprehendit, ipfum autem inftitutum laude indignum minus iudicat: *vtinam*, inquit *Quintus & libertus eius Tiro, aut alius quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulfiffent, & plus iudicii in eligendis, quam in congerendis ftudii adhibuiffent; minus obiectus calumniantibus foret.* nec eft, quod miremur, varia iocofe & eleganter di-

1 *XX, 8.* 2 *I, 2. Deipnofoph.* 3 *fympof. philof.* 4 *conuiu fapient.* 5 *Δειπνοσοφιστῶν λόγοις.* 6 *Stromat. libris.* 7 *Noct. lib. Attic.* 8 *d. l. p. 289.* 9 *introd. in not. fociet. p. II. c. 3. §. 3. p. 109.* 10 *antiquit. conuiual. III, 17, 18, 19.* 11 *VI, 4. inftit. orat.*

cta relata esse ad Ciceronem mortuum veluti autorem, quum ipsi adhuc viuo aliorum ioca, dicteria, in his etiam aliena ab ingenio eius tanquam parenti tribuerunt, de qua re conqueritur [1] *ais, vt ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. quid? tu id pateris? nonne defendis? non resistis? equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, vt cognosci sua sponte possent.* confer VOSSIVM [2] & IONSIVM. [3] qui mos e græcia sane ad romanos transmigrauit, quoniam græci aliorum præcepta atque instituta, etiam iocose dicta eadem ratione conlecta conseruarunt, quod pluribus exponit WOLFIVS. [4] quum romani in villas suas secederent, ibi alii litterarum doctores conuenerunt, & erudito sermone ingenio animoque suaue pararunt alimentum, quod de Cicerone constat. in Tusculano duo habuit gymnasia, alteri Lyceo nomen fuit, alteri academiæ. hinc dicit: [5] *quibus de rebus & alias sæpe & paullo accuratius nuper quum essem cum Q. fratre in Tusculano, disputatum est. nam cum ambulandi caussa in Lyceum venissemus: (id enim superiori gymnasio nomen est) perlegi, ille inquit, tuum paullo ante tertium de natura deorum*, cetera: & alio loco [6] *his autem libris exposita sunt ea, quæ a nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata.* de villa agri Puteolani agit PLINIVS [7] adde CELLARIVM [8] & STRVVIVM. [9] disputationes, quas

1 *VII. ep. 32. n. 2. 3 ad diuers.* 2 *de histor. lat. lib. I. c. 17. p. 84.* 3 *de script. histor. philos III, 17.* 4 *præfat ad Casaubon.* 5 *lib. I. c. 5. pr. diuin.* 6 *lib. III. c. 3. Tusc. quæst.* 7 *lib. XXXI. c. 2. H. N.* 8 *notit. orb. antiq. lib. II. c. 9 p. 841* 9 *introduct. ad rem litter. c. X. §. 3.*

gram-

grammatici instituebant, interdum nullius fuerunt momenti: de Tiberio scribit SVETONIVS [1] *nam & grammaticos, quod genus hominum præcipue, vt diximus, appetebat, eiusmodi fere quæstionibus experiebatur*: quæ mater Hecubæ: quod Achilli nomen inter virgines fuisset: quid Sirenes cantare sint solitæ? verum SENECA [2] tales quæstiones deridet: *hoc quidem me quærere vtrum maior ætate fuerit Homerus, an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quam scire, an minor Hecuba fuerit, quam Helena, & quare tam male tulerit ætatem. quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere, ad rem existimas pertinere? quæris, Vlysses vbi errauerit, potius, quam efficias, ne nos semper erremus?* adde MENCKENIVM. [3]

§. X. Ex superioribus iam conligi potest, quod veteres singularem curam & diligentiam ad colendas litteras contulerint. Eudoxus in cacuminibus excelsissimi montis ad senectutem vsque vixit, vt astrorum cœlique motus obseruaret & de istis posset explicare. Chrysippus multos conflabat libros, omneque quod incideret, mandabat litteris, ac sæpe emendabat, magnaque testimoniorum copia vtebatur. Lysippum statuæ vnius lineamentis inhærentem exstinxit inopia, & Euclides Socraticus tempore noctis ad Socratem se Athenas contulit, vt præceptis eius vteretur, quum decreto grauissimo Athenienses cauissent, vt si quis Megarensium intulisse pedem Athenas esset deprehensus, ei id esset capitale, GELLIVS. [4] de Cleanthe refert DIOGENES LAERTIVS [5]

1 *cap LXX. n 6.* 2 *epist LXXXVIII.* 3 *declam. de charlat. p.* 108. *edit III.* 4 *lib. VI. c.* 10. *N. A.* 5 *lib. VII. segm.* 168. *add.* VAL. MAX. *VIII.* 7.

δι-

διεβοήθη δὲ ἐπὶ φιλοπονίᾳ, ὥς γε πένης ὢν ἄγαν ὥρμησε μισθοφορεῖν· καὶ νύκτωρ μὲν ἐν τοῖς κήποις ἤντλει, μεθ᾽ ἡμέραν δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἐγυμνάζετο, *memoriæ proditum eſt, ipſum laborioſiſſimum fuiſſe, adeo, vt inopia cogente mercenariam faceret, ac noctu quidem in hortis hauriret aquas, interdiu autem operam ſtudiis liberalibus daret.* omnino multi fuerunt, qui ex ſapientia & philoſophia non retinuerunt modum, adi GAVDENTIVM [1] & id, quod naturæ debemus & valetudini neceſſarium, ſubtraxerunt. egregia de his eſt QVINCTILIANI [2] ſententia: *in omni ſtudiorum genere bona valetudo, quæque eam maxime præſtat, frugalitas neceſſaria eſt, quum tempora ab ipſa rerum natura ad quietem refectionemque nobis data, in acerrimum laborem conuertimus, cui tamen non plus irrogandum eſt, quam quod ſomno ſupererit, haud deerit.* quid iuuat, Epicteti lucernam fictilem pretio quam maximo ſibi comparare, LVCIANVS. [3] quod veteres romani ſtudioſa cura ac diligentia in cultura atque vſu muſarum verſati ſint, in hanc rem eorum lucubrationes teſtantur perſpicue. SENECA dixit [4] *generoſos animos labor nutrit,* ex quo eſt, quod nec illis dies aliquis tam longus fuerit, quin de nocte adiungendum eſſe aliquid exiſtimauerint. quamuis duplex ſit lucubratio, alia veſpertina, quæ protrahitur in ſeram noctem, alia matutina, qua ante lucem operamur: antelucana tamen ſtudia græci & romani plerumque prætulerunt. lucubrationes poſt cœnam nocent valetudini, matutinæ vero tam animo, quam corpori ſunt ſa-

1. *prælect. I. in vit. Agricol.* 2 *lib. X. c. 3.* 3 *tom. II. oper. p. 386. edit.* GRAEVII. 4 *ep. XXXI.*

lubrio-

lubriores, quia tum peracta est concoctio & detritas vires reparauit quies. hinc CORNEL. CELSVS [1] *sin lucubrandum est, non post cibum id facere, sed post concoctionem*: & SENECA [2] de Latrone Porcio: *post cœnam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. itaque & oculorum aciem contuderat & colorem mutauerat.* exempla romanarum lucubrationum, quæ maxime ad litterarum colenda studia sustinebantur, varia deprehendimus. CICERO æque contractioribus, hoc est æstiuis noctibus aliquid lucubrauit, ac maioribus & hibernis vigiliis solitus erat agere. [3] SENECA de se ipso scribit [4] *nullus mihi per otium dies exit: partes noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque in opere detineo.* MARTIALIS. [5]

Inde lego Phæbumque cio, musamque lacesso.
dum paruus lychnus modicum consumat olini.
hæc dat nocturnis nox lucubrata Camœnis.

in primis inlustre C. Plinii secundi, a sororis filio [6] descriptum exemplum est. postquam rogatus Marco libros auunculi, quos composuerat, fecerat notos, de caussa etiam tot voluminum, hoc est miranda industria perscribit: *erat*, inquit, *acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. lucubrare vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa, sed studendi, statim nocte multa: hieme vero, ab hora septima, vel quum tardissime, octaua, sæpe sexta. erat sane somni parcissimi: nonnunquam*

1 lib. I. c. 2. 2 praef. lib. I. controuers. 3 Paradox. proœm. 4 ep. VIII. 5 IV, 90, 4. 8. 9. 6 lib. III. ep. 5. n. 8. 9.

etiam

etiam inter studia instantis & deserentis. LVCRETIVS [1] Memmium, cuius gratia laborabat assidue, ita alloquitur:

Sed tua me virtus tamen, & sperata voluptas
suauis amicitiæ quemuis efferre laborem
suadet, & inducit noctes vigilare serenas.

habebant veteres lecticulas lucubratorias, eodem fixas loco, in quibus recumbentes lectioni, meditationi, scriptioni operam dabant, quumque ab aliis lectis non differrent, dicebantur lecti. PLINIVS [2] *Caius quidem Fannius quod accidit, multo ante præsensit. visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium ita, vt solebat. mox imaginatus est, venisse Neronem, in toro resedisse: promsisse primum librum, quem de sceleribus eius ediderat, eumque ad extremum reuoluisse, idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abiisse.* de Augusto tradit SVETONIVS [3] *quod a cœna se in lecticulam lucubratoriam receperit.* NASO [4]

Non hæc in nostris, vt quondam scribimus hortis,
nec consuete meum lectule corpus habes.

confer SCHEFFERVM [5] THOMASIVM. [6] græcis ante lucano studio Demosthenes præluxit, de quo probatus eius æmulator CICERO [7] refert, *cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria*; cuius lucerna abiit quoque in prouerbium ex his lucubrationum antiquitatibus caussa facile potest cognosci, cur græci & romani noctuam pro

1 *lib. I. v. 141.* 2 *lib. V. ep. 5. n. 5.* 3 *cap. LXXVIII. n. 2.* 4 *lib. I. trist. eleg. 10. v. 37.* 5 *de re vehicul. II, 5. p. 113.* 6 *ad dictam Plin. epist. p. 327.* 7 *Tusc. quæst. IV, 19.*

sym-

Digitized by Google

ſymbolo ſapientiæ & prudentiæ habuerint, vid. SPANHEMIVM. [1] de ipſo autem lucubrandi ritu confer MVRETVM [2] CAROLI [3] CELLARIVM. [4] num vigiliæ veſpertinæ, an matutinæ conducant, de eo diſputat GABRIEL NAVDAEVS. [5] vſus vigiliarum a chriſtianis quoque primorum ſeculorum receptus erat, quorum antelucana ſacra ab hoſtibus æque ac propriis ſcriptoribus ſunt laudata, nec incognita ſacra veſpertina in tempore victus, id eſt cœnæ, quæ ἀγάπη dicebatur, adi BOEHMERVM. [6]

§. XI. In more poſitum romanis erat, vt e vrbe in villas ſecederent. *ſeceſſus* dicebantur ipſa loca in litoribus & rure ſolitaria, ipſæ villæ: & ſignificabant quoque ipſam vitam, quæ priuata atque in ſtudiis maxime agebatur. villa olim vna domus fuit virorum nobilium, vnde nominantur Luculli, Metelli, Ciceronis. erat vel vrbana, ea quippe pars, quam ſibi recepit dominus, quæ amœnior fuit atque elegantior; vel ruſtica, quam villicus colonus ſibi habitandam obtinet. adhæc erat aut hiberna, aut æſtiua: in illa pater familias per hiemem, in hac per æſtatem fuit, cuius membra cubicula, cœnationes, balnearia, ambulationes, reliqua: maxime ad mare ſitæ emebantur, & omnibus, quæ ad magnificentiam atque amœnitatem ſpectant, ornabantur. habebant arbores, xyſtos, ſtatuas, porticus, marmora, ſiluas, fontes, aquarum ductus, vid. PITISCVM. [7] atque in has villas ſecedebant

1 *diſſert. de numiſm. præſt. III. p. 167. ed. 1706. fol.* 2 *var. lect. XVIII. c. 13.* 3 *obſeruat. in Gell. I, 1. animaduerſ. 2.* 4 *diſſertat. acad. p. 399.* 5 *quæſtion. III. iatrophilologica.* 6 *diſſ. iur. eccleſ. antiq. diſſ. II. p. 35. ſqq.* 7 *lexic. antiq. rom. tom. II. p. 1086.*

proceres & alii eruditi, vt ibi negotiis publicis & curis animus esset vacuus, maiori suauitate colerentur litteræ, & prosperitati corporis ac robori consuleretur. de Augusto dicit SVETONIVS [1] *ex secessibus præcipue frequentauit maritima insulasque Campaniæ aut proxima vrbi oppida, Lanuuium, Præneste, Tibur, vbi etiam in porticibus Herculis templi persæpe ius dixit.* & de Caligula [2] *inter hæc absentem senatum, populumque gravissimo obiurgauit edicto, quod Cæsare præliante & tantis discriminibus obiecto, tempestiua conuiuia, circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent.* varios secessus commemorat STATIVS [3]

Iam terras, volucremque polum, fuga veris aquosi
laxat, & Icariis cœlum latratibus vrit.
ardua iam densæ rarescunt mœnia romæ:
hos præneste sacrum, nemus hoc glaciale Dianæ,
algidus aut horrens, aut Tuscula protegit vmbra:
Tiburis hi lucos, Anienaque frigora captant.
te quoque clamosæ quæ nam plaga mitior vrbi
subtrahit? æstiuos quo decipis aëre soles?

per tempus, quo vitam agebant in villis variis modis animum curamque a grauioribus negotiis laxare laborarunt. Augustus animi laxandi caussa, modo piscabatur hamo, modo talis, aut ocellatis, seu globulis calculis in formam ocellorum factis, nucibusque ludebat cum pueris minutis, vt dicit SVETONIVS. [4] sæpe CICERO [5] audiuit, Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari, eosque incre-

1 *LXXII, 5.* 2 *XLV. n. 6.* 3 *sil. IV, 4, 12.*
4 *c. LXXXIII, 2.* 5 *de orat. II, 6.*

dibi-

dibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex vrbe tanquam e vinculis euolauissent. addit, quod non audeat dicere de talibus viris, sed tamen ita soleat narrare Scæuola, conchas eos & vmbilicos ad Caietam & ad Laurentum legere consuesse, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere. & de Scæuola dicit VAL. MAXIMVS [1] *Scæuola quietæ remissionis eorum certissimus testis, optimæ pila lusisse traditur: quia videlicet ad hoc diuerticulum animum suum forensibus ministeriis fatigatum transferre solebat. alueo quoque & calculis vacasse interdum dicitur, cum bene ac diu iura ciuium & ceremonias Deorum ordinasset. vt enim in rebus seriis Scæuolam, ita & in scurrilibus lusibus hominem agebat, quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.* CICERO sic complexus est otium, vt ab eo diuelli non potuerit: aut libris se delectauit, quorum habebat Antii festiuam copiam, aut fluctus numerauit. [2] quod ad eruditos secessus attinet, illorum exempla antiquitas suppeditat multa. PLINIVS [3] *possum iam repetere secessum & scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor.* & alio loco [4] laudat prædium in agro iuxta oppidum Laurentum ob gratiam villæ, opportunitatem loci, litoris spatium, & addit: *iustisne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum.* Terentius iunior equestribus militiis atque etiam procuratione Narbonensis prouinciæ integerrime functus, recipiebat se in agros suos, paratis honoribus tranquillissimum

1 *lib. VIII. c. 8.* 2 *lib. II. ep. 6. ad Attic.* 3 *I. ep. 13, 7.* 4 *lib. II. ep. 17.*

 otium

otium præferebat. hunc admiratur PLINIVS[1] & dicit: *quam tersa omnia? quam latina? quam græca? nam tantum vtraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, quam cum maxime loquitur. quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. quid multa? auxit sollicitudinem meam, effecitque, vt illis, quos doctissimos noui, non minus nos seductos & quasi rusticos verear.* præcipue id moris erat, vt si senectutem attigissent, e republica in honestum otium secederent. hanc quietem Silius Italicus in Campania inuenit, vbi plures villas possidebat, quæ eos dominos quondam habuerant, quos ipse imitatus est plurimum, Ciceronis puta atque Virgilii, illius nempe academiam, huius, quæ sepulcrum domini continebat: de vtraque cum laude ita canit MARTIALIS. [2]

Silius hæc magni celebrat monimenta Maronis,
iugera facundi qui Ciceronis habet.
heredem dominumque sui tumulique larisque
non alium mallet nec Maro nec Cicero.

PLINIVS [3] de Pomponio: *ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se reipublicæ, quam diu decebat, obtulerit. nam & prima vitæ tempora & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis LX otio reddunt. quando mihi licebit? quando per ætatem honestum erit imitari istud pulcerrimæ quietis exemplum? quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient?* in hisce secessibus solebant multum disputare, multum audire, multum scribere,

1 *lib VII. ep. 25.* 2 *lib. XI. epigr. 49.* 3 *IV. ep. 23. n. 2. add. III, 1, 12.*

multum

multum lectitare. MINVTIVS FELIX quum Ostiam amœnissimam ciuitatem peteret, & diluculo ad mare in ambulando pergeret, vt & aura adspirans leniter membra vegetaret, & cum eximia voluptate molli vestigio cedens arena subsideret, Cæcilius dedit occasionem, de religione disputandi, quod ex dialogo patet, quem a principe conloquentium persona Octauium inscripsit. ludorum romanorum diebus L. Crassius quasi colligendi sui caussa, se in Tusculanum contulit. venerunt eodem Quintus Mucius, M. Antonius, homo & consiliorum in republica socius, & summa cum Crasso familiaritate coniunctus. exierant cum ipso Crasso adolescentes & Drusi maxime familiares, & in quibus magnam tum spem maiores natu dignitatis suæ conlocarant, C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur. hi primo die de temporibus illis, deque vniuersa republica, quam ob caussam venerant, multum inter se vsque ad extremum tempus diei conlocuti sunt. quo quidem in sermone multa diuinitus a tribus illis consularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat, vt nihil incidisset postea ciuitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidissent, vt CICERO [1] loquitur. generosissimus quisque romanus in singulis villis suis bibliothecam constituit, vt quoties in illas secessissent, ibi liberius darent operam optimis litteris. CICERO [2] *in Tusculano quum essem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipse*

1 *de Orat.* I, 7. 2 *de finib.* III, 2.

(vt ſolebam) inde promerem. quo quum veniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, vidi in bibliotheca ſedentem multis circumfuſum ſtoicorum libris. PLINIVS [1] de Silio Italico: *plures villas poſſidebat: multum vbique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur*: nam & hæc ornamenta in bibliothecis ponebantur. SVETONIVS [2] *ſcripta eorum & imagines publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicauit.* CICERO [3] *litteris ſuſtentor & recreor, maloque in illa tua ſedecula, quam habes ſub imagine Ariſtotelis ſedere, quam in aliorum ſella curuli.* adde LIPSIVM [4] LOMEIERVM [5] FIGRELIVM. [6] MARTIALI [7] eſt huius generis *ruris bibliotheca delicati.* nec minorem litteris colendis ſuauitatem adtulit cultus hortorum. OVIDIVS in hortis operam nauabat carminibus, quum ait [8]

non hæc in noſtris, vt quondam ſcribimus, hortis.

& hæc de modis variis, non de omnibus, nec de illis, qui nonnullis fuerint proprii, litteras colendi veterum romanorum ſufficiant. argumentum hoc ad vſum noſtrum poteſt conformari, ſi illud doctrinæ de prudentia litteraria adplicemus, quæ ſubinde multum inluminari poteſt.

1 *l. III. ep. 7. n. 8.* 2 *LXX, 5. Tib.* 3 *Attic. IV, 10.* 4 *de biblioth. c. 10.* 5 *de bibl. c. 14.* 6 *de ſtat. rom. c 24.* 7 *lib. VII. ep. 17.* 8 *Triſt. l. 10, 37. adde IV, 8, 27.* & MASSON. *vita Ouid. p. 83.*

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
PRAEMIIS
VETERVM SOPHI-STARVM, RHETORVM ATQVE ORATORVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De duplici orationis genere §. I. *de studio veterum græcorum & romanorum eloquentiæ* §. II. *de adpellatione sophistarum apud græcos* §. III. *de adpellatione rhetorum, oratorum, sophistarum apud romanos* §. IIII. *de aduersis sophistarum & rhetorum fatis* §. V. *de magna eloquentiæ dignitate apud veteres generatim* §. VI. VII. *de salariis veterum sophistarum & rhetorum* §. VIII. VIIII. X. *ipsorum honoris titulis* XI. *adclamationibus* XII. XIII. *coronis* XIIII. XV. *statuis* XVI. XVII. XVIII. *legationibus* XVIIII. *magistratibus* XX. XXI. *victu puclico* XXII. XXIII.

MAgnum Dei munus est, quod mortales, qui rationis participes sunt, beneficio linguæ animi cogitationes adfectusque aliis exprimere, vitæ societatem alere ac conseruare, omniaque quæcunque ad viuendum necessaria sunt & commoda, parare possunt. * quæ dicendi facultas, a summo numine mortalibus adtributa quum egregie humano generi prospiciat; digna omnino est, quæ magis & magis colatur, & in tanta humanarum propensionum varietate, ad artis elegantiæque leges componatur, vt huiusmodi sermonis vi eo facilius in adfectus hominum nos insinuare posimus. quapropter duo inprimis sunt orationis genera, quorum alterum græci λέξιν εἰρομένην, item διαλελυμένην, latini *orationem iugem, pendentem, tractam*, quæue naturali fluit cursu; alterum vero κατεστραμμένην, necnon διηρημένην, latini *versam, contortam*, quæ ad artem atque præcepta reuo-

reuocatur, adpellarunt. quam in rem testatur ARISTOTELES [1] τὴν δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· ἢ κατεστραμμένην καὶ ὁμοίαν ταῖς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀντιστρόφοις, *elocutionem autem necesse est, esse aut pendentem & vinculo vnam vt in dithyrambis dilationes: aut versam & similem veterum poetarum conuersionibus.* * *

* CICERO de oratore lib. I. cap. 8. *hoc enim vno præstamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensa possumus.* PLINIVS histor. natur. lib. XI. cap. 51. *sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit a feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æque grande, quam a belluis fecit.* quapropter & linguæ Mercurio apud græcos sacræ fuerunt, vt ex HOMERO odyss. γ. v. 334. seqq. atque aliis scriptoribus adparet: ac veteres persuaserunt sibi, linguis eiusmodi inditam esse vim, qua homines tutos a morbis se conseruare possent. LAMPRIDIVS de Heliogabalo in vita ipsius cap. 20. *comedit sæpius ad imitationem Apicii calcanea camelorum & cristas viuis gallinaceis demtas, linguas pauonum & lusciniarum, quia dote tali pestilentia tutus diceretur.* adde COEL. RHODIGINVM lection. antiquar. lib. III. c. 32. p. 160.

** hinc CICERO de oratore ad BRVTVM cap. 20 *huic generi historia finitima est, in qua & narratur ornate, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes: sed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio.*

§. II. Apud veteres græcos romanosque dicendi ars in magno fuit pretio. equidem græci alias artes habuerunt vetustiores & mul-

[1] *rhetoric. lib. III. cap. 9.*

to ante cultas & perpolitas, quam hæc eſt ab ipſis elaborata diſſerendi vis atque copia; ex quo tamen eloquentiæ ſtudio fuerunt incenſi, ſenſim & ſenſim hæc dicendi diſciplina cepit incrementa, multique exſtiterunt, qui harum litterarum culturæ atque exercitiis ſe tradebant ſtudioſe. PERICLES, auctore CICERONE [1] primus adhibuit doctrinam, quem complures ſecuti ſunt, vt intellectum eſt, quantam vim haberet adcurata atque elegans oratio, GORGIAS *Leontinus* quippe, THRASYMACHVS *Chalcedonius*, PROTAGORAS *Abderites*, PRODICVS *Ceius*, HIPPIAS *Eleus*; quibus iam ſenibus exorti ſunt ISOCRATES, qui primus cognouit, etiam in ſoluto ſermone modum & numerum quemdam oportere ſeruari; item LYSIAS, egregie ſubtilis ſcriptor atque elegans. mox ſubſecuti ſunt HYPERIDES, AESCHINES, LYCVRGVS, DINARCHVS, DEMADES, & qui aliorum exſtitit princeps DEMOSTHENES, poſt quos adhuc multi alii floruerunt, Athenis præſertim, quas dicendi vis ſedem ſibi ac templum delegerat, ſed quum eloquentia videretur perfectiſſima, a priſtina grauitate ac pulcritudine recedere paullatim & declinare cœpit & relictis Athenis elegantiam ſuam cum vrbe amiſit. deinde ſatis longo interuallo nauigauit in Italiam, ac Romæ inprimis inuenit, quibus iſta grata fuit atque accepta. ante tempora Punica non fuerunt, quos in numero ponamus eloquentium oratorum; primus autem, de quo conſtat, eloquentem fuiſſe, M. CORNELIVS CETHEGVS eſt, quem ætate M. CATO conſecutus. proceſſu

[1] *de clar. orator. cap.* 7.

tempo-

temporis maior prouentus ingeniorum exstitit, C. LAELII & P. SCIPIONIS *Aemiliani*, vtrivsque GRACCHI, *Tiberii & Caii*, SERVII GALBAE, C. CARBONIS aliorumque, quos omnes fere ingenio & artificio dicendi superarunt L. CRASSVS & M. ANTONIVS. sic in vrbe eloquentia in dies facta ornatior, ad illud adspirauit tempus, quo ipsi expoliendae CICERO supremam adhiberet limam, quippe qui miris modis illam iuuit, purgauit, auxit: quae graecae ac romanae eloquentiae fata inlustrare possunt ex vetustiori aetate CICERO [1] SVETONIVS [2] QVINCTILIANVS [3] ex recentiori vero LVD. CRESOLLIVS [4] G. I. VOSSIVS [5] MORHOFIVS [6] CHRISTOPH. CELLARIVS [7] I. A. FABRICIVS [8] PETRVS FRANCIVS [9] IO. CLERICVS [10] G. N. KRIEGK. [11]

§. III. Sed quum de praemiis veterum sophistarum, rhetorum ac oratorum cum graecorum, tum latinorum in praesens edisserere instituamus, a proposito dissertationis argumento minus erit alienum, si quaedam de ipsis, quae prae se habuerunt, nominibus praemittamus. apud graecos tenuerunt diserti atque eloquentiae auctores nomen *sophistarum* ac *rhetorum*. antiquissimis temporibus significatio vocis *sophistae* perampla fuit, adeo, vt omnes, qui litterarum doctrinis atque animi ornamentis operam dabant, dicerentur sophistae, vetustis-

1 *de claris orator.* 2 *de claris rhetor.* 3 *institut. orator. variis locis.* 4 *theatr. veter. rhetor. orator. declamator. tom. X. pag. 18. antiquit. graecar.* GRONOVII. 5 *de rhetoric. natur. ac constitution. cap. 10. seqq.* 6 *polyhist. litterar. lib. VI. cap. 1. 2.* 7 *dissertat acad. p. 346. sq.* 8 *bibl. graec. lib. II. cap. 26. lib. IV. cap. 32.* 9 *oration. p. 4. seqq.* 10 *arte critic. vol. I. part. 2. sect. 1. cap. 17.* 11 *de sophistarum eloquentia Ien. 1702.*

simi

ſimi quippe muſici, poetæ, philoſophi, theologi, medendi arte excellentes, ſomniorum interpretes. * præcipue vero adpellatio fuit philoſophorum, eaque plena dignitatis & perhonorifica, qui quum eloquentiæ & philoſophiæ ſtudium coniungerent, factum eſt, vt ſophiſtarum nomen & philoſophiæ & artis oratoriæ magiſtris fuerit commune, & illi quoque, qui tantum eloquentiæ inſtituebant exercitia, adpellati ſint ſophiſtæ. verum quum philoſophiæ atque eloquentiæ verioris laus conſeneſceret; nec ſolum philoſophi detrito & pannoſo pallio maieſtateque opacæ barbæ ſapientiam metiri vellent; ipſi ſeruirent animi libidinibus & flagitiis, omniaque referrent ad quæſtum & oſtentationem; ſed & oratores rerum, quæ ad vitam moresque hominum & ad rempublicam pertinebant, cognitionem & ſcientiam a dicendi ratione disiungerent; de quocumque argumento propoſito inuictis rationibus & oratione vberrima diſſerere ſumerent ſibi, ac tumore quodam ſermonis, qui nihil in ſe habebat ſolidi, aliorum caperent animos; ** adpellatio ſophiſtæ odioſa reddita eſt æque rectis ſapientiæ æſtimatoribus atque promiſcue multitudini: qua de re LVDOVICVS CRESOLLIVS [1] & G. I. VOSSIVS [2] copioſe diſſeruerunt. quod ad nomen *rhetoris* adtinet, exiſtit hoc loco quæſtio: quænam inter ſophiſtam ac rhetorem fuerit differentia? CHRYSOSTOMVS [3] quum oſtendere inſtituat, omnes ex antiqua ætate ſapientiæ cultores a veritatis via aberraſſe, dicit: καὶ σοφισαὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ φιλόσοφοι,

1 *cit. libr.* 2 *de rhetor. nat. & conſtitut. cap. I. adde* AVCTOREM *actor. philoſ. p. I. p. 82. ſeqq.* 3 *in epiſt. I. ad Corinth. c. II.*

λόσοφοι,

λόσοφοι, καὶ συγγραφεῖς, & alio loco [1] tradit, quod veterum calamitates commemorent καὶ ποιηταὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ σοφισαὶ, καὶ λογογράφοι πάντες. item APOLLONIVS TYANENSIS apud PHILOSTRATVM [2] καλῶ δὲ σοφὰς μὲν ποιητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, σοφισὰς, καὶ τῶν ῥητόρων τὰς μὴ ἀγοραίας, *liberales autem artes adpello poesin, musicam, astronomiam, sophistarum item artem & rhetorum, qui in foro caussas dicunt*; ex quibus locis adparet satis, quod inter sophistas & rhetores positum fuerit discrimen. etenim sophistæ eloquentiæ artem docebant, ac variis exercitationum generibus ad hanc perducere nobiliores mentes, laudi sibi ducebant amplissimæ; rhetores vero in caussis priuatis & publicis sua vtebantur eloquentia & declamando gloriam sibi ac fauorem conciliare laborabant maxime. ***

* at vero vox σοφιςῦ non solum ad litterarum cultores, sed & ad omnes, qui arti cuidam sese tradebant, eamque profitebantur, fuit adcommodata. hinc SVIDAS: Σοφιςὴς πᾶς τεχνίτης, & LVCIANVS in dialogo, qui dicitur vitarum auctio p. 377. edit. GRAEVII, hominem, qui conuiuia ac compotationes sectatur, adpellat σοφιςὴν ἡδυπαθείας. confer. GISBERT. CVPERVM de apotheos. Homer. p. 115. vbi agit de voce σοφοῦ apud græcos.

** sophistæ enim primum vsurpabant verba aliena, inusitata, poetica, ad tumorem sine omni vi atque elegantia composita, adeoque vitium illud orationis, quod antiqui ψυχρὸν in rhetoricis dicunt, admittebant. vide QVINCTILIANVM lib. II. c. 3. lib. VIII. c. 3. & CAVSSINVM de eloquentia lib. II. c. 4. & 5.

1 in epist. II. ad Thess. c. 1. 2 lib. VIII. cap. 7. sect. 3.

deinde

deinde eiusmodi argumenta orationum eligebant, quibus tantum vim ingenii atque copiam sermonis ostentare poterant, nulla verioris vtilitatis habita ratione. siquidem quum declamandi genera tria fuerint apud veteres, in demonstratiuo tam frequentes versabantur, ac vsque eo procedebant, vt leuissimas quoque res prædicarent, & de malis ac perniciosis argumentis dissererent.

*** verum discrimen hoc ratione adpellationis *rhetoris* & *sophistæ* non semper adcuratius obseruatum fuit, adeo, vt & sophistæ dicti sint rhetores, quod ex exemplo GORGIAE apud DIODORVM SICVLVM lib. XII. patet.

§. IIII. Apud veteres romanos adpellatio *rhetorum, oratorum,* etiam *sophistarum* in vsu fuit. inter *rhetorem* atque *oratorem* multi auctores hanc constituunt differentiam, quod rhetor sit, qui præcepta dicendi tradat; orator vero, qui modo ex arte disserat, modo declamandi exercitia instituat adeoque rhetorices præcepta ac regulas ad declamandi vsum transferat atque adcommodet: quocirca CICERO [1] *Carneades vero multo vberius iisdem de rebus loquebatur: non quo aperiret sententiam suam, sed tum maxime tamen hoc significabat, eos, qui rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere, neque posse quemquam facultatem adsequi dicendi, nisi qui philosophorum inuenta didicisset.* ex qua posita sententia id consequitur, vt apud latinos rhetor fere idem fuerit, ac apud græcos sophista, prout & CICERO [2] dicit: *hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris,* quo loco per rhetores intelligit

1 *de orat. lib. I. cap. 18.* 2 *de offic. lib. I. cap. 18.*

sophi-

ſophiſtas, quippe qui de nulla re tam libenter & cupide diſſeruerunt, quam de Marathone, Salamine, Platæis, quæ loca campi erant, vbi omnia eloquentiæ lumina oſtendere connitebantur. * verum enim vero quum & in Italia exſtiterint ſophiſtæ, de differentia quoque inter rhetorem & ſophiſtam apud latinos fuit diſputatum. ſunt, qui exiſtimant, quod ſophiſta ille habitus, qui præcepta eloquentiæ græce; rhetor vero, qui latine proponeret diſſereretque: cui ſententiæ fauet CRESOLLIVS [1] qui ad ſanctionem imperatorum [2] prouocat: *habeat igitur auditorium ſpecialiter noſtrum, in his primum, quos romanæ eloquentiæ doctrina commendat, oratores quidem tres numero, grammaticos vero decem: in his etiam, qui facundia græcitatis** pollere noſcuntur, quinque numero ſint ſophiſtæ & grammatici æque decem*; cuius edicti ſententia ſatis ſit clara, quod duo genera profeſſorum eloquentiæ conſtituantur: alterum oratorum, quos romanæ eloquentiæ doctrina commendet, id eſt rhetorum, qui latine doceant: alterum ſophiſtarum, qui facundia græca pollentes, græce nimirum inſtituant. alii vero ſic ſtatuunt diſcrimen, quod rhetor ſit, qui doceat litteras artis diſſerendi: ſophiſta contra, apud quem diſcatur dicendi exercitium; ita vt rhetor prior ſit ſophiſta, eique paret viam, prout grammaticus prior fuerit rhetore. quem ordinem obſeruat TERTVLLIANVS, [3] quando ait: *de meo veſtiuntur primus informator litterarum* (id eſt grammatiſta) *& grammaticus & rhetor & ſophiſta.*

1 *in theat. veter. rhetorum lib. I. cap. 1.* 2 *in codic. de ſtud. liberalib. vrb. Rom.* 3 *de pallio cap. vltim. p. 230.*

phista. G. I. VOSSIVS [1] hunc in modum distinguit, quod sophista ille sit, qui in dicendi studio exerceat alios; rhetor vero, qui ipse quidem dicat, haud tamen alios condoceat, qua opinione græcos tantum respicere videtur VOSSIVS. at inuenimus, quod hæc diuersa nomina non omni tempore tam solicite fuerint obseruata. quamuis enim a prima litterarum ætate aliud egerit rhetor; aliud vero orator: tractu tamen temporum exstiterunt quoque, qui non solum docebant; sed & in concione perorabant declamabantque. nec negamus, quod in monimentis cum iuris romani, tum aliorum auctorum rhetor & sophista distinguantur; sed tamen ipsis sæpe numero communis fuit adpellatio, vti SVETONIVS [2] ait: *qui primus e fisco latinis græcisque rhetoribus annua centena constituit*: ex quibus verbis id quidem elucet, quod & græci & latini eloquentiæ tradendæ dederint operam; at nec obscure subinde potest intelligi, quod & latini & græci adpellati sint rhetores. sic & notissimus latinus sophista PHOSPHORVS vocatur a TERTVLLIANO [3] *rhetor* latinus, quando ait: *in scholis Carthaginiensibus fuit quidam frigidissimus rhetor latinus, Phosphorus nomine*. immo deprehendimus, quod rhetores & oratores & omnes, qui ornate & copiose perorarint, dicti sint sophistæ, auctore AVGVSTINO: [4] *sophistæ adpellantur latinarum litterarum eloquentissimi auctores*. **

* ERASMVS SCHMIDIVS obseruat. ad PINDARVM Pyth. ὁ. 9. p. 191. existimat, voces

1 *de natura & constitut. rhetoric. cap.* 1. 2 *Vita Vespas. cap.* 18. 3 *aduersus Valentinian. cap.* 8. *pag.* 253. 4 *quæstion. in exod. p.* 256. *tom. III. oper.*

rhe-

rhetoris & *oratoris* idem significare, adeo, vt ista sit græca, hæc vero romana, nullaque inter rhetorem atque oratorem debeat admitti differentia. quæ sententia, quodsi græcos rhetores cum latinis oratoribus comparemus, satis est probata; at vero num apud romanos quoque rhetores & oratores omni ætate eiusdem fuerint conditionis, id est, quod salua veterum scriptorum auctoritate minime potest adfirmari.

** sic legitur in codice Theodosiano, quam scripturam viri eruditissimi adprobarunt. vulgaris lectio est: *facundia grauitatis*, quam quidam glossarum auctores emendandam existimarunt: *garrulitatis*, cuiusmodi vero scripturæ cum ipsa re, de qua hoc loco agitur, minime conueniunt.

*** sunt adhuc alia nomina, quibus adpellati sunt homines diserti atque eloquentiæ præceptores: quo pertinet adpellatio *scholastici*. AVCTOR dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ cap. 35. *at nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas* (id est in locum, vbi orationes recitantur) *scholasticorum, qui rhetores vocantur*. PETRONIVS satiric. cap. 6. *ingens scholasticorum turba in porticum venit*, vt de aliis taceamus exemplis, quæ collegerunt WOWERIVS ad Petronium dicto loco p. 27. edit. BVRMANNI, G. I. VOSSIVS de natura & constitut. rhetor. cap. I. ADAMVS TRIBBECHOVIVS de doctoribus scholasticis cap. I. n. 7. p. 18. *declamatores* autem erant, qui tantum exercitii caussa in vmbra & ludo declamabant. declamatio enim illud genus est orationis, quod viam quamdam sternit ad augustam illam oratoriam facultatem. veteres in eloquentiæ studio a prima adolescentia sese exercebant, & duplici quidem ratione: aut

enim ficta argumenta, vt progymnaſmata & declamationes: aut vera, vt orationes tractabant. vide PETRI FRANCII orationes de ratione declamandi. quum autem AVCTOR dialogi de cauſsis corruptæ eloqu. cap. I. dicit: *horum autem temporum diſerti, cauſſidici, & aduocati & patroni & quiduis potius quam oratores vocantur*, illos præcipue reſpicit, qui in foro verſabantur & declamando cauſſas agebant publicas.

§. V. Magna præmia ſæpenumero conſecuti ſunt ſophiſtæ, rhetores & oratores, ipſorumque eloquentiæ ſingularis habita eſt dignitas, quando ſincera, nec fraudulenta aut captioſa eſſet, quæ animis hominum capiendis tantum inſidiatur, ac forenſem peruertit vſum. equidem de aduerſis ſophiſtarum fatis multa in antiquis monimentis relata legimus. namque iſtos DEMETRIVS e regno, Athenienſes ex Attica lege & edicto pepulerunt. quo inſtituto & Cretenſes vtebantur, nec minus aditu ad Laconicam erant prohibiti, vt hæc per teſtimonia confirmat CRESOLLIVS. [1] ſic & FANNIO STRABONE & VALERIO MESSALA conſulibus * de philoſophis & rhetoribus S C. factum, vti romæ ne eſſent, quod SVETONIVS [2] adnotauit, etiam A. GELLIVS [3] repetiit. idem ſancitum quoque eſt a Cn. DOMITIO AENOBARBO & L. LICINIO CRASSO ** cenſoribus, & latini rhetores vrbe ſunt expulſi, eodem teſte SVETONIO, [4] qui dicit: *de iisdem interiecto tempore, Cnæus Domitius Aenobarbus, & Lucius Licinius Craſſus cenſores, ita edixerunt; renuntiatum eſt nobis, eſſe*

1 *in theatr. rhetor. lib. I. cap. 12.* 2 *de claris rhetoribus c. I.*
3 *in noctib. Attic. lib. XV. cap. II.* 4 *dict. loc.*

homines

homines, qui nouum genus disciplinæ instituerunt: ad quos iuuentus in ludos conueniat: eos sibi nomen imposuisse latinos rhetores: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. maiores nostri, quæ liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. hæc noua, quæ præter consuetudinem ac morem maiorum sunt, neque placent, neque recta videntur. quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis, qui eo venire consueuerunt, videtur faciendum, vt ostendamus nostram sententiam, nobis non placere. sed nulla caussa est, cur huius senatus consulti & edicti censorii aduersus rhetores nos admiratio subeat. nam oratoriæ disciplinæ tum multiplex & turpis erat deprauatio, quumque adhuc virtus atque integritas romanis curæ essent, fieri non potuit, vt rhetorum & sophistarum argutiæ fictæque ad ius peruertendum controuersiæ ac declamationes placerent, vt CHR. CELLARIVS [1] obseruat.***

* quorum consulatum in annum V. C. IↃ XCIII. incidisse, iudicat THEOD. IANS. ab ALMELOVEEN in fastis roman. consul. lib. II. p. 99. meminit & ATHENAEVS lib. XIII. huius edicti, vbi σοφιστάς vna voce adpellat, qui in senatus consulto nominantur *philosophi & rhetores* confer CASAVBONVM ad c. I. SVETONII p. 724. edit. GRAEVII.

** hic est CRASSVS ipsemet orator, quem cum M. ANTONIO comparauit CICERO de claris orator. cap. 37. adde IACOBVM PROVST obseruat. ad CICERONEM de orat. lib. I. n. 24. p. 11.

*** dantur adhuc exempla quorumdam oratorum, quorum fortuna fuit durior; sed vt ca-

1 *dissertat. academ. p. 348.*

ſus ſunt, qui euenerunt ſpeciatim; ita & cauſſæ illorum fuerunt ſingulares. ſic ANDOCIDES Athenienſis in exſilio defunctus, vt e PLVTARCHO in ipſius vita coniicere licet; LYSIAS a triginta tyrannis Athenis expulſus, conceſſit Megaram, ac reliquam vitam exegit priuatus, vide I. A. FABRICIVM biblioth. græc. lib. II. cap. 26. p. 892. AESCHINES exſul Rhodi ſcholam aperuit ibique docuit, vt de aliis taceamus. ceterum argumento rhetorices ex ciuitatibus proſcriptæ in odium artis huius vtitur poſt CRITOLAVM, CLITOMACHVM & CHARMIDAM SEXTVS EMPIRICVS adu. rhetor. p. 68.

§. VI. Ita quamdiu eloquentiæ auctores ac magiſtri veram artis oratoriæ virtutem veraque incrementa habuerunt in oculis, omni præmio digni ſunt exiſtimati. quam in rem teſtatur CICERO: [1] *erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, expoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem.* non eſt quod dignitatem hanc, quam veteres eloquentiæ eiusdemque cultoribus ſtatuerunt, ab ipſius antiquitate & prima origine, quæ HERMETI vindicata eſt, repetamus. apud paganos quippe HERMES auctor & præſes eloquentiæ habebatur, teſte DIODORO SICVLO [2] & TZETZA [3] vnde paſſim audit Ἑρμῆς λόγιος, λόγȣ præſes, quo & ſpectat, quod viri eloquentes dicantur Ἑρμαϊκὴ σειρά. * confer G. I. VOSSIVM [4] & I. A. FABRICIVM. [5] namque nugæ ſunt fabularum, quibus litterarum diſciplinis nimiam vetuſtatem

1 *de oratore lib. I. cap. 4.* 2 *l. I cap. 16.* 3 *chiliad. 6. hiſt 89.* 4 *de natura & conſtitut. rhetor. cap. 9.* 5 *biblioth. græc. lib. I. cap. 12. p. 81.*

adtri-

adtribuere laborarunt, præſertim quum maxime ſit ſubobſcurum, quis HERMES ille ſiue MERCVRIVS, cui ob multarum rerum & artium ſcientiam TRISMEGISTI cognomen impoſuerunt, fuerit. quibus de cauſſis verius dignitatem, quam veteres diſerti homines compararunt ſibi, partim ex ipſa, quæ eloquentiæ ineſt, vi & præſtantia; partim ex ſingulari oratorum virtute, qua auditorum animos commouere ſeque in adfectus ipſorum inſinuare poterant, deriuamus, præſertim quum & ea ætate, qua dicendi ars & diſciplina vigebat, eiusmodi rerum publicarum fuerit facies & conditio, vt facili negotio oratores multum auctoritatis haberent. quam eloquentiæ potentiam reſpexerunt ſine dubio Celtæ veteres, qui HERCVLEM, ſub cuius nomine præſidem facundiæ deum colebant, ſenem pingebant, leonis indutum exuuiis, & dextra quidem clauam, ſiniſtra autem tenentem arcum ac hominum multitudinem catena aurea ex lingua ipſius dependente atque ad aures circumſtantium pertingente ducentem, ita vt adligarentur ac ſponte ſua Herculis ductum ſequerentur, auctore LVCIANO.[1]

* LVCAS hiſtoria de rebus ab apoſtolis geſtis cap. XIIII. v. 12. de PAVLO commemorat, quod a Lyſtrenſibus HERMES ſit habitus, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου, quæ verba interpretes quidam ita intelligunt quod PAVLVS in dicendo primas habuerit partes, adeoque Lyſtrenſium opinione MERCVRIVS fuerit, non tam ob eloquentiam, cuius præſes MER-

1 *in* προλαλ. *pr. p.* 365. *adde* PETR. LAMBECIVM *in programmat. vol. III. mem. Hamburgenſ.* FABRICII *p.* 126. *ſeqq.*

CVRIVS erat; quam quod ipse BARNABA silente non solum ad populum orationes recitasset; sed & iussisset, claudum surgere. nec enim solum facile Iupiter descendere consueuerat; sed comitem secum ducere solebat MERCVRIVM, qui erat Ἑρμηνεὺς καὶ προφήτης τῶν θείων, *interpres atque internuncius deorum.* quum itaque PAVLVM esse MERCVRIVM existimarent Lystrenses, necesse erat, vt BARNABAM adsistentem PAVLO pro Ioue agnoscerent. vide C. F. BOERNERVM de actis Barnabæ & Pauli Lycaonicis §. 10. p. 40.

§. VII. Vt autem varia præmiorum, quibus adfecti fuerunt eloquentiæ auctores, genera tradamus; obseruandum id maxime est, quod alia in primis ad artis oratoriæ præceptores; alia vero ad oratores præcipue spectarent; alia ad opes; alia vero ad laudes & honorum dignitates augendas publicas pertinerent, prout sunt salaria, adpellationes honorificæ, adclamationes & plausus, coronæ, statuæ aliaque. ad hæc id monemus, quod & grammatici apud veteres romanos interdum docuerint rhetoricam, quippe qui & in illorum censu esse debent, quibus eloquentiæ præmia proposita fuerunt. namque SVETONIVS [1] dicit: *veteres grammatici & rhetoricam docebant: ac multorum de vtraque arte commentarii feruntur, secundum quam consuetudinem posteriores quoque existimo, quamquam iam discretis professionibus, nihilominus vel retinuisse, vel instituisse & ipsos quædam genera institutionum ad eloquentiam præparandam, vt problemata, periphrases, elocutiones, ethologias* (id

1 *de illustr. grammatic. cap. 6.*

est

eſt morum deſcriptiones.) *atque alia hoc genus; ne ſcilicet ſicci omnino atque aridi pueri rhetoribus traderentur*; qui & quorundam grammaticorum habet mentionem, a quibus tradita ſunt præcepta eloquentiæ, M. ANTONII GNIPHONIS,[1] quippe quem alii ſcribunt GNIFONEM, quiue & græce & latine doctus fuit, ac cuius ſcholam CICERO quoque poſt operam forenſem frequentaſſe dicitur, teſte MACROBIO:[2] *Antonius Gnipho vir doctus, cuius ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat*; item ATTEII *philologi*, de quo CAPITO ATTEIVS dixit ipſum, inter grammaticos rhetorem & inter rhetores grammaticum fuiſſe.[3] veterum enim grammaticorum diuerſa erant genera, quorum alii τεχνικοὶ, alii ἱςορικοὶ ſeu ἐξηγητικοὶ, alii κριτικοὶ fuerunt, vide WOWERIVM[4] & PITISCVM.[5] ex quibus illi, qui primi ordinis ſunt, interdum cum præceptis grammaticæ diſciplinam rhetoricam coniunxerunt, vt eloquentiæ candidati maiori fructu rhetorum opera atque inſtitutione frui poſſent.

§. VIII. De primo igitur præmiorum genere, quod poſuimus, id eſt de ſalariis * veterum ſophiſtarum ac rhetorum diſſerere inſtituamus. primum ſtipendium eloquentiæ auctoribus ac magiſtris decretum eſt vi munificentiæ atque auctoritatis TITI FLAVII VESPASIANI, teſte SVETONIO,[6] qui dicit:

1 *cap. 7. de illuſtr. grammat.* 2 *lib. III. cap. 12. ſaturnal.* 3 *cap. 10. de illuſtr. grammat.* 4 *de polymath. cap. 9. p. 1033. tom. X. theſ.* A. G. GRONOVII. 5 *obſeru. ad* SVETON. *de illuſtr. gramm. p 1079 1090. & lexic. antiquit. roman. tom. I. p. 882.* 6 *vit. cap. XVIII. n. 1. adde* PITISCVM *ad* SVETON. *Caſar. cap. XLII. n. 2. p. 118.*

primus e fiſco latinis græcisque rhetoribus annua centena conſtituit. præſtantes poëtas nec non & artifices coëmit. vti VESPASIANVS imperator ipſe litteras coluit atque amauit, quippe qui in græcorum monimentis non leuiter fuit verſatus; ſic in artium profeſſores inſigniter exiſtit liberalis, cuius rei & documentum eſt SALEIVS BASSVS egregius poëta, [1] qui principis huius indulgentiam ingenio ſuo meritus, quingenta ſeſtertia ab ipſo dono accepit. [2] ſed num VESPASIANVS fuerit primus, qui ſalarium hoc conſtituerit rhetoribus, ea de re nonnullam in dubitationem adduci poſſumus, quum apud SVETONIVM [3] quoque legamus, quod VERRIVS FLACCVS ſub AVGVSTO ſeſtertia centena acceperit in annum. verum propoſita ſententia ſatis eſt firma. namque FLACCVS ille grammaticus fuit, non rhetor, & adhæc ſtipendio hoc litterario propter auctoritatem, qua valebat, ac clementiam in illum AVGVSTI, qui ipſum nepotibus ſuis in præceptorem legerat, extra ordinem adfectus eſt; qua de re SVETONIVS [4] differit: VERRIVS FLACCVS *ab Auguſto quoque nepotibus eius præceptor electus, tranſiit in Palatium cum tota ſchola; verum vt ne quem amplius poſt hac diſcipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars Palatii tunc erat: & ſeſtertia centena in annum accepit.* illi autem, quibus a VESPASIANO ſalarium hoc decretum eſt, dicuntur *latini græcique rhetores*, quorum illi latine; hi vero

1 G. I. VOSSIVS *de poetis latinis cap. 3. p. 48. & de hiſtoricis latinis lib. I. cap. 22. p. 113.* 2 AVCTOR *dialog. de cauſſ. corruptæ eloquent. cap. 9.* 3 *de illuſtrib. grammatic. cap. 17.* 4 *dict. loc.*

græce

græce propoſuerunt eloquentiæ præcepta, prout factum eſt, vt in Italia & græce & romane docerent perorarentque, & CICERO ad præturam vsque græce declamauit. [1] quod ſi tamen romanos reſpiciamus, deprehendimus, quod hi græcos pluris fecerint, quam latinos, quoniam illis in educatione litteraria prima cura litterarum græcarum fuit. hiſce artis oratoriæ doctoribus conſtituit VESPASIANVS *annua centena*, vbi ſubintelligas vocem *ſeſtertia*; at vero quum *ſeſtertium*, genere neutro idem ſit, quod mille ſeſtertium ſeu ſeſtertiorum, id eſt XXV. coronati, *centena ſeſtertia* duo millia coronatorum & præter hæc quingentos efficiunt, vt iam CASAVBONVS [2] obſeruauit. quibus de cauſſis CRESOLLIVS [3] minus adcurate annua centena, quod ad ipſorum pretium attinet, ad pecuniæ noſtræ rationum adcommodauit, quod iſta aureorum coronatorum duo millia & adhæc fere centum efficiant.

* *ſalarium* diſtinguendum eſt a mercede illa, quæ dicebatur *mineral* ſeu *minerale* (ſcil. æs) munus illud, quod præceptoribus a diſcipulis in ſcholam primum receptis dabatur. ſunt, qui minerual & διδακτρον idem eſſe contendunt, vti IOSEPHVS LAVRENTIVS collect. de profeſſoribus, oratoribus, nomenclatoribus & litteris tom. X. theſ. A. G. GRONOVII p. 1170. qui dicit: *præter mercedem menſtruam dabant etiam mercedulam priuatam, minerual dictum, διδακτρον, quod erat munuſculum & veluti authoramentum primo ad magiſtrum*

1 SVETON. *de claris rhet. cap. I.* 2 *ad* SVETON. *vit. Veſpaſ. cap. 18. p. 640. edit.* GRAEVII. 3 *theatr. rhetor. lib. IV. cap. 3.*

 ingreſſu,

ingressu, quod scilicet essent parati ad parendum & discendum. sed G. I. VOSSIVS de vitiis sermonis lib I. cap. 33 p. 148. obseruat. quod minerual & τὸ δίδακτρον non sint eiusdem significationis, quoniam δίδακτρον magistri vulgari consuetudine singulis mensibus, etiam interdum non nisi anno finito accipiebant, vide SALMASIVM de mod. vsurar. c. 2. p. 65.

§. VIIII. Aliud adhuc exemplum mercedis publicæ, qua professores artis oratoriæ ornati sunt, deprehendimus in veterum monimentis, cuius auctor num sit ANTONINVS *pius*, an ANTONINVS *philosophus*, de eo disputandum est. IVLIVS CAPITOLINVS [1] diserte de priore dicit: *rhetoribus & philosophis per omnes prouincias & honores & salaria detulit.* XIPHILINVS [2] vero de posteriore ait: ἔδωκε δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις διδασκάλοις ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἐπὶ πάσης λόγων παιδείας, μισθὸν ἐτήσιον φέροντας. quæ testimonia aut agunt de diuersis rebus, ita, vt aliud salarium ANTONINVS *pius*; aliud ANTONINVS *philosophus* & quidem doctrinarum professoribus Atheniensibus constituerit; aut vnum idemque respiciunt momentum. qua posteriore sententia necesse est, aut discrepantiam hanc salua vtriusque auctoritate remouere, quod qua ratione fieri possit, haud cognoscimus; aut fidem IVLII CAPITOLINI labefactare, eique præferre XIPHILINVM, in primis cum testimonio ipsius alia veterum monimenta, quæ ei fauent, robur ac dignitatem adferunt. namque triplex erat Athenis θρόνος, πολιτικὸς quippe, φιλοσοφικὸς & σοφιστικός, vide MEVRSIVM [3] & CRESOL-

1 *vita Anton. Pii cap.* 11. 2 *Epitom. Dionis p.* 280. 3 *fortun. Attic. cap.* 8.

LIVM,

LIVM, [1] cui vltimo primus præfuit LOLLIANVS *Ephesius*, de quo PHILOSTRATVS [2] dicit: *πρῶτη μὲν τῷ Ἀθήνησι θρόνῳ πρῶτος*, ſed ea ætate profeſſoribus ſtipendio nondum ornatis, quod aliquanto poſt ab imperatore ANTONINO philoſopho factum eſt, idque primus meruiſſe dicitur THEODOTVS, diſcipulus LOLLIANI, de quo idem PHILOSTRATVS: [3] *προέστη δὲ καὶ τῆς Ἀθηναίων νεότητος πρῶτος ἐπὶ ταῖς ἐκ βασιλέως μυρίαις*, quibus verbis id obſeruamus, quod THEODOTVS fuerit ſophiſta & quidem Athenienſis; quod primus acceperit ſtipendium, idque ex auctoritate & liberalitate imperatoris, per quem quod M. ANTONINVS philoſophus ſit intelligendus, ex verbis PHILOSTRATI, quæ ſubſequuntur, patet clariſſime, qui dicit, quod MARCVS, id eſt MARCVS AVRELIVS ANTONINVS, cui adtribuerunt cognomen *philoſophi*, Herodis iudicio ac cenſuræ Platonicos, Stoicos, Peripateticos philoſophos & ipſum Epicurum permiſerit, vt harum ſcholarum philoſophiæ conſtitueret profeſſores; ſed THEODOTVM *ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν δόξης, αὐτὸς ἐπέκρινε τοῖς νέοις, ἀγωνιστὴν τῶν πολιτικῶν προσειπὼν λόγων καὶ ῥητορικῆς ὄφελος*, *ob eam, quam habebat celebritatem, ipſe iuuenibus præfecerit, athletam ciuilium ſermonum, decoriſque oratoriæ artis titulis eum ornans.* acceperunt igitur ſophiſtæ Athenienſes ſtipendium: quot autem fuerit nummorum? id iam penitus inſpiciamus. de THEODOTO ſophiſta commemorauit PHILOSTRATVS ſuperiori loco,

1 *theatr. rhetor. lib. III. cap.* 13. 2 *de vitis ſophiſtar. lib. I. n.* 23. *p.* 526. 3 *de vit. ſophiſt. lib. II. n.* 2. *p.* 566.

quod

quod iuuentuti Athenienſium inſtituendæ præfuerit ἐπὶ ταῖς μυρίαις, vbi vox δραχμαῖς ſubintelligenda eſt, vt adeo viri quidam ſine cauſſa heic emendationem adhibere ac μυρίαις in κυρίαις permutare ſibi ſumſerint. alio autem loco [1] eiusdem ſtipendii mentionem facit, quo tradit, quod Adriano ſophiſta [2] romam translato, Athenienſes conſilium de legato ad imperatorem mittendo ceperint, vt θρόνος ſophiſticus traderetur CHRESTO, qui autem in concionem ipſorum prodiens, non ſolum propoſitum hoc reddiderit irritum; ſed & habitæ orationis extremo dixerit: οὐχ αἱ μύριαι τὸν ἄνδρα, *non facit virum decem millium ſtipendium.* ſic G. OLEARIVS legit & verba hæc in latinam transtulit linguam; I. F. GRONOVIVS [3] vero exiſtimat, quod iſta per ſignum interrogationis: οὐχ αἱ μύριαι τὸν ἄνδρα; diſtinguere ac ſubintelligere debeamus αἰτοῦσι vel ζητοῦσι, ita vt verba hæc dubiæ ſint ſignificationis, ac ſophiſtæ CHRESTI cum modeſtiam præ ſe habeant, quaſi diceret: nonne αἱ μύριαι virum quærant; tum arrogantiam ipſius declarent, quod non CHRESTVS τὰς μυρίας, ſed αἱ μύριαι ipſum quærant. quæ coniectura critica GRONOVII ſatis quidem eſt ingenioſa; ſed quum ex PHILOSTRATO pateat, quod CHRESTVS Athenienſium conſilia minime adprobans, munus profeſſoris artis oratoriæ recuſauerit, ſcripturam, quam apud OLEARIVM deprehendimus, præferre minus dubitamus. idem ſalarium acceperunt quoque philoſophi, de quibus LVCIANVS [4]

1 *de vit. ſophiſt. lib. II. n* II. *p* 591. 2 SVID. Αδριαν. VOSSIVS *de hiſtoric. græc. lib. IV. cap.* 17. *p.* 482. 3 *de ſeſtertiis lib. IV. cap. II. p.* 329. 4 *eunuch. p.* 841.

teſtatur

testatur, quod singulis ipsorum generibus constitutum fuerit stipendium; sed οὐ βοείη τις ἦν κατὰ τὸν ποιητὴν, οὐδ' ἱερεῖον, ἀλλὰ μύριαι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν, ἐφ' ὅτῳ συνεῖναι τοῖς νέοις, *non erat pellis bubula iuxta poetam, nec porcellus: verum singulos in annos decem millia nummorum, quos accipiunt, uti doceant iuuentutem.* de cetero *drachma* notissimus erat Atheniensium argenteus nummus pondere drachmali, hoc est octauæ partis vnciæ, cuius pretium idem habetur cum pretio denarii nummi; [1] ex qua pretii huius ratione facile colligere possumus, quid veterum philosophorum ac sophistarum Atheniensium salarium, seu μύριαι δραχμαὶ effecerint. CRESOLLIVS [2] existimat, quod valeant aureos gallicos IↃ CCCXXXIII. cum assibus aliquot Turonensibus; & I. F. GRONOVIVS [3] dicit: *μύριαι δραχμαὶ efficiunt romanæ monetæ sestertia quadraginta, aureos quadringentos; at nostræ coronatos mille.*

§. X. Ex hisce a nobis adductis ac illustratis exemplis cognoscimus haud obscure, quod eloquentiæ studia habuerint patronos & fautores suos, qui erga illorum doctores ac magistros liberalitatem ac benignitatem declararunt, ac quorum deliciæ atque voluptas fuerunt, musis oratoriis dignitatem, quæ ipsis iure ac merito debetur, tueri & in maius meliusque prouehere. quam beneuolentiam nonnulli extra ordinem quoque experti sunt, atque amplissimos artis suæ ceperunt fructus. sic SEXTO CLODIO, qui a SVETONIO [4] *latinæ simul græcæque eloquentiæ professor* dicitur, magna merces

1 *vide* BVDAEVM *de asse lib. V.* BEVERINVM *syntagm de ponderib. & mensur. p. 33. aliosque.* 2 *theatro rhetor. lib. IV. c. 3.* 3 *dict. loc.* 4 *de claris rhetor. cap. 5.*

data

data est ab ANTONIO, cuius mentionem habet CICERO [1] *at quanta merces*, ait, *rhetori data est? audite, audite, patres conscripti & cognoscite reipublicæ vulnera. duo millia iugerum campi Leontini Sexto Clodio rhetori adsignasti, & quidem immunia, vt pro tanta mercede nihil sapere disceres.* SEXT. CLODIVS quippe gratus erat ANTONIO, qui quamuis ipse dicendi arte fuerit destitutus, ideo tamen rhetorem hunc singulari prosecutus est fauore, quod excellebat in iocis. accepit autem duo millia iugerum campi Leontini, sic dicti a Leontinis, vrbe in Sicilia, [2] qui ager cultissimus & caput fuit rei frumentariæ, [3] ob quum caussam ANTONIVS largitione sua magnum vulnus reipublicæ inflixit, cuius horreum Sicilia ob ingentem suam fertilitatem quondam habita est. * prodit quoque PLINIVS [4] vnam orationem vendidisse ISOCRATEM viginti talentis, ** quæ efficiunt XII. millia coronatorum: quænam autem fuerit oratio, pro qua acceperit hæc viginti talenta, id non adeo expeditum ac clarum est. credibile esse videtur, ipsi pretium hoc datum fuisse aut pro oratione, quæ inscribitur Νικοκλῆς, sub persona eiusmodi regis Cyprii scripta de officio ciuium erga imperantes; *** aut pro sermone funebri in laudem EVAGORAE filii NICOCLIS, qui interemtus est a THRASYDAEO eunucho olymp. CI. 3. ac ne hoc quidem nobis videtur silentio prætereundum, quod POMPEIVS magnus, quum RHODVM, nobilissimum sane eloquentiæ templum profectus, ac sophistas

1 *oration. Philippica II. cap. 17.* 2 CELLARIVS *notit. orbis antiqui lib. II. cap. 12. p. 978.* 3 CICERO *frumentar. cap. 18.* 4 *histor. natural. lib. VII. cap. 30.*

omnes

omnes audiuisset, singulis donauerit talentum, ἑκάςῳ τάλαντον ἔδωκε. vt habet PLVTARCHVS, [1] quod docentium præmium minime fuit contemnendum. namque talentum, Atticum quippe, quod ab historicis inprimis celebratur, valuit sexaginta libras seu minas, hoc est sex millia denarium vel drachmarum, quæ valent sexagies denos coronatos, confer I. F. GRONOVIVM. [2] at vero quo minus & huc exemplum EVMENII rhetoris transferamus, impediunt caussæ iustæ & grauiores. etenim de se ipso dicit: [3] *salarium me liberalissimi principes, ex huius reipublicæ viribus in sexcenis millibus nummum accipere iusserunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & postea præmia contulerunt; sed vt tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* ex quibus verbis haud obscure colligere possumus, quod salarium hoc EVMENIO non veluti rhetori, *sed sacræ memoriæ magistro* adtributum fuerit, cuius munus erat, adnotationes omnes dictare & emittere, & precibus respondere, [4] quo functum esse EVMENIVM, ipse prodit alio loco. [5] prout autem EVMENIVS singularis & extra communia ponendus vir fuit; sic & amplissimo vsus est stipendio, sexcenis quippe millibus nummum. equidem CASAVBONO [6] hoc salarium nimium videtur, ideoque pro *sexcenis*

1 *vit. p.* 641. 2 *de sestertiis lib. III. cap.* 3. *p.* 130. *adde* G. N. KRIEGK *diatr. de peregrin. roman. acad.* §. *XLIII. p.* 44. 3 *orat. pro restaur. scholar cap. XI. n.* 2. 4 GVTHER. *de off dom. Aug. III.* 3. 5 *panegyr. Constantio Cæsari dicto.* 6 *ad* SVETONIVM *vit. Othon. cap.* 4. *pag.* 590. *edit.* GRAEVII.

legen-

legendum censet *sexagenis*, quasi id EVMENIO veluti rhetori sit datum, adeoque pretium communis rhetorum stipendii nimis excedat. sed CASAVBONVS passus est aliquid humani. namque primum ipsa EVMENII verba clare testantur, quod salarium hoc ex honore magistri sacræ memoriæ ipsi decretum fuerit; deinde pro scriptura CASAVBONI, qua *sexcenis* mutatur in *sexagenis*, dimidium salarii esset minus, quam pro dignitate ac munere hoc acceperit, siquidem aperte dicit: *sed vt tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* quibus de caussis vtique retinendum est *sexcenis*, confer I. F. GRONOVIVM [1] CHR. CELLARIVM [2] IO. CHRISTFR. SAGITTARIUM. [3] ****

* CICERO pro lege Manil. cap. 12 Pompeius *nondum tempestiuo ad nauigandum mari Siciliam adiit, Africam explorauit; inde in Sardiniam cum classe venit: atque hæc tria frumentaria subsidia reipublicæ firmissimis præsidiis nauibusque muniuit.* LIVIVS lib. XXVI cap. 40. de consule LAEVINO refert, *coegisse Siculos, positis tandem armis ad agrum colendum animos conuertere; vt esset non incolarum modo alimentis frugifera insula, sed vrbis romæ atque Italiæ* (*id quod multis sæpe tempestatibus fecerat*) *annonam leuaret.*

** veteres, inprimis carminum auctores interdum pro monimentis ingenii sui magnifica acceperunt pretia. sic CHOERILVS *Samius* commemorauit victoriam, quam Athenienses de Xerxe reportarunt, ac pro singulis ver-

1 *de sestertiis lib. IV. cap. II. p. 330.* 2 *obseru. ad* EVMENII *orat. p. 70.* 3 *otio Ienens. p. 249.*

sibus

ſibus accepit ſtaterem, ac decretum adhuc eſt, vt carmen hoc cum Homerico recitaretur, vide VOSSIVM de poetis græcis cap. 5. p. 28. ANTILOCHVS, quum laudes LYSANDRI oratione ligata dixiſſet, ab eo pileo Laconico argenti pleno donatus eſt, vide VOSSIVM c. l. p. 44. vt de exemplis LABERII, VIRGILII aliorumque taceamus.

*** non inſolens videri debet, elaboratam ab ISOCRATE orationem, quam rex recitauerit. LYSIAE aliorumque exemplis conſtat, ſolemne fuiſſe, ſermones ab aliis dici, ab aliis ſcribi. ſic romæ in NERONE recitante admiratus eſt ſenatus, quæ SENECA ſcripſerat. vide I. A. FABRICIVM bibliothec. græc. lib. II. cap. 26. p. 903.

**** primus autem ſophiſtarum, qui mercedem acceperit priuatam traditur PROTAGORAS, de quo ſcribit PHILOSTRATVS de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 10. τὸ δὲ μισθοῦ διαλέγεσθαι πρῶτος μὲν εὗρε, *docere autem mercede primus inſtituit;* qui & hæc addit: πρῶτος δὲ παρέδωκεν Ἕλλησι πρᾶγμα οὐ μεμπτόν· ἃ γὰρ σὺν δαπάνῃ σπουδάζομεν μᾶλλον ἀσπαζόμεθα τῶν προῖκα, *primusque adeo rei nequaquam reprehendendæ græcis auctor fuit. nam ea ſtudia, quæ ſumtu comparamus, longe cupidius complectimur, quam ea, quæ nihilo conſtant.* idem teſtatur DIOGENES LAERTIVS lib. VIIII. ſegm. 52. qui & mercedem definit, quod exegerit μνᾶς ἑκατὸν, *minas centum:* confer. AEGID. MENAGIVM obſeru. ad LAERTIVM c. l. p. 420. & G. OLEARIVM ad PHILOSTRATVM d. l. p. 494. eadem ſumma GORGIAE a diſcipulis tradita eſt, quo autem antiquior fuit PROTAGORAS, quod VOSSIVS de natur. & conſtitut. rhet. cap. 10. ex PLATONE obſeruauit. ſic & ISOCRATES didactrum ſtatuit

M. drachmarum, quod autem a ciuium ſuorum nemine accepit. vide FABRICIVM bibl. græc. lib. II. cap. 26. p. 901 conf. CRESOLIVM rheatr rhetor lib V cap 3 THOM. CRENIVM lib VII. animaduerſ p. 140. ſeq.

§. XI Sic primo præmiorum, quibus veteres ſophiſtæ, rhetores ac oratores ornati fuerunt, genere illuſtrato, pergamus ad ſecundum, quod *honoris titulos* reſpicit, quos magnificos ſæpe obtinuerunt. namque apud græcos ſophiſtæ dicebantur θεόφραστοι, a diuinitate ſermonis, θεῖοι, diuini ſeu præſtantes, ὀλύμπιοι, cæleſtes, ἱεροὶ, δαιμόνιοι, diuini, μακάριοι, felices, beati, θαυμάσιοι, admirandi, βασιλεῖς, reges, σοφοὶ, ſapientes: ſic & alia nomina ipſis impoſita fuerunt ob ſingularem elegantiam ac ſuauitatem orationis, ſiquidem nominabantur ἀηδόνες, luſciniæ, σειρῆνες, ſirenes, κομψοὶ ῥήτορες, belli & venuſti rhetores, γλῶτται linguæ, Ἑρμοῦ λογίου τύποι, mercurii præſidis eloquentiæ typi, λόγιοι, diſerti. σάλπιγγες, tubæ, item πατέρες, patres, δεσπόται, domini, quæ omnia per exempla elegantiſſime illuſtrat CRESOLLIVS, [1] cuius ſingularis induſtria facit, vt hac in re ſtudeamus breuitati. * num & apud romanos rhetores & oratores proprios ſibi habuerint titulos honorum, probabili coniectura & ratione dici haud poteſt. quamuis adpellatione dignitatis & laudis plena ſæpius fuerint decorati, dicebantur quippe diſerti & eloquentes, a quibus homines *litteratos* diſtinctos fuiſſe, ex veterum latinorum auctorum monimentis obſeruamus, prout CICERO [2] de A. ALBINO teſtatur, quod *& litteratus & diſertus* fuerit; &

1 *theatr. rhetor. lib. I. cap. 9. adde* G. N. KRIEGK *de ſophiſtar. eloquentia §. 54. p. 69.* 2 *de claris orator. c. 21.*

paullo

paullo poſt [1] dicit: *ſed eſt mos hominum, vt nolint eundem pluribus rebus excellere. nam vt ex bellica laude adſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium*: ſic ingenii, litterarum, eloquentiæ, ſapientiæ *denique etſi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio.* etenim litterati grammatici ſunt, [2] a quibus differunt litteratores, ſeu primi magiſtri, quorum munus erat, prima tradere elementa, vt WOWERIVS [3] pluribus diſcrimen hoc expoſuit. immo dicti ſunt eloquentiſſimi clariſſimique, auctore CICERONE [4] *vt cognoſcas, quæ viri omnium eloquentiſſimi clariſſimique ** ſenſerint de omni ratione dicendi*; ac SVETONIVS [5] dicit: *Serg. Galba conſularis, temporum ſuorum eloquentiſſimus.* ſic & CICERO, cui eloquentia, quæ florente ipſius ingenio maxima cepit incrementa, multa debet, ob dicendi vim ſingularem ſummis adfectus eſt laudibus, cui QVINCTILIANVS [6] adtribuit *immortalis ingenii beatiſſimam vbertatem*; quiue a PLINIO [7] dicitur *vir extra omnem ingenii aleam poſitus*; & a VELLEIO PATERCVLO [8] *perfectum proſæ eloquentiæ decus*, orationem & vniuerſam vim forenſem ſub TVLLIO erupiſſe, adfirmatur. ac quem fugiat, quod maxima laudum ornamenta in oratoriam artem atque eloquentiam contulerint veteres, qui iſtam adpellauerint *lumen ingenii* [9] eique vim

1 *ibid.* 2 SVETON. *de illuſtr. grammat. cap.* 4. 3 *polymath. cap.* 4. *p.* 1017. *tom. X. theſ. ant. græc.* GRONOVII *adde* PITISCVM *obſeruat. ad* SVETON. *c. l. p.* 1067. 4 *de orator. lib. I. cap.* 2. 5 *vit. Galb. cap.* 3. 6 *inſtitut. lib. X. cap. I.* 7 *præfat. hiſt. natural.* 8 *lib. I. c.* 17. 9 CICERO *de claris orator. cap.* 15.

quamdam diuinam insitam esse iudicauerint,[1] cui quoque *a maioribus nostris est in tota dignitatis principatus datus*, vt idem auctor[2] dicit, qui & alio loco[3] scribit: *grauis etiam illa est & plena dignitatis dicendi facultas, quæ sæpe valuit in consule deligendo, posse consilio atque oratione senatus & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere*; & paucis interiectis: *non mirum, si ob hanc facultatem homines sæpe etiam non nobiles consulatum consecuti sunt: præsertim quum hæc eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat.* ***

* sic & apud veteres græcos consuetudo fuit, vt illustrioribus eruditione viris singulare quoddam agnomen dignitatis caussa adtribuerent. ex philosophis ANAXAGORAS dictus est νοῦς, siue propter sapientiam, vide PLVTARCHVM vit. *Pericl.* siue quod materiæ adiecerit mentem, vt habet DIOGENES LAERTIVS lib II. segm. 6. SOCRATES σοφὸς, etiam in oraculo quodam, cuius auctoritas quidem a nonnullis in dubium vocatur, σοφώτατος, PLATO θεῖος, ARISTOTELES δαιμόνιος, DEMOCRITVS ἐν φιλοσοφίᾳ πένταθλος, HIPPOCRATES μέγας. ex recentioribus adpellatur AMMONIVS θεοδίδακτος, PLOTINVS μέγας, THEODORVS θαυμαστὸς, PORPHYRIVS φιλόσοφος, vide LVCAM HOLSTENIVM de vita & scriptis Porphyrii cap. 6. p. 233. edit. FABRICII biblioth. græc. lib. IV. cap. 27. adde IONSIVM de scriptoribus historiæ philosophicæ lib. II. cap. 7. IO. MOLLERVM homonymoscopia p. 869.

1 *in Tuscul. quaest. lib. I. cap. 26.* 2 *de offic. lib. 2. cap. 19.*
3 *pro L. Murena. cap. II.*

seqq.

seqq. & de adpellatione *polyhistoris* diximus historia critica latinæ linguæ cap. IV. §. 7. p. 179.

** tituli *clarissimi* frequens fit mentio apud CICERONEM, item *amplissimi*, quo senatores inprimis ornabantur. tempore imperatorum non solum hæ adpellationes in vsu atque hominum more versatæ quoque fuerunt, sed & aliæ accesserunt, *illustris* quippe, *spectabilis*, *excellentissimi*, *magnifici*, quarum vsus pro varia dignitate diuersus fuit: de quo momento legi possunt notitia dignitatum vtriusque imperii, quæ exstat tom. VII. antiquit. romanar. I. G. GRAEVII; IAC. GVTHERIVS de officiis domus Aug. IO. SELDENVS de titulis honorum IO. CHR. BECMANNVS in notit. dignit. illustrium. sed hæc in transitu.

*** de cetero apud romanos clarissimis quoque viris cognomina imposita fuerunt aut a præclara militia, aut ab eruditione, aut aliis meritis in rei publicæ salutem. inter alios hac laude effloruerunt C. MARCIVS, qui a *Coriolis* oppido captis dictus est *Coriolanus*; M. VALERIVS CORVINVS, qui bello Punico primo transgressus in Siciliam *Messanam* vrbem cepit, cognominatus primum *Messana*; deinde mutata littera *Messala* dictus, a quo clarissima *Messalarum* familia originem accepit; P. SERVILIVS *Isauricus*, ab *Isauris* vrbe Ciliciæ expugnatis adpellatus; vt de multis aliis exemplis taceamus, quæ congessit G. N. KRIEGK diatr. de modis inclarescendi apud romanos § 35. seqq. p. 27. ex viris litterarum gloria splendidis ATTEIVS dictus est *philologus*; M. TERENTIVS VARRO *togatorum doctissimus*; T. POMPONIVS *Atticus*,

quod Atticam linguam didicit felicissime; M. ANTONINVS imperator *philosophus* ob studium, quod philosophiæ consecrauit, de quibus atque aliis compluribus exemplis vide TOB. MAGIRI eponymologium criticum & IO. MOLLERVM homonymoscop. p. 873. inter doctores christianos, qui patres vocantur, deprehendimus quosdam, quibus ob singularem eloquentiam cognomina laudis ac præclaræ existimationis imposita fuerunt. sic IOANNES, archiep. Constantinopolitan. *Chrysostomus*; PETRVS, Rauennatium episcopus *Chrysologus*; RADVLPHVS Guilhelmo IV. Aquitaniæ Duci a concionibus sacris, *Ardens*; BERNARDVS, abbas Claræuallensis, *Mellifluus*; AVR. PRVDENTIVS *Amœnus* dictus est.

§. XII. Nobilissima pars studiorum veterum erat recitatio eorum, quæ conscripserant, qua non solum adolescentes, sed & adultiores viri, & ipsi principes ea, quæ ingenio elaborauerant, prælegebant vel publice vel priuatim, vt ex signis cognoscerent, num ista placerent auditoribus, nec ne, de quo argumento iam alio loco [1] diximus. quas recitationes sequebantur *adclamationes & plausus* auditorum, de quibus iam breui dispiciamus, rationem veterum rhetorum ac sophistarum habentes, qui & orationes suas recitarunt. auditores autem modo per vocem, modo per gestum adclamabant, atque plausus edebant. quod ad priorem rationem adtinet, diuersæ erant adclamandi formulæ, apud latinos BENE, PRAECLARE, BELLE, FESTIVE, NON POTEST MELIVS, RECTE, PVLCHRE,

[1] *de variis modis litteras colendi apud veter. roman.* §. VIII.

EVGE

EVGE vide CICERONEM [1] PERSIVM. [2] apud græcos vero καλῶς, σοφῶς, ἀληθῶς, ὀρθῶς, ὑπερβαλλόντως, εὖ, θαυμαστῶς, aliæque huius generis. quo adclamandi ritu illud quoque moris ac consuetudinis fuit, vt sophistas magna titulorum pompa prosequerentur, ac laudibus illos extollerent ad cælum vsque. hinc LVCIANVS [3] has commemorat adclamationes: ὢ τῆς καινότητος. ἡράκλεις τῆς παραδοξολογίας. εὐμήχανος ἄνθρωπος. οὐδὲν ἄν τις εἴποι τῆς ἐπινοίας νεαρώτερον. in quibus prædicandi ac laudandi gratia clamoribus edendis effusi sane fuerunt, nec tantum in vna sermonis parte, sed fere in omnibus plaudere atque adclamare in more habuerunt; quamuis id præcipue in transitionibus & extremo orationum peragerent, quam in rem testantur multi vetustioris ætatis auctores. QVINCTILIANVS: [4] *quæ quidem virtus negligitur a plurimis, qui ad clamorem dispositæ vel etiam forte circumfusæ multitudinis compositi non ferunt illud intentionis signum, nec sibi diserti videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint.* A. GELLIVS dicit: [5] *summo & soluto pectore obuias vulgatasque laudes effutiunt*: item [6] *quem quum iam inter ingentes clamores legentem inuenissemus*: & AVR. VICTOR: [7] *ob cuius laudem ingeminatis ad vocis vsque defectum plausibus adclamatum est.* alii vero recitantes immensis audientium clamoribus minus delectabantur, ideoque anteponebant silentium: sic PLINIVS: [8] *quum dico vel recito, non minus quam clamore delector; sit modo silentium*

1 *de oratore lib. III. cap. 26.* 2 *satir. I. v. 49.* 3 *Zeuxid. p. 577.* 4 *instit. orat. lib. IV. c. 2.* 5 *noct. Attic. lib V. cap. I.* 6 *lib. XVIII. cap. 5.* 7 *epitom. cap. 34.* 8 *lib. II. ep. 10. n. 7.*

acre & intentum & cupidum vlteriora audiendi. ſilentium enim perſpicuum feriæ ac vehementis adtentionis argumentum eſt, quippe quæ ex iudicio de præſtantia ac ſuauitate orationis ipſiusque perceptione omnino oritur, vnde & plauſus admiratione compreſſos & reſtinctos obſeruamus. exhibet rei huius teſtimonium CICERO [1] *de plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſideratus vmquam a te eſt, & nonnunquam obſtupefactis hominibus ipſa admiratione compreſſus eſt.* quo factum eſt, vt hæc plaudendi atque adclamandi licentia aliquando auctoritate magiſtratuum coerceretur, cuius rei documento & exemplo eſſe poteſt C. ALBVTIVS SILVS, qui quum publico iudicio peroraret, a lictore nimiæ laudantium voces cohibebantur teſte SVETONIO. [2]

§. XIII. Poſterior plaudendi modus fiebat per geſtum ac varium corporis eiusque partium motum. quo pertinet primum plauſus per manus, quem ritum adtingit PHILOSTRATVS [3] καὶ ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ὑπεσαλμένοις ὑποκειμένην τὴν ἀριστερὰν πλήττει ἐς. τὸ κοῖλον, ἵν' ὦσιν αἱ χεῖρες ξύμφωνοι, πληττόμεναι τρόπῳ κυμβάλων, *dextera, contractis digitis ſubiectam ſiniſtram, qua caua eſt, tundit; vt manus etiam conſonent, cymbalorum more percuſſæ.* * deinde quoque audientes mouebant pedes in plauſus gratiam, vt LVCIANVS [4] prodit, quod non ſolum de ſella ſurgere, ſed & ſaltantium more terram pedibus ferire atque tripudia exhibere, moris fuerit ac conſuetudinis. quam reſpi-

1 *pro Deiotaro cap. 12.* 2 *de claris rhetor. cap. 6.* 3 *icon. Comi p. 766.* 4 *rhetor. præceptor. p. 320.*

ciens QVINCTILIANVS [1] dicit: *minime vero permittenda pueris, vt sit apud plerosque, surgendi exsultandique in laudando licentia*; & paullo post: *at nunc proni atque succincti ad omnem clausulam non exsurgunt modo, verum etiam excurrunt & cum indecora exsultatione conclamant.* HIERONYMVS [2] autem: *me dicente ex latere subsultabas & plaudebas manu, & adplodebas pede.* nonnumquam quoque in plaudendo vestes suas excutiebant, prout quum NERO imperator quid dixisset, τάς τε χεῖρας καὶ τὰ ἱμάτια ἀνέσειον, *plaudebant manibus & vestimentis*, teste XIPHILINO. [3] confer CRESOLLIVM [4] & FERRARIVM, [5] qui in hoc argumento illustrando diligenter sunt versati.

* CICERO pro P. Sextio cap. 55. dicit: *voces quidem & palmarum intentus & maledictorum clamorem omnes profuderunt*, quibus verbis significat, quod veteres in sibilis edendis consuetudinem quoque manus collidendi tenuerint. de cetero morem in antiquis monimentis obseruamus, quo oratores adlocuturi auditores extensa manu silentium facere laborarunt. sic PAVLVS κατασείσας τῇ χειρὶ, orationem habuit, Actor. XIII. v. 16. item XXI, 40. & de ALEXANDRO XVIIII, 33. OVIDIVS metamorph. lib. I. v. 205.

postquam voce manuque
murmura compressit; tenuere silentia cuncti.

PERSIVS satir. IV. v. 5. seqq.

ergo vbi commota feruet plebecula bile,
fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
maiestate manus.

1 *institut. orat. lib. II. c. 2.* 2 *epist. 75.* 3 *epitom.* DIONIS. *p. 168.* 4 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 20.* 5 *de veterum acclamation. & plausu.*

§. XIIII. Inter præmia veterum sophistarum, rhetorum & oratorum principem quoque locum obtinent *coronæ*, quibus fuerunt ornati, veluti ex certamine victores. id quod satis aperte testatur IVLIANVS [1] *ὥσπερ γὰρ ἐν Ἑρμοῦ λογίου σταδίοις διόλου πολλάκις τοῦ δρόμου στεφανωθεὶς ἤδη· δι' ὧν ἐν ὀλίγοις γράφεις τῆς ἀρετῆς τὸ ἄκρον ἐμφαίνεις. nam vt in Mercurii facundi stadiis toties iam victor coronatus, mirabilem in paucis his scriptis virtutem tuam demonstras*; & C. TACITVS [2] tradit, quod propinquo lustrali certamine, senatus NERONI obtulerit victoriam cantus, adieceritque *facundiæ coronam*. erat quippe imperator hic moribus animi corruptissimi, qui in theatro publice cantare, ac histrionis personam tenere victoriæ cupidus sibi sumebat: quod dedecus vt auerteret senatus, ac ludicra NERONIS deformitas velaretur; consilium eius præuenit, ac ne cantaret, ad victorem ipsum pronuntiandum promta & parata fuit voluntate. in fabularum autem monimentis obseruamus, quod VENVS, amorum, deliciarum ac voluptatum omnium dea, huiusmodi coronæ ornatu splendida exhibeatur in documentum facundiæ, qua nobilis a fabulosa ætate habita est: hinc CATVLLVS [3] dicit:

si linguam clauso tenes in ore,
fructus proiicies amoris omnis,
verbosa gaudet Venus loquela.

quod coronæ præmium in tanta fuit dignitate æstimationeque, vt oratores ac poetæ incredibili illius consequendæ traherentur studio, qui & omni labore ac ingenii præstantia ad glo-

1 *epist. n. VIII. ad Georgium p. 377.* 2 *lib. XVI. cap. 4. annal.*
3 *carm. 56.*

riam

riam istam peruenire, adnitebantur. cognoscimus id ex SVETONIO,[1] qui de NERONE dicit: *deinde in orchestram senatumque descendit; & orationis quidem carminisque latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit*; sic & THEODECTES, *Phaselites*, Isocratis discipulus rhetor atque tragœdiarum auctor[2] traditur, e sacris litterarum certaminibus octo retulisse coronas.[3] erat enim corona signum singularis dignitatis ac honoris, quæ ingenii ac facundiæ præstantiam consequebatur, veluti præmium, quo litterarum studia maxime sunt digna: quocirca & ipsas musas coronatas deprehendimus, quippe quæ lauro, hedera, rosis, palmis ornatæ carminibus poëtarum celebrantur. ex qua autem materia coronæ rhetorum ac sophistarum fuerint compositæ, id adcurate quidem definire non possumus, quum antiqui scriptores momentum hoc reliquerint intactum; id tamen satis clarum est, quod coronas fecerint ex diuersis materiæ generibus, nec mediocri probabilitate existimamus, quod quodammodo nonnulla fuerit hac in re inter coronas rhetorum ac poetarum similitudo, vti ex superiori SVETONII loco, quo vnius coronæ cum orationis, tum carminis latini mentio fit, coniicere possumus. at vero poetæ coronas gesserunt ex hedera, quercu, palma, oliua, inprimis lauro, quod confirmant multi veteres auctores, quorum testimonia PASCHALIVS[4] I. A. BOSIVS[5] I. F. HECKELIVS[6] SA-

1 *vit. Neronis cap.* 12. 2 FABRICIVS *bibl. græc. lib.* II. *c.* 19. *p.* 692. 3 PASCHALIVS *de coronis lib.* V. *c.* II. *p* 320. *conf.* VOSSIVM *de poetis græcis cap.* 7. *p.* 51. 4 *de coronis lib.* V. *cap.* II. *seqq. p.* 317. 5 *de στεφανοφορ. cap.* 9. 6 *de poetar. coronat.*

MVEL

MVEL PITISCVS[1] aliique exhibent. quin immo ex LVCIANO[2] colligimus, quod disertis, qui aduersarium sibi in certamine vicerant, fores coronatæ fuerint palma, siquidem dicit: καὶ ἡττῶμαι μὲν τὰ πλεῖστα. οἱ φοίνικες δὲ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐστεφανωμένοι, *vt plurimum tamen succumbo, ac nihilominus viridi palma fores coronantur*: & IVVENALIS[3] ac MARTIALIS[4] non obscure significant, quod & palmæ sine corona positæ fuerint, quando ille dicit:

vt tibi lasso
figantur virides, scalarum gloria, palmæ;

hic vero:

sic fora mirentur, sic te palatia laudent,
excolat & geminas plurima palma fores.

§. XV. Ita corona præmium fuit facundiæ, idque honoris ac dignitatis plenum. sed tamen obseruamus quoque, quod & oratores ac rhetores non perorarint, priusquam fuerint coronati: quem ritum exprimit PRAXAGORA mulier apud ARISTOPHANEM[5] his verbis:

ἐγὼ δὲ θεῖσα τοὺς στεφάνους περιδήσομαι,
χαὐτὴ μεθ' ὑμῶν, ἤν τί μοι δόξῃ λέγειν.

ego autem ipsa coronas ponens coronabor
vobiscum, si forte quid dicere mihi videbitur
necesse.

vbi scholiastes: περιδήσομαι, ὅτι οἱ δημαγωγοὶ ἐστέφοντο, ac paullo post[6] mulier hæc addit:

τίς ἀγορεύειν βούλεται; *

ΓΥ. ἐγώ. ΠΡ. περίθου δὴ τὸν στέφανον τύχῃ 'γαθῇ.
ΓΥ. ἰδού.

1 *lexic. antiqu. rom. tom. II. p.* 453. 2 *rhetor. precept. p.* 324. 3 *satir. VII. v.* 118. 4 *lib. VII. epigr.* 27. 5 ἐκκλησ. *v.* 122. 123. *p.* 445. *edit.* KVSTERI. 6 *v.* 130. *seqq.*

quænam

quænam concionari vult?
MV. *ego.* PR. *impone igitur capiti coronam, quod faustum & felix sit.*
MV. *maxime.*

item [1]

ΠΡ. ἔσθ' ἥτις ἑτέρα βούλεται λέγειν; ΓΥ. ἐγώ.
ΠΡ. ἴθι δὴ στεφανοῦ, καὶ γὰρ τὸ χρῆμ' ἐργάζεται.

PR. *an est vestrum, quæ velit dicere?* MV. *ego.*
PR. *abi igitur & coronam cape; res quippe vrget.*

quæ testimonia ARISTOPHANIS satis sunt perspicua, ac obseruationem nostram, quod oratores quum in eo fuerint, vt declamarent recitarentque sermones, imposuerint sibi coronas, stabiliunt ac confirmant, quibus adhuc aliud ex OVIDIO [2] adiicimus:

dixit: & extemplo populum grauemque senatum
conuocat. ante tamen pacali cornua lauro
velat.

qui & paucis versibus interiectis [3] dicit:

rursus ad hos Cipus, quem poscitis, inquit habetis:
& demta capiti populo prohibente corona
exhibuit gemino præsignia tempora cornu.
demisere oculos omnes, gemitumque dedere:
atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
inuiti videre caput: nec honore carere
vlterius passi, festam imposuere coronam.

quodsi igitur oratores coronam veluti præmium eloquentiæ acceperunt: existit hoc lo-

1 *v. 147. adde infra Thesmoph. v. 387.* 2 *lib. XV. v. 590. seqq. metamorph.* 3 *v. 609. seqq.*

co disceptatio ac quæstio: quo iure rhetores & oratores quum meditarentur orationem recitandam, coronas sibi imposuerint? ponamus ea de caussa discrimen inter coronas priuatas ac publicas, quod ad vsum illarum adtinet: illæ priuato cuiusque vsui permissæ fuerunt, vti coronæ conuiuales, virginales, nuptiales; hæ vero auctoritate publica claris viris ac præstantissimis ingeniis tradebantur, vt pro meritis in rempublicam præmium haberent dignitatis, quo pertinent coronæ militares, ciuica, castrensis, muralis, naualis, victrices, obsidionalis, oualis, triumphalis, quibus viri militia eminentes ornabantur; item coronæ *litterariæ, quæ merita in litterarum salutem veluti præmium consequebantur. quo posito discrimine, facili negotio quæstioni illi satisfacere possumus. etenim oratores & coronarum ornatu sunt adfecti, in gratiam honoris ac præmii auctoritate magistratus constituti; & sibi ipsis imposuerunt coronas easque priuatas, vt eloquentiæ atque arti dicendi maiorem conciliarent splendorem. **

* τίς ἀγορεύειν βούλεται; formula fuit in concionibus & comitiis populi Atheniensis. qua cuiuis, qui vellet, ad dicendum aperiebatur via. hinc & MERCVRIVS apud LVCIANVM deor. concil. p. 709. ἄκουε. σίγα. τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν τελείων θεῶν; vide SAMVEL. PETITVM de legib. Attic. p. 209.

** de AESCHINE tradit quoque PHILOSTRATVS vit. sophistar. lib. I. n. 18. p. 508. quod præmium coronæ ob res præclare gestas aliaque merita acceperit, cuius & PLVTARCHVS ac APOLLONIVS vita ipsius mentionem faciunt.

§. XVI.

§. XVI. Coronas subsequuntur *statuæ* in honorem quoque veterum rhetorum positæ. qui liberales artes profitebantur, earumque cognitione ac cultura erant clarissimi, præmium industriæ suæ in statuis quoque consecuti traduntur, adeo vt nulla fere litterarum professio a dignitate hac fuerit exclusa. namque de legum interpretibus testatur id PLINIVS [1] statua *fuit & Hermodori Ephesii in comitio legum, quas decemuiri scribebant, interpretis publice dicata*; de medicis SVETONIVS [2] *medico Antonio Musæ, cuius opera ex ancipiti morbo conualuerat, statuam ære collato iuxta signum Aesculapii statuerunt*; qui & de grammaticis idem confirmat, quum de ORBILIO dicit [3] *statua eius Beneuenti ostenditur in Capitolio ad sinistrum latus marmorea, habitu sedentis ac palliati, adpositis duobus scriniis*; item de VERRIO FLACCO [4] *statuam habet Præneste, in inferiore fori parte*; quod non minus de poëtis clarum est & satis tantum ex HOMERI exemplo probari potest. verum & rhetores in censu illorum fuerunt, quibus collocarunt statuas, quarum mentionem facit AVCTOR dialogi de caussis corruptæ eloquentiæ [5] *minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ: quæ neque ipsa tamen negliguntur; tam hercule, quam diuitiæ & opes, quas facilius inuenies, qui vituperet, quam fastidiat. his igitur & honoribus & ornamentis & facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia caussis forensibus & oratorio studio dederunt*; quibus verbis elucet, quod illi, qui oratoriæ

1 H. N. lib. XXXIV. cap. 5. 2 vit. Augusti cap. 59. 3 de illustr. grammat. c. 9. 4 ibid. cap. 17. 5 cap. 8.

arti

arti eiusque exercitiis ſeſe tradiderint, magnam perceperint felicitatem, ac honore *titulorum & ſtatuarum* ſint adfecti. conſuetudo enim erat apud veteres, vt tituli ſeu inſcriptiones adponerentur ſtatuis, quibus nomina, parentes, maiores, magiſtratus, merita eorum, in quorum dignitatem locabant ſtatuas, aliaque momenta indicabant, vt EDMVNDVS FIGRELIVS [1] pluribus oſtendit. adhæc apud eumdem auctorem [2] MATERNVS dicit: *ac iam me ſeiungere a forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt*; vbi per *æra* intelligit ſtatuas, titulos. quæ teſtimonia quamuis ſint clara, etiam firma ac grauia, illis tamen adhuc aliud, idque PLINII, præſtantiſſimi quoque oratoris adiungere non ab re eſſe ducimus, quippe qui dicit [3] de TRAIANO imperatore: *quem honorem dicendi magiſtris, quam dignationem ſapientiæ doctoribus habes?* quibus verbis reſpicit ſtatuas, quas TRAIANVS rhetoribus ponendas curauit, vt ex iis, quæ iam dicamus, luculenter patebit.

§. XVII. Quod rhetoribus ac oratoribus collocatæ ſint ſtatuæ, id quoque variis exemplis probari ac illuſtrari poteſt. huiusmodi honos habitus eſt ISOCRATI, cuius ſtatua apud FVLVIVM VRSINVM [4] cum inſcriptione: Ιϛοκράτης Θεωδώρȣ Αθηναῖος, *Iſocrates Theodori F. Athenienſis*, ſed capite, quod a GRONOVIO [5] exhibetur, trunca exſtat: erat

1 *de ſtatuis illuſtrium romanor. cap.* 27. 28 *p.* 228. 2 *de cauſis corrupt. eloqu. cap.* 11. 3 *panegyr. cap.* 47. 4 *elog. p.* 77. *theſaur. antiquit. græc. tom. II. tab.* 81.

quippe

quippe vir eloquentiæ gloria ſplendidus, de quo CICERO [1] dicit: *Iſocrates cuius domus cunctæ græciæ quaſi ludus quidam patuit atque officina dicendi: magnus orator & perfectus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio eſt poſtea conſecutus.* * ad eandem dignitatem peruenit PROAERESIVS ſophiſta, quoue præceptore vſi ſunt BASILIVS & GREGORIVS NAZIANZENVS, quippe qui de romæ laudibus ac ſplendore dixit copioſe, ob quod ipſi ſtatua poſita ex ære cum hac inſcriptione: ἡ βασιλεύουσα Ῥώμα τῷ βασιλεύοντι τῶν λόγων, *regina rerum roma regi eloquentiæ*, teſte EVNAPIO. [2] ſic & ANDOCIDIS, qui in bello inter Corinthios & Corcyræos nauarchus fuit, cuiusue quatuor adhuc exſtant orationes, ſtatuam, in qua inſcripta ſunt: Ἀνδοκίδης Λεωγόρου Ἀθηναῖος *Andocides Leogoræ F. Athenienſis* apud VRSINVM [3] deprehendimus: & PHILOSTRATVS [4] de ARISTIDE tradit: Σμυρναῖοι χαλκοῦν ἔστησαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Σμύρναν ἀγορᾶς, *Smyrnæi æream ipſi ſtatuam erexerunt in foro Smyrnenſi*, quoniam Smyrnam terræ motibus deſtructam incredibili orationis grauitate MARCO imperatori adeo commendauerat, vt lacrimis ac triſtitiæ ſeſe traderet, ac vrbis huius polliceretur renouationem. IVLIVS CAPITOLINVS [5] autem prodit, quod ANTONINVS philoſophus oratoribus vſus ſit græcis Annio Marco, Caninio Celere & Herode

1 *Brut. cap.* 8. 2 *vita Proæreſii. adde* CRESOLLIVM *theatr. rhetor. lib. I. cap.* 8. FABRICIVM *bibl. græca lib. IV. c.* 32. *p.* 486. 3 *elog. p.* 73. 4 *vit. ſophiſt. lib. II. n.* 9. *p.* 582. 5 *vit. Anton. cap.* 2.

Attico; latino FRONTONE CORNELIO, de quo addit: *sed multum ex his Frontoni detulit, cui & statuam in senatu petiit.* quumque superiora PLINII verba, quæ mirifica TRAIANI studia erga dicendi magistros laudibus exornant, ad statuarum honores adcommodauimus, non ab re esse existimamus, hanc ob caussam exemplum quoddam proferre, quo pateat, TRAIANVM quoque rhetores hoc gloriæ præmio adfecisse: quocirca prouocamus ad XIPHILINVM [1] ἔστησε δὲ καὶ τοῦ Σοσσίου τοῦ τε Πάλμου καὶ τοῦ Κέλσου εἰκόνας, *Sossio quoque & Palmæ & Celso* (rhetori) *statuas posuit.*

* apud PHILOSTRATVM de vitis sophistarum lib. I. n. 17. de ISOCRATE vulgo hæc leguntur: οὐ γὰρ ἂν οὐδὲ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰκόνος ἔτυχεν. *neque enim Olympiæ statuam consecutus esset.* sed G. OLEARIVS p 506. pro Ὀλυμπίᾳ legendum censet Ὀλυμπίῳ, vt intelligatur *Olympium* Atheniense, vbi statuam ISOCRATIS posuerat APHAREVS. confer MEVRSIVM Athen. Attic. lib. I. cap. 10.

§. XVIII. Consuetudinem ac institutum bibliothecas statuis atque imaginibus clarorum virorum exornandi, tenuerunt veteres, ita vt non solum illorum, qui vita defuncti fuerant sua; sed & viuorum statuas atque imagines ibi posuerint. qua de re testatur PLINIVS [2] *M. Varronis in bibliotheca, quæ prima * in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata romæ est, vnius viuentis posita imago est:* qui & de illis, quorum libri in bibliothecis fuerunt, eorumque imaginibus ibi positis differit: [3] *non est prætereundum & nouitium*

1 epitom. DIONIS. *p.* 248. 2 H. N. *lib. VII. cap.* 30.
3 H. N. *lib. XXXV. cap.* 2.

inuen-

inuentum. ſiquidem non ſolum ex auro argentoue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur: quin immo etiam, quæ non ſunt, finguntur pariuntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero euenit. ita TRAIANVS Pruſæ ſtatuam in bibliotheca poſitam habuiſſe dicitur a PLINIO: [1] *ipſe in re præſenti fui & vidi tuam quoque ſtatuam in bibliotheca poſitam*; TACITVS vero imperator CORNELIVM TACITVM, ſcriptorem hiſtoriæ auguſtæ in omnibus bibliothecis collocari iuſſit, referente VOPISCO. [2] eadem ornamenta erant in bibliothecis priuatis. PLINIVS [3] de SILIO ITALICO: *plures iisdem in locis villas poſſidebat: multum vbique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur:* item [4] *Herennius Seuerus, vir doctiſſimus, magni æſtimat in bibliotheca ſua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis & Titi Caſſii*; quod antiquitatis momentum iam illuſtrarunt IVNIVS [5] LOMEIERVS [6] LIPSIVS [7] FIGRELIVS [8] BARTHOLINVS. [9] prout autem rhetoribus atque oratoribus ſtatuæ ſunt locatæ; ſic & iſtas in bibliothecis poſuerunt, vt illarum eſſent ornamentum ac decus: quam in rem teſtatur exemplum NVMERIANI Cæſaris, cui ſtatuam ſtatuerunt non ob dignitatem imperatoris, ſed ingenii atque eloquentiæ merita, auctore VOPISCO, [10] qui dicit: *huius oratio fertur ad ſenatum miſſa, tantum*

1 *lib. X. epiſt. 85. n. 7.* 2 *cap. 10.* 3 *lib. III epiſt. 7. n. 8.*
4 *lib. IV. epiſt. 28. n. 1.* 5 *de picturis II, 8.* 6 *de bibl. cap. 14.*
7 *de biblioth. cap. 10.* 8 *de ſtatuis illuſtr. romanor. cap. 24.*
9 *de legendis libris diſſ. 2.* 10 *vit. Numeriani.*

habuisse eloquentiæ, vt illi statua non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur, ponenda in bibliotheca Vlpia, cui subscriptum est: NVMERIANO CAESARI, ORATORI TEMPORIBVS SVIS POTENTISSIMO.

* idem in animo habuerat IVLIVS Cæsar, *bibliothecas græcas & latinas, quas maximas posset, publicare*, quod SVETONIVS cap. 44. memorauit, sed fato præuentus nihil perfecit. AVGVSTVS autem Cæsar duas legitur constituisse publicas, Octauiam in Octauiæ porticu in sororis honorem nominatam: & Palatinam iuxta ædes suas & Apollinis templum in monte Palatino vide CELLARIVM dissertat. academ. p. 358.

§. XVIIII. Varia igitur præmiorum, quæ sophistis, rhetoribus atque oratoribus veteres tribuerunt liberaliter, genera memorauimus. nunc tradamus, quod & legationes adeoque amplissima administrauerint munera. sic GORGIAS legatus missus a Leontinis ad Athenienses, qui & vi eloquentiæ animos ipsorum occupauit, quæue ei credita fuerunt, feliciori perfecit successu, teste DIODORO SICVLO.[1] ANTONIVS autem POLEMO, patria Laodicenus, ex consulari familia sophista, apud Smyrnæos magno in pretio fuit ob legationes, quas ad imperatores suscepit iisque prouinciarum egit caussas, prout ADRIANI voluntatem ita conciliauit Smyrnæis, vt vno die multitudinem pecuniæ in illorum ciuitatem effuderit, ex qua & annonæ emporia, & gymnasium omnium, quæ in Asia sunt, magnificentia princeps, constructa sunt, auctore PHILOSTRATO,[2] qui & de HIP-

1 *lib. XII.* 2 *de vit. sophist. lib. I. n. 25. p. 531. adde* I. A. FABRICIVM *bibl. gr. lib. IV. c. 30. n. 2. p. 368.*

PIA

PIA dicit: [1] πλεῖςα δὲ Ἑλλήνων πρεσβεύσας, ἐδαμῶ κατέλυσε τὴν ἑαυτῶ δόξαν, δημηγορῶν τε καὶ διαλεγόμενος, *quum vero legationes sæpius, quam quisquam græcorum obierit, nullibi tamen sui gloriam, neque concionando neque disputando diminuit*; etiam multas SCOPELIANI sophistæ legationes memorat, ex quibus illa emineat, quam pro vitibus non solum pro Smyrnæis, sed & pro vniuersa simul Asia susceperit, cuius rationem his verbis exponit [2] ἐδόκει τῷ βασιλεῖ, μὴ εἶναι τῇ Ἀσίᾳ ἀμπέλους, ἐπειδὴ ἐν οἴνῳ ςασιάζειν ἔδοξαν, ἀλλ' ἐξαιρεῖσθαι μὲν τὰς ἤδη πεφυτευμένας, ἄλλας δὲ μὴ φυτεύειν ἔτι. ἔδει δὴ πρεσβείας ἀπὸ τῶ κοινῶ, καὶ ἀνδρὸς, ὃς ἔμελλεν, ὥσπερ Ὀρφεύς τις ἢ Θάμυρις, ὑπὲρ αὐτῶν θέλξειν. αἱρῶνται τοίνυν Σκοπελιανὸν πάντες. ὁδ' ἔτω τὶ ἐκ περιουσίας ἐκράτει τὴν πρεσβείαν, ὡς μὴ μόνον τὸ ἐξεῖναι φυτεύειν ἐπανελθεῖν ἔχων, ἀλλὰ καὶ ἐπιτίμια κατὰ τῶν μὴ φυτευόντων, *vineas in Asia nullas esse imperator decreto voluerat; quoniam vinum ad rebellandum animos Asianis fecisse videbatur: exscindi igitur iam tum plantatas, nouas vero non plantari vllas (præcepit). legatione igitur opus erat publico nomine & viro, qui tamquam Orpheus Thamyrisque, earum tuendarum gratia delinimentis vteretur. Scopelianum igitur omnes eligunt. hic autem cum tanto felicitatis excessu legatione functus est, vt non solum impetrata vites plantandi licentia redierit, sed & mulcta non plantantibus constituta.* APOLLONIVS MOLO, clarissimus dicendi magister, quiue discipulos habuit CICERONEM & IVL. CAESAREM, * dictatore

1 *vit. sophist. lib. I. n. II. p.* 495. 2 *vit. sophist. lib. I. n.* 21. *pag.* 520.

SYLLA, legatus ad senatum romanum de Rhodiorum praemiis venit, [1] vt alia exempla dimittamus silentio. ** quapropter apud romanos auctores *orator* idem significat ac *legatus*. LIVIVS [2] *eaque clade haud minus, quam aduersa pugna subacti Veientes, pacem petitum oratores romam mittunt.* VIRGILIVS [3]

iamque oratores aderant ex vrbe latina
velati ramis oleae, veniamque rogantes;

quoniam legati caussas reipublicae agebant ac perorabant, hinc & actores caussarum dicebantur oratores, vt SERVIVS [4] obseruat. confer PASCHALIVM [5] aliosque, qui de legatis scripserunt.

* CICERO de seipso Brut. cap. 91. dicit: *quibus non contentus Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romae audiueram, Molonem adplicaui, cum actorem in veris caussis, scriptoremque praestantem, tum in notandis animaduertendisque vitiis & instituendo docendoque prudentissimum.* de CAESARE autem SVETONIVS vit. cap. 4. *Rhodum secedere statuit, & ad declinandam inuidiam & vt per otium ac requiem Apollonio Moloni, clarissimo tunc dicendi magistro operam daret.* ita legit CASAVBONVS, qui obseruat, quod APOLLONIVS MOLONIS, qui & Μαλακὸς dicatur, distinguendus sit a MOLONE. sed hac ratione ponit tantum CASAVBONVS discrimen inter graecam ac romanam adpellandi consuetudinem: etenim APOLLONIVS habet cognomen MOLONIS, casu gignendi more graeco, quo filiis patrum nomina adtributa sunt, vt HERODES *Attici*, THVCYDIDES *Oroli.* at hic casus additus

1 CICERO *Brut. cap.* 90. 2 *lib. I. cap.* 15. 3 *lib. XI. v.* 100. *Aeneid add v.* 331. 4 *ad* VIRGILIVM *lib. XI. v.* 100. 5 *legat. cap.* 2. *p.* 7. *cap.* 20. *p.* 120.

non

non semper parentem significat; sed interdum aliud quid subintelligitur e. g. CLINIAS *Alcibiadis* sc. pater; OLYMPIAS *Alexandri* scil. mater, vide CVPERI Harpocratem p. 126. seq. TH. GALEI diss. de scriptoribus mythologicis p. 19. seq. pro hoc casu parentis scriptores romani interdum posuerunt casum nominandi, itaque dixerunt HERODEM *Atticum* pro *Attici*, APOLLONIVM *Molonem* pro *Molonis*: confer SALMASIVM comment. ad inscriptionem Regillæ p. 89. FABRICIVM bibliograph. antiquar. cap. 20. §. 17. G. OLEARIVM ad PHILOSTRATVM de vit. sophist. lib. II. n. 1. p. 546. venit autem APOLLONIVS MOLO romam anno V. C. DCLXVI. vide IONSIVM de scriptoribus hist. philos. lib. II cap. 16. §. 3.

** hoc loco & mentionem habemus legationis pro Amphipoli restituenda Atheniensibus ad PHILIPPVM, quam decem, & in illis AESCHINES quoque ac DEMOSTHENES susceperant; quamuis hunc eloquentia defecerit: nec potuerit, vtcunque PHILIPPVS humanis verbis ipsi adderet animum, seipsum colligere. quæ res inter AESCHINEM & DEMOSTHENEM concitauit discordiam, vt memorat id ipse AESCHINES orat. de falsa legatione. p. 394.

§. XX. Sunt adhuc, quæ restant, præmiorum genera, de quibus ad summam iam dicamus. magistratus habuerunt veteres sophistæ, rhetores atque oratores, & in summos dignitatis atque honoris gradus sunt euecti: SVETONIVS [1] *quare magno studio hominibus iniecto, magna etiam professorum ac doctorum*

1 *de clar. rhetor. cap. I.*

profluxit copia, adeoque floruit, vt nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium atque ad summos honores processerint: quam ob rem exempla eaque obseruatione maxime digna proferamus. de SCOPELIANO scilicet tradit PHILOSTRATVS [1] *ἀρχιερεὺς μὲν γὰρ ἐγένετο τῆς Ἀσίας αὐτός τε καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, παῖς ἐκ πατρὸς πάντες*, *pontifex nempe Asiae fuit ipse, maioresque eius, filio patri in eo officio succedente*; quae verba vt adcuratius percipiamus mente, etiam cognoscamus, amplissimo muneri praefuisse SCOPELIANVM sophistam, quaedam *de Asiarchis*, in quorum numero fuit, edisserere nobis est in animo. dicuntur quippe *Asiarchae* ab Asia; sed quum partem illam orbis varia ratione diuidunt geographiae auctores, in minorem & maiorem; citeriorem & vlteriorem; proconsularem & proprie dictam, vide CHR. CELLARIVM [2] & SEVERINVM LINTRVPIVM. [3] disceptatio exsistit: a qua Asia adpellati sint Asiarchae? ALB. RVBENIVS [4] adpellationem hanc ab Asia minore; SPANHEMIVS [5] vero, MORELLVS [6] van DALE [7] ab Asia proconsulari; & LINTRVPIVS [8] ab Asia stricte dicta, id est media parte prouinciae proconsularis circa Ephesum & Lydiam propriam deriuant. id nobis in praesens satis est, quod Asiatici communia habuerint sacra ac certamina, in honorem caesarum aut numinis instituta, quippe quae in principibus Asiae vrbibus celebrabantur, κοινὰ τῆς Ἀσίας adpella-

1 *de vit. sophistar. lib. I n. 21. p. 515.* 2 *not. orb. antiqui lib. III. cap. I.* 3 *melet. crit. ad select. N. T. loca melet. I. p. 14. seqq.* 4 *diatr. de vrbibus neocoris tom XI. antiquitat. roman. thesaur.* GRAEVII. 5 *epist. ad* MORELLVM 5. *p. 316.* 6 *specimin. rei nummar. p. 30.* 7 *de antiquit. ex marmorib. dissert. 3. pag. 277.* 8 *cit. loc. p. 47. seqq.*

pellata, * quos conuentus communes *Ephesi* in primis habebant, cui vrbi non solum ipsius amplissimæ facultates & magnitudo, sed & celeberrimum Dianæ templum singularem effecerant dignitatem, adeo vt & a LVCA [1] vocetur: πόλις νεωκόρος τῆς μεγάλης Θεᾶς Αρτέμιδος καὶ τȣ̃ Διοπετȣ̃ς. sed tamen aliæ adhuc vrbes fuerunt, quæ huiusmodi κοινὰ instituebant, *Smyrna* quippe, cuius ciues in nummis dicuntur πρῶτοι τῆς Ασίας, *Pergamus*, Ephesiorum & Smyrnæorum æmula, perinde πρώτη vocata & νεωκόρος ob magnificum AESCVLAPII templum, item *Laodicea* aliæque. his igitur communibus sacris & certaminibus qui præerant, illi & Ασιάρχαι dicti & Αρχιερεῖς Ασίας, adeo vt hæ adpellationes idem significauerint, quod nummi & monimenta alia antiqua testantur: quemadmodum Smyrnæi epistola de Polycarpi martyrio [2] commemorant Philippum Ασιάρχην, & eumdem extremo epistolæ huius adpellant Αρχιερέα. ** verum dignitas Asiarcharum fuit summa & splendidissima, qui gerebant magistratus, imperia & potestates, etiam singularis pietatis ac iudicii opinionem præ se habebant; nec non vitæ vestitusque ratione ab aliis ciuibus erant seiuncti ac diuinis sane fruebantur honoribus. confer VALESIVM [3] SPANHEMIVM [4] SELDENVM [5] LEMONIVM. [6] SCOPELIANVS igitur sophista Ασιάρχης seu Αρχιερεὺς τῆς Ασίας fuit, adeoque personam amplissimi ac grauissimi magistratus tenuit.

* sic & populi communes conuentus instituebant, vt societate consiliorum inter se con-

1 *actor. XIX. v 35.* 2 *vid patres apost. lic tom. II. p. 188. edit.* CLERICI. 3 *ad* EVSEBIVM *p 7.* 4 *de præstantia & vsu numismat. p. 692.* 5 *ad marmor. Oxon. III. p. 73. & XXIIX. pag. 96.* 6 *proleg. ad V. S p. 25. 61.*

iuncti, de caussis publicis agerent, mutuam confirmarent amicitiam ac patriam a calamitatibus vindicarent. huiusmodi commune concilium celebrant Achæi apud LIVIVM lib. XXXVIII. cap. 34. eadem societas conjunxerat Bœotiæ populos, eodem auctore lib. XLII. c. 43. qui & lib. XLV. cap. 18. memorat, Macedonibus facultatem κοινοβουλίας indulsisse romanos, vt de aliis exemplis taceamus. conf VALESIVM ad AMM. MARCELLINVM lib. XXVIII. p. 373.

** deprehenditur quoque vox *Asiarchæ* apud LVCAM act. apost. XVIIII 31. & quidem numero multitudinis; cuius autem scriptor hic sanctus minime auctor est, vti LORINVS in h. l. p. 580. existimat. namque STRABO geograph. lib. XIIII. p. 746. de Trallibus agens dicit: ἀεὶ τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰσιν οἱ πρωτεύοντες κατὰ τὴν ἐπαρχίαν, οὓς Ἀσιάρχας καλοῦσιν, *semper aliqui eorum sunt principe in prouincia loco, quos* Asiarchas *adpellant.* constat autem, STRABONEM sub AVGVSTO & TIBERIO floruisse & geographiam vel anno V. C. IↃ CC LXXI. id est, TIBERII IV. vel ante annum imperatoris huius XII. scripsisse, vide FABRICIVM bibl. græc. lib. IV. cap. I. p. 3. LVCAM vero NERONIS imperii anno X. Christi LXIV. vtrumque opus diuinum litteris tradidisse, probabili opinione adfirmamus.

§. XXI. At vero vt præsides communium sacrorum ac certaminum in Asia dicti sunt generatim Ἀσιάρχαι, sic quoque in antiquis monimentis deprehendimus, qui speciatim Lyciæ κοινῷ XXIII vrbium præerant, adpellati Λυκιάρχαι, vide STRABONEM, [1] cui muneri administrando sophistæ etiam sunt admoti, vt documento atque exemplo esse potest HERA-

[1] lib. XIIII. p. 665. CLIDES

CLIDES Lycius, de quo dicit PHILOSTRATVS: [1] ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος καὶ Ἡρακλείδης, ὁ Λύκιος· καὶ τὰ οἴκοι μὲν, ἐπειδὴ πατέρων τε ἀγαθῶν ἔφυ· καὶ ἀρχιερέων Λυκίων ἐγένετο, *vir spectatæ auctoritatis Heraclides etiam fuit, Lycius; tum familiæ caussa, nam bonis parentibus ortus erat: tum quod ipse inter pontifices Lycios esset.* * adhæc de HERODE Atheniensi legimus, quod fuerit præses ἐλευθέρων πόλεων, id est vrbium, quæ suis & legibus & magistratibus vtebantur, ** vt PHILOSTRATVS [2] de eo testatur, quod se contulerit Smyrnam, vt fructu consuetudinis cum POLEMONE frueretur, κατὰ χρόνους, οὓς τὰς ἐλευθέρας τῶν πόλεων αὐτὸς διωρθοῦτο, *iis temporibus, quibus liberas ciuitates ille moderabatur*; & alio loco [3] dicit: ἦρχε μὲν γὰρ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐλευθέρων πόλεων ὁ Ἡρώδης, *præerat nempe liberis Asiæ ciuitatibus Herodes.* sed qualis fuerit ἀρχὴ HERODIS in civitatibus liberis? quærimus. erant quidem liberæ & ad suas tantum leges actiones dirigebant formabantque, ita tamen, vt summa illarum cura prouinciarum præsidibus seu proconsulibus fuerit tradita, ad quos nonnumquam ab ipsarum magistratibus instituta est prouocatio. sic MAXIMVS missus in prouinciam Achaiam ad ordinandum statum liberarum ciuitatum, id est ad homines maxime liberos, qui ius a natura datum, virtute, meritis, amicitia, fœdere denique & religione tenuerunt, vt PLINIVS [4] dicit; quamuis magistratus hic, quem habuit MAXIMVS, extra ordinem fuisse videatur, quoniam PLINIVS ipsi

1 *de vit. sophist. lib. II. n. 26. p. 612.* 2 *de vit. sophistar. lib. I. n. 25. p 536.* 3 *lib. II. n. 1. de vit. sophistar. p. 548.* 4 *lib. VIII. epist. 24. n. 2.*

impe-

imperium & *fasces* tribuit, ac magistratum hunc *legationem*, quam MAXIMVS iudicio principis susceperit, vocat. de cetero HERODES Atheniensis consul romæ fuit, quapropter istum adpellat A. GELLIVS [1] *consularem virum ingenioque amœno & græca facundia celebrem*; qui & alio loco [2] de eo scribit: *Herodem Atticum consularem virum Athenis disserentem audiui græca oratione: in qua fere omnis memoriæ nostræ vniuersos grauitate atque copia & elegantia vocum longe præstitit.* fuit igitur HERODES vir amplissima eloquentiæ laude, ac dignitate grauissimorum magistratuum conspicuus, adeoque exemplum, quod ad argumentum dissertationis nostræ illustrandum multum valet.

* sophistæ etiam alia munera sacra administrarunt. APOLLONIVS Atheniensis fuit *Hierophanta* in templo Cereris, quod indicat PHILOSTRATVS de vitis sophistar lib. II. n. 20. ἐπετράπη καὶ τὰς ἐξ ἀνακτόρων φωνὰς, ἤδη γηράσκων, quæ verba G. OLEARIVS adcurate in latinam transtulit linguam: *Hierophanta quoque in sacris Eleusiniis senium iam ingressus factus est.* ἀνάκτορον enim est templum Cereris; φωναὶ vero sunt mysteria ab Hierophanta explicanda, adeo vt OLEARIVS addita obseruatione p. 600. dicendi formulam: ἐπιτρέπεσθαι τὰς ἐξ ἀνακτόρων φωνὰς elegantissime interpretur: *munus accipere voce conueniente mysteria, quæ sint templi Cereris, explicandi;* confer MEVRSIVM de sacris Eleusin. cap. 13.

** cuius generis plures erant græciæ Asiæque ciuitates, quæ iuri huic maximum statuerunt pretium. immo græcos tanti duxisse hanc

1 N. A. *lib. IX. cap.* 2. 2 *lib. XIX. cap.* 12. N. A.

αὐτο-

αὐτονομίαν, vt eo nomine bella suscipere, aut elato spiritu se efferre fuerint soliti, patet ex POLYBIO, DIODORO, LIVIO. CICERO lib. VI, ep. I. ad Atticum scribit: *graeci vero exsultant, quod peregrinis iudicibus vtuntur. nugatoribus quidem, inquies. quid refert? tamen se* αὐτονομίαν *adeptos putant:* & epist. 2. *omnes suis legibus & iudiciis vsae,* αὐτονομίαν *adeptae reuixerunt.* quumque illi, qui habebant αὐτονομίαν, suis legibus ac magistratibus vterentur, factum est, vt ab imperatore CONSTANTINO PORPHYROGEN. in chorograph dicti sint αὐτοκέφαλοι, vide SPANHEMIVM obseru. ad IVLIANI orat. p. 37.

§. XXII. Neque id praemiorum genus silentio praetermittendum existimamus, quod sophistae ac rhetores per liberalitatem atque auctoritatem imperatorum victu publico vsi fuerint. erat *Alexandriae* regia, a singulis ferme regibus aucta & nouis ampliata ornamentis in parte vrbis amoenissima, quae mare spectat, collocata & in membra diuisa, quorum aliquod dictum est *μουσεῖον, museum*, de quo IONSIVS [1] I. F. GRONOVIVS & LVDOLPH. KVSTERVS [2] ADAMVS RECHENBERGIVS [3] A. CHR. ESCHENBACHIVS [4] scripserunt. * quod museum peripatum & exhedram habebat, ac magnam domum, vbi victus publicus viris litterarum laude clarissimis praebebatur, in quibus & sophistas rhetoresque fuisse, auctoritate exemplorum ac testimoniorum probare possumus. etenim de sophista DIONY-

1 *de scriptoribus histor. philosophic. lib. III cap 2. §. 3.* 2 *peculiar. dissertationibus de museo Alexandrino, quae exstant tom. VIII. thes. antiquit. graec.* GRONOVII. 3 *pecul. dissert. de museo Alexandrino.* 4 *dissertat. academicis p. 305. seqq.*

SIO refert PHILOSTRATVS [1] quod istum ADRIANVS societati illorum, qui in museo hoc alebantur, adiunxerit: τὸ δὲ μουσεῖον τράπεζα Αἰγυπτία, συγκαλοῦσα τοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐλλογίμους, *museum autem Aegyptia est mensa, quae ex omni terrarum orbe probatissimos viros inuitabat*; cuiusmodi beneficii quoque particeps factus est POLEMO ex eadem ADRIANI liberalitate, de quo PHILOSTRATVS [2] dicit: κατέλεξε δὲ αὐτὸν καὶ τῷ τοῦ Μουσείου κύκλῳ, ἐς τὴν Αἰγυπτίαν σίτησιν, *quin etiam in Musei circulum eum adlegit, vt Aegyptius ipsi praeberetur victus*, vbi per κύκλον intelligit coetum mensae adsistentium. ex quo auctore [3] tertium quoque adiiciamus exemplum, ADRIANI quippe sophistae, quem imperator ornauit δωρεαῖς καὶ δώροις, quibus vocibus vtitur PHILOSTRATVS easque distinguit, ita vt δωρεὰς adpellet τάς τε σιτήσεις καὶ τὰς προεδρίας, καὶ τὰς ἀτελείας, καὶ τὸ ἱερᾶσθαι, καὶ ὅσα ἄλλα λαμπρύνει ἄνδρας, *victum publice praebitum, loci praerogatiuam, immunitatesque & sacerdotia & quae alia viros illustres reddunt*: per δῶρα vero intelligat χρυσὸν, ἀργύριον, ἵππους, ἀνδράποδα, καὶ ὅσα ἑρμηνεύει πλοῦτον, *aurum, argentum, equos, mancipia, & quaecunque diuitiarum sunt argumentum.* ex his igitur satis superque constat, quod beneficium victus publici in sophistas quoque collatum fuerit adeoque ipsorum praemiis accesserit cumulus. disputarunt autem inter conuiuia de variis litterarum argumentis, quod ex SPARTIANO [4] cognoscimus, qui de ADRIANO scribit: *apud Alex-*

1 *de vit. sophist. lib. I. n. 22 p. 524.* 2 *de vit. sophist. lib. I. n. 25. p. 532.* 3 *lib. II. n. 10. de vit. sophistar. p. 589.* 4 *vit. Adrian. cap. 20.*

andriam

andriam in museo multas quaestiones professoribus propofuit & propofitas ipse diffoluit: & CLAVDIVS Caesar veteri huic museo alterum ex suo nomine addidit, teste SVETONIO. 1 ***

* ex antiquioribus ARISTONICVS scripsit περὶ τῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μυσείυ, *de museo Alexandrino*, quo opere Alexandrinorum philosophorum & virorum doctorum historiam tradidit, etiam musei huius rationem exposuit. sic & CALLIMACHVS Μυσεῖον, nec non ALCIDAMAS scripserunt. sed monimenta haec sunt deperdita. conf. FABRICIVM bibl. graeca lib. III. cap. 19. p. 487. lib. IV. cap. 30. p. 369. not.

** scriptores veteres plerumque omnia musei huius emolumenta nomine *mensae* complectuntur; quae dicendi ratio varia oraculorum diuinorum loca illustrare potest, quibus beneficia coelestia, quae hominibus christianis dantur, voce *mensae* indicantur: e. g. Psal. XXIII. v. 5. LXVIIII. v. 23. collat. Rom. XI. v. 9 prout quoque vita aeterna eiusdemque felicitas cum conuiuio comparatur Matth. VIII. v. 12. Luc. XXII. v. 30.

*** antiquis monimentis veterum sapientum symposia celebrantur. quo nomine celeberrimum fuit Atheniensium *Prytaneum*, vbi iudices atque magistratus, etiam qui de republica bene meriti essent, alebantur publice: a huiusmodi symposiis non longe recedunt conuiuia Athenis in *lyceo* atque *academia* instituta a philosophis, vt de aliis taceamus, de quibus eleganter ac studiose differit ESCHENBACHIVS de symposiis sapientum p. 279. dissertation. academic. legi quoque possunt au-

1 *vit. cap.* 42.

ctores

ctores de conuiuiis veterum, quos recenset FABRICIVS bibliograph. ant. cap. 19. §. 1.

§. XXIII. Quanta fuerit auctoritate sophista POLEMO, ex illis possumus cognoscere, quæ de isto iam diximus. at vero extremo dissertationis huius illud quoque rei huius documentum adiiciamus, quod TRAIANVS imperator beneficium hoc ipsi dederit, vt terra marique ab omni onere immunis iter facere posset. sic enim PHILOSTRATVS[1] de eo dicit: Τραιανὸς μὲν αὐτοκράτωρ ἀτελῆ πορεύεσθαι διὰ γῆς καὶ θαλάττης. sed admonet propositæ breuitatis fides, quanto transcursu omnia sint dicenda: quorirca negotio huic litterario vltimam imponamus manum. *

* animus quoque nobis erat, de nummis veterum sophistarum, rhetorum atque oratorum disserere; sed breuitatis studio tenemur. quo nomine argumentum hoc illustrandum in aliud reseruamus tempus. principes autem, qui memorias virorum toga illustrium in nummis conseruatas collegerunt, sunt FVLVIVS VRSINVS & I. P. BELLORIVS. illi debemus *imagines & elogia virorum illustrium & eruditorum ex antiquis lapidibus & numismatibus expressas;* huic vero: *veterum illustrium philosophorum poetarum, rhetorum & oratorum imagines ex vetustis nummis, gemmis, marmoribus* &c.

1 *de vit. sophist. lib. I. n. 25. p. 532.*

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
AMOENITATIBVS
HISTORICIS
EX
CICERONIS
PEREGRINATIONE
COLLECTIS.

Digitized by Google

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De peregrinationibus veterum generatim §. I. *de Ciceronis peregrinatione generatim* §. II. *de Athenis, vbi litterarum ſtudia coluit Cicero* §. III. *de ſcholis Athenienſibus litterariis* §. IIII. *de litterarum diſciplinis, quibus Cicero Athenis ſeſe conſecrauit* §. V. VI. *de ipſius præceptoribus* §. VII. *de Aſia, quam Cicero peragrauit, eiusdem litterarum domiciliis atque eloquentia Aſiaticorum oratorum* §. VIII. VIIII. *de re litteraria Rhodiorum, quam & Cicero cognitam ſibi reddidit* §. X. XI.

VEteres in alias ſe oras terrarum contuliſſe, ex clariſſimis antiquæ ætatis monimentis patet, quod inſtitutum iis de cauſſis præcipue obſeruarunt, vt partim valetudinem tuerentur, bonumque ſeruarent corpus; partim ſtudia bene cœpta magis perficerent ac confirmarent. fuerunt certa itinera, quæ certis morbis profutura ſuſcipiebantur, prout Romanis phthiſi adfectis & egerentibus ſanguinem nauigatio in Aegyptum credebatur prodeſſe. PLINIVS [1] de liberto ſuo Zoſimo ait: *nam ante aliquot annos dum intente inſtanterque pronunciat, ſanguinem reiecit, atque ob hoc in Aegyptum miſſus a me, poſt longam peregrinationem confirmatus rediit nuper.* cauſſa vero, cur hanc in primis regionem peterent veteres, aut Aegyptiaci cæli ratio ſeruandæ valetudini ſalubris; aut peritia medicorum fuit, quorum Alexandriæ præcipue magna erat vbertas. equidem PLINIVS maior [2] exiſtimat, *quod Aegyptus non per ſe petatur, ſed*

1 *lib. V. epiſt. 19. n. 6.* 2 *lib. XXXI. cap. 6. hiſt. natural.*

propter

propter longinquitatem nauigandi: at si hoc motus tantum præstat nauigationis, cur non in Syriam aut in Cyprum insulam, qui æque cursus & idem mare est, a phthisi laborantibus nauigabatur? adi SALOMON. CELLARIVM.[1] ita quoque ab omni hominum memoria consueuerunt, quibus animus ad litterarum studia erectus inerat, vt discendi caussa in longinquas demigrauerint regiones ac doctrinæ sapientiæque congesserint facultates. probant id exempla clarissimorum virorum, quos in primis vetus Græcia ac Latium produxit aluitque, quippe qui ad colligendam plurimarum rerum cognitionem sunt diu multumque peregrinati. cuiusmodi iter litterarium suscepisse traditur ORPHEVS, quem litterarum caussa in Aegypto versatum fuisse, legimus apud DIODORVM,[2] qui &[3] commemorat, quod Aegyptii contendant, variis probare argumentis, HOMERVM Aegyptum ipsiusque eruditionis templa petiisse. LYCVRGVS gentium mores & instituta cogniturus Cretam adiit Asiamque ac Aegyptiorum artibus & disciplinis excultus, condidit rem publicam, eamque legibus æqui ac iusti superstruxit; vt silentio transeamus exempla THALETIS MILESII, SOLONIS, ANAXAGORAE PHERECYDIS *Syrii* DEMOCRITI *Abderitæ* aliorumque. illustres sunt peregrinationes eruditæ, quas PYTHAGORAS ac PLATO instituerunt, quorum ille duos supra viginti annos in amœnis musarum recessibus inter litteratos labores apud Aegyptios consumsit: confer BVDEVM;

1 *de originibus & antiquitatibus medic. cap. 5.* 2 *bibl. histor. lib. IIII. cap. 26.* 3 *lib. I. cap. 97.*

DEVM;[1] hic vero primum ſe contulit in Italiam: poſtea traiecit in Africam, vt Cyrenis Theodori ope cognoſceret geometriam & cum Eudoxo itineris ſocio in ipſam progresſus Aegyptum, qua relicta & multa alia terrarum loca perluſtrauit, prout id a IO. GVILIANO[2] pluribus fuit expoſitum. nec minus nobilis eſt peregrinatio STRABONIS *Amaſeni*, qui paſſim itinerum a ſe ſuſceptorum ipſe habet mentionem, Aegyptumque Aſiam & Græciam atque Italiam item Sardiniam & alias inſulas adiiſſe ſe teſtatur: confer IO. ALBERTVM FABRICIVM.[3] ſic & PAVSANIAS *Cappadox* ſophiſta vniuerſam peragrauit Græciam, vniceque huic rei dedit operam, vt ſitum vrbium & locorum, antiquitates græcas ac cuiuscunque regionis inluſtria momenta obſeruaret: vide THOMAM REINESIVM.[4] idem Romanis erat inſtitutum, vt vel poſt ingresſum in forum, vel antea etiam, vel quandocunque occaſio in bello, in prouinciis ſeſe oſtendebat in græcas litterarum ſedes proficiſcerentur, quo culturam bonæ mentis ſtudiorum, quæ erat bene coepta, magis magisque exercerent, de quo argumento GE. NICOL. KRIEGK[5] pluribus diſſeruit.

§. II. CICERONIS iter litterarium in primis notum eſt. in quo quum deprehendimus momenta, quæ explicari atque illuſtrari merentur, non ab re eſſe duximus, peculiari ratione de itinere hoc CICERONIS tractare. ipſe de ſe teſtis eſt: [6] *erat eo tempore*, ait, *in*

1 *exercitat. hiſt. de peregrinat. Pythag. p. 3. analect. hiſt. philoſ.*
2 *diſſert. de peregrin. Platonis. VVitteb. 1706.* 3 *bibliothec. græc. lib. IV. cap. I. p. 3.* 4 *ſyntagm. inſcription. antiq. p. 2.* 5 *diatrib. de peregrinationibus Romanorum academicis.* 6 *Bruto, ſeu claris oratoribus cap. 91.*

nobis

nobis summa gracilitas & infirmitas corporis: procerum & tenue collum: qui habitus & quæ figura non procul abesse putatur a vitæ periculo si accedit labor & laterum magna contentio. eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commouebat, quod omnia sine remissione, sine varietate vi summa vocis & totius corporis contentione dicebam. & paucis interiectis: *quum venissem Athenas, sex menses cum Antiocho, veteris Academiæ nobilissimo & prudentissimo philosopho fui, studiumque philosophiæ nunquam intermissum, a primaque adolescentia cultum & semper auctum, hoc rursus summo auctore & doctore renouaui. eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi magistrum studiose exerceri solebam. post a me Asia tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio, tota Asia, illis temporibus disertissimus: & si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum, Atticorum est, hic orator in illis recte numerari potest. assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes. erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramytenus Xenocles. hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. quibus non contentus Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiueram, Molonem applicaui, cum actorem in veris caussis scriptoremque præstantem, tum in notandis animaduertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimum.* quæ prolata verba fundamenti loco nostræ dissertationis ponamus. ille, qui hanc instituit profectionem, est M. TVL-

LIVS CICERO, qui natus, vt A. GELLIVS obseruauit [1] *Q. Seruilio Cæpione* & *G. Atilio Serrano* consulibus anno V. C. IↃCXLVII, ante natam humani generis salutem, vt vulgo computatur C III. puer vsus est græcis præceptoribus, in quibus *Archias* poeta fuit, quem a primis pueritiæ annis principem ad rationem studiorum ingrediendam sibi extitisse, ipse oratione pro illo profitetur. e philosophis fere primum *Philonem* fuit sectatus, qui bello Mithridatico Athenis Romam profugerat, quo tempore & *Q. Mucii Scæuolæ* iuris ciuilis studio se tradidit, etiam *Sulpicio* tribuno plebis & *Moloni* Rhodio ad Syllam legato, non minus caussarum actori, quam magistro multum dedit operæ. in exercitu *Cn. Pompeii* consulis XVIII. ætatis anno erat tiro, quamuis breui rediit ad musas, & assidue declamauit, magis tamen græce, quam romane. variis functus est honoribus. fuit quippe quæstor, ædilis, consul, augur, proconsul & nomen *Imperatoris* Amaniensibus deuictis consecutus. tandem triumuiratu inito proscriptus sub finem anni, quo *Pansa* & *Hirtius* fuerunt consules, senilem vitam eripiente *Antonio*, dimisit; quæ fatorum Ciceronis momenta ab aliis iam satis & super sunt tradita. [2] hic CICERO iter, de quo in præsens disseramus, suscepit, idque debilioris corporis caussa, cui ipsi amici metuebant, vt ex ipsius superioribus verbis adparet: quamuis metus *Syllæ*, quem Roscii caussa, cuius erat patronus, grauiter offenderat, non minus animum ipsius ad iter hoc commouisse, quam corporis infirmitas ac virium eius lu-

[1] *lib. XV. cap. 28. N. A.* [2] *vide historiam criticam lat. lingu. a nobis editam cap. 8. §. 6. p. 355.*

brica

brica natura videatur. quapropter PLVTARCHVS: [1] δεδιὼς δὲ τὸν Σύλλαν ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἑλλάδα, διασπείρας λόγον ὡς τοῦ σώματος αὐτοῦ θεραπείας δεομένου, *ceterum metu Syllæ in Græciam profectus est vulgans ob corporis curam abire.* [2] in caussis iam biennium versatus erat, & in foro eam dicendi gloriam adeptus, vt nec vlla caussa ageretur, quæ non patrocinio eius digna videretur. namque intra biennii spatium anno ætatis XXVI. & V. C. 672. *P. Quintium* defenderat, & sequenti proximo coram M. Faunio iudice *Sex Roscium* filium Sexti Roscii diuitis municipis Amerini, quem conducto accusatore Erucio parricidii accusabant, prout ipse dicit [3] *itaque prima caussa publica pro Sex Roscio dicta tantumque commendationis habuit, vt non vlla esset, quæ non digna nostro patrocinio videretur: deinceps inde multæ, quas non minus diligenter elaboratas & tanquam elucubratas afferebamus.* in Græciam itaque secessit anno ætatis XXVIII. & V. C. DCLXXIIII. ante N. C. LXXIX. *P. Seruilio Vatia* post. d. Isaurico & *Ap. Claudio Pulchr.* COSS.

§. III. Sed fac, CICERONEM profectum in alienas terrarum regiones siue valetudinis siue Syllæ caussa; iter tamen & litterarium fuit, quo studia bene iam exculta magis perfecit, & ad summum nitoris atque elegantiæ perduxit fastigium. distincte aperteque disseramus de locis, quæ petiit; de disciplinis litterarum, quas tractauit & de præceptoribus, quibus est vsus. primum profectus est ATHE-

1 *vita Ciceronis pag.* 862. 2 *add. Iacobi Preusl. obs. ad dictum Ciceronis locum. p.* 121. 3 *Bruto cap.* 90.

NAS, quarum non tantum per antiquitatem, sed humanitatem quoque & litterarum studia magna laus est apud scriptores omnis aetatis. namque vocat istas STRABO οἰκητήριον σοφῶν, *sapientum domicilium*; ARISTIDES σοφίας πρυτανεῖον. *sapientiae prytaneum*; THVCYDIDES παίδευσιν ἑλλάδος *Graeciae scholam*, DIODORVS SICVLVS κοινὸν πάντων ἀνθρώπων παιδευτήριον *communem omnium hominum ludum litterarium*; DEMOSTHENES ψυχὴν, ὀφθαλμὸν ἑλλάδος, *animam*, *oculum Graeciae*. sic & Athenae nomen ferebant πόλεως, vt olim vrbs Roma; PLINIVS vero [1] dicit: *libera haec ciuitas, nec indiga vllius praeconii amplius: tanta claritas superfluit*: & CICERO [2] *adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortae, atque in omnes terras distributae putantur: de quorum vrbis possessione propter pulcritudinem etiam inter Deos certamen fuisse proditum est: quae vetustate ea est, vt ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tanta est, vt iam fractum prope ac debilitatum Graeciae nomen huius vrbis laude nitatur*; qui & alibi [3] in praedicandis Athenis versatur, cui ex recentioribus addas VBBONEM EMMIVM [4] MEVRSIVM, [5] interpretes ad AVGVSTINVM [6] & ad dictum Ciceronis locum [7] apud GRAEVIVM, [8] BARTHIVM [9] IAC. PERIZONIVM [10] CELLARIVM, [11] vt de aliis

1 *lib. IV. cap. 7.* 2 *pro Flacco c. 26.* 3 *de oratore lib. I. cap. 4. lib. III. c. 2. Bruto c. 13. de legibus lib. II. cap. 14.* 4 *de rep. Athen. p. 7.* 5 *de fortun. Attica cap. 7 & 8.* 6 *de C. D. XVIII. 9.* 7 *pro Flacco cap. 26.* 8 *p. 164.* 9 *ad Aen. Gazaeum, p. 189. & ad Pap. Stat. XII. Theb tom III. p. 1509.* 10 *lib. IV. cap. 6. Aeliani V. H. p. 315. 316.* 11 *G. O. A. lib. II. cap. 13. p. 1149.*

geogra-

geographiæ ſcriptoribus taceam, & qui de re publica Athenienſium prodiderunt quædam, CAROLO quippe SIGONIO, GVILIELMO POSTELLO, ANTONIO THYSIO. atque hæc princeps cauſſa fuit, cur Athenæ ingeniorum prouentu floruerint, quæ eo demigrabant, vt variis litterarum ſtudiis excolerent animum & inter clariſſimorum virorum monimenta verſarentur fruerenturque eorum conſuetudine: ex quibus romani in primis in has litterarum ſedes profecti ſunt, cupiditate viros inclitos audiendi atque eorum præceptis & ſe & doctrinam ſuam confirmandi adcenſi: conf. GE. NIC. KRIEGK. [1] ad hæc exiſtimabant, amœnitatem locorum excitare animos ad ſtudiorum culturam, & ſeceſſus in primis iucunditate nobiles litterarum otiique gratia eligebant: vide PLINIVM. [2] Athenæ vel eo nomine litterarum ſtudiis excolendis aptæ fuerunt, quod ibi fruebantur ſalubri cælo ac mitiori amœniorique illius ſpiritu; hinc CICERO: [3] *Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: craſſum Thebis, itaque pingues Thebani & valentes.*

§. IV. Duo in primis loca Athenis erant, in quibus ſapientiæ emporia officinasque conſtituerunt: quorum alter eſt *Academia*, alter *Lyceum*. academia locus erat ſuburbanus mille paſſus ab vrbe diſtans, ſic dictus ab *Academo*, heroe. DIOGENES LAERTIVS [4] dicit: Ἀκαδημία ἐςὶ γυμνάσιον ἀπό τινος Ἥρωος ὀνομαθὲν Ἀκαδήμȣ, *Academia gymnaſium eſt a quadam heroe Academo ſic dictum*: PAVSANIAS [5]

1 *de peregrin. rom. acad. p. 27.* 2 *lib. II. ep. 17. lib. I. ep. 3. lib. V ep. 18. lib. VI ep. 14. lib. IX. ep. 7.* 3 *de fato. c. 4.* 4 *libr. 3. ſegm. 7.* 5 *in Atticis c. 29.*

ἐγγυτάτω δὲ Ἀκαδημία, χωρίον ποτὲ ἀνδρὸς ἰδιώτου, γυμνάσιον δὲ ἐπ' ἐμοῦ, *proxime vrbem est Academia, priuati olim hominis possessio, mea aetate gymnasium*: cum quibus idem sentiunt STEPHANVS de vrbibus, HESYCHIVS, SVIDAS. quo in loco iam Academus instituerat scholam non litterariam; sed corporibus exercendis corroborandisque destinatam, ipso Academo virtute fortitudinis eminente. *nam & seculis multis ante gymnasia inuenta sunt, quam in his philosophi garrire coeperunt*, vt CICERO [1] ait. PLATO ex itineribus, quae sapientiae gratia fecerat, redux non diu Athenis vixit; sed vt musis suis otium adquireret amoenum, agrum hunc ter mille drachmis sibi ac suis redemit: vide PLVTARCHVM; [2] ac ibi officinam philosophiae celeberrimam instituit, vnde & discipuli ipsius dicti sunt *Academici*. CICERO [3] *qui erant cum Aristotele Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lyceo: illi autem, qui Platonis instituto in academia, quod est alterum gymnasium, coetus erant & sermones habere soliti, e loci vocabulo nomen habuerunt.* locus erat amoenus multis arboribus & clarorum virorum monumentis ornatus: DIOGENES LAERTIVS [4] τὸ δ' ἐστὶ γυμνάσιον προάστειον ἀλσῶδες, *est gymnasium in suburbano nemorosum*: CICERO [5] *inque academia vmbrifera nitidoque Lyceo fuderunt claras facundi pectoris artes.* erant ibi arae amoris, Promethei, Mercurii, Mineruae, Herculis; hortuli plures, academica spatia mirifice nobilitantes; bibliotheca, quam sibi compara-

1 *lib. II. de orat. cap. 5.* 2 *de exil. p. 603.* 3 *academ. quaest. lib. I. c. 4.* 4 *lib. III. segm. 7.* 5 *de diuinit. lib. I. cap. 13.*

uerat

uerat Plato: adde IO. MEVRSIVM, [1] MENAGIVM, [2] CONRINGIVM, [3] VOSSIVM, [4] HIERONYMVM MATRANGAM, [5] IO. ANDR. SCHMIDT [6] CELLARIVM, [7] POTTERVM, [8] IO. PETR. LVDOVICI. [9] alter locus est *Lyceum*, in quo fuit *Peripatus*, Aristotelis deambulatio, quod nomen ortum ab *Apolline Lyceo*, cui erat sacrum, traditur: DIOGENES LAERTIVS: [10] ἐλθόντα δὴ αὐτὸν, καὶ θεασάμενον ὑπ᾽ ἄλλῳ τὴν σχολὴν, ἑλέσθαι περίπατον τὸν ἐν λυκείῳ καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος ἀνακάμπτοντα τοῖς μαθηταῖς συμφιλοσοφεῖν, ὅθεν περιπατητικὸν προσαγορευθῆναι, *quum vero reuersus esset* (Aristoteles) *scholamque sub alio vidisset, elegisse in Lyceo deambulationis locum, illicque ad certum temporis spatium deambulando cum discipulis philosophari solitum, atque inde peripateticum adpellatum esse.* Ciceronem vtrumque frequentasse locum, vt pectus impleret sapientiæ studiis, non est dubium, præcipue cum fuerit cum *Antiocho Ascalonita*, quem nobilissimum philosophum veteris academiæ vocat: [11] qui & ipse fatetur, [12] *se oratorem non ex rhetorum officina, sed ex academiæ spatiis extitisse. Lycei* nomen etiam gymnasio Ciceronis in Tusculano fuit: [13] *quibus de rebus & alias sæpe & paullo accuratius nuper cum essem cum Q. fratre in Tusculano disputatum est. nam cum ambulandi caussa in Lyceum venissemus (id enim superiori gymnasio nomen est) perlegi, ille inquit, tuum paullo ante tertium de*

1 *de Ceramico gemino.* 2 *ad Laert. p.* 141. 3 *antiquit. academ. pag.* 9. 4 *de sectis philos. c.* 12. *n.* 3. *p.* 66. 5 *syntagm. VII.* 6 *disput. de gymnasiis litterariis Athen. Ien.* 1688. 7 *lib. II. c.* 13. *p.* 1150. *N. O. A.* 8 *Archaeol. græc. p.* 33. 34. 9 *de prima academ. villa Platonis.* 10 *lib. V. segm.* 2. 11 *in Bruto.* 12 *de oratore c.* 3. 13 *lib. I. c.* 5. *de diuinat.*

natura

natura Deorum, cetera. præter Academiam & Lyceum, celebre quoque erat gymnasium *Cynosarges*, de quo POTTERVS [1] ita disserit: „Κυνόσαργες in suburbiis prope Lyceum fuit, „nomen illi ab *albo* aut *celeri cane*, qui græcis „κύων ἀργὸς, quique, Diomo sacra Herculi fa- „ciente, victimæ partem surripuit, ex Hesy- „chio aliisque innumeris. Variis hic locus „templis fanisque, Hebæ Alcmenæ & Ioalo „sacris ornatus fuit, imo & in ipsius Herculis „honorem magnificum fanum exstructum. „nihil vero ibi gymnasio memoratu dignius, „in quo peregrini, iique vel alterutra ex parte „ad Athenienses pertingerent, siue, qui patre „aut matre Atheniensi procreati essent, sese „exercere poterant: & paucis interiectis: hoc „in gymnasio sectam philosophorum, qui a „loci nomine (vt nonnulli existimant) κυνικοὶ, „*Cynici* vocati sunt, Anthistenes instituit, pro- „ut narrat Diogenes Laertius: " [2] adde MENAGIVM. [3]

§. V. Nunc dispiciendum, ad quæ litterarum studia Cicero Athenis animum suum adplicauerit. princeps romanis studium eloquentia quidem fuit; philosophiæ tamen operam quoque dederunt, Ciceronis in primis tempore, sub quo litteræ nitidiorem faciem omnes induebant: [4] *philosophia*, inquit, *iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum latinarum: quæ illustranda & excitanda nobis est, vt si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam, si possumus, otiosi.* iam romæ Cicero philoso-

1 *archaeolog. græc. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 34. 2 *Antisthenis vita.*
3 *obseruationibus ad dictum Laertii locum. p.* 230. 4 *lib. I. Tusc. quæst.*

phiæ

phiæ ſtudio animum ſuum tradiderat, ac *Philonem* haſce diſciplinas docentem, ſingulari induſtria fuerat ſectatus, teſte PLVTARCHO, [1] qui dicit: φίλωνος ἤκουσε τοῦ ἐξ Ἀκαδημίας. ὃν μάλιστα Ῥωμαῖοι τῶν Κλειτομάχου συνήθων καὶ διὰ τὸν λόγον ἐθαύμασαν, καὶ διὰ τὸν τρόπον ἠγάπησαν, *Philoni dedit operam academico, quem romani ſupra ceteros Clitomachi alumnos & ob dicendi facultatem admirati ſunt & dilexerunt ob morum ſuauitatem*: quem Philonem frequenter ſe audiuiſſe, ipſe teſtatur. [2] in hoc philoſophiæ ſtudio Athenis progreſſus eſt, quæ eo tempore magiſtris ac doctoribus harum litterarum abundabant, quorum ſcholas frequentabat aſſidue & inſtitutis eorum auxit ſe & confirmauit. primum philoſophorum præcepta; deinde rhetorum percepit, vt ex ſuperioribus a nobis prolatis ipſius verbis patet: *quum veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho veteris academiæ nobiliſſimo philoſopho fui. item: eodem tempore Athenis apud Demetrium Syrum veterem & non ignobilem dicendi magiſtrum ſtudioſe exerceri ſolebam.* quod vtrumque & eloquentiæ & philoſophiæ ſtudium feliciſſimo ſucceſſu coniunxit, ſaniori ſententia ſibi perſuaſus, haſce diſciplinas ita coniunctas eſſe, vt ſine detrimento nequeant diuelli; nec ſine philoſophia effici poſſe eloquentem. primum quod ad ſtudium philoſophiæ, cui Athenis ſe conſecrauit, adtinet, præter academicos quoque Epicureorum ſcholas & Zenonem præcipue & Phædrum Epicureos adiit: *me audiente*, inquit, *Athenis Zeno Epicureorum acutiſſimus contendere & magna voce dicere ſolebat, eum eſſe beatum, qui præſenti-*

1 *in vita Cicer. pag.* 861. 2 *lib. II. c.* 3. *Tuſc. quæſt.*

bus

bus voluptatibus frueretur, consideretque, se fruiturum aut in omni aut in magna parte vitæ dolore non interueniente. equidem philosophiam Stoicam magno studio coluit, & Diodotum stoicum a puero præceptorem habuit, quem & ita amauit, vt eum in domum reciperet, in qua mortuus est, *C. Cæsare & M. Bibulo Coss.* [1] ad hæc ex monimentis ipsius, quæstionibus inprimis Tusculanis, academicis, item de Deorum natura atque officiis luculenter patet, quam multam operam in stoicorum philosophia posuerit; hinc & LACTANTIVS [2] dicit: *sed & M. Tullius, quamuis academiæ disciplinæ defensor esset, de prouidentia gubernatrice rerum & multa & sæpe disseruit, stoicorum argumenta confirmans & noua ipse adferens plurima.* Verum num Athenis quoque scholas adierit stoicorum, id scriptum nobis haud reliquit; saltem *Zenonem* stoicorum principem, per ætatem minus audiuit, vt G. NIC. KRIEGK [3] opinatur. namque *Zeno* ille ingenio clarus fuit Olymp. CXXIX. I. anno, a quo tempore Cicero Atheniensibus litterarum studiis sacratus longius abfuit. de cetero facile ex his conligere quis posset, quod Cicero eiusmodi rationem studiorum suorum philosophiæ ingressus sit, vt nulli sectæ sese addixerit, sed veritatis amans ex multorum præceptis congesserit, quæ probatissima ipsi viderentur. quam in rem ipse testatur [4] dicens: *defendat quidem, quod quisque sentit: sunt enim iudicia libera: nos institutum tenebimus; nullisque vnius disciplinæ legibus ad-*

1 *vid. ad Attic. lib. II. ep. 20. Tusc. quæst. lib. V. cap. 39.*
2 *lib. I. cap. 2. instit. diuin.* 3 *de peregrinationibus rom. acad. §. 19. p. 16.* 4 *Tusc. quæst. lib. IV. c. 4.*

stricti,

stricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile semper requiremus. præclare sane pronunciata hæc sunt & digna, quæ ab omni philosophiæ candidato religiose obseruentur, cui amicus esse debet modo Socrates, modo Plato, modo Aristoteles. sed tamen, quamuis sequatur mox Platonem academicosque, mox Stoicos, mox Aristotelem; pronior tamen plerumque est ad sententias Platonis eorumque, qui academicorum veniebant nomine, adeoque non semper, veluti a Platonis studio alienus, illud sibi suum fecit, quod propria assiduaque cogitatione deprehendit, veritati esse proximum. en venerationem, quam erga Platonem fouet TVLLIVS: *errare me hercule malo,* inquit, *cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum ipsis vera sentire.* [1] hinc & LACTANTIVS [2] adfirmat, quod solus exstiterit Platonis imitator; & [3] adpellat Ciceronem *summum Platonis imitatorem.* quidquid sit: Cicero magnam philosophiæ gloriam sua ætate adeptus est. MACROBIVS [4] dicit: *nullam de tribus (philosophiæ partibus) Tullius in hoc somnio prætermisit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ & ad contemtum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? cum vero vel de sphærarum modo, vel de nouitate siue magnitudine siderum, deque principatu solis & circis cælestibus. cingulisque terrestribus & oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum; physicæ decreta*

1 *Tusc. quæst. lib. I. cap. 17.* 2 *lib. I c. 15. instit. diu.* 3 *lib. III. c. 25.* 4 *Somnio Scipionis lib. II. c. 17.*

comme-

commemorat. at cum de motu & immortalitate animæ disputat; cui nihil constat inesse corporeum, cuiusque essentiam nullius sensus; sed sola ratio deprehendit: illic ad altitudinem philosophiæ ascendit. vere igitur pronunciandum est, nihil hoc opere perfectius, quo vniuersa philosophiæ continetur integritas. LACTANTIVS [1] pronuntiat, *quod M. Tullius non tantum perfectus orator, sed etiam philosophus fuerit*; nec recentiori æuo defuerunt, qui Ciceronis philosophiæ summum statuerunt pretium, ipsumque in numero principum philosophorum haberi debere, existimarunt, vt ex M. ANTONII MAIORAGII decisionibus & IACOBI GRIFFOLI defensionibus contra CAELIVM CALCAGNINVM, quas IO. GEORGIVS GRAEVIVS editioni suæ librorum Ciceronis de officiis adiecit, videre possumus. imo ipse CICERO [2] dicit: *ego vir fortis idemque philosophus*; & [3] *soli propemodum* (Cato & Cicero) *philosophiam illam veram & antiquam, quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rem publicam, atque in ipsam aciem pæne deduximus.* verum enim vero si efferamus libere, quæ de philosophia Ciceronis sentiamus, intuitu philosophorum, quos nostra eaque philosophiæ litteris fœcundissima ætas protulit, non tantæ dignitatis auctoritatisque esse videtur. equidem cum PETRO POMPONATIO [4] adfirmare nolim: *Cicero quanquam fuit clarissimus orator, minime tamen fuit philosophus*; nec IO.

1 *lib. I. cap. 15. instit. diuin.* 2 *lib. IX. epist. 17. num. 5. ad diuersos.* 3 *lib. XV. ep. 4. n. 43.* 4 *de incantationibus cap. 12. extr.*

IONSII

IONSII [1] iudicium, *laudem eloquentiæ tribuendam Ciceroni censeo, philosophiæ non item* adprobare possum. fuit quippe Cicero vir facultate iudicii excellens, quam & summa laborauit opera magis & magis perpolire, adeoque se philosophiæ scientia augere, quod studium nec contemnendos tulit fructus. quod si monimenta ipsius, quæ philosophiam spectant, adcuratiori euoluamus meditatione, obseruamus sane veritates præstantissimas, easque in primis in doctrinis morum ac societatis humanæ. sed tantum abest, vt summam scientiæ huius mereatur laudem vt multa admiserit, quæ grauiori digna sint censura. namque primum præsidio artis cogitandi seu logices non adeo fuit munitus, quo factum, vt rerum indoles speciesque non tradiderit curatius, multo minus ex claris antea positis propositionibus deriuauerit consequentias: deinde animi sui adfectibus quædam interdum dedit & auctoritate PLATONIS præcipue captus, non semper requisiuit, quid in quaque re sit verum. sed hæc in transitu.

§. VI. De eloquentia, cui Athenis Cicero operam suam addixit, paucis verbis iam differendum est. ipse ait: [2] *eodem tempore Athenis apud Demetrium Syrum veterem & non ignobilem dicendi magistrum studiose exerceri solebam.* princeps romanis studium erat eloquentia, cui deferebant primas partes & a pueris omne consecrabant studium, quodque iurisprudentiæ & philosophiæ anteferebant. ex quo studia litterarum in vrbe coli & exer-

1 *lib. II. c. 18. §. 4. de scriptoribus historia philosophica.* 2 *in Bruto. c. 91.*

ceri cœperunt, culturæ artis dicendi multi ſe tradebant, quæ, quamuis prima ſua ætate rudis plerumque fuerit atque impolita, ſenſim tamen accepit incrementa & in dies facta ornatior, ad illud tempus adſpirauit, quo ſupremam limam Cicero expoliendæ illi adhiberet, *ſub quo principe vniuerſa dicendi vis erupit*, vt VELLEIVS PATERCVLVS [1] dicit. romæ Cicero tempus multum dederat exercitiis oratoriis duce *Molone Rhodio*, actore ſummo cauſſarum & magiſtro; item ſtoico *Diodoto* ita erat deditus, vt ab eloquentiæ exercitiis nullus dies vacuus eſſet; immo in lucem productus iam defenderat P. *Quintium* & *Roſcium* Amerinum, vt ſupra monuimus. declamauit domi aſſidue, ſed græce magis, quam latine, vt de ſe [2] teſtatur: *commentabar declamitans ſæpe cum M. Piſone & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie, idque faciebam multum etiam latine, ſed græce ſæpius, quod græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter latine dicendi adferebat*: quid? quod ad præturam vsque græce declamauit, vt SVETONIVS [3] oſtendit; græca enim lingua romanis erat, quæ nobis latina; ac romani adoleſcentes prius adducebantur ad græcæ linguæ culturam, quam latinæ: CICERO apud SVETONIVM [4] de ſe ad M. Titinium ſic refert: *continebar doctiſſimorum hominum auctoritate: qui exiſtimabant, græcis exercitationibus ali melius ingenia poſſe. Atticus* ſic græce locutus, vt Athenis natus viſus fuerit, teſte NE-

1 *lib. I. c. 17.* 2 *in Bruto, c. 90.* 3 *de claris rhetoribus cap. I.* 4 *de claris rhetoribus c. 2.*

POTE

POTE [1]. & *Augustus* in græcis litteris præstitit largiter, vide SVETONIVM: [2] immo græcorum lingua romanis adeo familiaris fuit, vt & mulieres ea loquerentur, lege IVVENALEM [3] verum quum Cicero intra Atheniensium litterarum versaretur officinas ac templa, non mirum est, quod & ibi pectus suum impleuerit eloquentia, & studium ipsius magis perfecerit ac confirmauerit, quoniam Athenæ sedes erant ac domicilium eloquentiæ, in quibus, vt ipse Cicero [4] ait, summa dicendi vis & inuenta est & perfecta: in qua ipsa ciuitate profecto nulla vnquam vehementius, quam eloquentiæ studia viguerunt: VELLEIVS PATERCVLVS [5] *vna vrbs Attica pluribus annis eloquentia, quam vniuersa græcia, vberiusque floruit, adeo vt corpora gentis illius separata sint in alias ciuitates; ingenia vero solis Atheniensium muris clausa existimes*; quem locum IO. FRIDERICVS GRONOVIVS [6] male sanum esse existimat, eique hanc adfert medelam: *vna vrbs Attica pluribus annis eloquentiæ quam vniuersa græcia, operibusque floruit*, & addit: floruit igitur annis pluribus operi-" busque eloquentiæ Attica, quam vniuersa" græcia, quia per annos plures puram & flo-" ridam copiosamque eloquentiam conserua-" runt & plurima monimenta ediderunt Athe-" nienses, quam ceteri omnes græci. floruit" annis eloquentiæ Attica, dum eloquentiam" velut diuturna iuuenta florentem, nondum" senescentem & defectam habuit." namque magno numero rhetores atque oratores Athe-

1 *in vita ipsius c. 4.* 2 *vita. c. 84. 89.* 3 *satira 6. v. 187.* 4 *lib. I. de orator. cap. 4.* 5 *lib. I. cap. 18.* 6 *lib. II. c. 23. p. 407. obseruat.*

nis se protulerunt, ex quibus decem illi clarissimum a se dederunt nomen, *Antiphon* quippe, *Andocides*, *Lysias*, *Isocrates*, *Isæus*, *Lycurgus*, *Demosthenes*, *Aeschines*, *Hyperides* & *Dinarchus*. ex quo græcia eloquentiæ studio incensa, ab Atheniensibus est elaborata dicendi vis atque copia, qua in vrbe primum se orator extulit, primumque etiam monimentis & litteris oratio est cœpta mandari, teste CICERONE.[1] quod ad exercitia adtinet, quibus Cicero dicit se exercitatum fuisse apud Demetrium Syrum, fuerunt illa procul dubio declamationes græca lingua, prout varia ratione veteres exercebant ingenia arte ac facultate dicendi, ac modo in argumentis ethicis, quæ dicebantur θέσεις; modo historiarum, quum aliquid laudarent aut vituperarent; modo fictis controuersiis, quas LACTANTIVS [2] *exercitationem fictarum litium* eleganter dicit, versabantur. ante omnia viguerunt declamationes, quæ erant exercitia maiorum ac prouectiorum, quas adpellat PLVTARCHVS σοφιστικὰς μελέτας, DIONYSIVS *Halicarnassensis* γυμνάσματα τε καὶ ἀσκήματα τῆς ῥητορικῆς, PRISCIANVS *certamina rhetorica*; GELLIVS *decursus ludicros & simulacra præliorum voluptuaria*; QVINTILIANVS *pugnæ simulacra & forensium actionum meditationem*, *consiliorum iudiciorumque imaginem*. vetustioribus temporibus & longe ante *Gorgiam Leontinum* græci locos quosdam communes inter oratoriæ exercitia posuerunt, quod & ante tempora Ciceronis apud romanos in vsu fuisse, ipse testis est Cicero. agebant quippe de virtuti-

1 *in Bruto c. 7.* 2 *diuin. instit. lib. I. c. 1.*

bus,

bus, vitiis, paupertate, exilio, vita, morte, agricultura, re militari, religione, cælo, bello, pace, cetera.

§. VII. Ad ipſos præceptores ac magiſtros, quibus CICERO Athenis vſus eſt, nos conuertamus. primus, cuius facit ipſe CICERO mentionem, eſt ANTIOCHVS *Aſcalonita* Ariſti frater, Philonis auditor quiue circa olymp. CLXXV. ingenio inluxit. *Aſcalonita* dicitur ab *Aſcalone* Idumææ ſeu Philiſtææ vrbe, quæ magis verſus ſeptentrionem, ſita Gaza, de qua SVIDAS: Ἀσκάλων πόλις Συρίας, ἀπὸ ἀδελφοῦ τοῦ Ταντάλου. ὁ πολίτης Ἀσκαλωνίτης, *Aſcalon vrbs Syriæ dicta a fratre Tantali. incola Aſcalonita nuncupatur*, confer CELLARIVM [1] & HADR. RELANDVM. [2] quintæ academiæ auctorem fuiſſe ANTIOCHVM, tradit SEXTVS EMPIRICVS; [3] ſicut autem quarta academia a tertia & ſecunda in eo differebat, quod multa probabili, quædam autem certa ratione cognoſci poſſe, credebat; ſic vltima ſeu quinta cum prima vel veteri plane conſpirabat: quibus de cauſſis CICERO [4] nominat Antiochum hunc *veteris academiæ nobiliſſimum & prudentiſſimum philoſophum.* verum, quamuis in numero fuerit academicorum; doctrinis tamen ſtoicorum erat addictiſſimus, teſte CICERONE, qui dicit: [5] *Antiochus adpellatur academicus: erat quidem, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus ſtoicis.* quumque in academia vetere non eos ſolos numerauerit, qui academici vocantur, *Speuſippum*, *Xenocratem*, *Polemonem*, *Crantorem* ceteroſque; ſed etiam

1 *notitia orbis antiq. lib. III. c. 13. p. 600.* 2 *Palaſtin. lib. III. p. 586.* 3 *lib. I. c. 33. Pyrrh. hypotyp.* 4 *Bruto c. 91.* 5 *acad. quaſt. lib. IV. c. 43.*

peripateticos veteres, quorum princeps Aristoteles eodem CICERONE auctore; [1] non difficile est iudicare, cur Antiocho stoici cum peripateticis re concinere viderentur, verbis discrepare, vt CICERO [2] ait: confer THOM. STANLEIVM [3] & IO. ALBERT. FABRICIVM. [4] Cicero igitur, quum Athenis musas suas coleret, huius quoque Antiochi institutione philosophica ornauit se, cuius copia & lepore dicendi delectatus quidem est, ἃ δ' ἐν τοῖς δόγμασιν ἐνεωτέριζεν, οὐκ ἐπαινῶν, *quae vero in doctrinis ipsis ab eo sunt nouata, minime probans*, auctore PLVTARCHO. [5] sequitur ZENO *Epicureus*, etiam Ciceronis magister. plures fuerunt *Zenones*, quorum quindecim recenset IO. IONSIVS [6] & AEGIDIVS MENAGIVS [7] praeter octo Zenones a LAERTIO commemoratos, adhuc alios addit. num vero *hic Zeno* Ciceronis praeceptor idem sit cum illo, cuius DIOGENES LAERTIVS [8] mentionem facit, quod fuerit Σιδώνιος τὸ γένος φιλόσοφος Επικούρειος, καὶ νοῆσαι καὶ ἑρμηνεῦσαι σαφής, *Sidoneus genere philosophus Epicureus sensu & elocutione clarus atque apertus*; quiue alio loco [9] ἀκροατὴς Απολλοδώρου πολύγραφος ἀνήρ, *Apollodori auditor, qui plurima scripsit*, ab eo dicitur, dispiciendum est. IONSIVS dicto loco eosdem facit; seiungit vero illos, velvti diuersos IO. ALBERT. FABRICIVS [10] ita vt Zeno Epicureus, Ciceronis magister iu-

1 *de finibus boni & mali lib. V. n. 3.* 2 *de natur. Deorum lib. I. cap. 7.* 3 *histor. philos. p. 409. ed. latin.* 4 *biblioth. graec. lib. III. c. 3. p. 52.* 5 *vita Ciceronis p. 862.* 6 *de scriptoribus histor. philosoph. lib. II. c. 1.* 7 *ad lib. VII. segm. 35. Laertii p. 279.* 8 *lib. VII. segm 35.* 9 *lib. X. segm. 25.* 10 *biblioth. Graec. lib. III. c. 33. §. 3. p. 816.*

nior

nior ipsi videatur Zenone Sidoneo, quippe qui Apollodorum audiuerit, Epicuro non multo iuniorem. summa quæstionis in eo posita est, vt in ætatem Apollodori, qua vixerit flore-ritque, inquiramus, quam & in Epicuri tempora incidisse, haud satis firma negari potest ratione. namque DIOGENES LAERTIVS [1] testatur, quod ab Epicuro octoginta minis fuerit emtus; Epicurus vero natus est Olympiade CIX. & interiit anno II. Olympiad. CXXVII. si igitur ponamus, Zenonem, Apollodori auditorem eundem esse Zenonem præceptorem Ciceronis, qui istum senem Athenis audiuit Olympiade CLXXV. tractus sane temporis inter Apollodori ac Zenonis Ciceronis magistri ætatem nimis esset longus, adeo vt hic Zeno Apollodorum minus audire potuerit: quibus de caussis GERHARDVS, IO. VOSSIVS [2] Apollodorum rectius refert ad Epicuri ætatem, quam IO. IONSIVS [3] ad Zenonis illius Ciceronis magistri tempus. equidem sunt argumenta, quæ sententiæ huic possunt opponi, præcipue quum CICERO [4] dicit: *Zeno quidem non eos solum, qui tum erant Apollodorum, Syllum, ceteros figebat maledictis; sed Socratem ipsum parentem philosophiæ, latino verbo vtens, scurram Atticum fuisse dicebat*: quæ verba quum sine dubio de Zenone, Ciceronis magistro intelligenda sint, satis declarent, quod ipsius ætate clarus fuerit Apollodorus, quoniam ipsum Cicero inter eos referat, qui tum, Zenonis quippe tempore, fuerint. at vero, vt de eo taceamus, quod locus hic male sit sanus;

1 *lib. X. segm.* 10 2 *de historicis græcis lib. IV. c.* 10. 3 *lib. II. c.* 13. *§.* 8. *de scriptoribus histor. philosoph.* 4 *de natura Deor. lib. I. cap.* 34.

ex verbis his Ciceronis: *non eos ſolum, qui tum erant, Apollodorum*, non colligi poſſe videtur, quod Apollodorus æqualis fuerit ætate Zenoni: adhuc plures ſunt Apollodori, quibus verius *Apollodorus Ephillus* ex ſchola ſtoicorum heic intelligitur, ſiue dicas nomen ipſius *Apollodori Sylli* fuiſſe, ſiue adfirmes, quod Cicero reſpiciat *Syllum* Pythagoræum, cuius meminit IAMBLICHIVS. [1] præter hæc dicunt, CICERONEM [2] ſcribere, dixiſſe Zenonem, præceptorem ipſius *diſtincte, grauiter, ornate*, quam virtutem DIOGENEM quoque LAERTIVM in Zenone, Apollodori auditore laudare, vt ſubinde pateat dilucide, non diuerſos eſſe Zenones. ſed argumentum hoc non magna probandi facultate valere, quisque cognoſcere poteſt, qui cogitet, dotes ingenii ac facundiæ non ſoli cuidam proprias, ſed & alios illarum eſſe capaces. eſt itaque Zeno iunior, quem Athenis Cicero cum Attico diligenter audiuit, vti ipſe teſtatur: [3] *niſi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas (quorum vtrumque audiui, quum mihi nihil ſane præter ſedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis notæ ſunt: atque eos, quos nominaui, cum Attico noſtro frequenter audiui, quum miraretur ille quidem vtrumque, Phaedrum autem etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat vnquam controuerſia, quid ego intelligerem, ſed quid probarem.* item: [4] *Zenonem, quem Philo noſter coryphæum adpellare Epicureorum ſolebat, quum Athenis eſſem, audiebam frequen-*

1 *vita Pythagoræ* §. 159. 2 *de natura Deorum lib. I. cap.* 21.
3 *de fin. bon. & mal. lib. I. c.* 5. 4 *lib. I. c.* 21. *de natur. Deor.*

ter & quidem ipſo auctore Philone: credo, vt facilius iudicarem, quam illa bene refellerentur, quum a principe Epicureorum accepiſſem, quemadmodum diceretur. tertius ex Ciceronis præceptoribus *Phædrus* Athenienſis eſt, etiam Epicureus philoſophus, cuius ipſe Cicero paſſim meminit ipſumque prædicat, vti dicitur [1] *vir bonus & ſuauis & officioſus*: ac [2] fatetur, ſe vnice diligere *Phædrum* [3] item Phædro nihil eſſe elegantius, nihil humanius. ſucceſſit ei *Patro*, quem Cicero commendat Memmio. [4] at de Demetrio Syro, cui dicendi magiſtro Cicero Athenis deditus fuit, veterum monimenta nihil produnt, cuius memoria facile potuiſſet oblitterari, niſi eam conſeruaſſet TVLLIVS.

§. VIII. Poſtquam Cicero Athenis principes philoſophiæ & dicendi facultate excellentes viros audiuerat, totam peragrauit Aſiam, in qua plura fuerunt litterarum domicilia. namque ibi deprehendimus *Mitylenen*, ſtudiis diſciplinarum & ſapientiæ inclitum oraculum, vbi *M. Claudius Marcellus*, quum bello ciuili partes Pompeii ſecutus, eo deuicto, Cæſarem ſuum inimicum metueret, in cultura bonarum artium tempore hoc vixit tranquille, vide SENECAM. [5] Tarſi, quam apoſtolus PAVLVS Tarſenſis [6] *ὐκ ἄσημον πόλιν, nobiliſſimam vrbem Ciliciæ* adpellat, quæue IOSEPHO [7] *ἀξιολογωτάτη μητρόπολις ὖσα, maxime memorabilis & metropolis eſt*, philoſophorum & artium ad humanitatem pertinentium cla-

1 *epiſt. ad diuerſos lib. XIII. ep. 1.* 2 *lib. V. de fin. bon. & mal. c. 1.* 3 *lib. I. c. 33. de natur. Deor.* 4 *lib. XIII. ep. 1. ad diuerſos.* 5 *ad Heluiam cap. 9.* 6 *Actor. XXI. v. 39.* 7 *antiquitatum Iudicar. l. I. c. 8.*

riſſima fuit ſchola, quam romani, quamuis non tanta multitudine quoque frequentarunt. vt enim ex veterum monimentis cognoſcimus, Tarſenſes ſtudia rerum philoſophicarum & optimarum artium ſumma induſtria proſecuti ſunt, quas ita coluerunt, STRABONE teſte [1] ὥσθ' ὑπερβεβλῆνται καὶ Ἀθήνας καὶ Ἀλεξάνδρειαν, *vt Athenas & Alexandriam ſuperaverint.* ſunt adhuc in Aſia loci alii celebres propter doctrinæ ſtudia, *Cnidus* quippe, vrbs Cariæ, *Magneſia* Lydiæ, *Antiochia* Syriæ, & *Rhodus* inprimis, quæ inter Aſiaticas ſcholas palmam modeſtioris tenuit eloquentiæ. inter alia vero artium ſtudia, quibus ſe tradebant Aſiatici, eloquentia præcipue fuit, quæ vt ſemel ex Pireæo, Athenarum portu euecta eſt, omnes peragrauit inſulas, auctore CICERONE. [2] at vero notant veteres diſcrimen inter Aſiaticos, Atticos & Rhodios oratores, ita, vt *Aſiaticum* dicendi genus fuerit amplum, copioſum, tumidum; *Atticum*, preſſius Aſiatico, nec vero conciſum; *Rhodium* medium inter Aſiaticum & Atticum. *Aſiatici oratores,* inquit CICERO, [3] *non contemnendi quidem nec celeritate, nec copia, ſed parum preſſi & nimis redundantes. Rhodii ſaniores & Atticorum ſimiliores*: & QVINTILIANVS [4] *Attici limati quidem & emuncti nihil inane aut redundans ferebant. Aſiana gens tumidior alioquin & iactantior vaniore etiam dicendi gloria inflata eſt. tertium mox, qui hæc diuidebant, adiecerunt genus Rhodium quod velut medium eſſe, atque ex vtroque miſtum volunt:*

1 *lib XIV.* 2 *Bruto. c. 13.* 3 *Bruto. c. 13.* 4 *lib. XII. cap. 10. inſt. orat.*

confer.

confer GERH. IO. VOSSIVM.[1] nec tamen nullum inter Asiaticos discrimen erat, quam sententiam satis confirmat CICERO, qui[2] mentionem habet duorum Asiaticæ dictionis generum, quando dicit: *genera autem Asiaticæ dictionis duo sunt: vnum sententiosum & argutum, sententiis non tam grauibus & seueris, quam concinnis & venustis: qualis in historia Timæus; in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater eius fuit: quorum vtriusque orationes sunt in primis, vt Asiatico in genere laudabiles. aliud autem genus est, non tam sententiis frequentatum, quam verbis volucre atque incitatum: quali est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato & faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Cnidius, & meus æqualis Milesius Aeschines. in iis erat admirabilis orationis cursus, ornata concinnitas non erat*; quæ verba penitus inspiciamus. notat quippe Cicero in oratoribus Asiaticis duo genera orationis, quorum alterum sit concinnum; alterum vero copiosum atque elegans; ex quibus satis adparet, quod Asiatici vigore ingenii, cuius maxima vis in venusta suauique dicendi facultate est, floruerint, quod si spectemus ambitum periodorum, quibus oratio ad leges artis composita tenetur, non vnam præ se ferunt faciem, quarum aliæ circumductæ sunt ac copiosæ; aliæ concisæ & concinnæ, aliæ vero mixtæ, quæ neque adeo amplæ, neque breuiores exsistunt. quod ad concinnum adtinet sermonem, in cognoscenda ipsius indole duo inprimis obseruari debent, partim illius ambitus,

1 *instit. orator. lib. 6. p. 467.* 2 *Bruto c. 95.*

qui

qui breuis eſt ac conciſus nec verba admittit, niſi quæ ſenſui principali exprimendo maxime ſunt neceſſaria; partim dictiones, formulæ, ſententiæ, quarum proprium eſt, vt ſint magno ſignificationis pondere; vt cogitationes mentis cum adfectibus animi coniunctas exprimant, vtque interdum quandam argutiarum venuſtatem ſecum ducant. at vero & maxima huiusmodi dicendi generis elegantia poſita eſt in coniunctione verborum, ſententiarum, quæ talis eſſe debet, vt aurium delectantem ſenſum atque ſuauem efficiant ſonum, quo ſpectant Ciceronis verba: *datur etiam venia concinnitati ſententiarum: & arguti certique & circumſcripti verborum ambitus conceduntur: de induſtriaque non ex inſidiis; ſed aperte ac palam elaboratur, vt verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria: & vt pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo ſonum:* [1] & alibi [2] dicit: *formæ vero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, vt ſequatur numerus neceſſario. nam quum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur plerumque ſit, vt numeroſe cadat.* etenim ſuauis in oratione concinna ἁρμονίας princeps fundamentum ponunt in ἀντιθέσει, παρισώσει & παρομοιώσει. primum genus eſt ANTIΘΕΣΙΣ, id eſt oppoſitio, quum modo illud, quod proprie contrarium eſt, contra ponatur, verbi gratia, *eloquentia obmutuit*, apud CICERONEM [3]

1 *oratore ad M. Brutum n. 12.* 2 *ib. n. 65.* 3 *in Bruto.*

cum

cum ratione insanit apud TERENTIVM; [1] modo vero & id, quod speciem habet contrarii, quo pertinent, vti dicuntur, priuantia e. g. *vnicum est bonum scientia*; *malum contra vnicum est inscitia*; contradicentia, v. g. *sæpe melius est, non viuere quam viuere*: confer QVINTILIANVM. [2] secundum genus est ΠΑΡΙΣΩΣΙΣ, quum voces integræque locutiones nullo coniunctæ vinculo suis interuallis distinguuntur; & tertium ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΙΣ, hoc est similitudo litterarum & vocum, quo de argumento conferri potest C. G. SCHWARTZIVS [3] huiusmodi igitur dicendi morem Asiaticos oratores obseruasse, profitetur CICERO, qui autem in eo contra artem interdum peccabant, quod perpetuas phrases & figuras habuerint prodigiosas & procul arcessitas, nec vim sententiarum rite temperata oratione conseruauerint, quo in genere multi veterum sophistarum a regulis veræ eloquentiæ discesserunt, quoniam ornamenta, & quæ orationem reddunt concinnam eamque inlustrant, vbique adhibere studebant, sed re ipsa ista consectabantur immodice, nec vsum illorum temperabant cum iudicio. tale sententiosum & argutum dictionis genus sectatus est TIMAEVS, teste CICERONE, qui TIMAEO Pythagorico philosopho iunior, Andromachi filius, domo Siculus, quiue litteris historiarum inluxit, de quibus G. I. VOSSIVS [4] videri potest. de eloquentia ipsius CICERO alio loco ita disserit: *minimus horum omnium Timæ-*

1 *Eunuch. act. I. scen. I. v. 18.* 2 *instit. orat. lib. IX. cap. 3.* 3 *diss. de orat, concinna.* 4 *de historicis græc. lib. I. c. 12. p. 81.*

us,

us, quantum autem iudicare possim, longe eruditissimus & rerum copia & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum vsum forensem. [1] alterum Asiaticum dicendi genus erat amplum, copiosum, longiores periodos, longiora commata & cola habens, quod modo elegans atque ornatum fuit, modo quoque pulchritudinem suam amisit & in effrenatam loquacitatem sine vsu degenerauit, quapropter PETRONIVS [2] *nuper ventosa isthaec & enormis loquacitas Athenas ex Asia commigrauit, animosque iuuenum ad magna surgentes veluti pestilenti quodam sidere adflauit, simulque corruptae eloquentiae regula stetit & obtinuit:* & SVETONIVS [3] *an potius Asiaticorum inanibus sententiis verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?*

§. VIIII. Asia itaque, de cuius musis, eloquentiae praecipue iam quaedam praemisimus, a CICERONE peragrata est, cuius itineris caussam his declarat verbis: *sed quum censerem remissione & moderatione vocis & commutato genere dicendi me & periculum vitare posse & temperatius dicere: vt consuetudinem dicendi mutarem, ea caussa mihi in Asiam proficiscendi fuit.* [4] princeps litterarum studium, cui in Asia sese tradidit, eloquentia fuit, cuius magistros eo tempore nobilissimos audiuit & ipsorum profecit doctrina. primus ex illis, quorum facit mentionem, est *Menippus Stra-*

1 *de oratore lib. II. n. 14.* 2 *satiric. c. 2.* 3 *Aug. c. 86.* 4 *c. 93. in Bruto.*

toni-

tonicensis, qui ab aliis Menippis, *Menippo* quippe Pergameno, qui in geographiæ in primis litteris clarus fuit, *Menippo* Comico, *Menippo* Cynico, *Menippo* Gadarensi distinguendus est quiue Stratonicensis a patria *Stratonicea* dicitur, quumque Stratonicea vrbs fuerit Cariæ, factum, vt PLVTARCHVS Menippum hunc adpellauerit Carem, confer. G. I. VOSSIVM [1] & CELLARIVM [2] secundus est *Dionysius Magnes*, qui num *Magnes* dicatur a *Magnesia* Asiæ propriæ vrbe, an a *Magnesia* Macedoniæ regione, id accuratius definiri non potest, quamuis verius sit, cum cognominatum fuisse a Magnesia vrbe Asiæ, cuius supra iniecimus mentionem. quem *Dionysium* ab aliis Dionysiis a IONSIO [3] diligenter recensitis, distinguendum subsequitur *Aeschylus Cnidius*, sic dictus a *Cnido* vrbe Cariæ, de quo præter nomen ad posterorum memoriam nihil est propagatum. quumque & alii eiusdem fuerint nominis, *Aeschylus* quippe tragicus, *Aeschylus* mathematicus, discipulus Hippocratis Chii, *Aeschylus* Menedemi Eretriensis inimicus, *Aeschylus* Agomestoris F. qui circa initium Olympiadum Atheniensibus imperauit, *Aeschylus* Corinthius; hosce cum TVLLII magistro confundere minus debemus. tandem & inter præceptores Asiaticos suos numerat Cicero *Xenoclem Adramytenum*: *Adramyttium*, siue *Adramytteum* siue *Adramytteos* seu *Adramyttion* est vrbs nobilis Mysiæ teste STEPHANO: Ἀδραμύττιον πόλις

1 *de histor. græcis lib. III. p.* 388. 2 *notitia orbis antiqui lib. III. c.* 3. *p.* 102. 3 *de scriptoribus historia philosoph. lib. III. cap.* 8. §. 2.

τῆς

τῆς κατὰ κάϊκον Μυσιάς, *Adramytteum vrbs est Mysiæ illius, quæ iuxta Caicum sita est*; a qua Xenocles habuit cognomen.

§. X. Verum enim vero his CICERO non contentus, RHODVM venit & sub veteri doctore Molone vim consummauit eloquentiæ. Rhodus est insula Asiatica clarissima post Cnidi promontorium versus orientem sita, auctore STRABONE, [1] quæ olim tribus vrbibus *Lindo*, *Camiro*, *Ialyso* habitata fuit, teste PLINIO [2] & POMPONIO MELA [3] tetrapolis vero facta est post Xerxem, Persarum regem e græcia profligatum, addita noua ciuitate, quæ nomen accepit totius insulæ & RHODVS adpellata est, vt taceamus de colosso solis ibidem erecto, opere admirando atque inter septem mundi miracula locum obtinente; de aëre insulæ huius maxime salubri, de situs opportunitate, bellica virtute, quæ commendabat Rhodios, deque ipsorum cum romanis amicitia, quippe quod argumentum VBBO EMMIVS de republica & statu Rhodiorum persecutus est. verum princeps momentum, ad quod pro dissertationis nostræ ratione attendimus, est, quod Rhodus emporium fuerit atque officina musarum, quæ vix vsquam gentium habitarunt salubrius & splendidius, quam ibi, quo & Romani aliæque gentes transmigrarunt, vt præcepta sapientiæ atque eloquentiæ haurirent. quapropter erant Rhodus & Mitylenæ sedes exsulum eruditorum, quum vtrobique litterarum studia quam maxime

1 *lib. XIV. c. 7.* 2 *lib. V. c. 31.* 3 *lib. II. cap. 7.*

florerent:

florerent: CICERO [1] dicit: *qui si facile passurus esset, te carentem patria & fortunis tuis quiete & libere viuere; cogitandum tamen tibi esset, Romæne & domi tuæ, cuiusmodi res esset, an Mitylenis aut Rhodi malles viuere.* prout autem Mitylenæ exsulem *M. Marcellum* ita adfecerunt, vt maluerit ibi, quam Romæ & domi suæ esse; sic & Q. *Metellus Numidicus* in voluntarium exsilium Rhodum profectus, ibique libris legendis atque audiendis magnis viris operam dedit, vt adparet ex LIVIO. [2] etenim philosophia atque eloquentia Rhodi effloruerunt: de philosophia nec non mathesi testatur id VITRVVIVS [3] quum in præfatione ita disserit: *Aristippum socraticum eiectum naufragio ad Rhodiorum littus, cum schemata geometricis descripta rationibus vidisset, ad comites exclamasse, bene speremus, hominum vestigia cerno, statimque in gymnasium oppidi dilatum ibi cum admiratione disputasse & muneribus ampliter donatum esse:* quod autem ad eloquentiam adtinet, *Aeschines*, Atrometi litteratoris filius Rhodum cessit in exsilium, ibique scholam aperuit, quam PLVTARCHVS διδασκαλεῖον, PHILOSTRATVS σοφιστῶν φροντιστήριον nominat, atque generis dicendi Rhodii posuit fundamentum, quippe

1 *epist. ad diuers. lib. IV. ep. 7. n. 9.* 2 *epist. LXLX.* 3 *lib. VI. de architectura.*

quod medium fuit inter Atticum atque Asiaticum, adeo vt palmam modestioris eloquentiæ inter omnes Asiaticas scholas Rhodii tenuerint, quos *saniores & Atticorum similiores* id est minus turgidos aut copiosos CICERO laudauit, quam in rem & QVINTILIANVS [1] testatur.

§. XI. Sic & Rhodus eloquentiam nutriuit CICERONIS, qui præceptorem, ad quem ibi se adplicauit, nominat *Molonem*, qui clarissimus dicendi magister fuit, etiam caussarum patronus. iam Romæ *Moloni* huic Rhodio multum dederat operæ, totumque genus dicendi penitus cognouerat CICERO: *eodem anno etiam Moloni Rhodio romæ dedimus operam & actori summo caussarum & magistro.* [2] præter Ciceronem Molo hic discipulum quoque habuit *Iul. Cæsarem*, teste SVETONIO, [3] qui illud præcipue spectabat, vt ciuilem perficeret eloquentiam, ad quam ferebatur natura, auctore PLVTARCHO. [4] sed tamen & *Posidonium* Rhodi audiuit Cicero. nam non solum PLVTARCHVS, [5] sed & ipse CICERO, [6] quando ait: *& principes illi Diodotus, Philo Antiochus, Posidonius, a quibus instituti sumus:*

1 *instit. orator. lib. XII. cap.* 10. 2 *cap.* 89. *in Bruto.* 3 *in vit. cap.* 4. 4 *vita ipsius p.* 708. 5 *vita Ciceronis p.* 862. 6 *de natura Deorum. lib. I. c.* 3.

mus; ſatis adfirmant, quod Tullius a Poſidonio quodam ſit inſtitutus, a quali autem id fuerit factum, de eo iam diſputemus. namque in veterum monimentis tres Poſidonii commemorantur, quorum primus patria *Apameenſis*, ſecundus *Alexandrinus*, antiquior & Zenonis auditor, & tertius *Obiopolita*, qui libris quatuor Atticas hiſtorias conſcripſit. quod horum primus Ciceronis magiſter fuerit, ex variis rationibus colligi poteſt, ſiquidem SVIDA auctore Poſidonius Apameenſis ſcholam habuit Rhodi, vbi Ciceronem Poſidonium philoſophum audiuiſſe clare pronunciat PLVTARCHVS, vt de ratione temporis, quæ cum ſententia hac congruit, taceamus. equidem CICERO ſuperiore loco, quo de profectione ſua commemorat, ex præceptoribus, quibus Rhodi ſe tradidit, Molonem tantum nominat, Poſidonii autem Apameenſis nullam habens mentionem; ſed id leue eſt momentum. CICERO enim ibi tradit, quorum opera in dicendi arte ſit vſus, in quibus Poſidonius, veluti philoſophus & a quo in philoſophia ſtoica redditus eſt exercitatior, minime fuit. hic igitur Poſidonius dictus *Apameenſis* ab Apamea Syriæ prope Orontis & Marſyæ confluentem, ſtoicus philoſophus, diſcipulus & ſucceſſor Panætii Rhodii iunioris magnam philoſophiæ

atque astrologiæ laudem sua ætate consecutus est, quocirca AVGVSTINVS [1] ait: *Posidonius stoicus multum astrologiæ deditus*: item [2] *Posidonius magnus astrologus idemque philosophus*; etiam apud STRABONEM [3] legimus, Pompeium magnum, quum ad bellum Mithridaticum proficiscens Rhodium venisset, ibi Posidonium differentem audiuisse, confer G. I. VOSSIVM [4] IONSIVM [5] MENAGIVM [6] I. A. FABRICIVM. [7] hæ igitur sunt amœnitates historicæ, quas ex CICERONIS conlegimus peregrinatione.

1 *de ciuitate Dei lib. V. c.* 2. 2 *lib. V. cap.* 5. 3 *lib. XV.* 4 *de historicis græcis lib. I. c.* 24. 5 *de scriptor. hist. philos. lib. II. c.* 16. §. 3. 6 *ad Laërtium lib. VII. segm.* 39. 7 *in bibliothec. græc. lib. III. cap.* 15.

EXERCITATIO

EXERCITATIO
HISTORICO-PHILOSOPHICA
DE
ATHEISMO
ARISTOTELIS.

Digitized by Google

rint nonnulli, extare in paganorum monimentis non pauca, quæ magnam interdum cum sacris oraculis similitudinem habere videntur, ista cum diuinis illis scripturis non solum conciliare, sed & ipsos auctores in christianorum, quin immo in illorum, qui æterna fruuntur felicitate, numerum referre, sibi sumserunt, cuiusmodi institutum eo alacriori studio susceperunt, quo maior erga veteres philosophos venerationis ac pietatis cultus fuit, qua de re videri potest I. H. VON SEELEN. contra alii fuerunt, qui ex ipsorum scriptis eiusmodi collegerunt sententias doctrinasque, quæ a vera ratione de deo sentiendi essent alienæ, adeoque in illis crimen *atheismi* notarunt, id quod aliis nimis durum visum fuit, quippe qui caussas horum philosophorum egerunt. fecit id elegantissima dissertatione IO. CHRIST. WOLFIVS,[2] quumque IO. HENRICVS FOPPIVS pro illorum opinione, qui veteres philosophos adcusant atheismi, duas ederet dissertationes,[3] aduersus istas IACOBVS HASAEVS[4] arma sua tulit. quæ quamuis magna exemplorum copia probare atque illustrare possemus, sufficiat tamen, vnum ex multis ARISTOTELEM produxisse.

§. II. Multum disputatum fuit de religione ac doctrinis ARISTOTELIS, quæ deum, eius opera, eiusdem cultum & alias res diuinas spectant, ita vt alii hac in re de philosopho hoc senserint præclare; alii vero minus, quæ tradidit, probauerint. namque quod ad priores adtinet, constat ex monimentis historiarum

1 *de script. gentil. falso in christ. ordinem relatis.* 2 *de atheismi falso suspectis.* 3 *de atheismo philos. gentil. celebrior. Brem.* 1714. 4 *de gentil. philos. atheismi falso suspectis Brem.* 1716.

 phi-

philosophiæ quanta dignitas, quantaue auctoritas habita sit ARISTOTELI a doctoribus illis, vti dicuntur, *scholasticis*, ex quibus *Colonienses* libro quodam de *salute Aristotelis* tam magnificum ipsi statuerunt pretium, vt istum in societatem ac numerum sanctorum adscripserint, ac seruatoris nostri *præcursorem* in cognoscendis rebus naturalibus dixerint, de quibus H. C. AGRIPPA [1] ita disserit: *Aristoteles dignissimus latinorum gymnasiorum doctor & quem Colonienses mei theologi diuis annumerarent, librumque sub prelo euulgatum ederent, cui titulum facerent de salute Aristotelis, quem theologica insuper glossa illustrarunt, in cuius calce concludunt, Aristotelem sic fuisse Christi præcursorem in naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptista in gratuitis.* * quapropter non est caussa nobis, cur admiratio nos subeat, quod ista ætate tam putida fuerit barbaries, tamque luctuosa rerum christianarum facies, vt ex Aristotelis libris viam ad felicitatem, quæ constanti ac sempiterna retinetur possessione, demonstrare, istosque apud populum in sacro cœtu concilioque explicare, quidam instituerint, cuius rei testem habemus MELANCHTHONEM: [2] *audiuimus, quosdam pro concione ablegato euangelio ethica Aristotelis explicare.* & alio loco [3] dicit: *quidam Licentiatus dixit: si amitteremus omnes libros propheticos & apostolicos, posse doctrinam euangelii reparari ex ethicis Aristotelis.* nec defuerunt recentiori ætate, qui singulari philosophi huius amore capti iudicarunt, quod iste monimentis suis doctrinas di-

1 *de vanitat. scient. cap.* 54. 2 *apolog. A. C. pag.* 62.
3 *l. c. p.* 492.

uinis

uinis oraculis plane consentaneas prodiderit, ac omne pietatis studium exercuerit, vti FORTVNIVS LICETVS *de pietate Aristotelis erga deum & homines & de animarum rationalium immortalitate secundum opinionem Aristotelis* [1] scripsit; cui adhuc duos, qui religionem nostram professi sunt, adiungere possumus. quorum est alter IO. ZEISOLDVS, celeberrimus quondam academiæ nostræ philosophus, qui librum de *Aristotelis in illis, quæ ex lumine naturæ innotescunt, cum scriptura sacra consensu, ab eaque adparente dissensu* [2] edidit, & Aristotelis consensum cum diuina scriptura demonstrare sibi sumsit, quod institutum quam minus feliciter successerit, adeoque opera male sit posita, ostendit venerandus BVDDEVS. [3] hinc & de isto dicit PASCHIVS. [4] *sed si verum fatendum, nititur sæpe præsumta viri alias doctissimi conciliatio lubrico fundamento, tribuunturque nonnunquam ex intempestiuo hoc conciliandi studio tales philosopho sententiæ, quæ ipsi in mentem non venerunt.* alter est CHRISTIANVS DREIERVS, qui integram Aristotelis philosophiam in deum reduci & in eo vltimo adquiescere, adfirmauit, [5] vt de aliis, IVLIO CAESARE SCALIGERO, ANTONIO SIRMONDO, AVGVSTINO NIPHO, quos commemorat quoque FABRICIVS, [6] taceamus.

* de libro hoc videri potest VINC. PLACCIVS theatro anonymor. & pseudonym. p. 77. & I. A. FABRICIVS biblioth. græc. lib. III. cap. 6.

1 *Patau. 1629. fol.* 2 *Ien. 1667. 4.* 3 *obseru. Hal. tom. 3. obseru. 13. §. 5. 6. p. 239. sqq.* 4 *introd. in rem litterar. moral. veter. cap. 11. §. 11. p. 593. tr. de var. mod. moralia trad.* 5 *philos. prim. p. 43.* 6 *biblioth. græc. lib. III. cap. 6. p. 176.*

p. 176. mentionem facit libri: *quæstio magistralis, ostendens per auctoritates scripturæ diuinæ, quid iuxta saniorum doctorum sententiam probabilius dici possit de saluatione Aristotelis Stagiritæ*, editi Coloniæ a *Lamberto* quodam de *Monte*.

§. III. Prout autem christianæ religionis homines Aristotelem magnis adfecerunt honoribus, veluti philosophum, cuius doctrinæ diuina abundarent sapientia, ita quoque Iudæi istum genti suæ vindicarunt, quod quum res ipsa negaret, fabulis ac commentitiis argumentis confirmare, summa adnisi sunt ope. alii pro suo rerum fictitiarum studio Aristotelem, Iudæum Hierosolymitanum e tribu Beniamin genus suum duxisse, prodiderunt, videatur BARTOLOCCIVS.[1] alii autem, ne tam magnum atque impudens dicerent mendacium, nugati sunt, istum in extremo vitæ constitutum Iudæorum sacris, proselyti instar se addixisse, id quod credi voluit R. IOSEPH filius SCHEMTOV.[2] quibus figmentis SCIPION. SGAMBATVM[3] adduci potuisse, vt verisimile existimaret, Aristotelem aut genere, aut disciplina aut cultu fuisse Iudæum, id est maxime demirandum, quum hæc omnia plena sint nugarum, atque aperte significent fabulas. nec quis, vi verum percipiendi præditus fidem adiunget narrationi, quod Aristoteles quotidie hac precum formula vsus fuerit, quæ a BARTOLOCCIO profertur ex bibliothecæ Vaticanæ codice, manu exarato & inscripto: מוסרי הפילוסופים *eruditiones philosophorum*:

1 *bibl. Rabbin. tom. I. p. 471.* 2 *præfat. ad exposit. in libr. Aristotel. de moribus.* 3 *archiu. V. T. p. 457. sqq.*

terri-

terribilis, cuius dominio me subiiciam,
& æterne, qui nunquam (regnare) *cessas,*
& auctor omnium rerum,
libera me ab igne tuo magno.

aut quod Alexander Macedo, quum victor Hierosolymas in suam redegisset potestatem, magistrum suum Aristotelem thesauro librorum Salomonis præfecerit; qui vero quidquid boni in illis inuenerit, huius furtum fecerit litterarium, idque omne, additis quibusdam grauissimis erroribus, ac speciatim de æternitate mundi, suo ipsius nomine ediderit, qua de re legas IACOBVM THOMASIVM [1] PETRVM BAELIVM, [2] & qui hæc omnia diligentissime conlegit, IO. CHRISTOPH. WOLFIVM. [3]

§. IIII. Sic Aristoteles aliis visus est christianus; aliis vero Iudæus: & quem fugiat, quam amplissimis ornatus fuerit laudibus, veluti sortem mortalis generis humani excedens, cuiusue merita nemo admiratione, multo minus cultu aut oratione consequi posset? ex quibus religiosis ipsius cultoribus PERERIVM [4] tantum nominamus, in hæc verba erumpentem: *huius igitur viri, quem admirata est antiquitas, posteritas vero etiam venerata, & vt Lucretii verbis vtar,*

qui genus humanum ingenio superauit & omnes
præstrinxit stellas, exortus vti æthereus sol;

huius inquam viri præstantiam virtutesque laudando consequi velle, simile est, vt si quis vellet oceanum exhaurire, aut stellas cæli dinu-

1 *de plagio litter.* §. 364. p. 160. 2 *diction. histor. crit. tom.* I. p. 346. 3 *biblioth. Hebr.* n. 356. p. 217. 4 *lib.* V. *cap.* I. *physic.*

merare

merare & mundi totius magnitudinem manibus suis metiri. enim vero alii hunc philosophiæ doctorem adcusarunt impietatis, quin immo ordini illorum adscripserunt, qui veritati grauissimæ clarissimæque, quod detur summum numen, maximam vim intulerunt, eamque destruere sunt conati; id quod vtraque ætate factum esse, ex historiarum monimentis cognoscimus. namque æuo vetustiori Athenienses illum criminis insimularunt, quod esset ἀσεβὴς καὶ ἄθεος, & ipse metu impulsus, ne supremo adficeretur supplicio, Athenis res suas transtulit Chalcidem, quod ab Eurymedonte sacrorum antistite adcusatus esset impietatis, siue vt Phauorinus tradidit, a Demophilo, teste DIOGENE LAERTIO, [1] quamuis hos ambos eiusdem adcusationis auctores nominet ATHENAEVS: [2] confer THOMAM STANLEIVM. [3] recentiori vero ætate adhuc diligentiori opera studioque ea, quæ philosophus hic sensit dixitque de Deo, suspecta reddere, eaque grauissimorum errorum plena esse, demonstrare adlaborarunt, prout VALERIANVS MAGNVS de *atheismo Aristotelis* MDCXLVII. scripsit, & GVIL. POSTELLVS dedicatione, quam liber ipsius *Iustini Martyris euersio Aristotelicorum dogmatum* præ se habet, de isto ita iudicauit: *nullus autem sit reipublicæ periculosior aut euersione dignior hostis familiari & domestico. suscepi in falsa Aristotelis dogmata bellum Iustini Martyris & philosophi præstantissimi fretus armis & fidei cum martyre consimilis lorica tectus, eo quod vt olim omnia fere hereseon se-*

1 *lib. V. segm. 5.* 2 *lib. XV. p. 696.* 3 *histor. philos. part. V. cap. 9. p. 422.*

mina

mina ex vno Ariſtotele emerſere, ita hodie atheorum cohors inde manat, adde IO. LAVNOIVM. [1] qui & aliorum de Ariſtotele ſiniſtre ſentientium iudicia conlegit. ſed præter hos alii adhuc eandem aduerſus noſtrum fecerunt cenſuram, ex quibus SAMVEL PARKERVS [2] eum *atheorum omnium principem atque ipſo Epicuro apertiorem religionis hoſtem pronuntiat*; quodue ſit *atheus & apertus religionis hoſtis*, id ex inſtituto probandum ſibi ſumſit AVCTOR obſeru. Hallenſ. [3] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [4] dicit: *certe, quæ de deo, eiusque cum materia nexu neceſſario, mundi quoque æternitate docet, eiusmodi philoſophiæ ſyſtema exhibent, quod cum atheiſmo conſiſtere queat*: nec non ANDREAS RVDIGERVS [5] varia loca profert, quæ mentem a vera de deo ſentiendi ratione alienam prodant, quibus addenda ſunt ea, quæ hac de re diſſerit IENKIN THOMASIVS. [6]

§. V. Quibus adparet, quanta ſit diuerſitas opinionum de Ariſtotele eiusdemque doctrinis, ita vt alii in ipſius laudes ſint effuſi, alios vero omnem pietatis exiſtimationem illi adimere videamus, quapropter quum nobis quoque ſit in animo, de atheismo philoſophi huius tractare, non ab re eſſe duximus, illorum ſententiam, qui magiſtrum ſuum Ariſtotelem tam ſancte pieque colunt, accuratius examinare. id vero melius nobis peregiſſe videbimur, ſi generatim de ſtudio multorum veteres phi-

1 *de varia Ariſtotelis fortuna cap. 14.* 2 *de deo & prouid. diuin. diſp. I. ſect. 24. p. 65.* 3 *tom. VIII. obſeru. 10. p. 209.* 4 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtition. cap. I. §. 15.* 5 *phyſic. diuin. lib. I. cap. 2. ſect. I. §. 11. ſqq.* 6 *hiſtor. philoſoph. de atheiſm. cap. 2. p. 48.*

loſo-

losophos cum scripturis sacris conciliandi dixerimus, ostendendo, quod partim huiusmodi institutæ conciliationes sint nullius momenti, partim minime ea, qua deceat ratione, possint institui. atqui vt de priori momento disseramus, in propatulo est, quod huiusmodi opinio tam magnifica de Aristotele ex corrupto animi adfectu, quo ipsi plane consecrati fuerunt, originem suam habeat, quæ vt fieret amplior & plurium occuparet animos, in id imprimis omnem contulerunt laborem, vt ostenderent, doctrinas Aristotelis plane esse consentaneas diuinis scripturis. pro studio quippe, quo quisque philosophum suum ex antiqua ætate prosequebatur, huiusmodi conciliationes sæpius sunt institutæ, id quod non solum Aristotelis, sed & Platonis aliorumque philosophorum cultores fecerunt. namque si PLATONEM respiciamus, negotio huic non mediocrem dederunt operam BESSARIO, MARS. FICINVS, FRANCISCVS PATRICIVS, LIVIVS GALANTES & plures alii, quorum mentionem habet FABRICIVS.[1] & quem fugiat, quo amore captus fuerit IVSTVS LIPSIVS in præcepta & doctrinas *Stoicorum*, quas ad sententias diuinarum litterarum interpretari, adeoque philosophiæ huic magnam efficere auctoritatem, summa opera adlaborauit, prout ipse profitetur, *non alios e priscis magis consentire cum christiana pietate quam eos, qui a stoica domo*;[2] cuius rei & IACOBVS THOMASIVS[3] exhibet testimonium, quando dicit: *verum id erat Lipsio propositum, vt quemadmodum Ari-*

1 *biblioth. græc. lib. III. cap. 1. p. 38.* 2 *centur. I. miscell. epist. 33.* 3 *origin. histor. phil. & ecclesiast. p. 60.*

stote

stotelem scholastici, sic ipse Stoicos suos, quoad posset, maxime reduceret in gratiam cum religione christiana. * sic & fuerunt, qui EPICVRI doctrinas cum sacris pandectis in gratiam reduci posse facillimo negotio, sibi persuaserunt, ac ipsius sententias de *atomis* cum Mosis historia diuinæ generationis egregie conuenire, contenderunt. hinc EDMVNDVS DIKINSON [1] dicit: *quum suscepissem philosophiam Mosaicam pro virili mea dilucidandam cunctisque serio perpensis firme concepissem, munus illud nulla ratione melius, quam corpusculari vel, vt loquuntur, atomica præstandum fore.*

* huc etiam speciatim pertinent ea, quæ de SENECA & EPICTETO eorumque doctrinis, cum oraculis diuinis conuenientibus proferuntur. de SENECA multos auctores LINTRVPIVS præfatione ad SVANINGII Senecæ theol. natural. contemplat. Haun 1710. 4. conlegit; EPICTETVS autem a BARTHIO aduersar. lib III. cap. 10. & 16. christianus est dictus; BERKELIVS not. ad enchir. cap. 37. commemoratis Epicteti doctrinis addit: *parum abest, quin exclamem, o sancte Epictete!* POIRET œconom. diuin. lib. III. cap. 13. vocat illum *diuinum senem*, neque dubitat, *futurum, quando Christus adpariturus est, vt ille una cum eo in gloria compareat.* conf MICH. ROSSALIVS disq. de Epicteto, qua probatur, eum non fuisse Christianum Grœning. 1708. 8.

§. VI. Quod si igitur homines praui adfectus impulsu commoti sint ad huiusmodi conciliandi studium, facile exinde iudicare possumus,

[1] *physic. veter. & ver. cap. 2. pr. p. 11.*

ſumus, quanta ſimplicis veritatis promouendæ ipſis fuerit cura, cuius quippe nullam habuerunt rationem, & perditæ mentis cupiditati ſatisfacere, laborarunt. quid multa? quilibet mediocri iudicandi virtute præditus percipere poteſt, quam ieiunæ aridæque ſint ſæpius tales conciliationes, quod vt fiat manifeſtum, non ab re erit, hanc in rem exempla quædam proferre. ſic BESSARIO eam ob cauſſam PLATONEM cum oraculis dei conſentire putat, quod plus fidei, quam demonſtrationibus tribuerit; *Plato*, ait, *in hoc præcipue cum noſtra religione conuenire videtur, quod nullam quærit demonſtrationis rationem, ſed primam præcipuamque omnium virtutum fidem conſtituit, per quam res diuinas merito colendas exiſtimat*; quaſi fides Platonis, hominis rationis tantum lumine inluſtrati & adhuc paganorum ſacris initiati eadem ſit ac fides, quam doctores religionis chriſtianæ docent, quæ ſeruatore generis humani nititur, cuiusue nemo per vires naturæ, ſed gratiam ſpiritus ſancti particeps eſſe poteſt. AVGVSTINVS STEVCHVS, [1] vt conſenſum Ariſtotelis cum Moſe demonſtraret, momentum illius inter alia in eo poſuit, quod ad ſimilitudinem libri generationis diuinæ adfirmauerit, deum marem & feminam πρὸς τὴν κοινωνίαν produxiſſe, quod ſane ita firmum ſtatutumque eſt, vt a nemine, ſiue ſit politus, ſiue rudis ingenio, vocetur in dubium. quin immo interdum fuerunt ea licentia, vel potius audacia ac temeritate, vt ſancta profanis, religioſa ac pia impiis, lumina tenebris, ſumma infimis

1 *de perenni philoſ. lib. X. cap. 20.*

miſce-

miscerent turbarentque, cui impudentiæ insignem reliquit locum IVSTVS LIPSIVS, qui per fatum Stoicum intelligit *æternum prouidentiæ decretum, quod tolli non magis e rebus potest, quam prouidentia ipsa*:[1] quid? ipsam prouidentiam, quam ex sacris litteris cognoscimus quamue profitemur pie, ad VELLEII exemplum apud CICERONEM[2] qui eam per ludibrium *anum fatidicam* Stoicorum vocat, ita adloquitur: *ades nostra anus, ades amanda nobis super omnes veneres & venerum amores!*[3] quæ verba neque pectus, neque scribendi genus hominis christiani produnt, & sane miramur, magnum Lipsii ingenium in tam futiles, commentitias ac impias sententias incidisse. atque etiam alia Stoicorum delirantium somnia tam pulcre interpretari potest. sed, quæ attigimus exempla, sufficiant.

§. VII. At vero hæ conciliationes non solum sunt nullius momenti, sed & ex veritate ea, qua decet ratione, minime possunt institui, quæ sententia nostra verbosius explicari potest. primum enim sacer codex, qui religionis christianæ doctrinas tradit, eiusmodi complectitur res ac veritates, quas nemo humanæ mentis oculis intueri, vique rationis cognoscere potest, prout omnes illæ sunt, quæ viam ad veram eamque sempiternam felicitatem consequendam monstrant. equidem facile concedimus, quod ratio nostra emendata atque diligenti exercitatione perpolita nihil neque adfirmet, neque neget, quod diuinis effatis sit aduersum; multa tamen eaque grauiora veritatum momenta illis insunt, quæ in-

1 *de constant. lib. I. cap. 19.* 2 *de natur. deor. lib. I. cap. 8.*
3 *lib. I. diss. II phys.*

tellectus noster sua percipiendi vi minime consequi potest. adhæc paganorum philosophi rationi emendandæ nullam dederunt operam, quin etiam adfectuum cupiditatibus indulgentes, istam corruperunt maxime, adeo vt philosophia, quæ veritates suas ex lumine sanæ rationis deducit, non sit eadem ac doctrina huiusmodi philosophorum. quod si enim hoc fecissent, pro veritatis indole, quæ simplex atque vna est, quæue vna eademque ratione cognoscitur ac percipitur; tanta sane diuersitas veritatum principalium, totque veterum philosophorum sectæ non fuissent, prout alia sententiarum principia adhibuit PLATO, alia ARISTOTELES, alia ZENO, alia EPICVRVS. atqui certe in summis erroribus & maximarum rerum, dei quippe, prouidentiæ diuinæ, animæ naturæ atque immortalitatis ignoratione sunt versati, quas tenebras & ille, qui recta vtitur ratione, dissipare & aliis in hisce momentis clarissimum præferre potest lumen. id quod diuinus apostolus PAVLLVS [1] pro sua iudicii grauitate breuibus, sed magna verborum virtute exprimit: *ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν*, *vani futilesque facti sunt cogitationibus meditationibusque*, *καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία*; id est, quoniam intellectus ipsorum veræ sapientiæ non capax, crassis occultatus & circumfusus est tenebris errorum; qua interpretatione explanamus vocem *καρδίας* per *intellectum*, quæ significatio & alio loco apostoli huius [2] confirmatur, quando dicit: *τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν.* immo addit: *φάσκον-*

1 *Rom. I. v. 21.* 2 *Rom. II. v. 15.*

τες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, hisque verbis significat, quod summo elati spiritu sibi ipsis videantur sapientes ac grauissimi sapientiæ doctores; re ipsa autem in stultitiam sint deducti. en! hæc scripsit PAVLLVS ad romanos, qui omnem litterarum sapientiæque vindicabant sibi gloriam, qui principes gentium cultissimarum habebantur, quiue græcorum doctrinas de rebus diuinis emendasse, liberali mente sibi persuadebant.

§. VIII. In tam crassis igitur erroribus in rebus, quæ mentis tantum agitationem ac contemplationem spectant, quamnam lucem in doctrinis morum, quæue ad vitam bene conformandam valere debent, præferre potuerunt veteres philosophi? quantam sane speciem pulcritudinis præ se habent illorum præcepta, tanta omnino eorum adparebit deformitas, si in interiorem illorum indolem, quam veluti conclusiones ex principiis suis deductæ habent, penetramus, id quod per exemplorum vim corroborare volumus. sic PYTHAGORAS & PLATO vltimum hominis finem esse ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ, *similitudinem dei* docuerunt, ad quam perueniendi medium præter cognitionem sui ipsius esset κάθαρσις, *purgatio*, quam sequi deberet ἄνοδος, seu *adscensus* vel arcta cum deo coniunctio, cuius rei testimonia a scriptoribus, qui modo generatim, modo speciatim historiam philosophicam illustrarunt, collecta fuerunt copiose: quo autem fundamento nitatur hæc doctrina, ostendamus. scilicet primum communis veterum fuit opinio, quod anima nostra, aut potius mens pars sit diuinæ naturæ, cui præter

alios PYTHAGORAS & PLATO imprimis sese addixerunt. ad illum quod adtinet, testatur THEODORETVS, [1] apud Pythagoram & Platonem intellectum nihil aliud fuisse, quam diuinam partem, quod etiam ex definitione, quam dedit de deo, patet, veluti *animo per vniuersam rerum naturam commeante & intento: ex quo etiam animalium omnium vita capiatur*, teste MINVCIO FELICE, [2] quæ de Pythagoræ sententia depromta sunt ex CICERONE, [3] adde CLEMENTEM *Alexandrinum*, [4] THOM. STANLEIVM [5] PETR. DAN. HVETIVM. [6] quod autem etiam PLATO huius fuerit opinionis, animam humanam ex animo diuino & per omnem rerum naturam diffuso esse tractam, ea satis confirmant, quæ hac de re legimus apud ipsum PLATONEM [7] ALCINOVM [8] MACROBIVM [9] EVSEBIVM [10] NEMESIVM [11] PETRVM GASSENDVM [12] IACOBVM THOMASIVM. [13] sic posita animæ humanæ diuina indole, porro *descensum quemdam* illius e cœlo in terram statuebant, cuius modum rationemque commemorat MACROBIVS: [14] *secundum hos ergo, quorum secta amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscumque contagione corporis liberæ cœlum possident. quæ vero appetentiam corporis & hujus, quam in terris vitam vocamus, ab illa specula altissima & perpetua luce*

1 *de curat. græc. adfect. lib V. p.* 516. 2 *Octau. cap.* 19. § 7. 3 *de nat. deor. lib.* I *cap.* II. 4 *Strom. lib. V. p.* 590 5 *histor. philos. part. VIII. p.* 763. 6 *quæst. Alnet. lib. II. cap.* 8. 7 *Tim. p.* 713. 8 *introduct Platon. cap.* 17. 9 *somn Scipion. lib. I. cap.* 21. 10 *præp. euang lib. XIII. cap.* 16. 11 *de natur. hom. cap* 2. 12 *syntagm. philos. Epic. part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 1. *sect.* 2. *cap.* 6. 13 *de stoica mund. exustion. diss. XXI. th.* 18. 14 *somn. Scipion. lib. I. cap.* 11.

despi-

despiciens desiderio latenti cogitauerit, e pondere ipso terrenæ cogitationis paullatim in inferiora delabitur. nec subito hac perfecta incorporalitate luteum corpus inducitur; sed sensim per tacita detrimenta & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis recessum in quadam siderei corporis incrementa turgescit. in singulis enim sphæris, quæ cælo subiectæ sunt, ætherea obuolutione vestitur vt per eas gradatim societati huius indumenti testei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot sphæras transit, ad hanc peruenit, quæ in terris vita vocitatur. quæ anima e cælo in terram delapsa, ex sententia Pythagoræ & Platonis cum corpore coniungitur; hacque coniunctione, quum ex materia omne gignatur malum, contrahit sibi prauam ac corruptam indolem, quæ est tertia doctrina, cuius in quæstionis nostræ gratiam habenda est ratio. etenim veteres pagani, quum inscitia primæ mali originis laborarent, ac motuum corporis vim, cui anima vix poterat resistere, sentirent, in eam ingressi sunt sententiam, fundamentum omnis mali positum esse in corpore ac materia, adeoque corpus, veluti carcerem, vbi anima pœnas det, habendum existimarunt. Pythagoræ hanc sententiam diserte tribuit IVSTVS LIPSIVS[1] ad EVSEBIVM[2] prouocans, qui hanc Pythagoræ referat doctrinam: *principiorum alterum esse vnionem, id est deum & bonum, alterum infinitum & binionem, id est dæmonem & malum, circa quem materialis multitudo est*; quod & satis notum est de Platone, quamuis minime sit auctor huius opinionis, vt putat

1 *physiol. Stoic. lib. I. dissert.* 14. 2 *præpar. euangelic. lib.* XIIII.

CLEOMBROTVS apud PLVTARCHVM, [1] *Platonem principio, quod qualitates, quæ gignuntur, vt subiectum sustinet, materiam nunc vocant. excogitato, multis magnisque philosophos liberasse difficultatibus*; siquidem illam Platone multo antiquiorem esse constat, cuius momenti testimonia studiose collegit PETRVS DANIEL HVETIVS. [2]

§. VIIII. Quam opinionem de animæ natura, descensu atque ex coniunctione cum corpore contracta prauitate quum mentibus suis comprehendissent Pythagoras & Plato, ἄνοδον illius, seu *adscensum*, quo e vinculis corporis tanquam ex carcere euolaret, seque iterum cum deo, vnde ipsius natura esset desumta, coniungeret, promouere omni studio annisi sunt. qua sententia explicari debet illorum ὁμοίωσις τȣ̃ Θεȣ̃, quam vltimum finem esse hominis dixerunt, qua in re consentiebant Pythagoras & Plato, quod testatur STOBAEVS [3] Σωκράτης, Πλάτων ταυτὰ τῷ Πυθαγόρᾳ τέλος ὁμοίωσιν θεῷ εἶναι λέγȣσι, *Socrates & Plato, quemadmodum Pythagoras, finem dixerunt dei similitudinem*, nisi quod Plato facultati ad hanc dei similitudinem perueniendi, his verbis: κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ posuerit limites, vide IO. SCHEFFERVM. [4] duplici autem ratione hunc animæ adscensum fieri posse, existimabant. primum quando anima re ipsa soluatur a vinculo corporis, & ad diuinam dei sedem transferatur; deinde si in corpore quidem veluti carcere, in quem fuerit coniecta, adhuc degat, sed omnem adhibeat operam, vt

1 *de defect. oracul. p.* 414. 2 *quæstion. Alnet. lib. III. cap.* II. *Origen. lib. II. cap.* 2. *qu* 6. 3 *lib. II. eclog. cap.* 3. 4 *de natur. & constit. phil. Italic. cap.* 6. 7.

libe-

liberata a labe corporis, ad pristinam libertatem puritatemque, ac denique ad vnionem cum deo possit peruenire. cuius posterioris adscensus iterum duplex erat via: altera *philosophica*; altera vero *theurgica*. quod ad *philosophicam* pertinet, commendauit Pythogoras καθάρσεως studium, quæ cum cognitione sui ipsius & conuersione in seipsum ἐπιστροφῇ εἰς ἑαυτὸν faciliorem ἄνοδον πρὸς τὸν Θεὸν efficeret, confer HIEROCLEM [1] & BVDDEVM. [2] Plato autem æque ac Pythagoras inter media finem illum attingendi retulit puritatis studium, vt anima seiungeret se a corpore eiusque inquinamentis, [3] hinc & philosophiam dixit μελέτην θανάτε, *meditationem mortis*. ad viam *theurgicam* vero necessaria erant varia purgationis externæ genera, modo per aërem, modo per aquam, modo per ignem, in quorum vsu multi celebres fuerunt ritus, id quod pluribus exposuit IO. LOMELERVS. [4]

§. X. Si quis singulari amoris adfectu erga philosophiam Pythagoræ & Platonis esset occupatus, facile occasionem doctrinas illas cum christiana disciplina contendendi captare posset. sane vt PAVLLVS [5] τὴν ἀπόθεσιν τε παλαιε ἀνθρώπε hominibus christianæ religionis necessariam esse dicit; ita HIEROCLES [6] a sapientiæ cultoribus postulat τὴν τῶν ὑλικῶν μολυσμῶν ἀπόθεσιν; vtque AVCTOR epistolæ ad Hebræos conscriptæ [7] μετάνοιαν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων commendat; ita HIEROCLES [8] confirmat, illos, qui societatem cum deo adpe-

1 *comment in aur. carm. Pythag. cap. 66. p. 222. cap. 70. p. 226.* 2 *analect. hist. phil. p. 368.* 3 *Phædon. tom I. p. 67. opp.* 4 *de veter. gentil lustration.* 5 *Ephes. IV. v. 22.* 6 *c. l. p. 26. 226.* 7 *cap. VI. v. 1.* 8 *p. 10.*

terent, debere ſe *ἀπὸ τȣ̃ θνητοειδȣ̃ς σώματος* disiungere; vtque PLATO [1] dicit: *μὴ καθαρῷ καθαρȣ̃ ἐφάπτεσθαι μὴ ȣ̓ θεμιτὸν*, ita PAVLLVS [2] ſcripſit: *τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ*; item *καὶ ἀκαθάρτȣ μὴ ἅπτεσθε.* ſed quanta videtur conuenientia effatorum Pythagoræ & Platonis cum ſacris ſcripturis, ſi iſta veluti concluſiones tantum, & ipſorum verba conſideramus; tanta ſane eſt diſſimilitudo intuitu principiorum, quibus illa nituntur. omnia enim plena ſunt errorum, quorum hoc in momento grauiſſimus eſt, quod anima hominum pars ſit naturæ diuinæ, cuiusmodi doctrinam adfirmare ac profiteri, plane ab omni ratione, ne de diuina dicamus reuelatione, alienum eſt. de cetero ſententia hæc, quæ omnes fere philoſophos oppleuerat, alios eosque plures peperit errores, & fundamentum fuit multarum doctrinarum, quæ videntur elegantiſſimæ ac præſtantiſſimæ, re ipſa autem ſunt abſurdæ atque impiæ. quam in rem, ſi diſſertationis rationi eſſet conſentaneum, vberius adhuc exempla e Stoicorum præcipue philoſophia deprompta proferre poſſem; ſed ſufficiat, breuibus ea, quæ antiquis philoſophiæ magiſtris de immortalitate animæ placent, attingere. ita prædicatur in illis rei huius cognitio, atque argumentorum, quibus veritas hæc de immortali animæ noſtræ indole innixa, vim per illorum teſtimonia adhuc augeri ac corroborari poſſe multi ſibi perſuadent, cuiusmodi collegit HARTSCHMIDIVS [3] & PETR. DANIEL HVETIVS [4] verum

1 *Phædon. tom. I. p. 67. opp.* 2 *2. Cor. VI v. 14. ſqq.* 3 *de immortalitate animæ humana.* 4 *quæſtion. Alnetan. lib. II. cap. 8. §. 3.*

omnes

omnes illi, qui originem animæ ex diuina natura deriuabant eamque iterum in hanc reuersuram contendebant, minime adfirmarunt, illam esse immortalem, id est propriam subsistendi vim retinere, sed potius non posse destrui, quæ discrepantia satis est insignis.

§. XI. Ex his a nobis satis superque dictis, quod ratio humana dignitatem ac maiestatem veritatum, quæ sacris litteris insunt, non semper capere possit; quodue veteres philosophi lumen, quod natura ipsis fuerat dilargita, tenebris adfectuum atque errorum obscurauerint maxime, efficitur conclusio, inane esse studium, illorum doctrinas cum sacris scripturis contendendi. equidem, si dono rationis a deo dato legitimo modo vsi fuissent, nec prauis animi adfectibus tam maximum reliquissent locum, facile has falsas opiniones ac turbulentos errores vitare, etiam sibi eripere potuissent; sed quid mirum, quod in tanto prauarum cupiditatum studio, ratio ipsorum circumfusa fuerit tenebris? quapropter etiam apostolus PAVLLVS [1] adfirmat, quod corruptio mentis, libido quippe adfectuum hunc opinionum morbum, hanc intellectus ægrotationem effecerit, quando dicit: *τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης*, quod pluribus exemplo græcorum philosophorum clarissime demonstrat CAMPEGIVS VITRINGA. [2] verum nobis obiici posse videmus, quod veteres philosophi ex paganorum ordine multa ope traditionis cognouerint, vt adeo institutum, quo illorum do-

1 *Ephes. IV. v. 22.* 2 *dissert. de philos. græcor. vitio affectuum corrupta lib. 3. cap. 12. p. 633. obseru. sacrar.*

ctrinarum cum ſacris tabulis conuenientia oſtendatur, non plane ſit contemnendum. nec negamus, quod pagani hominis peregrinationes, ſi non in ipſam Iudæorum prouinciam, ad Aegyptios tamen fecerint, quorum ſacerdotes memoriam legum ac conſuetudinum Iudæorum tenebant, id quod de THALETE *Mileſio*, PLATONE & EVRIPIDE confirmat DIOGENES LAERTIVS,[1] & pluribus aliis DIODORVS *Siculus*;[2] quibus rationibus & hæc a multis additur, quod Ptolemæi magnum librorum numerum ex omnium gentium librariis theſauris conquiſitum comportare procurauerint, eoque ipſo græcis aliisque gentibus ſacros Ebræorum libros euoluendi ſuppeditauerint occaſionem, prout quoque ex plurium opinione auſpiciis *Ptolomæi Philadelphi* conuerſio ſacrarum litterarum in gentium linguam ſit facta, vt de aliis argumentis in præſens taceamus, quæ a nauigatione Ophiritica Salomonis iuſſu facta, eiusdem cum gentium feminis connubio, reginæ Aethiopicæ ad eundem acceſſu & aliunde petuntur. hinc MVTIVS PANSA[3] dicit: *ebraica æmulantes plerique multa ſuis in ſcriptis inſeruerunt, paucis mutatis. erant enim vel teſte Euſebio, ante Ptolemæum diuinæ ſcripturæ in græcam linguam traductæ. multa Theopompus, multa Theodotus tragœdiarum ſcriptor, multa Euripides, Sophocles, Phocylides, Diphilus, Menander & ceteri ab eis ſuffurati ſunt, ita vt integras chartas, columnas integras, vel ab eis carmine redditas, vel rhetorico fuco exornatas*

1 *lib.* I. *ſegm.* 27. *lib.* III. *ſegm.* 6. 2 *lib.* I. *p.* 60. 3 *oſcul. ethnic. & chriſtian. philoſ. præf.*

apud

apud illos legerim a prouerbiis & sapientia Salomonis desumptas: confer GOTHOFR. VOCKERODT. [1] sed tamen oracula diuina, & quae de illis ad ipsorum notitiam peruenerunt, gentes non solum minus recte intellexisse, sed & fabulis aliisque a sacra veritate aberrantibus opinionibus corrupisse, quem fugit? quin immo philosophi iudaicarum rerum vel parum vel minime erant studiosi, iisque multa exprobrabant vitia. post natum quidem generis humani seruatorem, quum temporis complementum aduenisset, quo mundi salus vbique terrarum illustraretur, omnium gentium homines in ciuitatem adscripti, cuius tum pomoeria satis fuerant angusta, etiam ad illos fama & doctrina euangelii peruenit; sed hanc ipsam doctrinam euangelii siue Christi crucifixi ἔλλησι, hoc est *gentibus*, quae Iudaeis opponuntur, praecipue autem illorum philosophis μωρίαν esse, PAVLLVS [2] pronuntiat, quippe qui sibi persuaserunt, doctrinam illam de iustitia dei demonstratam in Christo crucifixo alienam esse a perceptionibus rationis, id quod colligere possumus ex illis, quae commemorat LVCAS. [3] equidem interdum philosophi de hominum miseria grauiter sunt conquesti; intimam tamen naturae humanae prauitatem minus perspectam habuerunt, persuasione corrupta occupati, inesse mortalibus facultatem bene viuendi, ac propriis viribus ad virtutis regulas sese conformandi: quapropter COTTA apud CICERONEM [4] dicit: *atque hoc quidem omnes mortales sic ha-*

1 *de notitia diuin. scriptur. ante Christum nat. in gentes vulgat. p. 227. comment. de erudit. societat.* 2 *1. Cor. I. v. 23.* 3 *Actor. XVII. v. 18.* 4 *lib. III. cap. 36. de N. D.*

bent,

bent, externas commoditates, vineta, segetes, olieta, vbertatem frugum & fructuum; omnem denique commoditatem prosperitatemque vitæ a diis se habere: virtutem autem nemo vmquam acceptam deo retulit. nimirum recte: propter virtutem enim iure laudamur, & in virtute recte gloriamur, quod non contingeret, si id donum a deo, non a nobis haberemus; hinc & HORATIVS:[1] *det vitam, det opes, æquum mihi animum ipse parabo.*

§. XII. Ita demonstrauimus, quantum sit discrimen inter paganorum ac diuinorum scriptorum doctrinas, quarum conuenientia frustra ac sine caussa ostendatur. prout autem multi ad huiusmodi negotium impulsu corrupti adfectus rapti fuerunt; ita de vera conciliandi via duplici ratione deflexerunt. primum enim sententias veterum philosophorum iuxta ipsarum principia, vnde deductæ sunt, minus examinarunt, & sensu, quem ipsa verba prodiderunt, adquiescentes, plane alia animo conceperunt, quam quæ ipse auctor quidem sensit. non sufficit, philosophorum conclusiones, quæ interdum singularem veritatis, pulcritudinis atque elegantiæ speciem præ se habent, præceptis diuinioris doctrinæ similes pronunciare, nulla nexus, quo cum principiis suis & inter se cohæreant, habita ratione. deinde non obseruarunt; philosophos pro diuersis sectis vsos esse iisdem sæpe vocibus, iis autem diuersas proposuisse opiniones, adeoque existimarunt, plures sensisse similia, quamuis nihil simile cogitauerint, qua in re multi interpretes scripturæ sacræ grauiter sunt lapsi, qui

[1] *lib. I. epist. 18.*

ad

ad illius dicta philosophorum sententias inconsiderate adplicarunt, aut temere linguam gentium cum sermone sacrorum scriptorum contulerunt, vti sæpius fecerunt HVGO GROTIVS & IO. PRICAEVS, obseruante IO. CLERICO, [1] quamuis ipse aduersus hanc optimam interpretandi regulam interdum peccauerit, quod tantum ex interpretatione vocis λόγος apud Ioannem principio euangelii patet, quum existimet, Ioannem vocem & doctrinam hanc de λόγῳ a PHILONE mutuam accepisse, [2] quæ res in controuersiam & disceptationem vocata est ab IO. van der WAYEN, HERM. WITSIO, CAMPEGIO VITRINGA aliisque. sed hæc in transitu.

§. XIII. Quæ iam exposuimus, magnam habent vim ad illorum sententiam, qui Aristotelem cum libris diuina auctoritate conscriptis consentire credunt, diiudicandam. quamuis nobis sit in animo, infra singillatim philosophi huius opiniones penitus inspicere, & quantum impietatis illis insit, explanare; ea tamen, quæ diximus generatim de grauitate veritatum sacrarum, de veterum philosophorum ratione per prauitatem adfectuum corrupta, & qui inde suam habuerunt originem, maximis erroribus, facile confirmare possunt, huiusmodi concordiam plane esse fictitiam commentitiamque. doctoribus, vti dicuntur, scholasticis facile potest ignosci, quum ista ætate tanta fuerit barbaries, vt neque sacrum codicem, neque Aristotelem explicandi, ob putidam græcæ & hebraicæ linguæ inscitiam cuidam fuerit facultas, præcipue quum illorum philo-

1 *arte critic. vol. I. parte 2 sect. I. cap 15.* 2 *comment. ad euangel. Ioann. exordia subi. comment. in Genesin.*

sophia

sophia in seruitutem theologiae Papaeae esset redacta, quod historiae momentum pluribus persequitur ADAMVS TRIBBE: HOVIVS.[1] sed per LVTHERVM emendata doctrina puriore christiana, ac splendida bonarum litterarum exorta luce, multos adhuc ex societatibus nostris sacris fuisse, qui tam pio ac religioso cultu Aristotelem sint prosecuti, omnino est, quod admiremur. Verum quid non persuadet adfectus, qui a prima aetate voluntatem occupauit suaque semper habuit alimenta? cui si quis amore erga veritatem incitatus resistat, facile ab erroribus liberari & in veram cognitionem rerum vtilium deduci potest. ita Aristoteles auctoritate sua multorum animos adeo ceperat, vt ab ipso discedere, nefarium crimen laesae maiestatis Aristotelicae haberetur, vtque sectatores illius hanc dignitatem conseruarent & in maiorem adhuc locum promouere possent, ipsius doctrinas cum diuinis effatis conciliarunt, quoniam turpe esset christianis, Aristotelem a christiana religione & litteris sacris alienum docere, interpretari ac defendere. quod opus quam infelici successu sit susceptum, quisque qui a corruptorum affectuum studiis abest, ex ZEISOLDI libro, cuius superioribus mentionem fecimus, satis & super cognoscere potest, quippe qui plenus est conciliationum ieiunarum; duriores cum sacri codicis, tum Aristotelis interpretationes complectitur, ac grauissima momenta, in quibus omnis vera conciliandi vis posita est, relinquit intacta: confer IO. FRANC. BVDDEVM[2] ego existimarem, fieri posse maiori adhuc spe-

1 *de doctorib. scholastic.* 2 *obseru. Hallens. tom. III. obs.* 13.

cie

cie conciliationem inter Platonis, Pythagoræ, ſtoicorum doctrinas & ſcripturarum ſacrarum veritates, ſi tantum ſpectemus ipſas concluſiones, quam inter Ariſtotelem & codicem diuinum, cuius integra morum diſciplina externam modo hominis felicitatem reſpicit, vt pluribus infra demonſtrabimus. de cetero iure ac merito cum IACOBO THOMASIO [1] cenſemus, *melius eos de fide ſacra mereri, qui discordiam profanæ philoſophiæ cum chriſtiana intercedentem fideliter detegunt, quam qui tenebras inter & lucem paciſci pergunt*: quapropter & inſtitutum IO. BAPTISTAE CRISPI, qui de *philoſophis ethnicis caute legendis* [2] ſcripſit, laudem omnino meretur.

§. XIIII. Hactenus de prima ſententia, illorum quippe chriſtianorum, qui tam præclare de Ariſtotelis philoſophia ſentiunt eamque ſcripturis diuinis conſentaneam eſſe adfirmant. pro ordinis ratione conuertimus nos ad Iudæos, quorum fabulas de Ariſtotele, quas ſupra breuibus attigimus, verboſius exponere ac diiudicare non ab re eſſe ducimus. ſunt itaque, qui philoſophum hunc genere Iudæum fuiſſe, contendunt, vti R. GEDALIAS [3] cuius locum latino tantum referemus ſermone: *reperiuntur*, dicit, *in quodam libro inter chriſtianos ex iis, quos fecerat Euſebius, ſcripta hæc verba: dixit Alirkos diſcipulis ſuis: conuenit ut ſciatis, quod maior pars philoſophiæ ad nos peruenerit ab Ariſtotele ſapiente, qui fuerat vir Iudæus de ſemine Iſraelis Ieroſolymitanus de filiis Kalia, de tribu Beniamin. venit ad noſtri famam ex inſulis longinquis,*

1 *de ſtoica mundi exuſtion. p. 20.* 2 *Rom. 1594.* 3 *Schalſcheleth hakkabb. p. 102.*

qua

quæ sunt in Asia & descendit ex montibus ad nos & sedit nobiscum diebus plurimis. philosophiam peperit nobis & multo plura valde reliquit & didicimus ab ore eius, quam ipse didicerat a nobis. sed GEDALIAS vel non intellexit EVSEBIVM; vel de industria verba ipsius in commodi sui gratiam detorsit, siquidem apud EVSEBIVM eo loco, [1] quem GEDALIAS sine dubio respicit, CLEARCHVS introducit ARISTOTELEM loquentem de Iudæo, animo & lingua græco philosopho, qui ad se in Asia degentem venerit, aliosque sapientiæ suæ fecerit participes. nec CLEARCHVS hic fuit peripateticus ille & discipulus Aristotelis; sed alius ætate multo inferior, cuius adeo fides non satis firma est, quippe quod omnino nos in admirationem deducit, etiam ex christianis quosdam, MARSILIVM FICINVM ac GENEBRARDVM tam manifestis atque apertis Iudæorum fabulis fidem adiungere potuisse: confer PETR. BAELIVM. [2] quod ad illorum sententiam adtinet, qui Aristotelem proselytum factum & Iudæorum sacra amplexum fuisse, tradunt, illa sane minus digna est, quæ verbosius refutetur, præcipue quum epistola ista Aristotelis ad Alexandrum, quæ fundamentum sententiæ huius habetur, plane est commentitia ideoque iure ac merito reiicitur, vt pluribus obseruant IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] & IO. CHRIST. WOLFIVS. [4]

§. XV. Fabula autem illa, quod Aristoteles

1 *praparat. euangel. lib IX. cap.* 3. 2 *diction. histor. critic. tom.* I. *p.* 347. 3 *introduct. ad hist. phil. Ebraeor. p.* 204. 208. *ed.* 2. 4 *bibl. hebr. p.* 218.

phi-

philoſophiam ſuam ex libris Salomonis rapuerit & furatus ſit, plane conuenit cum Iudæorum ingenio atque animo. etenim philoſophus hic magna apud illos valet auctoritate, quapropter R. ABRAHAM in חזוק אמונה vocat eum ראש הפילוסופים *principem philoſophorum*, & MAIMONIDES [1] dicit: *ſcientia Ariſtotelis eſt perfectiſſima ſcientia humana, præter illorum, qui diuino gaudent influxu, vsque dum attingant gradum prophetiæ; quo nullus ſuperior.* quapropter quæ Iudæorum grauis eſt arrogantia, hæc omnia confinxerunt, vt Ariſtoteles veluti homo paganus non ſuo ingenio ſapere, &, quæ ſapientiæ ornamenta collegerit, Iudæorum nationi debere videretur, prout eos quoque pudet omnino, a paganis aut chriſtianis didiciſſe. hinc & tradunt, quod PYTHAGORAS per ipſorum ſcripta ſuum ornauerit ingenium, quinimmo per circumciſionem iſtorum ſacris ſit initiatus, id quod poſt alios commentus eſt MENASSE *ben Iſrael*; [2] & ex recentiori ætate dixit SCIP. SGAMBATVS: [3] *Pythagoras aut Hebræus, aut Hebræorum auditor fuit, aut vtrumque. Iamblichus & Neanthes Syrum fuiſſe confirmant, & a Pherecyde itidem Syro doctum. Alexander libro de ſymbolicis Pythagoricis Nazarethi Aſſyrii diſcipulum eum facit, vt Clemens lib. I. ſtromat. quem a nonnullis putari Ezechielem dicit. Veſtis illi fuit plane eadem, qua Hebræi ſacerdotes vtebantur. Abſtinentia ab animalibus callide ab eo inducta, quo facilius omnibus abſtinens ea, quæ ſunt He-*

1 *epiſt. ad R. Aben Tibbon.* 2 *de immortal. anim. lib. IV. c. 22.*
3 *archiv. V. T. p. 453.*

bræis immunda, vitaret. Samius vocatus est, vt reor, quod e Semi Academia aut secta se profiteretur: nam Syrus procul dubio fuit, non Samius: & licet a plerisque Tyrius vocatur, id forte ob ciuitatis illius famam accidit, quæ totius olim Syriæ princeps habita est. idem quoque narrant de PLATONE, quod multa ex lege Iudæorum sua sibi fecerit, cuius sententiæ & plerique sunt christianorum, IO. CLERICVS [1] autem isti se opposuit, vide IO. ALB. FABRICIVM [2] & IO. CHRISTOPH. WOLFIVM. [3] quæ quamuis omnia maxime adhuc sint dubia, & dentur omnino, qui plane negant, Pythagoram Platonem ceterosque, quos græcia vetus tulit, philosophos sua ab Ebræis accepisse; attamen, si & res ita sese haberet, obseruandum existimamus, hanc ipsam Ebræorum doctrinam a philosophis istis sæpius non recte perceptam, etiam esse corruptam; nec inde effici posse conclusionem, quod Aristoteles hauserit sua ex scriptis Salomonis, id quod aperte falsum ponitur.

§. XVI. Tandem tertia sententia de Aristotele explananda restat, eorum quippe, qui illum impiarum doctrinarum adcusarunt, etiam in ordinem adscripserunt atheorum. sed quum ipsum dissertationis huius argumentum in eo versetur, vt ostendamus, Aristotelis philosophiam plenam esse grauissimorum errorum, eorumque qui cum atheismo sunt coniuncti, quiue ad illum facile quemdam possunt perducere, non est, quod iam quædam ea de re dicamus, quapropter potius ipsum opus adgrediamur.

1 *epist. critic. epist. VII.* 2 *bibl. græc. lib. II. cap. 12 p 457. not.* *bibl. hebr. p. 983. 984. not.*

CAPVT

CAPUT II.

DE ATHEISMO ARISTOTELIS GENERATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Quid sit atheismus §. I. *quotuplex sit atheismus internus* §. II. *quotuplex sit atheismus externus* §. III. *de discrimine inter atheismum auctoris & doctrinæ cuiusdam, & de mediis ad diiudicandum veterum philosophorum atheismum necessariis, quorum alia spectant ad intellectum, alia ad voluntatem* §. IIII. *ratione* intellectus *medium* primum *indicatur & illustratur* §. V. VI. *medium* secundum & tertium §. VII. *medium* quartum §. VIII. *ratione* voluntatis *indicantur media* §. VIIII. X. *hæc dicta generatim adplicantur ad Aristotelem* §. XI.

§. 1. De atheismo ARISTOTELIS disputaturi, non alienum ab officio faciemus, si quædam de ipsa atheismi indole, eiusdemque variis generibus, quanta fieri poterit & perspicuitate & breuitate, notemus, ac lectoribus ad faciliorem meditationum nostrarum cognitionem præferamus lucem. non est, quod vocabulum *atheismi* interpretemur, eiusque aut originem aut varias significationes declaremus, ne longius a proposito dicendi argumento dimoueamur, ac tali negotio, quo clarissimi viri THEOPHILVS SPIZELIVS [1] ZACHARIAS GRAPIVS [2] feliciter sunt functi, nos addicamus. sufficit quippe, nos propriam ac genui-

[1] *scrutin. atheism. part. I.* [2] *diss. an atheism. necess. ducat ad corrupt. mor.* §. 4.

nam vim significandi vocis huius sequi ac per illam intelligere eiusmodi errorem, quo quis dari deum negat, adeoque rem subsistentem finitam originem sui sibi ipsi debere, nec rebus naturæ quidquam diuini inesse, sibi persuadet. qua definitione quum ponamus, atheismum errorem esse ideoque pertinere ad corruptionem intellectus, simul significare volumus, illum non propria vitii indole, sed ratione originis atque effectus, qui inde conflatur, referri posse ad voluntatem. etenim animus hominis se miscere atque implicare potest huiusmodi erroribus ac vitiis modo propter miseram intellectus debilitatem, modo corruptis adfectibus voluntatis impulsus, ita vt ex contracto tali errore semper impietas mentis aduersus deum nascatur. at vero quoniam error nunquam non spectat facultatem intellectus iudicandi & ex propositione quadam efficiendi conclusionem; inde quoque consequitur, discrimen esse ponendum inter errorem de deo & inter ignorantiam & inscitiam illius, qualem in variis gentibus fuisse & esse, a quibusdam adfirmatur, præcipue nostra ætate a PETRO BAELIO, [1] aduersus quem alii adserunt, nullam gentem fuisse & esse neque tam immansuetam neque tam feram, quæ non sensum habeat dei. & quamuis ignoret, qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat, vide IO. LVDOVIC. FABRICIVM, [2] la CROSE [3] IO. FRANCISCVM

1 *dans la continuat. des pensées sur les cometes* §. 86. *sqq. tom. II. respons. aux. quest. d'vn prouincial & alibi.* 2 *apologet. pro genere human. contra atheism. calumniam.* 3 *entret. sur diuers sujets d'histoire &c. p.* 254.

BVD-

BVDDEVM [1] IO. ALB. FABRICIVM [2] BENOIST. [3]

§. II. Vitium hoc atheismi duplici ratione considerari potest: partim prout in animo illud inhæret; partim aliis fit apertum & manifestum. priori modo iterum quis nullum deum dari, sibi persuadere potest, vel *simpliciter* sine vllo opinionis suæ argumento, in quam persuasionem alios deducit rerum prosperitas, vti LACTANTIVS [4] dicit: *ex rerum prosperitate luxuria; ex luxuria vero, vt vitia omnia, sic impietas aduersus deum nascitur*; alios vero aduersa fortuna, cuius vi res præter voluntatem eueniunt, ita vt bonis male, malis bene sit, quod suspicionem efficit, quasi nullum esse deum, saltim nulla rerum humanarum cura tangi; vel *per principia*, quæ venditant, quæue modo diserte, modo per vim concludendi impietatem hanc complectuntur, qui atheismus iterum diuiditur in *scepticum*, quum sublata omnium rerum certitudine, veritas quoque, deum dari, dubia redditur, quamuis dubitatio hæc nondum sit error; & in *dogmaticum*, quando eiusmodi doctrinarum constituunt complexum, vt ex illarum connexione effectuum rerum naturalium rationes se reddere posse, sine vi quadam & opera diuina sibi persuadeant. quum autem homines tam scelerata & nefaria mente negent, esse numen summum, id fieri potest *vel* directo, vt deum plane tollant, *vel* ita de natura dei, quatenus caussa prima est omnium rerum & omnia vi sua producta conseruat, sentiunt, vt deum es-

1 *select. iur. nat. & gent. p. 209 & thesib. de atheism. & superstit. p. 362.* 2 *bibliograph. antiqu. cap. VIII. § 3.* 3 *praef. obseru. in Tolandi origin. Iudaic.* 4 *instit. diuinar. lib. II. cap. I.*

ſe, nequaquam credere poſſint, quando ipſum vel ex mundo relegant, vel veluti cauſſam cum mundo, tanquam effectu commiſcent. namque ſi vellemus deum nobis fingere, qui plane nihil ex rebus, quas intuemur oculis, quasue concipimus mente, produxerit, multo minus naturæ proſpiciat viribus, prorſus eſſet abſurdum atque ab omni alienum ratione, quoniam deus ideo deus eſt, quod omnium rerum exiſtat prima cauſſa, omnique atque abſoluta perfectione præditus, prout quoque ſit idem, ſiue dicas deum corporeum, ſiue deum eſſe neges. nunc reſtat, vt dicamus, quomodo vitium hoc conſpiciendum aliis ſeſe præbeat.

§. III. Prodit quippe ſeſe atheiſmus modo doctrinis, ſiue ex ore exeant, ſiue ſcriptis proferantur; modo vita, quapropter diuiditur in *theoreticum* & *practicum*, ita vt poſterior ſpecies a priori re ipſa non differat, ſed vnus idemque ſit atheiſmus, & prout aut ex viuendi ratione aut ex dictis ſcriptisque cognoſcatur, mox *theoreticus*, mox *practicus* dicatur. quamuis enim apud atheos intellectus prauitas ſemper cum interna voluntatis corruptione ſit coniuncta; externis tamen actionibus hoc in re diſcrimen inter ſe conſtituunt, ſiquidem alii a doctrinis quidem ſe abſtinent; ſed tali peſtifero errore occupati, in diſſoluta vita & peſſimis moribus omnem laudem ponunt; alii vero ſpeciem honeſtatis atque animi ſalutis publicæ conſeruandæ ſtudioſi præ ſe ferunt; ea autem, quæ dicunt ſcribuntque, venenata ſunt. quæ diuerſitas ex variis cupiditatum generibus earumque indole gignitur, prout quis aut ambi-

ambitione aut voluptate ducitur, & praua sua mente pronus aptusque est ad simulationem ac dissimulationem. illi enim, qui gloriæ studio tenentur, facile simulacra virtutis exercent; disputationes autem, quibus veritatem quod deus sit, infringere conantur, minus negligunt, vt sapientia & acuta iudicii facultate aliis superiores videantur. at contra voluptate dominante, & imagines honestatis omnemque simulandi ac dissimulandi artem iacere, experientia testatur: confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[1]

§. IIII. Ita quidem atheismus ex mente in aspectum lucemque profertur; minime tamen ideo omnia sunt expedita, si de atheismo auctoris cuiusdam iudicare, vitiumque hoc in eo notare velimus. differentiam enim esse atheismi auctoris & doctrinæ vitæque, omnino ducimus, quæ & facile potest intelligi atque explanari, si quidem vt quis de tali errore reus fiat, necesse est, vt aut deliberato consilio & proposito atheismum profiteatur; aut eiusmodi quidem doctrinas tradat, quæ aduersus pietatem ac religionem erga deum sunt; monitus autem de illarum vero periculo, nihilominus illas defendat & tueatur. non omnes sane, qui cupiditatum illecebris excitati omnibus flagitiis se contaminant, aut erroribus, quibus cum atheismo quidquam commune est, ducuntur, pro atheis siue *practicis* siue *theoreticis* sunt habendi, præsertim si quis nunquam admonitus, errores nec explicauerit nec defenderit. ita quamdam doctrinam possumus pronunciare impiam atque cum atheismo

1 *thesib. de atheism. & superst. cap. II. §. 6. p. 222.*

coniunctam, quamuis auctor illius sua mente suoque animo re ipsa credat, esse deum. quo nomine hac in caussa nunquam fere satis circumspecte officium nostrum facere possumus, ne viri cuiusdam innocentiam lædamus, eumque sine iure ac merito in ordinem adscribamus atheorum, aut benignius, quam pro veritatis dignitate par est, de eo sentiamus, etiam caussas illius contra iustas adcusationes, nullo rationum præsidio muniti agamus. id quod imprimis necessarium esse ducimus in disceptatione illa de atheismo veterum philosophorum, quibus alii dixerunt diem, eosque vitii huius damnarunt: at contra alii fuerunt ipsorum patroni, nullo posito discrimine inter atheismum *auctoris* & *doctrinæ cuiusdam*. vt igitur veritatis regulis doctrinas Aristotelis metiamur, fundamentum illarum, quarum aliæ spectant intellectum, aliæ vero voluntatem eius, qui hæc veterum momenta diiudicat, clare & breuiter indicare atque illustrare, non erit inconsultum.

§. V. Ut recte sentiamus & iudicemus de atheismo philosophorum, qui antiqua ætate floruerunt, ratione intellectus necesse est, *primum* integrum philosophiæ cuiusdam complexum tenere, quo doctrinæ inter se connectuntur, ac suis principiis conclusiones confirmantur. quapropter quum monimenta multorum philosophorum ad posteritatem minus sint translata; aliorum iudiciis non plane quælibet fides debeat adiungi; etiam vnius auctoris contraria sibi loca dictaque sæpius extent, immo non omni ætate moris fuerit, ad certum ordinem meditationes ac doctrinas dirigere,

rigere,

rigere, omnino difficile eſt, tales philoſophos pronunciare atheos. cuius rei cauſſa vt exempla quædam ex hiſtoriarum monimentis repetamus, conſtat, quod nonnulli exiſtimauerint, *Zabios* ſiue *Sabæos*, gentes antiquiſſimas talia docuiſſe, quæ ad SPINOZAE errores quodam modo accederent, id quod MOSES MAIMONIDES [1] adfirmare videtur; ſed quis ignorat, incertam fidem illorum auctorum, per quos notitia huius gentis ad nos peruenit, vt pluribus poſt alios obſeruat IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2] idem quoque ſentiendum eſſe ducimus de *Chaldæis*, quorum doctrinæ nonnullis atheiſmo fauere videntur, quippe qui adfirmauerint, omnes res fluxiſſe ex dei natura, quæ opinio ſaltim ſapiat ingenium Spinozæ; alii vero putant, ſenſiſſe chaldæos bene de ſummo numine, quod a ZOROASTRE dicatur φάος, *lux*, αὐγαὶ *radii*, φέγγος *ſplendor*, πῦρ πατρικὸν, ὕπατον καὶ ζωογόνων, *ignis paternus*, *ſupremus viuificansque*, inprimis vero *Oromazes*, quæ vox ſit originis chaldaicæ ac ſignificet *ignem ſplendentem*. ſed tamen compertum omnes habent, qui leuiore induſtria in cultura hiſtoriæ philoſophicæ ſunt verſati, vt incerta omnia ſint, quæ de Zoroaſtre chaldæo dicantur, & quam lubrica fides atque auctoritas ſit *oraculorum*, quæ ipſius nomen præ ſe habeant, quamuis non prorſus negauerim, veſtigia quædam orientalis philoſophiæ ibi deprehendi, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] qui accuſationes ſuas aduerſus veteres philoſophos ex antiqua ætate petunt, quod iam illa quidam adcuſati fuerint atheiſmi, cauſſam ſuam leuio-

1 *more neuochim part. I. cap. 29.* 2 *hiſt. eccleſ. V. T. tom. I. p. 417.* 3 *bibl. græc. lib. I. cap. 36.*

ribus ſane argumentis corroborant. tanta enim erat ſuperſtitio fuſa per gentes, atque imprimis græcorum oppreſſerat animos, vt ille, qui veriorem de deo ac ipſius cultu ſenſum doceret, ac tali barbaræ atque anili ſuperſtitioni reſiſteret, in atheorum numerum ſit relatus, quod præcipue Athenis factum eſſe relatum legimus, quæ deorum peregrinorum pariter ac patriorum ſedes erant atque officina, vt pluribus demonſtrat SAMVEL PARKERVS. [1] ita SOCRATI crimen atheiſmi obiecerunt & inter momenta adcuſationis a Melito contra ipſum prolata, hoc quoque fuit: *ἀδικεῖ Σωκράτης, ὃς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος, iura violat Socrates, quos ex maiorum inſtituto ſuſcepit ciuitas, deos eſſe negans, alia vero noua dæmonia inducens*, teſte DIOGENE LAERTIO, [2] confer XENOPHONTEM: [3] vbi per ΔΑΙΜΟΝΙΑ non intelligendi ſunt DII, vt PLATONIS, XENOPHONTIS, DIOGENIS LAERTII & aliorum, qui de ſupremis Socratis fatis ſcripſerunt, interpretes ſine cauſſa exiſtimarunt. namque Athenienſes non adeo abhorruerunt a cultu peregrinorum deorum, qua de re notiſſimus eſt verſus Comici:

Αἴγυπτον αὐτῶν τὴν πόλιν πεποιήκασιν ἀντ' Ἀθηνῶν,

quem reſpicit CICERO [4] & illuſtrat, quando dicit: *nouos vero deos ſic Ariſtophanes facetiſſimus poeta veteris comœdiæ vexat, ut apud eum Sabazius & quidam alii dii peregrini, iudicati e ciuitate eiiciantur*; adhæc legimus

1 *de deo & prouidentia diuina diſp. I. ſect. 2. 3. 4.* 2 *lib. II. ſegm. 40.* 3 *memorab. Socratis lib. I. cap. 1.* 4 *de legib. lib. II.*

apud

apud PLATONEM, [1] Melitum ideo imprimis Socratem vocasse in iudicium, quod negauerit deos. quam ob rem in ea versamur opinione, ΔΑΙΜΟΝΙΑ significare ea, *quæ ad deos pertinent*, & ΕΤΕΡΑ ΔΑΙΜΟΝΙΑ καὶ ΚΑΙΝΑ introducere, esse idem ac noua ratione de rebus diuinis disserere, nouam de rebus diuinis doctrinam proponere atque propagare. en igitur Socratem atheum! quoniam rectius de deo, quam plebeii ac multi philosophorum, sensit, ac contra aniles de diis fabulas disputauit, in atheorum ordinem adscriptus est. etenim teste XENOPHONTE plerique philosophorum putarunt, deos quædam scire, quædam vero ignorare; at Socrates existimauit, πάντα θεοὺς εἰδέναι, τά τε λεγόμενα, καὶ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, *deos omnia scire, vel quæ dicerentur vel agerentur, vel tacite deliberarentur*: item deos πανταχοῦ παρεῖναι καὶ σημαίνειν, τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων, *vbique adesse ac de rebus humanis omnia mortalibus significare*: conferatur AEGIDIVS MENAGIVS. [2]

§. VII. Quamuis placita veterum philosophorum ab aliis sint conlecta & ad posteritatis memoriam propagata; obseruamus tamen, illos sententias tantum speciales ac conclusiones, nec cum principiis coniunctas notasse; etiam magnam inter eos dari discrepantiam, adeo vt quidam ex vno auctore atheismi adcusetur; & altero iterum defendatur. sic multa legimus de opinionibus philosophorum sectæ Ionicæ apud ARISTOTELEM, PLVTARCHVM, STOBAEVM, CICERONEM, DIO-

1 *apol. tom. I. p. 26.* 2 *ad Diog. Laert. lib. II. segment. 40 p. 92. tom. I.*

GENEM

GENEM LAERTIVM, ex quibus alii hosce philosophiæ magistros de pietate ac vero de deo sensu suspectos reddiderunt; alii vero pro diuersa interpretandi ratione caussas eorum egerunt, id quod inprimis in exemplo THALETIS *Milesii* conspicuum est. namque nonnulli ipsum adnumerant atheis, duobus præcipue argumentis muniti, partim quod teste PLVTARCHO [1] τὸν Νȣ̃ν τȣ̃ κόσμȣ deum statuerit, partim aquam dixerit esse initium rerum, cui deum ita adiunxerit, vt ipse vacans corpore minime possit constare, adeoque hæc THALETIS aqua prædita fuerit mente ac vita, cuius rei testimonium exhibeat ARISTOTELES,[2] item DIOGENES LAERTIVS [3] ἀρχὴν δὲ τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεςήσατο, καὶ τὸν κόσμον ἔμψυχον καὶ δαιμόνων πλήρη, *principium omnium aquam esse, & animatum mundum ac dæmonibus plenum*, quæ omnino præ se habeant similitudinem cum doctrina Spinozæ, confer AVCTOREM obseruat. Hallens. [4] at contra non desunt, qui THALETEM diligenter tuentur ac defendunt, hancque iniuriam ab ipso propulsant, siquidem veteres philosophicarum litterarum doctores per *mundi animam* nihil aliud intellexerint, quam quod deus omnibus rebus præsens adsit, suaque vi ipsis tribuat vitam eamque conseruet, quem deum THALES quoque a materia, siue aqua seiunxerit, auctore CICERONE: [5] *Thales Milesius, qui primus de talibus rebus quæsiuit, aquam dixit esse initium rerum: deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret*; quæ verba perspicue pro-

1 *de plac. philosoph lib. I. cap. 7.* 2 *de anima lib. I. cap. 5.* 3 *lib. I. segm. 27.* 4 *tom. II. obs. 21. §. 8.* 5 *de N. D. lib. I. cap. 10.*

prodant, num Thales deum siue mentem ab aqua adcurate distinxerit. licet sane Ionici, qui Thaletem sunt secuti, in explanandis rerum naturalium caussis dei, veluti caussae efficientis nullam fecerint mentionem, inde tamen minime colligi potest, quod & nullum summum numen agnouerint, siquidem pro sua doctrinae ratione inter rerum naturalium caussas materiam tantum considerauerint, vt bene obseruant SAMVEL PARKERVS [1] RVD. CVDWORTHVS [2] IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] IO. CHR. WOLFIVS. [4]

§. VII. Hactenus de primo momento, quod ad cognitionem atheismi philosophorum necesse sit, integrum philosophiae illorum complexum tenere. atqui fateri debemus, primum hocce medium huiusmodi censurae, quae iusta & aequa esse debet, minus sufficere, nisi *secundum* omnes doctrinae, quibus inest conclusio, ad normam ac vim principiorum, vnde deductae sint, adcuratius examinentur. quod quum multi neglexerint, atque oculos mentis ad conclusiones tantum conuerterint, quid mirum, quod pro studio aut amoris, aut odii, quo quisque captus fuit immodico, tam multi sine caussa modo in christianorum, modo atheorum ordinem sint adscripti? princeps sane lex est, quam bonus interpres obseruare debet, vt in excusando, defendendo aut explicando scriptore quodam ad ipsius scopum & primum fontem, ex quo omnes doctrinae sunt deriuatae, aduertat animum, quod si meliori fide fuisset obseruatum, sane tot dissertationi-

1 *de deo & prouid. disp. I. sect. 5. p. 9.* 2 *system. intellect. lib. I. cap. 1. & 3.* 3 *thesib. de atheism. & superst. cap. I. p. 22.* 4 *de atheismi falso suspectis §. 9.*

bus

bus de theologia HOMERI, HESIODI, SOCRATIS, SENECAE, LVCIANI & aliorum orbis litterarum non abundaret, nec atheorum ex antiqua ætate numerus tam esset nimius. possunt quidem esse sententiæ ac conclusiones, quæ modo speciem christianæ doctrinæ præ se ferunt, modo vim ad atheorum errores habent; sed ex his non debemus colligere, quod ipse auctor atheus aut christianus sit. *tertium* necessarium esse hoc in negotio putamus, vt placita veterum philosophorum nobis quoque sint perspecta, quorum sententia si adhuc dubia adparet, locus quidem est coniecturis, minime vero grauioribus argumentis. sic atheismus obiectus est PYTHAGORAE, quod, quemadmodum omnes numeri ex multiplicatis constent monadibus, adeoque nihil sint nisi monades, quæ quum componantur, varias accipiant adpellationes; ita etiam Pythagoras res quasuis, quas conspiciamus, varios dei caracteres formasque varias nominauerit, quod omnino ad doctrinam Spinozæ accedat. at vero quamuis ex PLVTARCHO [1] iam pateat clarissime, quod naturam diuiserit in duo principia, quorum alterum sit deus, vim agendi in se habens; alterum vero materia omni motus facultate destituta, quæue sit mundus, quem oculis nostris conspiciamus, confer SAMVELEM PARKERVM; [2] omnino tamen admiratio nos occupat, quod si quis orbi erudito nouum aliquid proponere ac receptæ cuidam sententiæ aduersari velit, coniecturis tantum sese muniat. etenim doctrina Pythagoræ de numeris adeo obscura est atque ambigua, vt quamuis explanationes multorum interpre-

1 *lib. I. cap. 5. de placit. philos.* 2 *c. l. disput. I. sect. 10.*

tum

tum sint adhibitæ; sententiam philosophi huius haud gustare, multo minus ipsius impiam opinionem de deo ex illa probare possimus. quibus de caussis TH. BVRNETIVS [1] bene dicit: *quis sapientior vnquam euasit ex numeris Pythagoricis? aut veritatem sibi antea ignotam exinde didicit? certe quas mihi contigit hactenus aut apud veteres aut recentiores numerorum Pythagoricorum interpretationes inspicere, notitias vulgares exhibent, quales aliunde facile esset addiscere: aut tenues argutias de rerum principiis absque fundamento & sine fructu.* huc quoque pertinet exemplum ANAXIMANDRI, qui ideo relatus est in atheorum numerum, quod initium omnium rerum τὸ ἄπειρον seu *infinitum* esse dixerit, ac per illud nihil aliud, quam materiam, sublato deo significauerit. equidem nobis neutiquam in animo est, philosophum hunc ab omni errorum culpa liberare ipsumque tueri diligenter; plane tamen nobis persuademus, quod opinio hæc de *infinito* huiusmodi adcusationi minus sufficiat, quoniam nondum explicatum satis atque euolutum est, quid philosophus hic per τὸ ἄπειρον, intellexerit. namque ipse nondum explanauit, quid sit τὸ ἄπειρον, de quo conqueritur DIOGENES LAERTIVS [2] οὐ διορίζων ἀέρα, ἢ ὕδωρ, ἢ ἄλλό τι, *non tamen definiens aëra, aut aquam, aut aliud quidpiam*: & idem dicit SIMPLICIVS [3] λέγει δὲ αὐτὴν μήτε ὕδωρ, μήτε ἄλλο τῶν καλουμένων εἶναι στοιχείων, ἀλλ᾽ ἑτέραν τινὰ φύσιν ἄπειρον, ἐξ ἧς ἅπαντας γίνεσθαι τοὺς οὐράνους, & PLVTARCHVS [4] ἁμαρτάνει δὲ οὗτος μὴ λέγων τί ἐστι τὸ ἄπειρον, πότερ᾽ ἀήρ ἐστιν, ἢ ὕδωρ,

1 *archæolog. philos. lib. I. cap. II. p. 154.* 2 *lib. II. segm. 1.* 3 *in lib. physic. cap. 6.* 4 *de placit. phil. lib. I. cap. 3.*

ἢ γῆ

ἢ γῆ, ἢ ἄλλα τινὰ σώματα, prout quoque CICERO [1] principium hoc vocat tantum *infinitatem naturæ*, quando ſcribit: *at hoc Anaximandro populari & ſodali ſuo non perſuaſit. is enim infinitatem naturæ dixit eſſe, a qua omnia gignerentur.* hinc non eſt, quod miremur, interpretes ſententiis diſcrepare maxime. GALENVS exiſtimat, intelligi æthera; THEMISTIVS apud GASSENDVM [2] naturam mediam inter aërem & ignem; & CLEMENS *Alexandrinus* [3] id non de materia, ſed mente diuina interpretatur, & DICKINSONVS [4] pro ſingulari receptæ ſententiæ ſtudio heic veſtigia quærit atomorum.

§. VIII. *Tandem* prout cognitio vitæ ac morum auctoris cuiusdam magnam habet vim in interpretatione ipſius doctrinarum; ita & heic, ſi de atheiſmo alterius velimus iudicare, ad illius viuendi genus animum conuertere, non ab re erit. etenim cogitationes ac propenſiones animi in lucem ſeſe proferunt per ſermones actionesque humanas, ex quibus debemus colligere, qua quisque ſit indole mentis quaue valeat voluntate. equidem haud negare poſſumus, quod ſi res nobis ſit cum philoſophis ex æuo antiquo, difficulter medium hocce ſit adhibendum, quoniam non ſolum ea, quæ de ipſorum vita moribusque conſignata ſint litteris, minus pleniori cognitioni ſufficiant; ſed & lubrica interdum confirmata ſunt fide atque auctoritate. adhæc plerique apti erant ad ſimulacra virtutum exercenda, & quo maiori ambitionis ſtudio quis trahebatur, eo vehementiori opera honeſtatis ſpeciem præ ſe

1 *acad. quaeſt. lib. IV. cap. 37.* 2 *opp. tom. I. p. 236.*
3 *protrept. p. 43.* 4 *phyſic. veter. & ver. cap. IV. §. 10. p. 46.*

fere-

ferebat, vt alii de isto sentirent magnifice, ac meritorum laus per terrarum orbem propagari posset, id quod pluribus demonstrat L' ESPRIT. [1] quod si autem doctrinæ cuiusdam non omni impietatis suspicione carent, etiam vita ipsius ad iustitiæ honestatisque præcepta minus composita, maior omnino coniectura maiorque atheismi suspicio gignitur, id quod exemplo DIOGENIS *Sinopensis*, qui inter Cynicos eminet, illustrare possumus. namque ille prouidam dei curam negauit, vt de eo memoriæ prodidit CICERO [2] *improborum igitur prosperitates secundæque res redarguunt, vt Diogenes dicebat, vim omnem deorum ac potestatem*; etiam nullas decori regulas obseruauit planeque ab omni honestatis cultu fuit alienus, vt DIOGENES LAERTIVS testatur, quæ omnia significant aperte, philosophum hunc exiguum dei sensum habuisse in animo.

§. VIIII. Ita intellectum nostrum ornare atque ad diiudicandos atheos præparare debemus. at vero hoc in negotio summa quoque ratio voluntatis habenda est, ne corruptorum adfectuum impetu a veritate aberremus, ac in tali censura mentem vinculis libidinum captam, veluti normam, quæ ratio esse debet, adhibeamus. quamobrem nos decet, vt sine amore & sine cupiditate, rursusque sine odio & sine inuidia iudicemus, adeoque veritatis incremento, non prauarum propensionum commodis prospiciamus. sed quam multitudinem atheorum nimia adfectuum studia produxerunt! sic olim statores & doctores ecclesiæ Romanæ hac

1 *de la fausseté des vertus humaines.* 2 *de N, D. lib. III. cap. 27.*

vtebantur calliditate, vt omnes atheismi, hæreseos & magiæ suspectos redderent, qui fabulis & anilis superstitionis generibus resistebant, verioremque sensum de deo deque via ad æternam felicitatem perueniendi tenebant. nec nostra ætate a tali pessimo instituto homines sese abstinuerunt, qui potius prolixe libenterque omnes illos pronunciant atheos, qui a vulgari doctrina recedunt & alias sacri codicis interpretationes sequuntur interdum, id quod non solum moris est apud illos, qui pontifici romano sunt addicti, sed & nostræ religionis ac nostrorum sacrorum socios. qua de re iure ac merito conqueritur DANIEL. GEORG. MORHOFIVS [1] quando dicit: *facile alioquin est, apud homines imperitos & inductos in atheismi suspicionem vel ex leuissima caussa incurrere*; & paullo post: *nunc sane quotidie hanc multis inuri notam videmus ab illis, qui innoxiis sententiis, vbi licitum esse potest diuortium, atheos statim & naturalistas crepant: qua calumnia vt nulla est atrocior, ita christianam caritatem in his, qui temere illam admittunt, plane extinguit.* quumque nihil tam detestabile, tam pestiferum, tam invidiosum sit, quam atheus homo, de industria sane ampliorem vocis huius significationem receperunt, quo numerum atheorum augere in dies, & pluribus pessimas vitii huius maculas inurere possint. quam significationem præter alios sequutus est GISBERTVS VOETIVS, [2] ideo quoque dignam censuram expertus AVCTORIS *apologiæ pro Iulio Cæsare Vanino*, [3] qui quum definitionem atheismi a VOETIO tra-

1 *polyhist. litter. lib. I. cap.* 8. §. 12. 14. 2 *disp. de atheism. tom.* 1. *disput. selectar. pag.* 116. 3 *p.* 23.

ditam

ditam commemoraſſet, addit: *omnes ſpecies* (atheiſmi) *quas ſubiungit, recenſere ſuperſedeo, ex laxiore ſignificatione numerum atheorum, quem ſæpius mirari ſoleo, ſubortum indicans. non ſolum enim ethnici, Iudæi, Mahumedani, ſed & omnes omnino errore ſatæ hæreſes hoc nomine compellandæ eſſent, quarum aſſeclæ tamen deum, licet minus recta fide & verum deum, colunt, intentatur crimen ethnicis, & hi eorumque princeps Iulianus, ille apoſtata philoſophus primis intentarunt chriſtianis. qui Chriſti ſaluatoris dulciſſimum nomen colunt, romanos de atheiſmo poſtulant; at hi reliquos non minore numero. illis ipſis hæreticæ prauitatis magiſtris hæreticus eſt atheus & atheus eſt hæreticus*: & paucis interiectis: *neque vero nomen in religionis ſolum negotio regnat, ſed & in rebus ciuilibus locum habet non poſtremum. ab Hiſpaniarum partium theologis Galli, Veneti omnesque alii, qui conſiliis & conatibus eorum minus fauent, athei ſalutantur, & hi eodem nomine Hiſpanos inſigniunt. Gallo-Franci, qui nutibus romanæ curiæ ſe non mancipant, athei vocantur & libertini; imo illi quidquid obſtat, hoc crimine quaſi falce chalybea diſſecant.* in tanta vſus vocis huius libidine quid mirum, quod MARINVS MERSENNVS [1] commemoret, Pariſiis anno CIↃ IↃC XXII. L. millia atheorum fuiſſe, & in vnica ſæpe domo repertos duodecim, qui non deprauata vitæ ratione, ſed peſtiferis ſermonibus & ſcriptis impugnauerint deum. at vero qui ab vſitata vocis huius ſignificandi vi recedunt, non ſolum diſtincta inter ſe perturbant, ſed & ſæpenumero

1 *commentar, in Geneſin.*

aliorum innocentiam atque integritatem deducunt in discrimen, vti obseruat IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [1] quapropter vtilissimum esset opus, si quis huiusmodi virorum, qui sine caussa atheismi nomine adcusati sunt & damnati, susciperet defensionem, exemplo GABRIELIS NAVDAEI, qui *apologiam virorum magiae suspectorum* edidit singulari fructu atque vtilitate.

§. X. Sunt quoque, qui amore & cupiditate adducti, vt priores odio, heic suo desunt officio, ac veritatem capere detrimentum patiuntur, quorum varia habemus genera. alii, vt multorum fauorem atque amicitiam sibi concilient, specie modestiae omnia, quae nullam habent excusationem, excusant atque in bonam interpretantur partem, cuiusmodi studia, si ex vero amore erga alios gignantur, nec veritati, cuius incrementum promouere atque dignitatem conseruare debemus, damnum adferunt, consentanea sunt partibus religionis christianae; sed quis ignorat, plerosque voluptate hominibus placendi esse occupatos? alii quasuis doctrinas, quodcunque sit illarum pretium, admittendas esse ac fouendas putant, id quod munus sit & fructus libertatis cogitandi, qua fruantur homines, quamuis hancce nobilissimam libertatem in licentiam & petulantiam permutent, ac limites, quos deus facultati nostrae cogitandi constituit, transgrediantur. neque enim perinde est, quid cogites, aut qua ratione vi cogitandi vtaris; sed ea cogitare decet, quae veritati sunt consentanea nostramque felicitatem promo-

1 *thesib. de atheism. & superstit. cap. II. §. 1. p. 209.*

uent;

uent: idque eo modo atque ordine fieri debet, quem ipſe deus in conſtituenda intellectus noſtri indole præſcripſit. tertium genus eſt illorum, qui doctrinas, quæ de impietate atque errore ſunt ſuſpectæ, non ſolum excuſant & tolerant, ſed & defendunt, tuentur, immo cum ſcripturis diuinis conciliant, de qua re ſuperioribus diſſeruimus copioſe.

§. XI. Hæc igitur generatim dicere non ab re eſſe duximus, vt explicate ac diſtincte ſententias Ariſtotelis de deo ac rebus diuinis perluſtrare, & quid impii illis inſit, quaue pietate ipſe philoſophus hic ſuam excoluerit mentem, explanare poſſimus. ſcilicet nobis eſt in animo, philoſophi huius cum doctrinas examinare ac demonſtrare, iſtas cum atheiſmo maxime eſſe coniunctas; tum omnem peractam vitam, etiam quæ tradidit morum præcepta intueri ac probabili ratione oſtendere, Ariſtotelem mente atque animo de deo ſenſum exuiſſe. ita ſane ſentimus atque ita animum inducimus, hunc philoſophiæ magiſtrum ætate antiqua principem fere fuiſſe atheorum, ita vt neque PLATO, neque STOICI neque EPICVRVS tam praue ſenſerint de deo ac, quam ipſi debemus, religionis cultu. quapropter vt bona fide officium noſtrum faciamus, primum ipſa doctrinarum principia proponere, ad iſta inde deductas concluſiones examinare omniaque ex Ariſtotelis animo, qua poſſumus probabilitate, interpretari, ſumma nitamur ope; quo facto, quid illis cum atheorum erroribus commune ſit, demonſtremus. quæ quum ſint explanata, conuertamus nos ad ipſum Ariſtotelem eius-

que mentem, quæ quam aliena fuerit ab omni veræ pietatis ſtudio, demonſtraturi.

CAPITIS III.
DE
ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.

SECTIO I.
DE
ARISTOTELIS SENTENTIIS AD NATVRAM DEI SPECTANTIBVS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *loca aſſeruntur, ex quibus verum Ariſtotelis de deo ſenſum probare, multi contendunt* §. II. *phyſicæ Ariſtotelicæ principia commemorantur & examinantur* §. III. IIII. V. *quod iſta cum atheiſmo ſint coniuncta, probatur.* §. VI. *ſpeciatim Ariſtotelis ſententia de mundi origine* §. VII. *de dei nexu cum materia* §. VIII. *quod deus cœlo ſupremo tantum præſideat* §. VIIII. *ex hiſce dictis fit concluſio de atheiſmo huius doctrinæ* §. X. *loca quædam de atheiſmo Ariſtotelis reiiciuntur* §. XI. *reſpondetur ad ſuperiora loca de vero Ariſtotelis ſenſu de deo* §. XII. XIII.

§. I. Diſputaturi de atheiſmo Ariſtotelis theoretico, id inprimis monendum eſſe iterum cenſemus, nos intelligere atheiſmum, vti dicitur indirectum, ac nobis eſſe propoſitum, demonſtrare, ex philoſophi huius doctrinis de natura & operibus dei facile effici poſſe con-

conclusionem, nullum esse deum. etenim directo veritatem hanc nunquam negauit. quin etiam multa de deo disseruit, quamuis ista diuinæ naturæ minus sint consentanea, id est Aristoteles quidem deum existere scriptis suis est professus, sed tale numen tradidit, in quo neque diuinam vim neque sensum dei quisquam suspicari potest.

§. II. Illi, qui auctoritate philosophi huius capti sunt, omnino præclare ipsum de deo sensisse putant, hancque in rem ex monimentis eius multa colligunt loca, quæ veritatis huius præstantissimæ pietatisque erga summum numen essent plenissima. nec negari potest, esse Aristotelis effata, quæ pulcritudinem ac speciem veri præ se habent, proximeque ad dei naturam accedere videntur. sic arbitratus est, quamuis deus sit sua natura ἀθεώρητος, istum tamen vi rationis humanæ, quæ res naturales contempletur, posse cognosci: [1] quemue natura notum deum dixit, illum quoque unum esse, nec multitudinem deorum dari, adfirmauit, de quo testatur LACTANTIVS, [2] quando scribit: *Aristoteles quamuis secum ipse dissideat, ac repugnantia sibi & dicat & sentiat; in summum tamen vnam mentem mundo præesse testatur*, & MINVCIVS FELIX [3] *Aristoteles variat & adsignat tamen vnam potestatem. nam interim mentem, mundum interim deum dicit, interim mundo deum præficit*; prout ipse [4] primum motorem vnum vocat & perpetuum, hincquoque eum multitudo nominum minus perturbauit, quam expositurus

1 *de mundo cap. 6. tom. I opp. p.* 471. 2 *institut. diuinar. lib. I. cap.* 5. 3 *Octau cap. XVIIII. §.* 10. 4 *metaphysic. lib. XI. cap. I. tom. II. opp. p.* 727.

principio capitis [1] ita differit: *εἷς ὤν, πολυώνυμός ἐστι, κατανομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν, ἅπερ αὐτὸς νεοχμεῖ vnus porro deus quum ſit, pluribus nominibus adpellatus eſt: ab iis vtique ſuis omnibus affectibus denominatus, quorum ſpecimen edere ipſe ſolet.* ita vere adſirmatur, ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtantia, vtilitate, pulcritudine, deum eſſe, cognoſci, nec poſſe fieri, quin id, quod tam mirabili conſtat ratione, conſilio & opera dei ſit inſtructum. quumque deus ſit, ex omni vtique parte perfectæ conſummatæque virtutis, non poteſt eſſe niſi vnus, nosque etiam oportet idipſum intelligere ac dicere, quod ſit nullis circumſcriptus limitibus, quod ſit æternus & omnipotens, quodue ſit ſpiritus isque perfectiſſimus, cuius intellectus omnia cognoſcit, voluntas autem plane a lege ſoluta & libera atque omni virtute, quamuis ne a mente quidem humana excogitari & concipi poſſit, prædita. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, quum notionem dei ſentiamus mente, nos quoque debere percipere, illum eſſe inſtructum abſoluta ac conſummata perfectione; facile quis ſibi perſuadere poſſet, quod Ariſtoteles etiam pro facultate, in qua grauiter valuit, iudicandi proprietates dei, prout decet & diuinæ naturæ conſentaneum eſt, cognouerit. idque ipſum eſt, quod religioſi ipſius ſectatores magna opera ac labore tuentur, quibus doctrina eius de deo adeo magnifica adparet, vt in iſta nihil poſſit deſiderari. etenim dicunt, Ariſtotelem adfirmaſſe, deum eſſe *ἄπειρον, infinitum* [2] *ἀμερὲς καὶ μηδὲν ἔχειν μέγεθος, quoddam partibus*

[1] *de mundo cap. 7. tom. I. opp. p. 475.* [2] *metaph. lib. XII. cap. 7. tom. II. opp. p. 742.*

vacans

vacans & nulla præditum magnitudine, [1] indeque non obſcure conflaſſe concluſionem, deum neque oculis, neque aliis ſenſibus poſſe percipi, adeoque eſſe ἀόρατον & πάσῃ θνητῇ φύσει ἀθεώρητον, *omni mortali naturæ inuiſibilem*, [2] & ab ipſo omnem corruptionem atque interitum eſſe procul. hocque nomine eum adpellaſſe ἄφθαρτον, *corruptionis expertem*, [3] ζῶον ἀθάνατον, *viuum immortale*, [4] item ζωὴν ἀθάνατον, *vitam immortalem*. [5] quod ſi reſpiciamus intellectum diuinum, de iſto quoque Ariſtotelem ſenſiſſe præclara atque egregia, aſſerunt, ſiquidem exiſtimauerit, deo ſoli vindicandam eſſe laudem ſapientiæ; [6] ratione voluntatis autem cognouerit, ipſum eſſe ἄριστον *optimum*, [7] nec non ἀρίστην οὐσίαν, *optimam ſubſtantiam*, [8] quia γενέτωρ καὶ σωτὴρ, αἴτιος τῆς σωτηρίας δι' ὃν ζῶμεν, *parens & ſeruator ſit, cauſſa ſalutis noſtræ & per quem viuamus*; hinc & ipſe alibi [9] vocetur ἑταιρεῖος τε καὶ φίλιος, καὶ ξένιος, καθάρσιός τε, καὶ ἱκέσιος καὶ μειλίχιος, *ſodalitius & amicitiæ præſes, hoſpitalis, expiator, ſupplex & placabilis*; quemue nullus liuor, nulla inuidia, nullus teneat dolor; [10] & quamuis maxime ſit benignus, omnisq;, qua fruantur mortales, felicitas ab ipſius prolixa ac beneuola proficiſcatur voluntate; iuſtitiam tamen ſemper obſeruet, qua ſuum cuique diſtribuat τοῖς ἀξίοις καὶ τ' ἄγαθα καὶ τὰ κακὰ bo-

1 *lib. VIII. cap. 10. auſcult. phyſic. tom. I. opp. p. 335.* 2 *de mundo cap. 6. tom. I. opp. p. 473.* 3 *de cælo lib. II. t. 36.* 4 *lib. V. cap. 1. topic. tom I opp p. 180.* 5 *de mund cap. 6. tom. I. opp. p. 473.* 6 *lib. I. cap. 2. metaph. tom. II. p. 643.* 7 *lib. XII cap. 7. metaph tom. II opp. p. 742.* 8 *ibid. cap. 9. tom. II. opp. p. 744.* 9 *de mund. cap 7. tom I. opp. p. 475.* 10 *metaph. lib. 1. cap. 2. tom. II. opp. p. 644.*

na malaque pro meritis; [1] & quod ad potentiam dei adtinet, omnium ſit potentiſſimus, [2] tandem quum notio dei etiam hoc ſignificet, quod omnia condiderit, adeoque ſit cauſſa prima omnium rerum, hæc quoque cognitio celebratur in Ariſtotele, quippe qui profeſſus ſit, mundum effectum eſſe a deo. [3]

§. VII. Quis igitur dubitaret, Ariſtotelem præclaram dei notitiam habuiſſe? quisque ſane ex illis, qui illum pio proſequuntur cultu, effatis philoſophi huius a nobis collectis magnum ſtatuit pretium, eiusque pietatem ſanumque de deo ſenſum probare ſubinde contendit. Sed tamen veritatis ſtudium nos ab eorum ſententiis plane dimouet; vtque pateat clariſſime, non mediocribus argumentis nos adductos a tam magnifica de Ariſtotele opinione diſcedere, primum fundamenta doctrinæ Ariſtotelicæ, quæ res naturales explanat, attingamus, & quam lubrica iſta ſint, demonſtremus. atqui philoſophi, qui Ariſtotelem antecedebant ætate, poſuerunt principia compoſita rerum naturalium, & quidem THALES dixit, conſtare omnia ex aqua, ANAXIMENES vero ex aëre, quoniam longe ſit ſubtilior aqua; HERACLITUS ex igne & XENOPHANES atque poſt hunc PARMENIDES ex terra, qui adeo naturæ progreſſum ex ſolido in fluidum, ſecus atque adhuc factum fuerat, defendebant, ac de mechanicis & ſolidis principiis cogitabant. quæ quum conſideraret poſt-

1 *magn. moral. lib. II. cap. 8. tom. II. opp. p. 137.* 2 *de mundo cap. 6. tom. I. opp. p. 473.* 3 *de mundo cap. 6. tom. I. opp. p. 471. metaphyſic. lib. I. cap. 2. tom. II. opp. p. 644. lib. XII. c. 8. tom II. opp. p. 743. de generat. & corrupt. lib. II. cap. 10. tom. I. opp. pag. 407.*

hac

hac EMPEDOCLES, atque ipsi & aqua Thaletis, & aër Anaximenis, & ignis Heracliti, & mechanicorum terra placerent, quatuor hæc coniunxit & primus totidem posuit elementa, ex quibus omnia naturæ gignerentur, confer PLVTARCHVM, [1] ARISTOTELEM, [2] CICERONEM. [3] hæcce rerum naturalium elementa iudicabat philosophus noster, nimis esse composita, quapropter de principiis simplicioribus erat sollicitus, prout inter primos fuisse videtur, qui inter στοιχεῖα & ἀρχὰς, *elementa* & *principia* discrimen constituerunt, cuius rationem clare exposuit PLVTARCHUS. [4] quibus de caussis retinebat quatuor illa elementa & tria adhuc principia *materiam*, *formam* & *priuationem* illis adiungebat, [5] quo physicam eo modo, quem metaphysici obseruant, tradidit, nec sine documento singularis cuiusdam calliditatis, quamuis magno cum detrimento ipsius disciplinæ. etenim philosophi, qui Aristotele superiores erant ætate, maxime mechanici & physici perturbauerant superstitionem insigniter, eoque nomine non mediocre contraxerant sibi odium, quod vt Aristoteles declinaret, etiam eruditorum disputationibus in vtramque partem satisfacere posset, abusus est metaphysicis abstractionibus, quarum ea est indoles, vt cum omnibus sententiis, siue sint veræ, siue minus, conciliari, etiam cum superstitione in gratiam redigi possint. sic Aristoteles comparauit sibi omnium fauorem, atque effecit, vt perpauci ipsi essent

1 *de placitis philos lib. I. cap.* 3. 2 *metaphysic. lib I. cap.* 3. 4.
3 *quæst. acad. lib IV. cap.* 37. 4 *de placit. philosoph. lib. I. c.* 2.
5 *physic. lib. I. cap.* 6.

adver-

aduerſarii, tum quod principia illius, nimis generalia varias admittebant interpretationes, tum quod plerique ſubtile eius ingenium in abſtrahendo metuebant. quapropter haud mirum eſt, Ariſtotelem exiſtimaſſe, quod ἐκ τῶν καθόλȣ ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαςα δεῖ προιέναι, id eſt, *ab vniuerſalibus progrediendum ad ſingularia ſit*, [1] id quod ordini, quem natura intellectui noſtro in cognoſcenda veritate præſcripſit, maxime eſt contrarium.

§. IIII. Quod igitur ad naturam *materiæ* adtinet, dicit Ariſtoteles: [2] ἡ δὲ ὕλη ἡ ὕλη παθητικόν *materia, quatenus materia, eſt paſſiuum quiddam*, & alio loco: [3] τῆς μὲν γὰρ ὕλης τὸ πάσχειν ἐςὶ καὶ τὸ κινεῖσθαι· τὸ δὲ κινεῖν, καὶ τὸ ποιεῖν ἑτέρας δυνάμεως, *pati namque & moueri materiæ eſt: agere vero & mouere alterius potentiæ*, ex quibus patet, quod philoſophus noſter exiſtimauerit, materiam in ſe ſpectatam omni agendi vi eſſe deſtitutam, quapropter neceſſe erat, aliud quoddam motus principium adiungere, id quod num intellexerit per *formam*, nec ne? non eſt expeditum. namque in quo natura atque indoles ȣσίας ſiue *formæ* ſit poſita, Ariſtoteles id ineuolutum implicatumque reliquit, id quod interpretes ipſius in varias diſtraxit partes. nam doctores philoſoph. Ariſtotelicæ latini adfirmabant, formam eſſe ſubſtantiam; interpretes autem græci, eſſe accidens materiæ, quo factum, vt formam a materia plane veluti peculiarem ſubſtantiam diſtinguerent ac materiæ proprium eſſe pati; formæ autem agere, adſererent, prout quoq; in varias easq; inu-

1 *phyſic. auſcultat. lib. I. cap. 1.* 2 *de generat. & corrupt. lib. I. cap. 7.* 3 *ibid. lib. II. cap. 7.*

tiles

tiles disceptationes ac controuersias de origine formarum sunt deducti, confer JO. BAPTISTAM du HAMELIVM, [1] DANIELEM GEORG. MORHOFIVM [2] & ROBERTVM BOYLE. [3] at vero Aristoteles per formam intelligat siue substantiam, siue accidens, neutrum erroris vitio caret. quod si enim dicas, formam esse accidens, effectus est substantiæ, non caussa, quoniam omne accidens est effectus substantiæ; si vero est effectus, non caussa, sequitur quoque, vt non sit principium quoddam rerum naturalium, siquidem principium & caussa hac in re eiusdem sunt significationis. nec forma esse potest substantia. nam hac significatione, quidquid agit, est forma, iam vero agit & deus & spiritus & corpus, quæ tria maxime sunt diuersæ substantiæ, quibusue omnibus notio formæ est adtribuenda, vt adeo exinde pateat, quod forma Aristotelis sit abstractum quoddam metaphysicum, vide ANDREAM RVDIGERVM. [4] tandem *priuatio* nullum locum habere potest in principiis rerum naturalium, siquidem ipse Aristoteles [5] fatetur, *mirabile & ἀδύνατον videri, ex nihilo aliquid fieri.*

§. V. Non ab re erit, doctrinam Aristotelis de *motu* quoque adtingere, antequam ostendamus, quomodo principia physicæ Aristotelicæ coniuncta sint cum atheismo. motum autem ita definit: *φαμὲν, δὴ τὴν κίνησιν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ κινητοῦ ᾗ κινητόν, dicimus ergo, motum esse actum mobilis, quatenus est mobile,* [6] quæ de-

1 *de consensu vet. & nov. philosoph. lib. II. cap. 1. 2.* 2 *Polyh. tom. II. lib. II. part. II. c. 1. §. 7. seqq* 3 *de origine formarum & qualitatum.* 4 *physic. diuin. lib. 1. cap. 3. sect. I. §. 3.* 5 *physic. lib. I. cap. 8.* 6 *physic. lib. VIII. cap. 1.*

finitio

finitio ingenio atque amplissima fama Aristotelis plane est indigna. namque si istam accuratius consideramus, illa æque absurda est, ac si dicerem: motum esse motum, prout Aristoteles nec caussæ nec modi motus fecit mentionem, quo & factum est, ut modo sex, modo quatuor, modo tria posuerit motus genera, modo hæc, modo illa. in categoriis enim sex nominat, γένεσιν, φθορὰν, αὔξησιν, μείωσιν, ἀλλοίωσιν, καὶ τὴν κατὰ τόπον μεταβολήν, id est, *generationem, corruptionem, augmentum, decrementum, alterationem, & loci mutationem*; alibi autem [1] φορὰν, ἀλλοίωσιν, φθίσιν καὶ αὔξησιν, *lationem, mutationem, corruptionem & augmentationem*; sic & alio loco [2] trium tantum facit mentionem φορᾶς, αὐξήσεως καὶ φθίσεως, *lationis, augmentationis & corruptionis*; quam distinctionem ita quoque effert, ut dicat [3] aliam esse τήν τε τοῦ ποσοῦ καὶ τὴν τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον, *quantitatis, aliam qualitatis, aliam loci* motionem, quas diuersas motus species maxime turbatim proposuit, præcipue quod motum loci reliquis motus speciebus sine caussa opposuerit, quoniam sine mutatione loci vel spatii nullus motus fieri nec concipi potest, vt de eo taceamus, quod motum vitæ, & vt dicitur, elasticum reliquerit intactum, confer ANDREAM RVDIGERVM. [4]

§. VI. Vt autem ostendamus, hæc Aristotelis principia doctrinæ physicæ facile quendam ad atheismi vitium posse deducere, id inprimis putamus & præmonemus, nos mentem nostram cognitione naturæ excolere debere, vt

1 *de anima lib. I. cap. 3.* 2 *physic. lib. IV. c. 4.* 3 *physic. lib. V. cap. 1. lib. VII. c. 2.* 4 *physic. diuin. lib. I. c. 7. sect. 1.*

partim

partim inde consilia de tuenda & conseruanda corporis valetudine capiamus; partim de deo ac rebus diuinis sentiamus recte, quo ipso disciplina physices remedium est aduersus atheismum & superstitionem. hinc & CICERO [1] dicit: *omnium autem rerum natura cognita, leuamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipsa horribiles exsistunt saepe formidines*: & alio loco: [2] *nec vero potest quisquam de bonis & malis vere iudicare, nisi omni cognita ratione naturae & vitae, etiam deorum & vtrum conueniat, nec ne, natura hominis cum vniuersa: quaeque sunt vetera praecepta sapientium, qui iubent tempori parere & sequi deum & se noscere & nihil nimis. haec sine physicis quam vim habeant, (& habent maximam) videre nemo potest. atque etiam ad iustitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas caritates quid natura valeat, haec vna cognitio potest tradere. nec vero pietas aduersus deos, nec quanta his gratia debeatur, siue explicatione naturae intelligi potest.* quam cognitionis physicae vim si Aristoteles cognouisset, eiusmodi sane principia rerum naturae adhibere debuisset, quae diuinam operam, quaeue summum numen, vel vti auctorem omnium rerum, quas complectitur natura, produnt. sed si tria illa, *materiam*, *formam* & *priuationem*, quae notiones sunt mente & cogitatione separatae, admittamus, omnes sane naturae effectus explicare possumus, vt non opus sit deo, quamcunque etiam sequamur interpretationem.

1 *de finib. bonor. & malor. lib. I. cap. 19.* 2 *de finib. bonor. & malor. lib. III. cap. 22.*

primum

primum enim materia, forma & priuatio quum ſint abſtracta metaphyſica, fiunt & producuntur ab intellectu noſtro, adeoque rebus ipſis, a quibus notiones hæ ſeparantur, ſunt poſteriora, quapropter non poſſunt eſſe principia a deo ad condendam naturam adhibita. deinde in doctrina de motu cauſſam illius primam putat eſſe modo deum, modo cælum, modo vero clarius, quid hac in re ſentiat, effert, quando dicit: ὀυδὲν γὰρ παρὰ φύσιν ἀΐδιον, *nihil enim præter naturam eſt æternum*, [1] quumque Ariſtoteles non ſatis deum & naturam diſtinxerit, facile quis intelligere poteſt, quomodo hæc inter ſe cohæreant, & vnde ſolemnis Peripateticorum formula: *motus eſt æternus* ſuam trahat originem. adhæc ſi *forma*, quam opponit materiæ, eſt principium agens, prout materiæ indoles ſemper fert, vt aliquid patiatur, taleque principium eſſe poteſt Deus, ſpiritus & corpus; Ariſtoteles ſane ſecundum hanc doctrinam naturæ effectus explanare poteſt, ſi modo ſpiritum, ſive ſit deus, ſiue minus, admittat. quo nomine non poſſumus, quin THOMAE BVRNETII [2] iudicium probemus, quando dicit: *hæc quum ita ſint, atque talis fuerit philoſophia Ariſtotelis, ſatis admirari non poſſumus orbis chriſtiani ſtuporem: qui per tot ſecula hanc diſciplinam vnice amplexus eſt: laudibus ad cælum extulit, omnibusque ſcholis & academiis publice docendam & prælegendam commendauit: immo ſanciuit autoritate & in diſſentientes ab Ariſtotele, aut nouam molientes philoſophiam tanquam in hæreticos & religionis chriſtianæ ho-*

1 *de cælo lib. II. cap. 3.* 2 *archæolog. philoſ. lib. I. c. 13. p. 183.*

ſtes

ſtes graſſabatur. hinc tardi ſcientiarum progreſſus: & a tot ſeculis, quibus invaluit hæc philoſophia, nulla inuenta, nulla commoda attulit humanæ vitæ. quot volumina commentariorum magna & inutilia? quot præclara ingenia hoc ſeruile iugum ferre coacta, in colendo ſolo infrugifero fruſtra laborarunt. ſterileſcebat orbis chriſtianus, quaſi arena conſperſus, vbicunque hæc philoſophia diſſeminata fuit.

§. VII. Poſſet quis nobis obiicere, Ariſtotelem tantum corporum naturalium principia tradidiſſe, ita ut illorum partim materia, partim forma eſſent conſiderandæ, ac de induſtria nullam mentionem dei feciſſe, quoniam in illius contemplatione ac cognitione phyſicus minus verſari debeat, quo nomine neceſſarium eſſet, ipſius doctrinam de deo ac mundi origine examinare. nec negamus, Ariſtotelem libris phyſicis propoſuiſſe doctrinam de corporibus, quamuis ipſe ſibi non ſatis conſtet, ac libris de cœlo corpora cæleſtia referat ad phyſicam; metaphyſicis vero cæleſtia phyſicis opponat; attamen, vt iam ſuperioribus obſervauimus, debuiſſet phyſicam ſeu doctrinam de corporibus naturæ eiusmodi ſuperſtruere principiis, quæ nobis rectam ac facilem viam ad cognitionem dei demonſtraſſent. de cetero ea, quæ a nobis ſunt obſeruata, non obſcure ſignificant, quo animo quoue ſenſu mentis de deo fuerit Ariſtoteles, quæ vt pateant adhuc clariora, in ſententias ipſius de deo ac mundi origine inquiramus. fuerunt plurimi ex philoſophis, qui mundum ea quoque facie, qua nunc conſpicitur, æternum fuiſſe, aut nul-

lum habuisse initium, etiam genus humanum semper extitisse contenderent, quos breuiter indicat CENSORINVS: [1] *sed prior illa*, inquit, *sententia, qua semper humanum genus fuisse creditur, auctores habet Pythagoram Samium, & Ocellum Lucanum & Archytam Tarentinum, omnesque adeo Pythagoricos. sed & Plato Atheniensis, & Xenocrates & Dicaearchus Messenius itemque antiquae academiae philosophi non aliud videntur opinati. Aristoteles quoque stagirites & Theophrastus multique praeterea non ignobiles peripatetici idem scripserunt eiusque rei exempla dicunt, quod negent, omnino posse reperiri, aues ne ante an oua generata sint, cum & ouum sine aue & auis sine ouo gigni non possit.* & quamuis alii originem generis humani admiserint, materiae tamen aeternitatem statuentes, & in hunc errorem per male intellectum principium illud: *ex nihilo nihil fit*, coniecti, reipsa negarunt creationem, & diuinis operibus, a quibus omnia dependent, eorumque libertati summam intulerunt vim. sic Aristoteles existimauit, mundum esse aeternum, quod ex ipsius monimento de coelo [2] patet, ubi de duratione mundi disserit, ac reiicit cum eorum opinionem, qui principium illi sine fine, tum aliorum, qui initium pariter & finem adiungebant, ex quo id consequitur, vt mundum & principii & finis expertem esse putauerit. hinc & LACTANTIVS [3] *nam Aristoteles quum non videret, quemadmodum posset tanta rerum magnitudo interire; & hanc praescriptio-*

1 *de die natalit. cap. 4.* 2 *lib. I. cap. 10. tom. I. opp. p. 349.* 3 *lib. VII. cap. 1. diuinar. instit.*

nem

nem vellet effugere; semper ait fuiſſe mundum ac ſemper futurum. cui impiæ ſententiæ ex illis, qui Ariſtotelem ſectati ſunt, magno ſtudio imprimis quoque ſeſe addixit ANDREAS CAESALPINVS, Aretinus, *qui*, auctore SAMVELE PARKERO [1] *recentiorum primus & pene poſtremus fuit, qui quid Ariſtoteles velit, cepiſſe viſus eſt*: *prout & pronuntiat, non longe ab hac impietate abfuiſſe* CLAVDIVM BERIGARDVM [2] *atque adeo*, ait, *vno eodemque opere* (BERIGARDVS) *diverſas cum Epicureæ tum Peripateticæ impietatis rationes adornauit, quamquam Ariſtotelis diſciplinam fuſius & ardentius excoluit, atque eam potiſſimum, quam libro phyſicorum octauo, libriſque de cælo & rerum generatione tradidit, quibus vniuerſam mundi fabricam ſine prouidentia architectrice extruxiſſe ſe putat philoſophus.*

§. VIII. Equidem fatetur Ariſtoteles, mundum a deo eſſe productum, ſed ea ſententia, quæ impietatis pleniſſima, nec a ſana ac polita intelligendi facultate proficiſci poteſt. omnes philoſophorum, quos vetus græcia tulit, ſectæ in eam ingreſſæ fuerant opinionem, duo eſſe æterna, deum & materiam, ita vt deus ſit ſapientia præditus, materia vero bruta; ille particeps rationis; hæc vero expers; ille principium & cauſſa boni; hæc vero mali; cuiusmodi doctrinæ plane ſunt abſurdæ, ut mirari ſatis non poſſimus, quod noſtra ætate PETRVS BAELIVS exiſtimauerit, iſtas a nemine ſolide eſſe confutatas, nec feliciter poſſe confutari:

1 *de deo & prouident. diſp. I. p. 64.*
2 *circul. Piſan.*

vide IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[1] at vero vt rationem voluntas & hanc libertas ſequitur, non poterant non hi philoſophi libertatem operandi aut deo ſibi relicto abiudicare, aut adtribuere materiæ. atqui materiæ ineſſe neceſſitatem eamque magnam, non mediocri conſenſione profitebantur; deo autem tanto minorem libertatem adiungebat quisque, quo arctius iſtam cum materia coniungeret, aut in materiam immergeret penitus. itaque Plato cenſuit, mundum ex libero dei cum materia congreſſu extitiſſe; quum Ariſtoteles contra & Stoici crederent, deum vinculo neceſſario, quod euitari minime potuerit, cum materia fuiſſe coniunctum, quamuis Ariſtoteles in eo a Stoicis diſcreparet, quod ipſe mundum ſub luna a deo per ſolam virtutem attingi; Stoici contra per ipſam ſubſtantiam quaſi fermentari opinarentur, vide IACOBVM THOMASIVM.[2] quapropter nonnulli diſcrimen ponunt inter *formam aſſiſtentem* & *informantem*, aſſeruntque Ariſtotelem credidiſſe deum veluti formam aſſiſtentem adeoque erroris, quem peſtiferum inprimis BENEDICTVS SPINOZA in lucem produxit, eſſe immunem. equidem ſi fidem habeamus CLEMENTI *Alexandrino*,[3] Ariſtoteles deum eſſe animam mundi exiſtimaſſe videtur, ſi quidem, vt verba ipſius latine tantum huc transferamus, ita dicit: *cujus quidem ſectæ* (peripateticorum) *qui eſt pater, nihil de eo patre, qui ſupremus eſt, intelligens, putat eſſe animam vniuerſi, hoc eſt mundi animam deum eſſe exi-*

1 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap.* 1. *p.* 156. *ſqq.* 2 *de ſtoica mundi exuſtion. diſſert. II.* 3 *admonit. ad gentil p.* 44.

ſtimans,

ſtimans, ipſe a ſe ipſo confunditur. qui enim vsque ad lunam eius definit prouidentiam, deinde mundum deum eſſe exiſtimat, euertitur, vt qui eum, qui eſt dei expers, deum eſſe arbitretur. hinc & RAYNAVDVS [1] reprehendit CLEMENTEM: *nec enim*, inquit, *poteſt quidquam ex Ariſtotele proferri, quod errori illi faueat*; intelligit autem errorem, quo deum permutarunt in animam mundi proprie dictam & *informantem*. ſed IACOBVS THOMASIVS [2] obſeruat, quod nec Raynaudus Clementem, nec Clemens Ariſtotelem ſatis intellexiſſe videantur. quamuis enim Clemens iure ac merito reprehendere poſſet Ariſtotelem, quod contraria ſibi & repugnantia dixerit, ſi toti mundo deum præfecerit, veluti animam mundi; prouidentiam autem ipſius ſolo cœlo terminauerit; nunquam tamen probari poteſt, quod Ariſtoteles affirmauerit, deum toti mundo præſidere. quumue Clemens mentionem tantum faciat animæ cuiusdam mundi, nec num ſit anima *aſſiſtens*, an *informans* definiat, minus cauſſam percipimus, cur Raynaudus ipſum adfecerit cenſura. equidem proferuntur loca quædam, ex quibus pateat, Ariſtotelem credidiſſe animam mundi vniuerſam, eamque *informantem*, quando dicat [3] λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως πνεῦμα, ἥτε ἐν φυτοῖς καὶ ζώοις, καὶ διὰ πάντων διήκουσα, ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία, *quum alioqui ſpiritus adpelletur ſubſtantia animata & genitalis in ſtirpibus atque in animantibus exiſtens*

1 *theol natur. diſt. 6. q. 1. n. 5. p. 562.* 2 *de Stoica mundi exuſtion. diſſert. XIIII. §. 141. ſqq.* 3 *de mundo cap. 4. p. 468. tom. 1. opp.*

per omniaque pertinens; item [1] γῆν τε πᾶσαν καὶ θάλασσαν, αἰθέρα τε, καὶ ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὸν ὅλον ȣ̓ρανὸν διεκόσμησε μία διὰ πάντων διήκȣσα δύναμις, *terram etiam omnem, omne mare, ætherem, ſolem, lunam & poſtremo totum cœlum* vis vna per omnia pertinens, *certo ordine deſcripſit*; ſic & laudet hæc carmina Orphica: [2]

ζεὺς πνοιὴ πάντων, ζεὺς ἀκαμάτȣ πυρὸς ὁρμὴ,
ζεὺς πόντȣ ῥίζα, ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη,

id eſt, *iupiter eſt ſpiritus omnium, iupiter indefatigabilis ignis impetus eſt, iupiter eſt radix maris, iupiter eſt ſol & luna.* non negamus, quod verba hæc multam ſpeciem illius erroris præ ſe habeant, quo deum & naturam confundere inſtituerunt multi; ſed auctoritas libri illius, vnde iſta ſunt depromta, non ſatis valida eſt, nec firmis argumentis Ariſtoteli, vti auctori poteſt adtribui, id quod infra verboſius demonſtrare, animum induximus. ſic Ariſtoteles cum a Platone, tum a Stoicis hac in re diſcrepat. Plato enim, deum libertate frui, cenſuit, quam ſummo numini & Ariſtoteles & Stoici abiudicarunt, exiſtimantes, id per neceſſitatem adductum egiſſe omnia. Quod autem ad animam mundi adtinet ſpeciatim, Plato illam eſſe, quidem credidit, ſed plane alia ſententia, quam iſtam tradiderunt Stoici, ſiquidem Plato tres deos, *deum ſummum, mentem* & *animam*, eſſe adfirmauit, ac per *deum* intellexit ipſum ſummum numen; per *mentem* mundum, quem intellectus tantum percipit & per *animam* ſpiritum huius vniuerſi, quam opinionem Platonis fuiſſe, clariſſime de-

1 *ibid. cap. 5. p. 470. tom. I. opp.* 2 *ib. cap 7. p. 475.*

demonſtrati IACOBVS THOMASIVS. [1] quum igitur ex ſententia Platonis anima, tertius deus a ſummo numine fuerit diſtincta & ſeparata, plane a Stoicorum placitis abhorret, quippe qui aſſeruerunt, ipſum deum animæ mundi officio defungi, ita ut arctiſſimo vinculo cum materia ſit coniunctus. ab horum ſententiis cum Platonis, tum Stoicorum in ea recedit Ariſtoteles, quod deum non vniuerſo mundo, ſed tantum ſupremo cœlo præſidere crediderit, nec cum Stoicis ipſum pro forma *informante*; ſed *aſſiſtente* habuerit: confer SEBASTIANVM FOXIVM [2] FRANCISCVM PATRICIVM [3] IO. FRANCISCVM BVDDEVM [4] ADAMVM RECHENBERGIVM. [5]

§. VIIII. Sic Ariſtoteles perſuaſit ſibi, deum cœlo ſupremo præſidere, ſeu eſſe motorem primum, præter quem alias adhuc intelligentias, materiæ expertes, æternas & inferiorum ſphærarum motibus præfectas credidit. [6] per quas plerique intelligunt dæmones, qui media inter diuinam atque humanam mentem præditi eſſent natura, quod HERMANNVS quidem CONRINGIVS [7] negat, confer THOMAM STANLEIVM. [8] deo igitur ſeu primo motori cura eſt ex ſententia Ariſtotelis primi mobilis, quod veteribus eſt orbis ſtellarum fixarum, ſeu octaua ſphæra, ita vt deus, quamuis moueat, ipſe tamen maneat immobilis. hinc dicit Ariſtoteles: [9] ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ

1 *de Stoica mundi exuſtione diſſert. XIIII. §. 23 ſqq.* 2 *de Platon. & Ariſtotelis conſenſione lib. II. cap. 2.* 3 *Ariſtot. exoteri. n. 26.* 4 *analect. hiſt. phil p. 333.* 5. *diſſert. de anima mundi cap. I. §. 6. 7.* 6 *metaphyſic. lib. XII. cap. 8.* 7 *Conringian. p. 127.* 8 *philoſ. hiſt. part. V. cap. 8. p. 490. ſq.* 9 *metaphyſ. lib. XII. cap. 8. tom. II. opp. p. 743.*

καὶ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ' αὐτὸ, καὶ κατὰ συμβεβηκός. κινεῖν δὲ τὴν πρώτην καὶ ἀΐδιον, καὶ μίαν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι καθ' αὐτὸ, καὶ τὴν ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινεῖσθαι, καὶ τὴν μίαν ὑφ' ἑνός, principium enim ac primum entium tum per ſe tum per accidens immobile eſt: mouens autem primo, ſempiterno & vno motu. quum vero quod mouetur, neceſſe ſit ab aliquo moueri, primumque mouens immobile per ſe eſſe ac motum æternum ab æterno moueri & vnum ab vno. modum autem, quo ſummum numen ipſum immotum omnia alia poſſit mouere, explanat ea ratione, qua res vel intellectum ad cognitionem, vel voluntatem ad cupiditatem excitare ac mouere queat, ita vt quamuis in intellectu ac voluntate fiat motus, ipſa tamen res maneat immobilis. ſic deus quum habeat ſui ipſius cognitionem, quod ſibi inſint omnia præſtantiſſima, in quibus partim intelligendi, partim appetendi facultas verſari poſſit, ſempiterna ſui ipſius contemplatione penitus occupetur, ita vt nihil aliud ipſe fuerit, quam ſui ipſius contemplatio. [1] poſt primum hunc immobilem motorem alias quaſdam ſubſtantias ſeu intelligentias eſſe voluit, quæ ab ipſo motæ inferiorum orbium motibus præeſſent, ſiquidem dicit: [2] *ὁρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἁπλῆν φορὰν, ἣν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ ἀκίνητον, ἄλλας φορὰς οὔσας τὰς τῶν πλανήτων ἀϊδίους. ἀνάγκη, καὶ τούτων ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ' αὐτὸ καὶ ἀϊδίου οὐσίας, videmus*

1 *metaphyſic. lib. XII. cap. 7. tom. II. opp. p.* 742. *& cap.* 9. *p.* 744. 2 *ibid. cap.* 8. *p.* 743.

vero

vero præter ſimplicem lationem totius, quam dicimus primam ſubſtantiam & immobilem mouere, & ceteras etiam lationes, quæ errantium ſunt, ſempiternas eſſe. neceſſe eſt, harum quoque lationum vnamquamque a per ſe immobili & æterna ſubſtantia moueri. ita intelligentiæ orbium, in quibus planetæ ſeptem voluuntur, præſides, per ſummi numinis admirationem atque adfectum incitatæ orbes neceſſario mouerunt, adeo vt ſine quadam numinis opera & prouidentia cæleſtium curſus fuerint conſtituti, quorum vi & opere inferior omnis natura per neceſſitatem quamdam mechanicam naſcatur & gubernetur. etenim quam intelligentiæ orbes ſuos neceſſario ſine quodam conſilio mouerint, factum ſit, vt omnis quoque materiæ moles variis agitata fuerit motibus, ex quibus diuerſitas formarum præ diuerſa materiæ natura ſuam habuerit originem, ita vt ſi quid vtile, quid pulcrum, quid admirabile in rerum natura intueamur, id omne non diuinæ artis, non prouidentiæ opus eſſe, ſed ſolius neceſſitatis ex ipſis rerum qualitatibus ortæ euentum dicere & habere debeamus, confer SAMVELEM PARKERVM [1] MICHAELEM MOVRGVES. [2]

§. X. En deum Ariſtotelicum! bene de mente Ariſtotelis iudicauit beatus noſter LVTHERVS apud VITVM LVDOVICVM SECKENDORFIVM. [3] *Ariſtoteles in eam fere delabitur ſententiam, vt etſi deum non adpellet ſtultum, tamen ignarum rerum omnium*

1 *de deo & prouidentia diſp. 4. ſect. 6. p. 371.* 2 *dans le plan theologique du Pythagorisme tom. I. epiſt. 2. p. 75. ſeqq.* 3 *hiſtor. Lutheraniſmi lib. III. § 81. n. 17. p. 304.*

ſtatuat, qui nihil negotiorum noſtrorum intelligat, & videat, nihil conſideret præter ſe ipſum & tantum conſideret in ſpeculatione ſui ipſius. hoc autem etſi non eſt ſtultitiam tribuere, tamen certe eſt adimere ſcientiam & conſtituere ignarum rerum humanarum; recteque addit: *ſed quid ad nos talis deus aut quis eius eſt vſus?* quibus verbis nihil ſane verius nec pulcrius dici potuiſſet. etenim nullum alium deum animo menteque nobis concipere poſſumus, quam qui ſit principium primum, prima cauſſa omnium rerum, quas complectitur natura, adeoque omnibus præditus perfectionibus. qui deus abſoluta fruitur libertate, cuius vi liberum quoque cepit conſilium, mundum in tempore condendi, quem & ex nihilo produxit, & vbique ſingularis potentiæ, ſapientiæ, benignitatis dedit documenta. cuiusmodi veritas adeo eſt perſpicua, vt iſtam quisque, qui ſanæ rationis particeps, comprehendere debeat, atque omnino ſit mirandum, fuiſſe ex philoſophis præcipue Ariſtotelem a tam clara cognitione alienum. namque quum dicit, materiam cum deo eſſe æternam, mundum nec principium nec finem habere, deum per modum *formæ aſſiſtentis* cum eo neceſſario vinculo eſſe coniunctum, cælo tantum ſupremo præſidere, nullam rerum noſtrarum curam tenere, contemplatione ſui ipſius totum occupari, quæue ſint inferioris naturæ, fieri per neceſſitatem quamdam mechanicam, omnia plane turbat, & vim & naturam dei tollit penitus. ecquis dubitaret, hanc Ariſtotelis doctrinam non modo eſſe abſurdam, ſed & impiam? nam æternitatem mate-

riæ

riæ asserere, ipsique deum quemdam pariter æternum adiungere, idem est, ac si quis contraria sibi ac repugnantia adfirmare, atque hoc ipso verum rationis vsum perturbare vellet. quod si enim materia æterna est, aut est a se ipsa, aut a deo quodam: si est caussa sui ipsius, sane non potest esse materia, omni se mouendi facultate destituta, quid? quod necesse est, adfirmare materiam esse deum; duplicem autem deum credere, æque esset absurdum, quoniam deus si ex omni parte perfectus est, vt esse debet, non potest esse nisi vnus, vt in eo sint omnia. at vero si materia a potestate ac virtute dei profecta, est omnino effectus adeoque sua caussa posterior, id quod omnem remouet æternitatem. ex quibus patet, quod homo quoque, qui tantum luce ac lumine rationis vtitur, adfirmare necesse habeat, deum ex nihilo produxisse materiam primam, id quod quanto clarius est, tanto in maiorem deducimur admirationem, quod veteres philosophi mirifica consensione, Plato, Aristoteles, Stoici, Epicurus de æternitate materiæ male existimauerint, fuerunt quoque, qui quamuis Aristotelem magno consectati sint studio, hanc tamen doctrinam de æternitate mundi minus probarunt, sed impugnarunt, saltem eam reiecisse videri voluerunt, vt BERNHARDINVS TELESIVS [1] NICOLAVS TAVRELLVS [2] aliique. de cetero Plato de modo & ratione, qua ex rudi ista eaque æterna mole mundus hic prodierit, verius sensit, quam Aristoteles &

1 *de rerum natura lib. 1. cap. 9. 10.* 2 *de rerum æternitate.*

Stoi-

Stoici & Epicurus. nam iuxta Platonis placita mundus ex libero dei cum materia congressu extitit, quum Aristoteles contra & Stoici illum siue congressum siue nexum, quiue a deo minus potuisset euitari, crederent, & Epicurus ex fortuita atomorum concursione mundos plurimos ortos adfirmaret. Verum hæc Aristotelis sententia de deo non solum sanæ rationi est aduersa, sed & multum illi inest impietatis. equidem ex ista probare ac colligere, quod ipse Aristoteles fuerit atheus sua mente suoque animo, minus instituo; sed talem doctrinam eum atheismo maxime esse coniunctam, & quemdam facile in tam pestiferum errorem coniicere posse, contendo. hac enim ratione omnes naturæ effectus explanari possunt, vt nobis non opus sit deo, adeoque quilibet atheus huius modi doctrinam de deo ac mundi origine admittere queat. quod & haud difficulter concedet nobis JO. ALBERTUS FABRICIUS [1] qui hac de re hoc idque moderatum tulit iudicium: *mihi quidem non videtur temere inter atheos reiiciendus esse Aristoteles, etsi mundum æternum a deo naturaliter emanasse sensit, & multos docuit graves & maximos errores, quorum vim si omnem penetrasset, vel consecutiones vniuersas fuisset amplexus, in ἀθεότητα forte potuisset incidere, vel saltim perinde omni se exsoluere religione, vt Epicurus fecit. neque disputo, quali ipse fuerit animo erga deum, vel num omnem eius conscientiam amoremque mente eliminauerit, in cuius operibus contemplandis per omnem fere*

1 *bibl. græca lib. III. cap. 6. p. 177.*

vitam

vitam tam assidue fuit versatus. hoc sultim affirmo, ex scriptis Aristotelis, qualia hodie exstant, hoc neutiquam constare, nec posse firmiter concludi, Aristotelem fuisse atheum, neque adeo Hippocratem ex scriptis Hippocratis, quod conatus nuper est demonstrare vir acuti & acris ingenii. nam quod non plura de deo dixerit vterque, ferendum in philosophis, qui rationes proximas rerum naturalium exponere volebant, non ad caussam primam, quam præponebant, tanquam ad aram semper confugere.

§. XI. Exposuimus itaque Aristotelis sententiam de deo. equidem obseruare adhuc possemus, quod dixerit, deum esse ζῶον ἀΐδιον *animal æternum*;[1] alio autem loco[2] asseruerit, animal constare ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, *ex anima & corpore*: item[3] ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς ἡ κόρη καὶ ἡ ὄψις, κακεῖ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τὸ ζῶον, *vt pupilla visusque oculus est: sic anima & corpus est animal*; sed de industria hæc silentio dimittamus. nam Aristoteles a cultoribus suis per hoc excusari, quin etiam defendi potest, quod vox ζῶον significet viuentem substantiam generatim, speciatim autem, si de deo adhibeatur, ipsius αὐτοζωὴν, prout quoque addat: ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ ὁ θεός. *quare vita & æuum continuum & æternum deo inest. hoc enim deus est.*

§. XII. Videamus nunc de illorum opinione, qui eximiam dei notitiam in Aristotele prædicant, & hanc in rem multa testimonia,

1 *metaph. lib. XII. cap. 7. p. 742. tom. II. opp* 2 *de republ. lib. I. cap. 5. p. 225 tom. II. opp.* 3 *de anima lib. II. cap. 1. tom. I. opp. 487.*

quæ

quæ superioribus attigimus, adferunt. Si loca illa intueamur nude, possent facile nos ad adsensum mouere; sed quum ipsa doctrinæ Aristotelicæ principia reuocamus ad animum, tum demum manifeste obseruatur, illis nullam inesse dignitatem. profitetur quidem Aristoteles, deum esse vnum, nullis circumscriptum limitibus, omnis materiæ expertem, immortali natura præditum, absoluta sapientia, benignitate, iustitia, potentia conspicuum. at qui deum vnum atque æternum pronunciare potuit, quum materiam ab omni æternitate extitisse crediderit? & quæ sapientia, quæ potentia quæue alia virtus apud deum esse potest, qui impulsus per necessitatem cum materia coniunctus, supremum tantum cœlum moueat, regat, gubernet? mortalis sane, qui solo lumine rationis humanæ illustratus, tales proprietates dei minus habet cognitas, nisi ex operibus ipsius magnificis atque præclaris, quum ipsum mundum, eius membra, cœlum, huiusque insignia solem, lunam stellasque; terras, maria ac omnis generis animalia vidisset, quumque temporum maturitates, mutationes, vicissitudinesque cognouisset, collegerit, aliquam excellentem esse ac præstantissimam naturam, quæ hæc omnia per potentiam ac sapientiam summa libertate prædita fecerit, etiam adhuc pro incredibili benignitate conseruet. adhæc Aristoteles sæpe tradit non apta inter se & cohærentia, sed sibi ipsis repugnantia & contraria: hinc CICERO [1] *Aristoteles quoque in tertio de philosophia libro multa turbat, a magistro Platone non dissentiens:*

[1] *de N. D. lib. I. cap. 13.*

tiens: modo enim menti tribuit omnem diuinitatem: modo mundum ipſum deum dicit eſſe: modo quendam alium præficit mundo eique eas partes tribuit, vt replicatione quadam mundi motum regat, atque tueatur: tum cæli ardorem deum dicit eſſe, non intelligens, cœlum mundi eſſe partem, quem alio loco ipſe deſignauit deum; & LACTANTIVS: [1] *Ariſtoteles quamuis ſecum ipſe diſſideat ac repugnantia ſibi & dicat & ſentiat.* quapropter non eſt mirum, quod Ariſtoteles interdum bene & præclare exiſtimet de deo, interdum vero omnem vim ac naturam diuinam tollat. ac quamuis facile ex hiſce concluſio effici poſſit, quod in tanta diſſenſione ac varietate, in qua Ariſtoteles de deo differens conſtitutus eſt, nihil firmi neque de pietate, neque impietate ipſius ſit dicendum, adeoque noſtra diſputatio ſuo careat fructu; hæc tamen, licet ſpecioſa videantur, debiliora omnino ſunt, quam vt nos de iam propoſita ſententia dimoueant. verum eſt, Ariſtotelem dicere ſibi contraria; ſed quod integram doctrinam de deo atque origine mundi ita ſtruxerit, vt etiam principia illius ſibi ſint repugnantia, nec lectores habeant facultatem, veras ac genuinas ipſius ſententias cognoſcendi, plane negamus. quo nomine ſi rem ipſam intueamur accuratius, obſeruabimus, quod Ariſtoteles concluſiones ſibi contrarias tradiderit, & quamuis vi principiorum haberet neceſſe, aperte omnem in deo ſuo negare diuinitatem, iſtum tamen æternum, infinitum, ſapientem, benignum eſſe adfirmauerit, vt artem, impiam doctrinam quadam ratione occultandi,

1 *inſtit. diuin. lib. I. cap. 5.*

di,

di, exerceret. quod si enim nuda Aristotelis effata de proprietatibus dei ponamus, nulla habita ratione ipsius complexus doctrinarum, qualia ista sint, non facile possunt indicari. & si quis ex hisce colligere velit, philosophum hunc de deo existimasse bene, eodem sane iure etiam BENEDICTVM SPINOZAM praedicare adeoque absoluere atheismi possumus.

§. XIII. Adhaec obseruamus, quod multa testimonia, quae superioribus in verum Aristotelis de deo sensum prolata sint, lubrica fide atque auctoritate nitantur, quod ex libro *de mundo* sint petita. namque de ipsius auctore in vtramque partem disputatur. alii negant, Aristotelem opus hoc perfecisse, vt MVRETVS, [1] SALMASIVS, [2] DANIEL HEINSIVS, [3] MENAGIVS, [4] VOSSIVS, [5] IACOBVS THOMASIVS. [6] alii autem ipsum exclusisse fetum hunc adfirmant, iique recentiori aetate, ingenio atque eruditione clarissimi viri, PETRVS PETITVS, [7] ELMENHORSTIVS, [8] FORTVNIVS LICETVS, [9] IO. ALBERTVS FABRICIVS [10] & qui commentariis notisque librum hunc illustrarunt OLAVS WORMIVS, IO. LANGIVS, BONAV. VVLCANIVS. nos fatemur ingenue, priorum auctorum, qui monimentum hoc Aristoteli abiudicant, argumenta nobis videri grauiora, ut non possimus, quin illorum sententiae faueamus. siue enim ipsas doctrinas, quae ibi tradun-

1 *var. lection.* II, 18. 2 *ad Solin p.* 1247. 3 *peculiar. dissertat. qua adiunct. oration. p.* 471. 4 *ad Diog. Laërt. tom. I. p.* 203. 323. 5 *de scient. mathem. p.* 272. 6 *de Stoica mundi exustione diss. XIIII. §.* 152. 7 *obseru.* II. 19. 8 *not. ad Apuleium de mundo.* 9 *allegor. Peripatetic.* 10 *bibl. graeca lib. III. cap. 6. §.* 13.

tur,

tur, ſiue ſcribendi genus reſpiciamus, deprehendimus omnino, quæ cum Ariſtotele eiusdemque ingenio minus conueniunt. quod ad res ipſas adtinet, magnam obſeruabimus diuerſitatem ſententiarum, ſi librum hunc cum genuinis Ariſtotelis monimentis contendamus. *primum* compertum eſt, Ariſtotelem cæli æternitatem tueri atque aſſerere, mundum extitiſſe ab æterno; hic autem dicit auctor, ipſum mundum διακόσμησιν ὑπὸ θεȣ̃ καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην, *ornatam ordinationem dei munere, dei recta cuſtodia eſſe*; & paullo poſt clarius: ὡς ἐκ θεȣ̃ τὰ πάντα καὶ διὰ θεȣ̃ συνέστηκε, *omnia ex deo conſiſtere & per deum.* [1] *ſecundo* Ariſtoteles intelligentias cœlo affixas credidit; heic autem duæ cauſſæ & utraque in vno deo ponuntur, quarum altera ποιητικὴ ſeu διακοσμητικὴ, quæ & formauit orbem; altera συνεκτικὴ ſiue φυλακτικὴ, quæ hunc conſeruat & regit. *tertio* ſatis eſt manifeſtum, Ariſtotelem ad lunam tantum vsque diuinam prouidentiam ſeſe mouere, exiſtimaſſe; heic autem hæc legimus: σεμνότερον δὲ καὶ πρεπωδέστερον, αὐτὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ δύναμιν διὰ τȣ̃ σύμπαντος κόσμȣ διήκȣσαν ἥλιον τε κινεῖν καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα ȣ̓ρανὸν περιάγειν, αἴτιον τε γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηρίας, *quare auguſtius id decentiusque exiſtimandum eſt, deum ſummo in loco ita eſſe collocatum, numinis vt tamen eius vis per vniuerſum mundum pertinens, tum ſolem lunamque moueat, tum cælum omne circumagat, ſimulque cauſſam præbeat eorum, quæ in terra ſunt, ſalutis atque incolumitatis.* [2] *quarto* auctor libri huius deſcripſit Britanniam

1 *cap. 2. & 6.* 2 *cap. 6.*

& Hiberniam. [1] quæ Alexandri tamen tempore ignotæ fuerunt, quod TACITVS [2] confirmat, *hanc oram*, inquit, *nouissimi maris tunc primum romana classis circumuecta, insulam esse Britanniam adfirmauit*; & DIO CASSIVS [3] πρώτοις καὶ ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων οὐδ᾽ ὅτι ἐστὶν, ἐγεγνώσκετο· τοῖς δὲ ἔπειτα ἐς ἀμφισβήτησιν, εἴτε ἤπειρος, εἴτε καὶ νῆσος εἴη, ἀφίκετο, *primis græcorum romanorumque, ne esse quidem eam, compertum fuit; posteriores in controuersiam adduxerunt, continensue ea terra, an vero insula esset.* huc quoque accedit, quod auctor tradit de nobilissima insula *Taprobane*, [4] quam Alexander rex detexisse dicitur. si igitur hæc scripsit ante ipsius expeditionem, sane situm illius minime scire potuit; sin in ipsa expeditione, plane absurdum fuisset, hoc Alexandro exponere, qui ista maxime cognita habuit aut primus, aut solus. nec tractandi ratio & scripturæ genus cum ingenio Aristotelis conueniunt, vt pluribus demonstrat DANIEL HEINSIVS. [5] equidem alii, qui scriptum hoc inter γνήσια philosophi huius monimenta referunt, variis ex vetusta ætate testimoniis muniunt sese, quæ iam credidit, id ab Aristotele esse profectum. primum prouocant ad STOBAEVM, [6] apud quem ex longiore illa epistola Aristotelis ad Alexandrum περὶ τοῦ παντὸς fragmenta exstent, quæ omnia ad verbum leguntur in libro hoc de *mundo*; sed ex his nondum perspicuum esse putamus, monimentum hoc vere esse Aristotelis. nam quamuis epistolam hanc περὶ τοῦ παντὸς Aristoteles ad Alexandrum con-

1 *cap. 3.* 2 *vit. Agricolæ cap. 10.* 3 *lib. XXXIX. pag. 114.*
4 *ibid.* 5 *cit. loc.* 6 *eclog. p. 7. 14. 70. sqq.*

scri-

ſcripſerit, quamuis etiam illius fragmenta deprehendamus apud STOBAEVM, quæ extent libro de mundo; verus tamen ſcripti huius auctor hanc Ariſtotelis epiſtolam in vſum ſuum transferre potuit. nec firmum argumentum eſt, quod opus hoc de mundo inſcriptum ſit Alexandro, quoniam magna probabilitate adfirmare poſſumus, nomen hoc aut ſine cauſſa eſſe additum, quod & in nonnullis exemplis hodieque omittitur; aut ideo fuiſſe adiectum ab auctore, vt facilius ſub Ariſtotelis nomine admitteretur. deinde adferunt teſtimonium IVSTINI *martyris*, [1] qui dicit: Ἀριϛοτέλης δὲ ἐν τῷ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα λόγῳ σύντομόν τινα τȣ̃ ἑαυτȣ̃ φιλοσοφίας ἐκτιθέμενος ὅρον, σαφῶς καὶ φανερῶς τὴν Πλάτωνος ἀναιρεῖ δόξαν, ȣ̉κ ἐν τῇ πυρώδει ȣ̉σίᾳ τὸν θεὸν εἶναι λέγων, ἀλλὰ πέμπτον αἰθέριόν τι καὶ ἀμετάβλητον ἀναπλάττιον σῶμα, ἐν τȣ́τῳ αὐτὸν εἶναι φησι. *Ariſtoteles autem in eo, quem ad Alexandrum Macedonem ſcripſit libro, breuem quandam philoſophiæ ſuæ delineationem proponit: vbi manifeſte quoque ac perſpicue Platonis tollit ſententiam. neque enim in ignea ſubſtantia vult eſſe deum, ſed vero quintum aliquod æthereum atque immutabile conſtituit corpus, in quo eum ponit.* adfirmat igitur primum IVSTINVS, libro hoc Ariſtotelem philoſophiæ ſummam tradidiſſe breuiter. Sed tantum abeſt, vt id ſcripto huic ſit conſentaneum, vt ne inſcriptio quidem admittat. nihil enim de diſciplina, quæ rationem ac voluntatem in functionibus ipſorum dirigit, attingit, quæue de rebus naturalibus diſputat, penitus ſunt imperfecta. nec in ope-

1 *adhortat. ad gentes p. 6.*

re hoc manifeste tollitur sententia Platonis, vt existimat IVSTINVS *martyr*, siquidem capite quidem secundo quinta essentia ponitur; sed sine vlla Platonis reprehensione. tertius testis esse debet APVLEIVS, qui præfatione libri sui de mundo dicat: *quare nos Aristotelem, prudentissimum & doctissimum philosophorum, & Theophrastum auctorem secuti, quantum possumus cogitatione contingere, dicemus de omni hoc cælesti ratione, naturas & officia complexi, & cur & quemadmodum moueantur, explicabimus.* quum igitur APVLEIVS librum græcum de mundo ad verbum propemodum in latinam linguam transtulerit, ipseque, quem secutus sit ducem, commemorauerit, ex hisce consequi putant, Aristotelem esse auctorem græci operis de mundo. sed tamen APVLEIVS profitetur, sequi se Aristotelem & Theophrastum, quapropter eodem iure concludere ex hoc possumus, quod Theophrastus conscripserit librum de mundo. verum neque Aristotelem neque Theophrastum illius esse auctores, aperte significant verba APVLEII, quod tantum interpres fuerit, atque Aristotelem & Theophrastum, non se, sed auctorem secutum esse dixerit, nisi eundem, qui sequitur & quem sequitur, dicamus.

CAPI-

CAPITIS III.
DE
ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.
SECTIO II.
DE
OPINIONE ARISTOTELIS AD PROVIDENTIAM DEI SPECTANTE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum nexus cum ſuperiori argumento §. I. *veterum philoſophorum ſententiæ de prouidentia diuina* §. II. *loca afferuntur, ex quibus multi probare contendunt verum Ariſtotelis ſenſum de dei prouidentia* §. III. *contrarium demonſtratur* §. IIII. *reſpondetur ad illa loca* §. V. VI. VII. *fit concluſio de hac doctrina cum atheiſmo coniuncta* §. VIII. *cauſſæ, cur negetur prouidentia dei* §. VIIII.

§. I. Qui deum eſſe profitetur, & prouidentiam ſimul eſſe concedit. nam quum notio dei complectatur quoque notionem ſapientiæ, potentiæ & benignitatis, ita vt ſummum numen non ſolum poſſit, ſed & velit prouidam omnium rerum curam tenere; nemo ſane deum eſſe, prouidentiam tamen nullam, dicere poteſt. quapropter LACTANTIVS [1] dicit: *etenim ſi eſt deus, vtique prouidens eſt, vt deus; nec aliter ei poteſt diuinitas attribui, niſi & præterita teneat & præſentia ſciat, & futura proſpiciat.* quum igitur prouidentiam

1 *de ira dei cap. 9.*

ſuſtulit (Epicurus) *etiam deum negauit eſſe. quum deum eſſe profeſſus eſt, & prouidentiam ſimul eſſe conceſſit*: confer JO. FRANCISCVM BVDDEVM. [1]

§. II. Ex vero igitur ſenſu de deo vera quoque ipſius prouidentiæ cognitio gignitur, prout illos, qui aut omnem diuinam mentem negant, aut eiusmodi deum credunt, apud quem nihil eſt diuinitatis, error quoque tenet & miſerabilis ignoratio prouidentiæ ſummi numinis. id quod exemplis philoſophorum ex ætate vetuſta poſſumus illuſtrare, quorum quisque vt ſenſit de dei indole & natura; ita quoque de ipſius prouida rerum omnium mente exiſtimauit. PLATO maximam deo libertatem adtribuit, ac credidit, mundum ex libero dei congreſſu cum materia extitiſſe, quo factum eſt, vt mundum ab æterno fuiſſe negare poſſet, ſicque omnium, quos vetus græcia tulit, principum philoſophorum ſapientiſſimus iudicaret de deo. quapropter etiam mundum prouidentia ipſius regi atque adminiſtrari, eſt profeſſus, ac primus nominauit in philoſophia τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, *dei prouidentiam*, teſte DIOGENE LAERTIO. [2] præcipue autem opere de legibus [3] copioſe de momento hoc diſputat & probare contendit, deos dari, illos omnibus prouidere, ac tandem pro meritorum ratione decernere hominibus aut ſupplicia aut præmia. apud STOICOS deus erat mens mundi & quidem non *aſſiſtens*, ſed *informans forma*, quippe qui cum materia connexus eſſet vinculo arctiſſimo ac neceſſario,

1 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. VII. §. 1.* 2 *lib. III. ſegm. 24.* 3 *lib. X.*

quam

quam ob rem necesse erat, omnem tollere prouidentiam. equidem affirmabant, mundum regi & gubernari prouido dei animo; sed hac ratione contraria sibi docebant, quum putarent, deum esse animam mundi, & nihilo minus ipsi adtribuerent prouidentiam. quod bene obseruauit LACTANTIVS [1] *interdum sic confundunt, vt sit deus ipse mens mundi & mundus sit corpus dei: quasi vero simul esse cœperint mundus & deus, ac non mundum fecerit*: & paucis interiectis: *vbi est ergo illud, quod iidem ipsi aiunt; & factum esse diuina prouidentia & regi? si enim fecit mundum, fuit ergo sine mundo. si regit, non vtique sicut mens corpus regit; sed tanquam dominus domum, nauim gubernator, auriga currum.* nec illorum doctrina de fato vllam admittit prouidentiam dei. omnia enim fato subiecerunt, quamuis ipsimet, quid fatum sit, non satis intellexerint, vt *malignitatem fati Stoici* solide demonstrauit IACOBVS THOMASIVS; [2] at vero si deus est pars mundi, quomodo a legibus fati potest esse solutus? si igitur deus vinculo fati adstrictus, omniaque per fatum fiunt necessitate ineuitabili, omni plane libertate destituitur deus omnisque ipsius remouetur prouidentia. obseruamus quidem, Stoicos interdum fatum a prouidentia diuina discernere: hinc M. AVRELIVS ANTONINVS [3] dicit: *omnia sunt aut* ἀνάγκη εἱμαρμένη, ἀπαράβατος τάξις, *necessitas fatalis, atque ordo ineuitabilis*; aut πρόνοια ἱλάσιμος, *prouidentia placabilis; aut* φυρμὸς εἰκαιότητος καὶ

1 *institut. diuin. lib. VII. cap. 3.* 2 *de Stoica mundi exust. diss. XIII. p. 166.* 3 *lib. XVI. §. 12.*

ἀπροςάτητος, *confusio inanis & nullum habens rectorem.* sed nondum clarum est, quod hic imperator prouidentiam a fato distinctam, ex sua aut Stoicorum, non aliorum philosophorum mente posuerit. finge vero, quod tamen non apertum est, differere illum secundum principia atque doctrinas Stoicorum, constat, tradidisse hos philosophiæ magistros non apta inter se & cohærentia, sed contraria sibi & repugnantia. ita vt verbis professi sint prouidentiam dei, quam re ipsa vero negauerint. plane impia & a doctrina religionis christianæ aliena est sententia IVSTI LIPSII, [1] quod ex prouidentia fatum sequatur, vel potius fatum sit ipsa prouidentia, nec per illud summi numinis libertas tollatur. EPICVRVS credidit, mundum ex fortuita atomorum concursione factum esse; deos in intermundiis positos vitam agere beatam, qua diuinæ naturæ nihil sit conuenientius nec vitæ beatæ quidquam magis aduersum, quam curis & rerum aliarum administratione turbari. propter quas sententias necesse habebat, omnem negare diuinam prouidentiam, ita vt deus nihil agat, nullis occupationibus sit implicatus: nulla opera efficiat: sua sapientia, sua virtute gaudeat. hinc SENECA ex mente Epicuri: *itaque non dat deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus a mundo aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quam iniuriæ tangunt* [2] & alio loco [3] *tu denique, Epicure, deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxi-*

1 *physiolog. Stoica lib. I. diss. XI.* 2 *de benefic. lib. IIII. c. 4.* 3 *ibid. cap. 19.*

sti

sti potentiam, & ne cuiquam metuendus esset, proiecisti illum extra mundum. hunc igitur inseptum ingenti quodam & inexplicabili muro, diuisumque a contactu & a conspectu mortalium, non habes, quare verearis, nulla illi tribuendi, nec nocendi materia est. in medio interuallo huius & alterius cæli desertus, sine animali, sine homine, sine re ruinas mundorum, supra se circaque se cadentium euitat, non exaudiens vota, nec nostri curiosus: adde DIOGENEM LAERTIVM [1] PETRVM GASSENDVM. [2] aliam quidem sententiam amplexus est IACOBVS RONDELLVS [3] qui existimat, Epicurum non plane negasse prouidentiam dei, sed tantum ea fuisse opinione, quod deus nullam curam eorum effectuum, quibus producendis vires naturæ inditæ sufficiant, teneat; sed num hac ratione bonus caussarum Epicuri patronus sit, nec ne? alii iudicent. satis superque apertum esse existimarem, philosophum hunc etiam ab humanis rebus remouisse prouidentiam, quoniam beatæ vitæ, qua deus fruatur, nec curas, nec iram, nec gratiam, quæ omnia in mortales tantum rationis participes cadunt, conuenire putauit.

§. III. Quod ad Aristotelem adtinet, pii ipsius cultores penitus sibi persuadent, vere illum hac in re sensisse ac mundum vi prouidentiæ diuinæ regi, gubernari, conseruari, adfirmasse. quam cognitionis laudem vt vindicent ipsi iure ac merito, ac illius caussam tueantur diligenter, varia adferunt loca, quibus

1 *lib. X. segm. 77.* 2 *not. ad lib. X. Diog. Laertii tom. V. opp. p. 128. & physic. sect. I. lib. IV. cap. 6. p. 319.* 3 *libro de vita & moribus Epicuri.*

disputauerit de prouida omnium rerum mente dei. atque dicunt, ipsum adpellasse mundum τῶν ὅλων τάξιν τε καὶ διακόσμησιν, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην *ordinem & digestionem vniuersorum, quæ a deo & per deum asseruetur*; [1] & alibi tradidisse, deos immortales curam habere rerum humanarum, & illis, qui fungantur muneribus menti consentaneis eamque colant, præmia persoluere gratiamque referre. quin immo expressis verbis dixerit Aristoteles: οὐδεμία δὲ φύσις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης ἐρημωθεῖσα τῆς ἐκ τούτου σωτηρίας, *nullam naturam satis instructam ad salutem esse posse, quæ citra dei præsidium suæ ipsa demum tutelæ permissa sit.* [3] quumue alii sunt testati, quod philosophus hic male senserit de prouidentia dei, fuerunt quoque, qui caussam ipsius dixerunt, existimantes, istum nulla dignum esse reprehensione, quoniam omnia per prouidentiam summi numinis sustentari adfirmauerit. quam in rem adhuc prouocant ad locum quemdam, [4] vbi ad similitudinem exercitus atque amplæ familiæ loquatur atque afferat, deum æque ac imperatorem & sedulum patrem familias curam rerum gerere, confer MARSILIVM FICINVM. [5] & quamuis ipse interdum secum diffideat, etiam de deo dicat repugnantia sibi; huius tamen rei liberalem mereatur excusationem per ingenii humani in cognoscendis rebus diuinis imbecillitatem, cuius sibi conscius libro de diuina sapientia se-

1 *libro de mundo cap. 2. tom. I. opp. p. 465.* 2 *ethic. ad Nicomach lib. X. c. 9. p. 104. tom. II. opp.* 3 *de mundo cap. 6. p. 471. tom I. opp.* 4 *lib. XII. cap 10. met. p. 745. tom. II. opp.* 5 *de immortalit. animæ lib. II. cap. 13.*

cundum

cundum Ægyptios, [1] ſi modo illius ſit auctor, ita ſeipſum excuſet, dum *quoniam eius* (primi opificis) *qualis ipſa in ſe eſt natura, explicare non poſſumus, neque attingere, atque quantulumcunque eſt, quod mens humana in illa intelligit, id abſtractione quadam & huic quaſi ſuccenturiata negatione aſſequitur, gradatim aſcendendo, donec defatigata conquieſcat, vt imperfectiſſima.* confer GERH. IO. VOSSIVM. [2]

§. IIII. Sed plane alia ſumus opinione, atque affirmamus, Ariſtotelis doctrinam de prouidentia dei non ſolum abſurdam eſſe; ſed & impiam, quod partim per rationes, partim per teſtimoniorum auctoritatem confirmare, nobis eſt in animo. primum quod ad rationes adtinet, ſatis verum eſſe exiſtimamus, quod notio prouidentiæ diuinæ dependeat a notione dei ac diuinæ naturæ, ex quo, quum perſpicuum ſit ac manifeſtum, facili negotio poſſumus colligere, qualis ſenſus, qualis cognitio diuinæ prouidentiæ fuerit apud Ariſtotelem? conſtat ex iis, quæ ſuperiora diſputauimus, neminem in deo Ariſtotelis aliquid de diuinitate poſſe ſuſpicari, eſſeque deum omnis ſapientiæ, benignitatis ac potentiæ expertem, qui vnde habeat prouidentiam, non videmus. nam ſi caret deus ſapientia & potentia, minime omnibus rebus conſeruandis, ea pulcritudine, eo ordine, eo fine, quo ſunt conſtitutæ, ſufficit: ſique animus ipſius alienus a benignitate, nullum quoque erit ſtudium, nulla voluntas prolixa rebus naturæ earumque ſaluti conſulendi

1 *lib. XI. cap. 4.* 2 *de orig. & progreſſu idololatr. lib. I. cap. 40.*

proſpi-

prospiciendique. id quod adhæc per testimonia corroborare possumus. sic DIOGENES LAERTIVS de Aristotele dicit: [1] διατείνει δὲ αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν μέχρι τῶν οὐρανίων, *extendit prouidentiam dei ad cælestia vsque*: & apud CLEMENTEM *Alexandrinum* [2] traditur, ad lunam vsque eandem deduxisse; & PLVTARCHVS [3] testatur, illum existimasse, mundum prouidentia dei haud gubernari, id quod etiam apud alios legimus. nec Aristoteles vi principiorum suorum aliter sentire poterat, quam quod prouidentia dei, si & illam verbis admiserit, tantum spectet res cælestes, quoniam ex ipsius sententia deus cælo supremo præsideat, ipsique adeo cura sit primi mobilis, quod veteribus est orbis stellarum fixarum, seu octaua sphæra. secundorum autem mobilium intelligentiæ gerant curam, vnde & sequitur, primum illum motorem, quem Aristoteles vocat deum, rebus, quæ sub luna sunt, nulla prospicere prouidentia.

§. V. Firmior adhuc nostra disputatio adparebit, si & illa argumenta, quæ in Aristotelis eiusque recti de diuina prouidentia sensus gratiam proferuntur, remouere instituamus. quapropter quod ad testimonia illa, quæ ex libro de mundo depromta sunt, pertinet, iterum generatim monemus, quod ista nullum habere possint pondus, quoniam superioribus vi argumentorum probabili demonstrauimus, Aristotelem opus hoc minus conscripsisse. finge vero, quamuis id nequaquam specie quadam veritatis adfirmari queat, Aristotelem

1 *lib. V. segm.* 32. 2 *Stromat. lib. V.* 3 *de placit. phil. lib. II. cap.* 3.

libri

libri huius esse auctorem, testimonia sane, quæ ex illo sunt petita, omni, qua valere deberent, probandi virtute carent. namque primum hoc fuit: τῶν ὅλων τάξιν τε καὶ διακόσμησιν, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην, mundum esse *ordinem & digestionem vniuersorum, quæ a deo & per deum asseruetur*, [1] quem locum iam superioribus produximus, veluti argumentum, quod Aristoteles librum hunc de mundo minus confecerit, vt pluribus ostendit DANIEL HEINSIVS. [2] iam vero obseruamus, quod scriptura vulgaris, quam & supra exhibuimus, sit corrupta καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην, quam emendare ac scribere: διὰ θεῶν φυλαττομένην, propter varias rationes necesse habemus. nam auctor libri de mundo principio capitis secundi duas mundi definitiones tradit, quarum altera hæc est: κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, *mundus cæli & terræ constitutio est, earumque naturarum* (vt APVLEIVS loquitur) *quæ sunt vtriusque*: qua posita, addit alteram his verbis: λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως κόσμος, *dicitur quoque aliter mundus* ἡ τῶν ὅλων τάξις ἐστὶ καὶ διακόσμησις ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη. prior definitio est Peripatetica; posterior vero Platonica aut Pythagorica, quas auctor ipse per vocem ἑτέρως discernit, atque significat, posteriorem definitionem non sibi, sed aliis esse vindicandam, in quibus Platoni ac Pythagoræ eorumque principiis maxime conuenit. quæ & caussa est, cur non solum legamus διὰ θεῶν φυλαττομένη, sed & verba ὑπὸ θεοῦ referamus ad διακόσμησιν. nota enim est

1 *de mundo cap. 2.* 2 *orat. p. 479. sqq.*

doctrina

doctrina Pythagoraeorum & Platonicorum de *daemonibus*, quo nomine proprie illi adpellantur, qui inter deos & homines sunt positi, & de quibus multa ex Pythagoricis fragmentis, ex Platonico Timaeo, conuiuio, Epinomide ac libris de republica. PLOTINO, PORPHYRIO, IAMBLICHO, CHALCIDIO, MAXIMO TYRIO, PLVTARCHO, APVLEIO, MARTIANO CAPELLA, AVGVSTINO, MARSILIO FICINO aliisque colligi possunt. officium horum daemonum erat, vt humana ad deos, & diuina ad homines referrent, hominum quippe preces & sacrificia ad deos; & deorum leges & sacra instituta ad homines. APVLEIVS [1] dicit: *daemones sunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo passiua, corpore aëria, tempore aeterna*; & CHALCIDIVS: [2] *daemon est animal rationabile, immortale, patibile, aetherium, diligentiam hominibus impertiens.* quorum daemonum iterum varii constituti sunt ordines variaque genera, quod argumentum solide persequitur GOTTFRIED OLEARIVS. [3] prout autem diuersas habuerunt adpellationes, sic quoque vocati sunt θεοὶ ἀθάνατοι principio *aureorum carminum*, item tantum θεοὶ a PLATONE [4] PROCLO [5] PLOTINO [6] ANTONINO [7] MENANDRO [8] & aliis. atqui hi sunt, qui altera definitione de mundo, quando dicitur: καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη probabili ratione indicantur, adeo vt integra definitio huius sit

1 *de deo Socrat. p. 78.* 2 *ad Timaeum p. 227.* 3 *de genio Socratis p. 130. ed. latin. Stanleii hist. philos.* 4 *in Tim.* 5 *theol. Platon. l. 24.* 6 *Enn. III. lib. V. cap. 6.* 7 *XII. 26.* 8 *apud Plutarch. Platon. quaest. 1.*

senten-

ſententiæ: mundus complexu ſuo omnia ſingulari ordine atque ornatu continet, quæ a ſupremo numine ſunt conſtituta, a dæmonibus autem, ipſius adminiſtris conſeruantur & cuſtodiuntur. namque hi dæmones credebantur, quod non ſolum gentium aut vrbium, ſed hominum quoque eſſent præſides, quod actiones atque humanam vitam dirigerent, quod in poteſtate haberent aſtra, eorumque motum, quodue aliis rebus, imbribus, tempeſtatibus, frugibus præfecti. ſic dæmones adminiſtri erant ſummi numinis, & quemadmodum in ſacris ſcripturis ſpiritus dei miniſtri adpellantur *angeli*, etiam λειτουργικὰ πνεύματα, [1] ſic dæmonibus quoque nomen *angelorum* adtributum fuiſſe, deprehendimus, id quod ARISTIDEM, PORPHYRIVM, SIMPLICIVM vſurpaſſe, teſtis eſt MERICVS CAVSABONVS: [2] conf. IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ex his copioſe a nobis diſputatis efficimus concluſionem, quod hoc teſtimonium primum, quum definitionem mundi aut Platonicam aut Pythagoricam continet, illis nullo adiumento eſſe poſſit, qui Ariſtotelem recte ſenſiſſe de prouidentia dei, per illud probare contendunt.

§. VI. Quod ad ſecundum teſtimonium adtinet, tantum abeſt, vt tueatur Ariſtotelem, vt ipſius animum ac mentem de vi ac poteſtate prouidentiæ diuinæ non obſcure prodat. namque dicit: εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ. καὶ εἴη ἂν εὔλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ·

1 *Hebr. I. v. 14.* 2 *ad M. Anton. III, 4.* 3 *bibliograph. antiqu. cap. 8. §. 26.*

τοῦτο

τȣ̃το δ' ἂν ἔιη ὁ νȣ̃ς, nam ſi dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum veriſimile eſt: illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima ſibique maxime cognata delectari, hæc autem mens fuerit. [1] en cognitionem tam nobiliſſimæ veritatis huius, quæ apud Ariſtotelem fuerit! pronuntiat quippe, probabile eſſe, deos curam rerum humanarum habere, ſatisque apertum indicium aut corrupti intellectus aut deprauatæ voluntatis profert in lucem. quod ſi enim certo ac firmo animo principalem comprehendiſſet veritatem, eſſe deum, auctorem totius vniuerſi; atque omnium rerum, quas videmus, quæue ſunt factæ, conſtantem eumque pulcerrimum ordinem diligenti ac ſana meditatione cognouiſſet; prouidentia dei ipſi non veniſſet in dubium. adhæc verba teſtimonii huius, deos præcipue delectari mente, *τῷ ἀρίςῳ καὶ τῳ συγγενεςάτῳ, veluti re omnium optima ſibique maxime cognata*, item quæ præmiſſa ſunt, quando dicitur: *ὁ δὲ κατὰ νȣ̃ν ἐνεργῶν καὶ τȣ̃τον θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἄριςα καὶ θεοφιλέςατος ἔοικεν εἶναι, qui vero muneribus fungitur menti conſentaneis & hanc colit, eſtque optime animo affectus, eum probabile eſt, deo cariſſimum eſſe;* aliquid doctrinæ Ariſtotelicæ de intellectu agente ſapere mihi videntur, quam infra copioſius illuſtrare, induximus animum. multo minus tertio teſtimonio pretium aliquod ſtatuere poſſumus, quoniam verba hæc: *ȣ̓δεμία δὲ φύσις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης, ἐρημωθεῖσα*

[1] *ethic. ad Nicom. lib. X. c. 9.*

τῆς

τῆς ἐκ τούτου σωτηρίας, [1] non ex principiis philosophiæ Aristotelicæ, sed Pythagoricæ explicari debere, probabili ratione existimamus. primum enim auctor libri huius paullo ante dixit: ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος, καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ συνέστηκε, *vetus igitur sermo est, a maioribusque proditus inter omnes homines, vniuersa tum ex deo tum per deum constituta fuisse atque coagmentata*, iisque aperte significauit, hæc respicere ad vetustissimam doctrinam de dæmonibus, præcipue quum addit: διὸ καὶ τῶν παλαιῶν εἰπεῖν τινὲς προήχθησαν, ὅτι ταῦτά ἐστι πάντα θεῶν πλέα τε *quocirca veterum nonnulli eousque prouecti sunt, vt hæc omnia dictitarent deorum esse plena.* etenim doctrinæ de dæmonibus ætatem a longinquo tempore repetere possumus, siquidem monimenta historiæ philosophicæ confirmant, quod ista primis philosophiæ temporibus fuerit tradita. si fides habenda est oraculis, quæ Zoroastris nomen præ se ferunt, compertum tenemus, Chaldæos non solum credidisse dæmones, sed & diuersos illorum ordines constituisse, quorum præcipui erant *hyperarchii*, *Azoni Dii*, *Zonæi Dii*, *angeli*, *animæ*; munera autem. vt quidam ex illis totum mundum regerent; quidam regionis cuiusdam curæ præessent, etiam animas humanas, a corpore liberatas ad æternas transferrent sedes, vide THOMAM STANLEIVM. [2] eodem modo varia dæmonum genera posuerunt Persæ, de quibus videre possu-

1 *de mundo cap. 6.* 2 *histor. philos. oriental. lib. I. sect. 2. cap. 7. 8. sqq.*

mus THOMAM HYDE, [1] ſi autem ſcholas græcorum philoſophorum perluſtramus, deprehendimus in Ionica THALETEM *Mileſium*, de quo præter PLVTARCHVM [2] teſtatur ATHENAGORAS, [3] quod tres ſpirituum claſſes fecerit, quarum prima *deos immortales*, ſecunda *dæmones* & tertia *heroes* complectatur; STOBAEVS vero tradit, [4] crediſſe Thaletem, vniuerſum aërem plenum eſſe dæmonum. cuius inſtitutione quum vſus fuerit PYTHAGORAS, hauſit quoque eandem doctrinam, & putauit, plenum eſſe πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν, *omnem aërem animarum*, teſte DIOGENE LAERTIO. [5] eandem ſententiam ſecutus eſt PLATO & ex romanis doctiſſimus VARRO, de quo dicit AVGVSTINVS: [6] *adiungit, mundum diuidi in duas partes, cælum & terram. & cælum bifariam, in æthera & aëra; terram vero in aquam & humum. e quibus ſummum eſſe æthera, ſecundum aëra, tertiam aquam, infimam terram. quas omnes partes quatuor animarum eſſe plenas in æthere & aëre immortalium, in qua & terra mortalium. a ſummo autem circuitu cæli usque ad circulum lunæ æthereas animas eſſe, aſtra ac ſtellas, easque cæleſtes deos non modo intelligi eſſe; ſed etiam videri. inter lunæ vero girum & nimborum ac ventorum cacumina, aëreas eſſe animas, ſed eas omnino non oculis videri & vocari heroas & lares & genios.* quapropter cenſemus, & hæc verba ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ, quæ vulgaris eſt ſcriptu-

1 *hiſtor. religion. veter. Perſar. cap.* 19. 20. 2 *de placit. philoſoph. lib. I. c.* 8. 3 *apolog. p.* 25. 4 *eclog. phyſic. p.* 2. 5 *lib. VIII. ſegm.* 32. 6 *de ciuitate dei lib. VII. cap.* 6.

ra, συνέϛηκε esse emendanda, ita vt pro διὰ Θεῦ legamus διὰ Θεῶν, id est per dæmones, qua emendatione vox συνέϛηκε respicit cum originem, quæ deo debetur, tum prouidentiam omnium rerum, qua fungantur dæmones. ita integra oratio, quæ libri huius de mundo capitis sexti principio extat, plane expedita est, nec illius sententia quadam obscuritate inuoluta. differit quippe auctor ex principiis veterum philosophorum apud Chaldæos & Persas, præcipue Pythagoræ & Platonis, quod mundus ope & consiliis dæmonum regatur, sine quorum tutela nihil firmum esse possit, hinc & nonnulli adfirmauerint, omnia plena esse dæmonum, qui singulis partibus mundi, singulis naturarum generibus præsideant. verum enim vero si adhuc ponamus, Aristotelem opus hoc conscripsisse, quod tamen non est, etiam ex illis, quæ subsequuntur, colligere possumus, adductum testimonium haud valere ad tuendam ipsius hac in caussa dignitatem. nam quum auctor ex sua mente instituit disputationem, angustioris prouidentiæ diuinæ limites ponit, eiusque potestati cælum tantum subiicit.

§. VII. Tandem & locus ille, [1] quo Aristoteles ad similitudinem imperatoris ac patris familias de prouidentia dei differit, nullum habet pondus, quem si penitus inspiciamus, manifestum erit, philosophum hunc non agere de benigna summi numinis cura. libri autem de *mystica Ægyptiorum philosophia*, ex quibus nonnulli Aristotelem excusare contendunt, quod in illis ingenii sui imbecillitatem in cognoscendis rebus diuinis ipse perceperit,

1 *metaphys. lib. XII. cap. 10.*

non sunt Aristotelis, quamquam FRANCISCVS PATRICIVS [1] & ATHANASIVS KIRCHERVS [2] opus hoc ipsi adtribuunt. nam quum differitur de deo, λόγῳ, anima, vniuerso, rerumque principiis, auctor ingenium non Peripatetica, sed Platonica sapientia praeditum prodit, id quod pluribus persequitur IO. ALBERTVS FABRICIVS. [3]

§. VIII. Sic igitur Aristoteles male existimauit de prouidentia dei, quod per illius vim caelum tantum regatur, adeoque omnem summi numinis prouidam rerum humanarum mentem negauit. quam doctrinam coniunctam esse cum atheismo, facileque quemdam in pestiferum errorem, nullum esse deum, coniicere posse, quisque, qui sana vtitur ratione, fateri debet. quemadmodum atheus nullam admittit prouidentiam dei, id quod res ipsa docet; ita qui istam negat ac persuadet sibi, deum hominum saluti nec consulere nec prouidere ac prospicere, non multum differt ab atheo. nam si deum tantum ex admirabili, pulcerrimo & constanti ordine rerum naturalium cognoscimus, adeoque ex effectu efficimus conclusionem ad caussam primam; sane qui tollit prouidentiam dei, principem illius effectum remouet, quo constans ordo rerum naturae nititur, eoque ipso impedit, quominus cognitionem dei, prout decet & naturae diuinae consentaneum est, quis sibi comparare queat. adhaec omnes, qui deum verum esse credunt, vti necesse habent, fateri ipsum consummata ac perfecta sapientia, benignitate & potentia esse

1 prolegomen. ad suam edition. 2 praefation. paranetic. ad Obelisc. Pamphil. 3 bibl. graeca lib. III. cap. 6. §. 36.

praedi-

præditum, id eſt dari prouidentiam diuinam, quæ dictis dei proprietatibus abſoluitur; ita quisque, qui dei prouidentiam aut plane negat, aut ab illius vi res humanas excludit, non poteſt, quin dei naturæ maximam iniuriam inferat. ſaltem huiusmodi homo, qui in tali errore verſatur, omne cultus diuini ac religionis fundamentum tollit. nam ſi remouetur prouidentia diuina, remouetur quoque timor atque amor dei, quem vtrumque adfectum gigni in mente noſtra per meditationem cum potentiæ, tum benignitatis dei infinitæ, ſatis eſt apertum. quum enim animus humanus ſentit atque intelligit, quod deus partim illos, qui voluntati diuinæ ſunt contrarii, & poſſit & velit grauiſſima adficere pœna; partim mortales incredibili proſequatur amore; hac præceptione motus oriuntur in voluntate, timor quippe atque amor dei. ſi autem quis omnem timorem dei atque amorem abiiceret, quomodo poſſet religionem obſequii colere, eaque, quæ ſanctiſſimis legibus cum præcepit, tum prohibuit, præſtare aut omittere? quapropter bene dicit SAMVEL L. B. de PVFENDORF: [1] *tertium eſt, deum tum in vniuerſum mundum, tum in genus humanum regimen exercere, id quod ex admirabili & conſtanti ordine, qui in hoc vniuerſo cernitur, liquido adparet. quoad effectum autem moralem perinde eſt, vtrum quis neget, deum exiſtere, an ab eodem humana curari; cum vtrumque omnem religionem plane tollat. fruſtra enim metuitur aut colitur, vtut in ſe ſit præ-*

1 *de offic. homin. & civ. lib. I. cap.* 4. §. 4.

ſtantiſſimus, qui nulla plane noſtri cura tangitur & nihil boni malique in nos vult, aut poteſt conferre; & 10. FRANCISCVS BVDDEVS: [1] *inter dogmata, quæ cum atheiſmo arctiſſimo quodam vinculo coniuncta ſunt, primum merito præcipuumque locum tenet negatio prouidentiæ diuinæ. quemadmodum enim atheus hanc non admittit, ita, qui eam negat, non multum ab atheo differt, ſaltem omne religionis cultusque diuini fundamentum tollit.*

§. VIIII. Superioribus de induſtria diximus, quod atheus prouidentiam dei non poſſit admittere, & qui iſtam neget, non multum differat ab atheo. qua ſententia declaramus perſpicue, nos minime illos pronunciare atheos, quod ſua mente, ſuo animo nullum deum credant, qui in errore de prouidentia dei verſantur, ſiquidem ſummum quoddam numen eſſe, ſibi perſuadere poſſunt, quamuis, id nullam rerum humanarum ac naturalium curam habeat. de cetero talis error facile viam ad atheiſmi vitium parare poteſt, ac cauſſa, ex qua oritur, ignorantia duplicis generis eſt. alia ignorantia eſt naturæ diuinæ, quum quamuis deum eſſe dicant, eiusmodi tamen deum animo & cogitatione fingant, apud quem nihil diuinitatis eſt, quoue omne prouidentiæ fundamentum tollitur, vt exempla veterum philoſophorum Ariſtotelis, Stoicorum, Epicuri id confirmant. alia vero ignorantia eſt diuinorum operum, cuius iterum variæ ſunt ſpecies, quum homines illorum partim naturam atque indolem, partim finem non eo modo, quo decet, cognoſcant adeoque occaſionem male de

1 *theſ. de atheiſm. & ſuperſt. cap. III. §. 1.*

pro-

prouidentia dei ſentiendi, captent. primum igitur genus talis ignorantiæ in eo poſitum eſt, quod putent, deum ita condidiſſe mundum, ut viribus naturæ omnia permiſerit; ipſe autem nihil curet, quo errore contraria ſibi & repugnantia ſtatuunt. nam vires naturæ eo ipſo ſunt vires naturæ, quod a potentia diuina dependent, ac deus cauſſa prima eſt motus, quem ceſſare, ſaltem perturbare neceſſe eſt, ſi deum nihil curare adfirmare velimus. virium autem naturæ fundamentum eſt motus, cuius nulla vis ineſt materiæ, quæ quum adhuc ſit bruta, motus autem definitus & ad certum finem directus, multo minus cauſſam ac conſeruationem motus ſibi poterit vindicare. ſecundum genus ignorantiæ eſt diuinæ intentionis, quam deus in producendis variis rerum naturalium ſpeciebus animo ſibi propoſuit. dicunt quippe multa reperiri in hoc terrarum orbe, quæ hominibus nullam adferant vtilitatem, ex quo ſequi putant, talia omni carere fructu adeoque caſu quodam fortuito originem habuiſſe, nec a deo omnium ſapientiſſimo, curam omnium rerum gerente eſſe profecta. hinc TITVS LVCRETIVS CARVS, [1] quum in eo eſt, vt oſtendat

nequaquam nobis diuinitus eſſe paratam
naturam rerum: tanta ſtat prædita culpa,

exempli loco hæc adfert:

principio, quantum cœli tegit impetus ingens
inde auidam partem montes, ſiluæque ferarum

1 *lib. V. de rerum natura p. 154.*

possedere, tenent rupes, vastæque paludes,
& mare, quod late terrarum distinet oras;

cuiusmodi argumentum aduersus prouidentiam dei satis est leue, vt ostendit IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[1] tertia ignorantia est verorum bonorum, quæ efficit, ut sæpe putemus bonum, quod malum est, sæpe malum id, quod bonum est. vera bona hominis sunt, ex quorum fructu vera illius felicitas nascitur, vti ratione corporis est sanitas, ratione intellectus veritas & ratione voluntatis virtus, quæ principem tenet locum; honores autem, diuitiæ & alia commoda ad voluptatem spectantia, sua natura neque sunt bona, neque mala; sed vt fiant aut bona, aut mala, id dependet ab illorum vsu, prout aut rationi est consentaneus, aut illi aduersatur. quod quum ita est, sicuti est, facile iudicare possumus, quis ex mortalium genere vere sit felix? atqui homo sanitate, facultate verum ac falsum cognoscendi, virtutisque ornamento præditus multo felicior ducendus est, quamuis nulla fruatur dignitate honoris summaque adflictus sit paupertate, quam ille, qui omni honorum genere conspicuus, atque diuitiarum copia abundet; male autem se habet ipsius aut corpus per morbos, aut intellectus per errores, aut voluntas per vitia & studium erga pravos mentis affectus. ita autem hæc tria eaque vera bona sunt comparata, vt alterum altero sit præstantius, & ex illis virtus principatum sibi vindicare debeat, quapropter dicere possumus, quod homines, qui virtutibus ac præcipue pietate animum su-

[1] *thesib. de atheis. & superstition. cap. VII. §. 1. p. 548.*

um

um exercent sedulo, omnium sint felicissimi, ac vera felicitate, id est animi tranquillitate perfruantur; alii contra, qui laudem suam in vitiorum studio ponunt adeoque tranquilla carent mente, non possint non esse miserrimi. ex quibus patet, quantum pretium statuendum sit illi argumento, quod improborum prosperitates secundæque res, piorum autem calamitates vim prouidentiæ diuinæ redarguant. quæ quæstio iam ab antiquissimis temporibus etiam sanctorum hominum animos ac philosophorum ingenia exercuit, prout ista pluribus exponitur libro IOBI, & SENECAE opere de prouidentia, qua disputat: *quare bonis viris mala accidant, cum sit prouidentia?* quarta ignorantia est naturæ miraculorum, quum multi persuadeant sibi, deum facere miracula propter leuiores caussas, hinc & mediocri incommodo adflicti eiusmodi auxilium a supremo numine efflagitant, quo contra ordinarias vires naturæ agere necesse haberet. at vero quum illis deus non occurrit, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis, male de ipsius prouidentia sentire eamque vocare in dubium instituunt, nec credunt, se tutela diuina satis esse munitos, si ipsis sint panis & aqua cum vilissimo corporis tegumento. quamuis enim nec ex indole miraculorum, nec ex cognitione naturali naturæ diuinæ pateat, num deus velit frequentiora, an rariora edere miracula? experientia tamen satis & super testatur, quod in rebus maximi momenti, exempli gratia in prohibendis bellis iniustis, hæresibus perraro vlla indubitata faciat miracula; hinc efficimus conclusionem, deum nisi

ob grauissimas caussas, miracula non efficere, confer ANDREAM RVDIGERVM. [1] tandem etiam ignorantia originis mali argumentum aduersus dei prouidentiam suppeditat, quod exposuit pluribus & confutauit feliciter IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2]

CAPITIS III.

DE

ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.

SECTIO III.

DE

OPINIONE ARISTOTELIS AD NATVRAM ANIMAE HVMANAE SPECTANTE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum summa §. I. *sententia Aristotelis de anima, vbi variæ sententiæ commemorantur de entelechia* §. II. *explicatur ipsius definitio animæ atque reiicitur* §. III. *speciatim Aristotelis opinio de intellectu agente* §. IIII. *quæ comparatur cum aliorum philosophorum sententiis.* §. V. VI. *locus Aristotelis de spiritu vitæ attingitur* §. VII. *fit conclusio de impia hac doctrina* §. VIII.

§. I. Merito perlustramus Aristotelis doctrinam de anima humana, quoniam illius consideratio cognitionem, quam per vires naturæ

1 *physic. diuin. lib. I cap. I sect. 5. §. 136.* 2 *thes. de atheism. & superstit. cap. III. §. 1. p. 246. cap. VII. §. 1. p. 549.*

nobis

nobis comparamus de deo, adiuuare multum poteſt, adeoque etiam ad diſputationem de atheiſmo Ariſtotelis illuſtrandam valet. hanc autem diſſerendi ſequamur rationem, vt primum philoſophi huius ſententiam de indole animæ humanæ generatim; deinde de intellectu agente ſpeciatim exponamus, & quanta illi inſit dignitas, explanemus.

§. II. Conſcripſit Ariſtoteles tres libros de anima, quorum primo veterum philoſophorum hoc de argumento ſententias ad examen reuocat, poſtquam iſtos præcipue capite ſecundo commemorauerat, quod ſcilicet Democritus, Pythagoræi & Anaxagoras dixerint, animæ naturam abſolui *motu*, Empedocles & Plato *cognitione*, alii *vtroque*; item nonnulli iſtam in eo poſuerint, quod *corporis ſit expers*, vel quod ſit *ſubtiliſſimum corpus*; Thalesque adfirmauerit, eſſe *rem quæ ſeſe moueat*; Diogenes *aërem*, Heraclitus *exhalationem immortalemque ſubſtantiam*; Hippo *aquam*, *ſanguinem* Critias. ſecundo autem libro tractat Ariſtoteles de anima ſenſitiua & tertio de anima rationali, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM[1] & THOMAM STANLEIVM[2] quod ad ipſius ſententiam de anima adtinet, oſtendit ante omnia, quod ſit ſubſtantia, & deinde dicit: διὸ ψυχὴ ἐςιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ, ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν, [3] quæ definitio, præcipue autem vox ἐντελέχεια omni ætate philoſophorum ingenia exercuit. ſiue enim reſpicias illius originem, ſiue ſcripturam, ſiue ſignificationem,

1 *biblioth. græc. lib. III. cap. 6. §. 14.* 2 *hiſtor. philoſ. p. 466. edit. latin.* 3 *de anima lib. II. cap. I. p. 486. tom. I. opp.*

quod

quod princeps est momentum, vbique diuersitatem deprehendimus opinionum. atqui CICERO [1] de Aristotele scribit: *ipsum animum* ἐντελέχειαν *adpellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem*, quæ interpretatio multis minime placet, vide CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM [2] de HERMOLAO BARBARO relatum legimus, quod malum genium euocauerit, vt illius ope ad cognitionem vocis huius ἐντελέχεια perueniret, quam & iste per *perfecti habia* explanauerit; sed hæc indubitata est fabula, quam a BODINO profectam esse, confirmat GABRIEL NAVDAEVS, [3] cuiusmodi quoque apud PLINIVM [4] deprehendimus, quod APPION *grammaticus* de patria Homeri cognoscenda sollicitus dæmonem hunc consuluerit. SCALIGER [5] existimat, vocem hanc compositam esse partim ex ἐν, quia sit in omnes artus infusa, & ita pars compositi: partim ex τέλος, quia sit finis & perfectio; partim vero ex ἔχειν quia possit producere omnes operationes & motus, confer COELIVM RHODIGINVM. [6] nostra ætate GODOFREDVS GVILIELMVS LEIBNITIVS [7] de nomine hoc disputauit, cuius notionem, qua actum permanentem seu *formam substantialem* significet, non penitus esse abiiciendam putauit, quam & sententiæ, cui ipse de anima est addictus [8] adcommodauit, prout quoque

1 *Tusculan. lib I. cap. 10.* 2 *de anima part. I. p. 2.* 3 *apolog. viror. mag suso. cap 13.* 4 *hist. nat. lib. II. c. 30.* [illegible] *exerc. 80. sect. 3 307. sect. 12. 39.* 6 *antiquar. lection. lib.* [illegible] *22.* 7 *libro essais de Theodicée part I. §. 87.* 8 *in theoria motus abstracti apud hypothes physic. nou. confer. Iaquelot conformité de la foy auec raison p. 381. sqq.*

hoc

hoc de argumento litteras conſcripſit ad BOVVETIVM & PELISSONIVM. [1]

§. III. Id ſatis apertum eſt, quod Ariſtoteles intellexerit per *formam* principium agendi, quam & materiæ, cuius indoles fert, vt ſemper patiatur, oppoſuit; nec negari poteſt, ipſum adfirmaſſe, animam eſſe ſubſtantiam, ſiquidem dicit: *ἀναγκαῖον, τὴν ψυχὴν οὐσίαν εἶναι*, *neceſſe eſt, animam eſſe ſubſtantiam*, quæ ſubſtantia ex ipſius opinione eſt *πρώτη ἐντελέχεια* *primus actus*, vt hæc vox a plurimis explicatur, qui actus quum ſit complementum potentiæ, de induſtria per hoc græcum vocabulum, quod perfectionem reſpiciat, ſignificetur. ex quibus conſequi putamus, Ariſtotelem hac definitione nihil aliud dixiſſe, quam quod anima ſit quædam potentia, ſiue vt alii loquuntur, *vis quædam actiua*, a qua actiones corporum viuentium dependeant. excuſent autem alii, aut defendant aut interpretentur, quacunque velint ratione Ariſtotelem; nos plane talem definitionem ieiunam, aridam & huiusmodi magno philoſopho indignam eſſe iudicamus. primum enim iſta pro more metaphyſicorum eſt cônſtituta, vt quidquid ſentiamus de anima, cum illa poſſit conciliari, ſiue dicamus iſtam eſſe ſubſtantiam, ſiue accidens; ſiue corpoream, ſiue corporis expertem, ſiue compoſitam ex elementis, ſive minus. hinc quoque talis anima, quæ eſt *primus actus corporis phyſici organici*, non ſolum homini & bruto, ſed & plantis adtribui poteſt, ſiquidem & plantæ habent organa, quamuis valde ſimplicia, prout

1 *vid. miſcellan. p.* 113. 316. 351. 340.

ipſe

ipse dicit: [1] ὄργανα δὲ καὶ τὰ τῶν φυλῶν μέρη· ἀλλὰ παντελῶς ἁπλᾶ, *enimuero partes quoque plantarum instrumenta sine controuersia sunt, quamuis videantur penitus simplices esse.* secundo definitio hæc ita est comparata, vt de nullo alio spiritu, quam *incompleto*, vt in scholis metaphysicorum dicitur, intelligi queat, hinc & dicit: [2] καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν, οἷς δοκεῖ. μήτε ἄνευ σώματος εἶναι, μήτε σῶμά τι ψυχή, *idcirco recte admodum putant illi, quibus anima neque esse sine corpore, neque corpus aliquod esse videtur*, id quod quam alienum sit a veritate, quod anima debeat esse necessario in corpore organico, vel ex ipsius immortalitate patet. tertium hæc, quæ Aristoteles de anima dicit, de sic dictis spiritibus animalibus, si corpus ratione mechanica mouent, dici possunt, vt pluribus ac solide demonstrauit ANDREAS RVDIGERVS. [3]

§. IIII. At fortasse dicis, Aristotelem credidisse, hominem præditum esse non solum anima, sed & mente, vt illam cum brutis habeat communem; hanc autem sibi propriam, ad eaque illa fungatur muneribus motus corporis conseruandi; hæc autem in cognoscendis rebus atque intelligendis versetur. ita se res omnino habet, quod philosophus inter ψυχὴν & νοῦν, *animam* & *mentem* posuerit discrimen, quod explanare & inde conclusionem de impia hacce opinione conflare, induximus animum. atqui omnes, quibus Aristotelis doctrina perspecta est, satis habent compertum, quod iste cum mentis, tum ani-

1 *de anima lib. II. cap. I. p. 486. t. I. opp.* 2 *de anima lib. II. cap. 2 p. 488.* 3 *physic. diuin. lib. I. cap. 4. sect. 1.*

mæ faciat mentionem atque alteram diſcernat ab altera. at vero id inprimis deductum fuit in diſceptationem & controuerſiam, num exiſtimauerit, quod mens peculiaris ſubſtantia eaque diuerſa ab anima, an facultas tantum ab alia eiusdem animæ facultate ratione potiùs, quam re ipſa diſtincta? quod poſterius momentum ex philoſophis æui recentioris ANDREAS RVDIGERVS [1] adfirmat, exiſtimans, Ariſtotelem per mentem non diuerſam ab anima ſubſtantiam; ſed intellectum ac præcipue iudicium vſu perpolitum intellexiſſe, atque vt placeret populo, de mente, quæ diuina ſit, ediſſeruiſſe. a qua viri huius ſententia non poſſumus, quin diſcedamus, grauioribus permoti argumentis. etenim quum diſputat de mente atque anima, ſeu intellectu *agente & patiente*, [2] confirmat atque perſpicue profitetur, quod ille ſit immortalis, isque ſolus: μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστι, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον, *ſolum quod eſt, atque id ſolum eſt immortale perpetuumque*; hic autem mortalis. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, ſane vna eademque anima non poteſt eſſe ab vna parte mortalis; ab altera vero immortalis, vt adeo plane nobis perſuadeamus, Ariſtotelis ſententia mentem peculiarem eamque ab anima diſtinctam ſubſtantiam fuiſſe. verum enim vero de eo adhuc diſpiciendum eſt, quid per mentem, ſeu intellectum agentem intellexerit Ariſtoteles? qua quæſtione inprimis obſeruandum eſſe putamus, quod intellectus hic ab Ariſtotele adpelletur εἶδος εἰδῶν *forma formarum*, [3] item

[1] *phyſic. diuin. lib. I. cap. 4. ſect. 1 §. 8. 9.* [2] *de anima lib. III. cap. 5. p. 504. t. I. opp.* [3] *de anima lib. III. cap. 8.*

τόπος

τόπος εἰδῶν *locus formarum, ſeu ſpecierum;* [1] quodue alibi [2] dicat: *δῆλον δὴ ὥσπερ ἐν τῷ ὅλῳ θεὸς, καὶ πᾶν ἐν ἐκείνῳ. κινεῖ γὰρ πως πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγου δ' ἀρχὴ οὐ λόγος ἀλλά τι κρεῖττον, patet autem ſic eſſe, quemadmodum in vniuerſo eſt deus, & viciſſim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexiſtente in nobis numine. rationis autem non ratio, ſed præſtantius quidpiam eſt principium.* ad quorum verborum ſententiam quum prouocaſſet IVL. CAESAR SCALIGER [3] ſumma ductus admiratione exclamat: *quid ais diuine vir? eſt in nobis aliquid diuinum, quod ſit præſtantius ipſa ratione? quum homo ſit rationalis per intellectum, eritne in intellectu quidpiam diuinius? an tibi quoque fuerunt ipſi radii ſpiritus ſancti, cuius pietate voluntas humana dirigatur?* atqui in eo plerique conſentiunt, Ariſtotelem nomine *intellectus agentis* ſignificaſſe quandam intelligentiam numero vnicam, quæ omnibus, quos terrarum orbis ferat, hominibus id præſtet officium, quod ſol luce ſua ad videndum. Sed quæ nam ſit illa intelligentia, in eo diſcrepant auctores ſuis ſententiis. nam alii intelligunt primam intelligentiam, ſeu deum ipſum, prout græcorum interpretum facile princeps ALEXANDER *Aphrodiſienſis* [4] aperte profeſſus eſt, hunc intellectum agentem eſſe deum; & SONERVS, [5] qui & magnum ſibi fecit locum inter Peripateticos, contendit, iſtum a deo Ariſtotelis differre neutiquam. alii vero perſuadent ſibi, munus intellectus agentis obire intelligentiam, quæ or-

1 *ibid. cap. 4.* 2 *eod. lib. VII. cap. 14. tom. II. opp. p. 116.* 3 *exerc. 307. §. 25.* 4 *lib. II. c. 15. de anima & alibi.* 5 *lib. V. metaph. cap. 6.*

bi

bi lunæ præſit, quam opinionem fouet ALGAZEL; ſic & ſunt, qui intellectum agentem peculiarem intelligentiam eamque generi humano propriam eſſe dicunt. qua ſententia intelligentia lunæ adhuc eſſet ſuperior intelligentia intellectus agentis. confer FORTVNIVM LICETVM,[1] IACOBVM THOMASIVM,[2] IO. IACOBVM SYRBIVM.[3]

§. V. Si igitur intellectus agens Ariſtotelis eſt intelligentia quædam; ſuperioribus autem ſatis perſpicue expoſitum, philoſophi huius opinionem fuiſſe, deum ſupremo cælo, & reliquas intelligentias aliis orbibus præeſſe tantum per modum *formæ aſſiſtentis*; facile exinde iudicare poſſumus, & hunc intellectum ſeu animam generis humani eſſe *aſſiſtentem*. id quod ipſe Ariſtoteles perſpicuis verbis fatetur, quando dicit:[4] λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, *reſtat igitur, vt mens* (intellectus agens) *ſola forinſecus accedat, eaque ſola diuina ſit*; quæ adpellatio θύραθεν νοῦς etiam apud alios ex ſententia Ariſtotelis deprehenditur, ARISTIDEM QVINCTILIANVM,[5] GREGORIVM NAZIANZENVM.[6] vt autem omnia pateant clariora, ac inprimis cognoſcamus, quo præcipue momento hac in re Ariſtoteles diſceſſerit ab aliis philoſophis, horum ſententias breuiter attingere, non ab re eſſe ducimus. atqui non ſolum philoſophiæ magiſtri apud paganos, ſed & Ebræi & ex chriſtianorum ordine quidam de hominis facultate intelligendi exiſtimaſſe male dicuntur. quod ipſi Ebræi er-

1 *de intellectu agent.* 2 *de Stoica mundi exuſtion. diſſ. XIIII. § 154.* 3 *philoſ. prim. p. 435.* 4 *de generat. anim. lib. II. cap. 3. p. 819. t. I. opp.* 5 *lib. III. de muſic. p. 134. edit. Meibom.* 6 *orat. de ſpirit. ſanct. p. 220.*

roribus de intellectu agente se admiscuerint atque implicuerint, ostendit IO. SELDENVS,[1] qui quum obseruauerit, præcepta naturæ vocari a R. SIMEONE מצות שכלות *præcepta intellectiua*, addit: *nimirum ex debita intellectus humani operatione & assidua intellectus agentis (qualisnam is illis sit, statim ostendimus) ope & auxilio ea, quæ sic imperata sunt, seu naturaliter habentur obseruanda, vt & principia cetera omnia & conclusiones, circa quas versatur intellectus humanus, indicari, dignosci, & veluti intus legi (quatenus scilicet dignoscuntur) innuunt.* intellectus autem agens ipsis est aut summum numen, aut præcipue recentioribus Iudæis intelligentia omnium postrema, ita ut ipsum deum apud Ebræos; intelligentiam vero apud alios homines munere hoc fungi asserant, quæ intelligentia vi atque auctoritate a summo numine deriuata mentem humanam in actu intelligendi illuminet. de vtroque intelligunt verba illa: *in lumine tuo videbimus lumen*,[2] quæ MOSES MAIMONIDES[3] ita interpretatur: אשר ישפע ממך בשפע השכל *per influentiam intelligentiæ, quæ a te fluit.* diuidunt autem Iudæorum Cabbalistæ ipsam animam in tres partes, quarum prima sit *Nephesch* s. *psyche*, secunda *Ruach* seu *spiritus*, & tertia *Neschamach* seu *mens*, quæ mens sit profecta ex natura diuina adeoque pars mentis diuinæ, vide KNORRIVM A ROSENROTH,[4] IO. GEORGIVM WACHTERVM,[5]

1 *de iure nat. & gent. iuxta disciplinam Ebr. lib. I. cap. 9.*
2 *Psalm. XXXVI, 9.* 3 *more neuoch. part. II. cap. 4.*
4 *Cabbal. denudat. tom. I. part. 2. p. 393.* 5 *elucidat. Cabbalist. cap. 3. §. 4.*

IO. AN-

IO. ANDREAM EISENMENGERVM. [1] quod ad philosophos paganos adtinet, primum heic commemorantur Chaldæi, qui etiam mentem ab anima distinctam esse voluerint, vt pateat ex oraculis, [2] quæ ZOROASTRIS nomen præ se ferant:

Σύμβολα γὰρ πατρικὸς νόος ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς
Ἔρωτι βαθεῖ ἀναπλήσας τὴν ψυχήν,
Κατέθετο γὰρ νοῦν ἐν ψυχῇ, ἐν σώματι δὲ
Ὑμέας ἐγκατέθηκε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,
Symbola enim paterna mens seminauit in animabus,
amore profundo replens animam.
reposuit enim mentem in anima, in corpore vero
vos deposuit pater hominumque & deorum;

quam mentem ex dei natura atque essentia deductam esse crediderint. hinc PSELLVS [3] dicit: *animarum humanarum duplicem caussam ponunt, e fonte perenni promanantem, paternam nempe mentem & animam fontanam; prodit autem vt illi volunt, particularis anima a fontana iuxta patris voluntatem, & habet essentiam per se generatam & animatam, aliunde enim non mouetur. nam si, vt in oraculo fertur, ignis diuini pars est & ignis lucidus atque paternæ mentis conceptus, profecto forma est materiæ expers & per se subsistens. illa enim omnia cum natura diuina communicant, cuius particula est anima*: confer PLETHONEM, [4] MARSILIVM FICINVM, [5]

1 *in entdeckt. Iudenthum Part. I. cap. I. p. 54. p. II. c. I. p. 9.*
2 *v. 217. sqq.* 3 *summ. expos. dogmat. Chaldaic. p. 111.* 4 *schol. in oracul. p. 89.* 5 *de immortalit. anim. lib. X. c. 8.*

IVSTVM LIPSIVM, [1] præter quos a nonnullis in societatem huius doctrinæ vocantur Pythagoras & Plato: de priore dicit CICERO [2] *nam Pythagoras, qui censuit, animum esse per naturam rerum omnem intentum & commeantem, ex quo nostri animi carperentur,* (ita legit DAVISIVS, [3] quoniam hæc loquendi formula magis conueniat cum mente VELLEII, ac significet, mentes nostras numinis esse frusta quædam lacera particulasque vi quadam auulsa) *non vidit distractione humanorum animorum discerpi & lacerari deum.* adde LACTANTIVM, [4] MINVCIVM FELICEM, [5] PLVTARCHVM. [6] idem quoque sensit PLATO, quod mens humana ex deo emanauerit, adeoque sit particula essentiæ diuinæ. namque statuebat, tres esse deos, ex quibus primum locum teneat *deus summus,* secundum *mens*, tertium *anima*, per quam animam intelligebat spiritum huius vniuersi orbis, qui per oculos corporis nostri percipiatur. atqui hunc spiritum vniuersi credebat, fontem esse reliquarum animarum, vt perspicue ostendit NEMESIVS, [7] quando dicit: *Plato & vnam & multas animas adfirmat. vnam enim esse huius vniuersi animam, esse etiam alias rerum singularum, vt vniuersum vniuersi anima separatim animatum sit, itemque separatim res singulæ sua quoque anima sint preditæ. dicit enim, vniuersæ naturæ animam porrectam esse a centro orbis terræ vsque ad extremas oras cæli, non equidem vt*

1 *physiol. Stoic. lib. II. c.* 10. 2 *de natura deorum lib. I. cap.* 11. 3 *p.* 27. 4 *inst. diuin. lib. I. cap.* 5. 5 *Octau. cap.* 19. 6 *de placitis phil. lib. II. c.* 13. 7 *de natur. homin. cap.* 2. *fol.* 576.

locum

locum iſta notet porrectio, ſed extenſionis quemdam modum, quem mens & ratio aſſequatur, atque hanc eſſe animam, quæ in orbem rerum vniuerſitatem contorqueat, mundique corpus contineat atque conſtringat. hanc eſſe volunt animam, quæ gubernat vniuerſa & ſingulas animas, quæ tamen iam antea a deo factæ ſint, in corporibus includat, cum deus illi leges dederit, quibus hunc mundum adminiſtret. ſicque anima mundi Platonis erat ipſius eſſentiæ diuinæ, ex qua quum animæ rerum ſingularum tractæ ſint atque hauſtæ, facile ex his colligere poſſumus, quod ex opinione Platonis quælibet anima fuerit depromta de mente atque natura diuina, vt pluribus demonſtrarunt IO. BAPT. CRISPVS, [1] IACOBVS THOMASIVS, [2] IACOBVS BASNAGIVS [3] aliique, quorum ſupra iam fecimus mentionem. ſed ſi ſpeciatim doctrinam de intellectu agente reſpiciamus, neque de Pythagora, neque de Platone affirmari poſſe, exiſtimamus, quod in talem ſententiam fuerint ingreſſi. etenim Pythagoras, vt ex teſtimonio CICERONIS, ſuperioribus producto adparet, tantum credidit animos humanos diuiſos & quaſi diſcerptos fuiſſe ab animo per naturam rerum omnem intento & commeante, quem animum adpellat DIOGENES LAERTIVS [4] *ætherem*, quod ſcilicet philoſophus hic dixerit, animam eſſe ἀπόσπασμα αἰθέρος, *auulſionem ætheris*, etiam immortalem, quoniam id, a quo ſit auulſa, immortale ſit, quæ opinio a

1 *de ethn. caute legendis diſtr.* 1. *lib.* 8. *fol.* 59 *ſqq.* 2 *de Stoic. mundi exuſtion. diſſert. XXI.* 3 *hiſtoir. des Iuifs t. III. liur.* 4. *chap.* 3. *ſq.* 4 *lib. VIII. ſegm.* 28.

ſententia Ariſtotelis de intellectu agente plane diuerſa eſt. nam Ariſtoteles mentem ſeu intellectum agentem diſtinguit ab anima atque aſſerit, illam eſſe immortalem, hanc vero mortalem, quorum neutrum in Pythagoræ philoſophia deprehendimus. nec Plato quidquam doctrinæ de tali intellectu cum Ariſtotele commune habere videtur, quum præter animam, quam particulam eſſentiæ diuinæ, etiam immortalem, quamuis peruerſo ſenſu eſſe credidit, nullibi de huiuſmodi ſpiritu aut anima, quæ officium intellectus agentis faciat, diſputauit. equidem IO. SELDENVS [1] ipſum huc refert prouocatque ad locum quemdam, [2] vbi intellectum agentem diuinitus animas noſtras illuminantem comparauerit cum ſole, cuius verba latine tantum breuitatis cauſſa proferamus: *ſolem quidem dicis, vt arbitror, iis, quæ videntur, non modo videndi præbere potentiam, verum etiam generationem, augmentum, nutritionem, quum ipſe tamen generatio non ſit. atque ita dicas, bonum iis, quæ cognoſcuntur, dare, non modo vt cognoſcantur; ſed eſſe inſuper & eſſentiam largiri, quum ipſum eſſentia non ſit, ſed ſupra eſſentiam dignitate ipſum & potentia ſuperans*; ſed tantum abeſt, vt his verbis quidquam præſidii contineatur, vt contrarium ex illis poſſit probari. quin etiam Ariſtoteles vnum intellectum agentem poſuit, quem omnes mortales habeant communem; ſed Plato ſingulis hominibus peculiarem vindicauit animam: quumue oracula Zoroaſtris, quæ a PLETHONE, PSELLO ac FRANCISCO PATRICIO

1 *cit. loc.* 2 *lib. VI. de republic.*

colle-

collecta sunt, dubiam fidem lubricamque auctoritatem præ se ferant, nihil certi de Chaldæorum sententia definiri potest: ac quamuis minus negauerim, vestigia quædam philosophiæ orientalis ibi inueniri; illud tamen exinde tantum patet, quod mentem ab anima separauerint, eamque ex dei essentia emanasse sibi persuaserint. sed hæc duo momenta: num mens distincta ab anima sit essentiæ diuinæ? & num præter animam detur adhuc intellectus agens, minime sunt perturbanda.

§. VI. Restat, vt Stoicorum quoque intueamur sententias de anima, ac speciatim de intellectu agente, quippe quem philosophos hos hominibus vindicasse, multi existimant. cuius rei inter alios testem producunt DIOGENEM LAERTIVM [1] qui ex doctrinis Stoicorum referat, animam hominis esse φθαρτὴν, *corruptioni obnoxiam.* τὴν δὲ τῶν ὅλων, ἄφθαρτον, ἧς μέρη εἶναι τὰς ἐν τοῖς ζώοις. sed testimonium hoc rei probandæ minime sufficit, siquidem tantum doctrinam de anima seu spiritu mundi, qui est deus, & vnde anima humana auulsa sit, attingit, quæ opinio de spiritu mundi non plane eadem est ac sententia de intellectu agente. namque anima iuxta Stoicos est pars dei & totius mundi: hinc SENECA [2] dicit: *animus deos æquat, illuc tendit originis suæ memor*: item: *quid est autem, cur non existimes, in eo diuini aliquid existere, qui dei pars est? totum hoc, quo continemur, & vnum est, & deus & socii eius sumus & membra*: confer IVSTVM LIPSIVM [3] & IACO-

1 *lib. VII. segm.* 156. 2 *epist.* 92. *it.* 102. 3 *physic. Stoic. lib. III. cap.* 8.

BVM THOMASIVM [1] alii obſeruant, Stoicos ſtatuiſſe in homines præter animam quoque mentem, hinc ANTONINVS [2] dicat: *τρία ἐστὶν, ἐξ ὧν συνέστηκας σωμάτων, πνευμάτων, νοῦς, tria ſunt, ex quibus conſtas, corpus, anima, mens.* ſed nondum patet, num mens contineat intellectum agentem, quod nonnulli adfirmant, an deus ipſe officium faciat huius intellectus, & menti lumina præferat, confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [3] quapropter plane mihi perſuadeo, quod Stoicorum doctrina de anima neutiquam inter ſe cohæreat, quin etiam repugnantia ſibi & contraria complectatur. eſto autem: crediderunt intellectum agentem, ſiue hunc tribuamus menti ſiue deo; minus tamen ſententia hæc ex Stoicorum ſcholis cum Ariſtotelica poteſt conciliari. etenim Stoicis deus erat mundi forma informans, Ariſtotelis autem forma aſſiſtens, vt ex ſuperioribus adparet.

§. VII. Extat adhuc locus hic apud Ariſtotelem: [4] *γίνεται δ' ἐν γῇ καὶ ὑγρῷ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, διὰ τὸ ἐν γῇ μὲν ὑπάρχειν ὑγρὸν, ἐν δ' ὕδατι πνεῦμα, ἐν δὲ τῷ παντὶ θερμότητα ψυχικὴν, ὥστε τρόπον τινὰ πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη. generantur autem in terra humoreque animalia & plantæ, quoniam humor in terra, ſpiritus in humore, calor animalis in vniuerſo ineſt, ita vt quodam modo plena ſint animæ omnia*; in quo nonnulli animam mundi Ariſtotelis ſe inueniſſe, ſibi videntur, eamque cum intellectu agente confundunt. at vero quæcunque ſit illa

1 *de Stoica mundi exuſtion. diſſ. XXI. §. 8.* 2 *lib. XII. §. 3.* 3 *analect. hiſt. phil. p. 137. ſqq. parerg. hiſt. theol. p. 492.* 4 *de generat. animal. lib. III. cap. II. p. 845. t. I. opp.*

ani-

anima mundi, plane tamen ab intellectu agente Aristotelis distinguenda est. etenim intellectus agens est ex numero intelligentiarum, veluti adsistens forma; θερμότης ψυχική autem penitus insita est materiae, veluti forma informans: & prout ille praeest cogitationibus hominum; ita haec regit ac gubernat viuentium generationes, id quod pluribus persequitur IACOBVS THOMASIVS. [1]

§. VIII. En indolem animae ab Aristotele expositam! primum miramur, Aristotelem virum acuta iudicii facultate praeditum, tam ieiuna tradidisse de natura animae humanae, quae ita sunt comparata, vt ipsius indolem genuinam plane euertant. idem fere fuisset, ac si hominem omni anima destitutum pronunciasset, praesertim quum intellectus agens, a quo cognitiones rerum pendeant, a nobis penitus sit seiunctus. adhaec vero, quum verior mentis nostrae cognitio magno nobis adiumento esse possit, vt veriora quoque de deo sentiamus, quis dubitaret, talem Aristotelis sententiam non penitus immunem esse impietatis? quisque saltem atheorum huiusmodi de indole mentis hominum doctrinam admittere potest, quamuis summum esse numen, neget praefracte. nam Aristotelis anima nullo alio fungitur munere, quam vt efficiat motus, cuiusmodi etiam in animalibus, quae rationis beneficio carent, item in plantis deprehenduntur, & facile a vi quadam materiae insita deduci possunt. si mortalis cogitat, ac quidem pro ratione iudicii, id non ab animae humanae viribus, sed intellectus agentis ope proficiscitur,

1 *de Stoica mundi exustion. diss. XIIII. § 169.*

quippe qui extra hominem sit constitutus. sic discrimen inter hominem ac brutum animal remouetur, quod inprimis in iudicii potestate ac vi positum est, siquidem satis compertum habemus, esse quoque bestias, quibus natura præter sensum ac motum dedit memoriam atque ingenium. verum enim vero maiorem adhuc lucem rei huic adferamus, si & Aristotelis opinionem de immortalitate animæ explanemus.

CAPITIS III.

DE

ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.

SECTIO IIII.

DE

OPINIONE ARISTOTELIS AD IMMORTALITATEM ANIMAE HUMANAE SPECTANTE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum summa §. I. *variæ auctorum sententiæ proferuntur de Aristotele, quid senserit de immortalitate animæ* §. II. *probatur, ipsum hanc veritatem negasse* §. III. *illustratur hoc per exempla discipulorum ac sectatorum ipsius* §. IIII. *fit conclusio de impia hac sententia* §. V.

§. I. Quum perspecta sit & cognita Aristotelis doctrina de indole animæ humanæ, etiam ex superioribus constet, quid sentiat de ipso deo;

deo; facile ipsius opinionem de mentis nostræ immortalitate capere possumus. etenim vt anima nostra semper permaneat atque omnis expers sit corruptionis, id efficit partim dei voluntas, partim ipsius indoles, a qua pro ordinaria virium naturæ ratione omnis finis atque interitus longe abest. quæ veritas, quod anima sit immortalis, prout magni est ponderis; siquidem cultum nostrum erga deum multum potest iuuare & confirmare, ita male sana sententia in tam grauissimo momento non mediocre adfert detrimentum & hominibus viam ad impietatem mentis parare potest. quapropter consultum esse duximus, etiam hac in re Aristotelis philosophiam reuocare sub censuram.

§. II. Æuo cum vetustiori, tum recentiori disputatum fuit in vtramque partem: qua gloria, quaue fide in hac doctrina explananda se præstiterit Aristoteles? fuerunt, quorum reprehensionem philosophus hic minus effugere potuit. vt silentio dimittamus antiquiores, ATTICVM *Platonicum*, PORPHYRIVM, PLOTINVM apud EVSEBIVM [1] THEODORETVM [2] & alios veteris ecclesiæ doctores, IVSTINVM *martyrem*, ORIGINEM, GREGORIVM vtrumque; constat ex historiæ litterariæ monimentis, quod PETRVS POMPONATIVS [3] negauerit, immortalitatem animæ ex principiis philosophicis posse demonstrari, quo ipso adfirmauit, doctrinæ Aristotelis, cui vbique eo tempore sancta habebatur dignitas, nullam inesse vim ad probandam

1 *præpar. euangel. lib. XV. cap. 9. 10.* 2 *de cur. græc. affect. lib. V. p. 517.* 3 *de anima immortalitate Bonon. 1516.*

animæ

animæ immortalitatem: ſed quum hoc pronuntiauerit, quid mirum, quod multorum odium grauiſſimum inuidiamque ſibi conflauerit ſeque in controuerſias animum deturbantes coniecerit. alii enim perſuaſerunt ſibi, POMPONATIVM animæ interitum crediſſe, ipſique inter atheos adſignarunt ſedem, vti AVGVSTINVS NIPHVS, qui aduerſus eum librum ſcripſit; DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] & IOANNES WIERVS [2] teſtatur, ſe non ſemel accepiſſe ab *Helidæo* Foroliuienſi, eum fuiſſe atheum. alii iudicarunt, Pomponatium ſaltem in eo a veritatis via aberraſſe, quod iuxta Ariſtotelis mentem, animas mortales eſſe, docuerit, quum de eccleſiæ decreto ipſius ſententia alia ratione ſit explicanda, quo ſpectant CASPAR CONTARENVS, & qui de illo teſtatur THEOPHILVS RAYNAVDVS [3] quando dicit: *non abſolute ac ſimpliciter, mortalem animam cenſuiſſe videtur Pomponatius, ſed duntaxat, ſi ratio nuda conſuleretur, vt liquet ex opere Contareni, Cardinalis, de immortalitate conſcripto aduerſus Pomponatium, ipſius quondam Contareni in philoſophicis magiſtrum. nec aliud cenſuerim voluiſſe illos, eiusdem æui philoſophos, damnatos a Lateranenſi concilio ſub Leone X. & alios longe ante a Stephano Pariſienſi epiſcopo, anno* 1277. *vel potius* 1227. *in reſcripto, quod extat t. V. bibl. Margarini p.* 1319. *æque damnatos, quod aſſererent, animam rationalem ſecundum fidem eſſe immortalem, at ſecundum philoſophiam eſſe mortalem.* id certum eſt, quod

1 *polyh. tom. II. lib. I cap II §. 4.* 2 *de præſtig. dæmon. lib. VI. p.* 569. 3 *de bonis & malis libris n. XLII. p.* 25.

ex

ex philoſophiæ Ariſtotelicæ principiis immortalitas animæ non poſſit demonſtrari, vt paullo poſt probare inſtituamus, qua in re adeo Pomponatius ſenſit recte; at vero ſanæ rationi omnem momenti huius cognitionem, etiam probabilem abiudicare, eamque tantum ex ſcripturis diuinis peti poſſe, ſibi perſuadere, id temerarium eſſe putamus. de cetero cauſſam mente noſtra capere non poſſumus, cur quis ideo in atheorum ordinem adſcribatur, quod immortalitatem animæ tantum ex oraculis diuinis cognoſcendam eſſe, adfirmat, quod omnino fecit Pomponatius. primum quidem error de anima mortali cum atheiſmo eſt coniunctus; ſed non ſequitur, vt ille, qui in tali errore verſatur, ipſe ſit atheus: deinde ſi quis aſſerat, animæ immortalitatem firmis rationibus ex ſacro tantum codice poſſe probari; iſte ſane minime negat, animam eſſe immortalem. præter Pomponatium autem commemoramus ANGELVM ROCCAM, qui exercitationes de *animæ immortalitate* conſcripſit, iisque iſtam interire probare, atque hanc ſententiam auctoritate Ariſtotelis, quippe qui idem ſenſerit, communire adlaborauit. ſic & MOTTHAEVS VAYERIVS, [1] PETRVS BAELIVS, [2] AVCTOR obſeruat. Halenſ. [3] exiſtimarunt, hanc veritatem grauiſſimam ex Ariſtotelis philoſophia minus patere, vt de aliis taceamus. at vero non defuerunt, qui hac in re cauſſam Ariſtotelis perorarunt. PETRVS DANIEL HVETIVS [4] dicit, extare in excer-

1 *vid. petit diſcours chretien de l' immortalité de l' ame, dans le IV. tome des oeuvres de Francois Paris 1649. 12.* 2 *diction. hiſt. & crit. ſub voce Pomponace.* 3 *tom. VIII. obſ. 10. §. 16.* 4 *quaeſt. Alnet. lib. II. cap. 8. §. 3.*

ptis

ptis Photii vitam Pythagoræ incerti cuiusdam auctoris, vbi tradatur, Platonem atque Aristotelem docuisse, animos humanos post mortem permanere; & recentiori ætate præter alios, qui religiosi fuerunt Aristotelis sectatores, & grauiores Pomponatio aduersarii, ANTONIVS SIRMONDVS [1] FORTVNIVS LICETVS contra CREMONINVM, IO. NICOLAVS HARTSCHMIDIVS, [2] PETRVS DANIEL HVETIVS [3] IO. PETR. LVDOVICI [4] aliique ipsius doctrinam aduersus adcusationes tueri, diligenter instituerunt.

§. III. Sed ab omni auctoritatis studio alieni plane nobis persuademus, doctrinam Aristotelis partim de deo, partim de indole animæ humanæ ita esse comparatam, vt subinde neutiquam animæ immortalitas possit cognosci. quod si enim deum respiciamus, ipsius cum iustitia, tum benignitas efficit, vt mens mortalium immunis sit interitus; sed quum ex sententia Aristotelis summum numen nulla rerum humanarum cura tangatur, quomodo quæso, talis dei diuinitas nobis argumentum possit suppeditare, quo animi humani immortalitas eluceat? quodue ad ipsius animæ indolem adtinet, posuit philosophus noster discrimen inter *animam* & *mentem* seu intellectum agentem, & aperte pronunciauit, ψυχὴν id est *animam*, a qua motus corporis pendeant, esse mortalem; *mentem* vero immortalem, vt ex superioribus constat. at vero, quum intelle-

1 *de animæ immortalitate.* 2 *de immortalitate animæ humanæ ex philosoph. veter. & recentiorum argum. examinata & demonstrata.* 3 *cit. loc.* 4 *disp. de omnium fere gentium de vita æterna concent. p. 31.*

ctus

ctus agentis officio fungi intelligentiam quamdam, adeoque extra hominem esse constitutam, satis superque probauerimus; non possumus perspicere, qua ratione per hanc Aristotelis opinionem possit confirmari animæ humanæ immortalitas? nam ex hoc consequitur, vt ista intelligentia, quæ munus intellectus administrat atque omnibus hominibus lucem præfert in cognoscendis rebus, ab interitu sit remota, quæ quum omnibus ex mortalium genere non solum communis; sed etiam ab anima iuxta Aristotelis opinionem plane sit distincta; nemo sane ex his poterit efficere conclusionem, vt & singulæ hominum animæ sint immortales. quam distinctionem inter *animam* & *mentem* seu intellectum agentem quoniam plures minime obseruarunt, etiam maiori industria nonnulla verba, quæ aliquid immortalitatis sapiant, quam ipsius Aristotelis mentem respexerunt, & adhuc nimia erga philosophum hunc religione fuerunt occupati, non mirum, quod ipsum de animæ immortalitate rectius sentientem defendere, sibi sumserint. quid multa? si Aristoteles animum aduertisset partim ad cogitationes intellectus, partim ad cupiditates voluntatis, facile deduci potuisset in cognitionem spiritus nostri, quod non solum peculiaris sit substantia eaque a corpore plane diuersa, sed & omnis corruptionis expers. nam quo pacto id, quod ex nullis partibus compositum est, pro constituta virium naturæ ratione mori queat, ratio capere non potest: id quod etiam perspectum probe exploratumque habuit CICERO: [1] *quid*

[1] *Caton. maior. cap. XXI.*

multa?

multa? inquit, *ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio, cum tanta celeritas animorum ſit, tanta memoria præteritorum futurorumque prudentia, tot artes, tantæ ſcientiæ, tot inuenta, non poſſe eam naturam, quæ res eas contineat, eſſe mortalem: cumque ſemper agitetur animus, nec principium motus habeat, quia ſe ipſe moueat, ne ſinem quidem eſſe habiturum motus, quia nunquam ſe ipſe ſit relicturus; & cum ſimplex animi natura eſſet, neque haberet in ſe quidquam admiſſum diſpar ſui, atque diſſimile, non poſſe eum diuidi, quod ſi non poſſit, non poſſe interire.*

§. IIII. Diſcipuli, auditores ac ſectatores Ariſtotelis etiam hoc in momento nobis adferre poſſunt lumen, quæ ipſi fuerit diſciplina de animorum immortalitate. atqui ætate antiquiori ALEXANDER *Aphrodiſienſis* ſcripſit libros duos de *anima*, quam eſſe εἶδος τι τῦ σώματος ὀργανικῦ, καὶ ὐκ ὐσίαν τινὰ ἀυτὴν καθ' ἀυτὴν diſputat, etiam profitetur, [1] ſe ſententiam Ariſtotelis tradere, ipſumque vt in aliis argumentis, ſic quoque in hoc de anima ſequi. & alio loco [2] dicit, ſe a quodam accepiſſe ſententiam Ariſtotelis ita expoſitam, quod mens diuina, quæ eſt intellectus agens, extrinſecus adueniens per humanum corpus velut organum operetur: item aperte negat, animam eſſe immortalem, ac poſſe ſeparari a corpore, [3] & ita quidem, vt temere dicat eos, qui immortalitatem animæ tribuant, perinde mentiri, ac ſi quis bis duo aiat eſſe quinque, [4] confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [5]

1 *præf. lib. I. de anima.* 2 *lib. 2 p. 144.* 3 *ad lib. II. topicor. p. 77. 81. & alibi.* 4 *p. 72. c. l.* 5 *bibl græca lib. IV. cap. 25. §. 1.*

ſic

ſic DICAEARCHVS *Meſſenius*, *Siculus*, Ariſtotelis diſcipulus acerrime contra animorum immortalitatem diſſeruit, de quo CICERO [1] dicit: *acerrime autem deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem diſſeruit. is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mytilenis ſermo habetur, in quibus vult efficere, animos eſſe mortales*: & paullo ante [2] ſententiam ipſius ita proponit, *nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraque animalia & animantes adpellari; neque ineſſe in homine animum vel animam, nec in beſtia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel ſentiamus, in omnibus corporibus viuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem a corpore eſſe, quippe quæ nulla ſit, nec ſit quidquam, niſi corpus vnum & ſimplex ita figuratum, vt temperatione naturæ vigeat & ſentiat*; & ATTICVS *Platonicus* apud EVSEBIVM [3] commemorat de hoc Dicæarcho, quod τὴν ὅλην ὑπόϛασιν τῆς ψυχῆς ἀνῄρηκε, *totam animi naturam funditus ſuſtulerit*: in quam ſententiam diligenter inquirit PETRVS BAELIVS. [4] ſeculo poſt ſeruatorem noſtrum natum XII. ex Peripatetica diſciplina prodiit AVERROES, quem nonnulli crediderunt, ita Ariſtotelis mentem tenuiſſe perſpectam & cognitam, vt ipſius animam dicerent eſſe animam Ariſtotelis. hic autem eodem modo, quo Ariſtoteles, intellectum agentem ſtatuit, quem immortalem, animam vero mortalem eſſe adfirmauit; quam in rem dicit GERH. IO. VOS-

1 *quæſt. Tuſcul. lib. I. cap. 31.* 2 *c. l. cap. 10.* 3 *lib. XV. cap. 9. præp. euangelic.* 4 *dict. hiſt. & crit. voc. Dicearque pag. 1048. ſqq.*

SIVS.[1] *bifariam iubet conſiderare hominis intellectum Aueroës, vt eſt intellectus & vt eſt forma: priori modo ait, eum a morte noſtra ſupereſſe, quippe æternum, nec dari homini eſſentiam, ſed vniri illi per operationem ſuam, phantaſmatum interitu. & ſane ea ſententia ſcripturæ ſacræ e diametro aduerſatur, vt quæ ſuam cuique animam, ſua etiam a morte præmia & pœnas adſignat* : confer PETRVM BAELIVM[2] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[3] Non miramur, quod Ariſtoteles male ſenſerit de immortali animo noſtro, ſiquidem pro vi principiorum, quæ de ipſius indole tradiderat, aliter ſentire non poterat. namque vt veritas gignitur ex veritate, & error oritur ex errore, ſic veritas de immortalitate animæ multum dependet a veritate de ipſius indole. quapropter veteres philoſophi quum aſſererent, animum noſtrum emanare ex mente diuina, eiusque eſſe particulam, quamuis iſtum immortalem dicerent, potius adfirmarunt, non poſſe illum deſtrui, quam eſſe immortalem, vt adeo cum ratione cautioneque horum teſtimonia adhibere debeamus, quod præter alios HARTSCHMIDIVS[4] & PETRVS DANIEL HVETIVS[5] minime obſeruarunt. de cetero qui ſibi perſuadent, animas hominum mortales eſſe, & una cum corpore interire, omnino in errore, cum atheiſmo coniuncto verſantur. ac quamuis quis credere poſſit, eſſe deum, ac nihilominus im-

1 de orig. & progreſſu idolol. lib. III. cap. 42. 2 diction. voce Auerhoes p. 414. ſeqq. 3 theſ. de atheiſm. & ſuperſt. cap. III. §. 2. pag. 261. 4 de immortalitate animæ humanæ. 5 quaeſt. Alnetan. lib. II. cap. 8. §. 3.

morta-

mortalitatem hanc aut plane neget, aut in dubium ſaltem vocet; præcipuum tamen religionis cultusque diuini fundamentum tollit. namque qui huiusmodi opinioni addictus eſt, nullum locum neque præmiis, neque pœnis poſt hanc vitam relinquere poteſt, quibus tamen mortales vel maxime ad cultum erga deum eiusque religionem incitari ſolent. duo quidem momenta ſententiæ huic obiici poſſunt: alterum eſt, quod ille, qui animam mortalem credat, intuitu præmiorum, quæ in hac vita hominibus dentur, deum cultu proſequi poſſit, quæ religio Sadducæorum fuiſſe traditur, vt a IO. LIGTFOOTO [1] obſeruatum: *quænam ergo religio Sadducæi? orat, ieiunat, ſacrificat, obſeruat legem, & tamen non exſpectat reſurrectionem, aut vitam æternam. quorſum hæc religio? vt obtineret ſcilicet bona temporalia, quorum ſolum promiſſionem obſeruat ille factam in lege, nihil rimans vltra litteram.* alterum eſt, quod quis aſſerere poſſit, animos hominum eſſe mortales, ſed cum corpore aliquando reſuſcitandos, vt adeo & pœnis & præmiis locus ſit, quæ opinio fuit Arabicorum ſeculi tertii hæreticorum & noſtra ætate GVILIELMI COWARDI; ſed neutrum ad Ariſtotelis opinionem adplicari poteſt, aut quidquam ponderis habet ad excuſandum ipſum, aut defendendum. adhæc ſi prius momentum, quod obiici poterat, reſpiciamus, ille ſane non præſtat officia religionis veræ atque integræ erga deum, qui ſpe bonorum vitæ huius ipſum colere inſtituit: poſterior vero ſententia omni caret vi ac funda-

1 *hor. ebr. ad act. apoſt. XXIII. 8. tom. II. opp. p. 787.*

mento, vt pluribus oſtendit IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[1]

CAPITIS IIII.
DE
ATHEISMO ARISTOTELIS PRACTICO.
SECTIO I.
DE
DOCTRINA MORVM ARISTOTELIS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *ſcripta Ariſtotelis de moribus breuiter recenſentur* §. II. *Ariſtoteles negat certitudinem doctrinæ moralis & originem iuſtitiæ atque honeſtatis deducit a legibus ciuilibus* §. III. *quo ſpectet philoſophia practica Ariſtotelis, generatim indicatur* §. IIII. *qua de re cum aliis antiquis philoſophis comparatur* §. V. *ſpeciatim eius doctrina de ſummo bono exponitur atque illuſtratur* VI. VII. VIII. *de virtutis indole & diuerſis ſpeciebus* §. VIIII. X. XI. *varia iudicia de hac philoſophia Ariſtotelis* §. XII. *concluſio ex hiſce dictis de atheiſmo Ariſtotelis* §. XIII.

§. I. Sic adhuc expoſuimus ſententias Ariſtotelis de deo, prouidentia diuina, anima eiusque immortalitate, atque oſtendimus, quod ipſius doctrina coniuncta ſit cum atheiſmo. nunc operis noſtri ratio poſtulat, vt diſpute-

1 *ſyntagm. diſſertat. acad. p.* 738, *ſqq.*

mu

mus quoque de philoſophi huius atheiſmo practico, ac probabilitatis vi probemus, ipſum fuiſſe atheum ſuaque mente nullum habuiſſe ſenſum de deo eiusdemque cultu, quo ipſo duo diſſertationis huius momenta ſunt, quorum alterum reſpicit atheiſmum doctrinæ Ariſtotelicæ; alterum atheiſmum ipſius auctoris ſeu Ariſtotelis. de quo poſteriori diſſeramus probabili ratione, ac concluſionum noſtrarum argumenta partim ex monimentis, quæ de moribus ſcripſit, partim ex ipſa vitæ ratione, quam ſecutus eſt, petamus.

§. II. Protulit Ariſtoteles varia monimenta, quæ philoſophiam actiones humanas ſpectantem complectuntur. extant enim libri decem *ethicorum ad Nicomachum*; libri duo *magnorum moralium*, quos cur auctor inſcripſerit *magna moralia*, quum reliquis ſint breviores, ratio non patet; libri ſeptem *moralium ad Eudemum*, quos Ariſtoteli veluti auctori adſcribunt codices antiqui, SIMPLICIVS, FAVORINVS apud LAERTIVM, [1] GEMISTVS PLETHO aliique: item fragmentum de *virtutibus & vitiis* ſeruatum a STOBAEO; libri octo de *republica* & libri duo de *cura rei familiaris*, de quibus copioſe diſſerunt IO. ALBERTVS FABRICIVS & GEORGIVS PASCHIVS. [2] diſſertationis huius rationem ſpectant præcipue libri ethicorum, quibus etiam Ariſtoteles doctrinam de moribus legitimo ordine tradere, & quæ ipſi diſciplinæ huius fuerint principia, exponere inſtituit.

§. III. Inquiramus igitur in diſciplinam

1 lib. V. ſegm. 21. 2 ille bibl. græc. lib. III. c. 6. §. 29. ſeqq. hic vero introductione in rem litt. mor. veterum cap. 2.

moralem Ariſtotelis, vt illa dilucide expoſita, concluſionem de ipſius mente atque erga deum adfectu efficere poſſimus. antequam vero ſpeciales illius doctrinas attingamus, non ab re erit, ſi generatim indicamus, qua fide quoue animo tradiderit hanc doctrinam, vt quod pretium illi ſit ſtatuendum, cognoſcamus, qua opera duo nobis ſunt propoſita, vt partim ipſam diſciplinæ formam; partim illius argumenta, quæ explanata ſunt, conſideremus. atqui ſi ſpectemus doctrinæ huius formam, conſtat, quod Ariſtoteles exiſtimauerit, cognitionem tantum probabilem dari in diſciplina de moribus, quæ ea de cauſſa nomen ſcientiæ minime poſſit tueri: hinc dicit: [1] τὸ γὰρ ἀκριβὲς ὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ ὐδὲ ἐν τοῖς δημιουργουμένοις τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή, *non enim in omni diſputationis ac ſermonis genere peræque accurata ſubtilitas requirenda eſt: quemadmodum nec in operibus manufactis. atqui in iis rebus, quæ honeſtæ quæque iuſtæ ſunt, quas ciuilis ſcientia conſiderat, tanta eſt diſſenſio, tantaque in eis verſatur erratio, vt lege tantummodo, non natura conſtare videantur.* quibus verbis non ſolum aperte profitetur, quæ ipſi ſit ſententia de certitudine doctrinæ moralis; ſed & cauſſam, cur ita ſentiat, non obſcure ſignificat, quod a lege ciuili honeſtatis origo ſit repetenda, nec natura quidquam honeſtum ac iuſtum, quando addit: ὥστε δοκεῖν μόνῳ νόμῳ εἶναι, τῇ δὲ φύσει μή. quin etiam in eam ingreſſus

[1] *lib. I. c. I. eth. ad Nicom. p. 4. t. II. opp.*

eſt

eſt opinionem, quod non poſſit definiri, quid bonum quidue ſit malum, ſiquidem dicto loco dicit: *τοιαύτην δὲ τινα πλάνην ἔχει καὶ τ' ἀγαθὰ διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. ἀγαπητὸν οὖν περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τ' ἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι, eademque de bonis quoque controuerſia eſt & idem error extitit, propterea quod ex his multi detrimentum capiant. aliis enim iam diuitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit. ergo ſatis erit, ſi cum de rebus & ex rebus eiusmodi verba facimus, rudem quamdam veri formam adumbremus.* quem recentiori ætate ſecutus eſt præter alios HVGO GROTIVS:[1] *veriſſimum eſt*, inquit, *quod ſcripſit Ariſtoteles, in moralibus non æque vt in mathematicis diſciplinis certitudinem inueniri.* ſed quod diſciplina moralis ſua quoque munita ſit certitudine, ibique demonſtrationes, vt ex principiis certis, veris & claris deducamus certiſſimas concluſiones, poſſint inſtitui, adeoque ſententia Ariſtotelis aliorumque, qui ipſum ſequuntur, omni careat vi, argumentis ſane grauiſſimis viri celeberrimi probarunt, ex quibus tantum SAMVELEM PVFENDORFIVM[2] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM[3] nominamus. quapropter non eſt, quod poſt nobiliſſimam horum virorum induſtriam idem agamus negotium ac veluti Iliadem ſcribamus poſt Homerum; ſed ſufficiat, obſeruare quod huiuſmodi homo, qui heic veroſimilem tantum cognitionem admittit, viam ad ſcepticiſ-

1 *de iure belli & pacis lib. II. cap. 23 §. I.* 2 *de iure natur. & gent. lib. I. cap. 2.* 3 *anal. hiſt. philoſoph. p. 244. ſqq.*

mi vitium parare poſſit. adhæc facile illorum ſententiæ accedimus, qui arbitrantur, Ariſtotelem eadem ratione, qua Epicurus, ſenſiſſe de origine iuſti atque honeſti. Epicurus enim exiſtimabat, initio homines ferarum more transegiſſe vitam; exploratis autem incommodis periculisque, quæ talem viuendi rationem ſequebantur, eos firmaſſe ſocietatem pactis, conſtituiſſe ciuitates, iura ſanxiſſe & leges, & ita a barbarie morum traductos fuiſſe ad cultum atque humanitatis ſenſum. ſic philoſophus hic nullum ius, nullam legem præter ciuilem agnouit, ad quam conſtituendam homines vtilitate adducti fuiſſent, quam ſententiam eleganter tradit HORATIVS [1] qua in re conſenſerunt *Cyrenaici*, duce & auctore *Ariſtippo*, qui aſſerunt apud LAERTIVM: [2] μηδέν τε εἶναι φύσει δίκαιον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρὸν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει, *nihil natura eſſe iuſtum aut bonum, aut turpe, ſed lege & conſuetudine*; nec Ariſtoteles ab hac opinione receſſit, vt ex ſuperioribus verbis: ὥστε δοκεῖν μόνῳ νόμῳ εἶναι, τῇ δὲ φύσει μή, adparet. quod, quum ita eſt, in nouam ſuſpicionem ſcepticiſmi Ariſtotelem deducit. ſi enim non aliis, quam legibus ciuilibus homines reguntur ac gubernantur, hæque ab arbitrio mortalium pendent, omnis ſane iuſtitiæ atque honeſtatis ratio dubia erit, ac moralis ſcepticiſmus triumphabit vbique. ſunt quidem, qui per hoc excuſant Ariſtotelem, quod eiusmodi ſcripſerit diſcipulis, qui pro ratione illius ætatis ad ſcientias mathematicas inſtituti fuerint, eosque mouerit, ne tales expectarent demonſtrationes, quæ ἀκρίβειαν

1 *lib. I. ſatyr. III. v. 96. ſqq.* 2 *lib. II. ſegm. 93.*

mathe-

mathematicam continerent, ſed quales hæcce materia poſſet ſuppeditare, vide SAMVELEM RACHELIVM, [1] ſed ne hoc quidem ad excuſationem Ariſtotelis legitimam inſtituendam valet. primum enim in diſciplina morali dantur omnino demonſtrationes, quæ eiusdem ſunt ponderis & dignitatis, ac mathematicæ: deinde quum philoſophus noſter ſæpe alibi multum diſputauerit de diſcrimine inter cognitionem certam & probabilem, facile oſtendere potuiſſet, quænam argumenta philoſophiæ moralis nitantur aut certitudine, aut tantum probabilitate, ſi veram ipſius indolem intueri ac bona fide agere voluiſſet.

§. IIII. Si igitur Ariſtoteles negat certitudinem diſciplinæ moralis, originem iuſtitiæ atque honeſtatis deducit a legibus ciuilibus, & adhæc, vt ex ſuperioribus patet, dei prouidentiam atque animæ noſtræ immortalitatem tollere ſibi ſumit; facile ex hiſce cognoſcere poſſumus, quo ipſius integra philoſophia moralis reſpiciat? qui antiquiſſimo errore adhuc perſuadent ſibi, ipſi fuiſſe in animo, viam ad felicitatem veram eamque mentis, quæ in ſuauiſſima tranquillitatis delectatione poſita eſt, monſtrare, magno detrimento decipiuntur. namque Ariſtoteli fuit propoſitum, rationem explanare, qua quis in hac vita ſe felicem reddere, ſibique comparare aut honores, aut opes, aut alia voluptatis commoda poſſet, cuius felicitatis virtutes, de quibus diſſeruit, partes; leges ciuiles vero, quas libris de republica expoſuit, media eſſe exiſtimauit. quapropter ſectatores Ariſtotelis, quum tres partes diſci-

1 *introd. in philoſ. moral. Ariſtot. cap.* 12.

plinæ ethices constituunt, & primum de fine; deinde de subiecto, tertium de mediis, quæ essent ipsæ virtutes, tractant, aduersus ipsius Aristotelis mentem sentiunt, ac eiusmodi tradunt disciplinam, quæ ab illius ingenio atque animo abest longissime. quod si ita est, sicuti est, omnes ipsius doctrinæ ac speciatim de summo bono, de natura virtutis eiusque variis generibus erunt claræ & perspicuæ, ita vt egregie cum auctoris proposito conueniant, id quod paullo post copiose explanare instituamus.

§. V. Quod si philosophiam moralem Aristotelis cum doctrinis Platonis, Stoicorum atque Epicuri comparamus, vltimum sane habebit locum atque apertum erit, quod Aristoteles inter omnes philosophos, quos vetus græcia protulit, quiue ingenii gloria terrarum orbem impleuerunt, de doctrina morum minimam mereatur laudem atque existimationem. namque & Plato, & Stoici & Epicurus de felicitate interna erant solliciti, ac quæ tradebant præcepta, ad obtinendam illam accommodabant; Aristoteles autem id agebat, vt modum ad delicias rerum humanarum perveniendi ostenderet, adeoque nullam veræ eiusque internæ felicitatis siue tranquillitatis habebat rationem. sic *Plato*, cuius doctrinam ex vetustioribus ALCINOVS, [1] ex recentioribus ætate MAGNVS DANIEL OMEISIVS [2] exposuerunt, cum Pythagora censebat, vltimum hominis finem esse ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, & inter media ad istum perueniendi referebat quoque κάθαρσιν, *purgationem*, vt affectus & prauæ cupiditates opprimerentur;

1 *de doctrina Platon.* 2 *ethic. Platonic. Altdorf.* 1696. 8.

hinc

hinc & dixit, philoſophiam eſſe μελέτην θανάτου, *meditationem mortis*; de qua legi merentur, quæ conlegit IVSTVS LIPSIVS: [1] adde IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [2] *Stoici* quoque in emendandis aliorum animis erant occupati, quorum morbis id eſt adfectibus omni ſtudio adhibebant medicinam, vt iſti ex mente exterminari atque expelli; priſtina vero ſanitas ſeu tranquillitas poſſent reparari: quam in rem nota eſt doctrina ipſorum, qua defendebant ἀπάθειαν, ex quibus diſerte dicit SENECA [3] *vtrum ſatius ſit, modicos habere adfectus, an nullos? ſæpe quæſitum eſt. noſtri expellunt: Peripatetici temperant*: & alio loco: [4] *non diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem: nulla debent eſſe, non parua.* nec *Epicurus* aliter ſenſit, atque vltimum bonorum poſuit in voluptate animi, quo non obſcure ſignificauit, ab hominibus omni cura & diligentia expetendam eſſe eiusmodi mentis felicitatem, vt nullos adfectuum atque cupiditatum impetus experiri debeat. quam ipſius Epicuri ſententiam ſectatores eius corruperunt, perſuadentes ſibi, extremum bonorum contineri in voluptate corporis, eoque ipſo auctoritatem Epicuri per longum temporis tractum in magnum coniecerunt diſcrimen. tantum vero abeſt, vt philoſophiam moralem Platonis, Stoicorum atque Epicuri probemus, vt iſtam multis iisque grauiſſimis erroribus plenam eſſe cenſeamus. namque fatemur ingenua mente, quod quamuis effata horum philoſopho-

1 *manuduct. ad philoſoph. Stoicam lib. II. cap. 2.* 2 *analect. hiſt. philoſ. p. 369. ſqq.* 3 *epiſt. 116.* 4 *epiſt. 85.*

rum

rum ad ſpeciem ſplendida ſint, iſta tamen, ſi inſpiciantur penitus, atque ad principia, vnde ſint deducta, adplicentur, veritati pietatique maxime aduerſentur. Pythagoras & Plato, quum de rebus morum diſſererent, eo principali errore ſeſe implicuerant, quod anima noſtra pars ſit mentis diuinæ; Stoici autem dicebant, omnia neceſſitate fati fieri, & inde colligebant, omnia, quibus alios inſtituerunt, præcepta, etiam ἀπάθειαν, & Epicurus eiusmodi ſibi fingebat voluptatem animi, vt per illam præfracte tolleret dei prouidentiam. quapropter quum exiſtimemus, Ariſtotelem laude meritorum de doctrina morali aliis philoſophis eſſe inferiorem, id tantum volumus ſignificare, quod hi ipſum finem diſciplinæ, quæ græca adpellatione *ethica* vocatur, verius cognouerint, id eſt felicitatem internam ſeu tranquillitatem animi, quamuis ipſis media, illam conſequendi minus fuerint cognita. monet quidem JO. SCHEFFERVS, [1] quod Ariſtoteles conſentientia plane cum ſententia Pythagoræ ac Platonis docuerit; & SIMPLICIVS [2] ex verſione SEBASTIANI FOSCARENI mentem ipſius ita exprimit: *utrique parti philoſophiæ communis finis, quem homo aſſequi debet, ipſa extrema & perfectiſſima felicitas, de qua nihil excellens ac præſtans alicui philoſophorum, etiam eorum, qui ad extremum philoſophati ſunt, Ariſtoteles reliquit, quo illum attingere poſſent, immo nec hominem adpellandum eſſe. ſed deum cenſuit, qui ad illam perueniſſet.* ſed ea, quæ

1 *de natura & conſt. phil. Italic. cap. 7.* 2 *prolegom. in categor.*

hunc

hunc in modum differit Ariftoteles, refpiciunt doctrinam de intellectu agente. quod fi ita eft, non poffumus fatis mirari hominum tot feculorum vel ignorantiam, vel nimium pietatis cultum erga Ariftotelem, quod ex ipfius libris ethicorum ad Nicomachum compendia doctrinæ moralis conficere & ad ifta iuuentutem inftituere fibi fumferint, quoniam illis non difciplina ethices, fed prudentiæ eiusque politicæ continetur.

§. VI. Sed de momento hoc agamus diftinctius ac fpeciatim in ipfas Ariftotelis doctrinas inquiramus, demonftrando, quod omnes iftæ felicitatem externam refpiciant. ratio totius philofophiæ moralis in fummo bono continetur, de quo inter veteres philofophos magna fuit diuerfitas, vt patet ex CICERONE [1] & LACTANTIO; [2] quin etiam auctor eft AVGVSTINVS, [3] Varronem ducentas octoginta & octo hac de re collegiffe opiniones, quamuis facile cuique adpareat, quod magis verbis, quam re ipfa inftituerint diffenfiones. namque fi fpectamus celebriores philofophiæ magiftros æui vetuftioris, tria imprimis fententiarum de fumma felicitate genera fuerunt: primum pertinet ad *Stoicos*, ex quibus ZENO *Cittieus* bonum vltimum effe dixit *ὁμολογȣμένως ζῆν conuenienter viuere*; CLEANTHES autem vocem *naturæ* addidit afferuitque, extremum bonorum vltimumque finem effe *ὁμολογȣμένως τῇ φύσει ζῆν*, vel *συμφώνως τῇ φύσει ζῆν conuenienter*, vel *conformiter naturæ viuere*. nomine vero

1 *de fin. bon. & mal. item quæft. acad.* 2 *lib. III. cap. 7. fqq. inft. diuin.* 3 *de ciu. dei lib. XVIIII. cap. 1.*

naturæ

naturæ deſignabant ipſum deum, per quem animam mundi materiæ alligatam, fato obnoxiam, & per cuncta corpora diffuſam intelligebant, vt pluribus oſtendit JO. FRANCISCVS BVDDEVS[r] ſecundum genus conſtituit opinio *Epicuri*, qui eum ſumme felicem eſſe cenſebat, qui præſenti mentis voluptate perfrueretur, conſideretque ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente, etiam nec mortem nec deos extimeſceret. tertius eſt *Ariſtoteles*, cuius diſputationem de ſummo bono penitus inſpiciamus. exiſtimauit quippe, omnium aliorum perfectionem contineri in certo quodam munere atque operatione, quæ ipſorum naturæ ſit propria, adeo vt quoduis animal perfectum ſit; ſi opera ſibi conſentanea proferat; ac omne animalium membrum, ſi præſtet id, ad quod a deo ſit conditum, item omnis artifex exſiſtat perfectus, quando abſolutum artis ſuæ edat opus. atque ita ἕκαστον κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖσθαι. ex his collegit, hominis quoque formam beatæ & felicis vitæ conſiſtere in munere quodam; quod ipſius indoli humanæ ſit proprium, quumque mortales cum aliis animantibus habeant communes τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν, *vitam alendi augendique vi ac facultate præditam*, item αἰσθητικὴν, *vim ſentiendi*, reliquit illis πρακτικὴν τινα τοῦ λόγον ἔχοντος, *vitam actiuam partis animæ, quæ rationem habet*, in quo ſumma hominis felicitas poſita ſit, & quidem τὴν κατ' ἐνέργειαν, *quæ ſit in ipſa operatione*. quum autem ſingula κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν *ex propria virtute*

r *anal. hiſt. phil. p.* 118. *ſqq.*

per-

perficiantur, putauit quoque Aristoteles ψυχῆς ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν *animæ operationem secundum virtutem* esse hominis summum bonum; ac quum plures sint virtutes, postulauit, vt operatio illa debeat esse κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἀρετὴν, *secundum virtutem optimam & perfectissimam, hancque ipsam* ἐν βίῳ τελείῳ, *in vita perfecta.* [1] sic homo summe felix est, quando anima operatur secundum perfectam atque optimam virtutem, per quam Aristoteles nihil aliud intelligit quam *sapientiam*, hinc & alio loco [2] dicit, optimam illam virtutem, quam heic adpellat κρατίστην, esse illius, quod in homine sit optimum, ibi teneat principatum, & notionem rerum honestarum & diuinarum habeat, cuius secundum propriam virtutem operatio, quæ omnino est contemplatio rerum honestarum diuinarum atque æternarum, seu ζωὴ θεωρητικὴ, absoluat perfectam felicitatem. quin immo quod Aristoteles per ἀρετὴν ἀρίστην seu κρατίστην intelligat sapientiam, patet ex ipsius verbis [3] hisce clarissime: ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστι, *iucundissima autem ex virtutis operationibus ea procul dubio est, quæ secundum sapientiam fit*; quibus, quam antea dixerat ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν τὴν κρατίστην, eam heic diserte pronunciat ἐνέργειαν κατὰ τὴν σοφίαν. præter hanc vero felicitatis in contemplatione positæ speciem adhuc aliam constituit, quæ vita virtuti morali seu ciuili consentanea contineatur, [4] & adhæc sibi persuasit, quod talia bona animi debeant esse coniuncta cum bonis corporis ac fortunæ,

1 *lib. I. cap. 6. ethic. ad Nicom.* 2 *lib X. cap. 7. ad Nicomach.* 3 *ibid.* 4 *lib. X. cap. 8. eth. ad Nic.*

qui-

quibus vere beatus & felix homo carere non possit. [1] quarum alteram cum altera dum comparat, priorem felicitatem, quæ absoluatur contemplatione atque operatione menti consentanea, posteriori præfert adeoque existimat, summum bonum theoreticum nobilius esse ac præstantius summo bono practico. nec Aristoteles aliter sentire poterat pro vi principiorum, quæ antea posuit. namque animum tantum sibi induxerat, viam ad felicitatem externam præparare hominumque mores ad eiusmodi honestatem, quæ a lege ciuili pendet, conformare, quapropter duo esse media tradebat, per quæ quis in hac vita felix esse possit. alterum si quis se diligenter exerceat meditatione contemplationeque ac per huiusmodi studium philosophiæ laudem sibi comparet; alterum vero, quum homo vitam ad formam legum ciuilium adcommodet ac præ se ferat honestatem, etiam deliciis opum, honorum voluptatumque perfruatur. verum satis habebat compertum atque exploratum Aristoteles, quam incerta sint talia bona, quamue fragilia & caduca, hinc melius esse iudicauit, sapientiæ negotiis operari ac per istam amplissimam nominis famam sibi conficere. quæ quum ita explanentur, omnia sane apta sunt inter se ac cohærent, ac principiis, quæ philosophus noster adhibuit, eleganter atque accurate respondent.

§. VII. Miramur igitur iterum, quod Aristotelis sectatores iique christianæ professionis huiusmodi doctrinam de summo bono in disciplinam ethices, qua de interna mentis feli-

1 *ibid. cap. 9.*

cita-

citate differendum eſt, intulerint, qua omnino nihil continetur, quod rectum, ſanum ac pium eſſet. nam ſi formam veræ beatæ vitæ, quæ tranquillam mentem efficere debet, ſpectamus, ſanitas quidem corporis bonum eſt, ſed bonis animi cum intellectus tum voluntatis multo ignobilius, adeoque nec abſolutum nec perfectum. multo minus ea, quæ debemus fortunæ benigniori, dignitates, diuitiæ, commoda, iucunda ac ſuauia in cenſu verorum bonorum debent haberi, cuiusmodi res hominibus & adiumento & detrimento eſſe poſſunt, prout quisque illarum vſum ad normam aut ſanæ rationis, aut prauorum adfectuum adcommodare inſtituat. in tanta autem hominum prauitate ac malitia talis doctrina, qualis ab Ariſtotele profecta eſt, magnam habet vim ad perditas mentis cupiditates rerum humanarum excitandas, alendas, fouendasque, eoque ipſo aditum communit ad omnia perturbationum aliorumque motuum, qui mentem de ſede tranquillitatis deiiciunt, genera. nec virtus moralis, in qua Ariſtoteles alterum bonum ſummum poſuit, quidquam habet commune cum vera virtute, ſiue philoſophica, ſiue chriſtiana, quoniam, vt ex ſuperioribus conſtat, omnis iuſtitiæ atque honeſtatis originem petiit a ciuili lege; quæue de altera perfectæ felicitatis ſpecie eaque adhuc nobiliori, ſapientia quippe diſſeruit, vbique præ ſe ferunt craſſiſſimum errorem de intellectu agente. quam ob rem dicit: [1] *τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νȢν βίος, εἴπερ μάλιςα τȢτο ἄνθρωπος. Ȣ̃τος ἄρα καὶ εὐδαιμονέςατος*, *homini ea eſt vita* (ἄριςος, optima)

[1] *lib. X. cap. 7. extr. eth. ad Nicom.*

ma) *quæ menti conuenienter traducitur, si quidem hæc pars homo est maxime. hæc igitur vita est beatissima*; ac per mentem. quam distinguit ab anima, intelligit intellectum agentem: hinc etiam functiones, quæ virtuti morali consentaneæ sint, adpellat humanas, illas vero, quæ spectent ad intellectum, diuinas; [1] & paullo post [2] addit: ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων καὶ διακείμενος ἄριστα, καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι, *qui vero muneribus fungitur menti consentaneis & hanc colit, estque optime animo affectus, eum probabile est deo carissimum esse.*

§. VIII. Ex his, quæ de Aristotelis sententia disseruimus, non obscure patet, quanta inter ipsum & alios philosophiæ doctores, quos ætas antiqua sibi vindicat, fuerit diuersitas. erant quidem Peripateticis disceptationes cum Stoicis, num habitus, an operatio & actio vltimum in bonis hominum absoluat? quæ controuersia nostra sententia, nullius dignitatis, nullius fructus fuit. namque mentis habitus per actiones sæpius susceptas a nobis comparantur, qui adquisiti & in virtutum exercitiis occupati nunquam ab operationibus, quæ in lucem atque aliorum conspectum sese produnt, separari aut disiungi possunt. at vero, si rem ipsam, quæ hominem efficit vere felicem, spectamus, in ea dissensio omnino erat inter Aristotelem & Stoicos, quamuis interdum verborum similitudo apud illos esse videatur, quando quippe SENECA [3] dicit: *in homine optimum quid est? ratio: hac antecedit animalia, deos sequitur. ratio ergo*

1 *ibid. cap. 8. pr.* 2 *cap. 9. ibid.* 3 *epist. 27.*

perfe-

perfecta, proprium hominis bonum est, cetera illi cum animalibus satisque communia sunt; & paucis interiectis pergit: *quid in homine proprium? ratio. haec recta & consummata felicitatem hominis impleuit*: item: *homini suum bonum ratio est, si hanc perfecit, laudabilis est & finem naturae suae attigit.* namque effata Stoicorum, quibus deus erat veluti forma informans, de ratione humana aliter sunt explicanda, ac doctrina Aristotelis, qua idem persequitur argumentum, cuius opinionem de intellectu satis perspicue exposuimus, etiam quale hac de re inter ipsum ac Stoicos fuerit discrimen, ostendimus. quid multa? extremum bonorum apud Stoicos erat *secundum naturam viuere*, id est secundum deum, animam mundi, cum materia arctissimo coniunctam vinculo, & legibus fati subiectam viuere, a qua Aristoteles sententia longe abest, id quod inprimis contra IO. CHRISTFRIEDVM SAGITTARIVM [1] obseruamus.

§. VIIII. Sed prout generatim monuimus, quod Aristoteles philosophia sua morali rationem externae felicitatis tantum habuerit; ita etiam huic instituto respondet ipsius doctrina de virtute, quod adtinet cum ad eius indolem, tum diuersas species, quas posuit. existimat quippe, virtutem absolui *mediocritate*, cuius definitio a Peripateticis recepta, quod virtus sit *habitus electiuus consistens in mediocritate, frequenti bonarum actionum exercitio comparatus*, [2] satis est nota. atqui de hac Aristotelis mediocritate multum fuit disputatum, nec defuerunt, qui huiusmodi definitio-

1 *Otio Ienensi p. 491. sqq.* 2 *vid. lib. II. c. 6. eth. ad Nic.*

nem ieiunam, etiam falſam pronuntiarunt, ſiue intelligatur mediocritas vitiorum, ſiue adfectuum. ſic ex vetuſtioribus iam LACTANTIVS [1] ita iudicauit. *quid tandem nobis iſta mediocritas proderit? quæro, utrumne ſapienti lætandum putent, ſi quid inimico ſuo mali videat accidere, aut vtrumne lætitiam frenare debeant, ſi victis hoſtibus aut oppreſſo tyranno libertas & ſalus ciuibus parta ſit? nemo dubitat, quin & in illo exiguum lætari, & in hoc parum lætari, ſit maximum crimen. eadem de ceteris affectibus dicere licet.* atque ex recentioribus HVGO GROTIVS [2] copioſe oſtendere annititur, non omnes virtutes duo habere extrema, alterum in exceſſu, in defectu alterum: alii autem obſeruant, quod partim virtus proprie & accurate dicta non adquiri poſſit bonarum actionum exercitio; partim mediocritas ſequatur virtutem, non autem ipſius naturam efficiat, vide PHILARETVM, [3] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [4] quibus etiam adiungere poſſumus ANDREAM RVDIGERVM. [5] hic enim monet, quod virtus moralis nihil aliud ſit, quam modus aliquis affectuum, qui nobiſcum naſcantur, a recta ratione additus: quum autem affectus naturalis vel bonus ſit, vel malus, vel indifferens, bonus ſemper ſtimulis tractandus, vti pietas & iuſtitia; malus ſemper frenis, vt odium & inuidia, indifferens vero & ſtimulis & frenis, vt cupiditas pecuniæ, quæ frenis coercenda, ne abeat in

1 *lib. VI. cap. 16. inſt. diuin.* 2 *proleg. de Iure bell. & pac. §. 43. ſeqq.* 3 *eth. lib. I. part. poſt. cap. I. p. 141.* 4 *inſtit. theol. moral. part. I. cap. I. ſect. 4. §. 126. not.* 5 *inſtit. erud. pag. 566.*

auari-

auaritiam; ſed & ſtimulis incitanda, vt maneat liberalitas: de quibus affectibus indifferentibus vera ſit definitio Ariſtotelis. verum enim vero quamuis hæc omnia a viris celeberrimis accurate atque optime ſint obſeruata, ac definitio, quam dedit philoſophus noſter, magnam omnino mereatur reprehenſionem, ſi iſtam virtuti, qualis in diſciplina ethices proponi ac internam hominis felicitatem reſpicere debet, adcommodare velimus; attamen & hæc doctrina cum principali propoſito Ariſtotelis bene cohærere nobis videtur, adeo vt mediocritatis Ariſtotelicæ πρῶτον ψεῦδος ita demonſtremus. ſciiicet, vt iam ſæpius obſeruauimus, inſtitutum fuit Ariſtoteli, in libris ethicorum viam monſtrare, qua quis externam felicitatem conſequi poſſit, adeoque in hac vita felix ſit ac beatus; quod vt fieret, neceſſarium eſſe exiſtimauit, bonis fortunæ frui & vitam virtuti politicæ conſentaneam transigere, adeoque ſecundum normam legum ciuilium ſpeciem præ ſe ferre honeſtatis, qua ſententia virtutem veluti partem; legem vero ciuilem vt medium huius felicitatis conſiderauit. ſed quum conſtet, quod ille, qui aliorum fauorem ac beneuolentiam adquirere ſibi ac illorum ope ſuam ſtabilire fortunam animum induxit, neceſſe habeat, partim ſeculi moribus ſeſe accommodare, etiam verum ac ſollicitum genuinæ virtutis ſtudium aduerſari; partim actionibus, quamuis re ipſa ſint impiæ, ſplendorem, honeſtamque ſpeciem adhibere, ne aperte adfectuum vitiis ſe indulgere videatur, quid mirum? quod Ariſtoteles dixerit, virtutem conſiſtere in mediocritate, id eſt hominem politi-

cum neque virtutem, neque libidinem animi tam grauiori ſtudio ſectari debere. en virtutem Ariſtotelicam! quis eſt igitur ex ſententia Ariſtotelis iuſtus? ille nempe, qui partim non omnes iuſtitiæ partes explet, quod eſſet indicium cum ingenii artis politicæ rudis, tum mentis a ſeculi morum ſtudio alienæ; partim non aperte quemdam lædit iniuſte. quis eſt temperans ſecundum Ariſtotelis iudicium? ille quippe, qui edit, qui bibit iucunde, opipare, apparate, ſed eiusmodi tenet modum, ne per ebrietatem ſe veluti inſanum aliis exhibeat, eoque quidquam exiſtimationis politicæ detrahat. atque hac ratione omnes virtutes, quas tradidit Ariſtoteles, faciliori negotio explanari atque intelligi poſſunt.

§. X. Sæpius quoque diſputatum fuit, num Ariſtoteles ſpecies virtutis conſtituerit adæquate, nec ne? iam ætate antiqua docuerunt philoſophi, virtutem, ſi ad ipſius naturam ſpectemus, eſſe vnam, vt de Menedemo & Ariſtone, ſapientiæ magiſtris vetuſtiſſimis memoriæ prodidit PLVTARCHVS, [1] atque Apollophanes, Ariſtonis diſcipulus idem ſenſit, hancque vnam virtutem dixit *prudentiam,* vti PETRVS GASSENDVS [2] obſeruat. ſic quoque vniuerſa fere Stoicorum ſchola cenſuit, *τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλας, καὶ τὴν μίαν ἔχοντα πάσας ἔχειν, virtutes eſſe inter ſe copulatas, vt qui vnam habet, omnes habeat,* & ſatis declarauit, ſe ab illorum opinione, quod vna ſit virtus, non prorſus eſſe alienam, vide IVSTVM LIPSIVM. [3] CICERO [4] autem

1 *de virtute morali p. 440.* 2 *animaduerſ. in lib. X. Laert. pag.* 1437. 3 *manuduct. ad philoſ. Stoic. lib. III. diſſ.* 4.
4 *parad. III.*

adfir-

adfirmat, bono viro non meliorem nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem esse, *quia vna virtus est, consentiens cum ratione & perpetua constantia. nihil huic addi potest, quo magis virtus sit; nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur*: & alio loco [1] profitetur, quod *qui vnam virtutem habeat, omnes habeat, quodque qui vnam confessus fuerit, se non habere, nullam sit habiturus.* confer SENECAM. [2] sed quamuis virtus sua natura sit vna; pro diuersitate tamen materiæ, in qua versatur, diuerso modo considerari & variis nominibus potest notari, hinc & philosophi de speciebus virtutis iisque primariis, vnde aliæ pendent, constituendis fuerunt solliciti. *Platonici* posuerunt quatuor virtutum genera, ex quibus primæ vocabantur *politicæ*, quæ hominis, qua animal est sociale, sunt, ac per quas salus publica, communis societas, amor mutuus conseruatur; secundæ *purgatoriæ*, si homo animum suum ab omni corporis contagione purgat; tertiæ *animi iam purgati* & quartæ *exemplares*; singulis autem harum virtutum speciebus alias adhuc easque principales addiderunt, prudentiam, temperantiam, iustitiam & fortitudinem. quamuis & diuersitas hac de re inter Platonicos deprehendatur; id tamen clarum est ac manifestum, quod hæc Platonica disciplina de virtute eiusdemque generibus nitatur principiis illis, quod anima humana ex diuina mente emanauerit, quodue contagione corporis contaminata, ex ipsius vinculis liberanda ac cum Deo iterum sit coniungenda, confer JA-

1 *quæst. Tuscul. lib. III. cap.* 32. 2 *epist.* 65.

COBVM THOMASIVM [1] MAGNVM DANIELEM OMEISIVM, [2] GEORGIVM PASCHIVM, [3] MICH. GOTTLIEB. HANSCHIVM, [4] alii ac plures quidem cenſuerunt, virtutem contineri his quatuor generibus, *prudentia*, *iuſtitia*, *fortitudine* ac *temperantia*, quem numerum ita laudant eccleſiæ patres, & qui hos ſecuti ſunt, ſcholaſtici doctores, vt virtutes ita diuiſas *cardinales* dicant, quod, vt fores cardinibus, ita illis omnis vitæ honeſtas & ſanctitas fulciatur. ſic & nonnulli illas ad duas contrahunt *fortitudinem* & *temperantiam*, & huc illud EPICTETI ἀνέχȣ καὶ ἀπέχȣ referunt, confer JO. FRANCISCVM BVDDEVM [5] quod ad Ariſtotelem adtinet, diſſerit quidem de variis virtutis generibus, [6] ſed accuratius in ipſorum numerum inquiſiuiſſe, nuſquam deprehenditur. hinc alii enarrant vndecim virtutes Ariſtotelicas, quæ eſt vulgaris opinio, *fortitudinem* quippe, *temperantiam*, *liberalitatem*, *magnificentiam*, *modeſtiam*, *magnanimitatem*, *manſuetudinem*, *veracitatem*, *comitatem*, *vrbanitatem*, *iuſtitiam*; alii vero commemorant tantum nouem, & JO. CALVINVS [7] exhibet ſuccinctiorem ethicorum Ariſtotelis ad Nicomachum ſynopſin, qua obſeruat, quod virtus moralis aut reipſa ſit virtus, aut virtutis ſpeciem habeat: vera vel ſit erga eosdem, vel diuerſos: erga eosdem autem tum eos, qui habeant atque exerceant virtutem, tum alios: quæ vſurpetur erga eos,

1 *orig. hiſt. phil. & eccleſ pag.* 100. 2 *ethic. Platon. pag.* 40. 3 *inuent. nou. antiquis p* 211. *ſqq. introd. in rem litterar. moral. veter. cap. I. §.* 17. 4 *de enthuſiaſmo Platon. ſect.* 7. *§.* 3. *ſeqq.* 5 *inſtit. theolog. moral. Part I. cap. I ſect.* 4. *§* 137. *not.* 6 *lib. II. cap.* 7. *ad Nicom.* 7 *propad. pract. p.* 119. *ſqq.*

qui

qui habeant, attingat vel corpus, vt *fortitudo* & *temperantia*; vel honores, vt *magnanimitas* & *modestia*; quæ autem vsurpetur erga alios, cernatur vel in pecuniis, vt *liberalitas* & *magnificentia*; vel in congressu cum aliis, quæ iterum versetur vel in ira, vt *mansuetudo*; vel in sermonum actionumque societate, ac quidem vel in veritate, vt *veracitas*; vel in vitæ iucunditate, vt *vrbanitas* & *comitas*: virtus, quæ erga diuersos, scilicet cum eum, qui habeat, tum alios vsurpetur, sit *iustitia* & *amicitia*: ac tandem virtutis speciem habeant *verecundia* & *indignatio*.

§. XI. De his generibus virtutum, quæ posuit Aristoteles, multum est disputatum atque a multis obseruatum, quod numerus horum virtutum non sit admittendus. si enim virtutes principales sane cardinales tantum enumerandæ, numerus illarum esset amplior, quam res ipsa postularet; si sermo sit de omnibus virtutibus, longe plures, quam vndecim aut novem deberent constitui, prout quoque Aristoteles non solum virtutes eminentissimas ac præcipue pietatem hoc numero omiserit; sed & quasdam attigerit, quæ decorum tantum spectarent, confer MAGNVM DANIELEM OMEISIVM. [1] sed, vt iam mouimus, Aristotelis mentem non assequuntur, qui existimant, ipsum tradidisse virtutes morales, quæ mentem humanam meliorem reddat & tranquillam; siquidem quum instruat hominem politicum, commemorat civiles tantum virtutes. quod si ita est, vti est, mirum non est, ipsum nullam fecisse mentionem pietatis

1 *theatr. virtut. & vitior ab Aristotele omissor.*

§. XII. Exposuimus itaque ea, qua fieri potuit, breuitate, summam doctrinæ moralis Aristotelicæ, atque ostendimus, quo spectet illa, quæue isti habenda sit dignitas. nec omni ætate prospera fuit fortuna philosophiæ huic, quam tradidit Aristoteles de moribus inter Christianos homines. quod si enim vetustiora tempora repetamus memoria, doctores ecclesiæ, quum Platonis & Stoicorum philosophiæ, cuius præcepta internam mentis felicitatem spectarent, magnum statuerent pretium, de Aristotelis doctrinis iudicarunt sinistre, atque ex illis multas gigni hæreses, sibi persuaserunt, vide JO. LAVNOIVM [1] ac quamuis æuo scholasticorum philosophus hic caput suum erigeret, omniumque admirationem cultumque animi in se conuerteret, hæc tamen fortuna, quam prospera etiam & florens fuerit, minus immota atque inconcussa extitit. namque quum LVTHERVS diuinis auspiciis christianam doctrinam ab impurissimorum temporum fecibus repurgaret, bonæ quoque litteræ suam recuperare dignitatem cœperunt,, ac posthac homines eruditione præditi ac studio præstantissimæ veritatis occupati censuerunt, summa ope niti, fontes aperire, ex quibus incorrupta philosophia, quæ partim recta ratione eiusdemque genuina cogitandi libertate nititur, partim res vtiles continet, dimanare possit. quin etiam ipse LVTHERVS [2] censuit, libros Aristotelis ethicorum omnium esse pessimos, qui plane gratiæ diuinæ & virtutibus christianis ad-

1 de varia Aristot. fortun. cap. 2. *2 tom. I. Altenburg. p. 178. tom. XII. Wittenb. p. 22.*

uer-

uerſentur adeoque digni ſint, vt ab vſu ſcholarum atque academiarum remoueantur longiſſime: confer CHRISTIANVM THOMASIVM, [1] GOTFR. ARNOLDVM, [2] IO. HENR. VON SEELEN. [3] quæ ſententia eo tempore, quo Ariſtoteles philoſophiæ princeps adhuc habebatur, plerisque nimis dura videbatur; hinc teſtatur IO. LAVNOIVS, [4] quod ordo theologorum Pariſienſium anno poſt natum ſeruatorem noſtrum MDXXI. plures Martini Lutheri propoſitiones damnauerit, in quibus & duæ fuerint, quæ pertineant ad Ariſtotelem, quarum prior hæc ſit: *philoſophia Ariſtotelis de virtute morali, de obiecto, de actu elicito talis eſt, quæ nec in populo doceri poſſit, nec ad ſcripturæ intelligentiam vtilis, quia continet duntaxat portenta verborum, non niſi ad contentiones verborum conficta. hæc propoſitio quantum ad omnes ſuas partes loquendo de philoſophia Ariſtotelis, in his maxime, in quibus a fide non diſcedit, eſt falſa, & tanquam ab inimico ſcientiæ arroganter & inſipienter aſſerta*: poſterior vero: *theologi ſcholaſtici Ariſtotelis moralia prorſus conuenire mentiti ſunt, cum Chriſti Paulique doctrina. has propoſitiones impudenter & falſo ſcholaſticis imponit ſcriptor, quod non eſt verum: quamquam ſatis exploratum ſit, in multis moralia Ariſtotelis cum Chriſti Paulique doctrina conſentire.* ſic quoque PHILIPPVS MELANCHTHON maxime amavit & ſectatus eſt Ariſtotelem, cuius philoſophiæ genuinos

1 *hiſt ſapient, & ſtult. p. art. 1. p. 12.* 2 *hereſ. Part. 2 lib. 16. cap. 10. §. 20. p. 114.* 3 *Luther. de ſcholis optime merit. p. 43.* 4 *de varia Ariſtotelis fortuna cap. 12. p. 238.*

ape-

aperire fontes & ad iſtam iuuentutem inſtituere, adniſus eſt ſingulari ſtudio, prout dixit: [1] *Ariſtoteles de moribus ciuilibus adeo ſcripſit erudite, nihil vt de his requirendum ſit amplius*, quibus verbis librum Ariſtotelis recte adpellat opus de moribus ciuilibus. alio autem loco [2] de philoſophia Peripatetica ita iudicauit: *ſcio quosdam mirari alias ſectas. nam ſtoicos ſuſpiciunt nonnulli tanquam ſemideos. Valla quum reliquos philoſophos rabioſe exagitet, Epicuro tamen non obſcure plauſum dat. ego vero qui has ſectarum controuerſias diu multumque agitavi, ἄνω καὶ κάτω ςρέφων, vt Plato facere præcipit, valde adhortor adoleſcentes, vt repudiatis Stoicis atque Epicureis, amplectantur Peripatetica.* nihilominus quo maiori ſtudio ſucceſſu temporis veram philoſophiam adeoque etiam doctrinam moralem viri grauiſſimi tradere adlaborarunt; eo maiorem quoque impetum fecerunt aduerſus Ariſtotelis libros ethicorum, quibus multa ineſſe, quæ chriſtianis ſcholis indigna eſſent, demonſtrarunt. recte ſentit IO. OWENVS: [3] *auſim dicere, non vnam veram virtutem vere & certe doceri in omnibus Ariſtotelis libris ad Nicomachum, neque quisquam vnquam ex eorum doctrina iuſtus, bonus aut certe σπȣδαῖος euadet, nec niſi laruatus hypocrita.* confer CHRISTIANVM THOMASIVM. [4] equidem quod ad formam adtinet, quam in exponenda doctrina morali ſecutus eſt Ariſtoteles, negari non poteſt, quod mereatur laudem ob methodi rationem, quum ad certum ordinem

1 *apolog. Auguſt. Confeſſ. p. 62.* 2 *præfat. philoſoph. moralis.*
3 *theologumen. p. 65.* 4 *progr. de næuis ethic. Ariſtotel.*

medi-

meditationes ſuas dirigere primus inſtituerit. quando igitur HVGO GROTIVS [1] dicit: *inter philoſophos merito principem obtinet locum Ariſtoteles, ſiue tractandi ordinem, ſiue diſtinguendi acumen, ſiue rationum pondera conſideres*; de laude obſeruati ordinis, quæ Ariſtoteli vindicanda eſt, cum eo conſentimus. namque primus fuit, qui logicæ diſciplinæ operam dedit, eamque redegit in formam artis, quum ante Socratem illud αὐτὸς ἔφα atque inſignis philoſophorum auctoritas veluti norma veritatis haberetur; ipſe autem Socrates, præclaris intellectus facultatibus a natura præditus ſophiſtas exercens, id tantum efficeret, vt adpareret, dari quamdam ratiocinandi artem. ac quamuis præcepta, quæ in hac diſciplina tradidit Ariſtoteles, ſuis iisque grauiſſimis laborent morbis, ſiquidem regulas ratiocinandi nimis generales poſuit, modum tantum aliqua ratione verum & falſum diiudicandi, non autem inueniendi demonſtrauit; genuinam probabilitatis indolem minus attigit, etiam breuiora de fundamento ac variis generibus ratiocinationum, quam par eſt, fecit præcepta; ipſe tamen eo nomine dignus eſt laude, quod primus talis auctor extitit, atque animum ad doctrinam moralem methodo, vti dicitur, ſyſtematica conſcribendam adpulit: confer GEORGIVM PASCHIVM. [1] quapropter IO. BARBEYRAC [3] profitetur, quod Ariſtoteles tractauerit de virtutibus *d' vne maniére plus*

1 *proleg. de iure belli & pacis* §. 42. 2 *de variis modis moralia tradendi cap.* 6. 3 *præf. ad Pufend. de iure nat. & gent. pag.* 93.

diſtin-

ma) *quæ menti conuenienter traducitur, ſi quidem hæc pars homo eſt maxime. hæc igitur vita eſt beatiſſima*; ac per mentem, quam diſtinguit ab anima, intelligit intellectum agentem: hinc etiam functiones, quæ virtuti morali conſentaneæ ſint, adpellat humanas, illas vero, quæ ſpectent ad intellectum, diuinas; [1] & paullo poſt [2] addit: ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων καὶ διακείμενος ἄριστα, καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι, *qui vero muneribus fungitur menti conſentaneis & hanc colit, eſtque optime animo affectus, eum probabile eſt deo cariſſimum eſſe.*

§. VIII. Ex his, quæ de Ariſtotelis ſententia diſſeruimus, non obſcure patet, quanta inter ipſum & alios philoſophiæ doctores, quos ætas antiqua ſibi vindicat, fuerit diuerſitas. erant quidem Peripateticis diſceptationes cum Stoicis, num habitus, an operatio & actio vltimum in bonis hominum abſoluat? quæ controuerſia noſtra ſententia, nullius dignitatis, nullius fructus fuit. namque mentis habitus per actiones ſæpius ſuſceptas a nobis comparantur, qui adquiſiti & in virtutum exercitiis occupati nunquam ab operationibus, quæ in lucem atque aliorum conſpectum ſeſe produnt, ſeparari aut disiungi poſſunt. at vero, ſi rem ipſam, quæ hominem efficit vere felicem, ſpectamus, in ea diſſenſio omnino erat inter Ariſtotelem & Stoicos, quamuis interdum verborum ſimilitudo apud illos eſſe videatur, quando quippe SENECA [3] dicit: *in homine optimum quid eſt? ratio: hac antecedit animalia, deos ſequitur. ratio ergo*

1 *ibid. cap. 8. pr.* 2 *cap. 9. ibid.* 3 *epiſt. 27.*

perfe-

perfecta, proprium hominis bonum est, cetera illi cum animalibus satisque communia sunt; & paucis interiectis pergit: *quid in homine proprium? ratio. hæc recta & consummata felicitatem hominis impleuit*: item: *homini suum bonum ratio est, si hanc perfecit, laudabilis est & finem naturæ suæ attigit.* namque effata Stoicorum, quibus deus erat veluti forma informans, de ratione humana aliter sunt explicanda, ac doctrina Aristotelis, qua idem persequitur argumentum, cuius opinionem de intellectu satis perspicue exposuimus, etiam quale hac de re inter ipsum ac Stoicos fuerit discrimen, ostendimus. quid multa? extremum bonorum apud Stoicos erat *secundum naturam viuere*, id est secundum deum, animam mundi, cum materia arctissimo coniunctam vinculo, & legibus fati subiectam viuere, a qua Aristoteles sententia longe abest, id quod inprimis contra IO. CHRISTFRIEDVM SAGITTARIVM [1] obseruamus.

§. VIIII. Sed prout generatim monuimus, quod Aristoteles philosophia sua morali rationem externæ felicitatis tantum habuerit; ita etiam huic instituto respondet ipsius doctrina de virtute, quod adtinet cum ad eius indolem, tum diuersas species, quas posuit. existimat quippe, virtutem absolui *mediocritate*, cuius definitio a Peripateticis recepta, quod virtus sit *habitus electiuus consistens in mediocritate, frequenti bonarum actionum exercitio comparatus*, [2] satis est nota. atqui de hac Aristotelis mediocritate multum fuit disputatum, nec defuerunt, qui huiusmodi definitio-

1 *Otio Ienensi p. 491. sqq.* 2 *vid. lib. II. c. 6. eth. ad Nic.*

nem ieiunam, etiam falſam pronuntiarunt, ſiue intelligatur mediocritas vitiorum, ſiue adfectuum. ſic ex vetuſtioribus iam LACTANTIVS [1] ita iudicauit. *quid tandem nobis iſta mediocritas proderit? quæro, utrumne ſapienti lætandum putent, ſi quid inimico ſuo mali videat accidere, aut vtrumne lætitiam frenare debeant, ſi victis hoſtibus aut oppreſſo tyranno libertas & ſalus ciuibus parta ſit? nemo dubitat, quin & in illo exiguum lætari, & in hoc parum lætari, ſit maximum crimen. eadem de ceteris affectibus dicere licet.* atque ex recentioribus HVGO GROTIVS [2] copioſe oſtendere annititur, non omnes virtutes duo habere extrema, alterum in exceſſu, in defectu alterum: alii autem obſeruant, quod partim virtus proprie & accurate dicta non adquiri poſſit bonarum actionum exercitio; partim mediocritas ſequatur virtutem, non autem ipſius naturam efficiat, vide PHILARETVM, [3] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [4] quibus etiam adiungere poſſumus ANDREAM RVDIGERVM. [5] hic enim monet, quod virtus moralis nihil aliud ſit, quam modus aliquis affectuum, qui nobiſcum naſcantur, a recta ratione additus: quum autem affectus naturalis vel bonus ſit, vel malus, vel indifferens, bonus ſemper ſtimulis tractandus, vti pietas & iuſtitia; malus ſemper frenis, vt odium & inuidia, indifferens vero & ſtimulis & frenis, vt cupiditas pecuniæ, quæ frenis coercenda, ne abeat in

1 *lib. VI. cap. 16. inſt. diuin.* 2 *proleg. de Iure bell. & pac. §. 43. ſeqq.* 3 *eth. lib. I. part. poſt. cap. I. p. 141.* 4 *inſtit. theol. moral. part. I. cap. I. ſect. 4. §. 126. not.* 5 *inſtit. erud. pag. 566.*

auari-

auaritiam; ſed & ſtimulis incitanda, vt maneat liberalitas: de quibus affectibus indifferentibus vera ſit definitio Ariſtotelis. verum enim vero quamuis hæc omnia a viris celeberrimis accurate atque optime ſint obſeruata, ac definitio, quam dedit philoſophus noſter, magnam omnino mereatur reprehenſionem, ſi iſtam virtuti, qualis in diſciplina ethices proponi ac internam hominis felicitatem reſpicere debet, adcommodare velimus; attamen & hæc doctrina cum principali propoſito Ariſtotelis bene cohærere nobis videtur, adeo vt mediocritatis Ariſtotelicæ πρῶτον ψεῦδος ita demonſtremus. ſcilicet, vt iam ſæpius obſeruauimus, inſtitutum fuit Ariſtoteli, in libris ethicorum viam monſtrare, qua quis externam felicitatem conſequi poſſit, adeoque in hac vita felix ſit ac beatus; quod vt fieret, neceſſarium eſſe exiſtimauit, bonis fortunæ frui & vitam virtuti politicæ conſentaneam transigere, adeoque ſecundum normam legum ciuilium ſpeciem præ ſe ferre honeſtatis, qua ſententia virtutem veluti partem; legem vero ciuilem vt medium huius felicitatis conſiderauit. ſed quum conſtet, quod ille, qui aliorum fauorem ac beneuolentiam adquirere ſibi ac illorum ope ſuam ſtabilire fortunam animum induxit, neceſſe habeat, partim ſeculi moribus ſeſe accommodare, etiam verum ac ſollicitum genuinæ virtutis ſtudium aduerſari; partim actionibus, quamuis re ipſa ſint impiæ, ſplendorem, honeſtamque ſpeciem adhibere, ne aperte adfectuum vitiis ſe indulgere videatur, quid mirum? quod Ariſtoteles dixerit, virtutem conſiſtere in mediocritate, id eſt hominem politi-

cum neque virtutem, neque libidinem animi tam grauiori ſtudio ſectari debere. en virtutem Ariſtotelicam! quis eſt igitur ex ſententia Ariſtotelis iuſtus? ille nempe, qui partim non omnes iuſtitiæ partes explet, quod eſſet indicium cum ingenii artis politicæ rudis, tum mentis a ſeculi morum ſtudio alienæ; partim non aperte quemdam lædit iniuſte. quis eſt temperans ſecundum Ariſtotelis iudicium? ille quippe, qui edit, qui bibit iucunde, opipare, apparate, ſed eiusmodi tenet modum, ne per ebrietatem ſe veluti inſanum aliis exhibeat, eoque quidquam exiſtimationis politicæ detrahat. atque hac ratione omnes virtutes, quas tradidit Ariſtoteles, faciliori negotio explanari atque intelligi poſſunt.

§. X. Sæpius quoque diſputatum fuit, num Ariſtoteles ſpecies virtutis conſtituerit adæquate, nec ne? iam ætate antiqua docuerunt philoſophi, virtutem, ſi ad ipſius naturam ſpectemus, eſſe vnam, vt de Menedemo & Ariſtone, ſapientiæ magiſtris vetuſtiſſimis memoriæ prodidit PLVTARCHVS, [1] atque Apollophanes, Ariſtonis diſcipulus idem ſenſit, hancque vnam virtutem dixit *prudentiam*, vti PETRVS GASSENDVS [2] obſeruat. ſic quoque vniuerſa fere Stoicorum ſchola cenſuit, τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις, καὶ τὴν μίαν ἔχοντα πάσας ἔχειν, *virtutes eſſe inter ſe copulatas, vt qui vnam habet, omnes habeat*, & ſatis declarauit, ſe ab illorum opinione, quod vna ſit virtus, non prorſus eſſe alienam, vide IVSTVM LIPSIVM. [3] CICERO [4] autem

1 *de virtute morali p.* 440. 2 *animaduerſ. in lib. X. Laert. pag.* 1437. 3 *manuduct. ad philoſ. Stoic. lib. III. diſſ.* 4. 4 *parad. III.*

adfir-

adfirmat, bono viro non meliorem nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem esse, *quia vna virtus est, consentiens cum ratione & perpetua constantia. nihil huic addi potest, quo magis virtus sit; nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur*: & alio loco [1] profitetur, quod *qui vnam virtutem habeat, omnes habeat, quodque qui vnam confessus fuerit, se non habere, nullam sit habiturus.* confer SENECAM. [2] sed quamuis virtus sua natura sit vna; pro diuersitate tamen materiæ, in qua versatur, diuerso modo considerari & variis nominibus potest notari, hinc & philosophi de speciebus virtutis iisque primariis, vnde aliæ pendent, constituendis fuerunt solliciti. *Platonici* posuerunt quatuor virtutum genera, ex quibus primæ vocabantur *politicæ*, quæ hominis, qua animal est sociale, sunt, ac per quas salus publica, communis societas, amor mutuus conseruatur; secundæ *purgatoriæ*, si homo animum suum ab omni corporis contagione purgat; tertiæ *animi iam purgati* & quartæ *exemplares*; singulis autem harum virtutum speciebus alias adhuc easque principales addiderunt, prudentiam, temperantiam, iustitiam & fortitudinem. quamuis & diuersitas hac de re inter Platonicos deprehendatur; id tamen clarum est ac manifestum, quod hæc Platonica disciplina de virtute eiusdemque generibus nitatur principiis illis, quod anima humana ex diuina mente emanauerit, quodue contagione corporis contaminata, ex ipsius vinculis liberanda ac cum Deo iterum sit coniungenda, confer JA-

1 *quæst. Tuscul. lib. III. cap.* 32. 2 *epist.* 65.

COBVM THOMASIVM [1] MAGNVM DANIELEM OMEISIVM, [2] GEORGIVM PASCHIVM, [3] MICH. GOTTLIEB. HANSCHIVM, [4] alii ac plures quidem censuerunt, virtutem contineri his quatuor generibus, *prudentia*, *iustitia*, *fortitudine* ac *temperantia*, quem numerum ita laudant ecclesiæ patres, & qui hos secuti sunt, scholastici doctores, vt virtutes ita diuisas *cardinales* dicant, quod, vt fores cardinibus, ita illis omnis vitæ honestas & sanctitas fulciatur. sic & nonnulli illas ad duas contrahunt *fortitudinem* & *temperantiam*, & huc illud EPICTETI *ἀνέχȣ καὶ ἀπέχȣ* referunt, confer JO. FRANCISCVM BVDDEVM [5] quod ad Aristotelem adtinet, differit quidem de variis virtutis generibus, [6] sed accuratius in ipsorum numerum inquisiuisse, nusquam deprehenditur. hinc alii enarrant vndecim virtutes Aristotelicas, quæ est vulgaris opinio, *fortitudinem* quippe, *temperantiam*, *liberalitatem*, *magnificentiam*, *modestiam*, *magnanimitatem*, *mansuetudinem*, *veracitatem*, *comitatem*, *vrbanitatem*, *iustitiam*; alii vero commemorant tantum nouem, & JO. CALVINVS [7] exhibet succinctiorem ethicorum Aristotelis ad Nicomachum synopsin, qua obseruat, quod virtus moralis aut reipsa sit virtus, aut virtutis speciem habeat: vera vel sit erga eosdem, vel diuersos: erga eosdem autem tum eos, qui habeant atque exerceant virtutem, tum alios; quæ vsurpetur erga eos,

1 *orig. hist. phil. & eccles pag.* 100. 2 *ethic. Platon. pag.* 40.
3 *inuent. nou. antiquis p* 211. *sqq. introd. in rem litterar. moral. veter. cap. I. §.* 17. 4 *de enthusiasmo Platon. sect.* 7. *§.* 3. *seqq.*
5 *instit. theolog. moral. Part. I. cap. I. sect.* 4. *§* 137. *not.* 6 *lib. II. cap.* 7. *ad Nicom.* 7 *propad. pract. p.* 119. *sqq.*

qui

qui habeant, attingat vel corpus, vt *fortitudo* & *temperantia*; vel honores, vt *magnanimitas* & *modestia*; quæ autem vsurpetur erga alios, cernatur vel in pecuniis, vt *liberalitas* & *magnificentia*; vel in congressu cum aliis, quæ iterum versetur vel in ira, vt *mansuetudo*; vel in sermonum actionumque societate, ac quidem vel in veritate, vt *veracitas*; vel in vitæ iucunditate, vt *vrbanitas* & *comitas*: virtus, quæ erga diuersos, scilicet cum eum, qui habeat, tum alios vsurpetur, sit *iustitia* & *amicitia*: ac tandem virtutis speciem habeant *verecundia* & *indignatio*.

§. XI. De his generibus virtutum, qu: posuit Aristoteles, multum est disputatum a· que a multis obseruatum, quod numerus h- rum virtutum non sit admittendus. si enin virtutes principales sane cardinales tantn enumerandæ, numerus illarum esset amplir, quam res ipsa postularet; si sermo sit de omibus virtutibus, longe plures, quam vndecn aut novem deberent constitui, prout qv- que Aristoteles non solum virtutes eminensssimas ac præcipue pietatem hoc numero oiiserit; sed & quasdam attigerit, quæ decorm tantum spectarent, confer MAGNVM A- NIELEM OMEISIVM. [1] sed, vt iam mouimus, Aristotelis mentem non assequuntur,qui existimant, ipsum tradidisse virtutes moiles, quæ mentem humanam meliorem reddat & tranquillam; siquidem quum instruat hminem politicum, commemorat civiles tatum virtutes. quod si ita est, vti est, mirurnon est, ipsum nullam fecisse mentionem ptatis

1 *theatr. virtut. & vitior ab Aristotele omissor.*

aliarumque maxime nobilium virtutum, quæ internam tantum animi ſtabiliunt felicitatem; etiam quaſdam in numerum virtutum retuliſſe, quæ ſolis decori regulis nituntur. quapropter ſectatores Ariſtotelis infeliciter multum conſumſerunt temporis, quum magiſtrum ac ducem ſuum defendere huncque numerum amplificare, atque ea, quæ omiſſa ſunt, redintegrare ſub quadam ſpecie, quod ex mente Ariſtotelis vna virtus interdum etiam alias complectatur, ſibi ſumſerint, vti præter alios THEOPHILVS GOLIVS [1] amoris & timoris erga Deum, id eſt pietatis iniicit mentionem. inprimis autem miramur, quod IO. FRIDERICVS GRONOVIVS [2] exiſtimet non ſolum, quod virtus apud Ariſtotelem dicta *magnificentia* comprehendat cultum & pietatem deorum; ſed & probare inſtituat, religionem poſitam eſſe in mediocritate. quod ad prius momentum pertinet, obſeruauit, veteres paganos perſuaſiſſe ſibi, quod quo maiores ſumtus facerent in rebus ſacris, eo ſanctiorem diis præſtarent cultum, hinc & SALLVSTIVS [3] dicat: *in ſuppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant*; & IVSTINVS [4] de templo Delphico: *multa ritur ibi & opulenta regum populorumque viſuntur munera, quæ magnificentia ſua redantium vota, gratam voluntatem & deorum reſponſa manifeſtant.* at vero, quam ieiuna, quam arida, quam frigida talis eſt pietas! quæ in animos quidem plebeios ac rudes ca-

1 *epit. doctrin. moral. ex decem libris ethicor. Ariſtot. ad Nicomach collect. lib. II cap. 6.* 2 *not. ad Grot. de I. B. & P. proleg. §. 45. p. 28.* 3 *de bell. Catil. cap. 9.* 4 *lib. XXIIII. cap. 6.*

dit;

dit; ab ingenio vero philoſophi, ad veritatem cognoſcendam exculto longiſſime abeſt. quod ſi enim Ariſtoteles diſciplinam ethices conſcribere,induxiſſet mentem, verumque de Deo eiusdemque natura percepiſſet ſenſum, omnino ad hanc cognitionem potuiſſet peruenire, quod deus cultum ſibi & menti ſuæ diuinæ conſentaneum a mortalium genere poſtulet, id quod etiam alii pagani auctores tradiderunt. nec minus alterum momentum, quod obſeruat GRONOVIVS, religionem poſitam eſſe in mediocritate, quidquam ponderis in ſe continet. nam quamuis diſcrimen ponat inter ipſam virtutem pietatis atque officia, per quæ pium noſtrum animum erga deum demonſtramus, atque adfirmet, officia admittere exceſſum, quum quis more hominum ſuperſtitioni deditorum plura præſtet, quam ipſe deus præcipiat, adeoque ex his efficiat concluſionem, quod religio medium ſit ac fuerit inter ſuperſtitionis exceſſum & defectum impietatis ſiue atheiſmi; hæc tamen ſententia nullo muniri poteſt fundamento. officia enim, quibus deo cultum exhibemus, accurate reſpondere debent ipſi affectui ſiue pietati, qui amore & timore erga ſummum numen abſoluitur, ita vt qualis ſit pietas, talia etiam debeant eſſe officia, quæ inde proficiſcuntur. at vero, quum pietatis veræ ſtudium nunquam pro infinita dei excellentia ac corruptis hominum animis tam nimium eſſe poſſit, vt diuinæ voluntati ſit aduerſum, ſicque reprehenſione dignum; ſane ex his facile colligimus, quod etiam, officia ita ſint comparata.

§. XII.

§. XII. Expoſuimus itaque ea, qua fieri potuit, breuitate, ſummam doctrinæ moralis Ariſtotelicæ, atque oſtendimus, quo ſpectet illa, quæue iſti habenda ſit dignitas. nec omni ætate proſpera fuit fortuna philoſophiæ huic, quam tradidit Ariſtoteles de moribus inter Chriſtianos homines. quod ſi enim vetuſtiora tempora repetamus memoria, doctores ecclеſiæ, quum Platonis & Stoicorum philoſophiæ, cuius præcepta internam mentis felicitatem ſpectarent, magnum ſtatuerent pretium, de Ariſtotelis doctrinis iudicarunt ſiniſtre, atque ex illis multas gigni hæreſes, ſibi perſuaſerunt, vide JO. LAVNOIVM [1] ac quamuis æuo ſcholaſticorum philoſophus hic caput ſuum erigeret, omniumque admirationem cultumque animi in ſe conuerteret, hæc tamen fortuna, quam proſpera etiam & florens fuerit, minus immota atque inconcuſſa extitit. namque quum LVTHERVS diuinis auſpiciis chriſtianam doctrinam ab impuriſſimorum temporum fecibus repurgaret, bonæ quoque litteræ ſuam recuperare dignitatem cœperunt,, ac poſthac homines eruditione præditi ac ſtudio præſtantiſſimæ veritatis occupati cenſuerunt, ſumma ope niti, fontes aperire, ex quibus incorrupta philoſophia, quæ partim recta ratione eiusdemque genuina cogitandi libertate nititur, partim res vtiles continet, dimanare poſſit. quin etiam ipſe LVTHERVS [2] cenſuit, libros Ariſtotelis ethicorum omnium eſſe peſſimos, qui plane gratiæ diuinæ & virtutibus chriſtianis ad-

1 de varia Ariſtot. fortun. cap. 2.   *2 tom. I. Altenburg. p. 178. tom. XII. Wittenb. p. 22.*

uer-

uerſentur adeoque digni ſint, vt ab vſu ſcholarum atque academiarum remoueantur longiſſime: confer CHRISTIANVM THOMASIVM, [1] GOTFR. ARNOLDVM, [2] IO. HENR. VON SEELEN. [3] quæ ſententia eo tempore, quo Ariſtoteles philoſophiæ princeps adhuc habebatur, pleriſque nimis dura videbatur; hinc teſtatur IO. LAVNOIVS, [4] quod ordo theologorum Pariſienſium anno poſt natum ſeruatorem noſtrum MDXXI. plures Martini Lutheri propoſitiones damnauerit, in quibus & duæ fuerint, quæ pertineant ad Ariſtotelem, quarum prior hæc ſit: *philoſophia Ariſtotelis de virtute morali, de obiecto, de actu elicito talis eſt, quæ nec in populo doceri poſſit, nec ad ſcripturæ intelligentiam vtilis, quia continet duntaxat portenta verborum, non niſi ad contentiones verborum conficta. hæc propoſitio quantum ad omnes ſuas partes loquendo de philoſophia Ariſtotelis, in his maxime, in quibus a fide non diſcedit, eſt falſa, & tanquam ab inimico ſcientiæ arroganter & inſipienter aſſerta*: poſterior vero: *theologi ſcholaſtici Ariſtotelis moralia prorſus conuenire mentiti ſunt, cum Chriſti Paulique doctrina. has propoſitiones impudenter & falſo ſcholaſticis imponit ſcriptor, quod non eſt verum: quamquam ſatis exploratum ſit, in multis moralia Ariſtotelis cum Chriſti Paulique doctrina conſentire.* ſic quoque PHILIPPVS MELANCHTHON maxime amavit & ſectatus eſt Ariſtotelem, cuius philoſophiæ genuinos

1 *hiſt ſapient, & ſtult. p. art. 1. p. 12.* 2 *hæreſ. Part. 2 lib. 16. cap. 10. §. 20. p. 114.* 3 *Luther. de ſcholis optime merit. p. 43.*
4 *de varia Ariſtotelis fortuna cap. 12. p. 238.*

ape-

aperire fontes & ad istam iuuentutem instituere, adnisus est singulari studio, prout dixit: [1] *Aristoteles de moribus ciuilibus adeo scripsit erudite, nihil vt de his requirendum sit amplius*, quibus verbis librum Aristotelis recte adpellat opus de moribus ciuilibus. alio autem loco [2] de philosophia Peripatetica ita iudicauit: *scio quosdam mirari alias sectas. nam stoicos suspiciunt nonnulli tanquam semideos. Valla quum reliquos philosophos rabiose exagitet, Epicuro tamen non obscure plausum dat. ego vero qui has sectarum controuersias diu multumque agitavi, ἄνω καὶ κάτω στρέφων, vt Plato facere praecipit, valde adhortor adolescentes, vt repudiatis Stoicis atque Epicureis, amplectantur Peripatetica.* nihilominus quo maiori studio successu temporis veram philosophiam adeoque etiam doctrinam moralem viri grauissimi tradere adlaborarunt; eo maiorem quoque impetum fecerunt aduersus Aristotelis libros ethicorum, quibus multa inesse, quae christianis scholis indigna essent, demonstrarunt. recte sentit IO. OWENVS: [3] *ausim dicere, non vnam veram virtutem vere & certe doceri in omnibus Aristotelis libris ad Nicomachum, neque quisquam vnquam ex eorum doctrina iustus, bonus aut certe σπουδαῖος euadet, nec nisi laruatus hypocrita.* confer CHRISTIANVM THOMASIVM.[4] equidem quod ad formam adtinet, quam in exponenda doctrina morali secutus est Aristoteles, negari non potest, quod mereatur laudem ob methodi rationem, quum ad certum ordinem

1 *apolog. August. Confess. p. 62.* 2 *praefat. philosoph. moralis.* 3 *theologumen. p. 65.* 4 *progr. de naevis ethic. Aristotel.*

medi-

meditationes ſuas dirigere primus inſtituerit. quando igitur HVGO GROTIVS [1] dicit: *inter philoſophos merito principem obtinet locum Ariſtoteles, ſiue tractandi ordinem, ſiue diſtinguendi acumen, ſiue rationum pondera conſideres*; de laude obſeruati ordinis, quæ Ariſtoteli vindicanda eſt, cum eo conſentimus. namque primus fuit, qui logicæ diſciplinæ operam dedit, eamque redegit in formam artis, quum ante Socratem illud αὐτὸς ἔφα atque inſignis philoſophorum auctoritas veluti norma veritatis haberetur; ipſe autem Socrates, præclaris intellectus facultatibus a natura præditus ſophiſtas exercens, id tantum efficeret, vt adpareret, dari quamdam ratiocinandi artem. ac quamuis præcepta, quæ in hac diſciplina tradidit Ariſtoteles, ſuis iisque grauiſſimis laborent morbis, ſiquidem regulas ratiocinandi nimis generales poſuit, modum tantum aliqua ratione verum & falſum diiudicandi, non autem inueniendi demonſtrauit; genuinam probabilitatis indolem minus attigit, etiam breuiora de fundamento ac variis generibus ratiocinationum, quam par eſt, fecit præcepta; ipſe tamen eo nomine dignus eſt laude, quod primus talis auctor extitit, atque animum ad doctrinam moralem methodo, vti dicitur, ſyſtematica conſcribendam adpulit: confer GEORGIVM PASCHIVM. [2] quapropter IO. BARBEYRAC [3] profitetur, quod Ariſtoteles tractauerit de virtutibus *d' vne maniére plus*

1 *proleg. de iure belli & pacis* §. 42. 2 *de variis modis moralia tradendi cap.* 6. 3 *præf. ad Puſend. de iure nat. & gent. pag.* 93.

diſtin-

distincte, plus étendue, & plus methodique, que n'avoit fait son maître. sed licet methodus sit optima, ab ista tamen ipsa operis cuiusdam præstantia minus tantum pendet, quippe quæ imprimis ab argumentorum ac rerum, quæ exponuntur, dignitate dimanat.

§. XIII. Sufficit, nos demonstrasse, doctrinam moralem ab Aristotele explanatam, ciuilem modo felicitatem spectare, quod etiam fatetur RAPINVS: [1] *la morale d'Aristote est trop humaine, & trop renfermée dans les bornes de cette vie; il ne propose, presque d'autre felicité à l'homme, que celle de la vie ciuile.* quod si ita est, sicuti est, magna inde oritur suspicio, Aristotelem pietatem exuisse, ac mentem virtutibus, quæ animi felicitatem respiciunt, exercuisse minime. nam quis crederet, huiusmodi philosophum, qui magnam habebat auctoritatem, qui tam copiose de qualibet fere re disputauit, multosque libros etiam doctrinæ moralis protulit in lucem, quiue philosophiæ penitus sese tradidit, nihil de cultu ac religione erga deum scripsisse, si ipsi pius quidam adfectus fuerit? sed quid mirum? Aristoteles, quum tam praue de deo eiusdemque mente diuina, ac speciatim prouidentia senserit, non potuit, quin omne pietatis studium animo suo abiiceret, ac vitam ad leges ciuiles, quo in cœtu hominum felix esse posset, componeret. quod si enim pietas amore ac timore erga deum continetur; illi autem affectus per cognitionem diuinæ potentiæ, iustitiæ ac benignitatis in animis nostris excitantur; remota tali co-

1 *dans les reflex. sur la morale p. 346.*

gni-

gnitione, affectus quoque remouentur. quo nomine officio doctoris morum satis fecisse sibi videbatur, si modum ostenderet, quo quis societatem ciuilem colens, eiusmodi viuendi rationem posset obseruare, vt quietem publicam tueretur atque opinionem boni ciuis sibi adquireret. sic philosophus hic male existimauit de indole diuina; sic negauit prouidentiam dei atque animæ immortalitatem, sic nulla præcepta virtutum moralium tradidit, sic nec pietatis fecit mentionem: & quis ex hisce momentis probabili ratione concludere dubitaret, Aristotelem mente sua nullum de deo habuisse sensum, præcipue si etiam praue & corrupte transegerit vitam, quam nunc contemplari, nobis est in animo.

CAPITIS IIII.
DE
ATHEISMO ARISTOTELIS PRACTICO.
SECTIO II.
DE
IPSIS ARISTOTELIS MORIBUS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ratio §. I. *character Aristotelis* §. II. *ipsius ambitio* §. III. *qua occasione ista inprimis fuerit excitata* §. IIII. *quod ambitio sit caussa atheismi* §. V. *studium eius simulandi & dissimulandi* §. VI. *de ipsius voluptate* §. VII. *de mortis genere* §. VIII. VIIII. X.

Z §. I. Nunc

§. I. Nunc ad alterum momentum quo nititur atheiſmus Ariſtotelis practicus, animum noſtrum conuertimus. ſupra [1] quippe obſeruauimus, cognitionem de moribus auctorum magnam habere vim ad illorum atheiſmum diiudicandum; quod quum ita ſeſe habeat, non ab re erit, breuiter adhuc de ipſo vitæ genere, quod ſecutus eſt Ariſtoteles, diſputare. qua opera muneris eſt, partim ſcriptores de vita Ariſtotelis conſulere; partim obſeruare, quodo momenta a nobis prolata animum philoſophi huius ſignificent, a ſenſu & cultu dei alienum. auctores, qui vitam Ariſtotelis ſcripſerunt, ſunt cum ex vetuſta ætate, DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*, [2] DIOGENES LAERTIVS, [3] ANONYMVS latinus, quem edidit PETRVS IO. NVNNESIVS, [4] ANONYMVS græcus, quem exhibuit atque obſeruationibus illuſtrauit AEGIDIVS MENAGIVS [5] aliique; tum ex recentiori, ANDREAS SCHOTTVS, [6] FRANCISCVS PATRITIVS, [7] GVARINVS *Veronenſis* & LEONARDVS ARETINVS, [8] IO. IACOBVS BEVMERVS, [9] RENATVS RAPINVS, [10] vt de aliis taceamus, de quibus videre poſſumus IO. IONSIVM [11] & IO. ALB. FABRICIVM; [12] illorum autem, qui Ariſtotelem contra adcuſationes defenderunt, varios commemorat LILIENTHAL. [13]

1 *pag.* 240. 2 *epiſtol. ad Ammaum.* 3 *libr. V.* 4 *addit. Ammonio latine edito.* 5 *ad Laert. t. II. opp. p.* 201. 6 *vita comparata Demoſthenis & Ariſtotelis.* 7 *lib. I. diſcuſſionum Peripateticarum* 8 *de vita Ariſtotelis.* 9 *de vita Ariſtotel* 10 *compar. Platonis & Ariſtot.* 11 *de ſcriptoribus hiſtor. philoſoph.* 12 *bibl. graeca lib. III. cap.* 6. §. 39. 13 *ſelectis hiſtor. & litter. obſeru. V. p.* 114.

§. II. No

§. II. Nobis haud eſt propoſitum, accuratius vitam Ariſtotelis tradere, ſed ea tantum momenta attingere, quæ ratio diſputationis noſtræ poſtulat, vt ſubinde poſſit illuſtrari. quapropter inprimis reſpicere debemus Ariſtotelis indolem animi, in qua cognoſcenda actiones ab eo ſuſceptæ clariſſimum nobis præferunt lumen & efficiunt facultatem, concluſionem de mentis ipſius conditione conflandi. nec dicemus quid a veritate alienum, ſi in philoſopho hoc partim ratione intellectus magnam iudicii vim, partim ratione voluntatis indolem ambitioni & voluptati deditam, ita vt ſtudium gloriæ adhuc fuerit grauius cupiditate rerum ad voluptatem ſpectantium, notamus. patet enim ſatis manifeſte ex ipſius monimentis, quæ in gratiam poſteritatis ſunt conſeruata, quod alios philoſophos nominis quoque fama clariſſimos iudicandi facultate ſuperauerit, PYTHAGORAM & PLATONEM quippe, apud quos vis illa intellectus, quæ recipit rerum imagines, inprimis vigebat, atque efficiebat, vt multa ficta & commentitia, quorum ingenium ferax eſt, admitterent. cuiusmodi intellectus indoles, ſi adhuc cum mentis ambitione coniuncta eſt, facile viam ad atheiſmum parare poteſt, vt homines gloriæ ſtudio incitati, noua proferre & in illis ſpeciem grauiſſimi & magnifici iudicii demonſtrare, adeoque præ aliis ſibi famam adquirere elaborent, id quod multa atheorum exempla teſtatum faciunt. ſic gloriam libere cogitantium ſibi vindicant, quamuis reipſa veram cogitandi libertatem cum licentia quiduis cogitandi prauisque adfe-

ctibus indulgendi de industria confundant, cuius rei exemplum habemus in ANTONIO COLLINO.[1]

§. III. Sed vero pro ratione argumenti nostri, præcipue intueamur indolem, voluntatis Aristotelis, in qua principem tenuisse locum ambitionem, iam adfirmauimus. quam in rem dignis argumentis confirmandam quasdam illius actiones perlustrabimus, vt inde fiat apertum, honoris atque existimationis studio singulari occupatum fuisse philosophum nostrum. atqui primum sua indole adductus litteris eiusmodi operam dedit, vt etiam tempus somno consecrandum illis tradiderit, hocque vitæ instituto sanitati ac fortunæ corporis magnam vim intulerit. hinc DIOGENES LAERTIVS[2] dicit, tradere quosdam, ὁπότε κοιμῷτο, σφαῖραν χαλκῆν μάλλεσθαι αὐτῷ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνης ὑποκειμένης ἵν' ἐκπεσούσης τῆς σφαίρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ ψόφου ἐξέρχοιτο, *quum se ad quiescendum componeret, aream sphæram tenere in manu pelui subiecta, eo consilio, vt cum e dormientis manu sphæra area in subditum vas incidisset, sono illius expergisceretur.* quod & Aristotelis discipulum Alexandrum magnum fecisse commemorat AMMIANVS MARCELLINVS:[3] *Alexander ænea concha supposita, brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteam, vt quum neruorum vigorem sopor laxasset infusus, gestaminis lapsi tinnitus abrumperet somnum.* ac quamuis nimiam eruditorum industriam, qua litterarum studia sunt prosecuti,

1 *discurs. de libertate cogitandi.* 2 *lib. V. segm.* 16. 3 *libro XVI.*

non

non omnem ex ambitione deriuemus; in Aristotele tamen ea deprehendimus momenta, quæ plane nobis persuadent, ipsius tanta in litteras studia manasse ex cupiditate gloriæ. sic porro ingrato animo erga præceptorem PLATONEM extitit, *qui regnare se non posse putauit, nisi more Othomannorum fratres omnes trucidaret suos*, vt dicit BACO VERVLAMIVS. [1] hinc scribit DIOGENES LAERTIVS: [2] ἀπέστη δὲ Πλάτωνος ἔτι περιόντος· ὥστε φασὶν ἐκεῖνον εἰπεῖν, Ἀριστοτέλης ἡμᾶς ἀπελάκτισε, καθαπερεὶ τὰ πωλάρια γεννηθέντα τὴν μητέρα, *recessit a Platone, dum adhuc superuiueret. vnde dixisse illum tradunt, Aristoteles in nos recalcitrauit, non secus atque in matrem pulli geniti.* de quo Aristotelis dissidio a Platone præclara quoque multa tradit AELIANVS, [3] & aperte significat, quæ indoles mentis ipsi fuerit, etiam alibi [4] ea, quæ DIOGENES commemorauit, confirmat, quod PLATO adpellauerit Aristotelem πῶλον, *pullum.* quemadmodum enim pullus lacte materno saturatus, calcibus petit matrem; ita quoque Aristoteles a Platone formatus & cognitione bonarum litterarum expletus, aduersus ipsum præceptorem pugnauit adeoque documenta animi beneficiorum haud memoris edidit. quamuis paullo aliter rem hanc referat HELLADIVS apud PHOTIVM: [5] Ἀριστοτέλης ὁ τοῦ περιπάτου προστάτης, ὑπὸ Πλάτωνος ἵππος ἐπωνομάζετο, ἐναντιοῦσθαι δοκῶν τῷ διδασκάλῳ· καὶ γὰρ ὁ ἵππος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα δάκνει, hisque significet,

1 *de augmentis disciplinarum lib. III. cap. 4.* 2 *lib. V. segm. 2.* 3 *var. histor. lib. III. cap. 19.* 4 *lib. IV. cap. 9.* 5 *biblioth. p. 1589.*

quod Aristoteles in comparationem eum equo, qui & patrem soleat mordere, fuerit euectus. AMMONIVS quidem siue PHILOPONVS [1] obseruat, falsum esse, quod Aristoteles ex odio erga Platonem instituerit scholam; nec iste magistro suo, sed ipsius haud genuinis interpretibus contradixerit; sed vero num AMMONII siue PHILOPONI in caussis Aristotelis tanta sit auctoritas, vt ipsi debeamus habere fidem, quisque bona mente poterit iudicare.

§. IIII. Nec defuit Aristoteli occasio, tantæ ambitioni atque arrogantiæ tradendi animum. namque relicta academia anno ætatis XLII. venit ad regem Philippum atque ALEXANDRI magni tum annum quintum & decimum agentis studiis præfectus est, eumque litteris formauit per quinque annorum spatium. hinc IVSTINVS [2] de Alexandro: *exacta pueritia per quinquennium sub Aristotele doctore inclyto omnium philosophorum creuit.* utriusque regis gratia vsus est singulari, ita ut PHILIPPVS ipsius precibus adductus, Stagiram patriam a se euersam instaurauerit, in cuius honorem, vt AMMONIVS siue PHILOPONVS obseruat, Stagiritæ singulis annis celebrarunt Ἀριςοτέλεια. sic & ALEXANDER magnus insignes sumtus fecit in Aristotelem, quo felicius ea, quæ in natura sunt arcana, eruere ac perquirere posset, vide PLINIVM. [3] qua fortuna quum vteretur philosophus, illa sane magnam vim

1 *vita Aristotelis.* 2 *lib XII. cap. 16. n. 8.* 3 *histor. natural. lib. VIII. cap. 16.*

ad

ad ipſius elatum ambitione animum adferre potuit, qui quo proſperiores ſunt caſus, eo maius capit incrementum. quumue hujusmodi homines magno ſtudio ſectentur adulationem, blanditias, aſſentationem; Ariſtoteles in id quoque vitium delabebatur, ita vt Alexandro maxime fuerit aſſentatus, hincque dictus apud LVCIANVM [1] *κολάκων ἐπιτριπτότατος aſſentatorum omnium perditisſimus.*

§. V. Hominibus ambitioni deditis id primæ & maximæ curæ eſt, vt ſingulares foueant ſententias, quibus ſe ab aliis eruditis diſtingui poſſe, ſibi perſuadent, hinc & ſoli ſibi ſapere videntur, reliquosque veluti vera ſapientia atque eruditione deſtitutos parui faciunt. quæ & cauſſa eſt, cur tam procliues ſint ad eius modi errores, quibus clarisſimas veritates, etiam iſtam, quod ſit deus, negent, ſaltem vocent in dubium, ne quid cum aliis commune habere videantur. idem a veteribus eccleſiæ doctoribus obſeruatum eſt. IVSTINVS martyr, vel quisquis eſt auctor *quæſtion. & reſponſion. ad orthodoxos*: *δῆλοί εἰσιν, ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν, πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν, manifeſtum eſt, omnes hæreſes occaſionem habuiſſe ex ambitione & mutua inuidia hæreſiarcharum*: [2] THEOPHYLACTVS: *φιλαρχία τῶν αἱρέσεων μήτηρ, dominandi libido hæreſeon mater eſt*: [3] confer IO. GVILIELMVM BAIERVM [4] & IO. FRAN-

1 *tom. I. opp. p. 292.* 2 *quæſt. 4. p. 394.* 3 *in cap. V. ad Galatas p. 483.* 4 *diſſert. de ambitione hæreſium cauſſa.*

CISCVM BVDDEVM.[1] quod si ita est, sicuti est, non mirum, Aristotelem tam praue sensisse de deo, rebus diuinis; nulla tradidisse præcepta de cultu dei, ex ipsa mente eiecisse sensum & pietatem erga summum numen, vt ambitione captus singulari se ab aliis philosophis seiungeret. equidem libenti fatemur animo, quod errores ac speciatim atheismus etiam ex aliis caussis possit gigni, nec quisque ambitione captus delabatur in tam crassam & pestiferam mentis conditionem, vt deum existere neget. deprehendimus enim quosdam ex ipsis antiquis philosophis, qui eodem animi vitio laborarunt, quamuis a plerisque immunes habeantur atheismi, vt ex exemplo PYTHAGORAE patet. namque si ipsius vitam inspiciamus penitus, multa sane indicia elati spiritu quodam philosophico animi obseruamus, quidquid alii dicant, de præclara ejus humanitate & modestia; atheismus autem, cuius nonnulli illum adcusarunt, nullo nititur fundamento. sed vero quod ad Aristotelem adtinet, ideo eius atheismum deriuamus ex ambitione, quod non solum constat, illum corrupisse mentem hocce vitio; sed etiam male iudicasse de deo ac doctrinam de ipsius cultu, quem & sana ratio iubet, reliquisse intactam.

§. VI. Solemnis est ars simulandi & dissimulandi hominibus ambitiosis, quod ita eleganter exprimi SALLVSTIVS:[2] *ambitio*

1 *instit. theol. moral. Part. I. cap. 1. sect. 4. §. 60. de atheismo & superst. cap. 4. §. 1.* 2 *de coniurat. catilin. cap. 10.*

mul-

multos mortales falsos fieri subegit, aliud clausum in pectore, aliud promtum in lingua habere; qui & hæc habet de amicitia horum hominum; *amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstimant, magisque vultum, quam ingenium bonum habent.* idem fecit & Aristoteles, qui pectore suo nullum de deo habuit sensum, & quamuis nihil tradiderit de rebus diuinis, quod tanto ingenio esset dignum; in speciem tamen interdum contra atheos disputauit. sic insimulat philosophos sectæ Ionicæ, quod præter materiam nullum aliud principium rerum naturalium admiserint, [1] quamuis exinde non pateat, quod & nullum deum, cuius haud fecerint mentionem, agnouerint. quapropter AVCTOR obseru. Hal. [2] dicit: *prodidit autem Aristoteles in eo maxime animum suum ad atheismum pronum ac procliuem, quod tantos contra atheos clamores excitet, ostentando quandam nugatoriam de deo notitiam, quæ tamen ab intimiori cognitione & perceptione remotissima fuit: qui enim deum non agnoscunt & licet firmissime sibi persuadeant, se deum credere, ac subtilissime contra atheos disputare possint, nihilominus pro atheis iure optimo venditantur.*

§. VII. Obseruauimus quoque in Aristotele animum voluptati traditum, cuius rei testimonium exhibemus ex DIOGENE LAERTIO, [3] qui ex ARISTIPPI libro primo de

1 *lib. 7. cap. 3. metaphysic.* 2 *tom. VIII. obs. 10. §. 11.*
3 *lib. V. segm. 4.*

antiquis deliciis tradit, ἐρασθῆναι τὸν Ἀριστοτέλην παλλακίδος τοῦ Ἑρμίου, *adamasse Aristotelem Hermiæ concubinam.* qui & addit: τοῦ δὲ συγχωρήσαντος, ἔγημέ τε αὐτὴν, καὶ ἔθυεν ὑπερχαίρων τῷ γυναίῳ, ὡς Ἀθηναῖοι τῇ Ἐλευσινίδι Δήμητρι. τῷ τε Ἑρμείᾳ Παιᾶνα ἔγραψεν, *quam ille quum sibi permisisset, duxisse eam, & gaudio elatum immolasse mulieri, vt Athenienses Eleusinæ Cereri Hermiæque pæana scripsisse.* quæ verba produnt omnino animum, in quo libido fuit non mediocris, siue pæana, siue carmen tantum panegyricum scripserit, de quo momento paullo post dicemus. atqui hæc indoles animi, quæ erat philosopho nostro, omnino fuit consentanea atheismo, atque efficit, vt modo formauerit se ad externam honestatis speciem; modo vero aperte pro corruptis animi studiis egerit.

§. VIII. Tandem ad vltima Aristotelis fata nos conuertamus, ex quibus nouum argumentum de moribus ipsius haud rectis, sed impiis petere possumus. sunt, qui ipsum accusant αὐτοχειρίας, cuius mortis autem, quam ipse sibi intulerit, duo eaque diuersa genera traduntur. alii Aristotelem cicutæ poculo hausto ex vita commigrasse dicunt, quo pertinent ex antiquis EVMELVS apud DIOGENEM LAERTIVM [1] item HESYCHIVS, SVIDAS; ex recentioribus vero FRANCISCVS PATRITIVS, [2] qui dicit; *perrexit ergo Athenis docere, vsque ad sexagesimum secundum suæ ætatis annum, quo tempore ab Eu-*

1 *cit. loc. segm. 6.* 2 *tom. I. lib. I. p. 9. discuss. Peripat.*

ryme-

rymedonte quodam hierophanta, vel sycophanta ἀσεβείας, i. e. impietatis est accusatus, eo scilicet, quod Hermiæ eunucho iam olim, veluti Apollini pæana cecinisset, ac Pythiadi vxori tanquam Cereri sacrificasset. itaque metuens, ne sibi tunc, quod olim Socrati, accideret; solum vertit, Chalcidemque Euboæ se recepit. dum vero Chalcide moratur, orationem in sui defensionem scripsit, eamque iudicibus transmisit. sed quum oratio ea ad iudices nihil profecisset, ad iudiciumque nihilominus vocaretur, cicutam bibere elegit, cuius succo XLIII. *anno ante Socrates extinctus fuerat.* cui adiungere possumus IVSTVM LIPSIVM: [1] *cum* XIII. *annos,* inquit, *docuisset a morte Alexandri, impietatis accusatus ab Eurymedonte sycophanta Chalcidem profugit & poto aconito vita aufugit.* alii autem adfirmant, quod se in Euripum præcipitem dederit, quod naturam eius caussamque fluxus & refluxus assequi non potuerit. CAELIVS RHODIGINVS: [2] *legimus quippe virum hunc* (Aristotelem) *Euripi septies die ac nocte reciprocantis naturam admiratum, caussas altius secum librantem, quum minus voti compos euaderet, animi ægritudine contraxisse morbum, ex quo non conualuerit amplius. sunt qui prodant in fretum dedisse præcipitem se præfatum elogium: quoniam Aristoteles non cepit Euripum, Euripus cepit Aristotelem.* alii tantum tradunt Aristotelem magno pudore ac mentis mœrore, quod naturam Euripi cognoscere haud potuerit, occupatum e vita excessisse, ac momentum illud,

1 *ad Senecam de otio sapient. cap.* 32. 2 *lection. antiqu. lib.* XIX. *cap.* 8.

quod

quod ſe in mare coniecerit, haud adtingunt. ſic IVSTINVS: [1] ȣ̓δὲ τὴν τȣ̃ Εὐρίπȣ φύσιν τȣ̃ ὄντος ἐν χαλκίδι γνῶναι δυνειθεὶς, διὰ πολλὴν ἀδοξίαν καὶ αἰσχύνειν λυπηδεὶς μετέσῃ τȣ̃ βίȣ, *quum neque Euripi Chalcidici naturam cognoſcere poſſet, vnde propter ingens probrum & pudorem in mœrorem coniectus morte vitam commutauit*: & GREGORIVS NAZIANZENVS [2] ita adloquitur Iulianum: *laudas inſuper in Homero diſcendi amorem circa Arcadicam quæſtionem & in Ariſtotele philoſophiam & diutinam moram ad reciprocos Euripi æſtus, quibus vterque occubuit.*

§. VIIII. Sed vero nec deſunt, qui Ariſtotelem facinoris huius abſoluunt, ac probare contendunt, ipſum morte naturali eſſe defunctum, quam in rem varia proferunt teſtimonia. etenim dicat DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*: [3] *poſt Philippi obitum, Euenæto prætore, profectus Athenas Ariſtoteles ſcholas habuit duodecim annos in lyceo. decimo tertio autem, Alexandro mortuo, prætore Cephiſodono, Chalcidem migrauit, ibique ex morbo deceſſit, quum tres & ſexaginta vixiſſet annos*: cui adiungunt APOLLODORVM, qui tradat apud DIOGENEM LAERTIVM, [4] Ariſtotelem *quum tredecim annos in lyceo docuiſſet, Chalcidem anno tertio Olympiadis centeſimæ quartæ decimæ perrexiſſe ibique morbo periiſſe, quum eſſet annorum fere LXIII.* item CENSORINVM [5] dicentem: *Ariſtotelem ferunt naturalem ſtomachi infirmitatem crebraſq; morbidi corporis*

1 *cohort. ad gentes p.* 34. 2 *orat. III. pag.* 79. *tom. I. opp.* 3 *epiſtola ad Ammæum.* 4 *lib. V. ſegm.* 10. 5 *de die natali cap. XIIII.*

offen-

offensiones adeo virtute animi diu sustentasse, vt magis mirum sit ad annos LXIII. eum vitam pertulisse, quam vltro non protulisse. nec solum testimoniis hisce sese muniunt, quum Aristotelis caussas perorent; sed & ipsas adcusationes remouere & quod illis nihil veri nec solidi quid insit, demonstrare elaborant. quod igitur ad priorem sententiam adtinet, Aristotelem cicutæ poculo hausto fuisse extinctum, obseruant, quod sua voluntate Athenis Chalcidem sese contulerit, nec statim tradiderit fugæ, sed posthac, quum defensionem suam nullum habuisse pondus, cognouerit. quo metu impulsus quum profugerit Athenis, ne a senatu cicutæ poculum bibere exemplo Socratis cogeretur, sane non esset simile vero, ipsum propria libidine incitatum hausisse venenum hacque ratione sibi adtulisse mortem: *quid enim opus fuit solum vertere, & Athenis fugere, si voluntarie erat obiturus? annon vt in Eubœa, sic Athenis potare aconytum & vitam finire licebat?* dicit GVARINVS *Veronensis* [1] adhæc monent, crimen, quo adcusatus fuerit, tanta pœna non esse dignum, siquidem veteres non solum in honorem deorum, sed etiam heroum & aliorum virorum pæanes scripserint, teste ATHENAEO: [2] vnde miratur IVLIVS CAESAR SCALIGER: [3] *quod Athenienses prosecuti iudicio sint Aristotelem, quoniam in Hermiam, qui esset mortalis, tanquam in deum pæana condidisset, quum tamen etiam viris fortibus daretur id.* quin etiam Aristoteles in Hermiam non pæana, sed carmen tan-

1 *vita Aristot. pag. 54.* 2 *Deipnosoph. lib. XV. cap. 16.*
3 *poetic. lib. I. cap. 44.*

tum

tum panegyricum fecerit, auctore ATHENAEO [1] nec posteriorem sententiam grauioris esse auctoritatis iudicant, quo de argumento pluribus disseruit LILIENTHAL: [2] adde THOMAM STANLEIVM. [3]

§. X. Quod Aristoteles cicutæ poculo hausto se vita priuauerit, nulla veritatis specie adfirmari potest. num autem in mare se dederit præcipitem, an minus, hac de re haud disputabimus, id tantum probabili ratione adfirmantes, quod Aristoteles propter nimium in cognoscendas res naturales studium vires corporis fregerit, & singulari adfectus mœrore vita fuerit defunctus, confer PETRVM BAELIVM. [4] atqui hoc mortis genus etiam inter species αὐτοχειρίας potest referri. quid multa? vixit Aristoteles, vt sensit. errores ipsius sequebatur corruptio morum. sed hæc sufficiant.

1 *cit. loco.* 2 *selectu historicis & litterar. p.* 113. 3 *histor. philos. p.* 427. 4 *voc. Aristot.*

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
ENTHVSIASMO VETERVM SOPHISTARVM ATQVE ORATORVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Differitur de arte & natura, quæ efficiunt oratorem §. I. *quid & quotuplex sit enthusiasmus* §. II. III. *de enthusiasmo poëtico* §. IV. *num eloquentiæ insit aliquid diuini* §. V. *exempla de enthusiasmo veterum sophistarum* in inuentione §. VI *quæ confirmantur per testimonia* §. VII. *& illustrantur ex adpellatione diuinitatem significante illorum* §. VIII. *de ipsorum enthusiasmo* in actione §. VIIII. X. *antequam instituitur iudicium de hoc enthusiasmo, obseruatur* primum, *quod non omnes huic sententiæ addicti fuerint* §. XI. deinde *multi de oratoribus differentes formulis, quæ diuinitatem significent, veluti translatis vtantur* §. XII. *fundamentum enthusiasmi demonstratur* partim *ratione ipsorum oratorum, quorum* nonnulli *ex animo per creditum cum dæmonibus commercium, talem sibi persuaserint* § XIII. XIIII. XV. XVI. nonnulli *autem simulate per fraudes & fallacias istum præ se tulerint* §. XVII. XVIII. XVIIII. partim *ratione auditorum aliorumque, qui crediderunt, diuino adflatu esse incitatos oratores. hæc persuasio deducitur ex vi oratoria* §. XX. partim *ratione ipsarum orationum, per quas elaborarunt in* intellectu *admirationem* §. XXI. XXII. XXIII. XXIIII. *in* voluntate *vero* cum *delectationem* §. XXV. XXVI. XXVII. tum *stuporem & vehementiam motus* §. XXVIII. XXVIIII. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. partim *ratione indolis auditorum* §. XXXIIII.

IN vtramque partem disputatum fuit, num naturæ atque ingenii dotes, an artis præcepta magis valeant ad facultatem copiamque dicendi? quo momento quondam opinionum

num diuersitatem fuisse deprehendimus. extiterunt quippe, qui benigniori naturæ eiusdemque muneribus, si non omnia, plurima tamen, quæ disertus atque eloquens homo præstat, accepta retulerunt, quæ sententia fuit ex vetustioribus SEXTO EMPIRICO, & qui ipsum sequitur ætate recentiori, ROLANDO MARESIO. qui quum opinionem hanc præcipue auctoritate exemplorum cum DEMOSTHENIS, tum ANTONII, qui eloquentiæ summam laudem & mirificam existimationem habebant, confirmauerit, illis commemoratis, hæc addidit: *itaque vt quis disertus euadat, non multum meo iudicio in istis rhetoricæ præceptis, quæ sunt infinita, se torquebit; sed quum erit communi illa eruditione imbutus, quæ in artibus ingenuis consistit, & philosophiam, præcipue moralem attigerit, quas Socraticas chartas appellat Horatius, tum demum frequenter se in dicendo & scribendo exerceat. exercitatio enim, quod potentissimum discendi genus vocat Quinctilianus, sine multis præceptis aliquem eloquentiæ vsum afferet ei, modo indolem habeat, & naturam ad eam idoneam, quæ præcipue hic multum valet.* [1] sic quoque nonnulli existimarunt, speciatim sublime dicendi genus, & id quod in oratione sit grande & magnificum, ad nullas artis regulas posse reuocari, auctore DIONYSIO LONGINO, [2] qui autem alio loco [3] id tulit hac de re iudicium: *προσήκει δὲ, μεγαλοφυΐας βοήθημα τῇ φύσει πορίζεσθαι τὴν τέχνην, præstat autem, vti ad perficiendam orationis grandita-*

1 *epist. philolog. lib. II. epist. 51.* 2 *περὶ ὕψους sect. II.* 3 *ibid. sect. XXXIII.*

tem ars naturæ ſuccurrat. quumque poëſis genus quoddam eloquentiæ conſtituit, huc quoque ea poſſunt transferri, quæ de iſta eiusque cultura diſſerit HORATIVS; [1]

natura fieret laudabile carmen, an arte?
quæſitum eſt. ego nec ſtudium ſine diuite vena,
nec rude quid proſit, video, ingenium: alterius ſic
altera poſcit opem res, & coniurat amice;

quæ ſententia ſuis munita eſt argumentis. prout enim omnis habitus, ſiue corporis ſit ſiue animi, induſtria & actionibus ſæpius ſuſceptis a nobis comparantur; ſic vt talis conſtans & facilis aliqua in re perfectio gignatur, neceſſe eſt, facultatem habitus a natura habere, adeo vt qui ingenio minus valet, nihil præclari in litterarum ſtudiis poſſit præſtare. varia autem ſcientiarum ſunt genera, ad quas non quodvis ingenium promiſcue aptum eſt, ſed pro diverſitate materiarum, in quibus verſantur, ſibi ſemper conuenientem intellectus humani indolem poſtulant, ſi ipſarum cultura ſuos ferre debeat fructus, quippe quæ facile ad eloquentiæ diſciplinas poſſunt adplicari. ac quamuis minus negauerim, quod quis ſingulari ingenii excellentia conſpicuus, per diligentiam aſſiduamque exercitationem, vel ſine artis cognitione effici poſſit eloquens; huiusmodi tamen via ad ſuſcipiendam ſtudiorum eloquentiæ rationem multis circumſepta eſt difficultatibus. quapropter melius omnino conſulunt ſibi, qui quum mentem eloquentiæ conſecraverint, non ſolum ea, quæ beneficio naturæ

1 *de arte poetica v. 407. ſeqq.*

bona

bona habent, per doctrinam ac præcepta reddunt meliora, & quæ non optima, aliquo modo acuunt & corrigunt; ſed & exercitia ad artis regulas, easque breues, perſpicuas & firmas adcommodant. nam ſi genuinam ac veram eloquentiæ indolem, qua naturali curſu omnia fluunt, quaue cogitationes ſenſusque atque affectus animi accurate ac pro ratione materiæ & perſonarum eleganter ſeſe produnt, ſpectamus, illa haud multa admittit præcepta, quin etiam id, quod in oratione quadam pulcrum eſt, multis regulis determinari ac definiri haud poſſe exiſtimamus. nec iis de cauſſis a ſententia ROLANDI MARESII ſumus alieni, quod exercitationi plurimum temporis atque induſtriæ ſit relinquendum, ſi modo ingenium eloquentiæ natum ad breuia ſolidaque inſtitutum fuerit præcepta, adeo vt ſi rem ipſam inſpiciamus penitus, cenſeamus, diſceptationem illam naturane potius an arte conſtet dicendi facultas? eſſe nullius momenti, quoniam vtrumque coniungendum eſt. num autem aliquis, qui mentem ſuam litteris hiſce excolit, generatim plus debeat naturæ, an doctrinæ vindicare? id per diuerſitatem cum ingeniorum tum præceptorum curatius definiri non poteſt.

§. II. Sic natura & ars efficiunt oratorem. ſed veteres artis oratoriæ magiſtri atque auctores θεῖόν τι, *aliquid diuini* quoque eloquentiæ ineſſe crediderunt, ac perſuaſerunt ſibi, deos quoque oratoribus, quum declamarent, præſto eſſe, eoque haud obſcure ſignificarunt, quod ſumma dicendi facultas ac laus non ſolum a benignitate naturæ ac doctrinæ elegan-

tia: sed & singulari diuina ope sit petenda. quo spectat veterum sophistarum atque oratorum enthusiasmus, cuius rationem ex antiquis monimentis explicare, etiam diiudicare, nobis est in animo, quod argumentum vt aperte exponamus, non ab re erit ea, qua fieri potest, breuitate de ipso enthusiasmo praefari. atqui vox *enthusiasmi* aliquid caeleste ac diuinum indicare videtur. ἔνθεος enim siue ἔνθους eum significat, qui numine quodam agitatur & recepto, vt SENECA dicit, furit deo, vide HENRICVM STEPHANVM: [1] sic MOSES apud PHILONEM [2] ἔνθους αὐτίκα γίνεται, προφητικοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσαντος, *numine corripitur illico, spiritu prophetico ipsum afflante*; & ab EVSEBIO [3] Seruator noster vocatur ἔνθεος καὶ οὐράνιος λόγος, *Deo plenum & caeleste verbum*; sancti autem prophetae a THEOPHYLACTO [4] adpellantur ἔνθεοι προφῆται, *Deo pleni prophetae*. hinc etiam SVIDAS [5] nomen hoc ita interpretatur: τεθεοφορημένος. ἐνθουσιῶν. συναλοιφῇ δὲ τοῦ ἔνθεος, *a numine agitatus, numine aliquo afflatus. fanaticus. per synalaephen vero* ἔνθους *dicitur pro* ἔνθεος. * ab hac voce ἔνθους ortum est verbum ἐνθουσιάζειν, *diuino adflatu incitari*, & hinc nomen ἐνθουσιασμός, *adflatus instinctusque diuinus*, cuius vsus apud PLATONEM eiusdemque sectatores frequens est, adeo vt vox *enthusiasmus* vi primae originis bonam prae se habeat significationem. etenim notat adflatum & instinctum diuinum, per quem homo Deo plenus redditur; siue

1 *thesaur. graec. linguae tom. I pag* 1531. 2 *vita Mosis libr. I. pag.* 499. 3 *histor. eccles. lib. I. cap.* 4. 4 *comm. in I. Cor. XII. confer SVICERVM thesaur. eccles. tom I. pag.* 1117.
5 *lexic. part. I. p.* 748.

gene-

generatim motum in mortalium animis, qui a vi quadam atque operatione diuina proficiscitur; speciatim vero modo tantum intellectus lucem diuinam, quo nomine etiam HESYCHIVS [1] & SVIDAS [2] hanc vocem explicant: ὅταν ἡ ψυχὴ ὅλη ἐλλάμπηται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, *quando tota anima illuminatur a Deo*; modo etiam simul motum voluntatis atque ipsius adfectuum. at vero quamuis notio hæc sit bona; vetustiori tamen, ac inprimis recentiori æuo voci huic eiusmodi quoque significatio adtributa fuit, vt aliquid mali contineat atque indicet. nam profani auctores interdum nomine hoc ea vtuntur sententia, vt significet insaniam, & ἐνθουσιάζειν idem sit ac μανίαν ἔχειν, id quod inde ortum esse, nonnulli existimant, quod paganorum vates, quum ederent oracula, quendam furorem præ se ferebant. ** ac quem fugiat, nostro tempore enthusiasmum significare eiusmodi mentis vitium, quo quis facultate iudicii destitutus, magna autem vi imaginationis præditus varios diuinos motus cum in intellectu tum voluntate, quamuis aut fictitii sint ac commentitii, aut a caussis in natura rerum stabilitis proficiscantur aut malo dæmoni suam debeant originem, sibi persuadet? quem motum animi interdum quoque corporis commotio sequitur, vt ex historiarum monimentis, quibus res ab enthusiastis gestæ traduntur, satis clare patet; etiam diuinis vatibus sub priori fœdere ita contigit, vt quum ipsorum animum ad saluberrimas doctrinas Deus instrueret, corpora quoque mo-

1 *lexic. p. 329.* 2 *lex. tom. I. p. 748.*

tu adficerentur, cuius rei documento esse possunt SAVL ac DANIEL [1] ***

* vox ἔνθεος in scripturis sacris non deprehenditur, quamuis aliæ dicendi formulæ ibi sint, quibus idem significatur. sic de scriptoribus θεοπνεύστοις dicitur, quod locuti fuerint φερόμενοι ὑπὸ πνεύματος ἁγίου 2. Petr. I. v. 21. de Elisabetha ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου, Luc. I v. 41. de Zacharia ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου καὶ προεφήτευσε. v. 67. & de Stephano, quod fuerit πλήρης πνεύματος ἁγίου, act. VII. 55. ac PAVLVS pro Ephesiis ita precatur, ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ, Ephes. III. 19. vid. venerandi IO. FRANCISCI BVDDEI instit. theol. moral. part. I. cap. I. sect. V. §. 17. not.

** apud scriptores & doctores ecclesiæ dicuntur homines vi mali dæmonis agitati ἐνθουσιασταί. vt patet ex adpellatione hæreticorum Messalinorum. de quibus legi possunt THEODOR. hist. eccles. l. IIII. c. 11. & HARMENOPVLVS de sectis sect. 18. adde ADAMI RECHENBERGII hierol. reale. pag. 520.

*** disputatum est, num ecstasi enthusiasmi notio respondeat? sunt, qui has voces earumque significationes perturbant; alii vero inter ecstasin atque enthusiasmum magnum constituunt discrimen, ac per ecstasin intelligunt eiusmodi hominum conditionem, quum mente ita sint incitati, vt omnis sensuum externorum vis debilitata, fracta, immo penitus sublata videatur. nomen enim *ecstaseos* a verbo ἐξίστασθαι, id est, *ex loco ac statione sua dimoueri*, ortum est. de cetero negari non potest, quod enthusiasmus interdum dicatur ecstasis, quodue etiam illi, quibus contingit enthusiasmus, in ecstasin rapiantur,

[1] 1. *Sam.* XVIII, 24. *Dan.* VII, 28.

saltem

faltem rapi fibi videantur. confer MARTINVM SCHOOKIVM de ecftafi, & quæ præter alios collegit THOM. CRENIVS animadverf. philol. p III. c. 3. §. 10.

§. III. Varia enthufiafmi genera ponuntur a fcriptoribus cum profanis tum chriftianis. quod ad paganos attinet, PLATO inprimis ac PLVTARCHVS hac de re difputarunt, quorum ille [1] quatuor conftituit fpecies, μανίαν μαντικὴν, *furorem diuinatorium*, quem Apollini; τελεστικὴν, *bacchicum* fiue myfticum, quem Dionyfio; ποιητικὴν, *poëticum*, quem mufis & ἐρωτικὴν, *amatorium*. quem ἀρίστην vocauit, Venerique atque amori acceptum retulit: hic [2] vero quinque genera commemorat, *diuinatorium, corybanticum, poëticum, bellicum & amatorium*. atqui inter auctores chriftianæ profeffionis præcipue eft MERICVS CASAVBONVS, [3] qui quum enthufiafmum diuidere inftituiffet in *naturalem* & *fupernaturalem*, de ifto fingulari induftria tractat, atque octo illius genera ponit, quorum primum complectitur enthufiafmum *philofophicum*; fecundum *rhetoricum*; tertium *poëticum*; quartum *fupplicatorium*; quintum *muficum*; fextum *martialem* fiue *bellicum*; feptimum *amatorium*, & octauum *mechanicum*. HOORNBECKIVS [4] exiftimat, alium enthufiafmum effe *bonum*, qui originem fuam trahat a virtute atque operatione diuina; alium vero *malum*, quem peffimus fpiritus auctorque malitiæ hominum, vel propria mentis imbecillitas efficiant. præter quos adhuc mentionem facimus HENNINGII

1 *Phædro p. 352.* 2 *amator. p. 758.* 3 *de enthufiafmo cap. I. pag. 12.* 4 *fumm. controu. lib. VI. p. 378.*

IO. GERDESII, [1] qui diuidit enthusiasmum in *verum* & *fictitium*: *verum* iterum in *naturalem*, qui sit hominis nunc sani, nunc morbo laborantis; *præternaturalem* & *supernaturalem*, vt de aliis taceamus. ac quamuis nobis haud sit in animo, in huiusmodi genera, num recte, bene & ex ordine sint posita, inquirere; illud tamen obseruamus, scriptores posteriores mentem ad ipsam vocis huius notionem haud aduertisse, quin etiam varias illius significationes simul admisisse. nam antequam de generibus enthusiasmi dispiciamus, necesse est, vt momentum significationis, num bona, an mala esse debeat, sit expeditum, quo exposito, de firmo solidoque diuisionis fundamento sollicitum esse decet. sic alia ratione enthusiasmi species constituere debemus, quando iste adflatum atque instinctum vere diuinum significat; alio vero modo, si talis adflatus haud cælestis, sed fictus est & commentitius, in quo numero omnia enthusiasmi genera apud homines paganos celebrata habenda esse censemus, quæ iterum pro diuersitate rerum, in quibus versantur, etiam caussarum, a quibus pendent, in multas diffunduntur formas. sed tamen alienum esset a proposito dissertationis argumento, copiose atque vberius hac de re disputare, præcipue quum istam alii nobilissima atque amplissima industria iam sint persecuti, MERICVS CASAVBONVS, [2] HENRICVS MORVS, [3] IO. LOCKIVS, [4] HENNINGIVS IO. GERDESIVS, [5] IO. FRANCISCVS BVD-

1 *de enthusiasmo cap. I* § 5. 2 *de enthusiasmo*. 3 *de enthusiasmo triumphato tom. II. opp. phil p.* 188. 4 *de intellectu humano lib. III. c.* 19. 5 *schediasm. de enthusiasmo.*

DEVS,

DEVS, [1] MICHAEL GOTTLIEB HANSCHIVS [2]

§. IV. Sufficiat, breuiter ea attigiſſe, quæ diſſertationi lucem quamdam præferunt, quibus expoſitis, ad ipſum argumentum explicandum conuertimur, id quod quum præſtare inſtituamus, operæ pretium erit, enthuſiasmum quoque poeticum, * inter quem & oratorium magna eſt ſimilitudo, paucis ex antiquæ ætatis monimentis illuſtrare. ex ſcientiarum diſciplinis, quibus veteres pretium aliquod poſuerunt iisque excoluerunt mentes, poeſis præcipue fuit, cui aliquid diuinitatis inditum eſſe, fabuloſa credidit ætas, cuius auctores ſæpe numero commercia cum diis, atque illorum adflatum animique cis & trans rationem vehementiorem impetum finxerunt. hinc NASO [3] canit:

eſt Deus in nobis; & ſunt commercia cæli.
ſedibus ætheriis ſpiritus ille venit.

item: [4]

eſt Deus in nobis: agitante caleſcimus illo.
impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

& HORATIVS: [5]

quo me, Bacche, rapis tui
plenum? quæ in nemora, aut quos agar in ſpecus,
velox mente noua?

quibus verbis ſatis aperte ſignificat poeta, ſibi eſſe propoſitum, Bacchi numine plenum ac mente concitatum Auguſti laudes celebrare,

1 *inſtit. theol. mor. part. I. c. I. ſect. 5. §. 17. ſqq. theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. II. §. 5.* 2 *de enthuſiaſmo Platonico ſect. 1. 2.* 3 *de arte amandi lib. III. v* 549. 4 *lib. VI. v. 5 faſt.* 5 *lib. III. od. 25. v. 1 ſqq.*

ac quidem nouo carminis genere, lyrico quippe, quod excogitasse, ipse sibi gloriæ ducit, ex quo etiam patet, cur alio loco [1] ita scribat:

male sanos
adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas.

nec solum ipsi carminum auctores de tali instinctu diuino sunt gloriati; sed & alii pagani scriptores idem tradiderunt, siquidem quum APOLLONIVS RHODIVS [2] principium operis sui his verbis facit:

Ἀρχόμενος σέο Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν μνήσομαι,
tuis Phœbe auspiciis viros veteres eosque fama claros memorabo;

obseruat scholiastes: παραπλησίως γὰρ τοῖς μαινομένοις οἱ ποιηταὶ ἐνθουσιῶσιν, *ad exemplum fere insanorum poëtæ diuinitus commouentur*: EVMOLPVS apud PETRONIVM [3] de arte poëtica disserit, eiusque & hoc constituit præceptum: *præcipitandus est liber spiritus, vt potius furentis animi vaticinatio adpareat*; & CICERO: [4] *sæpe audiui, poëtam bonum neminem, (id quod a Democrito & Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris.* ** sic poëtarum natio diuinitus incitata credebatur, qui carmina sua non sine cælesti aliquo mentis instinctu funderent, nec solum ab Apolline musisque, sed & Baccho ac Venere multa ad versus scribendos haberent adiumenta. quumue PLATO, vt ex superioribus constat, quatuor τῆς θείας μα-

1 *lib. I. epist. 19. v. 3.* 2 *argonaut. lib. I. v. 1.* 3 *satir. cap. 118.* 4 *de oratore lib. II, c. 46.*

νίας

νίας constituit species, & primam quidem Apollini refert acceptam, ex qua vaticinia credit pendere; secundam Baccho, ex qua mysteria; tertiam musis, vnde poëticum accersit impetum; quartam denique Veneri, vnde vim amatoriam; hæc omnia furoris genera poëtæ sibi vindicant. namque per Apollinem & musas motus illi intelligi possunt, quibus adficitur animus ipsiusque facultas ad operationes sibi consentaneas excitatur, si quidem Apollo non solum fatidicis, vt existimat PLATO, sed & poëtis præsidebat, cuius fabulæ interpretationem HORATIVS [1] confirmat, qui se epico carmini minus aptum esse arbitratur atque ita differit:

Phœbus volentem prœlia me loqui,
victas & vrbes, increpuit lyra:
ne parua Tyrrhenum per æquor
vela darem.

Bacchum autem poëtæ in societatem suorum deorum ideo adscripserunt, quoniam præses erat vini. quod magnam vim ad ingenium poëticum, nunc excitandum atque inflammandum, nunc vehementius acuendum habere sibi persuadebant, vt testatur CRATINVS poëta comicus apud HORATIVM: [2]

nulla placere diu, nec viuere carmina possunt,
quæ scribuntur aquæ potoribus;

& PROPERTIVS; [3]

quod superest vitæ, per te & tua cornua viuam,
virtutisque tuæ, Bacche, poëta ferar.

1 *lib. IIII. od. 15. v. 1. seqq.* 2 *lib. I. epist. 19. u. 2.* 3 *lib. III. eleg 15.*

adde

adde ANACREONTEM [1] GYRALDVM. *** [2] ac tandem furor quoque Veneris carminum auctoribus attribuitur, quoniam nullum fere poëtam inuenimus, qui arti poëticæ satisfecisse sibi videtur, nisi ingenium in argumento amorem spectante exercuerit, quamuis ipsius animus a tali cupiditate ac libidine minus regatur. hanc igitur interpretationem fabularum si sequamur, enthusiasmus poëticus, quem veteres præ se tulerunt, plane corruit, nec quidquam, quando rem ipsam contemplamur, de religione & sacris paganis continet. sed tamen quod & hæc antiquiorum fuerit vna mens, id penitus adfirmari non potest, quin etiam fuerunt, qui deorum adflatum atque instinctum sibi obtigisse, omnino existimarunt, id quod ex iis, quæ paullo post dicemus, apertum & manifestum erit. qui plura hoc de argumento desiderant, illi adire possunt PETITVM [3] CASAVBONVM, [4] GERH. IO. VOSSIVM, [5] GEORG. DANIEL. MORHOFIVM, [6] GISEBERTVM CVPERVM, [7] OLAVM BORRICHIVM, [8] MICHAELEM GOTTLIEB HANSCHIVM. [9]

* hic enthusiasmus poeticus sæpius quoque adpellatur *furor poëticus*. PLATO ipse enthusiasmum dixit *μανίαν*, *furorem*, quæ vox quamvis sit horridior, benefica tamen explicatione mitiganda: hinc etiam addidit: *θείαν*, adeoque significauit, non vnum esse furoris genus.

1 *od.* 39. *conf. interpretis galli* LONGEPIERRE *obseruat. p.*200. 2 *de poëtar. hist. dial.* VI. *opp. t.* II. *p.* 345. 3 *dissert. de furore poëtic. præmiss. poëmat selectis.* 4 *de enthusiasmo cap.* 5. *p.* 134. 5 *de arte poet. cap.* 12. 6 *orat. de enthusias. seu furore poëtico. in dissert. acad. n.* III. *p.* 71. *sqq.* 7 *obseru. lib.* III. *c.* 12. *p.* 304. 8 *dissert. seu orat acad. part.* I. *n.*6. *p.*247. 9 *de enthusiasmo Platonic. sect.* II. § 10 *sqq.*

nus.

nus. fatidici enim quiue oracula edebant, ac poëtæ interdum speciem furoris præ se ferebant. sunt qui furorem poëticum ita explicant, vt maxime ad ὁρμὴν ἐκστατικὴν adcedat; momenta autem enthusiasmi atque ecstaseos non sunt perturbanda, etiam ex veterum sententia.

** huc quoque pertinent poëtarum formulæ inuocandi deos deasque, de quibus SCALIGER lib. V. 17. poëtic. differit. poëtæ christiani inuocabant spiritum sanctum, vt patet ex extremo præfationis IVVENCI:

ergo age, sanctificus adsit mihi carminis auctor
Spiritus, & puro mentem riget amne canentis
dulcis Iordanis, vt Christo digna loquamur.

*** ob hanc caussam poëtæ hedera ac lauro coronati fuerunt, vid BORREMANNSIVM de poëtis & proph. p. 24. seqq. exempla autem poëtarum recentioris ætatis, quos vinum maxime delectauit, collecta deprehendimus obseruationibus ad IO. BVRC. MENCKENII declamat. de charlat. erud p. 139.

§. V. Ceterum hæc, quæ de enthusiasmo poëtico disputauimus, magnam lucem nobis præferre possunt, quum iam animum ad veteres sophistas atque oratores conuertere instituamus. atqui si eruditæ antiquitatis monimenta perlustramus, nobis ista tradunt, quod multi non solum arti oratoriæ quidquam diuini insitum esse crediderint, sed & oratores quemdam numinis adflatum sæpius sibi adtribuerint, etiam ab aliis, veluti diuino concitati instinctu fuerint habiti. sic APPOLLONIVS interrogatus a *Telesino*: τίς δὲ ἡ σοφία; *quæ vero sapientia est?* respondit: δειασμός, καὶ

ὡς

ὡς ἄν τις θεοῖς εὔχοιτο, καὶ θύοι, *diuinus instinctus, & vt diis fundendæ preces sacraque facienda sint, docens*, teste PHILOSTRATO. [1] ac quamuis per hanc sapientiam intelligi posse videatur ipsum philosophiæ studium, præcipue quum APOLLONIVS & alio loco a PHILOSTRATO [2] dicatur, θειότερον, ἢ ὁ Πυθαγόρας τῇ σοφίᾳ προσελθεῖν, artem tamen eloquentiæ, cuius multa dedit documenta, etiam hac sapientia contineri, probabili ratione adfirmamus. * nec recentiori ætate defuerunt, qui disciplinæ oratoriæ quidquam diuini inesse sibi persuaserunt, prout apud DANIELEM GEORGIVM MORHOFIVM [3] hæc legimus: *quis non in oratoribus aliquid diuini agnoscat? neque enim artem hanc e sophistarum palæstris natam existimemus. maius quid in illa elucet, erectum, gloriosum, quod ipsos animos expugnet, præclarumque rebus diuinis suppeditet instrumentum. non sunt e magistris hominibus æstimandæ artes: diuinæ illæ sunt, æternæ, atque ex eodem fonte deriuatæ, vnde olim in apostolorum animos effundebantur: etsi hæ omnibus numeris absolutæ. præcepta, quæ a magistris successu seculorum congesta sunt veritati & naturæ conformia, hos natales loquuntur. quare ad diuinos vsus adhibeamus, quæ diuina sunt, & quæ e veritatis quasi vtero obstetricias manus admouentes magistri in lucem protulere. verum illud eloquentiæ ὕψος in spiritu & impetu est.* quæ opinio hominis christianæ professionis quamuis saniorem ac mitiorem admittat interpre-

1 *vita Apollon. lib. IIII. cap.* 40. 2 *ibid. lib I. cap.* 2.
3 *polyh. liter. lib. I. c.* 12. §. 9.

tatio-

tationem, quam iſta, cui pagani auctores erant addicti; ſuo tamen deſtituta eſt fundamento, vt ex dicendis patebit clarius.

* eloquentia etiam a græcis dicitur σοφία. ſic PAVLLVS ſcribit epiſt. I. ad Corinth. I. v. 17. ſe non tradere doctrinam euangelii ἐν σοφίᾳ λόγου quæ verba ERASMVS interpretatur per *ſermonem fucatum*, & paullo poſt c. II. v. 4. dicit: ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, i. e. *in ſermonibus eloquentiæ humanæ ad perſuaſionem compoſitis*, quæ reſpiciunt artem oratoriam veterum ſophiſtarum, cuius finis erat τὸ πειθανὸν, ſiue fucum facere.

§. VI. Quod ad ipſos ſophiſtas atque oratores adtinet, fuerunt, qui primum in inuentione & elocutione cum ſibi ipſis, tum aliis videbantur adflatu diuino incitati. de AESCHINE ſcribit PHILOSTRATVS: [1] τὸ θείως λέγειν οὔπω μὲν ἐπεχωρίαζε σοφιστῶν σπουδαῖς, ἀπ' Αἰσχίνου δ' ἤρξατο, θεοφορήτῳ ὁρμῇ ἀποσχεδιάζοντος, ὥσπερ οἱ τοὺς χρησμοὺς ἀναπνέοντες, *diuine dicere ſophiſtarum diſſertationibus adeo frequens non erat. ab Æſchine igitur initium duxit, qui diuino impetu extemporaneam orationem fundebat, perinde atque illi, qui oracula ſpirant*; quibus verbis auctor minime ſignificat, Aeſchinem fuiſſe primum, cui laus orationis ex tempore recitatæ ſit vindicata, ſed primum hanc eloquentiæ rationem coluiſſe atque τὸ θείως λέγειν vſurpaſſe in αὐτοσχεδίοις hinc & de eo SVIDAS: πρῶτος δὲ πάντων τὸ ΘΕΙΩΣ λέγειν ἤσκησε, διὰ τὸ σχεδιάζειν ὡς ΕΝΘΟΥΣΙΩΝ. idem PHILOSTRATVS [2] tradit

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n.* 18. §. 3. 2 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n.* 25. §. 3.

de

de ANTONIO POLEMONE, ipſum orationis cuiusdam auſpicium feciſſe ab eo, quod non *ſine numine hic, quo iam feratur, impetus* ſibi obtigerit: &. LONGINVS [1] de DEMOSTHENE producto quodam ipſius loco, ita ſcribit: καθάπερ ἐμπνευσθεὶς ἐξαίφνης ὑπὸ θεοῦ, καὶ οἱονεὶ φοιβόληπτος γενόμενος, *tanquam derepente a deo inſpiratus ac veluti adflatus Phœbi numine*; quumque de eiusdem oratoris conſummata eloquentiæ virtute ac grauitate diſputat, addit: [2] ταῦτα φημὶ ὡς θεόπεμπτά τινα δωρήματα. οὐ γὰρ εἰπεῖν θεμιτὸν ἀνθρώπινα, *hæc cenſeo tanquam diuinitus immiſſa quædam dona, humana enim dicere, nefas.* ſic etiam AELIVS ARISTIDES, ſophiſta apud Smyrnenſes diſertus ac ſuauis ipſe profitetur, ſe per ſomnia & diuinas voces ſæpius repetitas inuitatum fuiſſe ad eloquentiæ ſtudium, idque tanto cum ſucceſſu coluiſſe, vt omnes oratoris virtutes ſe vnum tenuiſſe, [3] etiam multis creditum, ſe Socratis, Platonis, Thucydidis & Demoſthenis facultatem vel adſequi, [4] vel ſuperare [5] ipſe aperte fateatur: confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [6] at vero non ſolum vindicarunt ſibi adflatum numinis cuiusdam generatim ac plerumque ſpeciatim Phœbi, qui ſapientiæ deus erat ac muſarum præſes; ſed & gloriati ſunt de inſtinctu quodam Bacchi, ac furorem Bacchicum, præ ſe habuerunt. quo nomine vox βακχεία interdum eiusdem eſt ſignificationis, ac ἐνθουσιασμός, quamuis ſpeciatim adflatum a Baccho βάκχοις & βάκχαις, ſi-

1 *περὶ ὕψ. ſect.* 15. 2 *ib. ſect* 31. 3 *tom. III. p.* 706. 4 *orat.* 4. *ſacra tom. I. p.* 573. 5 *ib. p.* 576. 6 *bibl. græc. lib. III. c.* 30. *n.* 4.

ue

ue viris & mulieribus ſacra ipſius, quæ *orgia* dicebantur, celebrantibus immiſſum ſignificet. cuiusmodi inſtinctus exemplum exhibet NICETES, ſophiſta quoue præceptore vſus fuit PLINIVS iunior, ſiquidem de eo PHILOSTRATVS [1] memoriæ prodidit: *ἡ δὲ ἰδέα τῶν λόγων τοῦ μὲν ἀρχαίου καὶ πολιτικοῦ ἀποβέβηκεν· ὑπόβακχος γὰρ, καὶ διθυραμβώδης*, *eius porro dicendi genus ab antiquo ciuilique receſſit: Bacchi enim quaſi numine agitur & dithyrambos canit.* namque ſolemne erat ſophiſtis, verba adhibere ad tumorem non ſine cura compoſita, cuiusmodi tumida oratione præcipue vſus eſt GORGIAS *Leontinus*, in quo dicendi genus maxime turgidum multi ex veteribus notarunt. neque vero non per poëſin factum eſt, vt ſophiſtarum dictio eſſet tam tumida, qui ſtilo poëtico diligenter erant dediti, eumque in oratione ſoluta in ſpeciem ſplendidæ & diuinioris eloquentiæ adhibebant vitioſe. ex quo tumore magnificis illis ſonis & ſtrepitu alia, quæ prorſus ſunt contemnenda, conſequebantur, compoſitiones quippe *dithyrambicæ*, quæ ſtilum tumidum & plenum numerorum, compoſitarum ac nouarum vocum præ ſe habebant: idque eſt orationis vitium, quod CICERO vocat inſulſitatem, quamue velut inſaniam ſermonis reiicit, ad quod proxime accedit *βακχεία* & *παρένθυρσος*, quam adpellationem adhibet THEODORVS apud LONGINVM, [2] *quia videlicet non cuiusuis eſt, thyrſum ſumere, ſed eius tantum, qui Bacchi numine inſtinctus rapiatur*, vt TANAQVILLVS FABER [3] vocem hanc in-

1 *de vit. ſophiſtar. lib.* 1. *n.* 19. §. 1. 2 *ſect.* 2. 3 *obſeru. ad Longinum p.* 262.

terpretatur; confer IVLIVM CAESAREM SCALGEREM, [1] GERH. IO. VOSSIVM, [2] LVDOVICVM GRESOLLIVM.[3] exemplum autem huiusmodi *Nicetæ* βακχείας commemorat PHILOSTRATVS, [4] quod Ionicus quidem adolefcens, præfente fophifta ISAEO, Nicetæ de Xerxe magnifice dictum hoc : ἐκ τῆς βασιλείου νηὸς Αἴγιναν ἀναδησώμεθα, laudauerit, vbi eleganter obferuat GOTTFRIED OLEARIVS, [5] quod Nicetes videatur declamatione quadam Xerxis in Salaminiaco finu defcripfiffe ftationem, atque vt prætoriæ nauis ad Aeginam infulam molem veluti vaftiffimam, quamuis non adeo magna fuerit, proponeret, dixiffe, *infulam naui effe alligandam*, quum alias alligetur nauis infulæ. adde exemplum THEMISTII [6] enthufiasmum quoque oratorium fpectans.

§. VII. Sed præter hæc exempla, quæ attigimus breuiter, etiam teftimonia, ex prifcæ ætatis monimentis depromta proferre, atque per illorum auctoritatem adflatum numinis, quem veteres fophiftæ perfuadebant fibi, confirmare poffumus. atqui hæc eft virtus, quam PLATO [7] orationi virorum πολιτικῶν inprimis neceffariam effe adfirmat, quos vult θείους τε εἶναι καὶ ἐνθουσιάζειν, ἐπίπνους ὄντας καὶ κατεχομένους ἐκ θεοῦ, ὅταν κατορθῶσι λέγοντες πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα. fic & CALLISTRATVS: [8] ποιητῶν καὶ λογοποιῶν πνέοντα τέχναι, ἐπὶ τὰς γλῶττας ἐκ θεῶν θειασμοῦ πεσόντος, *poëtarum &*

1 *poëtic. lib. I. c. 46.* 2 *Inftit. orator. lib. VI. c. 4.* 3 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 22.* 4 *de vit. fophift. lib. I. n. 20. §. 2.* 5 *obferu. ad Philoftrat. c. I. p. 513.* 6 *orat. I. & XIIII.* 7 *in Menone p. 24.* 8 *in Bacch. ftatuam p. 891. ed. Olearii apud Philoftrat.*

ora-

oratorum artes animantur, diuinitus in linguas quodam incidente adflatu: & SENECA [1] dicit: *non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. quum vulgaria & ſolita contemſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. non poteſt ſublime quidquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. deſciſcat oportet a ſolito & efferatur & mordeat frenos & rectorem rapiat ſuum eoque ferat, quo per ſe timuiſſet aſcendere.* quæ verba aperte ſignificant ὁρμὴν ἐκστατικήν, ad ſimilitudinem fere Sibyllarum furoris, vt VIRGILIVS [2] de Cumæa ſcribit:

talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
horrendas canit ambages: antroque remugit,
obſcuris vera inuoluens. ea frena furenti
concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo;

num autem ipſe SENECA tali opinioni de numinis adflatu fuerit addictus; an ipſius verba, quæ ſublimia ſunt atque excelſa, benigniorem habeant ſententiam, id accuratius definiri haud poteſt, niſi affirmare velimus, Senecam animum ad Stoicorum doctrinam aduertiſſe, quod anima humana ex mente diuina emanauerit, atque in corpus veluti carcerem ſit coniecta. atque ita cum exemplis, tum teſtimoniis probauimus, quod veteres ſophiſtæ crediderint, ſe haud eſſe ſine inflammatione animi atque aliquo adflatu diuino, eoque ipſo eloquentiæ, cuius ſtudio penitus erant conſecrati, cæleſtem auctoritatem vindicare, ſumma ad niſi fuerint ope.

§. VIII. Quod momentum etiam adpel-

[1] *de tranquillit. cap. 15.* [2] *Aeneid. lib. VI. v. 98. ſeqq.*

 latio

latio diuina, qua ſophiſtæ ornati fuerunt, illuſtrare poteſt. etenim vt ſplendida ſane & magnifica cognomina obtinuerunt, quæ ſatis ac ſuper declarant, quantam dignitatis gloriam quantamue exiſtimationem habuerint; ita dicti quoque ſunt ΘΕΙΟΙ, *diuini*, vt eſt apud PHILOSTRATVM [1] POLEMON θεῖος ἀνὴρ, & APOLLONIVS θεῖος, [2] apud CLEMENTEM *Alexandrinum* [3] vero THEOCRITVS θεῖος σοφιστής, nec non ΔΑΙΜΟΝΙΟΙ σοφισαὶ apud THEMISTIVM. [4] quo & ſpectant adclamandi formulæ θείως & θεοφορήτως, *diuine*, *diuino impetu*, quas ξένας φωνὰς nominat PLVTARCHVS [5] & auctor eſt, iſtas ſua ætate in ſcholas fuiſſe receptas, a quo diſcedit PHILOSTRATVS, [6] quum tradat, primum Aeſchini ſophiſtæ hunc adclamationis honorem fuiſſe datum. namque quum veteres orationes ſuas recitarent, auditores modo per vocem, modo per geſtum adclamarunt, atque ediderunt plauſus; quo priori ritu varias adclamandi formulas adhibebant, in quibus τὸ θείως & θεοφορήτως principem tenebant locum, velut plenæ maieſtatis ac dignitatis diuinæ: confer LVDOVICVM CRESOLLIVM [7] & FERRARIVM. [8] nec dubitamus, quin hac adpellatione hisque plauſus formulis adflatum diuinum, quo agitatos ſe ſophiſtæ dicebant, reſpexerint, quamvis alias θεῖον & *diuinum* dicatur omne excellens & communem conditionem quadam in re excedens. *

1 *de vit. ſophiſt. lib. II. n. 27. §. 3.* 2 *lib. 1. c. 2.* 3 *adhort. ad gent.* 4 *orat. I.* 5 *de auditione pag. 45. tom. II. opp.* 6 *de vit. ſophiſt. lib. I. n. 18.* 7 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 20.* 8 *de adclamation. veter. lib. III. c. 14.*

* ARI-

* ARISTOTELES ethic. ad Nicomach. lib. VII. cap. I. obseruat, Lacones, quos propter virtutes maxime mirarentur, θείυς adpellasse. nec non HOMERO vsitatum est, homines præstantes quadam in re vocare θείυς. quamuis veteres aliquid diuinitatis interdum adpellatione hac omnino significasse videantur, inprimis quum Pythagoram ac Platonem eiusque sectatores quosdam adpellauerint θείυς. namque quando discipuli Pythagoram dixerunt *diuinum*, teste IAMBLICHO de vit. Pyth. cap 35. ipsum, veluti deum diuinis honoribus adficere voluerunt, prout ipse hic philosophus obscurus sibi videbatur, nisi abdicata humana sorte, in deorum ordinem adscriptus crederetur. sicque Plato a vetusta ætate habitus est filius Apollinis, ac præ aliis dictus θεῖος, cuius nominis autem rationem si quis repetere velit ab ipsius præstantissima ac veluti cælesti sapientia, illi repugnare nolumus. quin etiam *diuorum* nomen, quod AMMIANVS MARCELLINVS lib. XXX. extrem. christianis adtribuit, ita inualuerat, vt pars maiestatis imperatoriæ crederetur, quod num recte an inreligiose factum sit? nonnulli disputant, qui *diui* nomen ab vsu christianorum remouendum esse contendunt, quod cælites ac beati in primitiua ecclesia non *diui*, sed *sancti*, *beati* sint adpellati, ac paganus mos nostro demum seculo reuixerit, vt *diuus Paullus*, *diuus Nicolaus* & sic alii dicantur, conf CHRISTOPH. CELLARII progr. pag. 244.

§. VIIII. Sic veteres sophistæ eloquentiam suam in cælestibus numerarunt beneficiis, atque in inuentione elocutioneque diuinum crediderunt adflatum. sed vero vti superio-

ribus obſeruauimus, nomen enthuſiaſmi non ſolum mentem, quæ ſingulari quadam ope divina incitaretur, ſed & corpus, quod cum animo arctiſſimis vinculis copulatum eſt, eiusdemque commotionem reſpicere; ita ſophiſtæ quoque vocem & geſtum corporis diuinæ mentis conditioni adcommodare, actionemque variam, vehementem, plenam animi, plenam ſpiritus adeoque enthuſiaſmo conſentaneam præ ſe habere inſtituerunt. actio ſophiſtarum alia erat remiſſa; alia vero commotionis plena & contentionis. in priori genere adhibebant frontem explicatam, oculorum hilaritatem ac remiſſionem, totius vultus ſuauitatem, geſtum delicatum atque exquiſitum, vt vis orationis eo eſſet ſuauior, etiam ad occupandos auditorum animos grauior. qua in re clarus extitit SCOPELIANVS ſophiſta, qui διελέγετο ἀπὸ μὲν τοῦ θρόνου ξὺν ἁβρότητι, *e cathedra cum ſumma ſuauitate orabat*, & παρῄει ἐς τοὺς δήμους ἀνειμένῳ τῷ προσώπῳ, ἀνιεὶς αὐτοὺς καὶ διαπραΰνων τῇ τοῦ εἴδους εὐθυμίᾳ, *in concionem prodire ſolebat hilari facie, vultus tranquillitate auditores mitigans*, teſte PHILOSTRATO.[1] poſterius vero genus actionis ſophiſtarum erat vehementius feruidiusque, ſiquidem exſiliebant, ſupplodebant, quatiebant femur, toto commouebantur corpore, in quibus celebris eſt POLEMON, de quo relatum legimus apud PHILOSTRATVM,[2] αὐτὸν ἀναπηδᾶν τοῦ θρόνου περὶ τὰς ἀκμὰς τῶν ὑποθέσεων, τοσοῦτον αὐτῷ περιεῖναι ὁρμῆς, *e cathedra ipſum, vbi maxime feruebat oratio, exſiluiſſe, adeo*

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 21. §. 5.* 2 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 25. §. 7.*

eum

eum fuisse animo concitato, item κροαίνειν ἐν τοῖς τῶν ὑποθέσεων χωρίοις, οὐδὲν μεῖον τοῦ ἡρωϊκοῦ ἵππου, *non minus in campis rhetoricis solum pedibus pulsauisse, quam equus generosus*; quæ verba elegantem sane continent comparationem. quemadmodum enim equi certaturi vngulis suis terram lapidesque concutiunt, vehementius sese mouent; ita eadem ratione Polemon incitato animo commouebat corpus grauiter, seque in campis rhetoricis, exercebat, vbi PHILOSTRATVS per formulam χωρία ὑποθέσεων respicit omnino ad χωρία, in quibus equi solum quatiunt, ὑποθέσεις autem sunt argumenta, quæ tractabant rhetores. * præter POLEMONEM commemoramus iterum SCOPELIANVM, qui quamuis e cathedra orationes recitaret summa cum suauitate; recto tamen corporis statu quum peroraret, asperiorem præ se ferebat speciem, ac robusto vtebatur sermone, feriebat femur, quin etiam ἐλέγετο σείεσθαι μᾶλλον, ὥσπερ βακχεύων, *dicebatur vsus motu vehementiore & gestu bacchantis more*, auctore PHILOSTRATO. [1] vt enim in inventione & elocutione potest esse βακχεία, id quod superioribus a nobis fuit obseruatum; ita actio quoque oratoris talem admittit, atque effigiem hominis furentis ac insani prodit, ad similitudinem illorum, qui sacra Baccho consecrata celebrarunt. tertius sit ALEXANDER, qui nobis exhibet exemplum ὁρμῆς σοφιστικῆς, quando teste PHILOSTRATO [2] ἀνεπήδησε τοῦ θρόνου φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, *e cathedra exsiliit vultu sereno*; Seuerus autem vir con-

1 *de vit. sophistar. lib. I. n. 21. §. 5.* 2 *de vit. sophistar. lib. II n. 5. §. 3.*

fularis reprehendit[1] sophistam ADRIANVM, ὡς τὰς σοφιστικὰς ὑποθέσεις ἐκβακχεύοντα, *veluti debacchantem sophistica argumenta*, διὰ τὸ ἐρρῶσθαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, quæ verba ita interpretes in latinam linguam transtulerunt: *quippe quum in certamine acieque forensi præpolleret*, & ipse felicissimus Philostratorum explanator GOTTFRIED OLEARIVS ista latine hoc modo exposuit: *eo quod in iuridiciali genere magis esset exercitatus.* sed LVDOVICVS CRESOLLIVS[2] hasce interpretationes haud sanas esse pronunciat atque obseruat, quod ἀγὼν in historia sophistarum plerumque sit ἐπίδειξις siue *declamatio*, & ἀγωνίζεσθαι *declamare*,hinc & sophistæ fuerint adpellati ἀγωνισταὶ λόγων, *declamatores*, quod omnino ita sese habet. quamuis nec id negari possit,quod & hæ voces respiciant controuersias sophistarum, prout THEODOTVS dicitur ἀγωνιστὴς apud PHILOSTRATVM, [3] qui autem paullo post de eo tradit: τὴν δὲ ἰδέαν τῶν λόγων, ἀποχρῶν καὶ τοῖς δικανικοῖς, καὶ τοῖς ὑπερσοφιστεύουσιν, *quantum ad dicendi formam tum iuridiciali generi, tum vel maxime sophistico minime impar extitit.* **

* SALMASIVS pro τοῦ ἡρωϊκοῦ ἵππου legit τοῦ Ὁμηρικοῦ ἵππου, vt Sententia sit, quod Polemon veluti equus, qualem descripserit Homerus, pedibus solum concusserit, quæ scriptura OLEARIO p. 538. maxime videtur commoda, quoniam etiam alibi rerum imagines a veteribus ex Homero petantur, nec non eadem ratione DAMIANVS sophista comparetur

1 *Philostr c. I. n.* 10. § 4. 2 *theatr. rhetor. lib. III. cap.* 17.
3 *de vit. sophistar. lib. II. n.* 2.

cum

cum equo Sophocleo a PHILOSTRATO lib. II. de vitis sophistar. n. 23. § 4.

** tales dicendi formulæ deprehenduntur quoque apud PHILOSTRATVM in *heroicis*, *Protesilao* §. 11. δικαιότατος ἀθλητὴς τῶν κατὰ σοφίαν πραγμάτων, & in *Achille* §. 15. Hercules est ἀθλητὴς τῶν ποιητικῶν λόγων.

§. X. Accidit etiam subinde, vt vehementia actionis sophistis vocem intercluderet & spiritum, sicque PHILAGRO ἐσβέσθη τὸ φθέγμα ὑπὸ τῆς χολῆς, *bile vox interclusa fuit*, quum oratione quadam Aristogitonem exhiberet, adcusationem parantem aduersus Demosthenem, quod Medis, & Æschinem quod Philippo faueret, id quod & ipsi sibi mutuo obiecerant, in orationibus quippe π. παραπρεσβείας & de corona, vt legimus apud PHILOSTRATVM. [1] ac propter hæc dicti sunt oratores *fanatici*, vt patet ex THEMISTIO, [2] item νυμφόληπτοι, latine *lymphati*, vti SOCRATES in laude amoris, quum more sophistarum vteretur dithyrambis, a PLATONE dicitur πολλάκις νυμφολήπτοις, id quod obseruat DIONYSIVS *Halicarnasseus*. [3] *lymphatus* enim, item *lymphaticus*, quod nomen a *lympha* & hoc ex græco νύμφη vnius litteræ mutatione, significans aquam, originem suam deducunt, idem est ac insanus, furore correptus, cuius caussa credita fuit conspectus nymphæ, id est spectri in fonte aut aquis. hinc & FESTVS: *lymphæ dictæ sunt a nymphis. vulgo autem memoriæ proditum est, quicunque speciem quamdam e fonte, id est effigiem nymphæ viderint, furen-*

1 *de vit. sophistar. lib. II. n.* 8. § 2. 2 *orat. I.* 3 *epist. ad Pomp. p.* 128. *t. II. opp.*

di non fecisse finem. quos græci νυμφολήπτους, latini lymphaticos adpellant: vide HEINSIVM,[1] & GISBERTVM CVPERVM.[2] *

* sic sophistarum actio & pronunciatio prorsus erat singularis, a qua quisque ingenuus eloquentiæ cultor abhorrere debet. nam quamuis pars hæc artis oratoriæ præcepta eaque breuia admittat; illa tamen, si fructus suos ferre debeant, postulant præcipue dotes naturæ consentaneas eloquentiæ, adeo vt hoc momento dicere possimus, oratorem non fieri, sed nasci. duplici autem ratione actio oratoria potest esse vitiosa. altera species est, quando ista, licet pro diuersis cogitationum & adfectuum generibus instituatur varia; anxie tamen & contra naturam adsumta nec satis temperata est, quæ auditorum animos magis ad indignationem, quam voluptatem commouet. quidquid enim adfectatum est, quum mentem sibi ipsi ac propriæ tantum delectationi deditam & a studiis aliorum alienam prodat, ingratum est ac maxime molestum. altera species nimis est libera atque etiam effrenatior, quam par est, quales oratores IO. BVRCH. MENCKENIVS declam. de charlatan. erudit. p. 121. iure ac merito perstringit: *præcipue vero*, ait, *hic de saltatione rhetorica & rhetorismo histrionico dicendum nobis videtur: quandoquidem hodie plerosque deprehendimus, mira vocis contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, iactatis brachiis, saltantibus pedibus, lasciuientibus lumbis ac variis motibus, inuersionibus, circumductionibus, resupinationibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum*

1 *ad Horat. lib. I. sat. 5. v. 97. pag. 308.* 2 *obseru. lib. III. cap. 12.*

secum

secum voluente, ad populum proclamare. atqui ex his facile colligi potest, quantum pretium ponendum sit illorum studiis, qui veterum actionem reuocare, & ad illorum exempla iuuentutem anxie instituere sibi sumserunt, quo spectat PETRI FRANCII *specimen eloquentiae exterioris ad orationem Ciceronis pro Archia accommodatum*, Amstelod. 1697. 8. de cetero hanc doctrinam eloquentiae exposuerunt LVD. CRESOLLIVS, qui edidit *vacationes autumnales*; MICHAEL le FAVCHEVR, cuius liber de actione oratoria sermone gallico conscriptus elegantissimus est: IO. CLERICVS tom. I. Parrhas. p. 122. seqq. vt de aliis taceamus.

§. XI. Exposuimus igitur enthusiasmum veterum sophistarum ex historiarum monimentis, siue inuentionem atque elocutionem; siue actionem respiciamus, quapropter ratio ordinis atque argumenti dignitas postulat, vt de re ipsa videamus, & quid de tali oratorum adflatu diuino sentiendum sit, explanemus. qua opera animum ad veteres sophistas atque oratores tantum conuertimus, nec in praesens de ipso enthusiasmo oratorio generatim dispicere, nobis est propositum, quae duo momenta quamuis inter se cohaereant, seiungi tamen possunt separatimque proponi, praecipue quum in sophistis ea obseruemus, quae singulari industria adtingenda sunt & exponenda. atqui vt muneri ac negotio huic ea, qua decet, fide satisfaciamus, monemus primum, quod non omnes eloquentiae magistri atque auctores, quos vetus tulit aetas, siue fuerint in numero sophistarum, siue minus, de numinis adflatu vna senserint mente, quin etiam extiterint,

quibus

quibus hæc omnia vana videbantur & futilia. hinc QVINCTILIANVS [1] dicit: *vt poſſimus autem plura ſcribere, etiam plura & celerius, non exercitatio modo præſtabit, in qua ſine dubio multum eſt, ſed etiam ratio: ſi non reſupini ſpectanteſque lectum, & cogitationem murmure agitantes, exſpectauerimus, quid obueniat, ſed quid res poſcat, quid perſonam deceat, quod ſit tempus, qui iudicis animus, intuiti, humano quodam modo ad ſcribendum acceſſerimus.* & DIONYSIVS LONGINVS: [2] πολλαχοῦ ἐνθουσιᾶν ἑαυτοῖς δοκοῦντες, οὐ βακχεύουσιν, ἀλλὰ παίζουσιν, *quum videantur paſſim ſibi ceu diuino correpti & incitati furore, non bacchantur, ſed nugantur pueriliter*; qui etiam quum voces ἐνθουσιασμὸς, βακχεία, φοιβόληπτος vſurpet, addit particulas ὥσπερ & οἱονοὶ, iisque ſignificat ſatis, ſe neutiquam verum ac proprium adflatum diuinum admittere, prout inter alia de PLATONE tradit, [3] illum nonnullos inſectari, quod ſæpe ὥσπερ ὑπὸ βακχείας τινὸς τῶν λόγων, *veluti a bacchante quodam verborum furore* ad duriores metaphoras rapiatur: confer MERICVM CASAVBONVM. [4] quin etiam alii artis dicendi doctores, quorum ingenia tempore vetuſtiori fuerunt clara, de tali diuina ope, quæ eloquentiæ cultoribus eſſet neceſſaria, nihil diſſeruerunt, ſed omne, quidquid in facundia eſt præclarum, & naturæ benignitati & artis præſtantiæ vindicarunt. ex quibus CICERONEM tantum nominamus, qui ex perſona CRASSI [5] dicit: *ſic igitur cenſeo, naturam primum atque ingenium ad*

1 *inſtitut. orator. lib. X. cap. 3.* 2 *περὶ ὕψους ſect. II.* 3 *ſect. XXVIIII.* 4 *de enthuſiaſmo p. 97.* 5 *de oratore lib. I. c. 25.*

dicen-

dicendum vim adferre maximam; neque vero istis, de quibus paullo ante dixit Antonius, scriptoribus artis rationem dicendi & viam, sed naturam defuisse. nam & animi atque ingenii celeres quidem motus esse debent, qui & ad excogitandum acuti, ornandumque sint vberes & ad memoriam firmi atque diuturni; & paullo post: *neque hæc ita dico, vt ars aliquid limare non possit; neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen & corrigi posse.*

§. XII. Ad hæc obseruamus, quod multi ex veteribus, quum in laudes eloquentiæ veluti artis diuinæ ac cælestis beneficii effundantur, etiam oratores diuinos prædicent, his dicendi formulis, quæ aliquid diuinitatis complectuntur, vti translatis vtantur. iis enim significare voluerunt partim oratoris ingenii indolem ad illustrioris splendidiorisque eloquentiæ vsum maxime aptam; partim id ipsum, quod orationem efficit sublimem, pulcram, ac magna vi ad animos hominum commouendos præditam. quo etiam spectant interpretationes, quibus supra explanauimus fabulas de enthusiasmo poëtico, quod per adflatum Apollinis musarumque intelligi possint motus illi naturales, per quos animus ad excogitandum non solum excitetur, sed & pro vi sibi indita aliquid efficiat præclari. ad quod illustrandum & hoc valet, quod animus humanus in veterum monimentis dicatur *dæmon* ac *deus*, quam in rem multa loca deprehendimus apud imperatorem ANTONINVM, qui sæpius τȣ̃ ἑαυτȣ̃ δαίμονος facit mentionem, quo etiam respicere existi-

existimamus EPICTETVM, [1] qui quamuis fores sint clausæ fiantque tenebræ, nos iubet meminisse, quod non soli simus, quippe quum ὁ ἡμέτερος δαίμων præsens sit, conf. APVLEIVM [2] & IAMBLICHVM. [3] quumue vox ΔΑΙΜΩΝ latine exprimitur per nomen GENIVS, quod etiam græca ciuitate donatum esse ex DIONE, qui dixerit ΓΕΝΙΟΝ τοῦ δήμου, testatur DESID. HERALDVS, [4] factum hinc est, vt mentem humanam etiam *genium* adpellauerint, quod patet ex APVLEIO. [5] & PLVTARCHVS [6] multis exemplis confirmat, animum hominis dici non modo *dæmonem*, sed & *deum*, * prout MENANDER: ὁ νοῦς γὰρ ὑμῶν ὁ Θεός, & HERACLITVS: ἦθος ἀνθρώπου δαίμων, conf. GOTTFRIED OLEARIVM. [7] quæ omnia hanc lucem nobis adferunt, quod quum veteres de mente mortalium propter ipsius excellentiam præstantiamque interdum formulas dicendi vsurpauerint, quæ diuinitatem significent; non sit mirum, cur excellentes litterarum auctores, culturæ ingenii summo studio deditos dixerint diuinos, eorumque doctrinas prædicauerint diuinas. nec est, quod quis hasce adpellationes earumque rationem petat aut ex doctrina Pythagoræorum, Platonicorum & Stoicorum, quod animi hominum ex mente diuina fuerint tracti, aut ex Aristotelis opinione de intellectu agente. namque si penitus inspiciamus philosophiam Pythagoræ ac Platonis de dæmoni-

1 *differt. ab Arriano collect. lib. I. cap.* 14. 2 *de Deo Socrat. pag.* 79. 3 *protrept. pag.* 53. 4 *in Arnob. lib. I. pag.* 15. 5 *dict. loc.* 6 *princ quæst. Platon. p.* 999. *t. II. opp.* 7 *de genio Socratis, §* 3. *p.* 137. *Stanl. hist. philos. ed. lat.*

bus,

bus, quos hæc animæ humanæ adpellatio respicit, perspicue sane possumus obseruare, quod dæmones a mente nostra plerique plane distinxerint, vt paullo post pluribus id exponere instituamus.

* hinc & APVLEIVS *de deo Socratis* librum inscripsit, quo de dæmone Socratis egit. ac sunt nonnulli, qui per genium ipsius nihil aliud intelligunt, quam ingenium eius ac prudentiam, vide GABRIEL. NAVDAEVM apol. pro vir. mag. suspect. cap. XIII. §. 4. PETRVM GASSENDVM syntagm. philos. Epicur. P. II. sect. 2. cap. 6. auctorem libri: *Platonisme devoilé p.* 56.

§. XIII. Hisce ante positis, inquiramus in ipsum enthusiasmi veterum sophistarum fundamentum, quem quum ipsi oratores non modo sibi vindicarunt, sed & alii crediderunt, eosque diuino adflatu incitatos habuerunt, de hisce duobus momentis distincte ac distribute dicere non ab re erit. quod ad ipsos sophistas atque oratores adtinet, iterum hoc loco duplex existit quæstio: altera est: num sophistæ ipsi sibi, siue per speciem quamdam rationum, siue minus, talem enthusiasmum persuaserint? altera vero: num res ex fraude, mendaciis, fallaciis ad quæstum constare videatur? quod vtrumque certo modo adfirmare adeoque veteres cum erroris, tum prauæ voluntatis insimulare possumus. nam vt de priori dicamus, probabili ratione existimamus, quod quidam per doctrinam præcipue Pythagoræ ac Platonis de dæmonibus proprie sic dictis & de geniis in opinionem de instinctu diuino fuerint deducti. varia enim spirituum genera posuerunt

runt veteres, ex quibus PYTHAGORAS quum apud DIOGENEM LAERTIVM [1] iubet, θεὺς μὲν δαιμόνων προτιμᾷν, ἥρωας δὲ ἀνθρώπων, manifeste poſt deum quatuor ſpirituum claſſes conſtituit, in quarum prima *deos immortales*; ſecunda *dæmones*; tertia *heroas*; & quarta denique *homines*, qui aureis carminibus adpellantur δαίμονες καταχθόνιοι, collocat, quam diuiſionem inprimis ſequitur IAMBLICHVS. [2] PLATO autem poſt deos immortales tres ſpirituum ordines poſuit, quorum primus complectebatur *angelos*; ſecundus bonos *dæmones*, & tertius *heroas*, de quibus pluribus videri poteſt MARSILIVS FICINVS. [3] quod ad dæmones ſpeciatim adtinet, illorum indolem ac naturam APVLEIVS [4] ita tradit: *dæmones ſunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo paſſiua, corpore aëria, tempore æterna*; & CHALCIDIVS, [5] *dæmon eſt animal rationabile, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens*, de quo momento copioſe diſſeruit GOTTFRIED OLEARIVS, [6] cui addas PETRVM DANIEL HVETIVM. [7] quum autem hoc officium adminiſtrare crederentur, vt ad deos humanas preces & ſacrificia; ad homines vero deorum leges & ſancta inſtituta referrent, [8] illorum fauorem conciliare ſibi, ac cum iſtis habere commercium & conſuetudinem elaborarunt, quo omnis veterum theurgia ſpectabat. adhibebant quippe varios

1 *lib. VIII. ſegm. 23.* 2 *de myſter. Aegypt.* 3 *comm. ad Plotini ennead.* 4 *de deo Socratis p. 78.* 5 *ad Timaeum p. 227.* 6 *diſſert. de genio Socratis.* 7 *quaeſt. Alnet. l. II. cap. 4.* 8 *vid. Platon. conuiu.*

ritus

ritus & ceremonias, quæ dicebantur τελεταὶ, acinprimis in eo positæ erant, vt partim animum a labe & contagione, quam mens ex ipsorum sententia per coniunctionem cum corpore sibi contraxerat, purgarent, ipsumque ad consuetudinem cum dæmonibus & congressum cum diis redderent aptum; partim vt sacrificia in honorem dæmonum ipsisque grata & accepta facerent. cuius theurgiæ effectum esse dicebant diuinos adflatus, quos & theurgi præ se ferebant, vti testantur EVNAPIVS [1] & IAMBLICHVS, [2] cuius verba latine tantum adferamus: *ea vero alia non est, quam illuminatio ab ipsis vsque diis promanans spiritusque ab iis prouenientes, & obsessio, qua nos tenent plena & absoluta, quæ quidem omnes nostras facultates absorbeat, motusque & operationes humanas & sensum nostri prorsus exterminet: sermones proferens, quos tamen non intelligant, qui loqui videntur, sed furioso ore pronuncient, vt omnia prorsus, quæ nostra sint, occupantis dei potestati soli ministrent tantum & obsecundentur.* sic plena superstitionis opinio oppleuerat paganos homines, quod dæmones adspectum ac præsentiam exhibeant, id quod tam firma mentis persuasione crediderunt, *vt mirati sint Pythagoræi oppido, siquis se denegaret, vnquam vidisse dæmonem*, auctore APVLEIO. [3] vti autem varia talis deorum spirituumque præsentiæ genera obseruamus in profanis veterum monimentis, de quibus legi possunt IAC. GOTHOFRE-

1 *Aedes. p.* 74. 2 *sect. III. cap.* 8. *de myster.* 3 *de deo Socratis p.* 83.

DVS, [1] IO. LOMEIERVS, [2] EZECHIEL SPANHEMIVS; [3] ſic inprimis celebris erat ἐπιφάνεια, quæ per ritus theurgicos fiebat, cuius iterum duæ præcipue ſpecies notæ ſunt, αὐτοψία atque ἐποπτεία, qua de re pluribus diſſerit IAMBLICHVS, [4] cui addas THOMAM GALE. [5] * atqui hos dæmones variis fungi muneribus in vtilitatem ac tutelam hominum, ipſisque multa adferre bona exiſtimabant; hinc ſi animam humanam tantum reſpicere velimus, dicit SALLVSTIVS [6] ex ὑπερκοσμίοις θεοῖς τὸς μὲν τὸν NOΥN, τὰς δὲ τὰς ΨΥΧΑΣ ποιεῖν· quæ anima ex doctrina IAMBLICHI [7] etiam per eorum βόλησιν ἀγαθὴν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐνδιδομένην φωτὸς ἔκλαμψιν, πολλάκις ἀνωτέρω χωρῦσα, ἐπὶ μείζονά τε τάξιν τὴν ἀγγελικὴν, *benignitatem & infuſam ab illis illuminationem ſæpe altius aſcendit, & in ordinem maiorem angelicum* prouehitur: qui & alio loco [8] ſcribit: ὅσα λογιζόμεθα, αὐτῦ τὰς ἀρχὰς ἡμῖν ἐνδιδόντος, διανοούμεθα, πράττομέν τε τοιᾶυτα, οἷα ἂν αὐτὸς ἡμῖν ἐπὶ νῦν ἄγῃ, *quæ cogitamus, ab eo* (dæmone) *principium habent, & ea agimus, quæ nobis in mentem is induxerit*; quodue etiam nobis ea ſuppeditent, quæ debeamus loqui, MAXIMVS TYRIVS [9] ex hiſce HOMERI [10] probat:

Τηλέμαχ', ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσοις,
ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται,

1 *diſſert. de myſter. pietat p.* 105. 2 *de luſtrationib. vetr. gentil. cap.* 16. 3 *de vſu & praſtant. numiſm. diſſ. V. pag.* 197. 4 *ſect. II. integra de myſter.* 5 *not. ad Iamblichum pag.* 204. *ſqq.* 6 *de diis & mundo cap.* 6. 7 *ſect. II. cap.* 2. *de myſteriis Aegyptiorum.* 8 *ſect. VIIII. cap.* 6. 9 *diſſ.* 26. 10 *od.* γ. *v.* 26.

Tele-

Telemache, alia quidem in mente tua perspicies,
alia vero & deus suggeret.

* crediderunt, hos dæmones tanta celeritate adparere, vt sint τῦ νῦ ταχύτεροι, qua formula apud græcos scriptores vsitata indicatur summa & mentis nostræ notiones superans celeritas. HESIODVS de Perseo scut. Herc. v. 222. ὁ δ' ὥς τε νόημ' ἐποτᾶτο, *ipse autem velut cogitatio volabat.* adde IO. CLERICVM in h. l. p. 170. vnde hæc dicendi ratio transiit ad latinos auctores, ex quibus CLAVDIANVS de rapt. Proserp. lib. II. v. 201. scribit, Plutonis equos tam celeres fuisse,

quantum
non leue sollicitæ mentis discurrit acumen.

§. XIIII. Hi dæmones, quum in hominum conciliationem consuetudinemque per theurgicas ceremonias essent deducti, ipsi GENII erant, quorum plura genera a paganis fingebantur. namque crediderunt genios publicos locorum, regionum, ciuitatum, rerum publicarum, societatum, patriæ & inprimis imperantium principum, nec vllus tam sordidus fuit locus, cui non aliquem genium, tutelarem quasi deum adsignarent, quorum ordines & munera etiam secundum loca diuersa distribuerunt. primum vero genus eorum erat, qui genituræ præsiderent, hominisque vitam ab ipso nascendi principio ad extrema vsque fata tuerentur, de quibus disserit CENSORINVS: [1] *genius est deus, cuius in tutela, vt quisque natus est, viuit*; & paullo post: *ge-*

1 *de die natal. cap. 3.*

nius ita nobis aſſiduus obſeruator adpoſitus eſt, vt ne puncto quidem temporis longius abſcedat, ſed ab vtero matris exceptos ad extremum vitæ diem comitetur. quæ doctrina atque opinio de geniis apud veteres magna conſenſione erat confirmata, adeo vt CHALCIDIVS [1] teſtetur, illam fuiſſe inſitam animis barbarorum, græcorum ac latinorum, ex quibus præcipue ſchola Platonica ea de re erat celebris. nec eſt, quod exiſtimemus, genium hominis fuiſſe mentem humanam, quos ſpiritus veluti diuerſos plerique a ſe diſtinxerunt; ac quamuis apud nonnullos talis eſſet ſententia, vti SENECA [2] ſcribit: *ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos*; hæc tamen diſtincta eo nomine perturbarunt, quod mens humana interdum adpellata fuerit *dæmon* & *genius*: confer GYRALDVM, [3] IO. TAFFINVM, [4] GEORGIVM WONNAM [5] & alios, quos collegit IO. ALBERT. FABRICIVS. [6] * .

* hæc ſententia de angelis tutelaribus Iudæorum quoque fuit, qui hominum tutelæ præeſſent eosque perducerent ad variarum rerum cognitionem, vti cabbaliſtæ nominant præceptorem Adami Razielem, Semi Iophielem, Abrahami Zedekielem, Iſaaci Raphaelem, Ioſephi Gabrielem, Moſis Metatron, vide I. A. FABRICII codicem pſeudepigraph. V. T. p. 4. & interpretes ad Matth. XVIII, 10. & Actor. XII, 15. nec omnes chriſtiani primitiuæ eccleſiæ ab hac opinione penitus fuerunt

1 *in Timaeum p.* 225. 2 *epiſt.* 41. 3 *ſyntagm. XV. de diis* 4 *de ludis ſecularibus cap. XIII. tom. VIII.* GRAEVII *theſaur. antiq. roman. p.* 132. *ſqq.* 5 *diſſertat. de geniis.* 6 *bibliogr. antiq. cap. VIII. §. 27.*

runt

runt alieni, vid. HVETIVM Origenian. lib. II. quæst. 5. & ex doctoribus IVSTINVS *martyr*, ORIGENES, BASILIVS *magnus*, HIERONYMVS, EVSEBIVS, CHRYSOSTOMVS ita senserunt, singulis hominibus a tempore, quo editi sint in lucem, adesse genium.

§. XV. Hæc, quæ exposuimus de dæmonibus ac geniis bonis, * quos veteres pagani coluerunt, ac de quibus inprimis Pythagoras & Plato disputarunt, argumentum dissertationis nostræ illustrant multum, viamque monstrant, qua rationem enthusiasmi apud quosdam sophistas atque oratores exponere atque explanare possumus. vt enim altera veritas gignit alteram; sic homines quoque partim propter intellectus imbecillitatem, partim mentis procliuem ad id, quod a recto ac vero abit, indolem ex vno errore rapiuntur ad alterum, etiam ad varia non solum impia, sed & absona atque absurda animi studia commouentur. quapropter quum pagani in tantis tenebris erroris atque inscitiæ de dæmonibus eorumque indole & natura versarentur, quid mirum, quod cultui rerum theurgicarum tradiderint sese penitus, quod superstitiones aniles omnino produxerint in lucem, quodue multa enthusiasmi genera sibi persuaserint? atqui si inde originem persuasionis, quæ de adflatu diuino nonnullos sophistas occupauerat, repetamus, amplectimur sane sententiam, quæ rationibus haud contemnendis nititur, ac ipsi argumento clarissimum præfert lumen. nam primum nota sunt ea, quæ PLATO cum generatim de enthusiasmo eiusque diuersis generibus disseruit,

ruit, tum ſpeciatim de adſlatu cæleſti oratorum ſenſit, vt ex ſuperioribus conſtat. nec cuiquam, qui vel leuiore induſtria hiſtoriam litterarum philoſophicarum perſecutus eſt, obſcurum eſſe poteſt, quam plena ſint Platonis monimenta doctrinarum de dæmonibus [1] ac geniis, [2] in quibus tradendis copioſus ſane fuit & diligens, exemplum Pythagoræ ſingulari ſecutus cura. ac quamuis ipſe rebus theurgiæ non ampliſſimam daret operam; credidit tamen non ſolum commercia cum diis dæmonibusque, & inde in perſuaſionem de enthuſiaſmo eſt deductus; ſed etiam per doctrinas de variis ſpirituum ordinibus, deque mente humana, quæ ex natura diuina emanauerit, ac per corpus contaminata ex ipſius vinculis liberanda, cumque deo iterum coniungenda ſit, ſectatoribus largam fecit facultatem, qua ſe grauiſſimis erroribus vitiisque theurgicis admiſcuerunt atque implicuerunt. qua in re præter PORPHYRIVM, [3] IAMBLICHVM aliosque, inprimis PLOTINVS celebris extitit, qui plurimum temporis in acerrima cogitatione de ſpiritibus poſuit, etiam ſibi genium quendam ac ſpiritum familiarem adtribuit, quem non ex ordine dæmonum, ſed ſuperiorum, vel plane deum fuiſſe, ** adfirmat PORPHYRIVS. [4] at vero vt rem adhuc illuſtriorem faciamus, non alienum erit a propoſito, præter PLATONEM etiam exemplum APOLLONII *Tyanenſis*, ex vetuſta ætate petitum adferre. hic enim, vt iam obſeruauimus, ſa-

1 *in Tim. conuiu. Epinomid. libroque de republic.* 2 *Phædr. p* 447. *Phædon p* 616. *de republ. lib. X p.* 673. 3 *AVGVST. d. C. D. lib. X. c.* 9. 10. 26. 27. 4 *vita eius ap.* 2. 10.

pien-

pientiam adeoque etiam probabili ratione eloquentiam dixit θειασμὸν, *diuinum instinctum*; constat autem, quod magna opera se exercuerit in rebus magicis, & locum omnino inter illos, qui cogitationes ac studia ad congressus cum diis dæmonibusque contulerunt, adquisiuerit sibi non mediocrem, siue opera illa, quæ PHILOSTRATVS de eo commemorat, ficta sint ab hominibus paganis, vt eo facilius dignitatem miraculorum seruatoris nostri labefactarent; siue vera & producta per vires aut rebus naturalibus insitas, aut a malo dæmone suppeditatas, qua de re copiose atque erudite GOTTFRIED OLEARIVS [1] disputat, cui addas maxime venerandum JO. FRANCISCVM BVDDEVM. [2] quin etiam recentiore ætate extitit IVLIVS CAESAR SCALIGER, qui adesse sibi genium quendam credidit, cuius adflatu incitatus animum conferret ad scriptionem: *quæ caussa est*, inquit, *vt ad scriptionem aut commentationem nunquam accingamur, nisi ab ipso genio inuitati, qui nobiscum intus loquitur, neque auditur, ostendens diuinitatis late patentes campos in animis nostris, quos ab officiis corporis suspensos atque abstractos aliis distinet functionibus: vt non penitus temere dixerit, qui Aristotelis intellectum agentem *** eundem cum Platonico genio existimauit.* [3] id quod exemplum iis de caussis obseruamus, quod SCALIGER inprimis poësin, cuius magnam consecutus est laudem & gloriam, respiciat, etiam notum sit,

1 *præf. ad Philostr. de vita Apollon.* 2 *thesib. de atheismo & superstition. cap. VIIII. p. 701. & dissert. de veritate relig. christianæ philosoph. gentilium obtrectat. confirmata §. 10.* 3 *poetic. lib. III. cap. 25. p. 266.*

esse similitudinem inter enthusiasmum poëticum **** & oratorium.

* quæ adhuc de dæmonibus ex philosophia veterum paganorum disputauimus, intelligi debent de *dæmonibus bonis*. nam præter hos adhuc malos esse crediderunt, ac in monimentis vestigia cognitionis de lapsu angelorum reliquerunt, siue scientiam hanc ex operationibus spirituum pessimorum, siue ex traditione hauserint. sic mentionem facit PORPHYRIVS de abstin. lib. II. p. 80. ἀγαθῶν καὶ φαύλων δαιμόνων, IAMBLICHVS de mysteriis sect. II. cap. 7. ἀγαθῶν καὶ τιμωρῶν ἀγγέλων, IVLIANVS orat. II. p. 90. φαύλων καὶ ἀνοήτων. bonus dæmon dicebatur quoque δαίμων δεξιὸς apud CALLIMACHVM hymn. in Cerer. v. 32. vbi EZECHIEL SPANHEMIVS p. 686. bene obseruat, quod δεξιὸς idem sit ac ἀγαθὸς, vt δεξιὸς ὄρνις de fausta ac bona aui, δεξιὰ φάσματα de faustis ostentis apud AESCHILVM Agam. v. 1443. quapropter P. D. HVETIVS quæst. Alnetan. lib. II. cap. 4. §. 3. p. 107. male interpretatur δεξιὸν *infaustum.* malus autem dæmon adpellatur δαίμων ἕτερος, quasi *alter* siue *sinister* dæmon apud PINDARVM Pyth. od. III. quam adpellationem veteres critici explicant per κακοποιὸν, quod & obseruat ERASMVS SCHMIDIVS ad Pindarum p. 118. confer. RABENERI dissert. I. de dæmonibus §. 17. discrimen hoc dæmonum bonorum & malorum non diserte a PLATONE, sed Platonicis quibusdam & christianis propositum fuisse, contendit FICINVS ad conuiuium Platonis, quam sententiam adprobat GOTTFRIED OLEARIVS de Socratis genio. §. 3. alii autem loca quædam ex Platone, quibus hanc dæmonum

monum diuersitatem perspicue tradat, adferre instituunt. saltem de ista PORPHYRIVS libris de abstinentia; CHALCIDIVS commentar. ad Platonis Timæum, PROCLVS in Alcibiadem Platonis; IAMBLICHVS de mysteriis & alii clare edisseruerunt. pro his duobus dæmonum generibus duplicem etiam magiam coluerunt; alteram *theurgiam*, quæ respiciebat bonos; alteram *goëtiam*, quæ malos spectabat dæmones. atqui hoc nomine duplicem quoque genium, bonum malumue hominis statuerunt, de quo posteriori testatur SERVIVS ad VIRGILIVM Æn. lib. VI. v. 440. *ex duobus geniis, qui nobis addantur, alterum ad mala deprauare*, id quod exponit HERMES pœmandr. c. I. per ὁπλίζειν εἰς ἀνομίαν, & PINDARVS Pyth. od. III. per εἰς κακὸν τρέπειν.

** vt ex PORPHYRIO cognoscimus, deus hic PLOTINI sub forma draconis sese repræsentauit, id quod indicat, illum fuisse APOLLINEM, qui hac figura adparere creditus est antiquitus, vnde etiam Æsculapii, filii Apollinis signum est draco, vid. SALOM. CELLARIVM antiq. medicis cap. II. §. 6. qua occasione obseruamus quoque antiquissimum morem, quo dæmones bonos sub specie serpentum fingebant, ac præcipue genium loci ita depingebant, id quod indicat VIRGILIVS Æn. V. v. 95. de serpente ex Anchisæ tumulo emergente dicens:

incertus geniumne loci, famulumne parentis
esse putet:

& duo serpentes picti in atrio alicuius loci indicabant, eum heroi cuidam siue deo consecratum esse, quod PERSIVS sat. I. v. 113. significare videtur:

pinge duos angues: pueri, ſacer eſt locus, extra meiite.

talis erat ſerpens Lanuuii, de quo PROPERTIVS lib. IV, 8. Bœoticus in Martis luco, de quo OVIDIVS metamorphos III, 28. ſqq. quo etiam pertinet ſerpens nymphis, quæ aquis præſidebant, adiunctus in antiqua quadam pictura apud FABREYTVM de aquæduct. diſſ II. confer RABENERI diſſert. II. de dæmonib. §. 25. ſed vt alii multi paganorum ritus ab Iudæorum religione originem aut occaſionem habuere; ita non errauerit forſan, qui ab æneo ſerpente, ſalutis cauſſa in ſolitudine erecto crediderit ad gentes manaſſe, vnde ſerpentes cultu proſequerentur religioſo.

*** hic erat SCALIGER, ſiquidem dæmones & genii, de quibus diſputauit PLATO, omnino diuerſi ſunt ab intellectu agente, quem finxit ARISTOTELES magna impietate, vt pluribus exercitat. hiſtorico-philoſophica de atheiſmo Ariſtotelis cap. III. ſect. 3. demonſtrauimus. niſi dicere velimus, quod SCALIGER intelligat ſimilitudinem muneris, quod præſtat & genius Platonis, & intellectus agens Ariſtotelis.

**** præter SCALIGERVM ſunt adhuc alia exempla illorum, qui de geniis ſuis ſunt gloriati, GVILIELMI POSTELLI, de quo videas THOMAM ITTIGIVM opuſc var. p. 235. FACII CARDANI, de quo ipſius filius HIERONYMVS CARDANVS de varietate lib. XVI. c. 43. legi poteſt, THOMAE CAMPANELLAE, qui de ſuo genio teſtatur lib. III. c. 10. de ſenſu rerum JO. BODINI, vid. Patiniana p. 3. 4. & aliorum, confer. JO. ALBERTVM

BERTVM FABRICIVM bibl. græc. lib. III. c. 11 p. 357 not.

§. XVI. Quamquam ſententia noſtra argumentis haud contemnendis ſit confirmata; illi tamen adhuc quædam obiici poſſe videntur. etenim ſi quis modo nomen, modo rem ipſam enthuſiaſmi inſpiciat penitus, forſan in nonnullam poteſt adduci dubitationem, num adflatus diuinos per commercia ac congreſſus cum dæmonibus crediderint? quorum omnis ratio potius in ipſo deo, aut diis immortalibus ſit quærenda. ſed vero hæc ſunt leuiora, & dubitatio illa facile poteſt conciliari & mitigari. nam quamuis dæmones dignitate inferiores diis immortalibus, qui proximum deo ſupremo locum tenebant, habiti fuerint; coluerunt tamen in illis inſignem diuinitatem, ſiue eorum diuinum ortum, ſiue quæ hominibus diuinitus denunciarent, intueamur. exiſtimabant quippe, dæmones ortum habere a diis, quapropter IVLIANVS [1] mentionem facit τῶν ἐκγόνων καὶ παίδων τοῦ τῶν θεῶν βασιλέως, quibus intelligit dæmones, ſiquidem paullo poſt dicit, alios horum ἐκγόνων eſſe σωτῆρας καὶ ἐπικούρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, alios vero vindices τῶν ἀδικημάτων, per βασιλέα τῶν θεῶν autem ſignificat ſolem, eumque qui intellectu tantum percipitur & diſtinctus eſt a φαινομένῳ· ſic quoque ALCINOVS [2] illos vocat γεννητοὺς θεοὺς, quorum θεὸν facit ποιητὴν ipſosque eius filios adpellat; quamuis fateri debeamus, fuiſſe quoque, qui dæmones ex animis corpore ſolutis oriri tradebant. nec eſt, quod quis adpellationem enthuſiaſmi, quæ cæleſte ali-

1 *oratione II. p. 90.* 2 *introd. in philoſ. Platonic. c. 15.*

quid

quid ac diuinum ſignificet, nobis obiiciat, quoniam ex antiquis monimentis PLATONIS, PROCLI, PLOTINI, ANTONINI & aliorum apertum eſt, quod dæmones dicti ſint θεοὶ * & genii adpellati *dii*, quo ſpectare verba TERENTII [1] exiſtimamus:

memini, relinqui me deo irato meo;

per quem deum quamuis DONATVS intelligat *dominum*; alii tamen verius illum interpretantur per dæmonem aut genium, eumque malum, qui a PINDARO vocatur ἕτερος· quid multa? in eam ingreſſi erant ſententiam, quod dii nunquam inſtituerent congreſſum cum hominibus, ſed per dæmonum commercium omne inter deos hominesque fieret colloquium, ſiue vigilantibus id, ſiue dormientibus obtigerit. ex quibus ſaltem hæc efficitur concluſio, quod veteres pagani ſibi perſuaſerint, ſe diuino afflatu incitari ope dæmonum, qui modo ſua virtute ſuaque voluntate tales motus excitarunt, modo vero deorum immortalium iuſſis ac ſingulari ipſorum vi inſtructi id fecerunt. atqui hac ratione momentum hoc, quod valde obſcurum ac difficile eſt, vt fieri poteſt, perſpicue ac breuiter explanauimus, atque ad explicandum enthuſiaſmum ſophiſtarum adtulimus.

* vt δαίμων & θεὸς ſæpe ſint eiusdem ſignificationis; ita etiam δαιμόνιος & θεῖος, quæ voces apud DEMOSTHENEM, PLATONEM & alios frequenter coniunguntur. & PLVTARCHVS de audiendis poëtis p. 24. tom. II. opp. ὥσπερ ἡμεῖς καὶ πράγματα, καὶ ἤθη καὶ νὴ Δία λόγους καὶ ἄνδρας εἰώθαμεν δαιμονίους καὶ θείους

1 *Phorm. act. I. scen. 2. v. 24.*

προσα-

προσαγορεύειν, *quomodo nos etiam res, mores ac orationes adeo hominesque solemus diuinos adpellare*; APOLLONIVS autem dicitur a PHILOSTRATO lib. I. cap. 7. vit. δαιμόνιος καὶ θεῖος.

§. XVII. Nunc de altera specie enthusiasmi veterum sophistarum atque oratorum, quæ ex fallaciis, fraude, mendaciis fuit composita, dispiciendum est, ad quam illustrandam antequam adgrediamur, non ab re erit, discrimen inter hæc duo adflatus diuini genera proponere distincte. prius genus, de quo adhuc disputauimus, idque ex doctrina de dæmonibus ac geniis deducendum duximus, inprimis numeramus in erroribus atque ea de re in paganis, qui talia sibi persuaserunt, notamus summam intellectus imbecillitatem; posterius vero, quod iam inspiciamus, praua mentis studia prodit, ac præcipue perditam voluntatis significat libidinem. equidem omnis enthusiasmus apud paganos homines ex rebus falsis & fictis constabat, eo tamen discrimine, quod alius præcipue persuasione erroris plena, etiam impia nitebatur, siue sit profectus a caussis naturalibus tantum, siue simul a vi quadam mali dæmonis; alius vero per summam fraudem & malitiam erat fictus. hinc & PORPHYRIVS ad ANEBONEM Aegyptium scripsit: [1] *dubito, an non totum negotium theurgiæ mera sit animæ religiosæ phantasia, ex nihilo grandia sibi imaginantis?* vt verba latine tantum tradamus; & ex doctoribus ecclesiæ inprimis AVGVSTINVS [2] impietatem artis huius ora-

1 *extr. ep. qua præmiss.* IAMBLICHO *de myster. & de qua legi potest* AVGVSTINVS *de C. D. lib. X. cap.* II.
2 *de Ciu. Dei lib. X. cap.* 10.

tione grauiori expressit: *quis non videat hæc omnia fallacium dæmonum esse commenta: nisi eorum miserrimus seruus, & a gratia veri liberatoris alienus? nam si hæc apud deos agerentur bonos, plus ibi vtique valeret beneficus purgator animæ, quam maleuolus impeditor. aut si diis iustis homo, pro quo agebatur, purgatione videbatur indignus, non vtique ab inuido territi, nec, sicut ipse dicit, per metum valentioris numinis impediti, sed iudicio libero negare debuerunt*; & paullo post: *O theurgia præclara! O animæ prædicanda purgatio! vbi plus imperat immunda inuidentia, quam impetrat pura beneficentia: immo vero malignorum spirituum cauenda & detestanda fallacia, & salutaris audienda doctrina. quod enim, qui has sordidas purgationes sacrilegis ritibus operantur, quasdam mirabiliter pulcras, sicut iste commemorat, vel angelorum imagines, vel deorum tanquam purgato spiritu vident; si tamen vel tale aliquid vident, illud est, quod apostolus dicit*, quoniam satanas transfigurat se velut angelum lucis. *eius enim sunt ista phantasmata, qui miseras animas multorum falsorumque deorum fallacibus sacris cupiens irretire, & a vero dei cultu, quo solo mundantur & sanantur, auertere.* erant omnino, qui se ipsos diuino adflatu incitatos esse credebant eo facilius, quo maior fuit animæ facultas, quæ rerum imagines recipit, eaque adhuc cum indole melancholica coniuncta est, quamuis a studio tales diuinos motus simulandi ac fraudem quamdam suscipiendi, essent alieni. qui prout in paganis hominibus extiterunt; ita nec defuerunt, qui per varias

rias rationes adtribuerunt sibi instinctus diuinos, non ex animo, sed simulate, cuiusmodi fucum fecisse & hanc fallaciarum artem exercuisse nonnullos iam sua ætate, testatur PLATO. [1] sic multi apud paganos legumlatores, vt legibus diuinam auctoritatem adiicerent, simularunt deorum consuetudinem, vti de Numa Pompilio [2] præcipue notum est, id quod etiam adeo inualuerat, vt DIODORVS *Siculus* [3] non dubitauerit, præcipuis legum conditoribus huiusmodi προσποιηθῆναι siue *simulationem* adtribuere. apud AVGVSTINVM [4] vero extat hoc VARRONIS effatum: *vtile esse ciuitatibus, vt se viri fortes, etiamsi falsum sit, ex diis genitos esse credant, vt eo modo animus humanus, velut diuinæ stirpis fiduciam gerens res magnas adgrediendas præsumat audacius, agat vehementius, & ob hoc impleat ipsa securitate felicius.*

§. XVIII. Non ardua ac difficilis res est, talem malitiam ac fraudem, qua instinctus diuinos simularunt, in multis sophistis obseruare, quorum summa cogitationum & studiorum, quibus ducebantur, in eo posita erat, vt vix mediocriter docti, scientiarum autem opinione tumentes more circumforaneorum hominum agerent, & vt amplissimam nominis famam sibi adquirerent, per fraudes aliorum captarent adplausus. quapropter varias adceperunt adpellationes, quibus animus ipsorum ad huiusmodi prauitatem maxime procliuis indicatur, siquidem dicti sunt ΔΕΙΝΟΙ

1 *lib. II. de republ.* 2 *vid. LIVIVM lib. I c. 1. PLVTARCHVM vit. Num. VALER. MAXIM. lib. I. c. 2.*
3 *bibliothec. histor. lib. II. c. 94.* 4 *de C. D. lib. III. c. 4.*

ἐήτο-

ῥήτορες, vt teſtatur PHILOSTRATVS, [1] quando ſcribit: καλοῦσι δ' οὖν δεινοὺς ῥήτορας, τοὺς ἱκανῶς μὲν συνιέντας, ἱκανῶς δ' ἑρμηνεύοντας, *verſutia itaque terribiles oratores vocant, inuentione præſtantes & elocutione qui fuerint*; qui autem, vt exiſtimationi ſophiſtarum proſpiciat, addit: οὐκ εὔφημον ἐπωνυμίαν τιθέμενοι τῷ πλεονεκτήματι, *parum honeſtum nomen ſtatuentes virtuti*: etiam de ſophiſta ANTIPHONTE ſcribit: καθάπτεται δ' ἡ κωμῳδία τοῦ Ἀντιφῶντος, ὡς δεινοῦ τὰ δικανικὰ, *Antiphontem autem comœdia quoque arrodit, quod in forenſibus rebus verſutia eſſet terribilis*, quod & THVCYDIDES [2] obſeruat. * porro adpellati ſunt ΓΟΗΤΕΣ, *præſtigiarum auctores*, vti DEMOSTHENES dixit AESCHINEM δεινὸν καὶ γόητα καὶ σοφιστὴν, & LVCIANVS [3] commemorat ῥήτορα πανοῦργον ἐν τοῖς λόγοις, & paullo poſt dicit: ὁρᾶτε μὴ οὐ φιλοσοφίαν οὗτός γε, ἀλλὰ γόητας ἄνδρας ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ ὀνόματι πολλὰ καὶ μιαρὰ πράττοντας, ἠγόρευε κακῶς. *videte ne, non philoſophiam hic maledictis inſectatus ſit, ſed præſtigiatores viros, ſub noſtro nomine multa & fœda perpetrantes*; item ΑΠΑΤΗΛΟΙ, ἀπατεῶνες, *deceptores*, hinc HESYCHIVS σοφιστὴς, ἀπατεὼν, διδάσκαλος, πανοῦργος, vt de aliis hiſce nominibus taceamus, quæ collegit & illuſtrauit LVDOVICVS CRESOLLIVS. ** [4] prout autem ſophiſtæ diligenter fraudes & fallacias exercebant, ſic quoque eodem vitio, quod ad enthuſiaſmum pertinet, ſeſe polluerunt, quam in rem exemplum POLEMONIS

1 *lib. I. n. 15. §. 2. de vitis ſophiſtarum.* 2 *lib. VIII p. 600.* 3 *Piſcator. p. 394. & 398. tom. I. opp.* 4 *theatr. rhetor. lib. I. cap. 13.*

obſer-

obseruamus, de quo dicit PHILOSTRATVS: [1] ὑπέρφρων γὰρ δή τι οὕτως ὁ Πολέμων, ὡς πόλεσι μὲν ἀπὸ τοῦ προὔχοντος, δυνασταῖς δὲ ἀπὸ τοῦ μὴ ὑφειμένου, θεοῖς δὲ ἀπὸ τοῦ ἴσου διαλέγεσθαι, *nempe adeo elato animo erat Polemon, vt cum ciuitatibus tanquam superior, cum principibus, vt nequaquam inferior, cum diis vt aequalis conuersaretur.* qui & paullo post tradit, quod quum ipsi aegrotanti adparuisset AESCVLAPIVS, ac vt frigido potu abstineret, monuisset, Polemon dixerit: βέλτιστε, εἰ δὲ βοῦν ἐθεράπευες; *quid, optime, faceres, si bos tibi curandus esset?* qui familiaris sermo ad deum, qualis creditus est Aesculapius, τὸ μεγαλόγνωμον viri huius satis ac super probat. at vero quum adhuc ex iis, quae de sophistae huius actione disseruimus, sit apertum, ipsum vindicasse sibi adflatus diuinos, haud obscure aliquis subinde potest colligere, quod haec omnia plena fallaciarum simulauerit.

* voces δεινὸς & δεινότης saepe in bonam partem sumuntur, vt δεινότης significet facultatem dicendi, eloquentiam apud ISOCRATEM, THVCYDIDEM; & δεινὸς idem sit ac peritus, prudens, magnus, vti PROTAGORAS dicitur a PLATONE σοφὸς καὶ δεινὸς ἀνὴρ, ob eloquentiam. sed & mala significatio vsitata est. ALEXANDER *magnus* DEMOSTHENEM vocauit δεινὸν ῥήτορα καὶ γόητα apud DIONEM CHRYSOSTOMVM orat. II. hinc & HESYCHIVS δεινὸν interpretatur per ἐστραμμένον καὶ πανοῦργον.

** variae sunt aetates sophistarum, quorum & fortuna fuit varia. floruerunt illi magna auctoritate, ac arti, quam profitebantur, sum-

1 *de vitiis sophistar. lib. I. n. 25. §. 4.*

ma habita est dignitas. sed quum omnia referrent ad quæstum & ostentationem, cognitionem philosophiæ verioris disiungerent a ratione dicendi, elati regio quasi spiritu de quocunque argumento disserere sibi sumerent, id princeps in arte sua ponerent, quo modo caussa inferior & iniusta fieri posset superior, & quæ alia illorum vitia erant; hæc omnino rectos sapientiæ æstimatores ad indignationem & odium erga sophistas commoverunt. quapropter non est, quod superiores adpellationes miremur.

§. XVIIII. Grauis, licet inanis sophistarum arrogantia effecit, vt huiusmodi fraudes susciperent. QVINCTILIANVS [1] sophistam nominat *tumidum ac sui iactantem & ambitiosum institorem eloquentiæ*; & PLVTARCHVS: [2] οἱ ῥητορικοὶ σοφισαὶ, τὸ θείως καὶ τὸ δαιμονίως καὶ τὸ μεγάλως ἐν ταῖς ἐπιδείξεσι προσδεχόμενοι, καὶ τὸ μετρίως καὶ τὸ ἀνθρωπίνως προσαπολλύουσι, *oratores & sophistæ dum declamantes patiuntur sibi adclamari diuinitus, moderatorum & humanorum laudem amittunt.* quapropter proprio veluti nomine adpellantur ἀλαζόνες apud CLEMENTEM *Alexandrinum*, GREGORIVM NAZIANZENVM, PLATONEM, LVCIANVM aliosque, & PHILOSTRATVS [3] de HIPPODROMO dicit: παραλαβὼν τὴν τέχνην φίλαυτόν τε καὶ ἀλαζόνα, *artem amplexus cum inordinato sui amore fastuque coniunctissimam*; prout quoque ἀλαζὼν interdum ponitur pro sophista,

1 *institut. orator. lib. XI. cap. I.* 2 *de sui laude pag. 543. tom. II. opp.* 3 *de vitis sophistarum. lib. II. num. 27. §. 3.*

vide

vide LVDOVICVM GRESOLLIVM.[1] ita gloriæ ſtudioſi erant ſophiſtæ, vt χολὴν non continerent, ſi plauſus non ſequeretur audientium, quos ideo EPICTETVS apud ARRIANVM[2] dicit *χάσκειν περὶ τὰς ἐπαινέσοντας, laudantium vocibus inhiare*; THEMISTIVS[3] autem vocat *ἄνδρας ἐπαίνυς θηρεύοντας, homines, qui laudes venentur*; & GREGORIVS NAZIANZENVS[4] *οἱ σοφιςαί*, inquit, *τῶν δημοσίων θηρευταὶ κρότων, ſophiſtæ populares plauſus ſtudio inflammato venantur*, nec non illos TERTVLLIANVS & HIERONYMVS adpellant *animalia gloriæ & popularis auræ vilia mancipia.* quo incredibili gloriæ ſtudio quum ducerentur, id vnice & dies & noctes cogitabant, quibus mediis cupiditati ſatisfacere poſſent, in quibus & hoc omnino princeps erat, quod adflatus cæleſtes ſimularunt ſeque diuinitus incitatos iactarunt magnifice. nec fuit difficile, aliquid tale multitudini perſuadere, quum & in ingenio rudis eſſet, & in mente ſtudiis prauorum adfectuum traheretur, qua populi indole ſibi omnino diuinam auctoritatem facile poterant conciliare. quo maior enim eſt hominum ſtultitia, eo feliciori fruuntur ſucceſſu homines circumforanei, ac famam exiſtimationemque efficere poſſunt auctiorem, id quod verboſius exponemus de cauſſis nunc diſputaturi, cur alii veteres ſophiſtas atque oratores crediderint, inſtinctu diuino eſſe incitatos.

§. XX. Hactenus igitur de enthuſiaſmo, quem ipſi ſophiſtæ ſibi adtribuerunt *modo* ex

1 *theatr. rhetor. lib. V. c. 1. 2. & lib. I. c. 12.* 2 *lib. III. c. 11.* 3 *orat. I.* 4 *orat. XXVII.*

animo per creditum cum dæmonibus commercium, quamuis re ipſa ſit falſus atque aut ex cauſſis naturalibus tantum, aut ſimul a vi quadam mali dæmonis profectus; *modo* ſimulate, vt aliis facerent fucum ac ſummam auctoritatem ſibi conciliarent. ſed tamen obſeruauimus quoque, quod & alii, audientes quippe ſermones ſophiſtarum atque oratorum, adflatus diuinos ipſorum ſibi perſuaſerint, qua de re non ſolum appellationes, quibus illos ornaverunt, atque adclamandi formulæ; ſed exempla etiam teſtantur, in quam perſuaſionem eiusdemque fundamentum inquirere accuratius, muneris noſtri eſſe ducimus. quæ vt exponamus diſtincte ac perſpicue, non ab re erit, breuiter de vi oratoria diſſerere, per quam multos in opinionem de inſtinctu cæleſti deductos eſſe exiſtimamus, quibus expoſitis rem ipſam ex antiquis ſophiſtarum monimentis illuſtrare elaborabimus. vis iſta oratoria modo ſua natura, modo quatenus in animis hominum exerceatur, poteſt conſiderari. priori modo pendet cum ab ipſo oratore, cuius actio magnum pondus ſermoni adiicere poteſt, tum ab orationis indole, quæ iterum pertinet partim ad intellectum, qui modo per veritatis argumenta ad illius cognitionem ducitur; modo per noua, inuſitata atque incognita adficitur admiratione; partim ad voluntatem, quæ nunc per ſuauitatem, nunc per grauitatem pro diuerſitate adfectuum commouetur. ea quæ orator præſtat in cognoſcenda veritate, habet communia cum philoſopho; admirationem autem ac commotionem mentis excitare, proprium ipſius munus eſt, quod præcipue in tan-

ta

ta peruersitate hominum necessarium. posteriori autem ratione, quum ipsa oratoria vis debeat exerceri erga mortalium animos, obseruandum est discrimen auditorum, quorum ratione ingeniorum & adfectuum magna est diuersitas, vt quo magis oratio ad ipsorum indolem est composita, eo maior ipsius vis sese prodat. quam ob rem interdum postulat prudentia oratoris, si eloquentiam suam ad vsum transferre velit ciuilem, etiam rationes ad cupiditates hominum adcommodatas adhibere, vt facilius se in ipsorum adfectus insinuare, atque ad optatum peruenire possit finem. TITVS CASTRICIVS dicit apud GELLIVM:[1] *aliter censor loqui debet, aliter rhetor. rhetori concessum est, sententiis vti falsis, audacibus, subdolis, captiosis, si modo verisimiles sunt & possunt ad mouendos hominum animos qualicunque astu irrepere*; in quibus verbis quædam duriora adparent, quæ in vsu sunt mitiganda. QVINCTILIANVS[2] autem scribit: *nobis ad aliorum iudicia componenda est oratio & sæpius apud omnino imperitos atque aliarum certe ignaros litterarum loquendum est: quos nisi & delectatione allicimus & viribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus, ipsa quæ iusta ac vera sunt, tenere non possumus. locuples & speciosa vult esse eloquentia, quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis & crebris & in vnam prope formam cadentibus concisa, & contemtum ex humilitate & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit.* atqui hæc, quæ disputauimus,

1 *noct. Attic. lib. I. c. 6.* 2 *instit. orat. lib. V. c. 14.*

facile ad ſophiſtas ac præſens argumentum, vnde aliorum perſuaſio de adflatu diuino oratorum ſit orta? poſſunt adplicari. ſophiſtæ quippe id agebant vnice, vt audientium ingenia admiratione, animos vero delectatione & vehementiori motu adficerent, ac pro ſua calliditate, qua propriæ tantum vtilitati conſulebant, omnia ad ipſorum indolem adcommodarent. ſic ipſorum orationes magnam habebant vim, etiam ad opinionem de cæleſti inſtinctu excitandam.

§. XXI. Sed diſtincte hæc ex hiſtoriarum monimentis ſunt illuſtranda. primum igitur ſophiſtæ elaborarunt, in audientium animis efficere admirationem, quam in rem varia media adhibebant, ſiue rationem, qua declamarunt, ſiue ipſorum ſermonum indolem reſpiciamus. in priori momento orationibus ex tempore recitandis ampliſſimam dederunt operam, hocque modo, quum celeres & acutos ingeniorum motus ad excogitandum atque explicandum; vberes quoque & copioſos ad ornandum proderent, facile audientibus adtulerunt admirationem. ſic ſophiſta LOLLIANVS ἐσχεδίαζε κατὰ τὸν Ἰσαῖον, οὗ δὴ καὶ ἠκροάσατο, *ex tempore dicebat iuxta Iſæi indolem, cuius certe auditor etiam extitit*, teſte PHILOSTRATO;[1] ſic POLEMON laudatur propter τὴν γλῶτταν αὐτοσχέδιον καὶ τὴν γνώμην, *quod ex tempore aliquid & inuenire & dicere potuerit*;[2] ſic ANTIOCHVS τὰς μελέτας αὐτοσχεδίους ἐποιεῖτο, *ex tempore declamabat*;[3] ſic QVADRATVS, qui præconſu-

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 23. §. 2.* 2 *ibid. lib. I. n. 25. §. 6.* 3 *ibid. lib. II. n. 4. §. 2.*

latum

latum Asiæ gessisse legitur apud ARISTIDEM, [1] qui & illum diserte adpellat ῥήτορα, vt obseruauit VALESIVS, [2] fuit αὐτοσχεδιάζων τὰς θετικὰς ὑποθέσεις, *locos* quippe *communes*, [3] ex philosophia depromptos, de virtutibus, vitiis, exilio, paupertate, quod apud antiquos ad augendam eloquentiam genus erat exercitationis, vti refert QVINCTILIANVS. [4] ex latinis quoque commemorantur, qui laudem subitæ ac fortuitæ orationis sibi adquisiuerunt. de ISAEO, cuius fama eloquentiæ magna Romæ erat, antequam ipse eo ex Asia, vt putatur, veniret, scribit PLINIVS: [5] *summa est facultas, copia, vbertas, dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit*; cuius facundiam IVVENALIS quoque his verbis [6] laudavit:

sermo
promptus & Isæo torrentior;

quæ vetus scholiastes de hoc Isæo interpretatur. quis auctor sit talis promtæ orationis? de eo adhuc disputatur, siquidem laudem hanc alii vindicant AESCHINI, alii PERICLI, a quo σχεδίων δὲ πηγὰς λόγων εὑρῆναί φασιν, *extemporalis orationis fontes manasse nonnulli dicunt*, quod tradit PHILOSTRATVS, [7] qui & paucis interiectis addit, quosdam existimare, τὸ σχεδιάζειν τοῦ Αἰσχίνου εὕρημα, sed neutrum veritati est consentaneum. namque quod ad PERICLEM adtinet, sententiæ huic refragatur PLVTARCHVS, qui de eo: [8] ὁ Πε-

1 *orat. sacra IV. p. 597.* 2 *ad Euseb. p. 71.* 3 *Philostrat. lib. II. n. 7. de vit. sophistar.* 4 *lib. II. c. 1. institut. orat.* 5 *lib II. epist. 3.* 6 *satyr. III. v. 74.* 7 *proœm. de vit. sophist.* 8 *de educandis liberis p. 6. t. II. opp.*

ϱικλῆς καλȣ́μενος ὑπὸ τȣ͂ δήμȣ, πολλάκις ȣ̓χ ὑπήκȣσε λέγων ἀσύντακτος εἶναι, etiam alio loco [1] confirmat, DEMOSTHENEM in PERICLE probasse atque imitatum esse τὸ μὴ ταχέως, μηδὲ περὶ παντὸς ἐκ τȣ͂ παριςαμένȣ λέγειν. nec de AESCHINE, veluti auctore huiusmodi dicendi rationis quidquam commemoratum legimus, quamuis apud PHOTIVM [2] dicatur πρῶτος τὰ πλάσματα καὶ τὰς μελέτας συνθεῖναι. sunt quoque, qui ANAXIMENEM *Lampsacenum* hanc orationis formam inuenisse dicunt, PAVSANIAS [3] quippe, qui dicit: ȣ̓ μὴν ȣ̓δὲ εἰπεῖν τις αὐτοσχεδίως Ἀναξιμένȣς πρότερος ἐςὶν εὑρηκώς, *ante Anaximenem quidem nemo subita oratione conatus est dicere*, & qui ipsum sequitur SVIDAS. [4] * nec non alii verius existimant, GORGIAM hac in re fuisse principem, vt obseruat PHILOSTRATVS, [5] quod primus in Atheniensium theatro ausus fuerit dicere: προβάλλετε, ** *proiicite*, hacque voce significauerit, se scire omnia, ac de quocunque argumento promte posse differere. idem testatur PLATO, [6] & QVINCTILIANVS: [7] *Gorgias quoque summæ senectutis id quærere auditores, de quo quisque vellet, iubebat*; CICERO: [8] *quorum e numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuentu poscere quæstionem, id est iubet dicere, qua de re quis vellet audire.*

* huic ANAXIMENI tribuunt nonnulli rhetoricam ad Alexandrum, quæ legitur inter Aristotelis scripta. confer MEVRSIVM

1 *vit. Demosthenis.* 2 *codic. LXI.* 3 *Eliac. poster. siue lib. VI. p. 496.* 4 *in* Ἀναξ. 5 *proœm. de vit. sophist.* 6 *in Gorgia.* 7 *instit. orat. lib. XII. c. II.* 8. *de fin. bonor. & mal. lib. II. c. 1.*

biblioth.

biblioth. p. 1218. MENAGIVM ad Laertium lib. VI. segm. 57. FABRICIVM bibl. græc. lib. II. c. 23. §. 9.

** ſic moris erat apud ſophiſtas, vt dicerent προβάλλετε, qua voce in hoc negotio vſus eſt PLVTARCHVS de audiendis poet. ὅταν δὲ τοὺς ἀκούοντας ὁ λέγων ἐρωτᾶν καὶ προβάλλειν κελεύσῃ, *vbi vero is, qui dicit, auditores quærere & ponere, de quo diſputetur, iuſſerit.* CICERO vſurpat vocem *ponere*, quando lib. I. cap. 4. Tuſculan. quæſtion. dicit: *ponere iubebam, de quo quis audire vellet: ad id aut ſedens aut ambulans diſputabam.*

§. XXII. Si hiſce exercitationibus modus quidam adhibetur, vtile eſt, etiam ſubito dicere, atque audientibus præter admirationem magnam interdum adfert voluptatem. hinc AVCTOR de cauſſis corruptæ eloquentiæ: [1] *ſed extemporalis audaciæ atque ipſius temeritatis vel præcipua iucunditas eſt. nam in ingenio quoque, ſicut in agro, quanquam alia diu ſervantur atque elaborentur, gratiora tamen, quæ ſua ſponte naſcuntur.* quamuis vtilius adhuc ſit, bene excogitatam & cum cura ſtudioue compoſitam adferre orationem, vti iudicat CICERO: [2] *quam ob rem in iſtis ipſis exercitationibus, etſi vtile eſt, etiam ſubito dicere, tamen illud vtilius, ſumto ſpatio ad cogitandum atque accuratius dicere.* ſed vero multi ſophiſtæ inani gloriæ ſtudio capti, hac in re maiori temeritati atque audaciæ, quam par erat, ſeſe tradebant, præcipue quum de quacunque re non ſolum promte & ſubito, ſed etiam in vtramque partem dicere ſibi ſu-

1 *cap. 6. §. 8.* 2 *de orator. lib. I.*

merent, quo factum est, vt talis differendi modus rectis eloquentiæ magistris atque auctoribus fuerit odiosus. CICERO [1] quum commemorasset exemplum GORGIAE, addit: *audax negotium; dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset*; QVINCTILIANVS adpellat hanc exercitationem *extemporalem garrulitatem & circulatoriæ vere iactationis* esse adfirmat; PLVTARCHVS [2] vero: οἱ δ' αὐτοσχέδιοι τῶν λόγων πολλῆς εὐχερείας καὶ ῥᾳδιουργίας εἰσὶ πλήρεις, *orationes ex tempore habitæ plenæ sunt multæ leuitatis & vanitatis*: PETRONIVS: [3] *ingens scholasticorum turba in porticum venit, vt adparebat, ab extemporali declamatione nescio cuius, qui Agamemnonis suasoriam exceperat.* *

* exemplum theologi cuiusdam in ordinem Franciscanorum adscripti, qui præstitit eloquentia subita, commemorat ERASMVS lib. XV. epist 14. *rogatus a me in familiari colloquio, quibus modis præpararet animum suum iturus ad concionandum? respondit, se solitum in manus sumere Paullum & in eius lectione tam diu commorari, donec sentiret incalescere pectus. illic hærebat addens igneas ad deum preces, donec admoneretur, esse tempus incipiendi. nonnunquam septies concionabatur vna die, nec vnquam ei deerat sermonis eruditi copia, quoties de Christo loquendum erat.* cuius exempli etiam mentionem habent MORHOFIVS polyhist. litter. lib. I. c. 12. §. 11. PASCHIVS de inuentis nouantiquis cap. II. §. 22. p. 79. HANSCHIVS de enthusiasmo Platonico sect.

1 *de finib. bon. & mal. lib. 2. c. 1.* 2 *de educandis liberis.* 3 *satir. cap. 6.*

II. § 14

II. §. 14. adde CRENIVM animaduerſion. phil. & hiſtoric part. VII. c. 3. §. 8. p. 179. ſeqq. bene adhuc PETRVS BVRMANNVS ad Petronium p. 28. de hominibus, quibus ſcriptione occupatis omnia leuia videntur, iudicat: *quare ineptos illos oratores & poetas merito ridemus, qui cacatis ſuis chartis adſcribunt temporis ſpatium, intra quod euomuerunt ſcripta, vel loca minus apta ſtudiis deſignant, & ſe vel inter equitandum, vel nauigandum, vel aliis occupatos negotiis effutiiſſe ſua ſtatim moritura verba iactant.*

§. XXIII. Atqui hoc primum fuit, per quod ſophiſtæ audientibus admirationem mouerunt, cuius excitandæ quum maxime eſſent ſtudioſi, alia adhuc media in orationum inventione & elocutione adhibuerunt, quibus hanc vim effici poſſe exiſtimarunt. quod ad inuentionem adtinet, in eo omne ſtudium omnemque operam poſuerunt, vti adferrent καινὰ, παράδοξα & τέρατα. primum elaborabant vehementer, vt dicerent noua, & eiuſmodi res, de quibus nemo ante diſſeruerit, aut quæ ſaltem non adeo fuerint cognitæ: hinc ISOCRATES [1] adfirmat, illos περὶ τούτων ζηλεῖν λέγειν, περὶ ὧν μηδεὶς πρότερον εἴρηκεν, *de rebus a nemine prius tractatis dicere inſtituiſſe*, de quo etiam teſtimonium exhibet IVLIANVS. [2] deinde ſophiſtis ſolemnis ac propria fuit παραδοξολογία, de quibus iam nominatus ISOCRATES [3] obſeruat, quod inprimis de eo fuerint ſolliciti, quomodo ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον *argumentum abſurdum & admira-*

[1] *panegyric.* [2] *orat. I. p. 2. opp.* [3] *princ. laudat. Helen. pag. 401. opp.*

bile

bile pertractarent. id quod etiam PHILOSTRATVS in variis sophistis speciatim notat, GORGIA quippe, qui ὁρμῆς τοῖς σοφισαῖς ἦρξε καὶ παραδοξολογίας, *contentionis in oratione sophistis auctor extitit & admirabilis dicendi generis*; [1] & NICETE, de quo tradit: τὰς ἐννοίας ἰδίας τε καὶ παραδόξους ἐκδίδωσιν, ὥσπερ οἱ βακχεῖοι θύρσοι τὸ μέλι, καὶ τοὺς ἑσμοὺς τοῦ γάλακτος, *sententias proprias & admirabiles edit, non secus atque mel Bacchii thyrsi lactisque copiam.* [2] tertium proferebant τέρατα, vnde LIBANIVS [3] hos oratores diserte vocat σοφιςὰς τερατολόγους, confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [4]

§. XXIIII. Nec solum hæc in inuentione, sed elocutione quoque sunt consectati. namque primum nouas rerum adpellationes nouasque voces confingebant, quo quum haud facile intelligerentur sophistæ, promiscua multitudo vertebatur in admirationem. LVCIANVS [5] per irrisionem dicit: ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὸς ποίει καινὰ καὶ ἀλλόκοτα ὀνόματα, καὶ ὀνοματοθέτει. τὸν μὲν ἑρμηνεῦσαι δεινὸν εὔλεξιν καλῶν, τὸν συνετὸν σοφόνουν. τὸν ὀρχηςὴν δὲ χειρίσοφον, *nonnunquam etiam tu noua finge & monstrosa vocabula*: vt interpretandi peritum εὔλεξιν, & honestorum prudentem σοφόνουν, saltatorem autem χειρίσοφον. sic PHOTIVS [6] de SOPHRONIO patriarcha testatur, quod pie quidem, sed nimis quam sophistice dicat: ἐννεωτερίζει, inquit, πανταχοῦ ῥήμασι, *nouis ver-*

1 *de vit. sophist. lib. I. n. 9. §. 1.* 2 *lib. I. n. 19 §. 1. de vit. sophistar.* 3 *declamat. XXXVII.* 4 *theatr. rhetor. lib. I. c. 15. lib. III. c. 22.* 5 *rhetor. precept. p. 319. tom. II. opp.* 6 *codic. CCXXXI.*

bis

bis iuueniliter exſultabat; ſicque DEMADES, ſophiſta puberes adpellauit ἔαρ τȣ͂ δήμȣ, *ver populi*; muros ἐσθῆτα τῆς πόλεος, *paludamentum ciuitatis*; & tibicinem κοινὸν Ἀθηναίων ἀλέκτορα, *publicum Athenienſium gallum*, auctore ATHENAEO.[1] qui DEMADES quamuis voces vſitatas adhibuerit, ſignificationes tamen earumque compoſitiones pro ſua libidine finxit, adeoque quum natura vocum vi ſua ſignificandi inprimis abſoluitur, idem omnino commiſit vitium. ex hoc ſtudio nouarum adpellationum multa alia inepta atque incommoda conſequebantur, quapropter valde illos ridet LVCIANVS,[2] & recte monet, hæc noua fugienda eſſe, quippe quæ & caſtitati & perſpicuitati, primis eloquentiæ virtutibus repugnent. quin etiam tales dictiones ſæpius aut errores aut diſſidia parere poſſunt, vti bene AVGVSTINVS[3] iudicauit: *nobis ad certam regulam loqui fas eſt, ne verborum licentia etiam de rebus, quæ his ſignificantur, impiam gignat opinionem*: conf. GEORG. NICOL. KRIEGK.*[4] ſed vero ab vno vitio, vt fit plerumque, delabebantur in eloquentia ſophiſtæ in aliud, æque ineptum; & prout in inuentione ac ſententiis παράδοξα proponere elaborabant; ſic eodem ſtudio in elocutione ac verbis ducebantur, cuius exempla clara habentur apud ſcriptores. PHILOSTRATVS enim de CRITIA dicit:[5] καὶ τὸ παραδόξως μὲν ἐνθυμηθῆναι, παραδόξως δ' ἀπαγγεῖλαι, Κριτίȣ ἀγών, *in admirabili item, tam in*

1 *de Deipno ſophiſt. lib. II. p. 44. lib III. p. 99.* 2 *lexiphan. p. 836. tom. I. opp.* 3 *de ciuit. Dei lib. II. p. 48.* 4 *de ſophiſt. eloquentia §. 36. ſqq.* 5 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 16. §. 4.*

ſenten-

ſententiis, quam in elocutione exercitatiſſimus Critias eſt; quo & ſpectat παραδοξολογίᾳ NICETAE, quod dixerit, naui inſulam eſſe alligandam, quum alias alligetur nauis ad inſulam. hinc etiam quum adoleſcens quidam dictum hoc Nicetæ laudaret, ſophiſta ISAEVS καταγελάσας πλατὺ, *effuſe ridens* dixit: ἀνόητε, καὶ πῶς ἀναχθήσῃ, *ſtulte, quonam modo renauigabis?* aut vt rectius legit GOTTFRIED OLEARIVS: καὶ πῶς ἀναδήσῃ, *quomodo inſulam naui alligabis?* [1] tandem adhibuerunt quoque monſtra & portenta verborum. A. GELLIVS [2] mentionem facit duorum oratorum, quorum alter, *quum dicere vellet inopia quendam miſeroque victu viuere & furfureum panem eſitare vinumque eructum & fœtidum potare, hic*, dixerit, *eques romanus apludam edit & floces bibit*; adeoque vſurpauerit duas priſcas voces, quæ omnibus fere erant incognitæ. alter vero quum aduerſarius cauſſam differri poſtularet, in hæc verba eruperit: *rogo prætor, ſubueni, ſuccurre: quonam vsque nos* BOVINATOR *hic demoratur*, atque ter quaterque magna voce clamauerit: BOVINATOR *eſt*, quod nomen ſignificans hominem malitioſum deprehendebatur apud LVCILIVM. cuiuſmodi portenta etiam notat SENECA [3] in rhetore MVSA, qui longisſime a communi dicendi ratione ſeſe disiungebat.

* neceſſe interdum eſt, noua recipere vocabula, vt pluribus demonſtrauimus hiſtoria critica latinæ linguæ cap. XIII. §. 9. p. 501. ſeqq.

1 *de vit. ſophiſt. lib. I. num. 20. §* 2. 2 *noct. Attic. lib. XI. cap. 7.* 3 *præf. lib. V. controuerſ.*

vbi

vbi etiam p. 507. not. auctores huc spectantes collegimus, quibus iam addimus IO. IENSIVM, qui ferculo litter. p II ita scribit: *nulla lingua ab vllo extraneo purissime vsurpatur, nisi ab homine vnice se studio cultuique linguae alicuius extraneae tradente; sed nec ab eo quidem purissime, vbi in rebus suae patriae, suae nationi, suis sacris ac religioni propriis peregrina lingua enarrandis versatur. quis exempli gratia Batauus gallice res singulas Batauicas ita efferat, vt numquam cogatur Batauice in lingua Gallica loqui; cuique linguae suus genius, & in qualibet natione sunt multa, quae apud alias nationes vel prorsus non, vel aliter comperiuntur. tum quia vocabula desunt, vbi res desunt (scilicet vocabula sunt inuenta rebus exprimendis; ergo vbi res aliqua ignoratur, vel in vsu non est, etiam nulla ibi vox isti rei exprimendae apta reperitur, nec desideratur) necessum est, vt ad res alienas ab ea lingua, qua vtaris, exprimendas, vel fingas noua vocabula, vel nonnihil istius linguae vocabula detorqueas & accommodes, atque ita qualicunque modo id, quod velis, declares.* sed tamen decet, haud maiori, quam par est, vti licentia, contra quod grauiter peccarunt sophistae. nam vocum auctoritas pendet ab vsu, qui non vnius, sed saltem plurium eorumque politorum esse debet. auctoritate autem nititur significatio, quae haud firma ac perspicua esse potest, nisi per definitum vsum confirmata, vt adeo nouae voces, quibus aliquis pro sua voluntate vtitur, omnem sermonis finem, quo aliis cogitationes declarare debemus, perturbent atque euertant.

§. XXV. Haec de priori momento, quod veteres sophistae atque oratores magna studia in

in eo posuerunt, vt partim per subitam declamandi rationem; partim singularem orationum earumque inuentionis atque elocutionis formam auditores deducerent in admirationem. quæ vt spectabant ad intellectum; ita voluntatem quoque ac mentem vi sua occupare eamque cum delectare, tum vehementiori motu adficere elaborabant, de qua re magnam curam ac diligentiam non solum in inuentione ac sententiis, sed & elocutione ac verbis adhibebant. dixerunt enim de rebus, quæ auditoribus pro ipsorum indole placebant, ac eiusmodi orationem, cui magnam inesse suauitatem existimabant, sæpius adtulerunt. multi profecto nihil habebant antiquius, quam floridum dicendi genus sequi, ac suauia eligere verba, quamuis haud vbique decus obseruarent, vnde re ipsa omnem gratiam amittebant orationes. quo nomine LVCIANVS [1] adpellat has voces ῥήματα πάνυ ἑταιρικά, *verba per quam meretricia*, ex quibus existeret oratio fracta quidem, cuius tamen suauitas titillaret sensus atque ad animos adflueret; & alibi [2] talem oratorem dicit μύρων ἀποπνέοντα, *vnguenta spirantem.* QVINCTILIANVS [3] autem: *quapropter eloquentiam licet hanc (dicam enim vt sentio) libidinosam resupina voluptate auditoria probent, nullam esse existimabo, quæ ne minimum quidem in se iudicium masculini incorrupti, ne dicam grauis & sancti viri ostendet.* * namque pro sua tantum libidine colligebant veneres, ac fingebant sibi sæpe venustatem, quæ veri

1 *piscat. p. 396. tom. I. opp.* 2 *rhetor. precept. p. 315. t. II. opp.*
3 *institut. orator. lib. V. cap. 12.*

ac

ac recti cultoribus non suauis ac iucunda; sed ingrata & molesta erat; nec rebus hisce retinebant modum adeoque per nimium aures atque animos audientium offendebant. sic vtebantur poeticis dictionibus, vt per suauem earum tinnitum efficerent delectationem, ad cuiusmodi dicendi formam inprimis se conuertit GORGIAS, vt testatur DIONYSIVS *Halicarnasseus*: [1] κατέφευγε εἰς τὴν ποιητικὴν φράσιν, μεταβολαῖς τε πολλαῖς χρώμενος, & ARISTOTELES [2] dicit: ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἷον ἡ Γοργίου, qui etiam [3] exempla adfert ποιητικῶν ὀνομάτων ex GORGIA, qualia πτωχόμουσος κόλαξ, item χλωρὰ καὶ ἔναιμα τὰ πράγματα & alia, cuiusmodi & SOCRATES [4] commemorat. quumue cultores vocum poeticarum multis essent grati, vt testatur ARISTOTELES, [5] quod sua ætate tales homines sint existimati διαλέγεσθαι κάλλιστα, & alii exemplum GORGIAE sunt secuti, ex quibus præcipue clarus est ANTIPHON, cuius orationes plenæ fuerunt dictionum poeticarum. [6] quo stilo perperam sane vtebantur in oratione soluta, inprimis durioribus translationibus, quæ poetarum ingenia interdum maxime delectant; orationi autem nullum adferunt decus. hinc recte dicit ARISTOTELES: [7] ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστὶ, *alia orationis, alia poësis elocutio est.*

* est præstantissima ornati sermonis virtus χαριεντισμός, quæ adpellatio deprehenditur apud DIONYSIVM Halicarnasseum in Isæo p. III.

1 *iudicio de Lysia.* 2 *rhetor. lib. III. cap. 1.* 3 *ibid. c. 3.*
4 *apud Xenophontem in conuiu.* 5 *lib. III. cap. I. rhetor.*
6 *HERMOGENES de formis lib. II. p. 80.* 7 *cit. loc.*

Ee &Iso-

& Isocrate p. 99. ac HERMOGENEM περὶ ἰδεῶν seu de *formis oratoriis* lib. II. cap. 5. significat eam orationis rationem, qua est elegans, venusta, nitida, mollis, delicata. hæc enim vox oritur ἀπὸ τῶν χαρίτων, χάρις autem apud græcos etiam significat quidquid in oratione vel quacunque re leporis, elegantiæ ac venustatis est. quamuis hæc forma communis sit tribus dicendi generibus, sublimi, medio atque humili; maxime tamen in duobus posterioribus est conspicua. ob χαριεντισμὸν ex oratoribus ISOCRATEM commendant CICERO, QVINCTILIANVS, DIONYSIVS; necnon celebres sunt de hoc sermonis ornatu ex *historiarum auctoribus* ac quidem græcis, HERODOTVS & XENOPHON; latinis vero VELLEIVS PATERCVLVS & IVLIVS CAESAR; ex numero poëtarum epicorum HOMERVS, HESIODVS, VIRGILIVS, OVIDIVS; tragicorum EVRIPIDES, SENECA, comicorum MENANDER, TERENTIVS, ac lyrici præ aliis suauitatem hanc sibi vindicant. quod enim in epicis grauitas, in bucolicis simplicitas, in elegiis mollities, comicis ioci, tragicis adfectus, satiricis acerbitas, epigrammatibus acumen, id in lyricis suauitas, cuius magnam laudem habent SAPPHO & ANACREON. sed sophistæ quamuis veneres eloquentiæ fuerint sectati, vt delectarent audientium animos; vim tamen veræ venustatis orationibus suis haud adtulerunt; ac magis libidinem animi, quam ingenii suauitatem prodiderunt.

§. XXVI. Sic porro sophistæ orationes, vt multum haberent delectationis, figuris ornabant rhetoricis, quas sermonem reddere posse ele-

elegantem atque ornatum, magnamque ſæpe habere vim mouendi, haud negamus, * ſi modo iſtas non ſolum modice adhibeamus, ſed & earum vſum temperemus cum iudicio, id quod ſophiſtæ non ſemper obſeruarunt. etenim quum voluptati inſeruirent, atque oſtentationem propoſitam ſibi haberent, id vnice cogitarunt, quomodo ſuaues ſonos excitare, auresue adficere delectatione poſſent, & vbique hæc ornamenta exprimere inſtituerunt. primus illis vſus eſt GORGIAS, ante cuius tempora plerique dicebant proprie & plane, vid. DIODORVM *Siculum* [1] & DIONYSIVM *Halicarnaſſeum*: [2] quem alii ſequebantur, atque inprimis ſtudebant orationi concinnæ ac varia ſchemata vſurpabant, quæ ipſi pondus & gratiam conciliant. formæ enim quædam ſunt, quæ ad ſermonem feſtiuum & concinnum magnam vim adferunt, vt ipſe CICERO [3] teſtatur: *formæ vero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, vt ſequatur numerus neceſſario. nam quum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur, plerumque fit, vt numeroſe cadat.* ſcilicet obſeruant artis oratoriæ doctores, tribus formis præcipue niti ſermonis concinnitatem. prima eſt ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ, quum contrariis opponuntur contraria, quam adpellat QVINCTILIANVS [4] *contrapoſitum* eiusque tres conſtituit ſpecies: *contrapoſitum autem*, inquit, *vel vt quidam vocant, contentio non*

1 *lib. XII. p. 313.* 2 *de Thucydidis idiom. p. 135. ſeqq.*
3 *de orator. c. 65.* 4 *inſtitut. orator. lib. IX. cap. 3.*

vno ſit modo. nam & ſit, ſi ſingula ſingulis opponuntur, vt in eo, quod modo dixi: vicit pudorem libido, timorem audacia; *& bina binis*: non noſtri ingenii, veſtri auxilii eſt; *& ſententiæ ſententiis*, dominetur in concionibus, iaceat in iudiciis. *cui commodiſſime ſubiungitur & ea ſpecies, quam diſtinctionem diximus*: confer GERH. IO. VOSSIVM.[1] ſecunda forma dicitur ΠΑΡΙΣΩΣΙΣ, per quam verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondent, quod fit vel quum ſingula verba nullo vinculo coniuncta ſuis diſtinguuntur interuallis, e. g. *inimicos inuidia, iniuriis, potentia, perfidia ſuſtuliſti*: vel quum verbis coniunctis ſententiæ proponuntur, id quod hoc pacto fieri oportet: *perditiſſima ratio eſt, amorem petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam*. neque vero ſyllabarum numerus plane par & ſtrictus requiritur, quod puerile eſt; ſed tantum adfert vſus & exercitatio facultatis, vt animi quodam ſenſu par membrum ſuperiori referre poſſimus.[2] ARISTOTELES[3] dicit: *παρίσωσις, ἐὰν ἴσα τὰ κῶλα, compar, ſi æqualia ſint cola*, vnde etiam vocatur *ἰσόκωλον*, vide GERH. IO. VOSSIVM.[4] tertia forma eſt ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΙΣ, ſiue *ſimilitudo litterarum* & *vocum*, cuius ARISTOTELES[5] quinque indicat genera, ſimilitudinem vocum ab initiis, quo pertinet *paronomaſia* & præcipue *anaphora*, quæ eſt repetitio eiusdem vocis in principiis; ſimiliter cadentia atque deſinentia, id eſt *ὁμοιόπτωτα* &

1 *inſtit. orator. lib. V. p.* 402. 2 *AVCT. rhetor. ad Herenn. lib. IV. cap.* 20. 3 *rhetor. lib. III. cap.* 9. *extr.* 4 *inſtit. orator. lib. V. p.* 312. 5 *cit. loc.*

ὁμοιο-

ὁμοιοτέλευτα, porro verba eadem, ſed diuerſa flexione in fine repetita; eiusdem verbi in clauſulis repetitionem, ſiue *epiſtrophen* ac tandem ſimilitudinem in pluribus ſyllabis. quod igitur ad ſophiſtas adtinet, amarunt ſingulari voluptate ἀντίθετα, ἰσόκωλα, ὁμοιόπτωτα, ὁμοιοτέλευτα, iisque orationes ſuas mire illuſtrare ſumma adniſi ſunt opera, quod probari poteſt ex GREGORIO NAZIANZENO: [1] ἀντίθετα δὲ καὶ πάρισα καὶ ἰσόκωλα ἀποῤῥιψόμεθα, *antitheta, pariſa & iſocola ſophiſtis proiiciemus*; & APOLLONIVS *Tyanenſis* confirmat apud PHILOSTRATVM, ſolemne eſſe ſophiſtis, ad orationes adhibere πάρισα καὶ ἀντίθετα. quarum figurarum amore ſingulari captus erat GORGIAS *Leontinus*, qui etiam a quibusdam auctor earum traditur, vt CICERO putat, quando [2] ſcribit: *nam paria paribus adiuncta & ſimiliter definita, itemque contrariis relata contraria, quae ſua ſponte cadunt plerumque numeroſe, Gorgias primus inuenit.* nec ipſius concinnitati, quam conſectatus eſt, defuit vis, cuius ope auditores tenere, animos illorum capere, ſibique non mediocrem efficere poterat dignitatem. quare exquiſitis honoribus & laudibus vbique adfectus eſt, nec ſolum dies, quibus perorauit, ſacros coluerunt, eiusdemque orationes dixerunt λαμπάδας, ſed & ſchemata adpellarunt γόργεια & Theſſalis γοργιάζειν idem fuit ac ῥητορεύειν. PHILOSTRATVS [3] enim οὐδὲ Θετταλοὶ σοφίας ἠμέλουν, ἀλλ' ἐγοργιάζον ἐν Θετταλίᾳ, μικραὶ καὶ μείζους πόλεις, ἐς Γοργίαν ὁρῶσαι

[1] *epiſt. CCIX.* [2] *de oratore cap. 52.* [3] *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 16. §. 2.*

τὸν Λεοντῖνον, *ne Thessali quidem sapientiæ studia negligebant, sed paruæ magnæque Thessaliæ ciuitates Gorgissabant, Gorgiam suscipientes Leontinum*; & alibi [1] confirmat, quod apud græcos, qui fuerint in Thessalia, γοργιάζειν idem esset ac ῥητορεύειν; vnde non videmus, cur hanc vocis significationem, etiam a PETAVIO [2] & GOTTFRIED OLEARIO [3] probatam impugnare sibi sumserit KVHNIVS, [4] confer LVDOVICVM CRESOLLIVM [5] & GERH. IO. VOSSIVM. [6] at vero his formis vsus est GORGIAS intemperantius, quam ob rem CICERO: [7] *Gorgias autem auidior est generis eius & his festiuitatibus, (sic enim ipse censet) insolentius abutitur: quas Isocrates, (quum tamen audiuisset in Thessalia adolescens senem iam Gorgiam) moderatius temperauit.* cuiusmodi sophistam PEDIVM etiam perstringit PERSIVS: [8]

fur es, ait Pedio. Pedius quid? crimina rasis
librat in antithetis. doctas posuisse figuras
laudatur.

* doctrina de *figuris rhetoricis* ieiune ac confuse adhuc tradita est a magistris artis oratoriæ, siue ipsarum genuinam indolem, siue verum vsum, qui ab earum natura pendet, respicias. figuræ propriæ sunt oratoribus, quæ quum conceptus mentis principales ac minus principales eleganter coniungant, quamdam ser-

1 *epist. XIII. ad Iuliam August.* 2 *ad Synes. p. 81.* 3 *ad Philostrat. de vit. sophistar. lib. I n. 9. §. 2.* 4 *ad Aelian. var. histor. lib. II. c. 21.* 5 *theatr. rhetor. lib. I. cap. 5.* 6 *instit. orator. lib. V. cap. 5. p. 327.* 7 *de oratore cap. 52.* 8 *satir. I. v. 85. seqq.*

monis

monis pulcritudinem efficiunt. vis autem illarum ſpectat modo intellectum, modo voluntatem. quæ reſpiciunt *intellectum*, illæ continent voces illarumque compoſitiones aliis grauiores, & menti auditoris iniiciunt attentionem. quo pertinent *epizeuxis*, *anadiploſis*, *anaphora*, *ſymploce*, quibus in argumento leuiori, nulla attentione digno haud locus relinqui poteſt. quæ pertinent ad *voluntatem*, illæ aut adferunt delectationem, vti *paronomaſia*, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον, *parecheſis*, quæ adeo in re ſeria & triſtiori haud adhiberi debent; aut mouent ad adfectus, vt *exclamatio*, *apoſiopeſis*, *proſopopopoeia*. ſchemata igitur, quæ tantum inſeruiunt amplificandæ orationi, relinqui poſſunt philoſophis.

§. XXVII. Summum ſtudium ſophiſtæ in hiſce ornamentis, quibus orationibus ſuis maius decus, maiorem voluptatem adiicere volebant, poſuerunt; nullam autem rationem habentes nec temporis, nec perſonarum. vbique, ſiue fuerint caſus ſecundi ſiue aduerſi, eandem oſtentabant artem. ſic HEGESIAS *Magneſius*, * quum laudare inſtitueret Alexandrum, occaſione vtebatur præſenti, incendio templi Dianæ Epheſiæ, quumue Thebas euerſas lugere vellet, adhibebat ſententias magis deliciarum, quam luctus plenas, vid. GERH. IO. VOSSIVM.[1] atqui hæc eſt cauſſa, cur de hoc dicendi genere multi, qui veram ac grauiorem amabant eloquentiam, ſenſerint ſiniſtre, & ab iſto omni abhorruerint animo. nam *fides & grauitas oratoria minuitur his exor-*

1 *de hiſtoric. græcis lib. I. c. 12. p. 80. adde* CICERONEM *de claris oratoribus cap.* 83. LONGINVM *ſect.* 3. DIONYSIVM *Halicarnaſſ.* περὶ συνθεσ. ὀνομάτ.

nationibus frequenter collocatis: & non modo tollitur auctoritas dicendi, sed offenditur quoque in eiusmodi oratione auditor; propterea quod est in his lepos & festiuitas, non dignitas neque pulcritudo. quare quae sunt ampla & pulcra, diu placere possunt: quae lepida & concinna, cito satietate afficiunt aurium sensum fastidiosissimum. quo modo igitur, si crebro his generibus vtemur, pueri videbimur elocutione delectari, vt recte iudicat AVCTOR rhetoricorum ad Herennium. [1] A. GELLIVS [2] autem adpellat haec sophistarum ornamenta *rancida, insubida, inertia, puerilia*, etiam versus profert e quinto satirarum LVCILII, quibus tales oratores perstringit merito, confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [3] ex formis, quae multum adiiciunt ad concinnitatem, suauis oritur sonus, si cum iudicio ac modice adhibeantur. contra quod quum peccarunt sophistae, nouo vitio sermones suos polluerunt, quamuis aurium sensus iterum titillare vellent. etenim ipsis nihil erat prius, quam numerum oratorium anxie consectari, & cuiusmodi instituere coniunctionem verborum, vt fieret in oratione versus, id quod omnino verae germanaeque eloquentiae repugnat. orator quippe sic illigat sententiam verbis, vt eam numero quodam complectatur & adstricto & soluto, id est, numerus oratorius debet esse exquisitus; sed ita dissimulatus & latens, vt tamen sentiatur & orationem iucundo sono incipiat, prouehat & concludat. **

1 *lib. IV. cap.* 23. 3 *noct. Attic. lib. XVIII. cap.* 8.
3 *theatr. rhetorum lib. III. cap.* 24. & 25.

* hic

* hic HEGESIAS haud confundendus est cum illo, qui Cyrenaicus fuit philosophus & dictus πεισιθάνατος, de quo CICERO lib. I. cap. 34. Tuscul VALERIVS MAXIMVS lib. VIII. cap. 9. confer MENAGIVM ad LAERTIVM lib II. segm. 86. pag. 114. tom. II. opp. noster enim, de quo dicimus, multo est iunior, vt discrimen hoc etiam notat FABRICIVS biblioth. græc. lib. IV. c. 32. p. 484.

** auctores sæpius in oratione soluta dixerunt versus per imprudentiam, quorum exempla collegerunt CASPAR BARTHIVS lib. II. c. 6. IV. 13. VII. 19. VIII. 21. XVII. 14. & aliis locis aduersar. SCIPIO GENTILIS lib. II. c. 31. parergor. GERH. IO. VOSSIVS instit. orator. lib. IV. c. 4. §. 3. MORHOFIVS de patauinitate Liuiana p. 200. id quod vitiosum esse veteres pronuntiarunt ARISTOTELES lib III. c. 8. rhetoricor. CICERO de orat. lib. III. QVINCTILIANVS lib. IX. c. 4. instit. orator. alii autem ideo hos versus excusant, quod & tales in sacris scripturis deprehendantur. VOSSIVS c. I. p. 75. mentionem facit ex GESNERI biblioth. libri cuiusdam, qui in bibliotheca Vaticana huius inscriptionis: *de metris in prosa* custodiantur; num autem versus aliorum, an ipsius auctoris complectatur, ei incognitum est.

§. XXVII. Sic explanauimus studia veterum sophistarum, quæ de delectatione in animis audientium excitanda adhibuerunt. restat igitur, vt etiam de altera vi oratoria ipsorum, per quam adfectus perturbarunt commoueruntque vehementius, dicamus, quæ vis a priori omnino diuersa est. nam vt discrimen hoc ex vtriusque, suauitatis ac grauitatis

indole patet, ita etiam in vsu id obseruandum, qui interdum orationem quidem suauem, minus vero sublimem ac spiritus plenam admittit. hinc oratores extiterunt, quorum sermones suauitate sua omnibus sese commendarunt; at si quid genere magnifico fuerit dicendum, aut praestiterunt nihil aut saltem exigua perorarunt laude, id quod exemplum testatum facit CRITIAE, de quo PHILOSTRATVS: [1] τὸ τοῦ λόγου πνεῦμα ἐλλιπέστερον μὲν. ἡδὺ δὲ καὶ λεῖον, ὥσπερ ἡ τοῦ Ζεφύρου αὔρα. *orationis spiritus saepe infirmior, suauis tamen & vt Zephyri aura lenis.* qui eadem quoque tradit [2] de HERODE, quod ipsius orationi inesset suauitas, sed τὸ πνεῦμα οὐ σφοδρὸν, ἀλλὰ λεῖον καὶ καθεστηκός, *spiritus non vehemens, sed lenis, firmus tamen.* atqui multis sophistis id primae & maximae curae fuit, vt apud auditores efficerent ἔκπληξιν, siue *stuporem* & magnam animi commotionem. sic de GORGIA scribit DIODORVS: [3] τῷ ξενίζοντι τῆς λέξεως ἐξέπληξε τοὺς Ἀθηναίους, & DIONYSIVS *Halicarnasseus*: [4] κατεπλήξατο τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ δημηγορίᾳ. de ADRIANO vero sophista relatum legimus apud PHILOSTRATVM, [5] quod aures ad ipsius orationes singulari voluptate, veluti ad cantum lusciniae admouerint, τὴν εὐγλωττίαν ἐκπληττόμενοι, nisi haec verba vertere: *elegantiam linguae admirati*, & tantum ad suavitatem transferre velimus: confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [6]

1 *de vitis sophist. lib. I. n. 16. §. 4.* 2 *lib. II. n. I. §. 14.* 3 *lib. XII.* 4 *in Lysia.* 5 *de vitis sophist. lib. II. n. 10. §. 5.* 6 *theatr. rhetor. lib. I. c. 15.*

§. XXVIIII.

§. XXVIIII. Stuporem hunc hancque animi commotionem duplici ratione considerare debemus, rationem habentes partim oratorum, qui tales motus excitarunt, partim auditorum, quorum animos hæ perturbationes adflixerunt. vt dispiciamus de priori momento, iterum obseruamus, quod hæc sophistarum vis cum in ipsa oratione, cuius inuentio atque elocutio ad huiusmodi pondus erant compositæ, tum in actione fuerit sita. in ipsis orationibus adfectabant sublime ac magnificum dicendi genus, nec solum in verbis, sed & in rebus, de quibus dicebant, maiestatem præ se ferre adeoque animos audientium magna vi adgredi instituebant. tria enim sunt, quæ sermonem efficiunt sublimem, quorum primum est grauissimum argumentum; secundum, vt ipsius oratoris & cogitatio & adfectus ipsi argumento respondeant, ac tandem sublimia verba, quæ cum ipsis rebus, siue respiciant intellectum siue voluntatem, accurate conueniunt, confer SAMVELEM WERENFELSIVM. [1] primum igitur declamarunt diligenter de momentis augustis ac splendidis, ac præcipue consectati sunt orationes panegyricas, a quibus etiam dicebantur panegyristæ. laudabant deos & heroas, Herculem, Iouem, Mineruam, Bacchum, Aesculapium & alios; nec minus magnos homines, reges, principes, duces, & claros viros, quos ad cœlum vsque efferebant laudibus; & tandem illustres ciuitates. ex quibus inprimis prædicabant Athenas, quum ex illis tanquam ex vberrimo fonte

1 *differt. de meteoris orationis* §. 3. *seqq. quæ addita est libro de logomachiis eruditorum.*

dima-

dimanarunt ad alias gentes disciplinæ omnesque bonæ artes, & inter has etiam eloquentia. hisce exercitationibus omnes facundiæ vires colligebant, eum tantum in finem, vt dicendi copiam ostentarent, atque hominum animos eorumque fauorem captarent. atqui hæc splendida argumenta, quæ excogitauerant, porro magnificis sententiis illustriora adhuc exhibere, omnia ita copiose narrare, vt coram spectari viderentur, ipsosque adfectus, quos mouere volebant, præ se habere singulari connitebantur studio. cuius rei elegantissimum exemplum deprehendimus in sophista SCOPELIANO, de quo PHILOSTRATVS [1] prodit memoriæ, quod sui excitauerit admirationem περὶ τὰς ἀκμαιοτέρας τῶν ὑποθέσεων, καὶ πολλῷ πλέον περὶ τὰς Μηδικὰς, ἐν αἷς οἱ Δαρεῖοί τε εἰσὶ καὶ οἱ Ξέρξαι, *argumenta tractans, in quibus aliqua vi dictionis opus esset, qualia Medica, in quibus Darii & Xerxæ.* hæc igitur argumenta, Μηδικαὶ ὑποθέσεις, erant omnino sublimia, quibus indolem ac maiestatem regum DARII aut XERXIS expresserunt, ad quam descriptionem non quoduis, sed erectum atque elatum ingenium fuit aptum. quapropter adhuc de eo dicitur: καὶ γὰρ φρόνημα ἐν αὐταῖς ὑπεκρίνατο, *in iis enim & spiritus repræsentauit magnos.* at contra quum POLEMON in sophistam lucanicas & mænidas, viliaque obsonia coëmentem incidisset, ὦ λῷστε, dixit, οὐκ ἔστι τὸ Δαρείου καὶ Ξέρξου, φρόνημα καλῶς ὑποκρίνασθαι, ταῦτα σιτουμένῳ, *amice, vix licebit Darii aut Xerxis indolem pulcre exprime-*

[1] *de vitis sophistar. lib. I. n. 21 §. 4.*

re,

re, tali cibo paſto; [1] hisque ſignificauit, eum, qui propter paupertatem vili paſtu ſe ſuſtentare deberet, haud ſpiritus magnos concipere poſſe, nec aptum eſſe ad ſermonis argumentum ſublime.

§. XXX. Tandem magnifica quoque dictione vtebantur ſophiſtæ, ad quam plerique ſua indole erant procliues. alii recte graue orationis decus ac ſublimem dicendi formam complectebantur, hæcque lumina cum iudicio adferebant, rationem ipſarum rerum ac perſonarum habentes, ideoque magnam ſemper tenebant exiſtimationem. ſic de ſophiſta LOLLIANO eiusdemque elocutione PHILOSTRATVS [2] dicit: διαφαίνονται δὲ τȣ̃ λόγȣ καὶ λαμπρότητες, λήγȣσαι ταχέως, ὥσπερ τὸ τῆς ἀστραπῆς σέλας; *in eius autem oratione ſplendide quoque dicta elucent, fulgetri coruſcantis ad inſtar micantia;* quæ verba illuſtrat QVINCTILIANVS: [3] *tamen & lumina illa non flammæ, ſed ſcintillis inter fumum emicantibus ſimilia dixeris, quæ nec adparent quidem, vbi tota lucet oratio, vt in ſole ſidera ipſa deſinunt cerni.* nec non de ſophiſta CRITIA idem auctor [4] dicit: τὴν δὲ ἰδέαν τȣ̃ λόγȣ δογματίας ὁ Κριτίας καὶ πολυγνώμων, σεμνολογῆσαι τε ἱκανώτατος, ȣ̓ τὴν διθυραμβώδη σεμνολογίαν, ȣ̓δὲ καταφέυγȣσαν ἐς τὰ ποιητικῆς ὀνόματα, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν κυριωτάτων συγκειμένην, καὶ κατὰ φύσιν ἔχȣσαν, *genere vero dicendi Critias creber ſententiis fuit & ſublimis, atque ad grauitatem maxime compoſitus, non gra-*

1 Philoſtrat. de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 25. §. 9. 2 de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 23. §. 2. 3 inſtitut. orat, lib. VIII. cap. 5. 4 de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 16. §. 4.

vita-

vitatem dithyrambicam tamen, neque ad poëtica verba declinantem, ſed vocabulis maxime propriis, quæ ſit concinnata & plane naturalis: [1] qui & paullo poſt tradit: ὥσπερ ἀκτίνων αὐγαὶ τὰ Ἀττικὰ ὀνόματα διαφαίνεται τῦ λόγυ, *ſicut radiorum fulgores Atticæ voces in oratione eius relucent*: adde exemplum POLEMONIS. [2] alii vero ſequebantur genus dicendi maxime tumidum atque inflatum, in quo nihil ſolidi, nihil amœni erat, ea tantum cauſſa, vt auditores obſtupefacti ſophiſtas magna dignitate exiſtimationeque proſequerentur. quam ob rem negligebant propriam & perſpicuam orationem, vtebantur durioribus translationibus, amabant poëtarum formulas, ſingebant omniaque ſollicito ſtudio colligebant, quæ ſermonem maxime efficiunt turgidum. in his exempli loco exhibere poſſimus GORGIAM, cui PHILOSTRATVS [3] adtribuit παραδοξολογίαν, πνεῦμα, & τὸ τὰ μεγάλα μεγάλως ἑρμηνεύειν, etiam de eo obſeruat, quod poëtica adhibuerit verba.

§. XXXI. Id, quod in oratione ſublime eſt & magnificum, apud auctores græcos varias habet adpellationes. dicitur quippe πνεῦμα, vt patet ex PHILOSTRATO, [4] hinc etiam apud latinos *ſpiritus* idem eſt ac animi elatio, quæ vox & aliquando ſumitur in bonam partem pro magnitudine mentis; quid autem ſit πνεῦμα, id explanat HERMOGENES. [5] por-

1 *confer HERMOGENEM* περὶ ἰδεῶν. *lib. I. c. 6 quem locum illuſtrat BOVHOVRS arte bene cogitandi dial. II. pag. 82.*

2 *Philoſtratus de vitis ſophiſt. lib. I. n 25. §. 10.*

3 *de vitis ſoph. lib. I. n. 9. §. 7.*

4 *de vitis ſophiſt. lib. I. n. 9. §. I. lib. II. n. 1. §. 14. n. 15. §. 1.*

5 *de inuent. lib. IIII. cap. 4.*

ro adpellatur θυμὸς, quæ vox præcipue significat τὸ παθητικὸν, quod continet oratio, prout sæpius nominatus PHILOSTRATVS[1] de DEMOSTHENE tradit, quod ISOCRATEM superauerit θυμῷ καὶ ἐπιφορᾷ, quæ posterior vox interdum notat sententiam, qua concluditur apte orationis pars, quali significatione istam posuit HERMOGENES; heic autem videtur pertinere ad vehementiam orationis, breuibus forte sententiis animum vrgentis, vti GOTTFRIED OLEARIVS[2] obseruat. tertium vocatur μεγαλωφωνία, quod nomen non solum ad vocem, sed & ad dictionem atque ἔννοιαν pertinet; [3] sic & occurrunt voces κρότος, ἦχος siue ἠχὼ, quæ breuibus sunt illustrandæ. vtrumque nomen ejusdem significationis plerumque ad dictionem magnificam & sublimem verborum compositionem, etiam pronuntiationem refertur, quod LVDOVICVS CRESOLLIVS[4] ita interpretatur: *is κρότος existebat, tum ex lectis verbis & sonantibus & genere ipso τῆς συνθήκης, quæ propter exquisitam structuram, & membrorum atque periodorum plenam dignitatis coagmentationem dulcem quendam & magnificum habebat concentum, tum etiam ex linguæ pulsu, & ipsius vocis conformatione atque magnitudine: quæ si omnia mirabiliter in vnum & eundem oratorem conuenissent, facile poterant audientes in admirationem rapere*, qui plura hanc in rem collegit. interdum tamen vocum harum conjunctarum alte-

1 *de vitis sophistar lib. I. n 17. n. I.* 2 *ad Philostrat. p. 504.* 3 *Philostr. de vitis sophistar. lib. I. n. 26. §. 2.* 4 *theatr. rhetor. lib. III. c. 27.*

ra ad compoſitionem; altera vero ad pronuntiationem refertur, vt PHILOSTRATVS [1] dicit de HERODE: κρότος σὺν ἀσφαλείᾳ καὶ Κριτιάζουσα ἠχὼ, ubi quum paullo poſt huic ſophiſtæ tribuatur πνεῦμα οὐ σφοδρὸν, ἀλλὰ λεῖον, videtur κρότος pertinere ad compoſitionem; ἠχὼ vero ad pronuntiationem. clarius autem alio loco [2] diſcrimen hoc admittit, quum de ſophiſta ADRIANO ſcribat: τὴν δὲ παρασκευὴν τῶς λέξεως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων σοφιςῶν περιεβάλλετο, ἠχῷ προσάγων μᾶλλον, ἢ κρότῳ, *dictionis autem ornatum ab antiquis ſophiſtis acceptum induit, voce ſonora magis, quam tinniente vſus*, ubi manifeſte ἦχος ſpectat ad pronuntiationem, κρότος vero ad ſtructuram. præter has adpellationes notum eſt nomen μέγεθος, quo vſus HERMOGENES, item ὕψος LONGINI, quæ voces num ſint eiusdem ſignificationis, vt plerique exiſtimant; an inter ſe differant, quæ eſt ſententia TANAQVILLI FABRI & elegantisſimi viri BOILEAV DESPREAVX, diſputatur, * vt de aliis nominibus, qualia ſunt σεμνολογία, ἐπίκροτον, ὑψηχὲς taceamus.

* de inſcriptione libri, quem debemus DIONYSIO LONGINO, diſputatur. plerique iſtam verbis ΠΕΡΙ ΥΨΟΥΣ concipiunt. at P. MANVTII, G. LANGBAENII aliæque editiones eam ΠΕΡΙ ΥΨΟΥΣ ΛΟΛΟΥ exhibent. priores hoc ſpecioſo argumento ſententiam ſuam muniunt, quod aliquis ſuſpicari poſſit, fore, vt rhetor de non alia, quam ſublimi forma orationis agat. ſed vero ſi ratio hæc firma eſſe debeat, non videmus,

[1] *de vitis ſophiſtar. lib. II. n. 1. §. 14.* [2] *lib. II. n. 10. §. 7.*

cur

cur CICERO libros suos rhetoricorum inscripserit de *inuentione rhetorica*, vt patet ex QVINCTILIANO & PRISCIANO.

§. XXXII. Superioribus adfirmauimus, vim illam oratoriam, qua animi hominum commouentur vehementius, non solum pendere ab orationis inuentione atque elocutione, sed ipsius quoque oratoris actione. quæ quum complectatur partim gestum motumque corporis, partim pronuntiationem, nos autem de priori supra iam disputauerimus; restat, vt de posteriori dispiciamus breuiter. nam QVINCTILIANVS[1] hæc habet: *pronuntiatio a plerisque actio dicitur, sed prius nomen a voce, sequens a gestu videtur accipere. namque actionem Cicero alias quasi sermonem, alias eloquentiam quandam corporis dicit. idem tamen duas eius partes facit, quæ sunt eædem pronuntiationis, vocem atque motum, quapropter vtraq; adpellatione indifferenter vti licet.* decet bonum oratorem, omnia clare, accurate & iucunde efferre, quæ tres virtutes in pronuntiatione maxime sunt necessariæ. quarum prima intelligitur oratio; secunda linguæ moderatio pro diuersitate rerum instituitur, ac sermonis comparatur dignitas; tertia autem animus audientis adficitur delectatione. tria quoque sophistæ consectati sunt in pronunciatione studiosissime: linguæ ῥυθμὸν, ἠχὼ τȣ̃ φθέγματος, vt omnia voce, qua possent, & maxima & suauissima dicerent; & ᾠδὴν, id est cantum, de quo momento copiose disseruit LVDOVICVS CRESOLLIVS.[2] alii ex illis obserua-

1 *instit. orator. lib. XI. c. 3.* 2 *vacationib. autumnal.*

bant dignitatem omniaque temperabant cum iudicio; at alii committebant multa ieiuna, atque vt existimationi suæ consulerent, adfectabant magnificam & diuinitatis plenam pronuntiationem. neque pro rerum atque adfectuum; neque partium sermonis ratione varium sequebantur pronuntiandi modum; sed ut animo erant elati, ita ore quoque ac voce maiestatem vbique præ se ferebant, atque omnia verba singulari quadam grauitate emittebant.

§. XXXIII. Huiusmodi orationes & sententiis & verbis magnificæ magnum sæpe ponin hominum animis habuerunt. illi qui veram atque integram eloquentiam studiis suis complectebantur, sapientiæ quoque cultores virosque magnæ auctoritatis ac dignitatis capere atque animos illorum concutere poterant. sic CICERO Ligarium, quem Tubero filius confecto bello ciuili, adcusauerat, quod contra voluntatem senatus Africam retinuisset, defendit, etiam eo rem deduxit, ut teste PLVTARCHO, [1] Cæsar orationis vi expugnatus Ligarium, olim hostem iudicatum absolveret. sic grauis fuit dicendi facultas apud PERICLEM, qui quum contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, in eorum mentibus, qui audierant, quasi aculeos quosdam reliquit, auctore CICERONE. [2] nec solum tanta vi dixerunt, ac per actionem orationes suas effecerunt grauiores; sed & sermonibus scriptis, si quidam illos legerint, tale insitum fuit pondus, cuius rei exemplum

1 *vit. Ciceron. t. I. p. 880.* 2 *de oratore lib. III. cap. 34. adde* PLATONEM *in Phædro p. 354.*

habe-

habemus in DEMOSTHENE. DIONYSIVS enim *Halicarnaſſeus* [1] θυμὸν ipſius deſcribit, & poſtquam dixiſſet, ſe ISOCRATEM legentem πολὺ ἔχειν τὸ εὐσταθὲς τῆς γνώμης, ſubiungit: ὅταν δὲ Δημοσθένους τινὰ λάβω λόγον, ἐνθουσιῶ τε καὶ δεῦρο κἀκεῖσε ἄγομαι, πάθος ἕτερον, ἐξ ἑτέρου μεταλαμβάνων, ἀπιστῶν, ἀγωνιῶν, δεδιώς. cetera. alii autem ſophiſtæ, qui diſciplinam oratoriam turpiter depravabant, apud multitudinem ac plebem magna vi dixerunt, quoniam ſeſe accommodarunt ad populi errores ac prauos adfectus.

§. XXXIIII. Copioſe igitur diſputauimus de ſummis ſtudiis veterum ſophiſtarum, quibus vim oratoriam conſectati, atque ope illius animos audientium expugnare elaborauerint. quæ omnia eo nomine collegimus, vt cauſſæ atque occaſiones paterent, quibus deducti fuerint in opinionem de inſtinctu diuino ſophiſtarum. namque quum per admirationem & animorum commotionem vehementem adquirerent ſibi auctoritatem, per eloquentiam autem delectationi conſecratam multorum favorem conciliarent; facile ipſorum fallaciæ & fraudes, quibus cæleſtes adflatus ſimularunt, proſperos habere poterant ſucceſſus. inprimis vero, quum dicerent ad populum, per quem anilis fere fuſa erat ſuperſtitio & in quo proiecta adfectuum libido dominabatur, cui indoli inſeruire, & per calliditatem vbique rebus ſuis conſulere annitebantur ſophiſtæ. quæ indoles erat præcipue Athenienſium, vt ex ipſis diuinis ſcripturis [2] cognoſcimus. PAVL-

1 *de admir. vi dicendi in Demoſth.* §. 12. 2 *Actor.* XVII. v. 16. *ſqq.*

LI enim, quum Athenis esset, πνεῦμα παρωξύνετο ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν, quæ verba significant, quod apostolus hic cognouerit, vrbem hanc ΚΑΤΕΙΔΩΛΟΝ. quam vocem dici ea forma adfirmat CASAVBONVS, qua a græcis κατάδενδρα dicuntur loci, vbi multæ sunt arbores, κατάδρυμοι loci siluosi, vt proinde ΚΑΤΕΙΔΩΛΟΣ πόλις vrbs sit, in qua magna statuarum copia, quibus dii deæue atque heroës repræsentantur. sic magna vi vrbs hæc a PAVLLO adpellatur ΚΑΤΕΙΔΟΛΟΣ *idolis* quasi *consita & referta*, quorum omnino singularis ibi erat multitudo, vt vetusta monimenta satis testantur, vide ex antiquis PAVSANIAM; [1] ex recentioribus IO. MEVRSIVM [2] & eruditos loci huius interpretes ERASMVM, BEZAM, PRICAEVM, HAMMONDVM, GROTIVM, & alios. ad hæc de Atheniensibus diuinus auctor LVCAS [3] dicit: εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, vbi siue vocem καινὸν explanes per *nouum*, siue per παράδοξον, quæ significatio etiam firma est, * vtrumque consentaneum est indoli huius populi. sed vero Athenis magna erat vbertas, magna copia sophistarum & oratorum, qui ibi vires eloquentiæ suæ explicare contendebant, vt adeo haud sit mirum, quod Atheniensibus & superstitioni deditis, & nouarum rerum studiosissimis adflatus diuinos persvaserint.

* sic v. 19. doctrina PAVLLI dicitur διδαχὴ καινὴ, id est continens παράδοξα τί, prout quoque καινὸν εὕρημα, *mirabile inuentum* est apud XENOPHONTEM.

1 *Attic.* 2 *Athenis Atticis.* 3 *loc. cit. v. 21.*

HISTO-

HISTORIA
LOGICAE.

Digitized by Google

PROLEGOMENA
DE
HISTORIA ARTIS LOGICAE GENERATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De voce logicæ §. I. *de indole & natura logicæ* §. II. *quomodo ipsius historia sit conscribenda, ostenditur* §. III. *de dignitate atque vtilitate huiusmodi historiæ* §. IIII. *auctores, qui huius artis fata illustrarunt, commemorantur* §. V. *opera huc spectantia promissa; minus autem edita recensentur* §. VI. *summa operis nostri indicatur* §. VII.

§. I.

Nobis est propositum, historiam disciplinæ philosophicæ, quæ *logica* adpellatur, tradere, eiusdemque fata ex monimentis probis commemorare; quam operam quum præstare instituamus, non ab re esse ducimus, de indole ipsius doctrinæ breuiter quædam disputare. nec vlli, qui vel leuiore græcæ linguæ valet cognitione, obscurum esse potest, quod vox *logica* originem suam trahat a nomine λόγος, quod quum non solum significet rationem; sed & sermonem, vti obseruant ERASMVS SCHMIDIVS [1] & BALTHASAR STOLBERGIVS; [2] disputarunt philosophi, præsertim illi, qui dicuntur scholastici, quænam significatio in hac adpellatione valeat? alii existimarunt, dici hanc disciplinam *logicàm* propter rationem &

1 *obseru. ad euangel. Ioann. cap. I.* 2 *dissert. de λόγῳ & τῷ platonico in libro de solœcismis N. T. p. 176.*

intel-

intellectum humanum, quem emendare & a vitiis purgare, proprium munus logicæ esset, alii vero vocem hanc respicere putant sermonem, siquidem cogitationes, quas producit intellectus, sibi veluti sermones internos repræsentant, quam opinionum discrepantiam non magni esse momenti censemus. etenim vtraque sententia eo spectat, quod logica versetur in rebus, quæ pertineant ad intellectum humanum, quamuis ipsius cogitationes proprie haud sint sermones interni. nonnulli ex antiqua ætate nomen hoc ea sententia usurparunt, vt etiam theologiam, seu doctrinam de rebus diuinis significauerit, quod fecit PLATO; item grammaticam & rhetoricam, quæ amplior notio plane est singularis: confer GERH. IO. VOSSIVM [1] & CHRISTIANVM THOMASIVM [2].

§. II. Intelligimus autem per logicam illam philosophiæ doctrinam, quæ de veritatis indole agit, ac media demonstrat, quibus homo aptum se reddere potest ad cognitionem veri est falsi. qua definitione satis clare judicamus, nobis haud esse in animo, de facultate naturali, quæ hominibus inest, cogitandi, veritatem percipiendi, etiam ex positis ante principiis deducendi consequentias disputare; quin etiam profitemur, logicam illam naturalem, quam nonnulli produnt, haud vere dici posse *logicam*. namque nomen hoc respicit quamdam disciplinam ad formam regulamque artis compositam, adeo ut officii nostri esse ducamus, ex historiarum monimen-

1 *de natura & constitut. logic. cap.* 1. 2 *philosophia aulica cap. IV.* §. 18. *sqq.*

tis philoſophorum ſtudia enarrare, quibus viam ad artem bene cogitandi ac ſenſum veri excitandi aliis demonſtrare elaborauerint, primum quidem rudiori quadam opera; poſthac autem, quum litteræ philoſophicæ magna caperent incrementa, pleniore elegantiorique. at vero ſi de dignitate diſciplinarum merito velimus ſentire, omnino ipſam ex illarum argumentis petere debemus, quæ quo excellentiora ſunt, eo maius quoque pretium doctrinis ponendum eſſe cenſemus, quod quum ita eſt, non poſſumus, quin logicæ ſummam habeamus dignitatem atque exiſtimationem. nec mirum eſt, quod CICERO [1] logicam egregie laudauerit ac pronunciauerit, iuris ciuilis magnum vſum apud multos fuiſſe, artem in vno Servio Sulpicio: *quod numquam*, ait, *effeciſſet ſolius iuris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem vniuerſam diſtribuere in partes; latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua vera & falſa iudicarentur & quæ quibus poſitis eſſent quæque non eſſent conſequentia.* etenim tanta dignitas atque excellentia veritatis eſt, vt ex illius ſenſu magna vis ad bonos rectosque mores efformandos adeoque ad felicitatem hominum ſtabiliendam oriatur, quæ quum ope logices promoueatur, nemo ſane de præſtantia doctrinæ huius dubitauerit. quin etiam ſi modo literarum ſtudia, quæ iure ac merito ſemper media ad ſalutem mortalium adferre debent, reſpiciamus, ſiue rebus diuinis, ſiue

1 *Bruto.*

legi-

Digitized by Google

legibus cognoſcendis, ſiue arte medendi abſoluantur, iſta nunquam ope logices carere poſſunt, niſi quis per memoriam tantum ſine iudicio eruditionem ſibi comparare inſtituat.

§. III. Quod ſi autem hiſtoriam logicæ tradere, induximus animum, pro hiſtoriarum indole neceſſe habemus, illius originem, progreſſum, fata, ſiue fuerint proſpera, ſiue aduerſa, commemorare, ita vt non ſolum auctorum atque philoſophorum, qui in hoc ſcientiarum genere extiterunt celebres; ſed etiam ipſius diſciplinæ eiusque doctrinarum rationem habeamus. namque ab eorum moribus atque inſtitutis abhorremus plane, qui quum hiſtorias diſciplinarum deſcribere inſtituant, operi ſuo ſatisfeciſſe videntur, quando pro temporum ratione ſcriptores eorumque monimenta copioſe enarrant; ipſa autem illorum ſtudia, quibus diſciplinas modo ornarunt; modo corruperunt, relinquunt intacta. nec cuiusvis ingenii indoles fert, accurate ac pro rei dignitate res geſtas literarum explanare. ſcilicet tantum abeſt, vt nuda auctorum ac librorum cognitio ope memoriæ adquiſita ſufficiat, vt neceſſe ſit, doctrinam ipſam ac diſciplinam, cuius fata explicanda quis habeat ſibi propoſita, exploratam tenere ac cognitam. multo minus illorum, qui hiſtorias ſcientiarum litteris conſignant, rationem probare poſſumus, quum originem litterarum, etiam doctrinarum cuiusue generis repetunt a longiſſimo tempore, quin immo a prima mortalium ætate, ita vt de cognitione logicæ, quam pare-

tes nostri primi habuissent, quoque edisserant. illo enim æuo litterarum studia ea facie eaque forma, quam posthac præ se tulerunt, etiam adhuc præ se habent, quum ad regulas artis sint accommodata, minus floruerunt; quamuis haud negauerim, naturam mortalibus illa tempestate indidisse non mediocrem vim, varias res cognoscendi. nec caussas percipere possum, cur disciplinis litterariis tam nimiam vindicent antiquitatem, præsertim quum subinde haud maius pretium, aut dignitas quædam excellentior illarum possit oriri.

§. IIII. Magnum pretium historiæ philosophicæ quisque sapientiæ ingenuus cultor ponit, quippe quæ non solum in ipsis disciplinis, quas complectitur philosophia; sed & aliis superioribus clarissimum lumen nobis adferre potest, ita vt eius ope fata sapientiæ ac stultitiæ humanæ; fundamenta opinionum philosophorum; genuinam sententiarum ætatem, hæresium caussas aliaque possimus intueri, qua de re legas EPHRAIM GERHARDVM [1] & C. A. HEVMANNVM [2]. quodsi ita est, sicuti est, nemo operam nostram, quam in conscribenda historia logices collocabimus, pronunciabit inutilem, præsertim quum ab aliis, qui in hoc negotio iam versati sunt, multa nec leuiora momenta nobis fuerint relicta, quæ distinctius ac diligentius explananda atque illustranda esse censemus. Princeps enim nobis propositum est, non modo genuinam logicæ originem demonstrare, eiusdemque occasionem ex probis monimentis ostendere; sed & per varias ætates progressum illius ac

1 *introd. in histor. philosoph.* 2 *act. philos. part. 1. pag. 1.*

fata

fata ita proponere, vt tradamus partim quid philosophi hac in re docuerint; partim quo studio ipsi artem cogitandi veramque libertatem exercuerint. qua ratione necesse est, animum semper ad duplicem modum philosophiam tractandi, *sectarium* atque *eclecticum*, vti dicitur, aduertere: quo cognito, facile caussas possumus obseruare, cur logica modo feliciori, modo aduersa sorte fuerit vsa. quod si enim philosophum quendam prauus adfectus & singulare studium auctoritatis occupauit, quid mirum, quod haud prosperiori successu logicam conscribendam adgredi queat? sic quamuis iam alii de hac historia exposuerint; restant tamen multa a nobis dicenda, vt ex ipso opere patebit.

§. V. Verum enim vero haud inconsultum erit, scriptores illos, quibus in hoc historiarum genere aliquid debemus, commemorare, & in certas classes distribuere.

Auctores, qui de fatis & scriptoribus logices disseruerunt.

1) *generatim.*

PETRVS RAMVS, qui edidit *scholas in liberales artes*, Basil. MDLXXVIII. fol. quibus continentur scholæ *grammaticæ* lib. XX. *rhetoricæ* lib. XX. *dialecticæ* lib. XX. *physicæ* lib. VIII. *methaphysicæ* lib. XIIII. *mathematicæ* lib. XXI. primus autem liber scholarum dialecticarum agit de logicæ auctoribus, & complectitur octo capita, quorum primo de logica *primorum parentum*; secundo de logica *mathematicorum*, in primis *Pythagoreorum*; tertio de logica *physicorum*, siue philosophorum scholæ Ioni-

cæ

cæ usque ad tempora Socratis, qui inprimis rebus naturæ cognoſcendis operam dederunt; quarto de logica *Socratis Pyrrhonis & Epicureorum*; quinto de logica *Antiſteniorum & Stoicorum*; ſexto de logica *academicorum*; ſeptimo de logica *Peripateticorum*; octavo de logica *Ariſtotelicorum interpretum & præcipue Galeni* diſputatur.

BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS, qui edidit *ſyſtema ſyſtematum*, cuius tomo primo etiam continentur *præcognitorum logicorum tractatus tres*, quorum ſecundus exhibet *hiſtoriam logicam*, ita vt diſſeratur capite ſecundo de fatis logicæ *a principio mundi usque ad annum ſeruatoris noſtri* MD. tertio ab hoc tempore usque ad *ætatem Petri Rami*; quarto de *Rami & Rameæ diſciplinæ proprietatibus*; quinto de *logicis a tempore Rami usque ad ætatem auctoris.*

10. a WOWER, Hamburgenſis, protulit in lucem opus de *polymathia*, quod prodiit MDCIV. 4. & cura IACOBI THOMASII Lipſiæ MDCLXV. 8. item tomo X. theſauri antiquitatum græcarum IACOBI GRONOVII. prout WOWER opere hoc in primis de ſtudiis litterarum veterum erudite diſputat; ita quoque capite XX. p. 184. de *dialectica* quædam profert, atque illuſtrat præcipue voces διαλεκτική. & λογική, breuius quidem, quam argumenti dignitas & copia poſtulant.

GERHARDVS IO. VOSSIVS, cui debemus libros II. *de logices & rhetoricæ natura & conſtitutione*, Hag. Comit. MDCLVIII. 4. qui etiam inter opera VOSSII extant. liber de

de logices natura & constitutione complectitur capita XIII. quibus haud integram quidem logicæ historiam tradit; multa tamen adfert, quæ illam possunt illustrare, quum capite primo disserat *de variis logicæ artis nominibus*; secundo *de genere logicæ*; octavo *de logices inuentore & per varios incremento*; nono *de logices divisione*; decimo usque ad vltimam *de scriptis logicis Aristotelis*.

PETRVS GASSENDVS, cuius opera omnia in sex tomos diuisa prodierunt Lugduni MDCLVIII. fol. quorum tomus primus continet *syntagma philosophicum*, cuius pars prima est *logica*, & complectitur præter *institutionem logicam* duos libros, quarum alter agit *de logicæ origine & varietate*, ac quidem capite primo *de origine & inuentione logicæ*; secundo de logica *Zenonis seu Eleatica*; tertio de logica *Euclidis* seu *Megarica*; quarto de logica *Platonis*; quinto de logica *Aristotelis*; sexto de logica *Stoicorum*; septimo de logica *Epicuri*; octauo de logica *Lullii*; nono de logica *Rami*; decimo de logica *Verulamii*; vndecimo de logica *Cartesii*.

RENATVS RAPINVS, qui scripsit *reflexions sur la logique*, quibus multa collegit, quæ fata logicæ cognoscenda illustrare possunt.

CHRISTIANVS THOMASIVS, qui *introductionem ad philosophiam aulicam* MDCLXXVIII. protulit, cuius editio secunda MDCCII. lucem aspexit: & in primis capite quarto p. 86. *de prudentia cogitandi & ratiocinandi* varia momenta ex historia philosophica attigit,

tigit, quæ artem logicæ eiusque fata possunt illuminare, quod & fecit *cautel. circa præcognit. iurispr.* cap. x. p. 191.

GEORGIVS PASCHIVS, quem heic ideo commemoramus, quoniam de *inuentis nouantiquis* cap. II. differit de logica Aristotelis, Cartesii, de arte Lulliana, de variis disputandi modis.

IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS, qui edidit *critisirenden Geschichts-Calender von der logica, darinn das Steigen und Fallen dieser hoch-vortrefflichen disciplin von Anfang der Welt biss auf das Iahr Christi* 1600. *entworffen*, Francof. ad Mœn. MDCXCVIIII.8. qui auctor existimat, quod prima disputatio theologica habita sit in paradiso inter Euam & Diabolum. titulum libri huius IO. MOLLERVS præf. ad MORHOFII polyhistoris continuationem §. x. adpellat *ridiculum* atque *absonum*: hancque adpellationem, quod operis huius inscriptioni omnino conueniat, iterum tuetur epistola quadam aduersus REIMMANNVM, quæ legitur part VII. p. 690. diarii litterarii teutonici: *ausführlicher Bericht von allerhand neuen Büchern*; contra quas adcusationes sese defendere instituit præfatione *introductionis in historiam litterariam germanorum* part. III. sect. 2. cuius libri sectione I. part. III. p. 446. etiam merita germanorum in artem logicæ speciatim commemorantur.

CHRISTIANVS IVNCKERVS, qui Altenburgi MDCCXIV. edidit *lineas primas eruditionis vniuersæ*, quarum pars posterior, quæ lineas *heraldicæ*, *rei nummariæ* & *anti-*

tiqui-

tiquitatum exhibet, post fata auctoris vsui publico tradita est. quum huiusmodi rationem scribendi sibi elegisset, vt scientiarum traderet historias breuiter, paucis etiam parte secunda p. 2. de fatis logicæ disseruit.

IO. FRANCISCVS BVDDEVS, qui editioni *artis cogitandi* Hal. MDCCIIII. 8. præfationem præmisit, & ista disseruit *de fatis studii logici, eiusque vera indole, adminiculis & defectibus.*

IO. IACOBVS SYRBIVS, cuius *institutiones philosophiæ rationalis eclecticæ* Ienæ MDCCXVII. 8. in publicam emissæ sunt lucem, præfatione ornatæ, quæ fata quoque artis huius a prima ipsius origine vsque ad hæc tempora breuiter commemorat.

GOTTLIEB STOLLE, qui vt consuleret incrementis historiæ litterariæ, anno MDCCXVIII. edidit lingua teutonica: *Kurze Anleitung zur historie der Gelahrheit*, cuius libri parte secunda eiusque capite secundo p. 115. deprehendimus historiam logicæ & metaphysicæ, quæ inprimis ipsius fata tempore recentiori nobis explanat diligenter.

ANDREAS RVDIGER, qui editioni tertiæ MDCCXVII. *institutionum eruditionis* præmisit præfationem, qua §. 9. sqq. breuissime de fatis harum litterarum disserit. nec silentio dimittere possumus

GEORGIVM WEGNERVM, qui edidit, disquisit. historico-philosophicam *de origine logices* MDCLXVII. 12. de qua eiusque auctore disserit VINCENTIVS PLACCIVS de scriptoribus anonymis p. 321. 1295.

PETRVM

PETRVM AVRIVILLIVM, *Geualiensem*, professorem logices & metaphysices, posthac græcæ linguæ & theologiæ in academia Vpsaliensi, qui edidit orationem de *origine, antiquitate & priscis logicæ cultoribus*, cuius mentionem facit IO. SCHEFFERVS Suecia litterata p. 230. scriptores autem logicarum tantum recensent.

DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS in polyhistore philos. tom. II. lib. 5.

BVRCARDVS GOTTHELFF STRVVIVS bibliotheca philosophica capite IV. cui adiungas IO. HENRICI ACKERI, supplementa p. 40. seqq. qui STRVVIVS etiam scriptores logicarum iuris commemorat bibliothec. iuridic. cap. VIIII. §. 2 p. 283. vt in præsenti de BOLDVANI, DRAVDII, LIPENII bibliothecis philosophicis, item SPACHII nomenclatore philosophico taceamus, quos auctores quisque consulere potest, si modo haud facile vbique ipsis adhibeat fidem.

2) *speciatim*

(a) *ratione variarum gentium & sectarum.*

CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS, qui Helmstadii MDCCX. edidit *initia polyhistoris logici*, quibus disputat capite primo de logica *diuina*; secundo de logica *angelica* & tertio de logica *heroica* siue *mythica*; anno MDCCXIII. autem ipsius studio prodiit *incrementum polyhistoris logici*, quo adparet caput quartum de logica *patriarcharum*.

IO. FRANCISCVS BVDDEVS, in cuius *introductione ad historiam philosophiæ Ebræorum*,

rum, quæ auctior multis accessionibus iterum Halæ Saxonum MDCCXX. 8. prodiit, multa deprehendimus, quæ studium logices apud Hebræos possunt illustrare.

IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS, qui *historia litteraria ante diluuiana* p. 49. quædam obseruat de logica primorum parentum nostrorum, de qua paullo post dissseramus copiosius.

IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS, cuius auspiciis Altorfii edita est dissertatio de *philosophia Adami putatitia* MDCCXV. & alia de *Adami logica, metaphysica, mathesi, philosophia practica & libris* MDCCXVII.

IO. IVLIVS STRVVIVS, cui debemus *rudimenta logicæ Ebræorum ex Iudæorum scriptis eruta exemplis copiose illustrata*, Ienæ MDCXCVII. 4. quæ tribus dissertationibus in nostra academia publico eruditorum examini exposuerat. tradit auctor atque illustrat logicam Ebræorum eam, quam nonnulli dicunt *Talmudicam*, quoniam contineat præcepta per libros Talmudicos diffusa, quibus sacri codicis sententia recte inuestigari, & inde ex mente Rabbinorum veræ consequentiæ, quibus ipsorum Talmud nititur, deduci possent. procemio huius operis disseritur de logicæ Ebræorum origine, variis nominibus, ac scriptoribus; capite autem primo de *ipsis interpretandi & argumentandi regulis Ebræorum*; capite secundo traditur *logicæ Hebræorum methodica tractatio*; & caput tertium exhibet *quædam paralipomena*.

IO. CONRADINVS SCHRAMMIVS, qui scripsit *introductionem in dialecticam Cabbaleorum methodo Peripateticorum potissimum conformatam*, Brunsuigæ MDCCIII. 8. caput primum demonstrat *veritatem etiam ab Hebræis & in specie ex ipsorum Cabbala petendam esse*; capite secundo differit auctor de *discrimine exotericorum & acroamaticorum apud Cabbaleos*; capite tertio de *sephirarum scopo & ordine*; capite quarto de *propositionibus cabbalisticis harumque compositione & examine*; capite quinto de *syllogismorum cabbalisticorum principiis, veritate ac natura*; capite sexto de *vitiis & fraudibus, quæ inesse solent argumentis cabbalistarum.* quamuis STRVVIVS & SCHRAMMIVS potius logicas Ebræorum atque auctorum Cabbalæ scripserint, quam ipsarum fata exposuerint; ex ipsorum tamen monimentis multa peti possunt, quæ historiæ harum litterarum non mediocrem adferunt lucem. nec defuerunt, qui scriptores logicarum ex gente Ebræorum collegerunt eosque enarrarunt, id quod præstiterunt auctores bibliothecarum Ebræorum, quos diligenter IO. CHRISTOPH. WOLFIVS præfatione bibliothecæ Ebrææ recenset.

THOMAS STANLEIVS, qui historiam philosophiæ, cuius elegantem interpretationem latinam GOTTFRIED OLEARIO debemus, edidit eaque ex antiquis monimentis multa collegit, quæ ad historiam logicæ apud veteres græciæ philosophos pertinent. etenim exhibet p. 326. *doctrinæ Platonis lineamenta autore* ALCINOO, qui capite

pite

pite IV. V. VI. dialecticam Platonis exponit; p. 443. sqq. differit de logica *Aristotelis*; p. 554. de dialectica *Stoicorum* p. 1952. de canonica *Epicuri*.

ADAMVS BVRSIVS, cuius opus extat, quod inscribitur: *Ciceronis dialectica*, quam ex Stoicorum maxime sententia in scriptis disperse reliquit, Samoscii MDCIIII.4. quod opus dicit I. ALB. FABRICIVS biblioth. latin. lib. I. c. 8. p. 148. *praeclarum ac raro certe obuium*, eiusque mentionem faciunt IVSTVS LIPSIVS centur. V. epist. 57. miscell. SCHILTERVS manuduct. philos. moral. ad iurisprud. cap. I. §. 9. & GERH. IO. VOSSIVS de logices natura & constitutione cap. VIII. §. 29. p. 40. de eo ita iudicat: *iccirco bonam operam nauauit* Adamus Bursius *Samosciensis academiae professor opere eo, quod dialecticam Ciceronis inscripsit. nam tres in eo personas inducit, Stoicum, Peripateticum, academicum; proque tribus istis trium sectarum logicam exposuit. interque caetera hoc commodi praestat, quod melius ex eo Cicero, & alii intelligantur.*

IO. ALBERTVS FABRICIVS, qui Lipsiae MDCXCII. edidit disputationem de *cauillationibus Stoicorum*; anno MDCXCIX. Hamburgi *specimen historiae logicae elenchticum*; etiam *bibliotheca graeca*, qua de antiquis philosophis atque illorum scriptis copiose & solide differit, haud cotemnendam fecit facultatem, historiam logicae accuratius scribendi atque ornandi. idem argumentum de *cauillationibus Stoicorum*, libro quodam se ex-

 po-

posuisse, testatur VOSSIVS de sectis philosophorum cap. XI. §. 6. p. 66.

IO. ANDREAS SCHMIDIVS, cuius disputatio de *Chrysippea brutorum logica* Ienae MDCLXXXIX. prodiit.

IO. PETR. LVDOVICVS, Hal. Saxon. MDCXCIX. disputatione quadam inaugurali exposuit *historiam rationalis philosophiae apud Turcas*. de cetero inprimis adhuc sunt tres, qui nostra aetate de Turcarum philosophia quaedam tradiderunt: BAPTISTA DONATVS *della letteratura de Turchi* Venet. MDCLXXXVIII. 12. SAMVEL SCHELWIGIVS oratione *de philosophia Turcarum* Gedan. MDCLXXXVI. ABRAHAM HINCKELMANNVS praefatione ad *Alcoranum* MDCXCIV. a se editum, qua ostendit, omnia philosophiae studia florere in Arabia; artem logicae autem silentio dimittit.

(b) *ratione variarum ad logicam spectantium doctrinarum.*

IACOBVS BRVCKERVS, auctor dissertationis, quae inscribitur: *tentamen introductionis in historiam doctrinae logicae de ideis*, Ienae MDCCXVIII.

IO. FRIDEMANNVS SCHNEIDERVS, qui Halae protulit in lucem *dissertationem de variis argumentandi methodis veterum & recentiorum*, qua disputat de methodis argumentandi generatim; de oratione continua; de dialogis; de inductione; de sorite; de methodo hypothetica; de variis veterum sophismatibus nostra aetate incognitis; de argumentatione activa Diogenis Cynici; de argumentatione ab inuidia; de methodo Ra-

Ramiſtica; de methodo mathematica; de methodo ſyllogiſtica.

10. ANDREAS SCHMIDIVS, qui conſcripſit *breuem disquiſitionem de diuerſis diſputandi proceſſibus*; inprimis apud Iudæos & græcos, ac ſpeciatim de modo per dialogos Megarico, per ſyllogismos Cynico, mathematico. opere hoc auctor *logicam Ebræorum* & *logicam nou-antiquam* promittere videtur.

10. CASPAR GVNTHER, cuius diſſertationem de *modo diſputandi Megarico* Ien. MDCCVII. habemus.

(c) *ratione diuerſorum logicam tractandi modorum.*

.. IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS, qui anno MDCCXII. Ienæ edidit diſſertationem de *variis modis logicam tradendi, ſpeciatim de logica ſymbolica*, vbi capite primo §.4. obſeruat, logicam tradi poſſe vel ornate; vel nude ſine ornamento quodam; ornatum autem peti vel ex loco ſimilium; vel ex loco exemplorum; vel teſtimoniorum; ad logicam ex loco ſimilium transferri *ſymbola*, *emblemata*, *hieroglyphica*. anno eodem Lipſiæ aliam ſcripſit de *logica hieroglyphica*; & anno MDCCXV. Altdorfii programma de logicis *paradigmaticis theologicis*, *iuridicis aliisque*.

§. VI. Auctores hosce commemorare, e re noſtra omnino fuit, vt pateat, qua cura quoue ſtudio culta atque ornata fuerit hiſtoria logices, quamuis hanc recenſionem ita elaboratam eſſe, vt nulla fieri poſſet acceſſio, adfirmare nolim. ſufficiat enim, principes huius-

modi ſcriptores annotaſſe, eosque inprimis, quos adhuc ipſi ad vſus noſtros contulimus, ex quo animum ad artis logicæ fata exponenda convertendi. cepimus conſilium. fuerunt quoque, qui idem propoſitum mente ſua conceperunt, vt argumentum hoc explanandum ſibi ſumerent; ſed modo per neceſſitatem mortis; modo per alias occupationes promiſſis ipſique voluntati ſuæ ac deſideriis aliorum haud ſatisfecerunt. quo ſpectant

VINCENTIVS PLACCIVS, qui in catalogo librorum edendorum præter *bibliographiam logicam* etiam promiſit orbi erudito *hiſtoriam logicæ*.

IO. PETR. LVDOVICVS, qui extremo diſſertationis *de philoſophia rationali apud Turcas* ſupra commemoratæ *polyhiſtorem logicum* ſe meditari, ſignificat, eiusque nouem libros conſtituit, ita vt liber primus diſſerat *de inuentione artis ratiocinandi vniuerſim*; ſecundus *de inuentione dialecticæ græcorum*; tertius *de ſectis logicorum apud græcos*; quartus *de logica Ariſtotelis*; quintus *de logicæ emendatoribus aut inuentoribus nouarum*; ſextus *de logicis practicis*; ſeptimus *de logicis aliarum gentium*; octauus *de bibliotheca logica*; nonus *de iudicibus logicarum*.

SEVERINVS LINTRVPIVS, qui in *reliquiis incendii Bergenſis* p. 47. pollicitus eſt *hiſtoriæ logicæ breuiarium* & *ſchediaſma hiſtoricum de fatis metaphyſicæ*.

IACOBVS FRIDERICVS REIMANNVS, qui *introductione ad hiſtoriam litterar. gener.* p. 59. teſtatur, ſe conſcripſiſſe opus latinum

tinum *de artis ratiocinandi primis auctoribus.*

§. VII. Quod ad noſtram operam adtinet, quam hiſtoriæ artis huius deſcribendæ conſecrabimus, per ordinis rationem exercitationem hanc diſtribuamus in tres libros:

LIBRI I. de origine artis logicæ.
Caput 1. *de falſa ipſius origine.*
2. *de vera eius origine.*

LIBRI II. de progreſſu ac fatis logicæ.
Capitis 1. *de progreſſu ac fatis artis logicæ generatim per varios auctores.*
Sect. (1) tempore vetuſtiori.
Sect. (2) tempore medio.
Sect. (3) tempore recentiori.
Caput 2. *de origine, progreſſu & fatis doctrinarum logicæ ſpeciatim.*
Caput 3. *de variis modis logicam tradendi ſpeciatim.*

LIBRI III. de varia exiſtimationis logicæ fortuna.
Caput 1. *de fortuna proſperiori.*
2. *de fortuna aduerſa.*

qua ratione, quam nobis præſcripſimus, quævis momenta eaque præſtantiſſima, quæ obſeruatione digna ſunt, attingere elaborabimus, ita vt non ſolum reſpiciamus auctores ac doctrinas logicæ; ſed & vſum illius ac deprauationem, quæ fuit multiplex. atqui hæc omnia nunc diſtincte ac breuiter explanabimus.

LIBRI VI. DE ORIGINE ARTIS LOGICAE.

CAPVT I. DE FALSA ILLIVS ORIGINE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Num origo logicae sit diuina §. I. II. *sententia de logica angelica & mythica reiicitur* §. III IIII. *de logica Adami* §. V. *Caini, Abelis* §. VI. *Noachi, Abrahami, Iobi* §. VII. *de logica Mosis, Salomonis, item vrim & thummim* §. VIII. *haec omnia confutantur atque caussae huius falsae opinionis ostenduntur, quarum exponitur altera* §. VIII. *altera vero* §. IX. X XI. XII. *qualis cognitio veritatum hisce hominibus sit adscribenda* §. XIII. XIIII.

§. I. Antequam veram logicae originem demonstramus, non ab re erit, in illorum sententiam inquirere, qui istam partim a Deo, partim ab hominibus primae aetatis petunt, ac quod robur illi insit, explanare perspicue. quod ad opinionem adtinet priorem, deum esse autorem logicae, illi sese addixit CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS,[1] qui de logica *diuina*, *angelica* & *heroica* siue *mythica* disputauit, ea sententia, quod origo logicae Deo sit vindicanda, prout nonnulli quoque in summo numine eiusdemque mente sanctissima legum ac iuris originem quaesiuerint atque inuenerint. quapropter E-

[1] *initiis polyhistoris logici.*

braei

bræi modo *ſapientiam* חכמה Deo adtribuant; ſed philoſophi quoque græci ipſum dicant *mentem*, id quod THALES, PYTHAGORAS, ANAXAGORAS, SOCRATES, PLATO, ARISTOTELES fecerint, item λόγον *rationem*, prout Stoici ſummum Deum aperte ita vocauerint; nec non *veritatem*, qua appellatione vſi ſint PYTHAGORAS, SOCRATES, PLATO. quam excellentiam quum in Deo cognouerint, non mirum ſit, quod PLATO philoſophiam dixerit *donum* & CICERO inuentum Dei, etiam BARTHOLOMAEVS VIOTTVS exiſtimauerit, omnis demonſtrationis prima initia nobis Dei beneficio ineſſe, & MALEBRANCHIVS declarauerit, non eſſe aliam viam ad veritatem inueniendam, quam ſi homo Deo penitus addictus ideas rerum, veri omnis origines in ipſo Deo ſecum & cum ſua mente arctiſſime coniuncto intueretur, quem & ſecutus fuerit PETRVS POIRETVS.

§. II. Sed pace clariſſimi huius viri fiat, vt ea qua decet modeſtia accuratius in hanc ſententiam inquiramus. quæſtio igitur ponitur: num origo logicæ a Deo ſit petenda, nec ne? quam neque adfirmare, neque negare poſſumus, niſi antea compertum ſit, qua ſignificatione vox *logicæ* valeat. etenim illi duplex vis ineſſe poteſt, ita vt partim tantum reſpiciat ſanam & rectam rationem, per quam cognoſcimus veritatem; partim vero formam logicæ, qua eſt diſciplina ad artis regulas accommodata. priori ratione dici poteſt, Deum eſſe autorem logicæ, omnesque veritates, quas ope intellectus noſtri cognoſcimus, eſſe diuinas, quia Deus rationem ſiue intellectum

humanum veluti principium cognoſcendi conſtituit, iisque viribus, quæ ad huiusmodi cognitionem ſunt neceſſariæ, ornavit. ſed tamen plane aliud fundamentum diuinæ originis logicæ ponimus, quam clariſſimus KOCHIVS, qui id ex diuina mente, ratione, ſapientia deducit, quæ niſi mitiori ſententia intelligantur, facile quemdam in errorem haud mediocrem coniicere poſſunt, præſertim quum MALEBRANCHIVM & POIRETVM ſententiæ ſuæ fauentes in medium proferat. nam quæ viri hi celeberrimi hac de re diſputarunt, quam proxime accedunt ad enthuſiaſmum, vt ex illis, quæ infra dicemus, patebit clarius. nec teſtimonia philoſophorum paganorum quoddam robur aut lumen adferre poſſunt, qui grauiſſimis erroribus de Deo eiusque mente diuina ſeſe implicuerant, id quod inprimis de Stoicis apertum eſt, qui Deum & naturam idem eſſe putarunt. quod ſi autem logica conſideratur veluti diſciplina quædam philoſophica, neutiquam eius ortum ad Deum referre debemus, ſiquidem nititur regulis artis inuentæ ab hominibus & ab iisdem excultæ & perpolitæ. reſpicit logica morbos & imbecillitates intellectus humani, quibus mederi princeps logici munus eſſe debet; quis autem ſibi perſuadeat, huiusmodi logicam ex diuina ſapientia, ratione ac mente deriuandam eſſe?

§. III. Adhæc clariſſimus KOCHIVS capite ſecundo dictæ diſſertationis de *initiis polyhiſtoris logici* diſputat de *logica angelica*, atque ex THOMA HYDE [1] obſeruat, angelos in-

1 *de religione veter. Perſarum, cap. 20.*

inter se instituere disputationes, etiam ex eodem commemorat exempla disputantium angelorum, *Michaëlis* quippe Iudæorum & *Raphaëlis* Persarum angeli tutelaris; [1] item *Vsielis* & *Schamchasai*, quo & spectet disputatio *Michaëlis* & *diaboli* de Mosis corpore. nec desint, qui angelis magnam scientiam vindicent, etiam librorum, quos de cælo hominibus miserint, dona ferant accepta, quæ omnia quum copiose & erudite cl. KOCHIVS illustrauerit, concludit, quod angeli logica forte non nisi naturali vtantur, præsertim si omnia iam sciant nec discendo proficiant. sic ipse de logica angelorum quidquam definire haud sibi sumit; rectiorem autem sequamur viam, si ne quidem de logica angelorum quidquam cogitamus. nam primum magna est differentia inter rationem cogitandi apud angelos & apud homines, quum nos omnes ideas siue imagines rerum hauriamus ex sensione, quæ apud angelos a corporibus plane separatos aliter fieri debet. præter quam discrepantiam adhuc nobis haud compertum est, qua ratione in intellectu angelorum cogitationes oriantur fiantque, ita vt si quid de illorum logica a nobis sit dicendum, nihil præter nomen retinere possimus. nec tertium disputationes, quarum mentionem faciunt, quidquam habent ponderis, quoniam aliæ sunt fictæ & commentitiæ; aliæ vero, quæ fidem præ se ferunt, ab illis, quum corpora adsumserint, sint institutæ, adeo vt istæ sententiam hanc minus possint confirmare. quid multa? logica ea significatione, quæ a plerisque, etiam

1 *Daniel. X, 13.*

a no-

a nobis adhibetur, de angelis neutiquam dici poteſt.

§. IIII. Tandem cl. KOCHIVS capite tertio differit de *logica heroica* ſiue *mythica*, quo ex monimentis antiquæ fabuloſæ ætatis exempla & nomina heroum ſingulari induſtria collegit, quibus veteres modo ſcientiam, modo inuentionem logicæ adtribuerunt. ſic conſtat, quod PROMETHEVS *Iapeti* filius, pater *Deucalionis* Theſſalorum regis tradatur, inueniſſe plures artes & in his quoque logicam, vti refert PLATO, [1] per illum diuinum munus hominibus adlatum eſſe *inueniendi, definiendi & dividendi ſcientiam.* ſic fingitur HERCVLES Iouis filius vinctum in Caucaſo Prometheum ſoluiſſe, id eſt interprete PLVTARCHO, ab eo accepiſſe *dialecticam.* ſic proditur PROTEVS, Iouis vel Neptuni filius, ſe vertiſſe in quas vellet figuras, vt modo aqua, modo ignis, piſcis, auis, leo, ſerpens, arbor fieret pro ſua voluntate, quam fabulam SOCRATES apud PLATONEM ad ſophiſtam adcommodat, qui quamuis formas argumentorum varias efficiat; ope tamen ſapientiæ diuinitus comprehendatur aliquando, vt de aliis taceamus. ſed tamen ne operam noſtram collocemus in re maxime obſcura ac dubia, haſce fabulas dimittamus ſilentio, quæ a poëtis ideo ſunt fictæ, vt hominibus diuinitatem & ſingularem antiquitatem artium ſcientiarumque perſuaderent.

§. V. Alii originem logicæ deducunt a primis hominibus, & ſcientiam huius artis vetuſtiſſimis mortalibus, quorum notitia per ſa-

1 *Phileb.*

crum

crum codicem ad nos peruenit, adtribuunt. primum igitur differunt de logica ADAMI, vtque taceamus de EVSEBIO, [1] BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [2] dicit: *primos generis humani parentes & patriarchas non dubito cum reliquis disciplinis etiam hanc suis posteris tradidisse, præsertim quum origini omnium rerum propiores tanto præstantiorem intellectum habuerint nostro ingenio atque intellectu, quanto & vitæ diuturnitate & valetudinis firmitate & denique aeris, victus ac rerum omnium e terra nascentium præstantia nobis, supra quam credi potest, fuerunt feliciores*; & IO. IVLIVS STRVVIVS: [3] *nemo autem*, inquit, *a me expectabit, vt nunc logicam protoplastorum tradere sustineam. nam quamquam eam in statu integritatis perfectissimam fuisse, tuto asseuerare possimus; nihil tamen de ea memoriæ proditum superest, nisi forte accuratissimam nominum impositionem, quam Plato in Cratylo dialectico propriam esse dicit, cum Eusebio huc referre velis.* eiusdem sententiæ est REIMANNVS, [4] qui & putat, primam disputationem habitam fuisse inter Euam & pessimum spiritum atque auctorem malitiæ; inprimis autem istam corroborare, summa ope adnititur CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS, [5] qui in illius gratiam varias collegit rationes. obseruat quippe, quod Adamus animalibus imposuerit nomina, id quod ex sententia PLATONIS munus atque opus esset

1 *lib. XI cap. 6. præparat. euang.* 2 *præcogn. logicor. tr. II. cap. 2. p. 10. opp.* 3 *rudimentis logicæ Ebræor. p. 10.* 4 *critisir. geschichs-Calender der logic, p. 1. sqq.* 5 *de incremento polyhist. logic. §. 1. 2.*

dia-

dialectici; quod ad imaginem Dei fuerit conditus, ex quo merito quis possit colligere, cognitam ipsum tenuisse artem ratiocinandi; quod & ingenio, & vitæ diuturnitate, & aëris salubritate præstiterit reliquis mortalibus, quæ omnia magnam habeant vim ad culturam doctrinarum; quod auctor extiterit litterarum atque ipsius sermonis; artem autem inueniendi vindicet sibi logica; quod Adamus atque alii humani generis principes adparatum librorum, scholas ac societates litterarias habuisse legantur; quod sine dubio de virtute atque illius exercitiis disseruerit solidaque adhibuerit argumenta, quod Euam אישה a viro denominans vsus sit loco, quem dialectici dicunt *topicum* & quidem *notationis*, [1] & aduersus Cainum dilemmate quodam, [2] quæ præter alia auctor fuse exposuit & per testimoniorum auctoritatem confirmare elaborauit.

§. VI. Post ADAMVM refert KOCHIVS inter logicæ auctores CAINVM atque ABELEM, qui instituissent colloquium de extremo iudicio, quo Cain munere opponentis, Abel autem officio respondentis fuissent perfuncti. scilicet MOSES [3] scribit: ויאמר קין אל־הבל אחיו *& dixit Cain ad Hebel fratrem suum*, quæ verba, si ita latine explicantur, interpretes multum exercent, quoniam videtur aliquid a Mose esse omissum. hinc versio LXX. καὶ εἶπε Καΐν πρὸς Ἄβελ, διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον, quod supplementum vulgatus interpres, codex samaritanus, targum IONATAN ben Vziel exhibent. targum autem Hierosoly-

1 *Gen. II, 23.* 2 *Gen. IIII, 6. 7.* 3 *Gen. IIII, 7.*

mita-

mitanum hanc disputationem verbosius ita refert: *& dixit Cain ad Habel fratrem suum, veni & exeamus in agri superficiem. accidit itaque, quum exiissent ambo ipsi ad agri superficiem, respondit Cain & dixit ad Abelem fratrem suum: non est iudicium, nec iudex, nec est aliud seculum nec dabitur merces bona iustis, nec vltio sumetur de improbis, neque per miserationem creatus est mundus, neque per miserationem gubernatur. quare recepta est oblatio tua a te cum beneplacito, a me autem non est accepta cum beneplacito? respondit Abel & dixit Caino: est iudicium & est iudex & est aliud seculum & est donum mercedis bonæ iustis & vltio sumi debet ab improbis & cum miseratione creatus est mundus, & cum miseratione gubernatur, verum iuxta fructus bonorum operum gubernatur, eo quod opera mea tuis sunt concinniora, recepta est oblatio mea a me cum beneplacito; a te vero non est recepta cum beneplacito. fueruntque ambo isti contendentes in superficie agri:* confer IO. SELDENVM [1] AVGVST. PFEIFFERVM [2] IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ex hisce igitur colligit KOCHIVS, Cainum fuisse primum sophistam, & adversus illum disputasse Abelem; id quod omnino ad incrementum logicæ pertinere existimat.

§. VII. Præter alios patriarchas, quorum mentionem facit KOCHIVS, imprimis NOACHVS a nonnullis huc refertur, qui credunt, quod *Prometheus* fabulosis poëtarum monimentis celebratus idem sit ac *Noachus*;

1 *de iure nat. & gentium iuxta disciplin. Ebr. lib. VII. cap.* 4.
2 *exerc. de colloq. Caini & Abelis t.* I. *opp. philolog. p.* 513.
3 *codic. Pseudepigraph. V. T. p.* 104.

quum-

quumque illi origo logices adtribuatur, exinde consequi putant, Noachum quoque scientiæ huius minus fuisse rudem. qua in opinione versatur BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS, [1] quando dicit: *Prometheus ille, cui Plato in Philebo maximam inventorum & cœlitus delatorum præceptorum logicorum laudem tribuit, vix dubito, quin Noachus, vel alius quis ex patriarchis fuerit: dicitur enim vixisse anno post conditum mundum* 1600. confer PETRVM RAMVM. [2] PETRVS DANIEL HVETIVS [3] autem existimat, Prometheum significare Mosen. Noachum sequitur ABRAHAMVS, qui ex sententia sæpius dicti Kochii ideo laudem logicæ inprimis meretur, quod superstitionem a vera religione discernere instituerit, ac scientiarum cognitione extiterit maxime ornatus, præsertim si testimoniis Iudæorum habenda sit fides. omnium autem fere princeps hoc in genere habetur IOBVS, de quo iam HIERONYMVS [4] ita sensit: *omnes leges dialecticæ, propositione, assumtione, conclusione, determinat. quin & rationem soluendi vitiosa argumenta ostendit*; & AMBROSIVS: [5] *quanto antiquior illis dialecticis græcorum Iob, qui hæc primus reperit*; & CASSIODORVS: [6] *ubi sunt, qui dicunt: artem dialecticam a scripturis sanctissimis non cœpisse? singula in Iobo plena sunt ænigmatibus, propositionibus & quæstionibus sacris.* id quod etiam adprobant auctores

1 *citat. loc.* 2 *scholis dialect. lib. I. cap.* 1. 3 *demonstrat. euangel. propos. IIII. cap.* 8. §. 7. 4 *epistola ad Paullinum.* 5 *de officiis lib. I. cap.* 12. 6 *libro diuinarum lectionum cap.* 6. *p.* 452.

ætatis

ætatis recentioris, ſiquidem THEOPHILVS GALEVS [1] dicit: *Iobum profundum ac acutum philoſophum fuiſſe, ſatis liquet; diſſerit enim acutiſſime.* item: [2] *probe notum eſt, diſputationes inter Iobum & ejus amicos dialogis peractas fuiſſe*; THOMAS STANLEIVS [3] autem: *apud Arabes fuiſſe diſciplinarum peritos liquet, præſertim ex Iobi amicorumque eius diſceptationibus*; & PETRVS GASSENDVS: [4] *deprehendere licet vel in una Iobi hiſtoria, homines in ea colloquenteis ita fuiſſe philoſophatos, ut inuicem ſibi obiecerint, quam quisque vellet præ ceteris videri callere diſputandi artem*: confer RAPH. VOLATERRANVM [5] & IO. PETRVM LVDOVICVM. [6] quum autem per varia argumenta ſatis ſit perſpicuum, Iobum fuiſſe Arabem, cujus ſententiæ SPANHEMIVS [7] multos commemorat teſtes; inde concluſionem efficiunt, nationem hanc coluiſſe quoque litteras philoſophiæ.

§. VIII. Quod ſi Noachum, Abrahamum, Iobum inter eos referant, qui laudem logicæ artis mereantur, quid mirum, quando etiam in illis numerant MOSEN, id quod per varias rationes probare contendunt. Primum provocant ad verba STEPHANI [8] ad Judæos dicentis de Moſe: *& eruditus eſt omni ſapientia Aegyptiorum & erat potens in verbis & operibus ſuis*; præter hæc autem obſervant, quod Moſi XIII. *regulæ logicæ hermeneuticæ* veluti auctori adſcribantur, quippe quæ ar-

1 *de progreſſu philoſophiæ lib* 1. *cap.* 1. §. 9. 2 *ibid. lib. III. cap.* 5. §. 1. 3 *lib. III. cap.* 2. *philoſoph. oriental.* 4 *de logica origine & varietate cap* 1 5. *lib. X. anthropol. p.* 370. 6 *de philoſophia ration. apud Turcas & de philoſophis caute legendis p.* 18. 7 *hiſtoria Jobi cap. IV.* 8 *Actor. VII.* 22.

tem sacras litteras interpretandi ac ex principiis deducendi consequentias contineant. Credunt quippe Iudæi, quod Deus has regulas Mosi legem explicanti, dederit in monte Sinai, quæ post hæc sensim ac sensim peruenerint ad notitiam Iudæorum, etiam a R. ISMAELE collectæ, vnde & dicantur *Regulæ R. Ismaëlis*, de quibus videre possumus præter alios LEIDEKKERVM [1] & IO. IVLIVM STRVVIVM. [2] ex his argumentis putant nonnulli consequi, Mosen quoque præditum fuisse cognitione logicæ artis, prout DAN. GVILIELMVS MOLLERVS [3] dicit: *præter adductas hactenus scientias & artes, Mosen logica quoque imbutum fuisse, vero videtur esse simile*: item: *atque ut paucis multa complectar, Mosen disciplina logica fuisse imbutum, ex Aegyptiorum, apud quos Moses studuit, artes tractandi ratione non potest non liquere, quippe qui crebriore cæli contemplatione, ad leges quasdam de obseruationibus cœlestibus faciendas instigati, modum in ratiocinando seruandum certis regulis comprehenderunt, talique modo dialecticæ studium introductum diligenter excoluerunt.* Quin etiam nonnulli sibi persuadent, logicam fuisse Iudæis *Vrim* & *thummim*, quoniam has hebraicas voces exposuerint auctores per λογεῖον. Hinc PETRVS RAMVS [4] dicit: *quid aliud profitetur illud pectorale in sacerdotis pectore, non solum auro & gemmis, sed duabus illustribus notis Vrim & thummim distinctum & ornatum? Vrim enim significat splendorem mentis lucemque ad cogitandum & perspicien-*

1 *de republica Ebraor. lib. XI. cap I.* 2 *rudiment. logic. hebraor. cap. I.* 3 *de Mose philosopho §. 9. p. 21.* 4 *Schol. dialect. lib. I. cap. I.*

dum?

dum? thummim ordinis accurationem & perfectionem ad integre incorrupteque iudicandum: vnde & pectorale ipsum a Mose iudicii λογεῖον *appellatur, tanquam inullis hominum sophismatis inquinata, sed perfecta & omnibus numeris absoluta considerandi iudicandique logica* λογεῖον *illud esset*: confer BARTHOLOMAEVM KECKERMANNVM, [1] qui etiam SALOMONEM huc pertinere censet. Quum enim ipsius tempestate in more positum fuit, ænigmatum propositione & solutione dictisque argutis demonstrare ingenium; hac quoque Salomon arte excelluit ita, ut omnes in admirationem sui converteret. [2] ex quo consequi putant, Salomonem quoque præclarum fuisse logicæ auctorem, eiusque ex conjectura REIMANNI [3] conscripsisse præcepta, siquidem ipse de se testetur, [4] quod de Sapientia שלשים *triplici ratione* egerit, quæ verba nonnulli de ipsius scriptis philosophiæ rationalis, moralis & naturalis interpretantur, confer PETRVM DANIELEM HVETIVM. [5]

§. VIIII. Sed tamen quidquid alii de logica Adami, Caini, Abelis, Noachi, Abrahami, Jobi, Mosis, Salomonis dicant; nos ab illorum opinione plane esse alienos profitemur, existimantes, viros hosce in logices aut auctoribus, aut cultoribus haud posse numerari. Quam sententiam eo majori studio amplectimur, quo leuiores sunt rationes eorum, qui logicæ artis in hisce hominibus commendant maxime, etiam grauiora extant argumenta, quæ contrarium plane nobis persuadent. Alii enim ig-

1 *præcognit. logic. tr. II cap. 2. §. 5. 6.* 2 *1. Reg X. 2. Paral. IX.* 3 *im Calender der logic. p. 6.* 4 *Prou. XXII. v. 10.* 5 *demonstrat. evangel. p. 415. edit. Lips.*

norant, quid ſit logica, & ſiue intelligant naturalem, ſive artificialem, vti dicuntur, vtrinque a vero aberrant. Quod ſi intelligunt, logicam ad artem conformatam, nunquam ſane probari poteſt, quod illa tempeſtate litterarum ſtudia eam faciem præ ſe habuerint, quam poſthac acceperunt, quum inuenta doctrina logices, ad certam formam fuerint compoſita, id quod cum ex perſonarum, tum temporis illius indole ſatis clarum eſt. Nam quamuis negari non poſſit, quod multarum rerum veritates ſint aſſecuti, illæ tamen generales erant, quas adhuc per ſolam naturæ vim, minus autem ſecundum regulas artis cognouerunt. Immo quum præter lumen naturæ, quod tam grauiſſimis morbis haud corruptum erat, fruerentur reuelationibus diuinis, duplici hac luce omnia, quæ ad ſalutem erant neceſſaria, poterant cognoſcere, vt adeo haud neceſſe fuerit, artes litterarias adhibere. Nec perſpicere poſſumus, quo modo cauſſas ſuas defendant, ſi logicam tantum naturalem reſpiciant, quippe quæ nomen logicæ haud poteſt tueri: quin etiam hac ratione omnes homines, quibus facultas benignitate naturæ ineſt, cogitandi, propoſitiones formandi & ex illis efficiendi concluſiones, inter logicæ cultores debent referri. Quid? quod ruſtici, quum inter ſe faciant contentiones, hanc gloriam, hanc logicæ laudem poſſunt ſibi vindicare; ſed quis quæſo hujusmodi logicæ hiſtoriam conſcribere inſtituat? ſæpius mirari ſolemus, quod patroni logicæ primorum parentum ac patriarcharum ſibi non ſumant definire, quales ſtruxerint ſyllogiſmos, num fuerint ex primæ figuræ modis

dis

dis *Barbara, Celarent, Darii, Ferio*; an ex secundæ *Cæsare, Camestres, Festino, Baroco*, aut tertiæ; quale sophisma fecerit Cain aduersus fratrem Abelem, num fuerit *petitio principii*, an *ignoratio elenchi*; aut *fallacia non caussæ vt caussæ?*

§. X. Prout autem hi ignorant, quid sit logica; ita alii in hoc versantur errore, quod antiquissimis temporibus litterarum scientiæ ea ratione, qua nunc vigent, floruerint. Sic credunt, Adamum inuenisse litteras, & PETRVS LAMBECIVS [1] eo vsque progreditur, vt non tantum litterarum, sed etiam punctorum vocalium originem Adamo diserte adtribuat, quam in caussam prouocant ad libros, quos ille scripsisse dicitur, cuius generis sunt *liber reuelationis Adæ*, *liber de filiabus Adæ*, *liber de pœnitentia Adæ*; item *prophetiæ Euæ*, *euangelium Adæ*, de quibus legi possunt PETRVS LAMBECIVS, [2] SCIPIO SGAMBATVS, [3] IO. ANDREAS SCHMIDIVS, [4] PETRVS BAELIVS, [5] PAVLVS CHRISTIANVS HILSCHERVS [6] IO. ALBERTVS FABRICIVS. [7] sed hæc omnia sunt aperte ficta & commentitia, quibus nemo sanæ mentis adiungit fidem. Nec decet, patriarchis, qui post Adamum vixerunt, talem philosophiam, qualem hodie colimus, adscribere, quoniam plane alio modo, quam nos ad cognitionem rerum naturalium & moralium peruenerunt. Etenim ipsis erat sapientia, per quam cogno-

1 *prodr. histor litter. lib. 1. cap. 2.* 2 *cit. loc. cap. 3.* 3 *arch. vet. testam. lib. 1. tit. 6.* 4 *pseud. testam. veteri p. 6.* 5 *dictionar histor. voc. Adam.* 6 *sched. de biblioth. Adami.* 7 *codic. pseud. epigr. V. T. p. 1. sqq.*

cebant non ſolum bonum & malum; ſed ſtudio quoque tenebantur, bonum amplectendi; malum autem fugiendi. Quumue duplicem felicitatem hujus & alterius vitæ ſibi haberent propoſitam; viam ad ſalutem æternam perueniendi cognoſcebant ex reuelatione; modus autem in hac vita ſe felicem reddendi nitebatur benignitate ingenii naturalis, experientia atque traditione, per quas adquirebant ſibi notitiam rerum naturalium, qualis ad felicitatem in hac vita ſtabiliendam ſufficiebat. Sic erant viri ſapientes, ac tenebant ſcientiam variarum rerum cum per ſingularem dei gratiam, tum per naturæ atque ingenii vires, cuius rei cauſſa dici poſſunt philoſophi, ſi modo vox hæc non ea ſignificatione, qua nunc valet, ſumatur. Qua propter; recte dicit IO. FRANCISCVS BVDDEVS: [1] *quilibet facile intelligit, aliter hanc vocem* (philoſophiæ) *capiendam eſſe, cum de recentiorum, aliter cum de veterum patriarcharum maxime, immo & generatim orientalium gentium philoſophia loquimur: ſimul vero patet, in veterum Sapientia & philoſophia delineanda ſedulo cauendum, ne ex iſta, quæ recentiorum eſt, notione illam æſtimemus, adeoque talia iis tribuamus, quæ a temporum iſtorum conditione plane ſunt aliena.* Quæ omnia quum ita ſeſe habent, ea quæ de Noachi, Abrahami, Iſaaci, Iacobi aliorumque logica diſſerunt, aut ita debent intelligi, quod per vires naturales intellectus veritates cognouerint, aut, ſi iſta ad logicam artificialem referantur, nequaquam ſunt admittenda. Ipſa enim cognitio veri & falſi, aut res, ad quas ſpe-

1 *not. ad intr. ad phil. Ebræor, p. 3. ed. 2.*

ctant

ctant veritates, nondum constituunt logicum; sed modus, quo veritates cognoscuntur partim inueniendo, partim diiudicando. Rustici quoque atque alii homines omnium litterarum plane expertes, ad notitiam perueniunt veritatum; sed quum ista gignatur per sensus tantum externos ac per memoriam; talis cognitio vulgaris est, a philosophica ac logica plane diuersa, quippe quæ ope iudicii dirigitur, ad cuius culturam præcipue spectat logica. De cetero non est mirum, quod propter errorem de præclara litterarum conditione tempore antiquissimo de logica disputent patriarcharum.

§. XI. At vero deducuntur in huiusmodi erroneam opinionem de re litteraria Adami, patriarcharum ac aliorum ex gente Ebræorum antiqua, partim per peruersam scripturas diuinas interpretandi applicandique rationem; partim per faciliorem fidem, quam fabulis Iudæorum adhibent. Quod ad prius momentum adtinet; multi fingunt sibi nimiam amplissimamque Mosis eruditionem, ac verba Stephani, quod institutus fuerit in sapientia Aegyptiorum ad conditionem rei litterariæ nostra ætate adcommodant, quum tamen de iis eruditionis partibus, quæ tum apud Agyptios floruerunt, sint intelligenda: confer IO. PRIDEAVX,[1] CORNELIVM ADAMI,[2] IO. FRANCISCVM BVDDEVM[3] quo posito, omnino debet ante demonstrari, quod ars logicæ ab Aegyptiis fuerit culta; quam per verba hæc Stephani adfirmari, Mosen quoque

1 *oper. Theol. p.* 441. 2 *exerc. exegetic. exerc. II. p.* 92. 3 *histor. eccl. V. T. tom.* 1. *p.* 458.

disciplina arteque cogitandi fuisse excellentem. Sed quamuis NICOLAVS CAVSSINVS [1] existimet, dialecticæ quoque studia in gente Aegyptiorum floruisse; nullo tamen fide digno documento id potest probare, adeo ut de logica Mosis ne verbum quidem sacer codex nobis prodat. Nec aliter res se habet cum logica Caini & Abelis. Nam quum interpretes verba Mosis: ויאמר קין אל אבל אחיו exposuerint: *& dixit Cain ad Abel fratrem*, deducti sunt in opinionem, quod heic aliquid desit, quum id, quod dixerit, non sequatur, quæ sententia peperit colloquium: & hæc fabula effecit, vt hi fratres adhuc recentiori ætate locum teneant inter logicæ auctores. At vero quid impedit, quo minus vocem: ויאמר vertamus: *& locutus est Cain*, qua interpretatione omnis illa difficultas tollitur? immo, siue desit aliquid, siue minus, quin etiam si ponamus, colloquium, quod refert Targum Hierosolymitanum, probatam præ se ferre auctoritatem, quis autem sanæ mentis inde conflare conclusionem instituat, hosce fratres exercuisse artem logicæ. Quid multa? quum in eam ingressi sint sententiam, vetustissimos Ebræos coluisse atque exercuisse logicam; omnes eorum fere cogitationes ac sermones, disputationes, doctrinas, veluti fructus disciplinæ huius cognitæ considerant. Sic Adamus dicitur inuenisse multa, docuisse liberos, proposuisse argumenta & propter hæc, vt & alia creditur logicus, quasi ista ex facultate naturali non potuissent gigni. Sic in Abrahamo laudatur peritia logices, quoniam falsam religionem a ve-

[1] *de symbolica Aegyptiorum disciplina p. 107.*

ra se-

ra seiunxerit, quod omnino ope ratiocinationum fieri debuisset; quæ argumentandi ratio si quidquam ponderis haberet, sequeretur omnino, ut omnes pagani homines, ac Iudæi, qui puriorem doctrinam, diuina luce illuminati amplexi sunt, eodem iure locum quemdam inter logicæ cultores possint sibi vindicare. Sic Iobus ob disputationes cum amicis institutas laude dialecticæ adficitur, quæ tamen ita sunt comparatæ, vt a solis naturæ viribus, si earum formam spectamus, potuerint proficisci, quamquam negare nolumus, varia philosophiæ capita, etiam physica atque astronomica libro ipsius contineri. Hinc patet, quid sentiendum sit de RIVETO, [1] qui opus hoc omni doctrina adeo plenum esse iudicat; *ut frustra in eius dictis omnibus explicandis sit operam positurus, qui poetices, dialectices, rhetorices, astronomiæ, physices denique non sit bene peritus.* Id quod etiam de Salomone pronuntiamus, cuius incredibilem sapientiam merito miramur; ipsi autem propter ænigmatum interpretationem logicæ vel inuentionem, vel incrementum adtribuere non possumus, quia ea tempestate multis solemne fuit, in hisce rebus ingenia demonstrare, nec præcepta logices ad illorum vsum explicationemque adhibere, necesse habuerunt, confer THOMAM BVRNETIVM. [2] prout ieiunas aridasque ex sacro codice deducunt conclusiones de logica Adami & aliorum virorum, qui prima ætate in cœtu viuentium versati sunt; ita quoque leuioribus omnino argumentis muniti alias

1 *isagog.. ad scripturam sacr. cap.* 27. 2 *archaeol philosoph p.* 89.

philosophiæ partes in illis commendant. Ita dicunt, quod Adamus in arte physicæ fuerit versatissimus, quia animalibus ad ipsorum naturam dederit nomina; quod extiterit auctor mechanices, quia sibi effecerit vestes; quod habendus sit princeps experimentorum atque artis chemicæ, dum ignem excitauit ex silice; quod dicendus architectus, quia exstruxerit casam; eloquentiæ summus magister, dum liberos docuit præcepta religionis; astronomus, quoniam cœlum intuitus; œconomus, quia Cainum & Abelem agris colendis & pecoribus alendis adsuefecerit, & quæ alia huius generis deliramenta sunt, aduersus quæ merito disputat NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS. [1]

§. XII. Alterum momentum, quod obseruauimus, est, multos quamlibet fere fidem fabulis Iudæorum adiungere, quo fieri solet, vt tantis erroribus implicentur, sibique subtilem ac ætati nostræ consentaneam philosophiam veterum Ebræorum persuadeant. multa enim isti ficta produnt de libris, scholis, societatibus litterariis Adami & patriarcharum, quæ si quis habet vera, saltim plane reiicere veluti fabulosa dubitat, sane non mirum est, quod incrementa logicæ in gente hac antiquissima quærat. Sic KOCHIVS [2] commemorat ex GEDALIA historiam de Abrahamo, quod quum a patre Teracho præfectus fuerit vendendis idolis; ira commotus ista idola confregerit, ac de cultu illorum habuerit disputationem, qua historia copiose recitata,

1 *hist. philos. moral. cap. VII. p. 50.* 2. *increm. polyhist. logic. §. XIIII. p. 55.*

addit:

addit: *fabulosa forte hæc quidem disputatio; sed quæ tamen veri aliquid admixtum habeat*; immo istam ea de caussa recenset vt exemplum atque documentum logicæ Abrahami proferat, siquidem antea dixerat: *hic* (Abrahamus) *in Chaldæa ex superstitiosis parentibus natus mature cœpit veram religionem a falsa dignoscere, & hanc argumentis infirmare ac confutare.* regulæ illæ logicæ hermeneuticæ XIII, ex quibus scientiam logicæ Mosis demonstrari posse nonnulli existimant, sola Iudæorum auctoritate nituntur, quæ si esset summa, quamuis leuior sit & lubrica, minime tamen huiusmodi regulæ constituunt logicam, præcipue quum ipsi Iudæi profiteantur, Mosen illas a Deo accepisse in monte Sinai. nugæ, quas prodidit ATHANASIVS KIRCHERVS, [1] quod Adamus fuerit theologus, philosophus, medicus, astrologus, chymicus, mathematicus, ex fabulis rabbinorum dimanarunt, quos vt etiam samaritanum paraphrasten consuluit, quibus si addidisset adhuc SALIANVM [2] & eos, qui adhuc de academiis, eloquentiæ sacræ arte Adami disserunt; major nugarum, quin etiam stultitiæ cumulus apparuisset.

§. XIII. Vt in summam redigamus, quæ iam copiose disseruimus; existimamus, quod Adamus, patriarchæ ac veteres Ebræi fuerint sapientes, id est omnia bona, quæ ad ipsorum felicitatem tum ciuilem, tum æternam promouendam spectabant, non solum diuina atque humana luce cognouerint; sed & studio ista

1 *Oedip. Aegypt. tom. II. part. I. class. I. p.* 48. 2 *annal. tom.* 1 *p.* 107.

sint

ſint complexi. lumen illis erat ac cognitio veritatum, ſed plane ſimplex, nuda, haud ſubtilis, erudita aut ad præcepta logicæ conformata; id quod indoli harum perſonarum, etiam illius temporis conſentaneum. perſpiciebant mente ſua, ſuo iudicio quoque naturali verum & falſum, quum duces ſequerentur ſenſus externos, experientiam atque traditionem, ac per bonitatem intellectus adſequerentur multas conſequentias. ad qualem veritatis ſenſum peruenire, omnino in viribus ingenii naturalis poſitum eſt, quamuis ope logicæ ac cultura philoſophica haud politum ſit atque ornatum, vt adeo duplicem veritates cognoſcendi modum, alium vulgarem, alium eruditum ſiue logicum eſſe cenſeamus. philoſophus enim cognoſcit verum, certum ac probabile modo inueniendo illud, modo diiudicando: quum exempli cauſa id inuenire inſtituat, ſollicitus eſt de principiis, quæ in veritate certa deducit a definitionibus & diuiſionibus, ex quibus format propoſitiones, vt inde concluſiones varia ratione efficiat. ſic obſeruat vbique præcepta artis, quæ quod veteres patriarchæ & Ebræi ſint ſecuti, haud adfirmari, nec probari poteſt.

§. XIIII. In illis, qui logicas Adami, patriarcharum atque antiquorum Ebræorum commendant, magis intellectus, quam animus reprehendendus videtur. bona enim mente interdum origines litterarum e ſacro codice deriuant, quod præcipue de doctoribus eccleſiæ chriſtianæ conſtat, quibus princeps fuit propoſitum, dignitatem oraculorum diuinorum illuſtrare, atque ambitioni paganorum

obuiam

obuiam ire. hinc ostendere elaborabant, omnia litterarum, de quibus pagani gloriabantur, magis pulcriora ac veriora contineri sacris scripturis, quin etiam asserebant, omnia quæ vtilia ac vera tradebant veteres philosophi, hausta fuisse ex litteris diuinis. TERTVLLIANVS: [1] *quis poëtarum, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potauerit? inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigauerunt*; qua in re ipsum sequuntur TATIANVS [2] & EVSEBIVS. [3] quanquam doctores hi longius interdum, quam par erat, sunt progressi; ipsis tamen per temporis rationem facile possumus ignoscere, sed quod recentiori ætate, qua historia litteraria maxime culta est, multi eodem vtantur instituto, id est, cujus nos occupat admiratio. Deus nobis aperuit fontes oraculorum diuinorum, vt inde viam ad salutem sempiternam perueniendi cognoscamus; minus autem, vt ex illis origines eruditionis humanæ deriuemus. hæc oracula continent effata diuina & Spiritus Sancti sermones, propter quam caussam omnino maiestate cœlesti horum librorum indignum esse censemus, scientias ope hominum inuentas ac propagatas ad eos accommodare, aut speciatim seruatoris nostri orationes ad logicæ Aristotelicæ præcepta ac syllogismorum doctrinam examinare. hæc, quæ generatim monuimus, sufficiant, vt adeo haud necesse esse existimemus, ad singulas rationes, quas in gratiam logicæ Adami aliorumque Ebræorum veterum stabiliendæ proferunt, respondere.

1 *apologetic. cap. 47.* 2 *orat. contra græcos.* 3 *præparat. euang.*

LIBRI I.

LIBRI I.
DE
ORIGINE ARTIS LOGICAE.
CAPVT II.
DE
VERA ILLIVS ORIGINE ET PRIMA AETATE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De ſtudio logices apud gentes barbaras §. I. *de logica veterum græcorum, ac ſpeciatim: num philoſophi Ionici ac Pythagoras hanc artem coluerint.* §. II. *quid occaſionem illam colendi dederit.* §. III. *num Parmenides, an Zeno Eleates illius ſit auctor.* §. IIII. V. *de ſophiſmatibus, inprimis Protagoræ.* §. VI. *de logica Democriti & Hippocratis* §. VII. *Socratis* §. VIII. *de prædicamentis Archytæ Tarentini* §. IX. *de dialectica ſcholæ Megaricæ, ſpeciatim Euclidis* §. X. *de logica ſophiſtica Eubulidis & aliorum huius ſectæ* §. XI. XII. XIII.

§. I. Confutauimus itaque illorum opinionem, qui logicam diuinam, angelorum mythicam, Adami, patriarcharum, veterum Ebræorum in hiſtoriis ſuis produnt, adeoque artis huius originem a prima, ſaltim antiquiſſima repetunt ætate. Quibus expoſitis, paganorum philoſophiam ejusque monimenta contemplari neceſſe eſt, atque in eo quoque operam noſtram collocare, vt veram ac genuinam diſciplinæ huius philoſophorum originem

nem deprehendamus. diuiditur autem philosophia gentium in barbaricam & græcam; illa iterum in *Asiaticam*, quæ est vel Chaldæorum, vel Persarum, vel Phœnicum, vel Sabæorum, vel Indorum; *Europæam*, & *Africanam*, ad quam pertinent Aegyptii, Lybii & Aethiopes. quæ nationes, a Græcis in censu barbarorum habitæ philosophiæ quidem studia coluerunt; sed inprimis vires naturæ perquirere, ac res obscuras absconditasque scrutari elaborarunt, experientia ac traditione muniti, nec de sublimi & logicæ consentanea ratione, ad verum perueniendi solliciti. Simplex fuit modus philosophiam tractandi apud has gentes, a qua indole ratio, quam sequebantur græci, plane abhorrebat. equidem IO. PETRVS LVDOVICVS [1] censet, veteres Arabes artis huius fuisse studiosos, in cuius sententiæ argumentum adfert testimonium ABVLFARAIII, [2] qui de antiquis Arabiæ incolis ita disserat: *eruditio autem Arabum, cuius gloriæ præcipue studiosi erànt, hæc erat: linguæ suæ peritia; sermonis proprietas; carminum textura; orationum compositio; stellarum notitia.* ex quibus verbis clarissimus vir colligit, quod vetus Arabum gens se excoluerit dialectica, quæ *proprietate sermonis*, quam ABVLFARAIIVS a grammatica & rhetorica distinguat, sit intelligenda. atqui inde IO. COTOVICVS [3] tradat, hodieque Arabes, qui a pristino viuendi ac docendi more haud discesserint, reliquis litterarum studiis neglectis attingere dialecticam & rhetoricam. sed minus

1 *de philosoph. ration. apud Turcas* § 5. *p.* 12. 2 *dynast. IX. p.* 101. 3 *lib. IIII. itinerarii syriaci cap. XIIII. p.* 473.

inde

inde ſequi putamus, quod exiſtimauit LVDOVICVS, Arabibus fuiſſe ſtudium dialectices. potuit enim linguæ proprietas pertinere ad accuratiorem illius ſcientiam, quam explanare philologi munus eſt. quod ſi etiam heic ſignificari dialecticam, concedamus; leuius tamen eſſet argumentum, quod vnico teſtimonio, eoque obſcuro, cuius ſenſum coniectura tantum aſſequi liceat, niteretur. namque exemplum IOBI Arabis, quod adhuc a LVDOVICO vrgetur, probationi huic nullum pondus adiicere videtur, quoniam in ipſius libro nulla artis logicæ veſtigia adparent, vt iam ſuperoribus a nobis fuit obſeruatum.

§. II. Magna fuerunt ſtudia græcorum, quibus philoſophiæ litteris clarum lumen protulerunt, easque ſectati ſunt. nonnullis ſolemne eſt, duas philoſophiæ huius claſſes conſtituere, quarum altera eſt ſecta *Ionica*; altera vero *Eleatica*, quibus alii tertiam, *Italicam* quippe addunt, vide GERH. IO. VOSSIVM. [1] philoſophi ſcholæ Ionicæ, auctor illius THALES *Mileſius*, ANAXIMANDER *Mileſius*, ANAXIMENES *Mileſius*, ANAXAGORAS *Clazomenius* rebus naturalibus cognoſcendis, operas ſuas traditione adiuti conſecrarunt, in quibus philoſophiæ ſtudiis per ſolas naturalis ingenii vires ac traditionem ſeſe exercuerunt. ſectam *Italicam* condidit PYTHAGORAS, qui ambitioſus grauiſſimam auctoritatem ſibi conflare elaborabat, atque eiusmodi docendi rationem habebat, qua vera cogitandi libertas non poterat non opprimi; etiam artis logicæ remoueri fundamentum. etenim omnis ipſi-

1 *de ſectis philoſophorum cap. 5.*

us di-

us disciplina, quam informanda atque instituenda iuuentute obseruabat, ad propriam auctoritatem erat composita, vide SCHILTERVM [1] & IO. SCHEFFERVM. [2] sic discipuli eius necesse habebant, duplex silentium, qu. d dicebatur ἐχεμυθία, obseruare sancte; quorum alterum erat perpetuum, ne arcanas praeceptoris doctrinas illis, qui philosophiam eius haud sectarentur, facerent manifestas ac notas; alterum certo temporis spatio, ac quidem, vt plures censent, quinque annorum definitum. quamquam A. GELLIVS [3] dicit: *eum, qui exploratus ab eo idoneusque fuerat, recipi in disciplinam statim iubebat & tempus certum tacere; non omnes idem, sed aliud aliis tempus pro aestimato captu solertiae.* hisce institutis animos discipulorum sensim ac sensim commouebat ad praua auctoritatis studia, vt effata praeceptoris veluti oracula diuina colerent, omnia propter summam eius existimationem crederent & loco rationum. quibus aliquid erat probandum, adferrent αὐτὸς ἔφα. atqui hoc αὐτὸς ἔφα illo aeuo erat logica, quum paruus numerus excellentium in philosophia virorum tantam ipsis conciliaret auctoritatem, vt vix errare posse viderentur. PETRVS RAMVS [4] *Pythagoras*, inquit, *circa sexagesimam olympiadem Italicae philosophiae princeps, mathematicas, physicas, medicas artes docuisse quidem dicitur; logicas (quod legisse meminerim) docuisse non dicitur: magnumque ejus rei indicium est, de logicis artibus ab eo nil esse*

1 *de disciplina Pythagorica.* 2 *de natur. & constitut. philosoph. Italic. cap. XII. XIII XIV.* 3. *noct. Attic. lib. 1. cap. 9.* 4 *schol. dialect. lib. 1. cap. 2. p. 513.*

Ii *insti-*

institutum, quod quinquennii silentium discipulis suis imperauit, & ex omnibus logicæ argumentis, vnicum illud expers artis tantum apud eius discipulos valuerit αὐτὸς ἔφα, ipse dixit: ipse vero Pythagoras erat. equidem sunt qui multa ad defensionem Pythagoræ, in quo exemplum singularis modestiæ atque humanitatis fuerit conspicuum, adferunt, prout quoque DIOGENES LAERTIVS [1] illud αὐτὸς ἔφα alii cuidam Pythagoræ adtribuat. sed hæc leuiora sunt, quibus multa alia, haud contemnenda testimonia repugnant, quæ collegerunt AEGIDIVS MENAGIVS [2] & IO. ALBERTVS FABRICIVS. [3]

§. III. In secta *Eleatica* extitit ZENO, qui ex plurium sententia primus animum adpulit ad præcepta artis logicæ tradenda, de cuius incunabulis antequam dicamus, non alienum erit, quid occasionem dederit hanc philosophiæ disciplinam colendi, attingere. atqui hanc in caussam bene obseruat PETRVS GASSENDVS, [4] *quod quum viri quidam habiti sapientes aliquid egregie fuissent meditati, ratiocinatique, idque aut pronuntiassent aut scriptis mandassent: tum ipsimet, vel alii imitationis studio, quale id fuisset, expenderint; qui vnaquæque res cogitata, enunciata, deducta foret, attenderint, parem sibi esse in ceteris rebus procedendi modum seruandum censuerint: re succedente regulas & confecerint & conscripserint, quæ sibi quidem monumenta, ceteris vero documenta forent, vt quum luberet, apposite,*

1 *lib. VIII. segm.* 46. 2 *obseru. a Laertium d. l.* 3 *bibliotheca græc. lib. II. cap.* 12. *p.* 459. 4 *de logica origine & variet. cap.* 2.

recte

recteque philosopharentur. namque quum philosophi instituerent iuuentutem, aut doctrinas consignarent litteris, sequebantur quidem primum solas naturalis ingenii vires, successu autem temporis obseruabant, quum adcuratius ad ipsas meditationes aduerterent animum, quod certo modo gignatur veritas, quod quadam in re ista sit posita, quodue inter se cohæreant cogitationes, atque his obseruationibus aut potius experientia incitabantur, vt de arte logices conscribenda cogitare inciperent. neque vero tantum experientia ista adtulit occasionem; sed posthac quoque scepticismus, cui quum alii philosophi sese obiicerent, recte beneque existimantes, esse certitudinem quamdam in veritate cognoscenda; necesse omnino habebant, modum ac fundamentum demonstrare, quo ad certam veri & falsi notitiam peruenire quis possit, quoue certitudo ista nitatur; atqui hæc est caussa, cur sensim ac sensim philosophi maiori studio ac cura artem hanc perpolire, ornare ac propagare elaborauerint.

§. IIII. Rudimenta igitur ac prima initia logicæ ad artem compositæ multi adtribuerunt ZENONI *Eleati.* sic apud DIOGENEM LAERTIVM [1] ARISTOTELES auctor est, Zenonem hunc invenisse dialecticam, quod & ipse LAERTIVS [2] testatur; & SVIDAS: *τοῦτόν φασιν εὑρετὴν εἶναι διαλεκτικῆς, ὡς Ἐμπεδοκλέα τῆς ῥητορικῆς*, quum dißerat de Zenone. quibus veterum testimoniis nonnulli ex recentiori æuo sunt commoti, vt merita inuentæ

[1] *lib. IX. segm. 25. add. Sextum Empiric. aduersus mathem. lib. VII. p. 193.* [2] *prooemio.*

dialectices vindicauerint quoque Zenoni, PETRVS RAMVS, [1] GERHARDVS IO. VOSSIVS, [2] PERVS GASSENDVS. [3] fuit autem ZENO *Eleates*, *Parmenidis* auditor & *Melissi*, præceptor *Leucippi* ac *Periclis*, clarus circa olympiad. LXXIX. de cuius vita & scriptis. quæ olim ferebantur, videri possunt interpretes DIOGENIS LAERTII, [4] THOMAS STANLEIVS, [5] PETRVS BAELIVS, [6] IO. ALBERTVS FABRICIVS. [7] quod speciatim ad ipsius logicam adtinet, obseruat PETRVS GASSENDVS, [8] illius tres partes fuisse, *consequutionum*, *dialogorum*, & *contentionum*. prima ars erat *consequutionum*, qua tradidit regulas ac varios modos consequutionum deducendarum, quorum XXIV. numerat PROCLVS. [9] hæc prima dicitur a nonnullis *dianoetica*, siue bene cogitandi ars; secunda fuit ars *dialogorum*, qua scite rogandi respondendique dedit præcepta, ad colloquia bene instituenda apta atque vtilia, quæ a quibusdam adpellatur *dialectica*, quasi *dialogica* siue dialogistica. nam, vt DIOGENES LAERTIVS [10] obseruat, διαλόγες φασὶ πρῶτον γράψαι Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην, *dialogos primum Zenonem Eleatem scripsisse feruunt*, id quod LAERTIVS in vita huius Zenonis haud adnotauit nisi quum ex Aristotelis testimonio referat, Zenonem inuenisse artem dialectices, ad hanc *dialectices* vocem etiam dialogos refer-

1 *Schol dialect. lib.* 1. *cap.* 3. 2 *de nat. & constitut. log. cap. VIII.* § 2. 3 *de origine & variet. logic. cap.* 1. 4 *lib. IX. segm* 25. 5 *histor. philos. p* 881. *edit. latin.* 6 *dictionar. hist. crit. voc. Zen.* 7 *bibl. graec. lib. II c.* 23. §. 29. *p.* 824. 8 *cit. loc. cap.* 2. 9 *in Platon. Parmenid.* 10 *lib. III. segm.* 47.

re ve-

re velimus. ex quibus patet, quod pretium ponendum sit illorum opinioni, quibus PLATO primus dialogos introduxisse visus est, quod scribendi genus eum ornasse ac maiori cura sectatum esse, nemo dubitabit, confer CAROLVM SIGONIVM [1] & GEORGIVM PASCHIVM. [2] tertia Zenonis ars dicitur ἐρισικὴ, quam ipsi AELIANVS aliique adtribuunt; quamuis LAERTIVS autorem *eristices* esse PROTAGORAM adfirmet, vt paullo post pluribus obseruabimus.

§. v. Sic ZENO *Eleates* creditur auctor logicæ artis. Sed tamen legimus apud DIOGENEM LAERTIVM [3] de PARMENIDE, quem audiuit ZENO, quod existimauerit, duplicem esse philosophiam, alteram ex veritate; alteram ex opinione, cuius rei ALDOBRANDINVS [4] collegit testimonia alia; item quod PHAVORINVS testetur, Parmenidem inuenisse argumentationem, quæ adpellatur *Achilles*. inprimis autem doctrina, qua maxime clarus extitit, ea est, quam de ideis proposuit, a PLATONE explicata dialogo, quem inscripsit *Parmenidem*, cujus summam exhibet THOMAS STANLEIVS. [5] quæ si quis expendat diligenter, facile in dubitationem adduci potest, num in ZENONIS meritis inuenta dialectica debeat numerari, nec ne? quin etiam, si BESSARIONI, [6] qui opus Parmenidis de veritate & opinione commemorat, fides habenda sit, sine vlla dubitatione Parmenidi laus hæc de prima dialectices cura vindi-

1 *libr de dialogo.* 2 *diatrib. de vsitata veterum exemplo ratione tradendi per dialogos.* 3 *lib. IX. segm.* 22. 4 *not. ad Laertium p.* 561. 5 *histor. philos. p.* 877. *edit. latin.* 6 *contra calumniatorem Platonis lib. II. cap. II.*

canda erit. at vero quum veteres ſcripta eius phyſica tantum laudent, etiam probabile ſit, quod philoſophus hic de diuerſitate veritatis atque opinionis modo diſſeruerit; minus autem præcepta quædam hoc de argumento conſignauerit litteris; ſaltim Zeno primus haberi poteſt, qui de doctrina logicæ cogitare, eiusque quædam dare præcepta inſtituerit. quidquid ſit, ſatis apertum eſſe putamus, quod in ſchola Eleatica philoſophi primam curam ad artem hanc contulerint, ſiue Parmenides, ſiue Zeno operi huic primus admouerit manus. ſunt quidem, qui inuentionem logicæ tribuere videntur PLATONI, vt PHAVORINVS apud LAERTIVM,[1] quoniam antiquiſſimi philoſophi a Pythagora ac Thalete vsque ad Socratem naturæ tantum inquiſitioni fuerint dediti; Socrates autem primus adiecerit doctrinam de moribus; ac poſt hunc Plato dialecticen, qui & ipſe multa argumenta ad artem hanc ſpectantia explanauerit. ſed ſi verba LAERTII inſpiciamus diligenter, deprehendimus, quod Plato verius doctrinam hanc maiori cura expolire, eam ad partes philoſophiæ referre, ac quæ ex diſciplina atque inſtitutione Socratis hauſerat, ad publicum transferre uſum inſtituerit, quod ex ipſo Platone poteſt confirmari, qui inuentionem artis huius Zenoni, aut ſi velis, etiam Parmenidi tribuit. nec ad illorum opinionem accedere poſſumus, qui Socratem, auctorem logicæ adferunt, quippe quem a definiendi & diuidendi gloria commendet ARISTOTELES;[2] ſi-

1 lib. III. ſegm. 24. 2 metaphyſ. lib. XIII. cap. 4.

quidem

quidem CHRISTIANVS THOMASIVS [1] recte dicit: *Socrates videtur initia iecisse logica vtendi ad inquisitionem veritatis & Aristoteli commendatur tanquam gnarus definiendi & diuidendi.*

§. VI. Rudimenta hæc erant logicæ, cuius præcepta, quæ philosophi hi tradebant, neque integro operi de veritate cognoscenda sufficiebant, neque singularem adferebant vtilitatem. facile quidem successu temporis doctrina hæc ad maiorem elegantiam ac perfectionem peruenire potuisset; nisi praui adfectus & malitia hominum feliciori progressui intulissent moram atque impedimentum, quo minus prosperiora cœperit incrementa. nam vix philosophi cogitauerant de ratione cogitationes dirigendi, ac via ad cognitionem veri at falsi monstranda, quum logica, quæ fallaciis struendis inseruit, hominum ingenia ac mentes occuparet. ante PROTAGORAM nota erat argumentatio dicta *Achilles*, & eo respiciebat, vt negaretur motus; cuius adpellationem multi inde deriuant, quod vt Achilles, non possit superari aut solui, id quod veritati repugnat. nam nomen hoc ortum est a tali adsumtione: *num Achilles currendo testudinem adsequi potest? ad modum. atqui si motus est, Achilles testudinem non adsequetur: non est igitur motus.* argumentum hoc ab ARISTOTELE [2] & DIOGENE LAERTIO Zenoni; [3] a PHAVORINO vero apud LAERTIVM [4] Parmenidi adtribuitur, vide AEGIDIVM MENAGIVM [5] & PETRVM GAS-

1 *philos. aulic. cap. IV.* § 6. 2 *physicor. libr. VI. cap.* 14. 3 *lib. IX.* 29. 4 *lib. IX. segm.* 23. 5 *not. ad Laert. II. segm.* 108. *p.* 123. *lib. IX.. segm.* 23. *p.* 402.

SENDVM. [1] PROTAGORAS *Abderites*, σοφία dictus & λόγος, quum & philosophiæ & eloquentiæ operam dedisset, viam paravit sophismatibus, siquidem non solum scripsit teste LAERTIO [2] τέχνην ἐριστικῶν *artem contentionis*, item duos libros ἀντιλογικῶν, *contradictionum*, quum profiteretur primus, duas esse rationes de quacumque re oppositas sibi, iuxta quas etiam instituit quæstiones; sed & ipse huiusmodi fallacias adhibuit easque proposuit. in primis notum est ipsius argumentum, a græcis dictum ἀντιστρέφον, quo vsus aduersus discipulum Euathlum fertur, id quod pluribus commemorant A. GELLIVS, [3] APVLEIVS, [4] LAERTIVS; [5] simile autem quid refert SEXTVS EMPIRICVS [6] de *Corace*, qui rhetor fuit Siculus & Protagora antiquior, vt patet ex QVINCTILIANO. [7]

§. VII. Magnum splendorem scholæ Eleaticæ effecit DEMOCRITVS, qui teste Aristotele [8] primus ostendisse traditur, quod rerum naruræ dari possint definitiones, ideoque a nonnullis inter logices cultores refertur, præcipue a IACOBO FRIDERICO REIMMANNO. [9] sed testimonia illa, quæ hanc in caussam proferuntur, & apud PETRVM RAMVM [10] legi possunt, admodum leuia sunt, hinc & BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [11] ea de re adhuc dubitat, quum dicit: *Democritus, anno maior Socrate, etiam forte*

1 *de origin. & variet. logic. cap. 2. p. 39.* 2 *lib. IX. segm. 55.* 3 *noct. Attic. lib V. cap. 10.* 4 *florid.* 5 *lib. IX. segm. 56.* 6 *aduersus mathemat. p. 81.* 7 *lib. III. cap. I.* 8 *de partib. anim lib. 1 cap. 1.* 9 *critis. geschichts-Calender der logic. p. 8.* 10 *schol dialect. lib. 1. cap. 3. p. 316.* 11 *præcognit. logic. tr. II. cap. 2. §. 9.*

aliquid

aliquid logicum dedit, si ita ex titulis librorum, quos Laërtius recenset, coniectare velimus. nam quamuis DEMOCRITVS dixerit, quid sit frigidum, quid sit calidum, quod de eo obseruauit ARISTOTELES, id tamen nondum probat, DEMOCRITVM versatum fuisse in disciplina logicæ. inter discipulos eius a quibusdam refertur HIPPOCRATES, quamuis alii hoc dubium esse censent, & obseruant, quod non prius cognitus Hippocrati videatur fuisse Democritus, quam quum ad illum curandum vocaretur Abderam, præcipue si vera sint, quæ habeat AELIANVS [1] de cetero HIPPOCRATIS merita celebrantur in logicam, quæ refert PETRVS RAMVS: [2] *Hippocrates medicus, horum ætate paullo inferior & inuentionis & dispositionis partes proposuit: similitudinem & dissimilitudinem commendauit: vitia diuisionis in veteribus, (vt Galenus ait) studiose reprehendit: immo vero effectorum, adiunctorum, una cum methodica & artificiosa dispositionis forma locum comprehendit.*

§. VIII. Nunc conuertimus nos ad SOCRATEM, cui genuina & germana logicæ disciplina multum debet. nam quamuis ipse nullam habuerit scholam, nec quidquam scripserit, quod adfirmant CICERO, PLVTARCHVS, ARISTIDES, DIO *Chrysostomus*, LAERTIVS & alii, & ex recentioribus GOTTFRIED OLEARIVS [3] aduersus LEONEM ALLATIVM [4] solide probauit; singulari tamen iudicii virtute præditus erat, quam etiam

1 *var. histor. lib. IIII. cap. 20.* 2 *citat. loc.* 3 *de scriptis Socratis p. 198. edit. lat. Stanlei histor. philos.* 4 *de scriptis Socratis.*

ad eruendam veritatem adhibuit, forti animo disputauit contra sophistas hisque exercitiis viam monstrauit ad maiorem logicæ culturam philosophisque vehementiores admouit stimulos. CICERO magnificis laudibus ornat SOCRATEM, quando dicit; [1] *Socrates primum philosophiam deuocauit de cælo & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit & coëgit de vita, & moribus rebusque bonis & malis quærere*: item [2] *quorum princeps Socrates fuit, is qui omnium eruditorum testimonio, totiusque iudicio Græciæ cum prudentia, & acumine, & venustate & subtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia quam se cumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps.* nec desunt, qui adfirmant, Socratem artem quoque logicæ habuisse explanatam ac cognitam, quoniam per temporis rationem audire potuerit Zenonem, & ex ipsius disciplina hæc adiumenta colligere; quin etiam de eo testetur ARISTOTELES, [3] ipsi deberi artificium *definiendi*, siue vt alii interpretantur, *inductionis*; cuius cognitionis documenta ad hæc Platonis dialogi exhibeant. quapropter PETRVS RAMVS [4] dicit; *Socrates vniuersos vnus non tantum ethica, sed hac logica philosophia longissime superauit; qui tametsi magister in schola nunquam fuit, nunquam artis cuiusquam professor ac doctor videri voluit, immo litteram nullam scriptam reliquit: e discipulorum tamen atque inprimis Platonis sermonibus, satis constat, omnium philosophorum*

1 *Tuscul. quæst. lib. V. cap. 4.* 2 *de oratore lib. III. cap. 16.* 3 *lib. XIII. cap. 4. metaphys.* 4 *scholis dialecticis libr. 1. cap. 4.*

superio-

superiorum non solum natura, sed arte & vsu λογικώτατον *fuisse.*

§. IX. In hanc aetatem ARCHYTAS *Tarentinus* incidit, cuius seruus fuit Plato, emtus a Polide navarcho, cui ipsum vendidit Dionysius tyrannus, vt TZETZES [1] tradit. sub ipsius nomine adhuc exstat περὶ τῦ παντὸς φύσιος libellus, dorice scriptus, quo primus uniuersa in decem classes, quas vulgo *categorias* siue *praedicamenta* vocamus, Archytas distribuit: prodiit graece, & latine Venetiis MDLXXI 8. & graece cura IOACHIMI CAMERARII Lipsiae sine temporis nota 8. librum hunc commemorant SYRIANVS, [2] SIMPLICIVS, [3] BOETHIVS, [4] AMMONIVS [5] DEXIPPVS [6] qui Iamblichi discipulus, litteris consignauit libros quaestionum in categorias. THEMISTIVS vero negat, Architam, qui de decem praedicamentis scripsit, fuisse Pythagoricum illum antiquum; sed quemdam iuniorem Peripateticum, qui veteri nomine nouo operi conciliare voluerit auctoritatem, vbi & obseruandum esse putamus, quod ea, quae SIMPLICIVS ex Archyta affert, in libello, qui eius nomen prae se habet, haud reperiantur. est adhuc alius liber Archytae περὶ τῆς δεκάδος, quem eundem esse cum libro περὶ τῦ παντὸς censet IO. ANDREAS SCHMIDIVS, [7] sed praeter veritatis speciem. nam in illo de natura & proprietatibus numeri egerat, quod in hoc περὶ παντὸς minime facit, confer GERH. IO. VOSSIVM [8] & IO. ALBERTVM FA-

1 XI. *hist.* 362. X. *hist.* 359. 2 *in Hermogenem.* 3 *in categorias.* 4 *arith.* II. 41. 5 *in quinque voces Porphyrii.* 6 *lib.* I. *cap.* 6. *lib.* III. *cap.* 1. 7 *dissert. de Archyta Tarent.* 8 *de nat. & constitut. logic. cap.* VIII. §. 3. *p.* 28.

BRICI-

BRICIVM.[1] quod si Archytas hic fuerit Pythagoricus ille, capere possumus coniecturam, quod hac doctrina explanare voluerit *denarium Pythagoricum*, nisi potius eo respiciat liber περὶ τῆς δεκάδος. at vero siue Archytas Pythagoricus; siue alius quidam Peripateticus exposuerit decem categorias, genuina tamen ars cogitandi per hanc doctrinam haud accepit incrementa, quoniam istæ tantum notiones sunt mente separatæ, nec accuratius in suas distributæ classes.

§. X. Discipulus Socratis fuit EVCLIDES *Megareus*, conditor disciplinæ Megaricorum, qui postea ἐρισικοὶ, siue contentiosi, ac exinde a nonnullis διαλεκτικοὶ, quia se se in dialecticis exercerent, dicti sunt, quos ita primus Dionysius Carthaginiensis ideo adpellauit, quod interrogando ac respondendo sermones librosque componerent, vt habet DIOGENES LAERTIVS.[2] ZENO quidem *Eleates* a quibusdam dicitur auctor eristicæ disciplinæ, vt ex libro historiæ philosophicæ, qui inter GALENI scripta legitur, iam obseruarunt viri docti; sed GERH. IO. VOSSIVS[3] recte dicit: *facile hæc conciliantur. primi enim Parmenides eiusque discipulus Zeno Eleates quædam mouere circa dialecticen. Euclides autem Megaricus Parmenidis librorum inprimis erat studiosus, vt Laërtius est auctor. quare credibile est, in dialecticis secutum esse Parmenidem eiusque discipulum Zenonem. alii igitur Zenonem fecere auctorem sectæ eristicæ. quia is primus contentiones dialecticas mouit; alii Euclidem*

1 *bibl. graec. lib* II. *c.* 13. *p.* 394. 2 *lib.* II. *segm.* 106. 3 *de sectis philos. cap.* XI. §. 3. *p.* 65.

clidem

clidem, quia is promouit atque auxit. quod ad EVCLIDEM ſpeciatim adtinet, DIOGENES LAERTIVS [1] de eo ſcribit: *Ταῖς ἀποδείξεσιν ἐνίσταλο, ȣ̓ κατὰ λήμματα, ἀλλὰ καὶ ἐπιφοράν*, quæ verba plerumque latine ita transferuntur: *vtebatur probationibus non his, quæ per aſſumtiones, ſed quæ per concluſiones fiunt*; item: *inſiſtebat demonſtrationibus non his, quæ per propoſitiones, ſed quæ per concluſiones fiunt.* ſed ſi iudicium atque auctoritatem CICERONIS ſequi velimus, *ἀπόδειξις* ſignificat *argumenti concluſionem*; & *λήμματα* *ſumtiones*, quando dicit: [2] *ſed demus tibi iſtas duas ſumtiones: ea quæ λήμματα appellant dialectici: ſed nos latine loqui malumus*; item: [3] *itaque argumenti concluſio, quæ eſt græce. ἀπόδειξις ita definitur: ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.* qua propter exiſtimamus, DIOGENEM LAERTIVM ſignificare, quod moris fuerit apud Euclidem, aliorum ſententias ac concluſiones confutare non per contraria principia; ſed per concluſiones, quæ continebant varia incommoda. adhæc de eo tradit LAERTIVS, quod diſputationem, quæ fiat per ſimilitudinem, ſuſtulerit, dicens: illam aut ex ſimilibus conſiſtere, aut ex diſſimilibus. ſi ex ſimilibus conſiſtat, circa ipſa potius, quam quibus ſint ſimilia, verſari rationem debere; ſin autem ex diſſimilibus, ſuperuacaneam eſſe comparationem.

§. XI. EVCLIDEM audiuit EVBVLIDES, præceptor Alexini & rhetoris Demoſthenis, qui reprehendit Ariſtotelem, vt IO. IONSIVS

1 *citat. loc.* 2 *de diuinatione lib. II. cap. 53.* 3 *quaeſt. acad. lib. II. c. 8.*

obſer-

[1] obſeruauit. hic varia argumenta captioſa adhibuit, quæ commemorat DIOGENES LAERTIVS,[2] illuſtrant autem PETRVS GASSENDVS,[3] AEGIDIVS MENAGIVS,[4] THOMAS STANLEIVS.[5] non ab re erit, heic quoque iſta argumenta adtingere breuiter:

I. ΨΕΥΔΟΜΕΝΟΣ; *mentiens*, vt vocatur a CICERONE,[6] quæ argumentatio a materia hanc adpellationem habet, quoniam exempli cauſa ſumitur is, qui *mentitur*, hac ratione: *num mentitur is, qui mentiri ſe dicit?* cui ſi reſpondeas *mentiri*; colligitur, *non mentiri, quoniam vere dixerit, ſe mentiri.* quod ſophiſma tanti habitum fuiſſe, teſtatur SENECA,[7] vt haud pauci libri de eo ſint conſcripti, id quod LAERTIVS[8] de Chryſippo commemorat; ATHENAEVS[9] autem & SVIDAS[10] produnt memoriæ, Philetum Coum propter nimium ſtudium in eo ſoluendo poſitum contraxiſſe phthiſin & illius vi correptum, exceſſiſſe e vita. mentionem illius facit quoque ARISTOTELES.[11]

II. ΔΙΑΛΑΝΘΑΝΩΝ, *fallens*, quod ſophiſma hoc modo ſtruitur: *noſti patrem tuum? noui. noſti hominem illum, qui latet? non noui. ergo patrem tuum non noſti: nam ille pater tuus eſt.*

III. ΗΛΕΚΤΡΑ, *Electra*, quod argumentum nomen habuit ab Electra, Oreſtis ſorore, quæ in tragœdia Sophoclis Oreſtem fratrem

1 *de ſcriptoribus hiſt. philoſ. paſſim.* 2 *lib.* II. *ſegm.* 108. 3 *de origin. & variet. logic. cap. III.* 4 *not. ad Diog. Laërt. p.* 122. 5 *hiſtor. philoſ. p.* 265. 6 *de diuinat. lib.* II. *cap.* 4. *acad. quæſtion IV.* 30. 7 *epiſt.* 45. 8 *lib. VII.* 196. 9 *lib. IX. p.* 401. 10 *voc.* Φιλητᾶς. 11 *lib. VII. cap.* 3. *ad Nicom.*

ſuum

suum nouit & non nouit. scilicet Electra cognitum habebat quod Orestes sit frater; sed ipsi erat incognitum, quod ille, cum quo disserebat, sit frater Orestes, quod sophisma commemorat LVCIANVS. [1]

IV. ΕΓΚΕΚΑΛΥΜΜΕΝΟΣ, *coopertus*, quæ argumentatio etiam hanc adpellationem accepit a materia. exemplum illius exhibet LVCIANVS [2] hac ratione; CHRYSIPP. *responde mihi, nostine patrem tuum?* MERCATOR, *maxime*, CHRYSIPP. *quid igitur, si prope te statuerem opertum quempiam atque interrogarem, nostine hunc? quid diceres?* MERC. *scilicet me non nosse.* CHRYS. *atque hic tuus erat pater, itaque si istum non nosti, palam est, patrem tuum non nosse.* ex quo patet, quod sophisma hoc cum superiore, quod dicebatur διαλανθάνων, conueniat.

V. SORITES, quem CICERO [3] adpellat *acerualem*, quoniam per hoc sophisma quis cogatur fateri, quod aceruus, græce σωρὸς efficiatur vno addito grano, aut nunquam aceruus sit futurus. quæritur enim: *num vnum vel duo grana sint aceruus, nec ne.* si hoc negatur, additur vnum: *num tria sint aceruus?* quæ multiplicatio semper fit, donec quis fateatur, esse aceruum; quo facto, alter inde colligit conclusionem: *ergo aceruus efficitur vno grano addito.* præter CICERONEM huius argumentationis etiam mentionem faciunt LAERTIVS, LVCIANVS, SENECA, QVINCTILIANVS, VLPIANVS.

VI. ΚΕΡΑΤΙΝΗ, siue ΚΕΡΑΤΙΣ, id est cornutus

1 *vitar. auction.* 2 *cit. loc.* 3 *de diuinat. lib.* II. *cap.* 4.

nutus

nutus, quod ſophiſma etiam nomen ſortitum eſt ab exemplo, hac ratione: *habes, quod non amiſiſti; non amiſiſti cornua, ergo habes cornua.* SENECA [1] recte iudicat: *ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, vt frontem ſuam tentet, nec rurſus tam ineptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat. quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. ſic iſta ſine noxa decipiunt; quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat*: adde A. GELLIVM [2]

VII. ΦΑΛΑΚΡΟΣ, cuius etiam DIOGENES in EVBVLIDE meminit. MENAGIVS [3] autem hæc obſeruat: *exemplum huius argumentationis non memini me legere: neque vnde dicta ſit, noui. forte ab hoc exemplo: qui non babet pilos in capite, caluus eſt. raſus non habet pilos in capite. ergo raſus caluus eſt.*

Atqui hæc ſunt ſophiſmata, quæ LAERTIVS notat in EVBVLIDE.

§. XII. Quod ſi heic reliquos philoſophos diſciplinæ Megaricæ perſequi liceret, nihil aliud de illis commemorare poſſemus quam quod logicam ſophiſticam ſingulari ſtudio propagauerint. Euclidem quoque audiuerat CLINOMACHVS THVRIVS, de quo refert LAERTIVS, [4] quod primus ſcripſerit περὶ ἀξιωμάτων καὶ κατηγορημάτων καὶ τῶν τοιούτων; item STILPO *Megarenſis*, de quo idem LAERTIVS [5] tradit: ἀνῄρει καὶ τὰ εἴδη, καὶ ἔλεγε τὸν λέγοντα ἄνθρωπον εἶναι, μηδένα. οὔτε γὰρ τόνδε λέγειν, οὔτε τόνδε· τί γὰρ μᾶλλον τόνδε ἢ τόνδε; οὔτε ἄρα τόνδε, *ſpecies quoque*

1 epiſt. 46. 2 libr. XVI. cap. 2. 3 ad. Laërt. p. 123. 4 lib. II. ſegm. 112. 5 lib. II. ſegm. 119.

tolle-

tollebat, dicebatque qui hominem diceret, neminem dicere. non enim hunc aut illum dicere. quid enim hunc magis, quam illum? non igitur hunc; quæ verba maxime ſunt obſcura. quod ſi autem per τὰ εἴδη intelligamus illa vniuerſalia, ſiue prædicabilia, quæ in ſcholis traduntur, & poſt verbum εἶναι, addamus εἰπεῖν aut λέγειν, videtur STILPO hoc ſignificaſſe, quod illa vniuerſalia re ipſa haud reperiantur, ſed quæcumque ſenſibus noſtris percipiamus, ſint ſingularia, qua interpretatione ſententia hæc haud reiicienda erit. legi autem adhuc poteſt liber PLVTARCHI πρὸς κολώτην, quo opinionem Stilponis adfert, eamque contra Colotem tuetur. nihilominus deditus erat cauillationibus, quarum exempla ſuppeditat LAERTIVS. [1] Eubulidis inſtitutione vſi ſunt ALEXINVS, APOLLONIVS CRONVS, cuius auditor fuit DIODORVS CRONVS, de quo LAERTIVS: [2] ἦν καὶ οὗτος διαλεκτικὸς, πρῶτος δόξας εὑρηκέναι τὸν ἐγκεκαλυμμένον καὶ κερατίνην λόγον κατά τινας, *erat & iſte dialecticus, primusque inueniſſe a quibusdam exiſtimatus eſt inuolutum & cornutum diſſerendi genus.*

§. XIII. Cognoſcimus igitur ex his, quæ iam diſſeruimus, quam rudiora fuerint artis huius initia; & quam frequens ab ipſius incunabulis extiterit eius deprauatio. nam plerique, præſertim in ſchola Megarica dialecticæ litteris eum in finem operabantur, vt promte diſſerere, ingenia oſtentare, & per malitiam mentis incitati, aliis fraudes ac fallacias facere poſſent. ſed videamus de progreſſu huius diſciplinæ, quum maior & ſplendidior philoſophiæ lux in græcorum gente exoriretur.

1 *lib.* 2. *ſegm.* 116. 2 *lib.* 2. *ſegm.* 111.

LIBRI II.
DE
PROGRESSV AC FATIS
LOGICAE.

CAPITIS I.
DE
PROGRESSV AC FATIS ARTIS LOGICAE GENERATIM PER VARIOS AVCTORES.

SECTIO I.
TEMPORE ANTIQVO.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum summa §. I. *de dialectica veterum* (1) ante natum Christum, *ac quidem* α) paganorum, primum *graecorum, vbi differitur de dialectica Platonis* §. II. III. IV. *Platonicorum* §. V. *de logica Aristotelis* §. VI. VII. VIII. IX. *eius discipulorum* §. X. *de dialectica Stoicorum* XI. XII. XIII. XIV. XV. *de canonica Epicuri* §. XVI. XVII. XVIII. deinde *romanorum* §. XIX. XX. β) iudæorum §. XXI. (2) post natum Christum, *vbi differitur de interpretibus Aristotelis graecis* §. XXII. latinis §. XXIII. *de logica Galeni* §. XIV. *Porphyrii* §. XXV. *quorumdam patrum ecclesiæ:* §. XXVI.

§. I. Hactenus de origine ac prima ætate artis huius, cuius progressus ac fata iam contemplabimur, ordinem temporis obseruantes. quapropter primum vetustiora tem-

tempora ab ætate Platonis vsque ad feculum fextum poft natam generis humani falutem illuftranda nobis proponamus, ita vt quid effecerint philofophi pagani, iudæi ac Chriftiani, videamus. ex gentibus græci inprimis clarisfima nomina a fe dederunt propter philofophiæ litteras, apud quos poft Socratem quatuor præcipue fectæ, *Platonica*, *Ariftotelica*, *Stoica* & *Epicurea*, excelfe floruerunt, quarum ftudia in artem hanc, accuratius commemorare operæ pretium effe ducimus. quæ fi expofuerimus, tranfeamus ad gentem romanorum, vt quæ fortuna logicæ apud illos fuerit, cognofcamus.

§. II. Secta Platonica originem ac nomen fuum debet PLATONI, cuius dialecticam perfpicue exponere, res omnino difficilis eft atque ardua. ipfe enim nunquam integram logicæ doctrinam ex inftituto tradidit; fed quæ hac in re fenfit, in ipfius dialogis, Sophifta, Phædone, Menone Phædro, item de republica Cratylo fufa deprehendimus. nec APVLEIVS atque ALCINOVS, qui operam fuam in recenfendis philofophiæ Platonicæ argumentis pofuerunt, nobis fatisfacere poffunt. namque ille animum quidem induxerat, triplicem Platonis philofophiam explanare, quod etiam ratione doctrinarum de natura ac moribus præftitit; rationalem vero difciplinam minus attigit, id quod etiam fere de ALCINOO adfirmare licet. dialecticam quippe Platonis ad rationem formamque logicæ Ariftotelicæ adcommodauit, ac eiusmodi tradidit momenta, quæ ipfi partim minus funt propria; partim vero cum eius philofophia

haud cohærent. quantum ex dialogis Platonis cognoſcimus, vocem *dialecticæ* duplici ſignificatione adhibuiſſe videtur. primum intellexit per dialecticam ipſam ſapientiam, ſiue eiusmodi cognitionem rerum diuinarum ac ſpirituum, inprimis ſummi boni, per quam ingenia feliciora & multa ſcientia exercitatione que exculta ſatis iſtas res cognoſcant vere & pure, ſine imaginibus. ſcilicet quatuor cognitionis noſtræ gradus ſtatuit PLATO, quorum primus ſit ἐπιςήμη, *ſcientia*, ſecundus *διάνοια*, *ratiocinatio*, tertius πίςις, *fides*, quartus εἰκασία, *aſſimilatio*. primum & vltimum vindicat dialecticæ: [1] confer IO. IACOBVM SYRBIVM. [2] verſabatur Plato in ſummo errore, quod animæ rerum ſingularum adeoque hominum hauſtæ ſint ac tractæ ex anima mundi, quæ quum eſſet eſſentiæ diuinæ, credebat quoque, mentem humanam emanaſſe ex Deo, vt ſupra [3] pluribus id a nobis expoſitum eſt. quo errore, qua veræ mentis noſtræ indolis ignoratione ductus, porro ſibi perſuadebat, intellectum noſtrum eſſe ſcientem omnium rerum, quarum ideas illum continere, veluti ipſam ideam ſiue typum omnium formarum, quæ imprimantur rebus. at vero quum crederet, materiam fontem eſſe omnis mali, inde efficiebat concluſionem, quod anima cum corpore coniuncta, fuerit deprauata, ac ſpeciatim intellectus contraxerit ſibi tenebras & venerit in obliuionem rerum omnium, quas antea, quum adhuc animo mundi, ſiue ſuo

1 *lib. VI. de republ. p. 511. lib. VII. p. 533.* 2 *de philoſophia prima in locum & honorem ſuum reſtituenda* §. *XV. p. 19. adde Verſium de natur. & conſtit. logic. cap. XII.* §. *1.* 3 *pag. 308.*

prin-

principio fuerit iuncta, habuerit cognitas, quapropter existimabat Plato, mentem humanam, veluti in specum tenebrarum plenam detrusam excitari per formas seu species rerum, quæ sensibus percipiuntur, vt sensum ac sensim per varios reminiscentiæ gradus pristinum lumen recuperet, ac ad ipsius solis, id est, primi entis, primi principii, nec non formarum, specierumue intellectu tantum percipiendarum, hoc est idearum notitiam perueniat. atqui in eo positum esse finem dialecticæ censebat, vt illius ope mens purgetur a prauis opinionibus, ac germanam scientiam primi entis, rerum materiæ expertium, formarum, quæ per intellectum tantum cognoscuntur, recuperet. nam tradit, quod illarum rerum, quæ in sensus cadant, cognitio in opinione consistat, siquidem non solum sensus sint fallaces, sed res ipsæ quoque fragiles & caducæ. antequam vero connitamur ad hanc scientiam, iubet Plato, mentem præparare litteris mathematicis, vt conceptus ac rationes a rebus ipsis separatas capere, deque illis cogitare adsuescat.

§. III. Deinde Plato nomine *dialectices* complexus est scientiam de via ad ipsum finem perueniendi, vt hac significatione muneris sit dialectici, viam monstrare, qua mens ex obliuione ad priorem notitiam & lucem deduci possit. hinc dialecticæ officium esse docet, analysi quadam dirigere mentem ad primum verum, quæ quum ad hoc fuerit euecta, possit se iterum conuertere ad res sensibus cognoscendas, illasque diligenter expendere, ita tamen vt ad ipsum primum reuertatur & in eo denique conquiescat. ALCINOVS tres *ana-*

lyseos ſpecies obſeruat ex Platone. prima eſt quæ conſiderat res ſingulares ſiue ſenſuum, & inde aſcendit ad res, quas ratione atque animo videmus, vt ſi a pulcro, quod corporibus ineſt, ad id, quod animorum eſt, ab hoc ad aliud in vitæ officiis, ab hoc rurſus ad aliud, quod continetur legibus & ad ipſum tandem mare illius immenſum adſcendimus, adeo ut quod reliquum eſt, ipſum pulcrum per ſe denique adſequamur. ſecunda analyſis eſt, qua ex demonſtratis primas & quæ medio carent, propoſitiones colligimus, quod hoc modo fit. quæſtione poſita: *num animus ſit immortalis?* quæritur: *num idem ſemper moueatur?* quo demonſtrato, alia quæſtio inſtituitur: *num id quod mouetur ſemper, per ſe moueatur?* iterumque hoc demonſtrato: *num quod per ſe ipſum mouetur, motus principium ſit?* & poſt hoc: *num origine careat principium*, quod vt certiſſimum ab omnibus admittitur, ita quoque hoc: *quod ingenitum eſt, interitus quoque eſſe expers.* a quo, quum ſit perſpicuum, demonſtratio hac ratione colligitur; *ſi principium originis expers, erit & interitus: at quod per ſe mouetur, motus eſt principium: per ſe autem anima mouetur: expers ergo & interitus & originis, & immortalis eſt anima.* tertia analyſis eſt, quæ ex ſuppoſitione ad ea, quæ ſine ſuppoſitione ſumuntur, pergit principia, hac ratione. qui aliquid quærit, illud primo ipſum ſupponit, deinde quid ex ſuppoſito ſequatur, aduertit; tum vero ſi ipſius ſuppoſitionis reddenda ſit ratio, alio ſuppoſito, quærit, num id, quod prius fuerat ſuppoſitum, rurſus ad aliam ſequatur ſuppoſitionem, idemque ſem-

ſemper obſeruat, donec ad illud, quod non ex ſuppoſitione ſumitur, peruenerit principium, vti has ſpecies explicat ALCINOVS. [1] vt autem mens rectius his reſolutionis generibus vtatur, neceſſariam eſſe exiſtimat Plato *diuiſionem*, quo genera in ſpecies & totum in partes diſtribuat, ac cum diuiſione etiam *definitionem*, vt illius ope rei cuiusdam indoles cognoſcatur. tandem commendauit *inductionem*, diſputandi viam & rationem, quæ vel a ſimili ad ſimile, vel a ſingulis tranſeat ad vniuerſa, vt idem ALCINOVS habet: confer PETRVM GASSENDVM, [2] qui hæc philoſophiæ Platonicæ momenta inter omnes clariſſime expoſuit, quem & ſecuti ſumus, adhibentes ſimul ALCINOVM. DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [3] dicit: *Plato ad dialecticam omnem reuocauit methaphyſicam*, & commemorat ad hanc rationem conſcriptam *dialecticam Platonicam, Ludou. de Morainuillier de Orgueuille*, qui liber editus ſit anno MDCL. 8. Maclouii, hac inſcriptione: *examen philoſophiæ Platonicæ*.

§. IV. Prior dialectica Platonis ipſius ingenio ac philoſophiæ conſentanea eſt, quæ quum erroneis atque impiis opinionibus nitatur, ac conſequentias contineat abſurdas, quisque ſanæ mentis plane ab iſta abhorret. ad hæc viam parauit ad ſcepticiſmum, quod ſibi ſenſus fallaces eſſe perſuaſerit, quorum certitudo ſi remouetur, non poteſt non continua oriri dubitatio. atqui hæc ipſa ſententia for-

1 *lineament. doctr. Platon. cap. V.* 2 *de origin & variet. logic. cap. IV.* 3 *polyh. tom. II. lib. V. §. 7. p. 515. add. Fabricium bibl. græc. lib. III. cap. 1. p. 41.*

san dedit occasionem dissensus, qui inter ipsos Platonis sectatores fuit de certitudine nostrae cognitionis, inprimis si adhuc obseruamus, quod Socrates professus sit, se nihil scire, ipsique fuerit familiare magis interrogare, quam respondere. quo instituto quum Socrates vteretur, factum est, vt effatum eius minus intelligentes, omnia haberent promiscue dubia, saltim dari certitudinem cognitionis negarent. Posterior Platonis dialectica prodit varia momenta, quae ad meditationem analyticam, vti dicitur, spectant: ac quamuis turbatim sint proposita, nec rei ipsi sufficiant; maiorem tamen artis huius lucem, quam ista antea in scholis philosophorum fuit, prae se habent. Plato auditor fuit Socratis, qui acer veritatum inuestigator atque amator erat; vt inde capiamus coniecturam, quod haec dialecticae doctrina hausta ex disciplina Socratis. apertum enim est, quod ingenii vis fuerit maior in Platone, quam iudicii, quo si quis destitutus, haud aptus erit ad genuinam vtilemque logicae artem ornandam.

§. V. Qui Platonicam secuti sunt philosophiam ex paganis, illorum variae classes constituuntur, quum de certitudine cognitionis nostrae discreparent sententiis, erit nobis occasio, de scepticismo, eius variis aetatibus, generibus, cultoribus differendi, qua simul in philosophiam ac placita academicorum breuiter inquiramus. quapropter tantum heic mentionem facimus XENOCRATIS *chalcedonii*, qui post *Speusippum* academiae praefuit per annos quinque & viginti. CICERO [1]

[1] *acad. quaest. lib. I. cap. 4. sqq.*

quam-

quando disputat de schola Platonica, in primis laudat hunc Xenocratem & Aristotelem & paulo post dicit: *fuit ergo iam accepta a Platone philosophandi ratio triplex: vna de vita & moribus; altera de natura & rebus occultis; tertia de disserendo & quid verum & quid falsum; quid rectum in oratione prauumue; quid consentiens; quid repugnet, iudicando.* scripta ipsius multa refert LAERTIVS, [1] inter quæ sunt nonnulla argumenti dialectici, quod quum tractaret, initium fecit a φωνῆς, siue vocis consideratione, quo nomine reprehensum narrat PORPHYRIVS. [2]

§. VI. Peruenimus ad ARISTOTELEM, principem philosophorum, quos vetus græcia habuit, in primis laude ac meritis logicæ. natus est Stagiris Macedoniæ olympiad. XCIX. I. ante natum Seruatorem nostrum CCCLXXXIIII. ac patrem habuit Nicomachum, medicum Amyntæ regis; præceptorem vero Platonem, a quo discessit & ipse condidit scholam. quod ad ipsius scripta logica, quæ exstant, adtinet, ista diligenter recensent GERH. IO. VOSSIVS [3] & IO. ALBERTVS FABRICIVS. [4] atqui huc spectant.

I. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ, *Categoriæ* siue *prædicamenta.* non desunt, qui librum hunc ab Aristotele haud scriptum esse putant; sed ab *Andronico*, vt cum CAELIO SECVNDO CVRIONE existimat auctor Snellio-Ramæi philosophiæ syntagmatis a GOCLENIO [5] editi: *Simplicius cum categorias explicat, Andronici*

1 lib IIII. segm II sqq. 2 ad musica Ptolemai p. 193. 3 de natur. & constitut logica cap. 10. sqq. 4 bibliotheca graca lib. III. cap. 6. p. 109. 5 pag. 110.

paraphrasin citat multis locis: quæ vbique fere cum his, quas habemus, categoriis congruit: vt nulli iam dubium esse possit, hasce nostras categorias ad Andronicum, non ad Aristotelem pertinere. IO. IONSIVS [1] dicit: *auctor libri de categoriis, quicumque Platonicorum vel Pythagoricorum is demum fuerit*; & ante eum LVDOVICVS VIVES [2] fatetur, librum illum sibi videri esse vel Pythagorici vel Megarensis. ac quamuis Archytas Tarentinus, Pythagoricus etiam de decem scripserit prædicamentis, vt supra a nobis fuit obseruatum; veterum tamen clara testimonia SIMPLICII, AMMONII, LVCIANI, quæ collegit VOSSIVS, [3] pro Aristotele pugnant.

II. ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, *de interpretatione*, qua voce intelligitur λόγος ἀποφαντὸς *oratio enunciata.* librum hunc ex veteribus Aristoteli abiudicauit *Andronicus Rhodius*, testibus AMMONIO & BOETHIO; sed illum vindicant ei contra Andronicum *Alexander Aphrodiseus*, *Ammonius*, *Boëthius*, atque alii Peripatetici. dicitur opus hoc a RAPINO [4] *vne espece de gramaire raisonnée.*

III. ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ προτέρων βιβλία β', ὑστέρων βιβλία β', *analyticorum priorum libri duo, & posteriorum libri duo.* prioribus agit de syllogismo; posterioribus vero de demonstratione. hinc GALENVS [5] innuit, veram & antiquam inscriptionem analyticorum priorum fuisse περὶ συλλογισμοῦ, quod etiam confirmat BOETHIVS; [6] posteriorum autem

1 *de scriptorib. histor. philosoph. lib.* 1. *cap.* 1. *p.* 5. 2 *de caussis. corruptarum artium lib.* 3. *p.* 99. 3 *cit. loc. cap. X.* §. 3. *p.* 56. 4 *reflex. sur la logique p.* 735. 5 *de libris propriis tom.* IIII. *p.* 253. 6 II. *de interpretat. edit. prima p.* 253.

analy-

analyticorum antiquum titulum fuisse περὶ ἀποδείξεως, *de demonstratione*, idem GALENVS indicat. ἀπολύειν enim est resoluere quæstionem ad propriam caussam, quod colligimus ex THEMISTIO, [1] vt adeo ἀναλυτικὴ sit ars probandi quæstionem per rationes rei subiectæ proprias.

IV. ΤΟΠΙΚΩΝ βιβλία ή. *de locis*, vnde argumenta probabilia petuntur libri VIII. atqui hæc est *dialectica*, quæ opponitur *analyticæ*, vbi obseruamus, quod vox *dialecticæ*, varia sumatur significatione. sic PLATO, vt ex superioribus constat, per dialecticam intelligebat ipsam sapientiam; Stoici, Cicero & alii hoc nomine comprehendebant integram logicam. Peripatetici autem opponunt analyticæ, quæ ad demonstrationem spectet, dialecticam vt sit ars ex probabilibus disserens. at vero adhuc monent, quod dialectica quum sit ars disputandi ex probabilibus, ac aliquid vel vere sit probabile, vel eiusmodi adpareat; laxe dialectica vtramque partem comprehendat; Stricte autem ac κατ' ἐξοχὴν sic dicatur, quæ vere probabilia tractet adeoque doceat, de rebus vere probabilibus disserere, bene interrogando apteque ad interrogata respondendo, vsque dum eliciatur, quod verum vel vero proximum sit.

V. ΠΕΡΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ, βιβλία β', de *sophisticis Elenchis*, siue argumentationibus lib. II. σοφιστικὴ apud Peripateticos est altera pars dialecticæ, ac tractat de fallaciis, siue eo, quod probabile videtur, nec est.

[1] *lib. 1. poster. analyt.*

obser-

obſeruant, quod hæc pars diſcatur non ad inſidias ſtruendas, ſed vitandas, vt adeo ſophiſta aliquis ſit προαιρέσει, ſed dialecticus δυνάμει. hi libri a LAERTIO haud commemorantur; quod autem ab Ariſtotele libris topicis ſint ſubiecti, colligit SAMVEL PETITVS [1] ex capite ultimo libri poſterior. elenchor.

§. VII. Hæc ſcripta Ariſtotelis logica, quæ commemorauimus, iuncta edi ſolent ſub titulo ORGANI, cuius inſcriptionis ratio hæc eſt, quod Ariſtoteles logicam ſuam vocauerit ὄργανον καὶ χεῖρα φιλοσοφίας, *inſtrumentum & manum philoſophiæ*, vide IO. NELDELIVM [2] & GERH. IO. VOSSIVM. [3] vnde & in quibusdam academiis, ut Lipſienſi, qui rationalem profitentur diſciplinam, dicuntur *profeſſores organi*. quodſi autem accuratius de hoc organo velimus iudicare, obſeruandum eſt *primum*, quod opus hoc non omnia Ariſtotelis ſcripta, ad logicam ſpectantia complectatur, ſiquidem plures libri, argumenti logici perierunt iniuria temporum, qua de re præter alios videre poſſumus IO. ALBERTVM FABRICIVM, [4] qui ſcripta Ariſtotelis deperdita digeſta ſecundum ordinem litterarum enarrat diligenter. quin etiam monimenta illa, quæ continet organum, non ſatis integra eſſe videntur. etenim LAERTIVS [5] memorat priorum analyticorum libros octo, vel nouem, vt PATRICIVS, vel decem denique, vt HENR. STEPHANVS in codice ſuo reperit, & ἀναλυτικῶν ὑστέρων μεγάλων libros duos. quid

1 *obſeru. lib. II. cap. 2.* 2 *de vſu organ. Ariſtotelic. part. 1. cap. 3.* 3 *de natur. & conſtitut. logic cap. VI. §. 4.* 4 *bibl. græc. lib. III. cap. 7. p. 185.* 5 *lib. V. ſegm. 23.*

quod

quod AMMONIVS [1] testatur, tempore Prolemaei Philadelphi repertos fuisse in bibliotheca Alexandrina quadraginta libros analyticorum. *deinde* adnotare e re est, quod libri, ex quibus organum compositum est, neque eo ordine, neque eo fine conscripti ab Aristotele videantur, quo nunc adparent, quemue iam prae se ferunt, id quod vel ex eo colligere possumus, quod Aristoteles ipse prioribus analyticis [2] mentionem faciat τοπικῶν. ex quo nihilominus ANDRONICVS *Rhodius* illos in eum ordinem, qui posthac à Peripateticis probatus est, digessit, graeci omnes interpretes vsque ad AMMONIVM, & PHILOPONVM SIMPLICIVM que ipsius discipulos eam ordinis caussam dixerunt, quod quum logica sit philosophiae adeoque veritatis inueniendae instrumentum, ac subiectum eius argumentum sit ipsa demonstratio, cuius ope ad veritatem possimus peruenire, ideo *posterioribus analyticis* agatur de *demonstratione*. quoniam autem demonstratio sit *syllogismus*, nec qualis sit syllogismus, intelligi possit, nisi generatim de ipsius indole tradantur praecepta, ea de causa de isto agatur *prioribus analyticis*. omnis syllogismus constet ex *propositionibus*; & omnis propositio ex *simplicibus vocibus*, quae sit ratio, cur libris ἀναλυτικῶν praemittatur opus de *interpretatione*, siue de enunciatione; & huic illud de *decem categoriis*. denique quia demonstratio vna sit syllogismi species, quae nitatur principiis ac propositionibus necessariis, ac sint praeter hanc duae aliae, quarum altera fiat ex probabilibus, dicta ab Aristotele *syl-*

1 *in categor. p. 13.* 2 *lib. I. cap. I.*

logis-

logismus dialecticus; altera ex fallacibus adpellata *sophisticus*, ea de caussa vt demonstratio intelligatur perfectius, posterioribus analyticis *topici*, libri subiiciantur, quibus de syllogismo dialectico; & istis libri elenchorum, quibus de sophistico disseratur: confer PETRVM GASSENDVM.[1] equidem THOMAS STANLEIVS[2] praeter alios diuersa est sententia, quando dicit: *omnium interpretum consensu primum categoriae locum occupant, neque dubito, reliquos etiam secundum genuinam Aristotelis methodum dispositos esse*; & prouocat ad ipsius Aristotelis testimonia, qui initio analyticorum priorum[3] scribat: *de syllogismo agendum, antequam ad demonstrationem accedamus, quoniam magis generalis syllogismi ratio est*: item de elenchis sophisticis:[4] *de syllogismo, qui ad docendum valeat & demonstrandum, iam dictum est in analyticis. de dialecticis vero & iis, quae ad faciendum tentamen spectant, in proxime praecedente libro; ad agonisticum itaque genus atque eristicum nobis iam erit accedendum.* sed ex testimoniis hisce tantum sequitur, vt Aristoteles prius scripserit analytica priora, quam posteriora; quodue libris τοπικῶν subiecerit illos de elenchis sophisticis, id quod genuinum ab Aristotele constitutum ordinem omnium librorum organi nondum probat. quid multa? nemo poterit firmis rationibus confirmare, quod Aristoteli fuerit in animo, integrum logicae opus eo ordine, quem ipsa argumenta huius disciplinae naturali nexu inter se cohaerentia postulant,

1 *de origine & varietate logic. cap. V. p. 44.* 2 *histor. philos. p. 443. edit. latin.* 3 *lib. I. cap. 3.* 4 *lib. I. cap. 2.*

con-

conſcribere. *tertium* obſeruamus, quod facile in dubitationem deduci poſſimus, num genuini Ariſtotelis libri ad nos ſint propagati, præcipue ſi duriora fata, quæ iſti ſubierunt, diligenter expendamus mente. nam Ariſtoteles apparatum librorum, quem conparauerat ſibi, etiam illorum, quos ſuo ingenio excluſerat ſuaque manu exarauerat, Theophraſto reliquit, a quo poſthac theſaurus hic peruenit ad Neleum, Ariſtotelis diſcipulum, qui hanc bibliothecam, Alexandriam transferendam vendidit Ptolemæo Philadelpho, conſeruato ſibi exemplo quodam illorum librorum, quorum auctor erat Ariſtoteles. hos transmiſit poſteris ſuis, hominibus litterarum cognitione haud ornatis, qui quum ſenſiſſent Attalicorum regum ſtudia, bibliothecam Pergami ampliſſimam ſtruendi, iſtos in foſſa quadam occultauerunt; tandem vero tineis & ſitu corruptos Apelliconi Teio magno pretio vendiderunt. erat autem Apellicon librorum magis cupidus, quam ſapientiæ. itaque quum exempla noua horum librorum deſcribenda curaret, nec ipſe philoſophiæ eſſet peritus; factum eſt, vt prodirent iſti corrupti atque vitiorum pleni. quo defuncto Sylla Athenis potitus, illos Romam tranſtulit, vbi eorum copia Tyrannioni grammatico, qui Ariſtotelis erat ſtudioſus, facta, a quo nactus eſt illos Andronicus Rhodius, ac primus in publicam lucem emittendos curauit, quæ fata STRABO [1] & PLVTARCHVS [2] prodiderunt memoriæ.

1 *lib. XIII. p. 609.* 2 *Sylla p. 468. adde. Ammonium vita Ariſtotel. Suidam in τυραννίων de quo egit quoque* BAELIVS.

hinc

hinc PETRVS RAMVS [1] dicit: *de peripateticis philosophis iam e Laërtio nihil habemus, immo de tam multis artis logicæ peripateticis monimentis nihil habemus, præter Porphyrium & septendecim libros Aristotelis, si tamen sunt Aristotelis. nec enim fluminis illius aurei in tot libris vlla gutta cernitur; nec vetus ille singulorum librorum & titulus & numerus a Laërtio propositus præsenti titulo numeroque conuenit, vt ex comparatione potest intelligi. & e Strabone & Plutarcho planum est, eos sicuti reliquos eiusdem philosophi libros valde corruptos & deprauatos esse.* quod ad interpretes Aristotelis, eosque veteres græcos adtinet, illorum mentionem facit PHILIPPVS LABBEVS; [2] prout quoque indices interpretum deprehendimus in editionibus græcolatinis Aristotelis, præcipue *du Valliana*; POSSEVINO, [3] PAVLLO BOLDVANO, [4] MARTINO LIPENIO, [5] HENDREICHIO, [6] quamuis haud accurate nec distincte sint conscripti, quorum principes & nos paullo post commemorabimus. optima editio organi est græcolatina, quæ ex IVLII PACII a Beriga recensione cum ipsius versione & scholiis prodiit Francofurti apud hæredes A. Wecheli anno MDXCVIII. 8. ad quam ornandam vsus est quinque codicibus Palatinis, vide IO. ALBERTVM FABRICIVM. [7] organo huic præmittitur PORPHYRII isagoge in categorias.

1 scholis dialectic lib. I cap. 7. 2 breui conspectu Aristotelis & Platonis græcorum interpretum typis editorum Paris. 1657. 4 3 bibliothec. select XII 4. 4 biblioth. philos. p. 440 5 bibl. philos. 6 pandectis Brandenburg. 7 bibl. græc. lib. 3. cap. 6. p. 117.

§. VIII.

§. VIII. Quod ſi ex veritate de meritis philoſophi huius in artem ac diſciplinam rationalem velimus iudicare, omnia prauorum adfectuum ſtudia, ſiue ſint amoris, ſiue odii, remouere debemus, vt neque nimis præclare, neque abiecte de eo ſentiamus. quod vt faciamus, neceſſe eſt, Ariſtotelis logicam dupli-ci ratione conſiderare, partim ratione ætatis vetuſtioris, partim recentioris, qua diſciplina hæc purgata, culta ac prout ipſius indoli conſentaneum eſt, propoſita. ſi reſpiciamus tempora antiquiora, atque Ariſtotelem cum aliis philoſophis, qui tempeſtate illa artem hanc tradiderunt, velimus comparare, magna omnino in doctrinam hanc merita contulit. ante eum cultus artis huius haud nitidus aut elegans fuit, ſiquidem ea, quæ philoſophi ſcholæ Eleaticæ propoſuerunt, breuia erant præcepta, minus inter ſe cohærentia; nec Plato tam feliciori ſucceſſu, tam ſingulari ſtudio opus hoc adgrediebatur, quam Ariſtoteles. etenim primus logices σύςημα molitus eſt eamque redegit in formam artis, etiam plurima ſcripſit inter antiquos philoſophos, quæ ad rationalem hanc diſciplinam pertinent, prout magis elucerent ipſius merita, ſi quæcunque compoſuit, adhuc ſeruata eſſent. deprehendimus vbique veſtigia grauioris iudicandi facultatis, qua Ariſtoteles valuit maxime, atque obſeruamus, quod ipſe inſtituerit meditationes, haud tantum in magiſtrorum præceptis adquieſcens, ac quod omnino admiratione dignum cenſemus per temporis illius rationem, non ſolum de meliore ac pulcriore logicæ cultura fuerit ſollicitus; ſed alias quo-

que philoſophiæ partes explanauerit, cogitationesque ſuas ad certum ordinem adcommodauerit. multi quidem ipſum iis de cauſis reprehendunt, quod ſecutus ſit in organo genus ſcribendi obſcurius; quam cenſuram autem leuiorem eſſe arbitramur, ſi expendamus, quod in multis argumentis atque exemplis habenda fuerit ratio græcæ linguæ: confer GEORGIVM PASCHIVM.[1] poſt Ariſtotelem vsque ad felicem illam ætatem, qua litteræ philoſophicæ meliorem induebant faciem, illo nemo fuit ſuperior, ſiquidem omnem logicæ doctrinam ex ipſius monimentis hauriebant; quid quod interdum ea, quæ magiſter hic tradiderat, corrumpebant, ac diſputationibus inutilibus efficiebant, vt hæc Ariſtotelica ars multum de dignitate ſua amitteret. cuiusmodi duriore ſorte iſta nobiliſſima diſciplina adflicta fuit tempore ſcholaſticorum, qui meliorem philoſophiæ viam fuiſſent ingreſſi, etiam bonis litteris maiora intuliſſent incrementa, ſi genuinum ac purum Ariſtotelis fontem vidiſſent eumque fuiſſent ſectati. ſic philoſophus hic ſummus logicæ magiſter extitit, ſi merita eius certo temporis ſpatio determinamus.

§ VIIII. At vero tantum abeſt, vt operi huic ſatisfecerit, atque iſti expoliendo ſupremam addiderit limam; vt multa adhuc recentioribus philoſophis emendanda atque augenda reliquerit, id quod generatim indicabimus. etenim obſeruamus *primum*, quod maxime neceſſaria atque vtilia momenta, ſine quibus genuina ars logicæ haud conſiſtere

1 *de inuentis nou-antiquis cap. II. §. 7.*

poteſt,

poteſt, minus attigerit atque explanauerit, quo ſpectat

(1) quod metaphyſica ratione logicam ſcripſerit, id eſt ſubſidia ratiocinandi nimis generalia dederit, id quod vitium commune eſt Peripateticis. quo ſpecialiores regulæ diſciplinarum eſſe poſſunt, eo maiorem adferunt utilitatem.

(2) tradidit quidem modum quemdam, verum & falſum diiudicandi; ſed quomodo veritas poſſit inueniri, id minus attigit. logica igitur ipſius eſt analytica, minus autem ſynthetica, vti philoſophi dicunt. ſyllogiſmum enim haud uſurpauit veluti medium inueniendi verum; ſed diiudicando illud.

(3) prætermiſit præſtantiſſimam doctrinam de vera indole deque variis ſpeciebus probabilitatis. nam quamuis libris τοπικῶν argumentum hoc explicandum ſibi propoſuerit; miſere tamen illud tradidit. exiſtimat quippe, quod probabilitas poſita ſit in opinione aliorum, quæ tamen in ipſa re quærenda eſt, adeoque iſtam confundit cum fuco oratorio, cumque eo, quod fieri poteſt.

(4) doctrinam de definitione ac diuiſione non ea ratione, prout decebat, propoſuit nec oſtendit fundamenta artis, qua definitiones ac diuiſiones, quibus inter alia nititur demonſtratio, ſint ſtruendæ.

(5) copioſe diſſerit de ſyllogiſmo; alios autem modos, qui varii adhuc ſunt, concluſiones ex principiis deducendi, ac

certo verum inueniendi minus obseruauit.

Secundum generatim obſeruamus, quod multa admiſerit inutilia, quæ cum bona logica nullum habent commercium, nec merentur præcepta, quo pertinet doctrina de fallacibus argumentationibus; de prædicamentis, quæ adhæc minus accurate in ſuos ordines diſtributa ſunt; de propoſitionibus, quum iſtas veluti grammaticus propoſuit, nec verum oſtendit fundamentum affirmationis ac negationis, quod in indole idearum ſiue notionum mentis quærere debemus. ac quam multa ipſius diſciplina de definitione ac demonſtratione continet, quæ ad nullum vſum poſſunt transferri?

§. X. Sed dimittamus ARISTOTELEM. diſcipuli ipſius numero tam multi, fama adeo illuſtres fuerunt, vt NICANDER Alexander integrum librum περὶ τῶν Ἀριστοτέλους μαθητῶν memoriæ eorum conſecrauerit, cujus copia ſi adhuc nobis eſſet, ſine dubio accuratius Peripateticos poſſemus recenſere. de cetero hoc in negotio diligentiam ſuam probarunt IO. IONSIVS,[1] FRANCISCVS PATRICIVS,[2] THOMAS STANLEIVS,[3] & inprimis IO. ALBERTVS FABRICIVS.[4] primus ex illis commemoratur THEOPHRASTVS, qui addiderit doctrinam de ſyllogiſmis hypotheticis, teſte BOETHIO[5] *nam quum categoricorum ſyllogiſmorum ampliſſime notitiam percepiſſes, de hypotheticis ſyllogiſmis ſæpe quærebas, in*

1 *de ſcriptorib. hiſt. philoſ. lib. III. §. 37.* 2 *diſcuſſ. Peripat. tom. I. lib 10.* 3 *hiſtor. philoſ. p. 470.* 4 *bibl. græca lib. III. cap. II.* 5 *de ſyllogiſmis hypotheticis. ad Symmachum p. 606.*

qui-

quibus ab Aristotele nihil est conscriptum. Theophrastus vero omnis doctrinæ capax rerum tantum summas exequitur. AMMONIVS tradit, quod discipuli Aristotelis EVDEMVS, PHANIAS, & THEOPHRASTVS æmulatione præceptoris scripserint categorias, & de interpretatione & analyticam: confer GERH. IO. VOSSIVM. [1]

§. XI. Conuertamus nos ad sectam *Stoicam*, cuius auctor extitit ZENO *Cittieius*, in qua logicæ studia floruerunt maxime. arbitrabantur Stoici, sine hac arte neminem esse sapientem, teste LAERTIO [2] qui & alio loco [3] dicit: *καὶ τοιοῦτοι μὲν ἐν τοῖς λογικοῖς οἱ Στωϊκοί, ἵνα μάλιστα κρατύνωσι διαλεκτικὸν ἀεὶ εἶναι τὸν σοφόν, ac huiusmodi sunt in logicis Stoici, vt maxime asserant dialecticum solum esse sapientem*; quamuis & dicerent, solum poëtam, oratorem, iurisconsultum esse sapientem: confer IVSTVM LIPSIVM. [4] Stoici posuerunt etiam dialecticam inter virtutes, vt est apud CICERONEM, [5] PLVTARCHVM, [6] STOBAEVM: [7] quin etiam *dialectici* sunt vocati, quam adpellationem ab Euclideis acceperunt, quare eos ad differentiam Stoicorum *veteres dialecticos* SENECA [8] videtur adpellare: confer AEGIDIVM MENAGIVM. [9] ZENO, qui hanc scholam condidit, multos libros reliquit, etiam nonnullos argumenti logici, quibus iudice LAERTIO, [9] ita disseruit, vt

1 *de natura & constit logic. cap. XI § 3. p. 70.* 2 *lib VII. segm. 46. sqq.* 3 *lib. VII. segm. 83.* 4 *manuduct. ad phil. Stoic, lib II. diss. 11. 12. 13. 14.* 5 *lib III. de finib.* 6 *lib. I. de placitis philosoph.* 7 *collect. Stoicorum dogmatum.* 8 *epist. 117.* 9 *ad Laërt. II. segm. 108 p. 122. lib. VII. segm. 83. p. 296.* 10 *lib. VII. segm. 4.*

nemo post eum Stoicorum. successor ipsius in porticu Atheniensi erat CLEANTES, magister Chrysippi, qui argutis disputationibus indulsit, vt ex SENECA atque aliis patet, vnde *spinas Cleanthis & contorta Chrysippi* coniunxit HIERONYMVS. [1] scripta ipsius recensent interpretes LAERTII, MEVRSIVS, [2] THOMAS STANLEIVS, [3] IO. ALERTVS FABRICIVS. [4] CHRYSIPPVS successit Cleanthi, cuius acumen non satis admirati sunt, vnde nonnulli dixerunt, Deos ipsos si dialectica vterentur, vsuros haud alia esse, quam Chrysippea. atqui apud veteres auctores traditur princeps huius scholæ. CICERO: [5] *Chrysippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum*; a GELLIO [6] dicitur *Stoicæ princeps philosophiæ*; ab ATHENAEO [7] τῆς Σἰοᾶς ἡγημών, vt de aliis taceamus. quod ad ipsius dialecticam adtinet, testatur LAERTIVS, [8] quod conscripserit dialectica volumina CCCXI, quo in numero a veritate aberrauit BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, [9] dum existimat Chrysippum scripsisse libros logicos CCCLXXI, quo errore etiam REIMANNVS [10] forsan KECKERMANNVM secutus sese implicuit. ipsa philosophi huius dialectica composita erat ad faciendas fallacias ac fraudes, nihilque continebat, quod vim quamdam ad veritatem cognoscendam haberet, vt paullo post demonstrauimus. quapropter iam veteres, quorum mens ab huiusmodi nugis abhorrebat, de

1 *I. in Rufin.* 2 *bibl græc.* 3 *hist. philos. p. 645.* 4 *lib. III. cap. XV. p. 395. bibl. græca.* 5 *quæst. acad. lib. IV.* 6 *lib. VI. cap. 2.* 7 *lib. VIII.* 8 *lib. VII. segm. 198.* 9 *præc. og. tr. II. cap. I. §. 14.* 10 *geschichts-calender der logic. p. 17.*

eo

eo ſenſerunt ſiniſtre: quid quod IVPITER apud LVCIANVM [1] ſyllogiſmos Chryſippi pronuntiat eſſe frigidos. Chryſippi auditor fuit DIOGENES *Babylonius*, qui & ipſe extitit dialecticus, item ipſius diſcipulus ANTIPATER *Sidonius*, conf. GERH. IO. VOSSIVM [2]. ſed tamen quamuis Stoici ſumma ſtudia, ſummamque gloriam in dialecticæ cultura poſuerint; nihilominus fuerunt, qui artem hanc nulla cultura dignam eſſe, arbitrati ſunt. ſic ARISTO *Chius*, Zenonis Citiei diſcipulus, philoſophiam ac logicam e philoſophorum ſcholis eiiciebat, cenſens, phyſicam eſſe ſupra nos; logicam vero ad nos nihil pertinere. dialecticas argumentationes dicebat ſimiles eſſe aranearum telis, quæ quamuis videantur præ ſe ferre emolumentum quoddam; reipſa tamen omni careant vtilitate, vide DIOGENEM LAERTIVM, [3] STOBAEVM. [4] ſic quoque celeberrimi Stoici SENECA, EPICTETVS, M. ANTONINVS imperator haud ſingulare pretium ſtatuerunt dialecticæ, quod autem inprimis de dialectica ſtoica intelligendum eſt.

§. XII. Videamus nunc breuiter de præcipuis momentis dialecticæ ſtoicæ, in quibus exponendis diligenter verſati ſunt PETRVS GASSENDVS [5] & THOMAS STANLEIVS. [6] Stoici exiſtimabant, logicam partem eſſe philoſophiæ, peculiarem a reliquis diſtinctam, qua ſententia diſcrepabant a Peripateticis, qui cenſebant, logicam eſſe inſtrumen-

1 *tom. II. opp. p.* 205. 2 *de natur. & conſtitut. logic cap. VIII.* §. 12. *ſqq.* 3 *lib. VII. ſegm.* 160. 4 *ſerm. LXXX.* 5 *de origine & variet. logic. cap. VI. p.* 49. 6 *hiſtor. philoſ. p.* 554.

tum, quamuis reipsa hæc nulla fuerit opinionum diuersitas, siquidem aliquid potest esse & pars & instrumentum, vide GERH. IO. VOSSIVM. [1] plerique statuebant, tres esse partes philosophiæ, & tribuebant primum locum *logicæ*; secundam *physicæ*; & tertium *ethicæ*. CLEANTHES putabat logicam sex partibus absolui: *dialectica*, *rhetorica*, *morum doctrina*, *ciuili scientia*, *naturali* & denique *theologica*, teste LAERTIO. [2] alii vero obseruant, has partes non esse logicæ; sed ipsius philosophiæ, quæ controuersia in eo est posita, quomodo sumatur vox logicæ? quapropter plerique censent, logicam diuidi posse in duas disciplinas, quarum altera sit *rhetorica*; altera vero *dialectica*, quibus nonnulli adiiciunt partem tertiam *definientem*, quæ agat de regulis ac iudiciis. rhetorica apud Stoicos fuit ars bene dicendi de iis, quæ copiosam requirant orationem, ad persuasionem apta. *rhetoricæ* constituerunt tres partes, ut alia sit *deliberatiua*; alia *iuridicialis*; alia *demonstratiua*, ad quas singulas pertineant *inuentio*, *elocutio*, *dispositio* & *pronunciatio*; orationis autem rhetoricæ partes sint *exordium*, *narratio*, *confutatio*, *epilogus*, vide LAERTIVM. [3] quod ad Stoicorum dialecticam adtinet, qua voce plerique etiam partem *definientem* complectuntur, inprimis obseruamus, quod philosophi hi, quum duo syllogismorum genera, alterum *absolutorum*, alterum *hypotheticorum* traduntur; maximam temporis partem in posteriore specie consumserint,

1 *de natura & constitut. logic, cap. VI.* 2 *lib. VII. segm. 41.* 3 *lib. VII. segm. 42. 43.*

prout

prout Aristoteles tantum de priore disseruit. SIMPLICIVS [1] dicit: τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν οἱ Στωϊκοὶ τὴν τεχνολογίαν ἐλεπτολόγησαν, *hypotheticorum syllogismorum artificium Stoici vsque ad minutias sunt persecuti.* persuadebant enim sibi, syllogismos absolutos concludere sine via atque ordine, vt testis est ALEXANDER *Aphrodisæus*, [2] quam disciplinam GERH. IO. VOSSIVS [3] deducit a ZENONE *Eleate*. equidem PETRVS GASSENDVS [4] putat, illos forte ideo posse excusari, *quod vt nullus est syllogismus absolutus, qui hypothetice proponi non valeat, ita nullus sit hypotheticus, qui absolute efferri non possit, ac regulæ adeo de his traditæ accommodari illis valeant, quo pacto excusari Aristoteles etiam posset, qui cum de illis tradiderit, de istis tamen ne verbum quidem.* sed heic GASSENDVS duo momenta confundit: num propositio categorica & hypothetica sint eiusdem indolis & eodem modo sese habeant ad veritatem? quod nunquam potest adfirmari; ac num exercendi ingenii caussa propositio categorica hypothetice; & hypothetica categorice efferri possit? id quod minime negamus, existimantes autem, quod hoc salua veritate eiusque ratione minime fieri possit. antequam vero Stoici differant de syllogismis, duos locos, vti dicunt, præmittunt, alterum de *voce significante*; alterum vero de *re significata*, quod ex LAERTIO, EMPIRICO, SENECA patet. occasione *vocis* tradunt doctrinam grammaticæ atque edisserunt, quid sit vox, quid dictio, quid oratio;

1 *in Epicteti enchiridion.* 2 *in lib. I. analyt. prior.* 3 *de natura & constitut. logic. cap. VIII.* § 14. 4 *cit. loc.*

que

quæ & quotuplices litteræ, quæ orationis partes. ſimul tamen agunt de definitione, de diuiſione, de genere de ſpecie, de ambiguis. quod ad *res ſignificatas* adtinet, intelligunt res prout ſunt in anima, ac ab iſta ope ſenſuum percipiuntur. docent quippe, quidquid ſit in mente, per ſenſus tranſire, aut *incurſione ſui*, vt Socratem, qui viſui occurrat; aut *ſimilitudine*, vt Platonem ex effigie; aut *proportione*, vel amplificando, vt gigantem; vel extenuando, vt pygmæum; aut *translatione*, vt humeroculos; aut *compoſitione*, vt hippocentaurum; aut *contrario*, vt mortem; aut *priuatione*, vt mutilum. deinde res in anima exiſtentes duplici ratione conſiderarunt: altera quatenus ſint impreſſiones quædam in principe parte, hoc eſt ipſa mente atque intellectu factæ, quas dicebant *phantaſias*; altera vero quatenus mente efferantur, vnde copioſe agunt de *dictis*.

§. XIII. Dicta dividebant in *perfecta*, in quibus principem locum teneant *axiomata* & argumenta; & in *imperfecta*, quo pertineant prædicata. axioma dicitur, quod vel verum ſit, vel falſum, & iterum in varias ſpecies diuiditur. argumentum autem, quod adpellatur λόγος, *ratio*, etiam *argumentatio*, conſiſtit ex ſumtione, aſſumtione & illatione v. g.

ſi dies eſt lux eſt,	ſumtio
ſed eſt dies	aſſumtio
Ergo eſt lux	illatio

differt autem Stoicorum λόγος a ſyllogiſmo Ariſtotelis tribus modis: primum ſyllogiſmus Ariſtotelis ſaltem duas præmiſſas requirit: λό-

γος vero vnica contentus eſt: e. g. *viuis E. reſpiras*; ſecundum in ſyllogiſmis aliud quid conceditur in concluſione, quam in præmiſſis erat; ſed in λόγῳ Stoicorum concluſio eadem eſſe poteſt cum præmiſſarum vel vtraque, vel vna: e. g.

ſi dies eſt, dies eſt
atqui dies eſt
E. dies eſt
vel dies eſt, vel nox eſt
ſed dies non eſt
E. dies non eſt

denique in ſyllogiſmis concluſio ſequitur rationem præmiſſarum: contra Stoici tria habent genera λόγων, in quibus tale non accidit. argumentorum autem duo ponuntur genera, *concludentia* & *non concludentia*. concludentia conſiderantur ratione materiæ, & ſunt vel vera, vel falſa; ac ratione formæ, qua concludunt vel ſyllogiſtice; vel minus. ſyllogiſmi, quo nomine comprehendunt Stoici tantum hypotheticos, ſunt trium generum, vel *connexi*, vel *disiuncti*, vel *coniuncti*, quæ omnia pluribus expoſuit THOMAS STANLEIVS.[1]

§. XIIII. Tandem quædam dicamus de ſophiſmatibus, quæ vſurparunt Stoici philoſophi. appellarunt iſta *ἀπόρȣς λόγȣς*, *inexplicabiles rationes*. argumentationum harum varia erant genera, quarum nonnullas communes habebant cum Megaricis, *mentientem, fallentem, electram, conuelatum, Soritem, cornutum*, de quibus ſupra diximus; quædam vero ipſis erant propriæ, quas breuiter explicabimus.

1 *hiſtor. philoſ. p. 583.*

I. KPO-

I. ΚΡΟΚΟΔΕΙΛΟΣ, *crocodilus*: quæ argumentatio nomen accepit ab hac fabula Ægyptia. mulier quædam quum ſentiret puerum circa Nili ripas ambulantem ablatum eſſe a crocodilo, rogat, ut ſibi rederet filium. crocodilus reſpondet, ſe redditurum, ſi diceret verum, illa igitur dixit: *non mihi reddes*; crocodilus autem: *ſiue verum dixiſti, ſiue falſum, non reddo tibi puerum.* nam ſi verum dixiſti, quomodo poſſum reddere? ſi falſum, legi meæ non ſatis feciſti. mulier hæc inuertit: *ſiue verum dixi, ſiue falſum, puer mihi a te reddatur.* ſi enim verum dixi, ſane ex pacto mihi debes; falſum autem eſſe non poteſt, niſi a te mihi reddatur. huius argumentationis mentionem faciunt LVCIANVS [1] & CLEMENS *Alexandrinus.* [2]

III. ΘΕΡΙΖΩΝ, *metens*, quam argumentationem explicat AMMONIVS, [3] dum aduerſus fatum diſputans proponit illorum rationem, qua ipſum *fortaſſe*, ſiue contingentiam tollebant, atque adſtruebant, omnia ex neceſſitate euenire, hoc modo: *ſi meſſurus es, non, fortaſſe metes, fortaſſe non metes; ſed metes omnino. ac pari modo, ſi non es meſſurus, non, fortaſſe metes, fortaſſe non metes; ſed prorſus non metes. atqui vt vel metas, vel non metas, ex neceſſitate euenturum eſt. quare ipſum* fortaſſe *perit tolliturue: cum neque in metendi, neque in non metendi oppoſitione locum obtineat.* atqui ſic ratio adpellationis huius patet. quapropter ALDOBRANDINVS [4]

1 *vitar. auction.* 2 *Stromat. lib. IIII.* 3 *in libr. Ariſtotelis περὶ ἑρμηνείας ſect. II. cap. 10.* 4 *ad Laërtium lib. VII. ſegm. 35. p. 380.*

errat,

errat, quando existimat, quod sophisma hoc eo nomine sit appellatum, quasi qui eo vteretur, is aduersarium videretur deiicere, quoniam θερίζειν sit καλαβάλλειν, vt obseruet SVIDAS. quanto in pretio argumentum hoc apud Stoicos fuerit, ex eo colligere possumus, quod ZENO, quum vellet discere septem illius species, dialectico obtulerit ducentas minas, poscenti tantum centum, teste LAERTIO.[1] meminit illius LVCIANVS.[2]

III. ΑΡΓΟΣ ΛΟΓΟΣ, *ignaua ratio*, cui si pareamus, nihil omnino agamus in vita. sic enim interrogant: si fatum tibi est, ex hoc morbo conualescere; siue medicum adhibueris, siue non, conualesces. item, si fatum tibi est, ex hoc morbo non conualescere: siue tu medicum adhibueris, siue non, non conualesces. & alterutrum fatum est. medicum ergo adhibere, nihil adtinet. CICERO[3] hanc argumentationem commemorat ac bene dicit: *recte genus hoc interrogationis ignauum atque iners nominatum est, quod eadem ratione omnis e vita tolletur actio.*

IIII. ΚΥΡΙΕΥΩΝ, *dominans*, quod argumentum ideo hac ratione nominatum videtur, quoniam ibi mentio fiat dominii, veluti si quis e. g. arguat Themistoclis filium, & non dominari, & dominari græcis. non dominari enim, quia neque illis imperat, neque de imperando cogitat; dominari vero, quia imperat matri, quæ imperat Themistocli, qui imperat græcis: quamuis apud veteres auctores nullum huius argumenti deprehendatur exemplum, vide PETRVM GASSEN-

1 *lib. VII. segm.* 25. 2 *vitar. auctione.* 3 *de fato cap.* 12.

DVM.

DVM.[1] mentionem faciunt illus PLVTARCHVS,[2] ARRIANVS[3] THEMISTIVS[4] quorum teſtimonia collegit AEGIDIVS MENAGIVS.[5]

V. ΟΥΤΙΣ, *nullus*, quod fallaciarum genus nomen habuit ab HOMERI[6] verſibus, vbi interrogatus Polyphemus, cui Vlyſſes antequam ei effoderet oculum, perſuaſerit quod ipſe nominetur ΟΥΤΙΣ, reſpondet: οὖτίς με κτείνει δόλῳ, οὐδὲ βίηφι. quæ verba dubiæ ſunt ſignificationis, ſiquidem οὖτις ſignificare poteſt & *nemo* & nomen quoddam proprium. LAERTIVS adhuc alia harum argumentationum genera recenſet, quæ omnia heic diſtincte exponere, ſpatii ac temporis ratio haud permittit.

§. XV. Ex his colligere poſſumus, quid ſentiendum ſit de dialectica Stoicorum. ſcilicet philoſophi hi hanc doctrinam neque ſolide, neque diſtincte tradiderunt, quid quod inutilia atque aliena, inter ſe perturbata ipſos delectarunt, quumue vinculis prauorum adfectuum capti tenerentur, vnice operam ſuam in ſtruendis fallaciis conſumſerunt. ſic illuſtris hæcce ars in Stoicorum ſcholis a proſperiori ſorte remota, nulla accepit incrementa; quin etiam malo fato factum eſt, vt fere data fuerit obliuioni. BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS[7] hæc vitia in dialectica Stoicorum notauit:

(1) *quod nullum certum logicæ finem definiverunt,*

1 *cit. loc.* 2 *de ſanitate tuenda & lib. I. ſympoſ.* 3 *ad Epictetum lib. II. cap. 19.* 4 *orat. II.* 5 *ad Laërtium lib. II. ſegm. 108. p. 123.* 6 *odyſſ. IX.* 7 *prac. logic. tr. II. cap. 2. §. 15.*

runt, idcirco omnia ad ostentandum disputando ingenium contulerunt.

(2) *præter præcepta quædam de syllogisticis formis ac captionibus pauca habuerunt. vnde Cicero, Stoicorum alias sectator aperte dicat, Stoicos iudicandi partem diligentius persecutos; de inuentione non multa docuisse.*

(3) *methodice artem non construxerunt vllam.*

(4) *insignes & pueriles sophistæ circa vocabula fuerunt, & vt a reliquis sectis, inprimis Peripateticis differre viderentur, nouos excogitarunt terminos.*

(5) *Stoicorum logica chaos fuit confusum ex syllogisticis formis & mirificis argumentandi speciebus.*

§. XVI. Nunc dicamus de EPICVRO eiusque dialectica siue potius *canonica.* natus traditur anno tertio olympiad. CVIII. & vita defunctus anno secundo olympiad. CXXCII. qui magno studio philosophiæ sese tradidit, quamuis nonnulli sint, qui Epicurum dialecticam parui fecisse credunt. sic de eo dixit CICERO: [1] *iam in altera philosophiæ parte, quæ est quærendi ac disserendi, quæ λογικὴ dicitur, iste vester, plane, vt mihi quidem videtur, inermis ac nudus est. tollit definitiones, nihil de diuidendo ac partiendo docet: non quo modo efficiatur concludaturque ratio, tradit: non, qua via captiosa soluantur, ambigua distinguantur, ostendit. iudicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri & falsi putat*: item: *dum dialecticam*, inquit,

1 *lib. I. cap. 7. de finib.*

con-

contemnit Epicurus, quæ vna continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidque ſit, ac ratione ac via diſputandi, ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, vlla arte diſtinguit, vt de aliis locis [1] taceamus, quibus Epicurum hac de cauſſa perſtringit. DIOGENES LAERTIVS, [2] quum de Epicureis loquitur, dicit: *τὴν διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσαν*, *dialecticam, vt ſuperuacaneam repudiant.* PLVTARCHVS apud A. GELLIVM [3] pronuntiat, *imperfecte atque præpoſtere atque inſcite ſyllogiſmo eſſe vſum Epicurum.* ſed tales cenſuræ omnino æquo ac iuſto ſunt grauiores. quod Epicurus non plane a ſtudio logicæ fuerit alienus, quin etiam meliora hac in arte tradiderit, quam alii philoſophi, qui ſingularem dialectices gloriam adfectabant, ex dicendis paullo poſt patebit. quapropter merito cenſemus, quod Epicurus dialecticam Stoicorum, quæ tantum fraudibus ac vanis diſputationibus inſeruiebat, reiecerit; etiam quum magiſtri huius ſectæ nomen *dialecticorum* ac *dialecticæ* veluti iure quodam proprio ſibi vindicarent, ipſam hanc adpellationem remotam eſſe voluerit. id quod ſatis confirmat SEXTVS EMPIRICVS, [4] & HIERONYMVS [5] dicit: *quoniam Stoici dialecticam ſibi vendicant, & tu huius ſcientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es*, quæ verba ſatis fauere cauſſæ Epicuri videntur; A. GELLIVS autem [6] ipſum

1 *lib. II. de finib. lib. IV. acad. quæſt. lib. III. & V. Tuſcul.*
2 *lib. X ſegm. 31.* 3 *noct. Attic. lib. II. cap. 8.* 4 *aduerſus mathematic. p. 140.* 5 *aduerſus Rufinum.* 6 *cit. loc.*

defen-

defendit aduersus PLVTARCHVM. existimabat quippe, naturam veritatis cognoscendæ optimam esse magistram, quæ si vlla arte esset adiuuanda, indigere paucis regulis atque obseruationibus: confer PETRVM GASSENDVM. [1]

§. XVII. Iam dispiciamus de ipsa logica Epicuri, qui istam dixit *canonicam*, teste LAERTIO, [2] quoniam paucis canonibus siue regulis rationem declarabat, qua mortalium intellectus possit conformari ad cognoscendum verum, vt quamuis artem suam neque dialecticam, neque logicam adpellauerit, rem ipsam tamen retinuerit. at vero existimauit, omnem quæstionem in philosophia posse institui aut *de re*, aut *de voce*. in quæstionibus *de re* duo momenta, partim ipsa *veritas*, partim *criterium* eius, essent obseruanda. veritatem aliam esse dicebat *existentiæ* siue exstantiæ; aliam vero *enunciationis*, siue iudicii. veritas *existentiæ* sit ea, qua unaquæque res in ipsa rerum natura exsistens sit id ipsum, quod sit, nihil aliud, cui veritati nulla opponatur falsitas. veritas autem *enunciationis* siue iudicii sit conformitas enunciationis ore factæ aut iudicii mente peracti cum ipsa enunciata seu iudicata re, cui opponi possit falsitas. quod ad *criterium veritatis* adtinet, obseruauit. quod res, cuius veritas quæratur, aut ad solam speculationem; aut ad vitæ actionem spectet. res naturæ percipiantur aut sensu aut mente; & res morales ipso affectu siue adpetitu; sic tria veritatis criteria constituit:

1 *de vita & moribus Epicuri lib. VIII. cap. 4. & 10.* 2 *lib. X. segm. 30.*

ex parte ſenſus *ſenſionem*; ex parte mentis *prænotionem* ſiue *anticipationem*; & ex parte affectus *affectionem* ſiue paſſionem. ſingulis criteriis poſuit canones, etiam quæſtionibus de voce inſtitutis.

I. *Canones ad quæſtiones de re ſpectantes.*

(1) primi criterii ſiue ſenſionis.

α) *ſenſus nunquam fallitur; ac proinde omnis ſenſio, omnisque phantaſiæ ſeu apparentiæ perceptio vera.*

β) *opinio eſt conſequens ſenſum, ſenſionique ſuperadiecta, in quam veritas aut falſitas cadit.*

γ) *opinio illa vera eſt, cui vel ſuffragatur, vel non refragatur ſenſus euidentia.*

δ) *opinio illa falſa eſt, cui vel refragatur, vel non ſuffragatur ſenſus euidentia.*

(2) ſecundi criterii, ſiue prænotionis, anticipationis.

α) *omnis quæ in mente eſt anticipatio, ſeu prænotio dependet a ſenſibus idque vel incurſione, vel proportione, vel ſimilitudine, vel compoſitione.*

β) *anticipatio eſt ipſa rei notio, ſiue definitio, ſine qua quidquam quærere, dubitare, opinari, immo & nominare non licet.*

γ) *eſt anticipatio in omni ratiocinatione principium; quaſi nempe id, ad quod attendentes inferimus, vnum eſſe idem aut diuerſum, coniunctum, aut disiunctum ab alio.*

δ) *quod ineuidens eſt, ex rei euidentis anticipatione demonſtrari debet.*

(3) ter-

(3) tertii criterii, ſiue adfectionis, paſſionis.

α) *ea voluptas, quæ nullam habet adnexam moleſtiam, amplectenda eſt.*

β) *ea moleſtia, quæ nullam habet adnexam voluptatem, fugienda.*

γ) *ea voluptas, quæ aut maiorem voluptatem impedit, aut grauiorem moleſtiam parit, fugienda.*

δ) *ea moleſtia, quæ aut maiorem auertit moleſtiam, aut vberiorem voluptatem creat, amplectenda.*

II. *Canones ad quæſtiones de voce ſpectantes.*

α) *dum loqueris, delige voces communes & perſpicuas, ne aut ignoretur quid velis, aut interpretando tempus fruſtra teras.*

β) *dum audis, id enitere, vt vim ſubiectam vocibus teneas, ne te aut præ obſcuritate lateant, aut præ ambiguitate deludant.*

in his canonibus explicandis atque illuſtrandis præcipue diligens fuit PETRVS GASSENDVS:[1] adde THOMAM STANLEIVM[2] & CHRISTIANVM THOMASIVM.[3]

§. XVIII. Hæc canonica Epicuri breuior quidem eſt, nec ad logicæ finem ſiue intellectum ad ſenſum veri & falſi aptum reddendum ſufficit; continet tamen non ſolum vtiles; ſed & ſolidas meditationes, quas alii philoſophi, etiam æuo recentiori haud aſſecuti ſunt, vt adeo in primis ratione temporis vetu-

1 *part. I. ſyntagm. phil. Epicur. de origine & variet. logic. cap. VII. & alibi.* 2 *hiſtor. philoſ. p 953.* 3 *philoſ. aulic. cap. V. §. 18. ſqq.*

ſtioris nunquam ſatis laudari poſſit. generatim laudem meretur, quod ſollicitus fuerit de criteriis veritatis, quod inter recentiores CARTESIVS quoque fecit, quamuis Epicurus, adhuc melius ac rectius hac de re ſenſerit, quam CARTESIVS. nam ſi animum aduertimus ad ipſius meditationes ac doctrinas ſpeciatim, *primum* præclare docuit, quod ſenſus, recte ſcilicet ſe habentes, nunquam fallaces ſint, quodue ab ipſa ſenſione diſtinguenda ſit opinio hominum, quæ oriatur a iudicandi facultate ac ſenſionem ſequatur. quo momento ſenſit melius, quam Plato ac Carteſius, qui quum certitudinem ſenſuum tollerent, viam planam atque expeditam aperuerunt ſcepticiſmo, cui tamen viribus genuinæ logicæ iure ac merito reſiſtere debemus. *deinde* canon quintus inſignem continet veritatem, quod omnis idea ortum ſuum habeat a ſenſione, quæ doctrina etiam in ſcholis Peripateticorum celebris extitit, quod nihil ſit in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu; recentiori autem æuo a Carteſio iſta ſine ratione oppreſſa eſt, aduerſus quem ſolide ANDREAS RVDIGER diſputauit. [1] *tertium* canones ſextus & ſeptimus ediſſerunt eleganter de definitione, quod omnis idea, quæ exſiſtat in mente, per definitionem ſit explicanda, vt inde perueniamus ad ſolidum ratiocinationis fundamentum. etenim omne argumentum deducitur ex propoſitione, ſiue aliquid adfirmet; ſiue neget; propoſitio autem componitur ex definitione & diuiſione idearum,

[1] *diſputat. de eo, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione, Lipſiæ* 1704.

qua-

quarum indoles si nobis perspecta est, facile cognoscere possumus, num ideæ inter se cognatione quadam sint coniunctæ, an diuersæ, adeoque etiam pro ratione illarum aut adfirmare; aut negare. ceterum tantum abest, vt Epicurus omnia effecerit perfecte, vt multa momenta maxime necessaria atque vtilia reliquerit intacta, etiam tradiderit quædam emendanda. sic non solum speciales regulas cognitioni veri & falsi inseruientes minus attigit; sed & veritatis metaphysicæ & logicæ species inter se perturbauit, quum existimet; veritatem aliam esse *existentiæ*, quæ spectat ad metaphysicam; aliam *enunciationis*, quæ logicæ propria est. nec plane probare possumus ipsius criteria veritatis tria, sensionem, anticipationem & affectionem, siquidem partim criterium primum cum secundo confundit; partim vero aliquid habet veluti criterium veritatis, quod re ipsa non est. nam id satis exploratum esse putamus, quod sensio sit primum principium & vltimum criterium omnis veritatis, quidquid alii dicant; prænotio autem, anticipatio, idea est veritatis in genere principium secundum & criterium proximum, & quod ad affectionem siue appetitum adtinet, illam inter criteria referre haud possumus. voluntatis enim, ad quam pertinet hæc affectio, indoles tantum fert, vt cupiditate bonum adpetat; malum vero fugiat, siue sit vere bonum ac malum, siue speciem tantum quamdam præ se habeat; fundamentum autem cognitionis, num amplexi simus bonum verum, nec ne; aut nos a malo vero, nec ne abstineamus, haud in voluntate;

 sed

ſed in intellectu quærere debemus, quippe qui ſentit, qua tranquillitate fruatur mens, hacque ſenſione cognoſcit, num bene ſeſe habeat in deſiderio rerum appetendarum; & odio fugiendarum. res moralis duplici ratione poteſt conſiderari: primum num ſit bona, an mala; deinde num ſit vere bona ac vere mala, nec ne? priori ratione ſpectat ad voluntatem; poſteriore vero ad intellectum ac quidem iudicium. quod ſi igitur Epicurus adfirmat, adfectionem ſiue appetitum eſſe criterium veritatis, aberrat a vero, hocque modo præter cauſſam voluntati adtribuit ſenſionem. equidem ANDREAS RÜDIGER [1] obſeruat, quod hæc doctrina Epicuri non ſolum ſit vera; ſed & adæquata ſatis, ſi per *ſenſionem* intelligamus ſenſionem externam, per *paſſionem* internam; per *anticipationem* definitionem realem ac per φαντασικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας ſiue *arbitrarias mentis impoſitiones*, quas poſteri addiderunt, definitiones nominales. ſed quamuis hæc doctrina tali interpretatione inter ſe cohæreat; probari tamen non poteſt, quod iſta cum mente conueniat Epicuri.

§. XVIIII. Hactenus de ſtudiis veterum græcorum, qui ante reparatam ſalutem coluerunt artem logicæ. *romani* ſuccedunt, de quorum cultura diſciplinæ huius iam diſpiciamus. veteres romani minus ſine philoſophia fuerunt, neque tamen primis temporibus ita culta eſt, vt ab ætate Ciceronis, qui ipſe [2] dicit: *ſapientiæ ſtudium vetus id quidem in*

1 *philoſoph. ſynthet. p. 24. edit. 3.* 2 *Tuſcul. quæſt. lib. IIII. cap. 3.*

noſtris

nostris: sed tamen ante Lælii ætatem & Scipionis non reperio, quos appellare possim nominatim: & alio loco [1] *philosophia iacuit usque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum latinarum.* quumque primas curas conferrent in eloquentiam, qua vt & poësi politiores litteræ maxime concludebantur, philosophiam præcipue ad artem oratoriam adhibuerunt, ad quam ipsius studia magnam habere vim merito existimabant. quapropter etiam faciebant profectiones litterarias in Græciam, vt non solum rhetorum; sed & philosophorum scholas frequentarent ac sapientiæ colligerent opes, cui multi magnum habebant pretium. CICERO [2] *quid est enim per Deos optabilius sapientia? quid præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? hanc igitur, qui expetunt, philosophi nominantur: nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari velis, quam studium sapientiæ. sapientia autem est, vt a veteribus philosophis definitum, rerum diuinarum & humanarum caussarumque, quibus hæ res continentur, scientia. cuius studium qui vituperat, haud sane intelligo quid nam sit, quod laudandum putet.* sic philosophiam græcorum intulerunt veteri Latio atque inprimis Romæ, quorum alii maxime sectati sunt Stoicos; alii Epicureos; alii academicos; alii Aristotelem. præcipue illam philosophiæ partem colebant, quæ agit de moribus atque officiis, cuius vsum cum in eloquentia; tum vita honeste instituenda habebant perspectum, quod argumentum

1 *lib, I. Tuscul. cap. 3.* 2 *de officiis lib. II. c. 2.*

pluribus persequitur PAGANINVS GAVDENTIVS.[1]

§. XX. Quæ cultura fuerit veterum romanorum artis logicæ, id accurate definire haud possumus, quamuis magna veri specie liceat adfirmari, quod artis huius a græcis acceptæ non penitus rudes fuerint, eamque saltem in disputationibus vsurpauerint, etsi simile sit quoque vero, quod istam neq; in scholis, neq; scriptis tradiderint, adeoque nihil effecerint, quo illa magis potuisset ornari, ac post græcorum curas meliori studio perpoliri. colligimus id ex his TVLLII[2] verbis: *didicisti enim non posse nos Amafanii aut Rabirii similes esse, qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculus positis vulgari sermone disputant: nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec dicendi nec differendi putant. nos autem præceptis dialecticorum & oratorum sic parentes, vt legibus, verbis, quamquam nouis cogimur vti.* ALEXANDER SARDVS[3] putat, quod dialectica primum a M. VARRONE latinitate donata fuerit; cuius rei fides sit penes ipsum. saltim ex recensione librorum Varronis huius deperditorum, quam diligenter fecit IO. ALBERTVS FABRICIVS,[4] haud videre possumus, quod iste scripserit logicam, nisi istam libro *de philosophia* aut libris *disciplinarum* expositam fuisse dicere velimus. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN[5] huc refert CICERONEM, quando dicit:

1 *de philosophia apud romanos o igine ac progressu.* 2 *lib. I. cap. 2. acad. quæst.* 3 *de rerum inuentoribus lib. I. c. 3. p. 4.* 4 *bibl. latin. lib. I. cap. 7. §. 4. p. 79.* 5 *præcogn. logic. tr. II. c. 2 §. 18.*

ori-

primus inter latinos Cicero fuit, qui logicam ederet latinam; & paullo poſt: *is incidit in ſecula illa oratoria, idcirco rerum contemplator vsquequaque ſubtilis non fuit, nec potuit eſſe ob practicas ſiue politicas occupationes. non ergo logicam ad proprium finem direxit, & primarium, ſed minus principalem, vſum videlicet forenſem: proinde non mirum, ſi fine obliquo conſtituto præceptorum etiam ſyſtema peccet: cui tamen plurimum debemus vel hac ſola de cauſſa, quod nobis Ariſtotelis reales locos & inuentionem medii realis* (*quam in hodiernis eius topicis ne quicquam habemus*) *voluit exprimere*; atqui ipſum ſequitur IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS.[1] nec negamus, quod Cicero peritus fuerit dialecticæ, ac inprimis ſit ſecutus præcepta Stoicorum, id quod obſeruat GERH. IO. VOSSIVS,[2] quibus & meliora facile potuiſſet excogitare, ſi pro ſingulari per naturam ſibi indita vi hac de re cogitaſſet intentius. ſed tamen quod in gente romana primus logicæ auctor extiterit eiusque præcepta conſignauerit litteris, id eſt, quod firmioribus argumentis debet muniri. nam Ciceronis elegans liber *topicorum* præcipue vſui eloquentiæ eſt conſecratus, quem ſi dialecticam velimus adpellare, & aliorum rhetorum opera, quæ de inueniendis argumentis diſſerunt, huc referre debemus. aliud eſt, ex propoſito conſcribere logicam; aliud vero, partem quamdam illius ad eloquentiæ inſtitutiones adhibere, eiusque vtilitatem in hoc litterarum genere demon-

1 *critiſirender geſchichts-calender der logic p.* 20. 2 *de natura ac conſtit. logic. cap. VIII.* §. 22, 23.

COBI FRIDERICI REIMMANNI [1] haud accedere possumus, qui etiam in studio logicæ artis Pharisæos cum Stoicis; Sadducæos cum Epicuræis & Essæos cum Cynicis contendere instituit. nam neque de Sadducæorum, neque Essæorum logica quidquam legimus relatum; qua in re præcipue debet probari, quod ea tempestate in gente Iudæorum hæ litteræ floruerint, nec sufficit, caussam suam solis coniecturis munire. quid quod perspicere haud possumus, cur clarissimus REIMMANNVS ex eo, quod Sadducæi disputandi artem haud felici successu exercuerint, efficiat conclusionem, illos in dialecticæ studio sectatos esse Epicurum, quasi philosophus hic omnem abiecerit disputationem, quum tantum ab ea, quæ in scholis Stoicorum erat recepta, abhorruit; ipse autem veræ ac genuinæ logicæ extitit æstimator. quod Pharisæi more Stoicorum struxerint sophismata, ac sæpius disputando aduersus seruatorem nostrum fecerint fallacias ac fraudes, id satis clarum ex scripturis diuinis adparet. HIERONYMVS [2] obseruat, quod ad speciem argumentationum Eubuldiis dictam κεραλίνη pertineat argumentum, quod Pharisæi obiecerant Christo: *de Galilæa*, inquit, *venerat ad Iudæam, idcirco Pharisæorum scribarumque factio interrogat eum*: vtrum licet homini dimittere vxorem suam qualibet caussa? *vt quasi cornuto teneant eum syllogismo & quodcumque responderit, captioni pateat. si dixerit*: dimittendas esse vxores qualibet ex caus-

1 *calender der logic. p.* 18. 19. 2 *lib. III. in Matth. cap.* 19. *tom. VI. opp. p.* 39.

sa &

sa & ducendas alias, pudicitiæ prædicator sibi videbitur docere contraria. *si autem responderit*: non omnem ob caussam debere dimitti, quasi sacrilegii reus tenebitur & aduersus doctrinam Moysis ac per Mosen Dei, facere iudicabitur. *igitur Dominus sic responsionem temperat, vt decipulam eorum transeat scripturam sacram adducens in testimonium & naturalem legem, primamque Dei sententiam secunda opponens, quæ non voluntate Dei, sed peccantium necessitate concessa est.* sed illi, qui fallaces argumentationes proferre vult, non opus est arte quadam, si modo ingenii quadam vi valet, quam per prauam mentis indolem ad talia argumenta adhibere potest. quid igitur de dialectica Pharisæorum sit sentiendum, ex dictis patet.

§. XXII. His explanatis, fata quoque logicæ a nato seruatore generis humani vsque ad seculum sextum perlustrare, ordinis ratio iubet. quo temporis tractu fortuna disciplinæ huius haud prosperior fuit, siquidem philosophi Aristotelem tantum sequebantur, ac satisfecisse operi videbantur sibi, quum ipsius scripta logica obseruationibus ac commentariis illustrarent. etenim notum est, Peripateticorum alios esse *textuales*; alios vero *methodicos*, vti vulgo dicuntur. illi sunt, qui verba Aristotelis interpretantur eaque explanant commentariis; hi autem, qui ad certam tractandi rationem Aristotelis sententias adcommodant. priores κατ' ἐξοχὴν adpellati interpretes præcipue hac tempestate floruerunt, quos quamuis BARTHOLOM. KECKER-

CKERMANN,[1] GERH. IO. VOSSIVS,[2] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[3] IO. ALBERTVS FABRITIVS [4] aliique [5] commemorauerint; non ab re tamen erit, principes quoque illorum heic recensere. sunt illi vel *græci*, vel *latini*. ad græcos pertinent

I. ALEXANDER *Aphrodisiensis*, sic dictus ab Aphrodisiade Cariæ vrbe, qui audiuit Herminum & Aristoclem Messenium, peripateticos. scripsit commentarium in *primum priorum analyticorum*, qui prodiit græce Venetiis MCCCCLXXXIX. apud Aldum fol. etiam posthac sæpius; latine autem interprete IO. BERNARDO FELICIANO. porro composuit commentarium in octo *topicorum libros*, quem diserte ipsi quoque tribuit SVIDAS, quod contra FRANCISCVM PATRICIVM obseruandum, cuius obiectiones remouet IO. ALBERTVS FABRICIVS. [6] græce editus est ab Aldo Venet. MDXIIII. latinam autem eius interpretationem fecerunt GVILELMVS DOROTHEVS, ac meliori cura IO. BAPTISTA RASARIVS; libri autem septimi MVRETVS. tandem scripsit commentarium in *elenchos sophisticos*, qui Venetiis MDXX. apud Aldum prodiit in lucem; latinis autem versionibus operam dederunt GVILELMVS DOROTHEVS, IO. BAPTISTA RASARIVS, GASPAR. MARCELLVS. præter hos editos commenta-

1 *pracogn. logic. tr. II. c. 2. §. 21 seqq.* 2 *de natura & constit. logic. cap. 10. seqq.* 3 *polyhistore t. II. lib. I. cap. 9. sqq.* 4 *bibl. græc. variis locis.* 5 *vid. supra §. VII.* 6 *bibl. græc. lib. IIII. cap. 25. p. 67.*

rios

rios,adhuc alios elaborauit, qui partim perierunt; partim vero adhuc extare dicuntur, ſcilicet commentarium in Ariſtotelis κατηγορίας in librum περὶ ἑρμηνείας, in librum ſecundum analyticorum priorum & in libros analyticorum poſteriorum. magnum nomen fuit inter Peripateticos, quem poſteriores plerique libenter ſunt ſecuti, nec ſolum græci, THEMISTIVS, AMMONIVS, PHILOPONVS, OLYMPIODORVS, SIMPLICIVS, MICHAEL *Epheſius*; ſed & latini, vt BOETHIVS, quid quod Arabes, vt AVERRHÖES. quapropter ab aliis peculiari ratione adpellatur ἐξηγητής, *explanator*. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [1] dicit: *in philoſophia Peripatetica magnum atq; illuſtre nomen habuit toto orbe terrarum vsque adeo, vt nemo olim Ariſtotelei nomen conſequi potuit, qui Alexandræus non haberetur.*

II. AMMONIVS, præceptor Simplicii, Io. Philoponi, & aliorum. ex ipſius monimentis quædam ſunt conſeruata atque in lucem edita, quæ huc ſpectant: ὑπόμνημα quippe in categorias Ariſtotelis, item in librum περὶ ἑρμηνείας, quorum commentariorum editiones, vt & aliorum diligenter recenſet FABRICIVS. [2] interpres hic non tam ſancte adhæſit Ariſtoteli, vt ab eo interdum diſcedere, ſibi duxiſſet religioni, ſi, quidem etiam probat Platonis doctrinas, quem cum Ariſtotele conciliare conatus eſt. qualem autem interpretem Ariſtotelis oporteat eſſe, his verbis, quæ latine tan-

[1] cit. loco. [2] bibl. græc. lib. IIII. c. 26. p. 163.

tum

tum adferamus, tradit: [1] *qui explicare Aristotelis libros velit, eum decet, neque beneuolentia adductum dare operam, vt falsas sententias defendat, neque eas perinde accipere, ac si ab Apollinis tripode manarent: neque vt quæ vere ac recte dicta sunt pro peruersis per odium capiat, sed incorruptum esse eorum, quæ dicuntur, iudicem, ac primum quidem auctoris debet explicare sententiam, & quæ illi probantur interpretari, deinde de eisdem ferre iudicium*; quod monitum haud contemnendum est.

III. THEMISTIVS, magnus quoque inter Peripateticos philosophus, qui præcipue scriptis, quæ obscuriora videbantur, Aristotelis operam dedit, vt ista per paraphrasim redderet clariora. inter omnia ipsius monumenta eminet paraphrasis in *posteriora analytica*, quam IACOBVS ZABARELLA omnibus aliorum operibus præfert.

IIII. SIMPLICIVS, Ammonii Hermeæ & Damascii discipulus natione Cilix. extat ipsius commentarius in κατηγορίας, qui inprimis elaborauit, sententias tam Aristotelis, quam aliorum, qui ab eo discedunt, diligenter enarrare.

V. IOANNES *Philoponus*, cuius extat commentarius in *priora analytica* & *posteriora*, de quo dicit KECKERMANN [2] Simplicius *eum acerbe nimis insectatur, cum tamen certum sit, Philoponum in logicis commentariis suis Simplicio magis sæpe perspicuum esse &*

1 *comment. ad categ. p. 5.* 2 *cit. loc. §. 27.*

pla-

planiorem. interim systematicum & methodicum etiam nihil in logicis reliquit. antequam vero hos græcos interpretes Aristotelis dimittamus, non possumus, quin etiam mentionem faciamus PLOTINI, qui [1] doctrinam Aristotelis de prædicamentis censuræ suæ subiecit, ad cuius obiectiones respondit DEXIPPVS, Iamblichi discipulus, libris tribus quæstionum in prædicamenta Aristotelis, libro maxime secundo & tertio.

§. XXIII. Inter latinos interpretes principem locum tenet ANICIVS MANLIVS TORQVATVS SEVERINVS BOETHIVS, scriptor seculo post Christum natum sexto ineunte. scripsit in *Aristotelis categorias*; in librum de *interpretatione*; *analytica priora & posteriora*; in libros *topicorum*, & *elenchorum sophisticorum*, item *introductionem ad categoricos syllogismos*, libros duos *de syllogismo categorico*; librum de *diuisione* & alium de *definitione*, nec non libros quatuor de *differentiis topicis*, qui cum aliis Boethii scriptis ad logicam disciplinam spectantibus prodierunt Venetiis MDLVIII. fol. & Parisiis MDX. MDXI. fol. vide IO. ALBERTVM FABRICIVM. [2] ceterum heic obseruari debet, quod interpretes græci Aristotelis omnibus sint præferendi, quoniam græcæ linguæ, sine qua heic nihil præclari effici potest, erant periti ac sententias Aristotelis percipiendi, largiorem habebant copiam; quum contra latini, posteriores præsertim, Peripateticam doctrinam corruperint vehementer, quia ob inscitiam linguæ

[1] *ennead. VI. lib. I.* [2] *bibl. latin. lib. III. cap. 15. p. 648.*

græ-

græcæ ipſum Ariſtotelem adire haud poterant.

§. XXIIII. Sic floruit logica Ariſtotelis, quam ſunt interpretati, minus autem emendarunt nec auxerunt. equidem ſi multis credimus, hoc quoque temporis tractu diſciplinæ hujus facta ſunt incrementa. namque laudant & commendant GALENVM, qui non ſolum Ariſtotelis libros logicos explanauerit, & opere, quod compoſuerit ἀποδείξεως, omnes ipſius demonſtrationes, quæ in libris phyſices exſtent, examinauerit; ſed etiam ſcripſerit περὶ ἀρίστης διδασκαλίας, de *optima doctrina* contra Fauorinum & alios, qui κριτήριον veritatis tollebant; & adhæc monimentis medicis demonſtrauerit ſatis, quam peritus fuerit artis logicæ. inprimis autem creditur, quod præter tres figuras ſyllogiſmi, quas commendauit Ariſtoteles, quartam adhuc excogitauerit, quæ etiam ab ipſius nomine adpellatur *Galenica*, id quod tradit AVERRHOES, [1] cuius fides ſi pondus quoddam haberet, omnino per hoc GALENVS incrementum quoddam logicæ effeciſſet. nam quamuis ſcholaſtici aliique religioſi Ariſtotelis ſectatores hanc quartam figuram reiecerint; ob ieiunas tamen rationes id factum eſt, quoniam modus ratiocinandi omnino diſtinctus eſt a tribus illis figuris, & producit elegantiſſimas concluſiones, quapropter AVCTOR artis cogitandi [2] & ANDREAS RVDIGER [3] iure ac merito ipſi priorem dignitatem reſtituere elaborarunt. ſed tamen alii dubitant, num GALENVS medicus figuræ huius ſit auctor,

[1] *Lib. I. prior. analyt. c.* 8. [2] *part. III, cap.* 8. *p.* 169.
[3] *philoſ. ſynthet. p.* 127. *ed.* 3.

quia in ipſius ſcriptis hac de re nihil deprehendatur, ac modo iſtam Arabi cuidam, modo Scoto adtribuunt, vide ROETENBECCIVM [1] & IO. CHRISTIANVM LANGIVM. [2] ceterum non negamus, quod GALENVS artem medendi coniunxerit cum philoſophia, prout ex inſtituto opus quoddam litteris conſignauit de eo, *ὅτι ἄϱιςος ἰατϱὸς καὶ φιλόσοφος, quod optimus medicus ſit quoque philoſophus.* nec ex ipſius monimentis patet obſcure, quod diſciplinam logicam coluerit, ac in ſcriptis Ariſtotelis verſatus ſit diligenter, vnde etiam obſeruante PETRO PETITO apud AEGIDIVM MENAGIVM [3] dicitur a THEMISTIO Ἀϱιςοτέλȣς ἐξεταςής. quid quod obſeruat PETRVS RAMVS, [4] quod GALENVS Ariſtoteli haud vnice addictus, ex omnibus optima ac rationi conſentanea collegerit atque ea probauerit, quæ ſibi viderentur meliora: *itaque*, inquit, *nulli ſectæ ſe præcipue addixit, neque academicus, neque Ariſtotelicus, neque Stoicus, neque Epicureus eſſe voluit; ſed electiuus tantum, vt e ſingulis eligeret, quæ placerent.*

§. XXV. Præter GALENVM nonnulli quoque inter eos, quibus quædam logicæ incrementa debeantur, referunt PORPHYRIVM. ſcripſit quippe librum, qui organo Ariſtotelico vbique præmittitur, *πεϱὶ γένȣς, καὶ εἴδȣς, καὶ διαφοϱᾶς, καὶ ἰδίȣ, καὶ συμβεβηκότος*, vt iſtum commemorat SVIDAS; BOETHIVS autem commentariis ſuis vocat librum de *generibus, ſpeciebus, differentiis, propriis & accidentibus,*

1 *de modis ſyllogiſmorum indirectis ſect. III. §. 17.* 2 *nucleo logicæ Weiſian. p. 236.* 3 *ad Laert. lib. IIII. ſegm. 44. p. 208.* 4 *ſchol. dialect. lib. I. cap. 8. p. 331.*

vnde

vnde plerumque adpellatur εἰσαγωγὴ, siue libellus περὶ τῶν πέντε φωνῶν, de *quinque vocibus*, siue de *quinque praedicabilibus*, *vniuersalibus*, vti dicuntur in scholis. existimant igitur Porphyrium primum esse auctorem horum praedicabilium, qua in opinione versatur IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS; [1] sed nullo fundamento haec sententia nititur. nam bene obseruat LVDOVICVS VIVES, [2] quod ab Aristotele haec praedicabilia iam tradita sint in topicis. ceterum Porphyrius scripsit quoque *in Aristotelis categorias expositionem per interrogationem & responsionem*, quae edita est; item *commentariorum in categorias libros octo ad Gedalium*, quos commemorat SIMPLICIVS; BOETHIO autem memoriam debemus *expositionis libri Aristotelis de interpretatione*; *& commentariorum in Theophrasti librum de affirmatione & negatione*: confer LVCAM HOLSTENIVM [3] & IO. ALBERTVM FABRICIVM. [4]

§. XXVI. Sunt quoque, qui quosdam ecclesiae doctores, quos dicunt patres, veluti cultores logicae speciatim nominant, ac primum quidem AVGVSTINVM, qui non solum libros ad dialecticam spectantes scripserit; sed & Cresconium grammaticum logicae hostem, & academicos confutauerit. hinc BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [5] dicit: *is ut omnium post apostolorum tempora theologorum praestantissimus habetur, ita logicus etiam (nemo enim vnquam magnus theologus, cui logica*

1 *Geschichts-Calender der Logic p.* 24. 2 *lib. III. de corrupt. art.* 3 *de vita & scriptis Porphyrii cap. VII.* 4 *bibliothec. graeca lib. IIII. cap.* 27. 5 *loc. citat.* §. 24.

non est magna) fuit praestans profecto & excellens. vix XX. annorum iuuenis Aristotelis categorias exposuit publice, nec vnquam tota sua vita logicam desiit magnifacere. hinc passim multa logica praecepta inspergit, passim logicam laudibus depraedicat summis. cui adiungunt HIERONYMVM, qui hanc disciplinam quoque magnis adficiat laudibus, ac de se ipse testetur, quod fuerit *philosophus*, *rhetor*, *dialecticus*, *ebraeus*, *graecus*, *latinus*, *trilinguis*: [1] sic & tradit, [2] se vertisse latine commentarios ALEXANDRI *Aphrodisiensis* in scripta logica Aristotelis, cuius verba adfert etiam RVFINVS contra Hieronymum disputans: *frustra ergo Alexandri verti commentarios, ne quidquam me doctus magister per εισαγωγὴν duxit in logicam.* idem RVFINVS: *sic tibi Alexandri tui commentarii profuere, sic Porphyrii εισαγωγή?* at vero si monimenta horum ecclesiae doctorum aliorumque euoluamus diligenter, animum aduertentes ad eorum rationem tractandi proponendique materias; aliquid probandi, efficiendi conclusiones, errores confutandi, quae omnia sine ope logicae haud accurate fieri possunt; obseruabimus sane, artis cogitandi studia apud illos non adeo floruisse, quos maiori cura declamandi facultatem interdum sectatos esse, constat. ex quibus efficimus conclusionem, haec christianorum sacrorumque coetuum capita litteras logicae aut plane non coluisse, aut quod maiorem prae se habet veritatem, a magistris eiusmodi dialecticae praecepta hausisse, quae nullam

1 *apolog. adversus Rufin.* 2 *epistol. XXXII. ad Domnionem.*

vim

vim ad cogitationes rite formandas ac proponendas habuerint. pro qua temporis illius ratione, pro qua logicæ fortuna illius ætatis haud mirum eſt, quod hi doctores non diſtincte, nec ordinate omnia diſpoſuerint; quod regulas, quibus ratiocinatio nititur, haud ſemper obſeruauerint, ac interdum ieiunas effecerint concluſiones attulerintque rationes. mirum autem eſt, quod noſtra ætate ſint, qui quum laudem in eo ponant, vt hiſce doctoribus multa errorum genera exprobrent, diſcrimen ſtudii logicæ illa & noſtra ætate menti ſuæ haud proponunt. etenim ſi viri hi noſtro vixiſſent tempore, quo ratio litterarum eſt expedita, quoue cogitandi ars præclare culta ac in maius meliusque prouecta, non dubitaremus, quin multo meliora effeciſſent, etiam errores, quos aduerſus genuinæ logicæ præcepta admiſerunt, euitaſſent. illorum quidem inſtitutum haud probare poſſumus, qui nimio erga tales doctores amore occupati, illos contra quasuis accuſationes defendere, ac veluti errorum immunes habere ſuſtinent; ſed mediam tenere viam, optimum eſſe exiſtimamus. ſic pro veritatis amplificandæ tuendæque dignitate decet, errores modeſte obſeruare; pro bona mente autem, quæ viris his inerat, illos magis excuſare, quam perſtringere. quod ſpeciatim ad AVGVSTINVM adtinet, libri dialecticæ, qui ipſi adtribuuntur, haud genuini ſunt fetus.

LIBRI II.
DE
PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.
CAPITIS I.
DE
PROGRESSV AC FATIS ARTIS LOGICAE GENERATIM PER VARIOS AVCTORES.
SECTIO II.
AETATE MEDIA.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *De Io. Damaſceno, Mich. Pſello, Georg. Pachymerio eorumque ſcriptis logicis* §. II. *De dialectica Arabum* §. III. IIII. *Iudæorum* §. V. VI. VII. *Scholaſticorum* §. VIII. VIIII. X. XI. XII. *Raymundi Lullii* §. XIII. XIIII.

§. I.

DIſputauimus igitur de progreſſu ac fatis logicæ ætate vetuſtiori, ita ut hiſtoriam hanc à tempore Platonis vsque ad ſextum ſeculum poſt reparatam generis humani ſalutem perfecerimus. qua operis parte ad finem perducta, nos conuertamus ad ætatem mediam, qua inprimis doctores illi, quos dicunt ſcholaſticos, capita ſua extollebant, ac fere ſummam imperii tenebant philoſophici.

§. II. Antequam vero ad hiſtoriam logicæ

cæ ſcholaſticorum adgrediamur, breuiter ea, quæ ante illorum ætatem in hac diſciplina ſint acta, attingere, muneris noſtri eſſe cenſemus. IO. igitur DAMASCENVS ſcripſit opus de *dialectica*, quo ingenium quidem philoſophia Ariſtotelis excultum demonſtrauit; ipſam autem artem nouis bonarum meditationum acceſſionibus haud iuuit nec amplificauit. inter græcos Ariſtotelis interpretes locum quoque tenet MICHAEL PSELLVS, *iunior*, qui vt veterum philoſophorum monimenta diligenter euoluit, cuius rei documento ſunt ipſius liber περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων, de *operatione dæmonum*; item *expoſitio in oracula chaldaica*; ſic operam quoque ſuam in doctrinarum Ariſtotelis cognitione locandam eſſe putauit. LEO ALLATIVS [1] commemorat Pſelli huius *paraphraſin in Ariſtotelis librum* περὶ ἑρμηνείας, de *interpretatione*; nec non compendium *in quinque voces Porphyrii & Ariſtotelis prædicamenta*; *introductionem in ſex philoſophiæ modos*; IO. ALBERTVS FABRICIVS autem, qui hanc diatriben LEONIS ALLATII bibliotheca ſua græca recudi curauit & animaduerſionibus illuſtrauit auxitque, obſeruat [2] adhuc Pſelli huius σύνοψιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλους λογικὴν, quam edidit græce & latine ELIAS EHINGERVS, diſtributam in quinque libros, monens, quod PETRI HISPANI ſummula ex hoc Pſelli opere ſit petita, id quod etiam BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [3] ſignificauit. addunt quoque GEORGIVM PACHYMERIVM, qui philoſophiæ

1 *diatr. de Pſellis* §. XXXVI. 2 *pag.* 35. 3 *citat. loc.* §. 29.

Aristotelis perfecit epitomen, cuius inter alia hoc laudari solet pronunciatum: οὐδὲν συμβεβηκὸς οὐσίαν ἀπεργάζεται, quod magnam vtilitatem adferre *in disputatione de operibus artificialibus, an sint referenda ad ordines substantiarum, an vero ad qualitatum categoriam,* dicit KECKERMANNVS: confer LEONEM ALLATIVM [1] & DANIELEM GEORGIVM MORHOFIVM. [2]

§. III. Quum hac tempestate philosophiæ studia apud Arabes floruisse videantur, paucis quoque attingamus, quæ ratio fuerit dialecticæ in hac gente, quo in momento IO. PETER. LVDOVICVS [3] nobis clarissimum lumen præfert. scilicet obseruat, quod Arabes coluerint græcam linguam, ac philosophia e Græcia migrauerit in Arabiam; quibus expositis, varios commemorat dialecticæ laude excellentes. atqui huc refert principem dialecticorum IACOBVM ALCENDIVM, de quo ABVLFARAIIVS: [4] *Iacobus vero medicinæ, philosophiæ, arithmeticæ, dialecticæ, musicæ, geometriæ & Astronomiæ peritus fuit, ac in plerisque harum scientiarum libros celebres & tractatus longos composuit: nec fuit inter Muhamedanos, qui philosophiæ studio adeo claruit, vt philosophus nominaretur, præter istum Iacobum*; item eo parum inferiorem KOSTAM, THABET, scriptorem dialecticæ; MATTHAEVM, filium Yunesi, adpellatum ob excellentem artis hujus scientiam *dialecticum*; ALPHARABIVM, & vt de multis aliis tacea-

1 *diatrib. de claris Georgiis p. 366.* 2 *polyhist. tom. II. lib. I. cap. 9. §. 9.* 3 *histor. ration. philos. apud Turcas.* 4 *dynast. VIIII. p. 179.*

mus,

mus, quos recenset, etiam AVICENNAM & AVERRHOEM, notissimos scriptores. ille, cuius nomen rectius scribitur ABV ALI ALCHASIN IBN ABDALLA IBN SINA, vide NICOLAVM ANTONIVM, [1] credidit, diuinitus ipsi datam fuisse scientiam logicæ, siquidem apud ABVLFARAIIVM [2] de se ipso dicit: *deinde per sesquiannum libris legendis sedulo incubui. & quoties aliqua in quæstione perplexus essem, aut medium syllogismi terminum non inuenirem; ad templum me recepi & ad omnium creatorem preces supplex effudi, donec aperiretur mihi in eo, quod abstrusum & conditum erat. noctu domum meam reuersus, lucerna coram me posita, legendo & scribendo operam dedi; & quandocunque inuasit me somnus, aut debilitatem aliquam sensi, acceptum vini poculum bibi, donec ad me redirent vires; deinde ad legendum reuersus sum. quodsi me occuparet vel leuissimus somnus, de ipsis illis quæstionibus somniabam adeo, vt multarum ex ipsis rationes mihi per insomnia notæ factæ fuerint. nec ita facere destiti, donec solidam dialectices & physices cognitionem acquisiuissem*: de cuius scriptis, in quibus etiam logica est, videre possumus LEONEM AFRICANVM, [3] IO. HENRICVM HOTTINGERVM, [4] PETR. DANIEL. HVETIVM [5] aliosque, quos collegit clarissimus IO. CHR. WOLFIVS [6]. AVERRHOES autem, siue rectius AVENRVSHD,

1 *bibl. hispan. vet. tom. II. p. 6.* 2 *dynast. VIIII. pag. 230.* 3 *de viris quibusd. illustrib. apud Arabes p 260. Hottinger. biblioth. quadripart.* 4 *hist. eccles. secul XI. p. 461. & analect. p. 295.* 5 *de clar. interpret. p. 228.* 6 *bibl. Ebr. p. 11.*

Cordubensis, philosophus & medicus celebris fuit, qui vt Aristoteli maxime erat consecratus; ita quoque in ipsius scripta logica composuit commentarios, in categorias, de interpretatione, in priora & posteriora analytica, topica, item isagogen Porphyrii; nec non introductionem in logicam Aristotelis, de quo pluribus legere possumus NICOLAVM ANTONIVM, [1] PETR. BAELIVM, [2] BARTH. HERBELOTVM, [3] IO. HENRIC. HOTTINGERVM. [4] præter hos clarus est fama nominis ABV ACHMED ALGAZALI, qui scripsit etiam logicam, translatam in linguam ebræorum, item *destructionem philosophorum*, cui AVERRHOës opposuit *destructionem destructionis*, de quo videas LEONEM AFRICANVM [5] & POCOCKIVM [6] aliosque.

§. IIII. Vt autem pateat, quæ ratio logicæ fuerit apud Arabes, non ab re erit, breuiter de ipsorum philosophia edisserere generatim. erant primum inter Arabes Muhammedanos christiani, græcæ philosophiæ periti, ac quamvis plura essent impedimenta, quo minus & Arabes Muhammedani scientiæ huius & græcæ linguæ fierent participes; ista tamen sensim ac sensim fuerunt remota, ac litteræ hæ benignius sunt susceptæ. id quod inprimis sub *Al-Mamone* chalipha accidit, qui ipse litteris doctus erat, teste ELMACINO; [7] *didicerat*, inquit, *egregie astronomiam Almamon, & ventorum stationes. vnde & inter peritos huius scientiæ*

1 *bibl. Hisp. vet. tom. II. p. 240.* 2 *dictionar. hist. p. 414.* 3 *bibl. oriental. variis locis.* 4 *bibl. quadrip. p. 272.* 5 *apud Hottinger. bibl quadr. p. 262.* 6 *ad portam Mosis p. 118.* 7 *histor. Saracen. lib. II. cap. 8.*

etiam

etiam nunc notus est ventus Almamonis; atque homines græcorum philosophiæ addictos magnis adficiebat beneficiis, vti scribit IO. GRAVIVS: [1] *Almamon septimus in Abbasidarum familia Califa inter maximos principes ob doctrinam & insignem in viros eruditos munificentiam, iure celebrandus. is fuit, qui accersitis vndique hominibus eruditione illustribus & emtis e græcorum bibliothecis libris præstantissimis, eisque in Arabicam linguam traductis, breui bonas artes apud Arabes, prius armis magis, quam litteris addictos ad summum fastigium perduxit. cuius auspiciis debemus, quod adhuc multi e priscis Græciæ sapientibus, de quibus iamdiu inter ipsos Græcos conclamatum est, inter Arabes supersint.* nec non magnum librorum adparatum ex Græcia inprimis colligendum, & multos in arabicam linguam transferendos curauit. hinc LEO AFRICANVS [2] dicit: *tunc Mamon desiderio immortali desiderabat intelligere antiquorum scientias, quoniam tunc nulla erat scientia arabice descripta; adeoque dictus Mamon congregauit ingentem numerum doctorum diuersarum linguarum & interrogauit auctorum nomina atque librorum, quæ scripta fuerunt in artibus lingua Græca, Persica, Chaldæa, atque Aegyptia, adeoque multa eorum nominata sunt volumina. misit tunc multos ex familiaribus suis in Syriam, Armeniam, atque Aegyptum, vt illos emerent libros, de quibus sarcinas infinitas & tulerunt & conduxerunt. tunc segregati sunt boni & vtiles, sicut in medicina, in physica, in astronomia, in*

1 *præfatione ad tabulas geograph. Abulfedæ Ismaëlis princip. Ham. p. 6.* 2 *apud Hottinger. biblioth. quadripartito. p. 248.*

musica,

musica, in cosmographia, & chronica descriptis & posuit supra traductionem linguæ græcæ Ioannem, filium Mesuah prædictum, quoniam in illo tempore christicolæ græcis studebant litteris. posuit etiam supra traductionem græcam alios quam plures sub eodem Ioanne, & supra linguam Persicam Mahan, dictumque Mesuah, qui traduxerunt librum Galeni in medicina; post quæ omnia opera Aristotelis arabice traduxerunt, multis etiam aliis magistris auxiliantibus. sic cognoscimus ex hisce verbis, quod in his libris fuerint quoque opera Aristotelis, quæ tum in arabicam linguam sint translata, quod quum acciderit tempore Almamonis, cuius ætas spectat ad annum Christi ıɔcccxx. Auicenna vero & Auerrhoës post annum milesimum a nato seruatore nostro clari extiterint, inde quoque colligere possumus; quod his viris gloria translatæ græcæ philosophiæ in arabicum sermonem haud vindicanda sit. atqui hac ratione Arabes addicebant sese philosophiæ Aristotelis, in qua cognoscenda, explicanda atque illustranda summam collocabant operam, id quod simul significat nobis, quam coluerint logicam. sequi scilicet præcepta Aristotelis elaborabant, præcipue Auincenna & Auerrhoës, qui magnis quidem studiis erga philosophum hunc trahebantur, si modo veras Aristotelis sententias adsequi potuissent. etenim neque rerum philosophiæ; neque græcorum linguæ cognitionem tenebant, qua inscitia occupati in interpretationibus haud felices progressus facere poterant, quid quod genuinam Aristotelis doctrinam perturbabant maxime. CAELIVS RHODI-

GINVS [1] de AVERRHÖE ſcribit: *cur commentator* (Auerrhoës) *tam ſæpe ab Ariſtotelis ſui ſententia videatur deuius, inde factum volunt, quod is in Hiſpania natus & Arabum idiomate imbutus, quum græcæ litteraturæ ne apices quidem imbibiſſet, Ariſtotelis libros in barbarum ſonum non translatos quidem, ſed mutilatos, decurtatos peruerſosque quum lectitaret, in iis, quæ altioris ſunt ſcientiæ & interioris ſenſus, auctorem eminentisſimum ſtudio breuitatis ita ſæpe conciſum, vt ſenſuum acumina ſudantes philoſophos diſtineant diu multumque, minus minusque conſequi valuit*: in primis autem ſtudia hæc, quibus Arabes Ariſtotelem ſunt ſectati, ac bonas philoſophiæ litteras in diſcrimen adduxerunt, magno dolore conqueritur LVDOVICVS VIVES. [2] quum igitur Ariſtotelem ducem ſuum eligerent, illi præcipue philoſophiæ parti operam dederunt, quæ dicitur λογική, ita vt verborum ſtudioſi eſſent maxime; de cognoſcenda autem ipſarum rerum indole parum ſolliciti. quapropter *periti* ſiue *domini ſapientiæ verborum*; pasſim quoque הדברים vocantur, qua de re conferre posſumus IO. HENR. HOTTINGERVM [3] & POCOCKIVM; [4] ADAMVS TRIBBECHOVIVS [5] autem quum præcipua philoſophiæ arabicæ momenta expoſuerit, hæc addit: *ex hac philoſophandi ratione tria potisſimum conſecuta, vt ſcilicet omnia terminis & confictis notionibus ſuis inuoluerent, tum quoque certis his conſequentiis & principiis quælibet demon-*

1 *lect. antiqu. lib. III. c. 2.* 2 *de corrupt. artib. lib. V.*
3 *hiſtor. orient. lib. II. cap. 7.* 4 *not. ad Abulfarai. p. 194.*
5 *de doctoribus ſcholaſtic. cap. III. p. 124.*

ſtrarent,

strarent, deinde vero hac ratiociniorum trutina in vtramque partem res ipsas expenderent. de AVERRHOË & AVICENNA adhuc legi potest IAC. GADDIVS.[1]

§. V. Sic logicæ fata in Arabum gente duriora fuerunt, quum Aristotelem, cuius doctrinam sequi instituebant, haud intelligerent & adhuc multa erronea atque inutilia adderent. ceterum hoc philosophiæ genus *Arabico-Aristotelicum* multis Iudæis in Africa & Hispania degentibus sese probauit, qui excitati ad litteras philosophiæ colendas mentes contulerunt. alii scribebant obseruationes in scripturas diuinas; alii studio talmudis sese tradebant; alii inquirebant in res absconditas artis kabbalisticæ; alii autem in philosophia Aristotelica locabant operam suam, vide IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[2] quam diligenter in philosophia Aristotelis sint versati, ex multis constat documentis, siquidem non solum libros philosophi huius, atque Arabum ad sapientiæ huius studia spectantes in linguam transtulerunt ebræam; sed & commentariis atque adnotationibus illustrarunt, quorum auctorum notitiam petere possumus ex IVLIO BARTOLOCCIO,[3] IO. HENRICO HOTTINGERO,[4] IO. BVXTORFIO,[5] IO. IVLIO STRVVIO,[6] IO. FRANCISCO BVDDEO,[7] IO. CHR. WOLFIO.[8] vt & hæc momenta attingamus, ac fata logicæ inter ebræos hac tempestate illustremus, libros ac

1 *de scriptoribus non ecclesiastic. tom. I. p. 50. seqq.* 2 *introd. ad histor. phil. Ebr. p. 169. ed. 2.* 3 *bibl. rabbinic. tom. I. p. 480. sq.* 4 *bibl. orient. cap I. class. XI. p. 47.* 5 *bibl. rabbinic. p. 64.* 6 *rudim. logic. Ebraeor. p. 10.* 7 *cit. loco p. 201.* 8 *bibl. Ebr. passim.*

scripto-

ſcriptores huc ſpectantes ea, qua decet breuitate, recenſere inſtituamus. primum igitur fuerunt, qui ſcripta logica Ariſtotelis verterunt. ſic teſtatur BARTOLOCCIVS, exſtare MSS.

ס' המאמרות *librum categoriarum*, interprete ignoto in B. Vatican. 4.

ס' המליצה *de interpretatione*, interprete anonymo in B. Vrbinat. 4.

ס' ההקש *librum analyticorum* per anonymum in B. Vatican. 4.

ס' המופת *librum topicorum.* ibid.

ERPENIVS, vt patet ex catalogo ipſius librorum manu exaratorum, habuit *logicam Ariſtotelis cum iſagoge Porphyrii & quibusdam commentatoribus arabicis lingua hebraica.* 4t. LAMBECIVS [1] autem recenſet codicem Tengnagelium, quo continentur compendium logicæ *Maimonidæ*: *Porphyrii* iſagoge in quinque voces cum expoſitione *Auerrhois*: categoriæ *Ariſtotelis* cum commentariis *Auerrhois*; *Abu Nezar Alpharabi*, philoſophi arabis de ſyllogiſmo demonſtratiuo lib. I. & II. cum commentariis *Auerrhois*, quæ omnia a R. IACOB. fil. *Simſon* ANTOLI Hiſpano conuerſa ſunt, qui vixit ſeculo XIII. nec non MAIMONIDES teſtatur epiſtola ad R. Iehudam Aben Tibbon, quod R. ISAAC filius CHONAIM ſcripta Ariſtotelis verterit, quamuis nondum ex eo ſit apertum, num in logica quoque monimenta eandem contulerit diligentiam.

§. VI. Non ſolum autem ipſa ſcripta Ariſtotelis; ſed & Arabum commentarios, quibus philoſophum hunc illuſtrare elaborauerant,

1 *tom. I. commentar. Vindebonenſ. p.* 183.

ac

ac libros logicos tranſtulerunt Iudæi in linguam ſuam.

AVICENNAE opera, quæ etiam logicam complectuntur, a MAIMONIDE, vt titulus fert, hebraice conuerſa Bononiæ oſtendi, teſtis eſt BERNHARD. de MONTFAVCON. [1]

AVERRHOIS ſcripta logica hebraico ſermone expoſita, quæ ad illuſtrandum Ariſtotelem pertinent, diligenter commemorat IO. CHR. WOLFIVS. [2]

ABV ACHMED ALGAZALI, philoſophus arabs ſcripſit logicam, quæ cum commentariis MOSIS *Narbonenſis* hebraice extat manuſcripta in bibliotheca Bodleiana. [3] WOLFIVS [4] clariſſimus putat, hanc logicam eandem eſſe cum תועלת ההגיון *de vtilitate logices*, in quem tractatum magiſter VITALIS TOLOSANVS commentarios ſcripſit, hebraice a R. MOSE *ben Ioſuæ Narbonenſis* translatos, qui manu exarati cum ſcholiis exſtant in bibliotheca Vaticana.

ABVNASAR ALPHARABI, magnus inter Arabes philoſophus habitus, atque inprimis a Maimonide probatus. hic ſcripſit librum de *elenchis ſophiſticis* conſtantem partibus tribus, quarum prima introductionem; ſecunda fallacias in dictione & tertia fallacias extra dictionem tradit: atqui hoc opus hebraice manu ſcriptum extat in bibliotheca Vaticana, vt de aliis taceamus.

§. VII. Verum Hebræi in eo adhuc poſuerunt operam ſuam, vt & ipſi conſcriberent logicas, quas a voce הגה *meditari*, plerumque

1 *cap. XXVII. p. 402. diarii Italic.* 2 *bibl. hebr. p. 18.*
3 *vide catalogum illius n. 3720.* 4 *bibl. hebraea p. 3. n. 6.*

הגיון

הגיון vocant, quia præcipue ad meditationem ſpectare debent. quo pertinent

R. ABRAHAM f. MEIR ABEN ESRA, qui ſeculo XII. poſt natum Chriſtum vixit, atque cum inter iudæos, tum alios magnam conſecutus eſt auctoritatem, ſiquidem illi κατ' ἐξοχὴν חכם ipſum adpellant; a BARTOLOCCIO [1] autem vocatur *excellens philoſophus, aſtronomus, medicus, poëta, grammaticus, kabbaliſta & S. Scripturæ famoſus interpres.* ipſius ס' הגיון *liber logices* manu conſcriptus reperitur in bibliotheca Vaticana.

ELIAS BESCHITZI, *Karæus filius Moſis*, qui CPoli vixit, vnde & *Byzantini* adpellationem accepit, ſeculo XV. inclinante, cuius logicam illam, quæ in catalogo bibliothecæ Leidenſis [2] recenſetur, eſſe ſuſpicatur WOLFIVS. [3]

R. IOSEPH f. CASPI ſeculo XIII. clarus, cuius logicam manuſcriptam commemorat HOTTINGERVS; [4] & WOLFIVS [5] tradit, eſſe commentarium in X. prædicamenta Ariſtotelis.

R. LEVI filius GERSCHOM ſiue *Gerſon*, qui philoſophiæ Ariſtotelis conſecratus erat, variis erroribus de æternitate mundi deque naturali diuinationum dono occupatus. BVXTORFIVS [6] commemorat ipſius logicam Venetiis editam, quem ſequitur IO. IVLIVS STRVVIVS; [7] rectius autem WOLFIVS [8] monet, illum ſcripſiſſe expo-

1 *biblioth. rabbinic. tom. I p. 36.* 2 *p. 289. n. 54.* 3 *cit. loc. p. 150.* 4 *bibl. orient. p. 47.* 5 *cit loc. p. 543* 6 *biblioth. rabbin. p. 64.* 7 *rudim. logic. Ebr. p. 11.* 8 *cit. loc. p. 729.*

Oo ſitio-

sitionem breuem in Auerrhoëm in logicam, siue X. prædicamenta Aristotelis, libros de interpretatione, analyticorum, de syllogismo, quod opus MS. extet in bibl. Vrbinat. vt adeo BVXTORFIVS per logicam Venetiis editam sine dubio intelligat eius notas in Auerrhois expositionem Aristotelis Venet. M D LII. lat. edit. 4.

R. MOSES filius MAIMON, qui Cordubæ in Hispania anno Christi M C XXXI. natus, & magnam ingenii atque doctrinæ laudem sibi peperit, præcipue quum & litteris philosophiæ operatus sit diligenter. certe in monimentis suis mentionem facit Aristotelis, Platonis, Galeni, Themistii, atque aliorum & ipse præfatione mischnæ testatur, quod *perlegerit omnes libros philosophicos.* sic libro, qui inscriptionem habet *doctoris perplexorum* multa attingit argumenta philosophica, atque Aristotelis Arabumque vestigia premit, etiam more Aristotelicorum docet, ad sublimem rerum diuinarum notitiam nemini patere aditum, nisi in logica ac metaphysica probe animum atque ingenium exercuerit. RICHARD SIMON [1] de philosophia huius doctoris ita censet: *Rabbi Moses cognomine Maimonides seu Maimonis filius magnam existimationem sibi peperit, nedum apud Iudæos, sed & apud Christianos, qui in suis operibus vnum ex eius libris, cui titulus: moreh neuochim, frequenter citant. huius auctoris præcipuus scopus est, quæ in scripturis difficillima insunt, elucidare omniaque æquiuoca in iisdem occurrentia tol-*

1 *histor. crit. veteris testamenti lib. III. cap. 4.*

lere.

lere. plurimi Iudæi in methodum eius illico insurrexerunt, & hoc scriptum damnant, quia suo ratiocinandi more gentis suæ patrum traditionem euertere videbatur. ac sane R. Moses philosophum censeri nimis affectauit, ac quoddam ex Aristotelis & scripturæ principiis miscellaneum parauit, quod omnium palato sapere non potest. eius metaphysica nimium subtilis est, & in sua plurimarum ebraicarum vocum genuinæ significationis inuestigatione satis peritus grammaticus non videtur. præterea fere semper quæstiones decidit ex propriis præiudiciis, quæ quidem religionis, quam profitebatur, axiomatibus quandoque conformia sunt; sed sæpius etiam accidit, vt Arabum philosophorum, quorum libros euoluerat, opinionibus mens eius imbuta sit. inter alia scripsit quoque *logicam*, quæ in quatuor & decem capita distincta & manu exarata exstat in bibliotheca Vaticana, vbi etiam reperiri compendium eiusdem a R. MOSE ben TIBBON, qui floruit anno Christi MCCLXX. sub inscriptione: מלאכת הגיון *opus logicum*, testatur BARTOLOCCIVS, quale compendium logicum etiam deprehenditur in bibliotheca Vindobonensi, vt cognoscimus ex NESSELIO.[1] extat adhuc opus quoddam sub titulo: מלות הגיון, de *distinctionibus logicis*, quod Maimonidi tribuitur, cum duplici commentario vtroque ἀνωνύμῳ editum Venet. anno Chr. MDL. Cremonæ MDL. & MDLXIIII. quem postremum librum מלות הגיון a *logica* illa & *compendio*

1 *catal. n. 71.*

 logices

logices diſtinguit BARTOLOCCIVS. ſed clariſſimus WOLFIVS [1] merito ſuſpicatur, eſſe vnum eumdemque librum, quia & ille in XIIII. capita diſtinctus ſit, quibus *logica* illa abſolui dicatur; *compendium* vero, quod dicitur מלאכת הגיון ex titulo ipſo מלות הגיון videtur ei adpellatum. BVXTORFIVS, [2] HOTTINGERVS, [3] STRVVIVS [4] commemorant *logicam* R. SCHIMEONIS, quæ latine verſa & punctis vocalibus illuſtrata a Munſtero & excuſa Baſileæ per Frobenium prodierit anno MDXXVII. ſed RICHARD SIMON [5] probat, logicam illam eſſe Maimonidæ, quod obſeruat quoque WOLFIVS. [6]

Atqui hæc ſufficiant. quæ omnia aperte ſignificant, magna quidem fuiſſe auctoritate Ariſtotelem in gente ebræa; minus autem proſperiora logicæ fata. etenim ſequebantur Arabes, qui ipſi Ariſtotelem haud intelligebant, & præcepta rationis cum ſcripturis ſacris ac traditionibus adeoque ſumma imis permiſcebant; quin etiam corruptis affectibus, qui prauas gignebant opiniones, trahebantur. quam infeliciter interdum peripateticam philoſophiam coniunxerint cum diuinis oraculis, MAIMONIDES ſuo exemplo demonſtrare poteſt. de verbis enim MOSIS [7] diſputans: *& ſub pedibus eius erat velut opus albedinis lapidis ſapphiri*, iſta interpretatur de materia prima Ariſtotelicorum: [8] *dico ergo*, inquit, *ſub pedibus*

1 *cit. loc. p.* 862. 2 *biblioth. rabbinic. p.* 64. 3 *bibl. orient p.* 47. 4 *rudiment. log. Ebr. p.* 11. 5 *biblioth. critic. tom. IV. p.* 48. 6 *cit. loco p.* 863. 7 *Exod.* XXIIII. 10. 8 *mor. neuoch. p. I. c.* 28.

eius,

ejus, idem esse ac ex caussa ipsius, hoc est per eum & propter eum, sicut explicuimus. quod autem apprehenderunt, fuit ipsa materia prima, quae est a Deo benedicto (immediate scilicet) cuiusque ipse caussa est efficiens. nam obseruandum est, quod dicat, sicut opus albedinis sapphiri: si enim voluisset denotare colorem vel speciem externam, simpliciter dixisset, sicut albedo sapphiri. verum addit, sicut opus, quia materia, vt nosti, natura sua semper recipit formas & patitur, nunquam vero agit, nisi per accidens, sicut forma semper agit per se, nunquam autem patitur, nisi per accidens, quemadmodum ista in libris physicorum explicantur. ex quo modo tractandi philosophiam, facile cognoscere possumus, quae fortuna logicae fuerit apud illos, quae vsu genuino rationis humanae, solido atque vnico fundamento nititur. de logicis talmudicis, quas vocant, heic nihil adtinet dicere, de quibus si in censum horum librorum verius venirent, supra fuisset disserendum: ceterum videre possumus IO. HENR. HOTTINGERVM[1] & IO. IVLIVM STRVVIVM, cuius *rudimenta logicae Hebraeorum* rationem argumentandi talmudicam exponunt, inprimis ex libro *Halichoth Olam*.

§. VIII. Quum Saraceni gens arabica magnam Africae partem occupassent, & in Hispaniam transiissent, hac ratione philosophiam arabico-Aristotelicam intulerunt in Europam, ac fundamentum *philosophiae scholasticorum* posuerunt, solent tres classes scholasticorum

[1] *bibl. orient. p.* 13.

constitui. prima incipit a RVCELINO, vel vt alii putant a PETRO LOMBARDO, atque extendit sese vsque ad tempora ALBERTI *magni*, qui ingenio nituit circa medium seculi XIII. secunda ætas deducitur ab ALBERTO *magno* vsque ad DVRANDVM de *S. Portiano*, id est initium seculi XIIII. qua ætate præcipue THOMAS de AQVINO, IO. DVNS SCOTVS famam sibi adquisiuerunt. tertia ætas, quæ durauit vsque ad Christianæ doctrinæ reformationem, inprimis tulit GVILIELMVM OCCAM & GABRIEL. BIEL, quas ætates constituit ALSTEDIVS, [1] quod iam ante eum quoque fecit DANAEVS, [2] & in quas accuratius inquirit IACOBVS THOMASIVS. [3] qui obseruat, quod si historiam scholasticorum a RVCELINO, cuius ætas incidat in annum MXCIIII, vsque ad reformationem deducamus, hæc scholastica doctrina complectatur quatuor secula cum vno fere quadrante; quamuis aliter sit pronunciandum de illis, qui theologiæ scholasticæ originem deriuant a LANFRANCO, quippe qui ABELARDVM, discipulum RVCELINI, integro seculo antecessit. nec de his ætatibus omnibus vna eademque sententia est, ac inprimis disputant de prima origine atque auctore philosophiæ ac theologiæ scholasticæ. alii hanc gloriam vindicant LANFRANCO; alii PETRO LOMBARDO, in quibus est ADAMVS TRIBBECHOVIVS; alii ABELARDO, item RVCELINO; & IACOBVS THOMASIVS [4] existimat, RV-

1 *thesaur. chronolog.* 2 *prolegom. in lib. I. Lombardi.* 3 *de doctoribus scholasticis. §. XIIII. seqq.* 4 *disp. de doctoribus scholasticis.*

CELI-

CELINVM esse auctorem philosophiæ scholasticæ; ABELARDVM vero theologiæ scholasticæ, quamuis ipsius discipulus PETRVS LOMBARDVS maiorem nominis famam magistro suo fuerit adsecutus. quam controuersiam componere, ac quæ vera sit sententia, declarare, res omnino ardua est, inprimis quum ista quæstio, de qua disputant, varia ratione potest considerari. quodsi enim respiciamus adpellationem & vocem *scholastici*, illius vsus iam ante frequens fuit, qua æuo medio significabant hominem litteris ac bonis artibus excellentem; posthac præcipue virum, qui doctoris ac professoris munere fungebatur, qualis persona eo tempore lumen quoddam orbis eruditi habebatur, ut CHR. AVGVSTVS HERMANNVS [1] obseruat. si autem ad rem ipsam aduertamus animum, omnino discrimen inter philosophiam & theologiam scholasticorum ponere debemus, ac ratione philosophiæ respicere modum, quo ista ad exemplum Arabum culta fuerit; ratione theologiæ autem prima studia, quibus istam non solum publice sunt professi, sed &, quod princeps est momentum, ieiunam, aridam, inutilem, etiam impiam philosophiam coniunxerint cum ista, quorum quis primus fuerit, propter inopiam monimentorum historicorum definiri haud potest. ceterum si quæstionem ita ponamus, quis primus singulari studio & applausu ita genus hoc litterarum, præcipue theologiæ tractauerit, vt clarissimum nomen a se dederit; magna veri specie gloriam istam meretur LOMBARDVS, qui facile celebritatem Abelardo

1 *praef. ad Tribbech. tr. de doctorib. scholasticis.*

magiſtro ſuo præripere poterat, quoniam ille nomine *hæreticarum opinionum* ſuſpectus erat.

§. VIIII. Quod ſpeciatim ad ſcholaſticorum dialecticam adtinet, illius hiſtoriam diſtincte tradere poſſumus, ſi primum auctores, qui in hac diſciplina ſunt verſati; poſthac autem ipſam rationem dialecticæ ſcholaſticæ commemoramus atque exponimus. ex ſcholaſticis igitur philoſophiæ, etiam dialecticæ operati ſunt

IO. RVCELINVS, quem alii ſcribunt ROSCELINVM, & Henricus Gandauenſis [1] RVZCELMVM, quod & rectius fieri, exiſtimat IACOBVS THOMASIVS. [2] traditur primus nominalis, aut nominalis doctrinæ in logica Ariſtotelis inuentor: hinc OTTO *Friſingenſis* [3] dicit: *habuit* (Abelardus) *primo præceptorem Rozelinum quemdam, qui primus noſtris temporibus in logica ſententiam vocum inſtituit*; & intelligit per *ſententiam vocum* doctrinam nominalium. noti quoque ſunt verſus in Rucelini doctrinam, qui leguntur apud AVENTINVM: [4]

quas Ruceline doces, non vult dialectica voces,
iamque docens de ſe non vult in vocibus eſſe,
res amat, in rebus cunctis vult eſſe diebus.

PETRVS ABELARDVS, Rucelini diſcipulus, qui philoſophiæ laude clarus fuit, hinc *Io. Sarisberienſis* paſſim eum vocat nomine *Peripatetici Palatini*, quoniam ſequebatur

1 *cap. V. de ſcriptorib. eccleſiaſt. part. I. eccleſ. bibl. Miræi p.* 163.
2 *de doctoribus ſcholaſt.* §. 6.
3 *de geſtis Friderici Barbaroſſa lib. I. cap.* 47.
4 *lib. VI annal. p.* 498.

Ariſto-

Aristotelem & in monte Genouefæ, vbi erat insigne palatium, docebat, vide IACOBVM THOMASIVM. [1] dialecticam quoque coluit, vnde ipsum dictum esse *dialecticum*, testatur HORNIVS. [2] vitam eius exposuit nominatus THOMASIVS. [3]

ALBERTVS *magnus*, qui philosophiæ Aristotelicæ maxime deditus erat, adeo vt adpellatus fuerit *Simia Aristotelis*: hinc dicit LANGIVS: [4] *ob amplitudinem omnifariæ doctrinæ magnus dictus, fuit in omni philosophia peripatetica peritissimus. hinc & a plerisque simia Aristotelis adpellatus est, qui & nimium vino secularis scientiæ ebriatus sapientiam humanam, ne dicam philosophiam prophanam diuinis litteris copulare ausus est, quique dialecticam contentiosam, spinosam & garrulam sacratissimæ & purissimæ non pertimuit permiscere theologiæ, nouum & philosophicum modum sacras docendi & explanandi litteras suis tradens sequacibus: theologistarum sectæ, quæ ab eo Albertistarum dicitur, dux & monarcha excellens.* scripsit hic Albertus in omnes libros, quos complectitur organon Aristotelis, commentarios, *in quibus logicæ artis peritiam magnam ostendit*, vt ait BARTHOLOMAEVS KECKERMANN. [5]

THOMAS AQVINAS, qui a cultoribus philosophiæ & theologiæ scholasticæ magnis ac diuinis fere laudibus adficitur. dicitur *doctor angelicus, plus quam Salomon, interpres*

1 *de doctorib. scholastic. §. VIII.* 2 *hist. philos. lib. VI. cap. 2.*
3 *vide Christiani Thomasii. histor. sap. & stultitiæ tom. I. p. 75.*
4 *chronic. Citizens. ad annum 1258.* 5 *prac. logic. tr. II. c. 2. §. 33.*

diuinæ voluntatis, matutinus lucifer, quasi luna plena sapientia & moribus & veluti sol oriens mundo. scripsit commentarios in vniuersum Aristotelis organon, item summulam logicam de quatuor oppositis, de demonstratione, de fallaciis, de modalibus, de natura generis, de natura accidentis, de natura syllogismorum, *a quibus quantum ars logica incrementi capere possit, ii possunt experiri, qui cum iudicio sine præiudicio tenellarum aurium hæc talia ignei vere ingenii monimenta lubenter legunt,* vti dicit KECKERMANN. [1] RENATVS RAPINVS [2] existimat, quod AQVINAS primus arabicam philosophiam tractandi rationem obseruauerit.

PETRVS HISPANVS, qui conscripsit *summulas dialecticas*, quas, vt supra monuimus, MICHAELI PSELLO debebat. opus hoc tantam consecutum est auctoritatem dignitatemque, vt vsus illius in omnibus fere scholis fuerit frequens, ac insignis illorum copia extiterit, qui id obseruationibus ac commentariis illustrandum curarunt.

IO. DVNS SCOTVS, vir subtilis ingenii, cuius ope abstrusas quæstiones, quæ nullius sunt vtilitatis, proposuit, etiam auctor sic dictarum *hæcceitatum* extitit, cuius indolem nemo elegantius expressit, quam IO. BALAEVS, [3] quando dicit; *Ioannes Duns natione Scotus, doctor subtilis adpellatus, portentosus artifex, ac litigiorum patriarcha, imposturarum labyrinthos ingenio dæ-*

1 *cit. loco.* 2 *compar. de Plat. & d' Arist.* 3 *de script. Anglic.*

dalino

dalino excogitauit contendendi formulas nouas verbis intricatis ſubtiliter adinuenit, & monſtrifica conflictationum vocabula formauit, de ſuppoſitionibus, obligatoriis, inſolubilibus, hæcceitatibus, formalitatibus, modis intrinſecis, atque aliis ſophiſtarum chimæris, vt Chriſtus in contentione prædicaretur ac innumeris ſuperſtitionibus in eccleſia veſtiretur. ſtultior enim eſt ea ſententiariorum papiſticorum theologia ſacra, ex centaurorum biformi conflata genere, quam ſunt ſcripta fabuloſa Heſiodi & Orphei theologorum gentilium. qua ingenii indole quum eſſet, ac nimis ſubtili cogitatione omnia expendere elaboraret, quid mirum, quod monimenta ſua effecerit maxime obſcura, ita vt de eo dicere poſſimus: *quia non vult intelligi, non debet legi*: ob quam cauſſam adpellatus quoque eſt *tenebrarum magiſter.* ſcripſit *quæſtiones in logicam*; de *vniuerſalibus*, de *prædicamentis*; in *poſteriora analytica Ariſtotelis.*

GVILIELMVS OCCAM, qui heic ideo commemorandus eſt, quod ſectam nominalium inſtaurauerit: compoſuit *ſummam totius logicæ, maiorem ſummam logicæ*, quibus illi, qui nugis ſcholaſticorum delectantur, ſummum habent pretium, adeo vt MARCVS de BENEVENTO, qui *Occami* opera edidit, præfatione teſtetur, quod ſi *apud deos nexus logicæ inuenirentur, nullius niſi Occami viri doctiſſimi ſolutione vti dignarentur*:

De quibus vt & aliis, quos de induſtria ſilentio præterimus, pluribus videri poſſunt ADAMVS

TRIB-

TRIBBECHOVIVS,[1] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[2] IO. IACOBVS A RYSSEL,[3] & illi, qui de ſcriptoribus eccleſiaſticis egerunt, quorum notitiam debemus IO. ANDREAE BOSIO & THOMAE ITTIGIO.

§. X. Breuiter commemoratis principibus ſcholaſticis, inſtituamus quoque, indolem logicæ ſcholaſticæ perſpicue exponere, quippe quam plenius intueri ac cognoſcere poſſumus, ſi de ipſa philoſophiæ huius ratione videmus generatim. quisque igitur, qui genuinæ ſapientiæ & ingenio & mente operam dat, merito cenſet, illam ſcholaſticam cum vera philoſophia nihil habere commune. videamus, quid efficiat verum, rectum ac genuinum philoſophum, id quod in duobus momentis poſitum eſt, prout omnes diſciplinæ, adeoque etiam philoſophia duplici ratione poſſunt conſiderari; partim ratione rerum, de quibus tractant; partim vero ratione formæ, qua diſciplinarum naturam præ ſe habent. quod ad res adtinet, philoſophus tales proponere debet, quarum cognitio vim habet ad felicitatem noſtram, ſiue internam, ſiue externam; ſiue huius, ſiue alterius vitæ promouendam, adeoque eius muneris eſt, ſe abſtinere a momentis inutilibus, quæſtionibus diſputationibusque vanis ac ieiunis. ſed vero quem fugiat, quam pleniſſimæ ſcholæ horum doctorum ineptiarum fuerint, & quam cumulatiſſima monimenta illorum quisquiliis ſint? ERASMVS [4] notat hæc portenta ſcholaſticorum: *illa demum,*

1 *De doctoribus ſcholaſticis.* 2 *polyhiſt. tom. II. lib. I. c. 13. 14.* 3 *continuat. Voſſ. de ſectu philoſ. cap. VIII.* 4 *moria encomio pag. 178.*

inquit,

inquit, *magnis & illuminatis theologis digna putant; ad hæc si quando incidunt, expergiscuntur scholastici, num quod instans in generatione diuina? num plures in Christo filiationes? num possibilis propositio: pater odit filium? num Deus potuerit suppositare mulierem, num diabolum, num asinum, num cucurbitam, num filium? tum quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci? & quid consecrasset Petrus, si consecrasset eo tempore, quo corpus Christi pendebat in cruce? & num eodem tempore Christus homo dici potuerit & num post resurrectionem edere aut bibere fas sit futurum? iam nunc famem sitimque præcauentes. sunt innumerabiles* λεπτιλεσχίαι *his quoque multo subtiliores, de instantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, hæcceitatibus, quas nemo possit oculis assequi, nisi tam lynceus, vt ea quoque per altissimas tenebras videat, quæ nusquam sunt.* absurdas quoque quæstiones proposuerunt, quumque de istis acriter in vtramque partem disputarint, sæpius non solum ieiuna; sed & impia, quæ maiestati scripturarum diuinarum aduersa sunt, sua sibi fecerunt, id quod ADAMVS TRIBBECHOVIVS [1] in hac quæstione: *si mus aut aliud quodcumque brutum hostiam consecratam arrodat vel comedat, quid de corpore Christi fiat?* copiose demonstrauit. atqui eadem ratione veram ac genuinam philosophiam, cuius veritates nobis aditum ad felicitatem patefacere debent, corruperunt, quin etiam proscripserunt, suaque ingenia ac pecto-

1 *De doctoribus scholastic. p. 152.*

ra impleuerunt nugis, quisquiliis, ineptiis, quorum disputationes ac certamina de vocibus tantum instituebantur, atque erant λογομαχίαι, vt ostendit SAMVEL WERENFELSIVS.[1] quodsi autem philosophiam consideramus ratione formæ, qua ad artem disciplinæ adcommodata complectitur genuina principia & inde deductas consequentias, ille nomen ac laudem veri philosophi tueri potest, qui partim ratione intellectus libertate cogitandi eo, quo decet, iure vtitur; partim voluntatem ab affectuum vinculis liberat, vt non solum prospiciat hac ratione intellectui; sed & studia & voluptas veritatum, item animus istas aduersus impetus praue sentientium defendendi fortiter, gignantur. quodsi ita est, sicuti est, scholasticos ne vllam philosophicæ laudis partem tenere posse, merito censemus. namque si ipsorum spectamus *intellectum*, quem excolere & ad formam sanæ rationis, qua omnis nititur philosophia, redigere debuissent, iste plane corruptus, ac in tetras tenebras inscitiæ, falsarum opinionum, atque errorum deductus erat, qua conditione rebus philosophiæ haud consulere poterant. *primum* enim nimiô studio auctoritatis cum Aristotelis, tum ecclesiæ romanæ tenebantur, hocque morbo laborantes haud apti erant ad veritates propagandas; sed fidem quamdam philosophicam, quæ omnem veram philosophiam frangit atque euellit, introducebant. Aristoteles tum eligebatur perpetuus dictator philosophicus, ac veluti Papa ecclesiæ philosophi-

1 *De logomach. erud. p. 24. 36. sqq.*

cæ,

cæ, cuius auctoritate omnia metiri solebant, adeoque propriam iudicandi facultatem penitus opprimi patiebantur. quin etiam ista ætate bonæ litteræ sepultæ iacebant ac tanta linguæ græcæ inscitia erat, vt Aristotelem græcum haud intelligerent; sed vt versionem sacri codicis latinam habebant pro norma; sic Aristoteles quoque latinus, a græco multum discrepans erat, quem veluti oraculum philosophicum sequebantur. erant autem scholastici homines sacri & maximam partem monachi, quos tanta superstitio, tanta cœca erga pontificem romanum pietas occupauerat, vt quidquid postularet commodum atque ambitio Papæ, pro perfectissima haberent veritate, sicque & hæc auctoritas omnem cogitandi libertatem tolleret. *deinde* discrimen inter lumen gratiæ ac naturæ haud obseruarunt, ac scripturas sacras cum philosophia perturbarunt, quod iterum duplici ratione fiebat, partim *obiectiue*; partim *formaliter*, vt his metaphysicorum vocibus vtamur. *obiectiue* dum egerunt in philosophia de eiusmodi rebus, quas tantum sacer codex sibi vindicat, nec vllus homo naturalibus intellectus viribus cognoscere potest, quales sunt mysteria fidei christianæ, etiam momenta philosophica in disciplinas theologiæ intulerunt. *formaliter* vero philosophiam cum theologia confundebant, quum istam theologiæ ancillam esse existimauerint adeoque in doctrinas theologiæ haud inquisiuerint ac placita ecclesiæ, abiecto lumine rationis, promiscue vera habuerint, id quod plane absurdum est. nam si theologiam consideramus veluti disciplinam in formam

artis

artis redactam, quæ nitatur ſuis principiis ac contineat concluſiones, ſubeſt quoque legibus philoſophiæ, inprimis artis logicæ, ſiquidem theologus de veritatibus cognoſcendis, probandis, defendendis ſollicitus eſſe debet, quæ ſine beneficio logicæ haud præſtare poteſt. aliud eſt ſacer codex; aliud vero theologia; ille dependet ab auctoritate diuina & plane errorum immunis eſt; hæc vero efficitur ingenio humano, atque omnino periculo errandi expoſita eſt, vt theologus quoque pariter ac philoſophus in errore verſari poſſit, nec errores theologici ac philoſophici ſua natura differant. quapropter putamus, quæſtionem illam: num philoſophia ſit domina, an ancilla theologiæ? nullius eſſe momenti, ſiquidem philoſophia eſt eruditio generalis, cuius ſpecies ſunt theologia, iurisprudentia & medicina, ſi theologia vt diſciplina arte humana concinnata conſideratur. quæ duriora fata philoſophiæ quum euenirent, atque omne ſtudium veritates cognoſcendi eſſet abiectum, quid mirum, quod *voluntas* ſcholaſticorum ſedes fuerit prauarum cupiditatum ac perditiſſimorum affectuum, quæ corrupta mens ſemper ſequitur corruptum intellectum, prout omnis virtus nititur veritate, atque omne vitium errore. qui hanc miſerrimam ſcholaſticæ doctrinæ faciem vberius cognoſcendi deſiderium habet, ille legere poteſt ERASMVM ROTERODAMVM [1] LVDOVICVM VIVEM [2] FRISCHLINVM [3] ADAMVM TRIBBECHOVIVM [4] SAMVELEM PVFENDOR-

1 *Encom moria.* 2 *de cauſſis corruptar. artium.* 3 *Priſciano vapulante.* 4 *de doctoribus ſcholaſticis.*

FIVM,

FIVM,[1] CHR. AVGVST. HEVMANNVM[2] aliosque. nemo autem operi huic ita, vt decet, adhuc satis fecit, siquidem omnes generalia tantum vitia doctrinæ scholasticæ eorumque caussas indicarunt, ac multum operæ in historia eorum litteraria consumserunt; in ipsas autem eorum doctrinas speciales, earumque inter se nexum nemo inquisiuit, quale studium omnino esset optandum. etenim hac ratione posset demonstrari, quod scholastici non solum in inutilibus fuerint versati; sed & impiis sententiis, quæ accedunt ad atheismum, qui manifeste in illorum monimentis deprehenditur.

§. XI. Scholastici dialecticæ summum statuerunt pretium, quoniam obseruabant, se non posse carere hoc instrumento, quum doctrinas sacras defendere atque cum aliis disputare instituerent. Ob quam caussam multi quoque Arabum ad culturam huius artis sunt excitati, de quibus verba ABVLFARAII[3] memoria digna sunt: *cœtus doctorum Basoræ subsistentium dixit: religionem pollutam esse & mixtam erroribus nec ablui ac mundari posse, nisi philosophiæ ope; asserentes, vbi coniuncta fuerit philosophia græcanica & religio arabica, tum demum consecuturam perfectionem.* qualis autem fuerit scholasticorum dialectica, facile ex iis, quæ de eorum philosophia diximus generatim, colligi potest. sequebantur Aristotelem male intellectum, nec adhibebant vires proprias intellectus, præcipue iudicii, sine quo nihil præclari in hac disciplina effici

1 *Introd. in histor. Europæ cap. XII. §. 34.* 2 *præfat. ad Tribechouium.* 3 *dynast. VIIII. p. 218.*

potest. sic errores ac defectus Aristotelis haud emendabant; sed augebant, quum multas ipsius bonas meditationes minus assequerentur, ac magis vocabulis horridis, quam rebus delectarentur. namque abstractionibus nimio studio dediti erant, quas sæpius adeo subtiles fecerunt, vt præter nomen nihil concipere potuerint, quo factum est, vt eorum logica scripta plenissima sint vocabulorum inanium ac brutorum, quibus nulla inest vis significandi. disputabant multum ac copiose de prædicamentis, prædicabilibus, de principio indiuiduationis, de radice futuritionis, de suppositalitate, personalitate & aliis huiusmodi infinitis nugis. quas mentis notiones, si modo quid mente sua concipere potuerunt, proponebant barbaris, obscuris ac portentosis vocabulis, qualia sunt *passionabilitas*, *ampliationes*, *coëssentiationes*, *futuritiones*, *potentionabilitates*, *virtualitates*, *femineitates*, *bestieitates*, *equeitates*, *petreitates*. perstringit illos iure ac merito IO. BVRCHARDVS MENCKENIVS,[1] quando dicit; *quis ferat tot vanas & inutiles digladiationes: de formalitatibus, hæcceitatibus, quidditatibus, intentionibus, suppositionibus, exponibilibus, reduplicatiuis, particularisationibus, suppositis, mediatis & immediatis, complexis & incomplexis, breuiter, tot intolerandis subtili atibus, cum quibus si Cleanthis aut Chrysippi argutiæ vna cum Daphitæ, Euthydemi, Dionysiodori circumuentiunculis componantur, penitus crassæ rusticanæque futuræ sunt.* atqui talis philosophia, quæ inanium abstractio-

[1] *Declam. de charlat. eruditor. p. 149.*

num

num portentis, obſcuris vocabulis ac durioribus verbis abſoluebatur, ſaluti eccleſiæ romanæ ſatis erat accommodata, quum errores maiori ſpecie defendere ac propagare; plebi autem fucum facere poſſent. quid multa? talis erat ſcholaſticorum logica, ut iſta nihil aliud, quam doctrinam de ſyllogiſmis ad vſum præberet, in qua dies noctesque ingenia ſua exercebant, ac in variis figuris modisque ſyllogismorum grammaticam quamdam delectationem quærebant. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [1] hæc notat vitia logicæ ſcholaſticæ, quod

1) *finem & partitionem logicæ regulatam non ponant;*

2) *plenum & methodicum ſyſtema non forment theorematum & præceptorum neceſſariorum & perſpicuorum, ſed ſemper quæſtiones inanes & fructu caſſas vel ſuper Ariſtotelis textu vel Hiſpani ſummulis in infinitum moueant.*

3) *in ipſa logica logicam negligant, metaphyſica multa & ſæpe phyſica admiſceant.*

4) *præcepta inania confingant* de ſuppoſitionibus, amplificationibus, reſtrictionibus, appellationibus diſtributiuis, de incipit & deſinit, de differt & infinito, de ita & ſicut, de aſcenſu & deſcenſu, *in quibus omnibus parum ſit boni ſucci, nec aliunde hæ inaniſſimæ præceptiuncularum inanium farragines natæ ſint quam quod otioſa ingenia nec præcepta nec vſum loquendi habuerint.*

1 *præcogn. logic. tr. II. cap. 2. §. 40.*

§. XII. Speciatim doctrina de *vniuersalibus* magna atrociaque bella inter scholasticos excitauit, qui præcipue in duas sectas *nominalium* & *realium* sese diuiserunt. *nominales* putabant, vniuersalia illa genus, speciem, differentiam, proprium & accidens non existere nec in re ipsa habere fundamentum, cuius opinionis auctor creditur RVCELINVS, qui vniuersalia nihil esse, quam *flatum vocis* docuit. quam caussam præceptoris discipulus PETRVS ABELARDVS egit, nisi quod pro *flatu vocis* ista adpellauerit *conceptus significatos*, ita vt duo nominalium fuerint genera, quorum alterum vniuersalia non nisi flatum vocis, hoc est nomina esse contendit; alterum ea mentis potius, quam linguæ sermone absolui existimat. atqui hinc explicandi videntur, qui a *nominalibus* distinguunt *conceptuales*, ac ista adpellatione prius genus; hac autem posterius indicant. posthac GVILIELMVS OCCAMVS sectam hanc renouauit atque instaurauit, cui vtrumque, vniuersalia esse & conceptus & nomina, placuit, qui & a sectatoribus suis ob hanc caussam dictus est *venerabilis inceptor*. nec solum adpellati sunt *nominales*; sed & *verbales*, *terministæ*, *connotatistæ*, *moderni*, *recentiores Peripatetici*, *noui lycei doctores*, *noui philosophi*, *tirones*. anno salutis christianæ MCCCCLXXIII. Ludouicus XI. edicto publico damnauit omnium nominalium doctrinam, cuius copia producitur a GABRIELE NAVDAEO; [1] illi autem, qui post OCCAMVM sectæ huic addicti fuerunt, com-

[1] *addition. ad histor. Ludouici XI. p. 703.*

memo-

memorantur a DANIELE GEORGIO MORHOFIO. [1] *reales* affirmabant, vniuerſalia exiſtere ac in re ipſa habere fundamenta, qui poſt Abelardum ſoli tenebant imperium nec niſi poſt Albertum magnum diuidebantur in Thomiſtas, qui dominicani ordinis, & Scotiſtas, qui Franciſcani erant. IACOBVS THOMASIVS [2] ſingulari induſtria demonſtrare elaborat, quid nominalibus & realibus commune fuerit cum Platone, Ariſtotele & Stoicis. Plato enim ideas ſuas produxit, velut eorum, quæ ſenſu percipimus, exemplaria, quæ eſſent tanquam vniuerſalia ante res; contra quas diſſeruit Ariſtoteles, ac ipſa vniuerſalia quaſi rebus immerſa tradidit; ſtoici autem exiſtimarunt, vniuerſalia tantum ab operationibus intellectus dependere, quorum veterum doctrinæ varia ratione comparantur cum ſententiis modo nominalium; modo realium, confer STEPHANVM CHAVVINVM. [3] quod ſi ea, quæ de hac controuerſia ſentiamus, liceat exponere, neque ſectæ nominalium, neque realium plane fauemus. etenim in vniuerſalibus, de quibus diſputant, conſiderari debet partim ipſorum natura; partim fundamentum. natura ſua ſunt abſtractiones mentis, nec ita, vt mente concipiuntur, in ipſa re exiſtere poſſunt; fundamentum autem illorum in rebus ſingularibus poſitum eſt, id quod ex indole omnium abſtractionum patet, quam ſi ſcholaſtici habuiſſent perſpectam, tam grauiſſimas haud excitaſſent lites.

§. XIII. Antequam hiſtoriæ huius mediæ

1 *Polyhiſt. tom II. lib. I. cap. 13.* 2 *de doctor. ſcholaſt. §. XVIII.* 3 *lexic. philoſ. p. 704. ed. 2.*

ætatis vltimam imponamus manum, non ab re erit, breuiter adhuc de RAYMVNDO LVLLIO, qui ſeculo quarto & decimo floruit, diſſerere. *dialectica* ipſius ſiue *logica noua*, quam vocauit, ſcholaſticum prodit ingenium, ſiue ipſas doctrinas; ſiue tractandi rationem; ſiue ſcribendi modum reſpiciamus; iſta autem, quæ de *arte* ſua *magna*, cuius compendium exhibet, in *parua*, nec non de *auditu Kabbaliſtico* pollicitus eſt, noua quidem ſunt; exiguam autem præ ſe habent vtilitatem, adeo vt ſi rem ipſam inſpiciamus penitus, logica illius ſtudio nulla accepit incrementa. atqui ob hanc cauſſam haud dubitamus, LVLLIVM æuo ſcholaſticorum adiungere, nec ab iſto initia logicæ reformatæ petere. ex ipſius ſententia vtraque ars & magna & parua eſt differendi ſiue inquirendi ac reſpondendi de omnibus rebus, vnde & ipſe dixit *generalem ſcientiam ad omnes ſcientias, per quam aliæ ſcientiæ facile poſſint acquiri.* ars illa complectitur partes tres & decem, quarum

I. inſcribitur *de alphabeto.* delegit nouem litteras B. C. D. E. F. G. H. I. K. ſub quibus diſpoſuit ſenos ordines rerum ac conceptuum nouem. *primus* ordo continet prædicata *abſoluta*, quæ ſunt bonitas, magnitudo, æternitas ſiue duratio, poteſtas, ſapientia, voluntas, virtus, veritas, gloria; *ſecundus relatiua*, qualia ſunt differentia, concordantia, contrarietas, principium, medium, finis, maioritas, æqualitas, minoritas; *tertius* complectitur *nouem quæſtiones*, ad quas ceteræ omnes referantur, ſcilicet: vtrum? quid? de quo? quare? quantum? quale? quando?

quando? vbi? quomodo & cum quo? *quartus* nouem *subiecta*, quæ sunt deus, angelus, cælum, homo, imaginatiuum, sensitiuum, vegetatiuum, elementatiuum, instrumentatiuum; *quintus* nouem *virtutes*, vti sunt iustitia, prudentia, fortitudo, temperantia, fides, spes, charitas, patientia, pietas; *sextus* nouem *vitia*, quæ sunt auaritia, gula, luxuria, superbia, acedia, inuidia, ira, mendacium, inconstantia.

II. pars agit *de quatuor figuris*, quarum prima vocatur A, quod littera A illius centro sit inscripta, & eo tendit, vt intelligamus, qua ratione prædicata fieri possunt subiecta & de se inuicem prædicari, hoc modo: *bonitas est magna*; *magnitudo est bona*; *bonitas est durans*; *duratio est bona*; *secunda* figura adpellatur T ob litteram hanc centro quoque adscriptam, quæ eo spectat, vt per cuspidem differentiæ intelligamus, quo modo differat sensuale a sensuali, vt lapis ab arbore; sensuale ab intellectuali, vt corpus ab anima; intellectuale ab intellectuali, vt angelus a deo. *tertia* figura ex prima & secunda componitur, quatenus eædem litteræ vtrisque nouem prædicatis respondentes inseruiunt; & eo spectat, vt prædicata omnia non modo absoluta; sed etiam relatiua & subiecta fiant & de se inuicem prædicentur ac plures rationes ad probandam eamdem rationem adducantur; qui finis positus quoque est *quartæ* figuræ.

III. pars est de *definitionibus*, qua definiuntur prædicata & absoluta & relatiua hoc modo: *bonitas est ens, cuius ratione bonum agit bonum;*

num; & ſic bonum eſt eſſe & malum non eſſe. magnitudo eſt id, ratione cuius bonitas, duratio & cetera ſunt magna, ambiens omnes extremitates eſſendi. duratio eſt id, ratione cuius bonitas, magnitudo durant.

IIII. pars eſt *de regulis*, quæſtionibus quippe, quæ in alphabeto. docet regulam *vtrum* habere tres ſpecies, dubitatiuam, affirmatiuam, negatiuam: regulam *quid* quatuor; *quid eſt? quid habet in ſe coeſſentialiter? quid in alio eſt? quid in alio habet?*

V. pars eſt *de tabula*, quam ſequuntur aliæ; VI. quippe *de euacuatione tertiæ figuræ*; VII. *de multiplicatione quartæ figuræ*; VIII. *de mixtione principiorum & figurarum*; VIIII. *de nouem ſubiectis*; X. *de applicatione*; XI. *de quæſtionibus*; XII. *de habituatione*; XIII. *de doctrina*, quippe quam artemLullianam pluribus recenſet PETRVS GASSENDVS. [1]

§. XIIII. Multi fuerunt, qui artem hanc commendarunt, commentariis illuſtrarunt, emendare atque augere elaborauerunt, quos ſtudioſe commemorat DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS, [2] qui ipſe de illa ſentit honorifice: adde THOMAM POPE-BLOVNT. [3] neque tamen defuerunt, qui iudicarunt ſiniſtre ac cenſuram aduerſus Lullium fecerunt, quo pertinent BACO de VERVLAMIO, [4] BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, [5] BERNEGGERVS, [6] IO. BAPTISTA du HAMEL, [7] quo-

1 *De orig. & variet. logic. cap. VIII.* 2 *polyh. litterar. lib. II. cap. V. p.* 380. 3 *cenſura celebr. auctor. p.* 420. 4 *de augment. ſcientiar. lib. VI. cap.* 2. 5 *præcogn. logic. tr. II cap.* 2. §. 39. 6 *orat de paranda doctrina modis illegitimis.* 7 *de mente humana lib. III. cap.* 2. §. 3.

rum omnium, quæ aduersus hanc artem dicta sunt, summam ad hæc capita reducit MORHOFIVS: [1] *quod omnium scientiarum principia misceantur, quæ ad illam generalitatem non possint reduci; quod loci communissimi sint, quorum non sit adæquatus in dicendo vsus, quum in qualibet oratione ea rem conficiant, quæ e propioribus argumentis petuntur; quod ordo non sit accuratus, & in multis ille concinnior dari possit.* nec negare possumus, quod hæc ars magis composita sit ad sermonis fecunditatem; quam veritatum cognitionem, ad quam ista nihil adferre potest; sed ingenia veri ac falsi cognoscendi studiosa perturbat, adeo vt nunquam satis possimus mirari, nonnullos nugis hisce existimationem quamdam habuisse. quodsi voluptas animum cuiusdam occuparet, artem hanc cognoscendi, necessaria esset fere diuina memoria, quasi etiam omnes terminos, omnes figuras teneret; illis tamen haud pervenire posset ad cognitionem rerum, quoniam sunt conceptus abstracti ex omnibus disciplinis inter se perturbati. id saltem ex tota hac arte colligere possumus, Lullium fuisse hominem fecundo ingenio præditum, facultate autem ac vi iudicii destitutum, id quod vel inde cognoscimus, quod de diuina reuelatione, vt operi suo maius auctoritatis pondus adiiceret, se iactauerit. GABRIEL NAVDAEVS [2] locum quemdam ex PETRO MONTVO [3] profert, quo Lullius plagii aperti crimine notatur, quippe qui sua omnia Arabi Abezebron debeat, id quod relinquimus in medio. hæc

1 *cit. loco* §. 11. 2 *apol. vir. mag. suspector. cap.* 14.
3 *de vuius legu auctoritate lib. V. cap.* 5.

ſufficiant de fatis artis logicæ ætate media, qua omnino duriora fuerunt, quorum neceſſitate factum eſt, vt magis ſit corrupta, quam culta atque ornata.

LIBRI II. DE PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.

CAPITIS I. DE PROGRESSV AC FATIS ARTIS LOGICAE GENERATIM PER VARIOS AVCTORES.

SECTIO III. TEMPORE RECENTIORI.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *Diſſeritur primum de illis, qui reformandæ logicæ fundamenta poſuerunt, quorum* alii *ſe oppoſuerunt Ariſtoteli, præcipue ſcholaſticis* §. II. *In quibus princeps fuit Ramus, de cuius logica eiusque fatis copioſe diſputatur* §. III. IIII. V. VI. VII. VIII. Alii *logicam Ariſtotelis a nugis ſcholaſticis purgarunt* §. VIIII. X. Alii *vero vnice ſectati ſunt Ariſtotelem, reiecta doctrina ſcholaſtica* §. XI. XII. Deinde *diſſeritur de ipſa reformatione logica generatim* §. XIII. *Speciatim de Bacon. de Verulamio* §. XIIII. *De Carteſio* §. XV. XVI. XVII. *Carteſii ſectatoribus* §. XVIII. *Petro Gaſſendo aliisque* §. XVIIII. *De logicis mathematicis* §. XX. *De aliis ſcriptoribus logicæ recentioribus eclecticis*. §. XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

§. I.

§. I.

Accedimus ad iſta tempora, quibus logica ars feliciori muſarum fortuna ſenſim ac ſenſim a ſcholaſticis ſordibus purgata, ad priſtinam dignitatem euecta, ac tandem ita culta atque ornata eſt, vt munera ſua, quibus viam ad cognitionem veritatum monſtrare debet, nunc præſtet ſucceſſu proſperiori. primum extiterunt viri grauiſſimi, qui præclaris ſtudiis ac meritis fundamenta artis huius reformandæ poſuerunt, quibus deinde alii, quum eclectica, vti dicitur, philoſophiam tractandi ratio firmiores caperet vires, opus ipſum, ſiue feliciſſimam logicæ reformationem ſuperſtruxerunt. illi, quum cognoſcerent, quam miſere litteræ philoſophicæ per ſcholaſticos fuerint corruptæ, illarum ſaluti operam dederunt variis ſtudiis, quum alii arma ferrent aduerſus Ariſtotelem, præcipue doctores ſcholaſticos; alii doctrinam Ariſtotelis ac ſcholaſticam a labe tantum, quam iniuria temporis ſibi contraxerat, purgarent; alii denique ipſos ac genuinos Ariſtotelis fontes, vnde priſtina ac vetuſta logica ars hauriri poſſet, aperire elaborarent. quæ omnia diſtincte explanare, e re eſſe cenſemus.

§. II. Quum felix ſidus bonarum atque elegantiorum litterarum oriretur, vt iſtæ ad priſtinam reuocarentur pulcritudinem; muſæ quoque philoſophicæ, quæ adhuc per ſecula oppreſſæ & deprauatæ fuerant, ex tenebris in lucem prodire cœperunt. illi, qui philoſophiæ, etiam dialecticæ purgandæ emendandæque operam ſuam addixerunt primi, politiorum atque elegantium artium ſingularem laudem

dem

dem tenebant, quam adhuc ampliorem effecerunt, quum sapientiæ studiis ingenia sua consecrarent, sicque ostenderent, vtrumque doctrinarum genus ita copulatum fructus ferre amplissimos. namque si a cultura elegantium litterarum studia philosophiæ separamus, facile viam illi vitio, quod peregrina voce adpellatur pædantismus, parare possumus; quemadmodum cultus ille philosophiæ, qui cum politiori litteratura nihil habet commune, haud difficulter barbariem potest promouere, quæ incommoda per talem coniunctionem remouentur. atqui hac ratione de logica bene meritos laudare debemus LAVRENTIVM VALLAM, RVDOLPHVM AGRICOLAM, LVDOVICVM VIVEM, MARIVM NIZOLIVM, PETRVM RAMVM, de quibus accuratius ac plenius edisseramus.

LAVRENTIVS VALLA, qui barbariem propulsare summa adnisus est ope, ac præcipue dialecticam scholasticam perstrinxit, editis hunc in finem *dialecticis disputationibus*, quibus multa dixit in Aristotelem ac scholasticos. PETRVS GASSENDVS[1] dicit: *Laurentius Valla conscriptis tribus dialecticarum disputationum libris licere ostendit ab Aristotele dissentire ac ipse in multis re ipsa dissensit.* etenim omnes categorias ad substantiam, qualitatem & actionem retulit, etiam figuram tertiam syllogismorum reiecit; quæ emendatio non adeo bene quidem instituta est, siquidem nec Vallæ diuisio prædicamentorum legitimo nititur fundamen-

[1] *de orig. & variet. logic. cap. VIIII.*

to,

to, ac figura syllogismorum tertia præter rem proscribitur; demonstrat tamen Vallæ studium fortemque animum, quo ea tempestate Aristoteli, qui Papa erat ecclesiæ philosophicæ, sese opposuit. multi id in eo reprehendunt, quod æquo audacior ac vehementior fuerit, quapropter LVDOVICVS VIVES [1] dicit: *monet in quibusdam neutiquam praue, etsi ea sunt perpauca; in plerisque labitur, vt fuit vir ille vehemens & ad faciendum iudicium præcipitatus. nec solum in re dialectica falsus est; sed & in philosophia. nam hanc quoque attingit, & quod magis mirere, in præceptis latinæ linguæ.* sed ERASMVS [2] illis, qui ob hunc adfectum Vallam eiusque obseruationes parui faciunt, bene respondet: *verum esto, mordacior æquo fuerit. num ideo falsum dixit, quia verum mordacius dixit? vsque adeo nobis odio est ista mordacitas, vt eius odio tam multa scitu digna necessariaque detestemur?* RVDOLPHVS AGRICOLA, vir, cui bonæ litteræ multum debent, *quo Cisalpinus orbis nihil vnquam*, ERASMO [3] iudice, *omnibus litterariis dotibus absolutius produxit. nulla*, pergit ERASMVS, *erat honesta disciplina, in qua Agricola non poterat cum summis artificibus contendere: inter græcos græcissimus, inter latinos latinissimus: in carmine Maronem alterum dixisses, in oratione Politianum quemdam lepore referebat, maiestate superabat. oratio vel extemporalis adeo pura, adeo germana, vt non Frisium quempiam,*

1 *de causs. corrupt. artium lib. III. p. 231.* 2 *lib. VII. epist. 3.*
3 *in adag. chil. I. centur. 4. p. 116.*

sed

ſed vrbis romanæ vernaculum loqui contenderes. eloquentiæ tam abſolutæ parem adiunxerat eruditionem. philoſophiæ myſteria omnia penetrauerat: confer IACOBVM BVRCKHARDVM.[1] atqui hic Agricola ſcripſit tres libros *de inuentione dialectica*, quos IO. MATTH. PHRISEMIVS obſeruationibus illuſtrauit. oppoſuit ſeſe inprimis nugis ſcholaſticorum, ac verum vſum dialecticæ, quam præcipue eloquentiæ adplicavit, demonſtrauit, nec ſine feliciori applauſu, quem & ſua ætate in hoc litterarum genere conſecutus eſt ampliſſimum. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN[2] dicit: *hi libri apud omnes ſemper in admiratione fuerunt, & merito quidem, ita ad vſum ſunt accommodati loci, quos tradit. Ciceronem in plerisque ſecutus eſt, & idcirco rhetoricum finem diligentius intendit, quam vere logicum; tertius liber totus eſt rhetoricus, de affectibus mouendis.* & DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS[3] *Rudolphus Agricola*, ait, *vir ſuo tempore maximus & primus litterarum in germania reſtaurator, in libris ſuis* de inventione *quasdam hypotheſes ponit, quæ Ramiſticis illis ita ſimiles ſunt, vt ex illo quaſi depromſiſſe videatur.*

10. LVDOVICVS VIVES, qui edidit libros XX. *de diſciplinis*, ex quibus tertius agit de *corrupta dialectica*, quo grauiter atque eleganter diſſerit aduerſus ſcholaſticos. opus hoc, quod non ſolum inter ipſius monimenta; ſed & ſeorſim prodiit, diuiſum eſt in tres

1 *comm. de fatis lat. lingu. in germania p.177.* 2 *præcogn. logic. tr. II. cap. 2. §. 42.* 3 *polyh. tom. II. lib. II. c. 12. §. 1.*

partes

partes ac complectitur alia scripta logica, siquidem de *explanatione cuiusque essentiæ*; de *censura veri*, de *instrumento probabilitatis*, de *disputatione* tractauit, etiam peculiarem librum in *pseudo-dialecticos* edidit. erat vir non solum elegantioribus litteris maxime cultus, quarum summam sibi acquisiuit laudem; sed philosophiæ quoque magnus extitit auctor, quam in rem adhuc testatur ipsius liber de *initiis, sectis & laudibus philosophorum.*

MARIVS NIZOLIVS, magno animo Aristotelem & philosophiam scholasticam aggressus est, quum ipsi lites essent cum M. ANTONIO MAIORAGIO. CALCAGNINVS scripserat *disquisitiones in M. T. Ciceronis de officiis libros*, aduersus quem MAIORAGIVS defendit Ciceronem atque edidit: *decisiones XXIIII. quibus M. T. Ciceronem ab omnibus C. Calcagnini liberat criminationibus*, ideo a NIZOLIO maxime laudatus. sed quum ipse Maioragius posthac contra Ciceronis paradoxa antiparadoxa edidisset, multaque in Ciceronem dixisset acerbius, singulari atque incredibili erga Tullium amore excitatus NIZOLIVS ipsius egit causam atque epistolam contra Maioragium acerbam conscripsit, qua commotus Maioragius *libros reprehensionum II. aduersus Nizolium* composuit. tandem Nizolius, vt tueretur auctoritatem Ciceronis, omnem philosophiam Aristotelis ac scholasticorum euellere atque infringere elaborauit, atque hunc in finem protulit in lucem librum huius inscriptionis: *Marii Nizolii Brixellensis*

sis

sis de veris principiis & vera ratione philosophandi contra pseudo-philosophos libri IIII. in quibus statuuntur ferme omnia vera verarum artium & scientiarum principia, refutatis & reiectis prope omnibus dialecticorum & metaphysicorum principiis falsis, & praeterea refutantur fere omnes M. Antonii Maioragii obiectiones contra eundem Nizolium, vsque in hunc diem editae, Parmae MDLIII. quo opere nihil aliud continetur, quam logica quaedam reformata & ad puram propriamque loquendi rationem reuocata, si quidem Nizolius deditissimus erat Ciceroni, ex cuius librorum assidua lectione comparauerat sibi magnam elegantis stili vim ac dignitatem, ita vt ex hoc opere inprimis modum cognoscere possimus, quo & philosophorum doctrinae eleganter proponendae sunt. nam si rem ipsam inspiciamus penitus, ibi tantum acerbiores adcusationes ac censuras deprehendimus, quibus Aristotelem, eius sectatores ac scholasticos perstringit vehementissime. anno MDCLXX. illustris LEIBNITZIVS noua facie indutum librum hunc exhibuit, cui dissertationem praemisit de *alienorum operum editione*, *de scopo operis*, *de philosophica dictione*, *de lapsibus Nizolii*; item epistolam ad *exquisitissimae doctrinae virum de Aristotele recentioribus reconciliabili*: confer DANIEL. GEORGIVM MORHOFIVM, [1] IO. IACOBVM a RYSSEL, [2] IO. CHRISTOPH. DORNIVM. [3]

1 *polyh. litt. lib. I. cap. 25. §. 26. tom. II. lib. I. cap. 13. §. 13.*
2 *contin. Vossii de sectis cap. VIII. §. 22.* 3 *add. ad Ionsium lib. III. cap. 22. §. 9. 10.*

§. III. Sed

§. III. Sed hi grauissimi viri LAVRENTIVS VALLA, RVDOLPHVS AGRICOLA, IO. LVDOVICVS VIVES, MARIVS NIZOLIVS erant grammatici, qui magnam elegantioris doctrinæ tenebant existimationem, id quod pro hominum opinione effecit, vt ipsorum animaduersiones ac censuræ in philosophiam, etiam dialecticam Aristotelis ac scholasticorum tam prosperiori successu haud fruerentur, quasi ingenium quoddam tam felix esse haud posit, vt & humanitatis & philosophiæ studia capiat. ceterum colimus horum merita, quod in tanta superstitione philosophica, in tanta litterarum barbarie, in tantis sapientiæ tenebris reformationi maxime necessariæ admouerint animos, ac suis exemplis libertatem cogitandi ab impetu vindicandam esse, demonstrauerint, quamuis interdum per motus prauorum adfectuum aliquid humani fuerint passi. sed tamen maiores concitauit controuersias, ac maiori successu sese opposuit Aristoteli PETRVS RAMVS, quum de re ipsa præcipue esset sollicitus. mirifice consecrauerat sese studio logico, quumue organon Aristotelis cupiditati ipsius haud satisfaceret, nec vsum quemdam in aliis litterarum disciplinis id præstare putaret Ramus, aliam viam ad dialecticæ cognitionem demonstrare, adeoque Aristotelis auctoritatem labefactare instituerat. quem infinem edidit quoque anno MDXLIII. libros *institutionum dialecticarum*, item *scholas dialecticas*, quæ libris XX. absoluuntur, hisque dialecticam non solum alia ratione, quam adhuc fecerant philosophi, tradidit; sed Aristotelem quoque eiusque

placita impugnanda eſt adgreſſus. etenim dixit, dialecticam eſſe *artem bene diſſerendi*, eiusque duas partes conſtituit, *inuentionem* quippe & *diſpoſitionem argumentorum*. priore igitur parte tractauit de argumentorum inuentione, ac cenſuit, quod argumentum *ad aliquid arguendum affectum ſit* idque debeat diuidi in *artificiale*, quod in locis dialecticis ſit quærendum, & *inartificiale*, id eſt teſtimonium. poſterior autem pars de diſpoſitione argumentorum, ſiue vt ipſe dicit, de *iudicio* tradit, quod diuiditur in *axiomaticum* ſiue axioma, & *dianoëticum* ſiue dianoëam. axioma idem eſt ac enunciatio, quod RAMVS definit *diſpoſitionem argumenti cum argumento, qua eſſe aliquid, aut non eſſe iudicatur*; dianoëa vero idem, ac ſyllogiſmus ac methodus. *ſyllogiſmum* dicit eſſe, *quo quæſtio cum argumento, vt poſito antecedente, neceſſario concludatur*; *methodus* vero ſit *dianoëa variorum axiomatum homogeneorum, pro naturæ ſuæ claritate præpoſitorum, vnde omnium inter ſe convenientia iudicatur memoriaque comprehenditur*, quæ omnia poëtarum, oratorum & hiſtoricorum exemplis illuſtrat RAMVS, vnde veluti profutura eorum ſcriptis recte intelligendis atque explicandis iſta commendat CHYTRAEVS: [1] confer CHRISTIANVM THOMASIVM, [2] & PETRVM GASSENDVM. [3] atqui hac ratione multa, quæ Ariſtoteles tradiderat, reiecit, vt doctrinam de prædicamentis, de propoſitionibus modalibus, ſyllogiſmis mixtis, demonſtratione, elenchis ſophiſticis, item de prædi-

1 *de ratione diſcendi p. 74.* 2 *philoſoph. aulic. cap. I. §. 74. c. IV. §. 16.* 3 *de origin. & variet. logic. cap. VIIII.*

cabi-

cabilibus,& adhuc multa alia Aristoteli exprobrauit, quod nullum ordinem seruauerit, dixerit multa inutilia ac falsa, easdem res sæpius repetere instituerit: quin etiam ipsi erat propositum, Aristotelem penitus e scholis eiicere. BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS copiose refert momenta logicæ Rameæ & inter alia eum plagii adcusat, [1] quod a libris 10. LVDOVICI VIVIS de disciplinis sua sit mutuatus, ac ne nomen quidem ipsius commemorauerit, quum tamen cuique auctori suum sit tribuendum. at vero quamuis alter idem sentiat cum altero, id tamen talem accusationem non efficere potest iustam atque æquam; sed adhuc alia sunt necessaria, quæ de Ramo haud affirmari possunt.

§. IIII. Prauæ opiniones, quæ ab auctoritate aliorum pendent, sæpe firmissimis radicibus in animis hominum sunt defixæ, vt istas euellere ac veritatum promouendarum rationem habere, arduum sit negotium. Aristoteles ad summum existimationis fastigium euectus, adeo mortalium mentes occupauerat, vt quisque ex ipsius disciplina sapere, sibi gratularetur, eumque summo pietatis cultu, veluti oraculum philosophicum ac sapientiæ humanæ deum ac præsidem coleret. quæ lues quum esset illius seculi ac inprimis quoque Parisiis sedem suam haberet, quid mirum, quod hæc reformatio Ramo, auctori suo tam grauissima adtulerit incommoda ac tandem ipsum in vltimum coniecerit discrimen? id quod etiam aliis posthac, qui philosophiam purgandam curauerunt, euenit. namque atro-

1 *prac. logic. tr. II. cap. 4. extr.*

cissimæ ortæ sunt controuersiæ ac insignes excitati tumultus. sectatores Aristotelis religiosi non solum contra Ramum disputarunt, exclamantes: *scelus hoc igne expiandum esse*; sed & ad tribunal prætorium academiæ nomine traxerunt Ramum, accusantes ipsum, quod disputationibus aduersus Aristotelem in sacras disciplinas atque alias artes earumque dignitatem esset iniurius. atqui hic modus, aliis odia atque inuidiam conflandi multis est solemnis, vt illos, contra quos controuersam caussam suam haud possunt tueri, sub specie quadam sacra de corrupta theologia suspectos reddere, multis fraudibus, fallaciis, etiam magna mendaciorum copia instituant. quapropter res Rami delata est ad senatum curiæ Parisiensis, & hinc ad Franciscum I. regem, quumue GOVEANVS adcusatoris partes susciperet, ambo & Ramus & Goueanus a rege iussi sunt, eligere viros græcæ latinæque linguæ, etiam philosophiæ laude claros, vt iudices præessent certamini. *Petrus* igitur *Danesius* & *Franciscus Vicomercatus* a Goueano; *Io. Quintinus* vero & Io. de *Beaumont* a Ramo lecti sunt, quibus rex quintum *Io. de Salignac* adiunxit. multis diebus disputationibus de definitione & diuisione dialecticæ consumtis, tandem contra omne ius atque æquum libros Rami damnarunt, & hanc sententiam anno MDXLIIII. d. 1. mart. aduersus ipsum tulerunt: *Ramum temere, arroganter, & impudenter fecisse, qui receptam apud omnes nationes logicæ artis rationem, quam ipse præsertim non teneret, damnare, & improbare ausus fuerit. ea autem, quæ in Aristotele reprehendat, huiusmodi esse, vt hominis cum*

igno-

gnorantiam & stuporem, tum vero improbitatem & malitiam arguant, cum & multa, quæ verissima sint, criminetur & pleraque tribuat Aristoteli, quæ is nunquam senserit. denique eo libro toto præter mendacia mera & scurrilem quamdam maledicentiam nihil contineri: vt reipublicæ litterariæ plurimum sententia sua interesse videatur, librum omni ratione supprimi, vnaque librum alterum dialecticarum institutionum, quod is quoque aliena multa & falsa contineat. quam sententiam deferunt ad regem, qui edicto regio sigillo munito ac per omnes amplissimi regni prouincias promulgato istam adprobat ac *Ramus ne posthac doceat librique eius ne imprimantur, vendantur, aut vllo modo publicentur*, mandat seuerissime: confer IO. LAVNOIVM [1] BVLAEVM [2] & illos, qui vitam ac fata Rami ex instituto exposuerunt, IO. THOMAM FREIGIVM, NICOLAVM NANCELIVM, THEOPHILVM BANOSIVM, PETRVM BAELIVM aliosque, de quibus heic copiose, disserere ratio dissertationis nostræ haud permittit.

§. V. Sic RAMVS adfligebatur fortuna duriori, quem ipsi aduersarii exercebant vehementer, inprimis dictus ANTONIVS GOVEANVS, IO. PERIONIVS, IACOBVS CARPENTARIVS; nec ex germanis defuerunt, qui ipsius philosophiam ac speciatim dialecticam destruendam penitusque proscribendam sibi proposuerunt, ita vt hac de re gravius bellum quoddam fuerit concitatum. in academia Tubingensi Ramum confutare IA-

1 *de varia Aristotel. fortun. cap. XIII.* 2 *histor. academ. Parisiens. p. 387.*

COBVS SCHEGKIVS; Argentoratensi DASYPODIVS; Iulia CORNELIVS MARTINI, IO. CASELIVS, CONRADVS HORNEIVS, CALIXTVS, Altdorffina SCHERBIVS sibi sumserunt: ac quamuis in academia Lipsiensi M. IO. CRAMERVS, physicæ doctrinæ professor publicus anno MDLXXVIIII. Rami opiniones recitationibus suis & publicis & priuatis tradere instituerèt; illi tamen, qui in ordinem philosophorum adscripti erant, omnes vires suas in id contulerunt, vt hanc Ramæam luem, quæ tum putabatur, eiicerent. quapropter inter alia philosophiæ candidatos de Ramæis doctrinis suspectos compulerunt promittere, vbi insignia ac priuilegia doctoris philosophiæ impetrauerint, se nolle quidquam tradere, quod a philosophia Aristotelica sit alienum. cuius obligationis formula ea fuisse videtur, quam orationibus duabus MATTHAEI DRESSERI de dialectica PHILIPPI MELANCHTHONIS cum responsione sua edita Francofurti ad Moenum anno MDLXXXVIII. adiecit M. THOMAS HAN, scholæ Islebiensis rector. sed distinctius de illis, qui aduersus Ramum arma sua tulerunt, disserere, consultum esse censemus: quam ob rem congressus est cum Petro Ramo

IACOBVS SCHEGKIVS, cui Ramus quatuor epistolis respondit, a Schegkio in hyperaspista anno MDLXX. edito Tubingæ confutatis. DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS. [1] dicit: *cum Iacobo Schegkio ipsi quoque res fuit, in primis in dialecticis disputationibus.*

[1] *polyhistor. tom. II. lib.* I. *cap.* 12. §. 1.

NICOD.

NICOD. FRISCHLINVS, qui edidit *dialogum contra P. Rami sophisticam pro Aristotele*, Francof. MDXC. 8.

CORNELIVS MARTINI, qui Aristotelem eiusque philosophiam aduersus Ramum acerrime tueri instituit, quippe quem disputatione de *subiecto & fine logicae*; item *analysi logica* vehementer perstringit. hinc scribit MORHOFIVS: [1] *Helmstadio continuis quasi disputationibus eam* (haeresin Ramaeam) *in exilium misit Cornelius Martini pene vnicus tum temporis partium Aristotelicarum aduersus nouatores illos adsertor.*

CONRADVS HORNEIVS, qui disserte scribit: [2] *quapropter etiam nos tanquam cynosuram doctrinam Aristotelicam sequemur, & ad eius principia ceterorum dogmata potissimum exigemus.*

PHILIPPVS SCHERBIVS, qui edidit disputationem pro philosophia Peripatetica aduersus Ramistas, quam adpellat MORHOFIVS: [3] *adeo breuem, neruosam, elegantem, neque sine flore eloquentiae, vt vel vasto libro accuratius aliquid scribi non posset*; vt de nonnullis aliis taceamus.

§. VI. Neque tamen defuerunt, qui caussas egerunt Petri Rami eiusdemque philosophiam aduersus Aristotelem ac sectatores eius defendere ac propagare, summa adnisi sunt ope. inerat philosophiae Rami vis quaedam, qua in multorum animos se insinuare poterat, ita vt breui tempore multos sibi conciliaret in gallia, scotia, germania, qui istam aduersus

1 *cit. loco.* 2 *philos. moral. lib.* 1. *cap.* 1. 3 *polyh. tom. II. lib. I. cap. XI.* §. 30.

aliorum impetus tuerentur. quod ad germaniam adtinet, dicit IO. HERMANNVS ab ELSWICH:[1] *in illam, si non primus, saltim inter primos philosophiam Ramæam intulit Fabritius Marcoduranus. is namque motus celebritate nominis Ramæi ad Ramum in galliam abiit, vt ab eodem coram philosophiam addisceret. atque hanc post aliquot annos in germaniam redux in schola dusseldorpiana, cui regendæ erat admotus, cum discipulis communicauit, quorum opera latius per germaniam, sigillatim vero Westphaliam disseminata est.* atqui in Westphalia multi extiterunt, qui præcepta dialecticæ ex Ramo haurire, eumque magna prosequi existimatione contendebant, id quod significat HERMANNVS NICEPHORVS.[2] postquam enim quædam de studio philosophiæ Rameæ in scholis Westphalicis commemorauerat, addit: *sed quorsum nunc res scholasticæ nostræ prolapsæ sunt? nescio, quo fato iam pridem in antiquum tenebrarum chaos omnia ruere videantur. irrepunt enim in scholas passim cum applausu logici libelli (ne dicam de aliis) nugarum pleni, expellentes e possessione sua contra ius fasque logicam Rameam optimam, pulcerrimam, & simul vsum eius vt amplissimum, ita accuratissimum:* quæ verba quum dolorem de inclinante ad interitum philosophia Ramea prodant, simul quoque significant, quæ existimatio ipsi habita fuerit. sic quoque CORNELIVS MARTINI, qui Ramum penitus eiicere ex societate philosophorum elaborabat, nactus est aduersarios FRI-

1 *sched. de Arist. fortun. in schol. protestant. p. 55.* 2 *praf. libr. de analysi logica.*

DERI-

DERICVM BEVRHVSIVM, CONRADVM HODDAEVM, HEIZONEM BVSCHERVM, qui Martini diſſertationem de *ſubiecto ac fine logicæ* confutarunt; ex ſuperioribus vero conſtat, quod etiam Lipſiæ nonnulli ſint ſectati Ramum. ſed principes illorum ſecundum ordinem litterarum diligentius commemorare inſtituamus, qui modo Ramum illuſtrarunt, modo defenderunt, modo ad ipſius mentem compoſuerunt compendia dialecticæ. quo pertinent

FRIDERICVS BEVRHVSIVS, ſcholæ Tremonianæ rector, qui ſcripſit *pædagogiam logicam*, in tres partes diſtributam, quibus præcepta Rami explicat, eorum vſum oſtendit, dignitatemque aduerſus obiectiones vindicat; nec non *defenſionem dialecticæ Rameæ*.

HEIZO BVSCHERVS, qui præfuit ſcholæ Hannoueranæ, ac Ramum aduerſus accuſationes Cornelii Martini defendit; de ſoluendi ratione ſophiſmata ex Rami logica ſcripſit, etiam operam poſuit in conciliandis Philippo Melanchthone ac Ramo, de quo ſtudiorum genere paullo poſt dicamus copioſius.

GEORGIVS DOVNAMVS, qui conſcripſit commentarios in Rami dialecticam, perſuadens ſibi, *ante Ramum neminem fuiſſe, qui præcepta exemplis in vſu primum ſenſu perceptis, tum obſeruatione notatis, deinde inductione collectis, poſtremo experientiæ calculo approbatis, concinnata, ad exactiſſimas veritatis, iuſtitiæ ac ſapientiæ leges, exegerit & pro naturæ ſuæ claritate diſpoſuerit.*

10. THOMAS FREIGIVS, qui ipsius Rami institutione vsus, ac posthac eiusdem philosophiam quoque sectatus est, prout scripsit *quaestiones dialecticas*, quae Rameam doctrinam haud obscure produnt. BARTHOL. KECKERMANN [1] existimat quidem, quod suis quaestionibus expresserit doctrinam Aristotelis; sed satis apertum est, quod FREIGIVS disciplinam Rami coluerit, cuius quaestiones KECKERMANN haud legisse videtur. en iudicium FREIGII [2] de organo Aristotelis; *organum Aristotelicum nihil aliud, quam chaos logicae artis est: tantum abest, vt methodus appellari possit: ex quo si duos libros posteriorum, in quibus vtilitas immensa & generalissimus vsus, & leges ad artium fines regendos sacratissimae continentur, sustuleris, reliqua certe parum vtilia & miris tautologiis & sophisticis elenchis plena reperies.*

ANDREAS KRAGIVS, professor physicae ac artis medicae doctor Hafniensis, qui edidit *scholam Rameam*, vel *defensionem P. Rami aduersus Georgii Liebleri calumnias*: etiam scripsit de *elenchis sophisticis Aristotelis*.

ANTONIVS NOTHOLDVS, qui contra dissertationem dictam Cornelii Martini edidit de Rameae institutionis principiis & natura logicae considerationem, *a philosophiae Rameae studiosis in illustri academia Iulia institutam*: quod licet falsum fuerit, certum tamen est, eo tempore in hac academia fuisse sectatores Rami. quum Cornelius Martini

1 *Praecogn. logic. tr. II. cap. V. §. 21.* 2 *orat. p. 486.*

his

his philoſophiæ Rameæ cultoribus programma quoddam opponeret anno MDXCVII. id Notholdus cum reſponſione & animaduerſionibus ſuis iterum edidit, quibus acceſſit anno MDXCVIII. eiusdem diatriba philoſophica, qua doctrina de definitione & diuiſione dialecticæ, de notionibus primis & ſecundis, de argumentis inventionis & prædicabilibus, de analyſi logica Rameorum, de metaphyſica & prædicamentis ad Philippi & Rami documenta iudicatur.

CASPAR PFAFFRADVS, cuius induſtriæ debemus commentationem de *ſtudiis Rameis & legibus optimæ inſtitutionis*; qua haud obſcure animum philoſophiæ Rameæ deditum ſignificauit & iſtam præ Ariſtotelica & ſcholaſtica commendauit diligenter.

IO. PISCATOR, cuius ſtudio prodierunt *in P. Rami dialecticam animaduerſiones*, exemplis ſacrarum litterarum paſſim illuſtratæ, Franc. MDLXXX. quibus auctor explicat, illuſtrat, atque emendat, nec non interdum confutat Ramum, de quo iudicium IO. STVRMII præmiſſum eſt, id quod dignum cenſemus obſeruatione: *virum bonum*, inquit, *illum eſſe iudico: & hominem bene litteratum & iudicio expolito præditum: qui hac vita, vt vocant, ſcholaſtica & illius ſtipendio contentus ampliores opes aut honores non requirit. nam quod alios offendit, me non lædit: quoties liberius iudicat de Ariſtotelicis præceptis: alium in iis ordinem & viam requirens: quædam etiam deſiderans, quæ*

quæ de esse videntur. fecit idem Aristoteles iis, qui ante ipsum scripserunt, dialecticis, rhetoricis, philosophicis scriptoribus. & schola ipsa in academiis, quas defendunt reprehensores Rami & ordinem immutarunt Aristotelicum & multa prætererunt multaque de suo addiderunt: & Rudolphus Agricola istud ius sibi etiam arrogauit, & non idem, quod Aristoteles, sentit & tradit de locis inueniendi.

HENNINGVS RENNEMANNVS, qui edidit *enodationem totius philosophiæ Rameæ*; item *philosophiæ Rameæ insuperabile scutum*, quod opposuit Philippo Scherbio, & in illo ostendit fata quoque huius philosophiæ.

THOMAS RHAEDVS, qui in academia Rostochiensi philosophiam hanc propagare elaborauit, contra quem vindicias secundum veritatem pro Aristotele & sanioribus quibusque philosophis edidit Henningus Arnisæus.

GVIL. AD. SCRIBONIVS, cuius amor erga Ramum eiusque doctrinam patet ex *triumpho logicæ Rameæ*, quem ipse scripsit. præfatione censet auctor, *Petrum Ramum in militia philosophiæ logicæ optime absolutissimeque cuncta perfecisse palmamque in cunctis obtinentem solum præ vniuersis aliis verissime ornatissimeque triumphare*; quæ cum illis haud consentanea sunt, quibus aduersus Beurhusium contendit, Rami logicam adhuc emendari atque accessione auctiorem effici posse.

SEVER.

SEVER. SLVTERVS, cui debemus *anatomen logicæ Rameæ & comment. in Rami dialecticam.*

RYD. SNELLIVS, qui protulit in lucem *commentarium in Rami dialecticam*, per modum dialogi; ac *prælectiones* in eandem dialecticam, quarum appendice obseruat errores logicæ Philippi Melanchthonis. ceterum auctor in hoc philosophiæ genere magnam consecutus est existimationem, dum præcepta Rami accuratius explicat, illustrat ac vindicat.

AVDOMARVS TALAEVS, cuius *prælectiones* in Rami dialecticam multis sese commendarunt, quoniam clarum lumen præceptis Rami adferunt.

HIERON. TREVTLERVS, cui debemus rudimenta dialecticæ P. Rami, vt de aliis taceamus, quos collegit MARTINVS LIPENIVS.[1] extremo adiiciamus versus quosdam, qui in laudem Rami scripti sunt:

Ramus odorifera curuatus ab arbore veri:
arboris est virtus inclyta summus apex.
arboris vt possis conscendere culmina, Ramum
apprendas manibus docta iuuenta tuis.
te feret aërias ad culmina summa per auras
sacrum vbi virtutis est penetrale situm.

§. VII. Sed tantam auctoritatem philosophia Ramea haud consequebatur, vt Aristotelis doctrinam de dignitatis sede penitus deii-

[1] *biblioth. philosoph. p.* 1283.

cere

cere potuisset, quæ nihilominus sese tuebatur & incrementa capiebat haud leuiora. quod quum obseruarent sectatores Rami, & asseclæ Aristotelis ac Philippi Melanchthonis proba multa nec contemnenda in Rami monimentis inuenirent; excitati sunt ad studium conciliandi Ramum cum Aristotele ac Philippo Melanchthone, qui grauis auctoritatis Aristotelicæ defensor ac custos erat. nec solum studebant conciliationi, siue vt dicitur syncretismo philosophico, sed quoque ex vtriusque cum Aristotelis, tum Rami σύςημα aliquod conficiebant, qui posteriores dicebantur *mixti philosophi.* sic habemus PAVLLI FRISII *comparationes dialecticas*; BILSTENII *syntagma Philippo-Rameum liberalium artium*; BVSCHERI *harmoniam logicæ Philippo-Rameæ*; POLANI *syntagma logicum Aristotelico-Rameum*; LIBAVII *collationem dialectices Melanchthonis & Rami*, vt de aliis taceamus. inter mixtos philosophos refertur quoque BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, cuius scripta philosophica sub *systematis systematum* inscriptione in summam redacta prodierunt cura IO. HENR. ALSTEDII, Hanou. MDCXIIII. nam quamuis existimauerit, *solam sectam Peripateticam Deum hac gloria & honore dignari voluisse, vt quæ Plato & alii confuse sine methodo & ordine semiplena, imperfecta per flosculos metaphorarum & fabularum inuolucra tradidissent, ea Aristoteles naturæ miraculum & auctor Peripateticæ familiæ primus humani generi traderet sub forma methodi dextræ, regulatæ & quoad partes omnes plenæ, id est vt cum logicæ, tum philosophiæ reliquæ*

liquae ordinata, methodica, acroamatica, atque ad intellectus humani vsum informata systemata diuino artificio conformaret; [1] multa tamen in logica Peripatetica emendanda esse obseruauit, ac doctrinas Rami cum Aristotelicis coniunxit, quapropter a Peripateticis vocatur *Semi-Rameus.* ceterum IO. SCHARFFIVS [2] de mixtis his philosophis ita iudicat: *hinc alia Ramistarum secta orta est, quae vocatur mista, seu mixta: scilicet nomine fatali. miscet enim omnia in vnum chaos, Aristotelem transformat in ramenta falsarii sui Petri, hoc est lucem in tenebras, caelum in terram, arborem in ramos, vt suo loco demonstratur*; & ABRAH. CALOVIVS. [3] *Rameis, vt & mixtis ne delectentur, si Peripateticae logicae informatione gaudere possint, quod consilium quam salubre sit, ipsi tum agnoscent, cum discernere poterunt, quid distent aera lupinis*; sed quis non videt, quod haec iudicia profecta sint ab animo, Aristoteli maxime consecrato? CHRISTIAN THOMASIVS [4] discrepantiam logicae Rameae a dialectica Philippi Melanchthonis his momentis notat: (1) *quod Ramus duas logicae partes faciat, inuentionem & iudicium, ab inuentione incipiendo*; *Philippus contra methodum syntheticam secutus a iudicio ad inuentionem progrediatur*: (2) *Ramus omisit praedicamenta*; *praedicabilia vero alienis locis & sparsim inseuit ac parum sollicitus fuit de conditionibus bonae definitionis & diuisionis.* (3) *Ramus replet omnia solis poëticis & oratoriis exemplis:*

1 *praecogn. logic. tr. II. cap. 2. §. 15.* 2 *instit. logic. pag.* 41.
3 *pad. theolog. p.* 111. 4 *philosoph. aulic. cap. IIII. §. 16.*

emplis; at Philippus exempla adfert ex omnibus artibus & disciplinis.

§. VIII. Quodsi controuersiam hanc Rameorum cum Aristotelicis accuratius contemplari ac de ista sentire velimus, necesse est inter Ramum & sectatores eius ponere discrimen, nec de illis iudicare promiscue. Petrus Ramus non omnia quidem effecit perfecta; quin etiam existimamus, ipsum multa maxime necessaria atque vtilia logicæ momenta reliquisse intacta, quo inter alia spectat doctrina de definitione & diuisione, quibus omnis certa veritas nititur; nec non de diuersis veritatis generibus, demonstratione & probabilitate, de variis ratiocinandi modis; item ea, quæ tradiderit, adhuc posse emendari, etiam nonnulla momenta adtulisse, quæ sua carent vtilitate. attamen vel ideo singulari dignum habemus laude, quod primum seruituti philosophicæ sese obiecerit fortiter suoque demonstrauerit exemplo, veram philosophiam haud pendere ab auctoritate aliorum, qua si philosophiam tractandi rationem metiri velimus, ista tollit libertatem cogitandi, tuetur & propagat aliorum errores atque impedit, quo minus veritates inueniri, ac falsa remoueri possint. deinde Ramus in eo meliora præstitit, quod disciplinam logicæ ex elegantioribus litteris illustrauerit adeoque ipsius vsum declarauerit verius, quam scholastici, quorum dialectica semper in tenebris cogitationum erat defixa nec quidquam ad alias scientias aut vitam adferebat. quod si hoc modo recentiores quidam GERH. IO. VOSSIVS, [1] DA-

[1] *De natura & constitut. logica cap. XII. §. 7.*

NIEL

NIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[1] GEORGIVS PASCHIVS [2] aliique Rami ſtudia in purganda logica collocata conſideraſſent, nec tam multum affectui erga Ariſtotelem dediſſent; benignius ſane de meritis huius philoſophi iudicaſſent. nam quamuis hac feliciori philoſophiæ tempeſtate haud neceſſe ſit, Ramum defendere ac commendare, aut cenſuram quandam in ipſum facere, quum vera philoſophiæ doctrina ita culta & in aperto poſita eſt, vt ſectam Rameam iterum ſtabilire, aut impugnare, nefas fere haberetur; æquitas tamen poſtulat, cuique meritam laudem adtribuere, nec pro quauis adfectuum libidine quemdam perſtringere. ſufficit, Ramum idem ius ac eandem libertatem cogitandi habuiſſe atque vſurpaſſe, quam adhibuit Ariſtoteles, quum multa a præceptoribus tradita emendaret, ac propria iudicii facultate inquireret in veritates? ceterum neutiquam probamus, quod Ramus, præcipue ipſius ſectatores ſtudio prauorum adfectuum interdum abrepti, a veritatis via aberrauerint, nec ſolum fecerint λογομαχίας, ſed & defenderint errores, nec quæ in Ariſtotele bona ſunt, videre voluerint. at vero hæc a Peripateticis haud iure quodam Rameis obiici poſſunt, ſiquidem iisdem vitiis, etiam adhuc grauioribus laborauerint, quum diſputarent contra Ramum & philoſophiam ipſius: confer SAMVELEM WERENFELSIVM.[3]

§. VIIII. Hactenus diſſeruimus de illis, qui

1 *Polyhiſtor. tom. II. lib. I. cap. 12. §. 1.* 2 *de inuentis nou-antiquis cap. II. §. 16.* 3 *de logomach. erud. cap. III. §. 6. pag. 60.*

Aristoteli, præcipue scholasticis se opposuerunt ac logicam inprimis a barbara labe, quam contraxerat iniuria temporis, purgare adnisi sunt summa ope. quos subsequuntur isti, qui tuendæ Aristotelis auctoritati addicti dialecticam ex antiquis fontibus iterum hauriendam, adeoque vetustiorem renouandam atque instaurandam esse existimarunt, qui in certas ætates accurate haud distribui possunt, quum modo tempore Rami modo ante, modo post illum floruerint. duplex eorum genus fuit. alii sectati sunt doctrinam vulgarem eamque scholasticam, atque ex Aristotele aliisque antiquis dialecticis istam emendarunt, illustrarunt & ad veriorem adcommodarunt vsum; alii vero a scholasticorum nugis plane abhorrentes, vnice Aristotelem eiusque græcos interpretes secuti, germanam Peripateticam dialecticam in pristinum dignitatis fastigium collocare omnibus adnitebantur viribus. prioris generis multi sunt, FRANCISCVS TITELMANNVS, IODOCVS WILLICHIVS, PHILIPPVS MELANCHTHON, IO. STVRMIVS, IACOBVS ZABARELLA, AVCTORES collegii Conimbricensis, STAHLIVS, BECHMANNVS & plures alii, quorum nomina & scripta copiose recensere, non necesse est, præcipue quum KECKERMANNVS & bibliothecarum scriptores munus id præstiterint. quapropter sufficiat, breuiter adnotasse, quo studio PHILIPPVS MELANCHTHON dialecticam in altius prouehere contenderit, & quam multi alii per ipsum sint excitati ad culturam dialecticæ Peripateticæ. PHILIPPVS quippe MELANCH-

THON

THON logicæ magnum ſtatuebat pretium, quam in rem teſtimonia collegit IACOBVS MARTINI; [1] ac ducem ſequebatur Ariſtotelem, quem quondam faciebat magni. at locis communibus, ſiue hypotypoſibus theologicis multa leguntur, quæ animum a philoſophia Ariſtotelica alienum prodere videntur, ſiquidem, ſi conſulamus primam editionem editam MDXXI. inter alia hæc legimus: *nam perinde atque his poſterioribus eccleſiæ temporibus Ariſtotelem pro Chriſto ſumus complexi, ita ſtatim poſt eccleſiæ auſpicia per Platonicam philoſophiam chriſtiana doctrina labefactata eſt*: item: *Ariſtotelis doctrina eſt in vniuerſum quædam libido rixandi, vt eum in parænetica philoſophiæ ſcriptoribus ne poſtremo quidem loco numerare conueniat*; necnon: *id vt conueniat cum Ariſtotelis philoſophia non laboro; quid enim ad me, quid ſenſerit ille rixator?* ſed tamen quum forſan poſthac MELANCHTHON cognoſceret, rem litterariam ſine philoſophia haud poſſe conſiſtere; & perſuaderet ſibi, haud conſultum eſſe libertatem philoſophicam cuiusuis ingenio permittere, quamdam ſectam ex vetuſtiori ætate reuocare inſtituit. ea tempeſtate præ aliis eminebant Platonica & Ariſtotelica, quam poſteriorem priori præferebat PHILIPPVS variis de cauſſis, præcipue quoniam exiſtimabat, Platonicam deducere homines ad enthuſiaſmum, nec quidquam ſolidi ex dialectica ſcientia continere; etiam aduerſarii, a quibus tum vocabantur in diſceptationem, haud le-

[1] *im Vernunffts-Spiegel lib. II. cap. 14. p. 847.*

viore induſtria peripateticæ philoſophiæ invigilabant. id certum eſt, quod eo tempore ſiniſtre iudicauerint de philoſophia Platonica. IO. VELCVRIO, [1] poſtquam commemorauerit placita Platonicorum de virtutibus, addit: *Platonicorum vana ſomnia recenſui ob id tantum, vt haberemus fere ſummam Platonicæ theologiæ, quam vocant, & oſtenderem, quam fide dignis ſcilicet & iuſtis de cauſſis quidam vaniloqui perſuaſi, Platonicam philoſophiam auſint comparare chriſtianiſmo, quum reuera ſimiarum animi ac mores corporaque ſint hominibus ſimiliores, quam hæ quadruplices Platonicorum virtutes commentitiæ, aliquantillam chriſtianiſmi veri exprimant vmbram.* quid igitur mirum, quod poſthac MELANCHTHON magnifecerit Ariſtotelem, ipſius philoſophiam profeſſus eamque propagauerit atque effecerit, vt acceſſione non leuis incrementi reddita fuerit ſplendidior, cuius rei teſtimonia ex ipſo MELANCHTHONE collegit IO. HERMANNVS ab ELSWICH. [2] atqui eundem ducem, Ariſtotelem quippe ſecutus eſt in arte logica, cuius dialecticam laudat & commendat mirifice, ſiquidem dicit: [3] philoſophia *Ariſtotelica recte deſcribit genera doctrinarum, dialecticen, phyſicen, ethicen, & dialecticen habet veram, incorruptam, integram: qua laude haud dubio, omnibus aliis ſectis antecellit.* alio autem loco perſtringit Petrum Ramum: [4] *quod autem gallus quidam,* inquit, *contendit, ne tabulas quidem ex illo Ariſtotelis*

1 *Comm. phyſic. lib. IIII. c. 39.* 2 *ſchediaſm. de varia Ariſtotelis in ſcholis Proteſtantium fortuna p. 36. ſqq.* 3 *Dialect. lib. IIII.* 4 *orat. de Ariſtotele.*

ſtotelis

stotelis naufragio vllas receptas esse, ac prorsus amissos esse dialecticos libros: deinde hos, qui hoc titulo circumferuntur, rudera continere, non artis integræ exstructionem, seu vt ita dicam ædificium, illum hoc suo somnio delectari sinamus. nos hæc monimenta, cuiuscunque sint, etsi Aristotelis esse multæ sunt & graues coniecturæ, amemus & eis fruamur. & hinc veram methodi formam in omni disputatione sumendam esse sciamus. primus sub reformationem doctrinæ christianæ libros quatuor *erotematum dialecticorum* scripsit, quæ sæpius MDXXVIII. & inprimis recognita ac dedicata IO. CAMERARIO, Ioachimi filio MDXLVII. Lipsiæ prodierunt: confer BARTHOLOMAEVM KECKERMANN. [1]

§. X. PHILIPPVS MELANCHTHON magister erat multorum discipulorum, qui magna copia ad ipsum, vt institutione eius vterentur, confluebant, ac posthac scholis præfecti philosophiam hanc longe lateque per Germaniam, Daniam, Sueciam, Hungariam disseminabant. hac ratione Aristoteles magna capiebat incrementa, præcipue quum multi instituta academiæ Witebergensis obseruarent & ad exemplum illius conderentur aliæ academiæ. in academia Lipsiensi constitutus est professor, qui adhuc organon Aristotelis publice debet interpretari, quo munere iam fungitur L. CHRISTIANVS LVDOVICI, cuius *logicæ Peripateticæ vestigia ab orthodoxis theologis innocue vtiliterque pressa & in publicis dissertationibus lustrata*, prodierunt Lipsiæ

1 *præcogn. logic. tr. II. cap. V. §. 2.*

 MDCCXIII.

MDCCXIII. qua occaſione IO. NELDENVS librum conſcripſit de *vſu organi Ariſtotelici*; ſic & exſtat conſtitutio academiarum Lipſienſis & Witebergenſis ab Aug. an. MDLXXVI. edita, qua iubentur ſecundus profeſſor philoſophiæ, nec non ſeptimus, octauus & nonus *ſolius Ariſtotelis libros in dialecticis, phyſicis, ethicis, & politicis prælegere, diſputationes item & examina promouendorum ex Ariſtotelis libris inſtituere*: vide HVLSEMANNVM.[1] ſic & in aliis academiis ac ſcholis hæc dialectices ratio erat ſolemnis, qua ſequebantur Philippum, ac re ipſa, quum paſſim conficerent compendia, Ariſtotelis monimenta negligebantur, quod & in academia Witebergenſi accidit, vbi maior ratio habita eſt librorum Melanchthonis, quam Ariſtotelis. id quod confirmat POLYCARPVS LYSERVS:[2] *porro*, inquit, *vt quoque de Ariſtotelis philoſophorum principis ſcriptis quid ſentiam, ſcribam, tantum abeſt, vt illa ex ſcholis releganda eſſe ſtatuam, vt nunquam diſſimulauerim, me mirari, qui fiat, quod in hac ſchola noſtra, quæ cum reliquarum in Germania academiarum quaſi communis mater eſſe ſtatuatur, tantum compendia philoſophiæ ſtudioſæ iuuentuti prælegantur, Ariſtotelis autem libri prorſus negligantur. ego omnino iudico D. Ph. initio compendia philoſophiæ ſaltem pro incipientibus ſcripſiſſe, idque non hoc conſilio feciſſe, vt Ariſtotelis libros ex manibus diſcentium prorſus excuteret; ſed tantum vt eosdem ad legendum ipſum Ariſtotelem introduceret & quaſi viam ſterneret. iam vero dum Ari-*

1 praef. ad dialect. pag. 13. ſqq. 2 vid. ſylleg. epiſtol. Lyſer. pag. 287.

ſtote-

oteles ab aliis negligitur, ego insimulor, quasi ius libros ceu inutiles reiiciam. cum statuam x dignitate academiarum esse, vt in illis iuniores a compendiis ad fontes ipsos adducantur. ed tamen non defuerunt, qui in id conferebant studia sua, vt genuinos Aristotelis fontes aperirent, quo inde vera philosophia adeoque dialectica vnice posset hauriri. atqui hi sunt posterioris generis, de quibus disseramus.

§. XI. Alterum igitur genus est illorum, qui excitati cupiditate genuinam Aristotelis philosophiam cognoscendi, animos suos ad ipsius monimenta conferebant, & abiecta omni scholasticorum doctrina, vnice admittebant Aristotelis placita. atqui talem purum atque incorruptum Aristotelem reducere multi elaborarunt, ex quibus Itali quidam maxime illuxerunt, ANDREAS CAESALPINVS, CAESAR CREMONINVS, PETRVS VICTORIVS, CYRIACVS STROZZA, ALEXANDER & FRANCISCVS PICCOLOMINAEI; quorum exemplis germani quoque ad huiusmodi studia commoti sunt, inter quos eminent CORNELIVS MARTINI, PHILIPPVS SCHERBIVS, MICHAEL PICCARTVS, ERNESTVS SONERVS, CHR. DREIERVS, MELCHIOR ZEIDLERVS, HERMANNVS CONRINGIVS, IO. a FELDEN & alii. cuiusmodi ingenia maxime erant splendida, non solum splendore philosophiae; sed & elegantioris ac praecipue graecae doctrinae, quam prudentissimo consilio ac felicissimo instituto coniungebant cum sapientiae studiis, sicque faciliori atque expedita via ad penetralia philoso-

losophiæ Ariſtotelicæ perueniebant. nec obſcure ſubinde colligi poteſt, quantam vim adferat politior litteratura ad culturam philoſophiæ, quam coniunctionem quum viri illi grauiſſimi facerent, multa ſane præclara atque vtilia, quæ bonas litteras iuuant atque ornant, præſtiterunt. in ipſis enim philoſophiæ doctrinis multo iucundiores atque vtiliores ſunt ſcholaſticis, ita vt exiguus γνησίως cuiusdam Ariſtotelici liber meliora contineat, quam decem volumina ſcholaſticorum magnæ molis. ac quamuis noſtra tempeſtate nec pura Ariſtotelis doctrina quidquid ponderis habeat, quum feliciora philoſophiæ ſidera exorta ſint; horum tamen monimenta nobis in hiſtoria philoſophica clariſſimum lumen præferre poſſunt, id quod vel vnicum exemplum ſummi viri IACOBI THOMASII confirmat, cuius laus de hoc hiſtoriarum genere comes erit æternitatis.

§. XII. Quod ſpeciatim ad dialecticam adtinet, illam quoque puriorem ex Ariſtotele reſtituere conati ſunt hi vere Ariſtotelici. atqui huc pertinent

BARTHOLOMAEVS VIOTTVS, cuius libri quinque exſtant de demonſtratione, qui prodierunt primum Pariſiis; poſthac autem anno MDCLXI. iſtos recudendos curauit ANDREAS FROELINGIVS in academia Iulia logices profeſſor, & hanc ſecundam tertia editio ſecuta eſt Brunſuigæ MDCLXXXV. 4. cura HENRICI WIDEBVRGII, qui in margine præcipua operis analytici loca obſeruauit & extremo

mo quoque adnotationes quasdam adiecit. HERMANNVS CONRINGIVS [1] de opere hoc ita iudicat: *ea propter quum iuueni mihi in Batauorum academia degenti anno abhinc tricesimo secundo forte fortuna Bartholomaei Viotti de demonstratione inscripti libri in manus inciderent, dici non potest, quantopere lætatus fuerim. sed nec fefellit me omnis exspectatio. reperi enim in hoc volumine iusta serie & perspicue tradita, quæ in Aristotelico sparsim & perobscure docentur; haud pauca etiam, quæ in Aristotelico desunt, vtilia tamen, immo necessaria scientiam certam affectantibus. quamuis cum Aristotelica nonnulla tum & alia ad apodicticam pertinentia heic etiam prætermissa sint.* BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [2] censet, *reperiri in his libris quidem errores non paruos nec paucos; tamen non deesse etiam vtilia & proba.* ceterum VIOTTVS scripsit quoque de *balneorum naturalium viribus.*

IACOBVS SCHEGKIVS, cuius iam supra fecimus mentionem, quum exposuerimus historiam logicæ Rameæ, cui sese opposuit. penitus animum tradiderat philosophiæ Peripateticæ, cuius singularem consecutus est laudem: hinc FECHTIVS [3] de eo scribit: *philosophiam Peripateticam perpetuo tamquam ἔργον persecutus, vt e tenebris scho-*

1 *Epist. præmissa ad Frœlingium.*
2 *præc. logic. tr. II. cap. V. §. 7.*
3 *schediasm. sacr. exercit. II. p. 448.*

lasticorum iterum erueretur, illiusque vsus in omnibus disciplinis incomparabilis toti orbi pateret, legendo inque publicum meditationes suas edendo vnice operam suam impendit. scripsit libros XV. de demonstratione, item obseruationes in prædicabilia, prædicamenta, librum de interpretatione, priora analytica, topica, quæ monimenta ab illis, qui doctrina Peripatetica delectantur, in magno habentur pretio: confer MELCHIOREM ADAMVM. [1]

IO. BAPTISTA MONLORIVS, qui in libros priorum analyticorum commentarios scripsit, *quo opere omnes veterum & recentium operas in illos Aristotelis libros ita superauit, vt qui iam post Monlorium in hac parte aliquid aggrediuntur, post Homerum Iliada scribere videantur*, iudice KECKERMANNO. [2]

SIMON SIMONIVS, Italus qui ob religionem patria exul Lipsiam se contulit & magno studio philosophiæ Aristotelicæ tradidit, hinc MORHOFIVS [3] dicit: *Lipsiam concessit, vbi academiam illam docuit ἀριστοτελίζειν ac exemplo suo & præceptis ad solidiorem philosophiam analyticam viam monstravit*; quamuis iam alii ibi fuerint, qui sectati sunt Aristotelis doctrinam. ipsi fuerunt controuersiæ cum Iacobo Schegkio, aduersus quem scripsit *quæstiones dialecticas*, iisque probare contendit, *eum in commentariis logicis non subiectum, non ordinem, non*

1 *vitis medicor. germanor. p. 290. seqq.* 2 *cit. loco §. 15.*
3 *polyh. t. II. lib. I. cap. XI. §. 28.*

finem

finem, non naturam logicæ artis, quæ ab Aristotele traditur, explicasse.

ORTVNATVS CRELLIVS, qui edidit *isagogen logicam*, qua quum non omnibus satisfecerit, ac censuram quoque expertus, quod tam multa deberet Zabarellæ, obscuram de demonstratione doctrinam exemplis non satis illustraret, etiam religioni suæ nimis deditum se exhiberet; HENNINGVS ARNISAEVS per obseruationes suas morbis his medelam adferre voluit.

IO. NELDELIVS, Glogouia vrbe Silesiæ oriundus, philosophiæ Aristotelicæ doctor & in academia Lipsiensi professor, quiue anno MDCXII. mortalitatem suam finiuit. opus ipsius de *vsu organi Aristotelici* magnam consecutum est existimationem, quod invito & inscio auctore anno MDCVII. sub hac inscriptione prodierat: PRATVM LOGICVM *organi Aristotelici septis inclusum iucundisque passim viridariis adeoque flosculis conspicuum: siue praxis & vsus organi Aristotelici genuinus in omnibus artium & facultatum disciplinis ex ore D. IO. NELDELII, academiæ Lipsiensis professoris Aristotelici celeberrimi exceptus & non absque autoris comprobatione* (quod falsum est) *publici iuris factus.* quæ editio quum multis vitiis maxime esset corrupta, M. HENRICVS CRELLIVS meliorem anno MDCLXVI. Helmstadii exhibuit, cui præmissæ sunt epistola HERMANNI CONRINGII ad IACOBVM THOMASIVM, qua iudicat de NELDELIO, item SIMONE

SIMO-

SIMONIO; necnon GVERNERI ROLFINCII ad CRELLIVM, qua ſcribit: *organum Ariſtotelicum intellectu difficile eſt. Neldelius nucem frangit & cortice nudata nuce lectori apponit mellitiſſimos medullæ globulos. organum Ariſtotelicum tenebris eſt inuolutum, tyronibus remoram iniicientibus. has diſcutit Neldelius ordinis & methodi ſubſidiis & aliis euectus in altum & radiis dilucidæ explicationis dubia reſoluit.*

IVLIVS PACIVS, qui non ſolum ſumme meritus eſt de organo Ariſtotelis, quod bene tranſtulit in latinum ſermonem ac commentariis illuſtrauit; ſed etiam *logicas inſtitutiones* edidit, quibus doctrinæ Ariſtotelicæ momenta tradidit feliciter.

PHILOSOPHI ALTDORFINI, qui magnam famam de philoſophia Peripatetica, cui purgandæ ſingulari ſtudio ſeſe tradiderant, conſecuti ſunt, ſcilicet PHILIPPVS SCHERBIVS, ERNESTVS SONERVS, MICHAEL PICCARTVS, viri hoc litterarum genere nunquam ſatis laudandi. primus ſcripſit diſputationem pro philoſophia Peripatetica aduerſus Ramiſtas, cuius ſupra fecimus mentionem; Helmſtadii autem MDCLIX. prodierunt ipſius *theſes philoſophicæ in vnum corpus redactæ*, quibus inter alia agitur de *libris Ariſtotelis acroamaticis & exotericis; de differentiis analytices & dialectices; logices & dialectices; rhetorices & dialectices; de genere ſyllogiſmi; de definitione definitionis; de differentiis definitionum; de categoriis.* MICHAELIS PICCAR-

CARTI autem *organon Aristotelicum in quaestiones & responsiones redactum* lucem vidit Lipsiæ MDCXIII. breuiores illorum disputationes in summam redactæ sub inscriptione: *philosophia Altdorfina* cura & studio IO. PAVLLI FELWINGERI prodierunt. ac quem fugiat, quid præstiterint Regiomontani DREIERVS, ZEIDLERVS, HEDIO; Helmstadienses HERMANNVS CONRINGIVS, CORNELIVS MARTINI, IO. a FELDEN, aliique, quorum omnium nomina ac scripta si distinctius recensere vellemus; opus magnæ molis quidem, sed haud singularis emolumenti conscribere necesse esset. quapropter sufficiat, nos ipsa logicæ fata attigisse ac principes viros, qui hac tempestate clarum præ aliis nomen a se dederunt, commemorasse.

§. XIII. Disseruimus itaque de illis, qui reformandæ artis logicæ posuerunt fundamenta. restat, vt videamus, quomodo ipsa reformatio sit subsecuta, ex quo eclectica philosophia, vti adpellatur, introducta; auctoritas autem præcipue Aristotelis magnum sensit detrimentum. quæ mutatio non vno temporis momento; sed sensim ac sensim euenit, ita vt in dies facta sit ars hæc ornatior ac pulcrior, postquam extiterint grauissimi viri, qui ipsi magis adhuc expoliendæ curas suas adhibuerunt. sic alii viam pararunt ad huiusmodi logicam, qui nulla auctoritate, sed libertate cogitandi nititur; alii vero posito semel fundamento opus ipsum struxerunt, quorum iterum varia sunt genera, siue propagationem, siue digni-

dignitatem, siue modum doctrinæ, quam in gratiam veritatis cognoscendæ tradiderunt, respiciamus. namque quod ad propagationem adtinet, quorundam præcepta consecuta sunt tantam auctoritatem, vt multi ista veluti diuina coluerint adeoque iterum effecerint sectam, quod exemplo Cartesii eiusque sectatorum patet; ratione dignitatis autem non omnes pari successu opus hoc adgressi sunt. alii enim maxime alieni ab Aristotele, prorsus ipsius doctrinam reiecerunt, etiam interdum bonas meditationes, quas quum non satis maturæ essent, magis expolire & ad veriorem scientiarum vsum transferre potuissent. id quod patet ex doctrina de figuris & modis syllogismorum, quæ quum maxime a scholasticis esset deprauata, omnem amisit gratiam ac posthac a plurimis recentiorum philosophorum penitus abiecta, veluti momentum, cui nulla insit dignitas, quod tamen si bene & recte tradatur, varios modos ratiocinandi suppeditat. alii contra omnem affectum erga Aristotelem, erga scholasticos abiicere, a se impetrare haud potuerunt, quapropter interdum retinuerunt doctrinas, quas eiicere, nec propagare debuissent. sic & fuerunt, qui momenta maxime necessaria, de definitione, diuisione, de variis modis conclusiones efficiendi, de probabilitate vel minus, vel leuiore industria attigerunt, nec quod inprimis obseruandum est, discrimen inter ratiocinationem philosophicam & mathematicam, quod pro diuersitate obiecti & philosophiæ & matheseos itemque diuerso modo vtramque cognoscendi maxime clarum est, posuerunt. tandem modus quo-

quoque ac ratio, qua doctrinam logicæ proposuerunt, fuit diuersa, siquidem alii ex natura ac variis operationibus intellectus humani præcepta sua deduxerunt; alii vero considerarunt ipsum obiectum logicæ, quod est veritas generatim, item finem, siue cognitionem veritatis & ad vtrumque adcommodarunt ordinem doctrinarum. sed de his dispiciamus nunc distinctius.

§. XIIII. Ille, qui fundamenta logicæ eclecticæ posuisse plerumque traditur, est FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO, cuius opera prodierunt anno MDCLXV. fol. inter quæ extat quoque *nouum organon*, quod primum in lucem emissum est anno MDCXX. atqui hoc libro elaborat commonstrare nouam logicæ rationem, quæ inprimis ad doctrinam rerum naturæ adplicatur & tribus momentis a vulgari logica diuersa, *fine* quippe, *ordine demonstrandi, & inquirendi initiis.* finis ipsius logicæ propositus est, vt artes, non argumenta inueniantur: *huic nostræ scientiæ,* inquit, *finis proponitur, vt inueniantur non argumenta, sed artes; nec principiis consentanea, sed ipsa principia; nec rationes probabiles, sed designationes & indicationes rerum.* ad ordinem vero demonstrandi non adhibet syllogismum, sed inductionem, quæ a singularibus gradatim procedat ad generalia: hinc ita disputat contra vulgarem syllogismum: *atque cum huiusmodi fine conueniunt demonstrationum ipsarum natura & ordo. in logica enim vulgari opera fere vniuersa circa syllogismum consumitur. de inductione vero dialectici vix sero cogitasse viden-*

dentur; leui mentione eam transmittentes, & ad disputandi formulas properantes. at nos demonstrationem per syllogismum reiicimus, quod confusius agat, & naturam emittat e manibus. tametsi enim nemini dubium esse possit, quin quæ in medio termino conueniunt, ea & inter se conueniant (quod est mathematicæ cuiusdam certitudinis) nihilo minus hoc subest fraudis, quod syllogismus ex propositionibus constat, propositiones ex verbis, verba autem notionum tesseræ & signa sint. itaque si notiones ipsæ mentis, (quæ verborum quasi anima sunt & totius huiusmodi structuræ ac fabricæ basis) male & temere a rebus abstractæ & vagæ nec satis definitæ & circumscriptæ, denique multis modis vitiosæ fuerint, omnia ruunt. reiicimus igitur syllogismum; neque id solum quoad principia, (ad quæ nec illi eum adhibent) sed etiam quoad propositiones medias, quas educit sane atque parturit vtcunque syllogismus; sed operum steriles & a practica remotas & plane quoad partem actiuam scientiarum incompetentes. tandem in inquirendi initiis auctor principia in dubium vocat, ac inprimis falsa ac prius, quam par est, facta iudicia remouere contendit, quæ vocat *idola mentis* & in quatuor distribuit classes. prima complectitur *idola tribus*, quæ fundata sint in ipsa quasi tribu siue gente ac natura humana vniuersè spectata; secunda *idola specus*, quæ habeantur ex natura singulari; ipsa enim quasi quædam cauerna obscuret impressiones, quæ aliunde adueniant ob errores generales contractos ex consuetudine, lectione, auctoritate; tertia *idola fori*, quæ oriantur ex commercio cum plebe, ac

quarta

quarta *idola theatri*, quæ ex philosophorum doctrinis ac peruersis demonstrationum legibus habeant originem, quæ omnia copiose recenset PETRVS GASSENDVS. [1] nisi post Verulamium alii philosophi manus suas emendandæ logicæ admouissent, ac feliciori successu opus hoc fuissent persecuti; sane nouum ipsius organon tantum ponderis minus habuisset, quantum ad destruendam Aristotelicæ logicæ auctoritatem erat necessarium. iam præcepta ipsius neutiquam fini logicæ respondent, turbatim sunt proposita nec mediocrem produnt obscuritatem, quod non aliter poterat euenire, quum auctori id esset solemne, vt obscuros mentis conceptus adhuc nouis atque obscuris verbis exprimeret. ceterum tantum abest, vt hoc summum litterarum decus honorifica existimatione minus colamus; vt ipsius studia, quibus libertatem cogitandi in altius fastigium prouehere adnisus est, magnificis laudibus digna esse censeamus. sufficit, quod in Verulamio deprehendamus mentem libertatis philosophicæ maxime studiosam; a seruitute vero, quæ cum bonis litteris nihil habet commune, alienam. Verulamii vestigia secutus est IO. BAYERVS, qui Lyceo Eperiensi præfuit, ac logicam composuit huius inscriptionis: *filum labyrinthi, vel cynosura seu lux mentium vniuersalis cognoscendis, expendendis, & communicandis vniuersis rebus accensa*, Cassouiæ MDCLXIII. confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [2]

[1] *de origine & variet. logices cap. X.* [2] *introd. ad hist. philos. hebr. §. XXXVI. p. 311. ed. 2.*

§. XV. Quum defuncti simus hoc labore, ordinis ratio nos iubet, nos ad RENATVM CARTESIVM conuertere. PETRVS GASSENDVS [1] dicit de eo: *is Verulamium ea in re imitatus est, quod nouam quoque philosophiam a fundamentis excitaturus, omne omnino praeiudicium exuere, imprimis voluit; ac invento subinde quopiam principio solidissimo, ipsi vt fundamento super exstruere totam molem. non eandem tamen viam est, quam Verulamius ingressus, sed quum Verulamius auxilia a rebus ad perficiendam intellectus cogitationem petierit, ipse omni rerum cogitatione ablegata, censuit in ipsa cogitatione satis esse praesidii, vt intellectus possit vi sua in omnium rerum, etiam abstrusissimarum, hoc est non modo corporum, sed dei etiam ac animae notitiam perfectam venire.* scripsit autem CARTESIVS dissertationem *de methodo recte vtendi ratione & veritatem in scientiis inuestigandi*; *meditationes de prima philosophia*, quae multa argumenti logici continent, cuiusmodi res aliis quoque monimentis passim attigit. quae fata philosophia Cartesii generatim subiit, iisdem quoque exposita fuit ipsius logica, quum alii istam laudarunt, exposuerunt, illustrarunt, & quomodo possit propagari, studiose sunt meditati; alii vero varias easque grauiores censuras in illam exercuerunt. posterioris generis inprimis est PETRVS GASSENDVS, qui edidit *disquisitionem metaphysicam seu dubitationes & instantias aduersus Renati Cartesii metaphysicam & responsa*, [2], quo opere tantis

[1] *de origine & variet. logic. cap. XI.* [2] *tom. III. opp. Gassend. p. 279.*

viribus

viribus aggreſſus eſt Carteſium, vt neque Carteſius, neque alius ex ſectatoribus ipſius iſtas opprimere ſeque tueri potuerint. hinc etiam GERHARDVS de VRIES [1] hortatur Carteſii aſſeclas: *confutandis tandem ſe accingant, ſi quid valeant, Gaſſendi inſtantiis.* PETRVS POIRET [2] quoque Carteſii diſſertationem de methodo & meditationes confutare, errores demonſtrare inſtituit, quæ cenſura multa præclara prodit ac ſignificat, Poiretum in refutandis aliis eſſe feliciorem, quam in veritatibus ac præceptis ſuo ingenio expromendis. nec non PETRVS DANIEL HVETIVS [3] multa hoc doctrinæ genere obſeruauit aduerſus Carteſium, vt de aliis, qui ei ſeſe oppoſuerunt, taceamus, qua de re ſcriptores de vita ac fatis Carteſii eiusque philoſophiæ legi poſſunt, IO. TEPELIVS, [4] PETRVS BORELLVS, [5] ADRIAN. BAILLET. [6]

§. XVI. Duo præcipue Carteſius ſibi propoſuit explicanda: alterum eſt, vt demonſtraret viam, qua quis errores generales euellere atque vitare poſſet, quam in rem dubitationem commendauit maxime. ita enim de ſe [7] loquitur: *animaduerti iam ante aliquot annos, quam multa ineunte ætate falſa pro veris admiſerim, & quam dubia ſint, quæ iſtis poſtea ſuper exſtruxi; ac proinde funditus omnia in vita eſſe euertenda, atque a primis fundamentis denuo inchoandum, ſi quid aliquando firmum & manſurum cupiam in ſcientiis ſtabilire.* vt

1 *diſſertatiuncul. de Carteſii meditation. a Petro Gaſſendo impugnatis* §. 41. 2 *part. III method. inueniendi verum p. 89. de erud. triplic.* 3 *cenſura philoſophiæ Carteſii.* 4 *hiſtor. philoſ. Carteſiana.* 5 *compend. vitæ Carteſ.* 6 *dans la vie de Mr. Des-Cartes.* 7 *meditat. 1. de prima philoſ.*

autem dubitandi rationes ostenderet, istas a sensuum fallacia & somniorum ludificationibus deduxit, siquidem ita dixit: [1] *nunc itaque cum tantum veritati quaerendae incumbamus, dubitabimus inprimis, an vllae res sensibiles aut imaginabiles existant: primo, quia deprehendimus interdum sensus errare, ac prudentiae est, numquam nimis fidere iis, qui nos vel semel deceperunt: deinde quia quotidie in somnis innumera videmur sentire aut imaginari, quae nusquam sunt: nullaque sic dubitanti signa apparent, quibus somnum e vigilia certo dignoscat.* quum vero praeter haec, quae cadunt in sensus externos, dantur adhuc principia, quae omnino vera habentur, qualia sunt mathematicorum, & de illis dubitari posse existimauit Cartesius, quoniam aut deus hominem & in his rebus ad errores procliuem condere atque effingere potuerit, aut si hoc diuinae sapientiae ac benignitati repugnaret, quis facile sibi posset persuadere, esse genium quemdam malum, qui fraudes faceret, hominesque deduceret in errores, vt falsa haberent maxime vera & certa. en verba Cartesii: [2] *nam siue vigilem, siue dormiam, duo & tria simul iuncta sunt quinque, quadratumque non plura habet latera, quam quatuor; nec fieri posse videtur, vt tam perspicuae veritates in suspicionem falsitatis incurrant. verum tamen infixa quaedam est meae menti vetus opinio, deum esse, qui potest omnia & a quo talis, qualis existo, sum creatus: vnde autem scio, illum non fecisse, vt nulla plane sit terra, nullum caelum, nulla res extensa, nulla figura, nulla magnitudo, nullus locus, & tamen*

1 *princ. philosoph. part. I. §. 4.* 2 *meditat. I.*

hæc omnia non aliter, quam nunc mihi videantur exſiſtere? immo etiam quemadmodum iudico, interdum alios errare circa ea, quæ ſe perfectiſſime ſcire arbitrantur, ita ego vt fallar quoties duo & tria ſimul addo, vel numero quadrati latera; vel ſi quid aliud facilius fingi poteſt? at forte noluit deus ita me decipi, dicitur enim ſumme bonus; ſed ſi hoc eius bonitati repugnaret, talem me creaſſe, vt ſemper fallar, ab eadem etiam videretur eſſe alienum permittere, vt interdum fallar, quod vltimum tamen non poteſt dici. ac paucis interiectis: *ſupponam igitur, non optimum deum fontem veritatis, ſed genium aliquem malignum eumdemque ſumme potentem & callidum omnem ſuam induſtriam in eo poſuiſſe, vt me falleret: putabo, cælum, aerem, terram, colores, figuras, ſonos cunctaque externa nihil aliud eſſe, quam ludificationes ſomniorum, quibus inſidias credulitati meæ tetendit.* quum igitur hac ratione omnia incerta, ac falſa ſecum reputaret, id vnicum certum ac verum ipſi videbatur, quod quum dubitaret, neceſſe ſit, ſe cogitare, quumue cogitaret, inde ſequatur neceſſario, ſe exiſtere, quia alias cogitare haud poſſet. quapropter putabat, principium hoc: *ego cogito, ergo ſum*, eſſe maxime ſolidum ac prima veritas, quæ poſſit opponi dubitationi. alterum, in quo CARTESIVS ſingularem operam poſuiſſe ſibi videbatur, eſt doctrina de demonſtratione, quam quatuor regulis [1] tradidit. prima illarum eſt: *vt nihil vnquam veluti verum admitteres, niſi quod certo & euidenter verum eſſe cognoſceres; hoc eſt vt omnem præcipitantiam*

1 *diſſert. de methodo.*

atque anticipationem in iudicando diligentissime vitares, nihilque amplius conclusione complecteris, quam quod tam clare & distincte rationi tuae pateret, vt nullo modo in dubium posses reuocare. secunda: *vt difficultates, quas esses examinaturus, in tot partes diuideres, quot expediret ad illas commodius resoluendas.* tertia: *vt cogitationes omnes, quas veritati quaerendae impenderes, certo semper ordine promoveres: incipiendo scilicet a rebus simplicissimis & cognitu facillimis, vt paulatim & quasi per gradus ad difficiliorum & magis compositarum cognitionem ascenderes; in aliquem etiam ordinem illas mente disponendo, quae se mutuo ex natura sua non praecedunt;* quarta: *vt tum in quaerendis mediis, tum in difficultatum partibus percurrendis, tam perfecte singula enumerares & ad omnia circumspiceres, vt nihil a te omitti esses certus.*

§. XVII. Quamuis fateamur ingenue, CARTESIO magnam laudem iis de caussis esse tribuendam, quod diligenter non solum sit meditatus, quo modo nimia auctoritatis studia, quae cum vera philosophia eiusque prosperiori progressu nullum habent commercium, euellantur; sed & ipse libertatem cogitandi, quae propria est philosopho, vsurpauerit. qua ratione id effecit, vt ab eius aetate musae hae maiora felicioraque ceperint incrementa; etiam alia ingenia grauissima sint excitata ad meliorem artis logicae culturam promouendam. nam ipse CARTESIVS disciplinae huic haud multa praeclara adtulit, siue praecepta, quae praecepit, siue propriam exercitationem, quam in cognoscenda demonstrandaque veritate

ritate adhibuit, respiciamus. regulæ eius ac præcepta iusto sunt breuiora nec ingenium quoddam possunt aptum reddere ad sensum veri & falsi, præsertim quum nimis sint generalia, cuius rei eo maiori admiratione tenemur, quo largior ipsi fuit occasio, logicæ Aristotelicæ vitia emendandi, modo per summam auctoritatem, quam dialectica Peripatetica longo temporis tractu tenebat; modo per ipsius apertos defectus atque errores; modo per proprii ingenii excellentiam ac modo denique per studium gloriæ philosophicæ, quo trahebatur CARTESIVS. sic nihil tradidit de ratione verum inueniendi, de probabilitate, de definitionis legitimæ indole, de variis ratiocinandi modis, nec quod inprimis obseruare decet, discrimen inter ratiocinationem philosophicam & mathematicam cognouit, quin etiam vitium hoc auxit maximo opere. scholasticorum quidem malorum stirpem, id est nimium auctoritatis Aristotelicæ studium exscindere elaborauit, quum de omnibus rebus dubitare iuberet; sed veræ ac sanæ dubitationis modum tenere haud poterat, quam cum negatione confundebat quumque certitudinem sensuum tolleret, viam scepticismo aperiebat. en dubitationem Cartesianam: *facile quidem*, inquit, [1] *supponimus, nullum esse deum, nullum cælum, nulla corpora; nosque etiam ipsos non habere manus, nec pedes, nec denique vllum corpus*, quæ non indicant dubitationem, sed negationem. nam primum dubitare decet de argumentis ac probationibus, quæ si firmæ sunt, absurdum est, de re ipsa du-

[1] *princ. phil. part. I. §. 7.*

 bitare,

bitare, quod tum fieri poteſt ac debet, ſi deprehendimus, adhuc adlata argumenta nullum habere pondus nec vim quamdam probandi. nec iſta, quæ tradit de criterio veritatis, quod poſitum ſit in clara & diſtincta idea, recte ſeſe habent, quoniam neque ad exiſtentias rerum, quæ etiam ex idea confuſa probari poteſt, neque ad probabilitatem adplicandum eſt, vt taceamus de eo, quod conceperit obſcure claram ideam. namque dicit: [1] perceptionem *claram voco illam, quæ menti attendenti præſens & aperta eſt; ſicut ea clare a nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præſentia, ſatis fortiter & aperte illum mouent*; qua definitione explicat claram ideam mathematicam, quave omnes quoque ideæ fictæ ſunt claræ, quibus autem in philoſophia nullus eſt locus. ipſe ſæpius contra regulas artis bene cogitandi peccauit, ac quamuis de omnibus dubitandum eſſe exiſtimauerit; in doctrina tamen rerum naturæ maxime dubia poſuit veluti vera & ſumme certa, quum optimo iure inſtituere potuiſſet dubitationem.

§. XVIII. CARTESII philoſophia adeoque etiam ipſius opiniones, quæ ad logicam pertinent, nactæ ſunt ſectatores, qui non ſolum eius diſſertationem de methodo ac meditationes; ſed & alia monimenta, præſertim principia philoſophiæ euoluerunt, ex illis præcepta collegerunt & iſta ad certum artis ordinem adcommodata vberius interpretati ſunt atque illuſtrarunt. alii ſtudia ſua contulerunt ad integram philoſophiæ doctrinam, ac ſimul cum reliquis diſciplinis tradi derunt logicam;

1 *princip. part. I. §. 45.*

alii

alii vero ſpeciatim artem cogitandi explicandam ſibi propoſuerunt, quorum principes recenſere inſtituamus, vt qui progreſſus logicæ Carteſianæ fuerint, pateat. atqui huc pertinent

ANTONIVS LE GRAND, cuius *inſtitutio philoſophiæ ſecundum principia Renati des Cartes noua methodo adornata & explicata*, prodiit MDCLXXXIII. ac diuiſa eſt in decem partes, quarum prima continet logicam ad mentem Carteſii propoſitam. anno MDCCVIII. Vitembergæ prodiit *examen ſuccinctum artis recte cogitandi Antonii le Grand*, auctore M. IO. IACOBO FERBERO.

IO. CLAVBERGIVS, cuius opera omnia philoſophica cura IO. THEOD. SCHALBRVCHII Amſtelod. MDCXCI. 4. prodierunt. inter hæc extat quoque *logica vetus & noua, modum inueniendæ ac tradendæ veritatis in geneſi ſimul & analyſi facili methodo exhibens*; ac quidem ex tertia editione primæ partis, & ſecunda reliquarum, quæ lucem vidit anno MDCLVIII. huic acceſſere prolegomena de cauſſis errorum & imbecillitatum humanæ mentis & logica ipſa multis locis emendata fuit, cuius præfatione ſcribit: *meliorem fortaſſis logicam ſcripſiſſem, niſi veteris & nouæ coniunctionem hæc tempora poſtulaſſent.* diuidit CLAVBERGIVS logicam in partem *geneticam*, quæ mentem humanam ducat ad rectam geneſin cogitationum; & *analyticam*, quæ ducat ad analyſin cogitationum alienarum. vtramque iterum diuidit: *geneticam* in cogitantem,

quæ doceat, quomodo ipſe homo quiduis rite debeat cognoſcere; & *loquentem*, quæ dirigat hominem ad alios, vt cum illis de cogitationibus poſſit communicare; *analyticam* vero in *interpretantem* & *iudicantem*: confer CHRISTIANVM THOMASIVM. [1] hæc Claubergii logica in epitomen ſub inſcriptione: *logica contracta* redacta eſt, quæ etiam in operibus eius deprehenditur: nec non anno MDCLXXXVIII. prodiit in lucem: *Io. Claubergii ſpecimen logicæ Carteſianæ ſeu modus philoſophandi; vbi certa Carteſianorum veritatem inueniendi via oſtenditur & in quibusdam nouæ introductionis in philoſophiam aulicam veritas examinatur: ſtudio Pauli Michaëlis Rhegenii.* quod ſcriptum cur dicatur: *Claubergii ſpecimen logicæ Carteſianæ*, non patet, quum neque Claubergius ipſius ſit auctor, nec illius præcepta in breuius compendium contracta exhibeat. ceterum contra illuſtris THOMASII *introductionem in philoſophiam aulicam* diſputatur, cui cenſuræ autem THOMASIVS ſolide reſpondit ac ſatisfecit. [2]

PETRVS SYLVANVS REGIS, cuius *curſus integer philoſophicus ſiue ſyſtema generale ſecundum principia Carteſii, continens doctrinam logicam, metaphyſicam, phyſicam & moralem* prodiit Amſtelodami ad exemplum Pariſinum MDCXCI. 4. conſtans tribus tomis. in logica ordinem ſequitur, qui ad quatuor mentis operationes accommodatus eſt, quales ſunt perceptio, iudicium,

1 *Phil. aulic. cap. III. §. 25.* 2 *Præf. der Einleitung zur Vernunfft-Lehre.*

cium, ratiocinatio ac methodus, atque existimat, partem hanc doctrinæ philosophicæ AVCTOREM *artis cogitandi* tam solide tradidisse, vt nulla accessio momenti cuiusdam fieri possit.

AVCTOR *artis cogitandi*, quod opus primum prodiit lingua gallica hac inscriptione: *la logique ou l'art de penser: contenant outre les regles communes, plusieurs obseruations nouuelles, propres a former le iugement*, ex editione secunda Parisiis MDCLXIIII. 12. quam plures aliæ editiones lingua hac subsecutæ sunt, & iam accessionibus auctæ. posthac vero logica hæc translata est in sermonem latinum a variis, cuiusmodi versio edita est Trai. ad Rhenum MDCLXVI. hoc titulo: *logica siue ars dirigendi cogitationes, continens præter regulas vulgares plurima noua, quæ iudicio formando inseruiunt, ex gallico traducta per* CORNELIVM a ACKERSDYCK. sed istam *valde mendosam esse*, obseruat VINCENTIVS PLACCIVS; [1] ac omnino probabile est, quod ex priori gallica editione minus perfecta fuerit translata. præter hanc adhuc aliæ sunt ornatæ editiones latine, Lond. MDCLXXIV. Lugduni Batauor. MDCXCIV. MDCCII. Amstelodam. MDCCVIII. ex quibus, vt de pluribus aliis taceamus, inprimis commemoramus versionem latinam, quæ Halæ Magdeburgicæ anno MDCCIIII. & MDCCXVIII. prodiit. auctor illius est IO. CONRAD BRAVN, quæ prioribus

1 *theatro anonym. p. 603.*

multum

multum præſtat, quoniam acceſſiones editionum gallicarum, in verſionibus illis latinis omiſſæ heic quoque latine ſunt additæ. de auctore libri huius diſputatum eſt multum. plerumque Meſſieurs du PORT ROYAL dicuntur, opus hoc compoſuiſſe; quis autem ſpeciatim heic induſtriam ſuam locauerit, id non ſatis apertum eſt. alii exiſtimarunt, auctorem logicæ illius eſſe de TRIGNY, cui debemus *grammaticam generalem*; alii vero putant, opus hoc vindicandum eſſe ANTONIO ARNALDO, vt illuſtris LEIBNIZIVS litteris ad PLACCIVM conſcriptis ſignificauit, quod & publice profeſſus eſt præfatione ad NIZOLII *antibarbarum.* [1] ſunt quoque, qui auctorem libri eſſe le BON, item NICOLE credunt; in qua ſententiarum diuerſitate multi nihil definiunt, ac nonnulli obſeruant, eum fuiſſe ex Ianſenii diſcipulis, romanæ eccleſiæ ſacris imbutum ac voluiſſe religionis, quam fuerit ſecutus, veſtigia hoc ipſo in libro exſtare. præmiſſæ ſunt libro ipſi duæ diſſertationes, quarum altera *nouæ huius logicæ conſcribendæ conſilium explicatur*; altera vero *iis obiectionibus occurritur, quæ contra hanc logicam factæ ſunt.* pro diuerſis mentis operationibus diuerſas logicæ huius partes conſtituit, quumue illarum præcipue commemoret *apprehenſionem, iudicium, diſcurſum* & *diſpoſitionem*, in quatuor quoque partes librum hunc diuiſit, quarum *prima* proponitur doctrina de ideis; *ſecunda* de iudiciis & propoſitionibus; *tertia* de

1 *pag.* 27.

diſcur-

discursu & ratiocinatione & *quarta* de methodo. nec negari potest, quod scriptor multa vtilia præcepta dederit, & in magnis tenebris, quibus ars hæc oppressa erat, clarum adtulerit lumen, quibus de caussis etiam non mediocri ornatus est laude. PETRVS BAELIVS [1] adpellat auctorem hunc *vn trés grand maitre dans l' art du raisonnement*; DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [2] dicit: *quisquis ille* (auctor huius logicæ) *sit, vir sane doctissimus fuit, plusque ingenii & iudicii ad hanc rem attulit, quam ceteri nouatores omnes*; GEORGIVS PASCHIVS [3] nominat librum hunc *egregium tractatum*, cuius auctorem NICOLE esse censet. præter hos IO. FRANCISCVS BVDDEVS [4] egregie quoque de hoc scriptore sentit, quando dicit: *procul ab horum errore abest auctor artis cogitandi, qui vbique in omnibus doctrinæ partibus, in omni vitæ genere consectari verum, fugere errorem, & præceptis & exemplis egregie condocet*: & paullo post: *sed vt cetera in compendium mittam, laudandum maximopere auctorem censeo, quod tam sollicite vtilia ab inutilibus, a superuacuis necessaria discernendo, exemplis selectis, iucundis, aptissimis præcepta illustranda, vsui certissimo cuncta accommodando, summa perspicuitate rebus cetera quodammodo obscuris lucem & claritatem affundendo, veri philosophi & prudentis pariter viri nomen impleuerit. nec præter-*

1 *Repons aux quest. d' vn Prouinc. t. II. p. 293.* 2 *polyh. tom. II. lib. V. §. 3.* 3 *de inuentis nou-antiq. p. 35.* 4 *præfat. ad artem cogitand.*

mitten-

mittendum, quod ad ipsam naturam subinde cogitandi modos reuocando, longe felicius ostenderit, quæ sit ratio a recto prauum secernendi, quam ab vllo huc vsque factum. CHRISTIANVS THOMASIVS [1] iudicat, eo nomine auctorem hunc logicæ cultoribus commendandum esse, quod doctrinam de ideis proposuerit distincte & morbos intellectus, id est præiudicatas opiniones indicauerit. ceterum quamuis præclare in hoc instituto sit versatus; ipsi tamen operi non ita satisfecit, vt omnia essent perfecta nec quidquam posset desiderari. Cartesii sectator fuit, quo studio occupatus multa retinuit, quæ a veritate sunt aliena, quum exempli caussa neget, quod omnes ideæ oriantur a sensione. nec discrimen inter ratiocinationem mathematicam & philosophicam obseruauit, multisque exemplis mathematicis, quæ frequentiora adhibuit, obscuriora interdum reddidit præcepta. multi id in eo reprehendunt, quod nimium studium posuerit in multiplicandis figuris syllogismorum, quam censuram non magni esse momenti, censemus. quodsi enim auctor veram indolem ratiocinationis tradidisset, & ad illam figuras ac modos syllogismorum legitima ratione adcommodasset; hæc momenta omnino potuissent suppeditare varios modos ex principiis efficiendi conclusiones; at vero reipsa multis parauit viam, qua posthac cultum disciplinæ huius effecerunt meliorem. IO. SPERLETTE [2]

1 *Cautel. circ. prac. iurispr. cap. X. §. 9.*
2 *logic. nou. pag. 12.*

iudi-

iudicat, quod IO. CLERICVS & PETRVS SYLVANVS REGIS, ille latino, hic gallico sermone logicas suas ex hoc auctore conscripserint, vt ipsi, quidquid boni in illis deprehendatur, acceptum referendum sit.

ARNOLDVS GEVLINCX, qui edidit *logicam fundamentis suis, a quibus hactenus collapsa fuerat, restitutam*, Amstelodam. MDCXCVIII. 12. quæ logica in quatuor partes diuisa est, quarum *prima* agit de affirmatione & negatione deque affectionibus terminorum; *secunda* de enunciationibus earumque affectionibus; *tertia* de argumentis & *quarta* de instrumentis logicis.

REGNERVS a MANSVELT, cui debemus *rectæ ratiocinationis elementa*, quæ prodierunt Lipsiæ & Coburgi MDCXCIX. 12. pars *prima* tractat de distincta cognitione eiusdemque expressione; *secunda* de iudicio; *tertia* de discursu & *quarta* de methodo, qui liber conscriptus est per quæstiones & responsiones.

NICOLAVS MALEBRANCHIVS, cuius libri *de la recherché de la verité* omnibus, qui vel leuiore industria philosophiam eiusque historiam coluerunt, noti sunt. anno MDCLXXIII. edidit primum volumen huius operis, quod anno MDCLXXIIII. secundum & tertium sequebatur. variæ sunt editiones operis huius, siquidem prodiit Amstelodami MDCLXXXVIII. item Parisiis MDCC, quæ editio quinta; & sexta Parisiis MDCCXII. quatuor voluminibus 12.

quæ

quæ postrema omnium optima iudicatur. celeberrimus L'ENFANT opus hoc in latinum sermonem transtulit. complectitur sex libros, quorum *primus* de erroribus sensuum; *secundus* de imaginatione, *tertius* de intellectu puro; *quartus* de propensionibus; *quintus* de affectibus animæ & *sextus* de methodo agit. quibus omnibus expositis, additæ sunt quædam illustrationes & responsiones ad proposita dubia, quæ continentur tomo tertio. IO. GEORGIVS PRITIVS scripsit dissertationem de *Malebranchii enthusiasmo*; alias autem controversias, quæ inprimis inter ipsum & ARNALDVM agitatæ fuerunt, infra historiam doctrinæ de ideis explanaturi commemorabimus. atqui hæc sufficiant de logicis Cartesianorum, quibus adhuc LVDOVICVS de la FORGE, PETRVS IENS aliique addi possunt.

§. XVIIII. Nos conuertimus ad virum magni ingenii PETRVM GASSENDVM, cuius merita in artem logicæ non mediocria sunt. scripsit primum opus de *origine & varietate logicæ*, quo historiam disciplinæ huius a prima ipsius ætate vsque ad CARTESII tempora diligenter persecutus est; quod sequitur liber de *logicæ fine*, quo exponit criteria veritatis atque ex antiquis monimentis illustrat historiam scepticismi. præter hos libros ipsi quoque debemus *institutiones logicas*, diuisas in quatuor partes, iuxta vulgarem methodum, quarum prima differit de *simplici rerum imaginatione*; secunda de *propositione*; tertia de *syllogismo* & quarta de *methodo*, quæ tractandi ratio

ratio a multis obseruata est, qui persuaserunt sibi, quod ad methodum peculiaris intellectus humani facultas sit necessaria. sectator fuit EPICVRI, ad cuius imitationem canones quoque posuit, iisque ea, quæ videbantur vtilia præcepta logicæ, breuiter explanauit. at vero longe grauiora sunt merita, quæ in salutem artis huius contulit, quum contra ARISTOTELEM eiusque asseclas & aduersus CARTESIVM disputauerit grauissime, atque illorum errores confutauerit feliciter, quo factum est, vt multi, qui auctoritate horum virorum capti, facile a via veritatis potuissent aberrare, accuratius in res ipsas atque earum momenta inquirere instituerint. sæpius enim accidit, vt quis in refutandis aliorum opinionibus erroneis multo felicior exsistat, quam in excogitandis suo studio veritatibus, ac illarum dignitate stabilienda, quum heic interdum affectus cum iudicio sese coniungant. edidit autem GASSENDVS *exercitationes paradoxicas adversus Aristoteleos*, quibus integram Aristotelis philosophiam censuræ submittit, non instituto vulgari, quum tantum peculiares philosophi huius sententias examinent, nulla ratione habita principiorum, per quæ doctrinæ eius inter se cohærent. etenim libro primo inquirit in doctrinam Aristoteleorum vniuerse & ostendit exercitatione

I. quod homines Aristotelei ex germana philosophia sophisticen effecerint:

II. quod immerito Aristotelei libertatem sibi philosophandi ademerint.

III. quod rationes nullæ sint, quibus secta Aristotelis videri potest præferenda.

 IIII. quod

IIII. quod maxima ſit incertitudo librorum doctrinæque Ariſtoteleæ.

V. quod apud Ariſtotelem innumera deficiant.

VI. quod apud Ariſtotelem innumera ſuperfluant.

VII. quod apud Ariſtotelem innumera fallant.

VIII. quod apud Ariſtotelem innumera contradicant.

libro autem ſecundo ſingulari ſtudio PETRVS GASSENDVS examinat dialecticam Ariſtoteleorum ac demonſtrat exercitatione

I. quod nulla ſit neceſſitas vtilitasque dialecticæ.

II. quod in vniuerſalibus ſeu prædicabilibus tradendis varie peccetur.

III. quod inepte categoriæ, vt rerum claſſes diſtinguentur.

IIII. quod futiliter multa proponantur de propoſitionibus.

V. quod demonſtratio non exſtet, qualis vulgo depingitur.

VI. quod nulla ſit ſcientia & maxime Ariſtotelea.

atqui hac ratione opus hoc contra Ariſtotelem & eius ſectatores tam ſolide & erudite perſecutus eſt, vt ingenii magnitudinem GASSENDI, quæ in eo conſpicua eſt, nunquam ſatis admirari poſſimus, ac omnino fateri debeamus, neminem præter GASSENDVM tam grauiter atque accurate aduerſus Ariſtotelem diſputaſſe. optandum eſſet, vt opus hoc eo conſilio atque inſtituto, quod propoſitum ſibi habebat GASSENDVS, fuiſſet perductum ad finem.

finem. namque ipsi erat animus, septem libros aduersus Aristotelem eiusque cultores scribere, ac libris tertio, quarto & quinto philosophi huius physicam; sexto metaphysicam & septimo doctrinam moralem accuratius examinare. at vero caussa, cur haud propositum fuerit exsecutus his verbis extremo libri secundi additis indicatur: *si quaeras, beneuole lector, cur haec exercitatio ad vmbilicum perducta non fuerit; curue libri quinque ceteri, quorum praefatio spem facit, non sequantur, scito, commonefactum ab amicis auctorem, stomachari non parum Peripateticos, propter prioris libri editionem, idemque fere argumentum a Francisco Patricio in Peripateticis suis disquisitionibus, quarum tunc primum copia ipsi facta, prius pertractatum; hunc secundum librum vlterius persequi, & absoluere noluisse, ipsumque, ne delibatis quidem aliis, in musaeoli sui recessum cum blattis & tineis pugnantem ab anno MDCXXIV. qualem iam habes, abiecisse atque neglexisse.* DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] de his libris minus bene sentit, quum dicat: *meras sane cauillationes in exercitationibus illis deprehendas, dum vel methodum incusat, vel contradictiones aliquas venatur, qualia sunt repertu facillima in omnibus scriptoribus*; atque obseruat, quod MICHAEL WATSONIVS, quondam professor academiae Kiloniensis reliquerit manu exaratum *apologeticum pro Aristotele* aduersus has exercitationes. sed tamen quid mirum, quod illi, qui auctoritate Aristotelica adhuc capti

1 *Polyh. tom. II. lib. I. cap. 12. §. 3.*

ſunt, GASSENDO, quum tanto philoſopho bellum indixerit, eiusque exiſtimationi minus faueant? prodierunt hæ exercitationes ſeorſim, ac quidem earum liber primus MDCXLIX. 8. & anno MDCLVI. Hag. Comitum; liber vero ſecundus MDCLIX. 4. etiam inter opera GASSENDI edita Lugduni MDCLVIII. in ſex tomos diuiſa, quorum tomo tertio p. 95--210. hæ exercitationes extant. idem iudicii acumen quoque prodidit GASSENDVS in diſputationibus contra CARTESIVM, cuius *diſquiſitio metaphyſica* opus plane conſummatæ eruditionis, quæ in philoſophum cadere poteſt, eſſe cenſemus. ipſi adiungimus THOMAM HOBBESIVM, qui etiam compoſuit logicam ſub inſcriptione *computationem*, quippe quæ extat inter opera ipſius edita Amſtelodami MDCLXVIII. 4. continet logica hæc ſex capita, quorum primo diſſeritur de *philoſophiæ ipſius fine*, *vtilitate*, *ſubiecto*, *partibus*; ſecundo de *vocabulis*; tertio de *propoſitione*; quarto de *ſyllogiſmo*; quinto de *erratione*, *falſitate & captionibus* & ſexto de *methodo*, quæ omnia proponuntur breuiter, nec ſingularis ſunt dignitatis. tandem heic mentionem facimus THOMAE CAMPANELLAE, qui quum ſeruitutem Ariſtotelicam ferre non poſſet, factum eſt, vt de Ariſtotelis doctrina dubitare, ipſum philoſophum & interpretes eius adgredi atque alia via ad veram philoſophiæ cognitionem peruenire inſtituerit, quam in rem ipſe teſtatur: [1] *quum doctores meis argumentis ſatisfacere non poſ-*

[1] *De libris propriis cap. I. art. I.*

ſent,

sent, quæ contra ipsorum lectiones promebam; statui ipse libros omnes percurrere Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum & Democriticorum, præcipue vero Telesianos ac cum mundi codice primario conferre, vt ex originali & autographo, quid veri exemplaria habent, & quid falsi, agnoscerem. edidit *philosophiam rationalem* quatuor partibus, quibus deinde quoque quintam addidit, hisque tradidit *logicam, rhetoricam, poëticam, historiographiam* & *grammaticam.* logicæ tres partes constituit *definitiuam, enunciatiuam* & *argumentatiuam*, ac plura disseruit subtili ratione, pro ingenii indole, quam vera atque vtilia.

§. XX. Fuerunt quoque, qui præcepta ex principiis mathematicis deduxerunt, istaque exemplis ad mathesin spectantibus illustrarunt, in eam adducti opinionem, quod mathesis optima atque promptissima remedia ad colendum intellectum humanum eumque ad veritatis cognitionem aptum reddendum adferat. atqui certo modo locum heic merito tenent CARTESIVS & eius sectatoreos, de quibus bene dicit IO. FRANCISCVS BVDDEVS: [1] *sed quia Cartesius in physica fere tantum, non autem in reliquis doctrinæ partibus emendandis ingenii sui vires periclitari voluit, discipuli eius magistri exemplo ceterarum fere rerum rudes & imperiti tantum ad naturalem doctrinam atque mathesin* (*modo & ad hanc*) *animum adiecerunt: parumque abfuit, quin & ipsi in eam ingrederentur sententiam & alios inducerent, has demum doctrinæ partes dignas*

1 *Praf. ad artem cogitandi.*

esse, in quibus veri & falsi confinium discerneretur. præter hos heic pertinent:

ERHARDVS WEIGELIVS, cuius opera prodiit *analysis Aristotelica ex Euclide restituta, genuinum sciendi modum & natiuam restauratæ philosophiæ faciem per omnes disciplinas & facultates ichnographice depingens*, Ien. MDCLVIII. 4. quod opus diuisum est in tres sectiones, quarum prima agit de *definitione & subiecto demonstrationis*; secunda de *principiis demonstratiuis* & tertia de *praxi demonstratiua*, quæ complectitur duo membra, quorum alterum de *praxi demonstrationum simplicium*; alterum vero de *praxi demonstrationum coniunctarum* differit.

EHRENFRIED WALTHER a TSCHIRNHAVS, cuius studio prodiit *medicina mentis* cum medicina corporis Amstelædami MDCLXXXVII. & Lipsiæ MDCXCV. quæ posterior editio priore auctior est. illustri auctori fuit propositum, tradere scientiam generalem, qua quis probe instructus omne incognitum, quod assequi potest suis viribus intellectus humanus, certa & constanti methodo inueniat. quam scientiam genuinam esse philosophiam censet, cuius munus sit, non solum mortalium morbos & animæ & corporis ostendere; sed & illis adhibere remedia. prima parte demonstrare elaborat, quod in studio cognoscendæ veritatis posita sit omnium maxima hominum felicitas; parte secunda vero tradit ipsam methodum veritatem inuestigandi, his innixam fundamentis, quorum certitudinem quis-

quisque in ſe ipſo per experientiam poſſit explorare; 1) *ſe variarum rerum conſcium eſſe*, quod principium primum & generale noſtræ cognitionis ſit; 2) *ſe bene a quibusdam, a quibusdam male affici*, quod principium ſit cognitionis boni & mali; 3) *quædam a ſe poſſe concipi*, ſiue cogitatione adprehendi; *quædam autem a ſe nullo modo poſſe concipi*, quod principium ſit primum verum a falſo diſcernendi; 4) *ſe varia ſenſuum externorum itemque imaginum internarum & paſſionum ope aduertere*, quod principium ſit primum, vnde omnia, quæ experientiæ debeamus, emanent. quibus expoſitis, fuſe tradit methodum mathematicam, etiam adtingit impedimenta, quæ inquiſitionem veritatis perturbant, ac tandem parte tertia commendat ſtudia matheſeos & phyſicæ. cuiusmodi ſummam, quamuis copioſius libri huius exhibent AVCTORES *actorum eruditorum* [1] & DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS. [2] cenſor ipſius extitit, isque grauiſſimus illuſtris CHRISTIANVS THOMASIVS, [3] quamuis ingenue fateatur, quod liber hic effecerit occaſionem, accuratius de cognitione veritatis acquirenda meditandi. id inprimis in TSCHIRNHAVSIO reprehendit ANDREAS RVDIGER, [4] quod ratiocinationem mathematicam perturbauerit cum philoſophica, atque exiſtimauerit per integrum librum erronea opinione, quod veritas philoſophica

1 *Ann.* 1695. *p.* 230. 2 *polyh. litter. lib. II. cap.* 7. §. 25.
3 *in Monats-Geſpr.* 1688. *menſ. mart.* 4 *de ſenſu veri & falſi lib. II. c.* 4. §. 7. *ſqq.*

eodem modo cognoſcatur ac mathematica. atqui hoc eſt princeps momentum, quo integrum opus nititur.

GOTTFRIED GVILIELMVS LEIBNIZIVS, cuius obſeruatio de *cognitione, veritate & ideis* deprehenditur *actis eruditorum.* [1] exiſtimat hic illuſtris vir, quod cognitio ſit vel obſcura vel clara; clara vel confuſa vel diſtincta; diſtincta vel inadæquata vel adæquata; item vel ſymbolica, vel intuitiua. *obſcura* ſit notio, quæ non ſufficiat ad rem repræſentatam agnoſcendam; *clara* vero, quum habeam, vnde rem repræſentatam agnoſcere poſſim, quæ rurſus ſit vel confuſa, vel diſtincta. *confuſa*, quum non poſſim notas ad rem ab aliis diſcernendam ſufficientes ſeparatim enumerare, licet res illa tales notas atque requiſita reuera habeat, in quæ notio eius reſolui poſſit: ita colores, odores, ſapores aliaque peculiaria ſenſuum obiecta ſatis clare quidem agnoſcamus & a ſe inuicem diſcernamus, ſed ſimplici ſenſuum teſtimonio, non vero notis enuntiabilibus. at *diſtincta notio* ſit, qualem de auro habeant docimaſtæ, per notas ſcilicet & examina ſufficientia ad rem ab aliis omnibus corporibus ſimilibus diſcernendam. in notionibus autem compoſitis, quia rurſus notæ ſingulæ componentes interdum clare quidem; ſed tamen confuſe cognitæ ſunt, vt grauitas, color, aqua fortis aliaque, quæ auri notas ingrediantur, hinc talis cognitio auri licet diſtincta ſit, *inadæquata* ſit tamen. cum vero id omne, quod notitiam diſtin-

1 *Ann.* 1684 *p.* 537.

ctam ingrediatur, rursus distincte cognitum sit, seu cum analysis ad finem vsque producta habeatur, cognitio sit *adaequata*. hisce traditis iudicat LEIBNITZIVS de dignitate argumenti pro existentia dei ab ipsius idea deducti, etiam extremo attingit controuersiam: num omnia videamus in deo?

CHRISTIANVS WOLFFIVS, celeberrimus Halensium mathematicus, qui an. MDCCXIII. lingua teutonica edidit logicam hac inscriptione: *vernünfftige Gedancken von den Kræfften des menschlichen verstands vnd ihrem richtigen Gebrauche in Erkæntnis der wahrheit*. opus hoc, quod plane mathematicis principiis superstructum est, continet capita quinque & decem, quorum primum disserit de *ideis*; secundum de *vsu vocum*; tertium de *propositionibus*; quartum de *experientia*; quintum de *inuentione propositionum ex definitionibus*; sextum de *ratiocinatione*; septimum de *scientia, fide, opinionibus & erroribus*; octauum de *explorandis & propriis & aliorum facultatibus intellectus*, num sufficiant ad veritatem eruendam; nonum de *diiudicandis & suis & aliorum inuentionibus*; decimum de *scriptis diiudicandis*, quae & alia capita de ratione cum fructu libros legendi, de interpretatione scripturarum diuinarum; de arte disputandi, cetera, subsequuntur.

atqui multi tantam dignitatem habuerunt mathesi, ac speciatim geometriae & algebrae, vt in eam ingressi sint sententiam, quod disciplinae hae promtissima remedia ad intellectum perficiendum adferant; ita vt per studium hoc ad

conceptus mentis, qui cum rebus materiæ nihil habeant commune, formandos apte ac digne fingeretur. ad hæc pleniore animi consensione sibi persuadent, quod ratio cognoscendi veritates a mathematicis obseruata tam præclare se habeat, vt præcepta logicæ, quæ ex fonte matheseos hauriantur, maxime sint solida ac firma. varii quidem fuerunt, qui mathematicis nonnulla opposuerunt, ex quibus posset cognosci, quod eorum methodus non plane consummatæ perfectionis sit, nec ita comparata, vt ad omnia veritatum genera, in quibus cognoscendis noster intellectus versatur, possit adplicari, quo spectant HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA, [1] BACO de VERVLAMIO, [2] IO. CLERICVS, [3] & ipse AVCTOR *artis cogitandi*, [4] quorum adcusationes ac dubia remouere; matheseos autem dignitatem tueri, instituit IO. FRIDERICVS WEIDLERVS. [5] inter recentissimos, qui contra matheseos insignem auctoritatem ac vniversalem vtilitatem, quam multi produnt, disputarunt, est illustris CHRISTIANVS THOMASIVS; [6] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [7] hac de re ita iudicat: *at quod per mathesin intellectum tam insigniter perfici, vt ad eam solam tandem res redeat, dicunt, id vero cum grano salis accipiendum puto. non abnuo, posse algebræ & geometriæ studio ita subigi velut ingenia, vt per illud ad conceptus quosdam sublimiores & cum rebus corporeis nihil commune habentes, formandos longe reddantur*

1 *de vanitate scientiarum cap. XI.* 2 *de dignitate & augmentis scientiarum lib. III. cap. 6.* 3 *logic. part. III. c. 12.* 4 *part. IIII. cap. 4. seqq.* 5 *in disput. de vindiciis mathematum.* 6 *cautel. circa præcogn. iurispr. c. XI.* 7 *præfat. artis cogitandi.*

promtio-

promtiora. hoc autem, si recte ponamus calculum, quantumcunque est, non tam algebrae aut geometriae, quam exercitationi est tribuendum, mirificeque meam confirmat sententiam, exercitationem vtramque in rationali philosophia facere paginam. nemo autem grauius aduersus methodum mathematicam disputavit, quam ANDREAS RVDIGER, quippe qui obseruauit, mathesin & philosophiam diversas esse disciplinas, ita vt in his diuersa quoque ratio veritates cognoscendi locum teneat, & alia sit veritas mathematica; alia philosophica, hincque duplex esse debeat logica, alia mathematica; alia philosophica, cuius diuersitatis fundamentum deducit inprimis a diuerso obiecto matheseos & philosophiae. alii heic monent, quod controuersia haec facile possit componi, si modo ratio methodi mathematicae recte intelligatur. nam ista haud diiudicanda sit ex obiecto matheseos, quasi tantum propria sit rebus quantitatum; sed sit methodus quaedam generalis inueniendi veritatem, quae ad varia obiecta possit adplicari, ac pro diuersitate obiectorum diuersa ratione debeat adcommodari, vt adeo adpellatio, quod dicatur *mathematica*, non ab ipsa mathesi eiusque obiecto; sed vsu ipsius frequentiori apud mathematicos sit deriuanda.

§. XXI. Peruenimus ad IO. LOCKIVM, summum logicae auctorem, quippe qui insignem existimationem ac dignitatem comparauit sibi, ex quo opus de *intellectu humano* in incrementa artis cogitandi publico tradidit vsui. nobis largissima esset copia, de libro hoc differendi, atque ex monimentis historiae litte-

litterariis fata eius commemorandi verbosius; nisi tale institutum a proposita dissertationis nostrae ratione alienum esse iudicaremus, etiam clarissimus IO. GOTTLIEB KRAVSIVS[1] argumentum vberius explicandum illustrandumque sibi elegisset. quapropter id tantum obseruamus, quod LOCKIVS, antequam ipsum opus in publicam emitteret lucem, recensionem illius fecerit, istamque ope IO. CLERICI in gallicum sermonem transferendam & *bibliotheca vniuersali*, diario gallico[2] edendam curauerit. quod quum factum esset, anno MDCXC, ipse liber prodiit Londini in fol. sub hac inscriptione: *an essay concerning humane vnderstanding, in four Books*, id est, *tentamen circa cognitionem humanam, quatuor libris comprehensum.* quid autem occasionem dederit, talem librum conscribendi atque accuratius vires intellectus humani explorandi, ipse indicat praefatione his verbis: *si tibi exponere haud ridiculum esset, quid tentamini huic scribendo occasionem primum dederit, dicerem equidem quinque aut sex amicos meum apud museum conuenientes, & rem tractantes huic valde absimilem, in difficiles se nodos incidisse. statim deprehenderunt, quos soluere neutiquam poterant. cum nos post multum super ea re & perplexum valde sermonem implicati adhuc erroribus essemus, in cogitationem hanc incidi (quam cum iis statim communicaui) rectam nos haud methodum inuenisse; verum oportuisse, vt priusquam eiusmodi disputationes ingrederemur, vires expenderemus animorum*

1 *in Bucher-histor. t. I. p. 1. & tom. II. p. 206.* 2 *tom. VIII. p. 49. seqq.*

nostro-

nostrorum & videremus, quibus disquisitionibus pares, quibus impares sint. annuere omnes & inter nos conuentum est, vt prima hæc inquisitio esset. præpropera quædam & incomposita cogitata, quorum argumentum nouum prorsus erat, & quæ in proximum nostrum conuentum scriptis ego tradidi, tentamini huic ortum dedere: quod casu hoc modo inceptum aliorum rogatu, horis subseciuis carptim & per interualla in maius auxi & tandem solitudinem nactus, quam incommoda valetudo desiderauit, ad eam, qua nunc est, molem redegi. cuius primæ editionis exempla breui temporis spatio distrahebantur, ita vt LOCKIVS de noua sollicitum esse necesse haberet, quæ etiam auctior atque emendatior anno MDCXCIIII. prodiit, siquidem nouum caput de *identitate & diuersitate* adiiciebat. anno MDCXCV. tertia editio facta est nullis accessionibus aucta, quibus autem quarta MDCXCIX. ornata fuit atque amplificata, dum caput XXXIII. libri secundi de *idearum consociatione*; & caput XVIIII. libri quarti de *enthusiasmo* addidit. atqui hæ sunt editiones, quibus ornandis ipse LOCKIVS operam dedit. at vero post fata illius vltima, quæ anno reparatæ salutis nostræ MDCCIIII. euenerunt, quinta editio obseruationibus quibusdam, quas manu sua LOCKIVS adnotauerat, illustrata anno MDCCVI. in lucem emissa est publicam, quumue MDCCXIIII. omnia monimenta LOCKII cura & studio KINGII, cui *historiam symboli apostolici* debemus, collecta & coniuncta ederentur, opus hoc de *intellectu humano* primum obtinuit locum. præter has multiplices editiones libri

huius

huius institutæ quoque sunt versiones, ex quibus haud obscure possumus colligere, quantam dignitatem ac quantum pretium operi huic habuerint philosophiæ cultores. sic PETER COSTE id in gallicum sermonem transtulit, quo labore functus est, singulari fide atque ingenio rerum philosophicarum maxime perito, quam versionem, quæ Amstelædami MDCC. prodiit, vel eo nomine magnifacere decet, quod istam LOCKIVS, antequam publico vsui tradebatur, curatius perlustrauit ac effecit, vt omnia bene ac recte exponerentur. opus autem latinæ versionis tardius, quam multi optabant, prodibat in publicum aliorum conspectum, id quod ex penuria magna illorum eueniebat, qui & philosophiæ litteris satis culti, LOCKII opiniones accurate adsequi, easque recte intellectas latine eleganter ac bene poterant exprimere. tandem vero spes adfulgebat, fore vt exspectatio diuturni desiderii, quo multi tenebantur, expleatur, quum BVRRIDGE operæ huic admoueret manus, ac versionem latinam anno MDCCI. orbi traderet erudito, hac inscriptione: *de intellectu humano. in quatuor libris. auctore IO. LOCKIO, armigero. editio quarta aucta & emendata & nunc primum latine reddita*, Londini MDCCI. fol. quæ versio latina multo inferior est gallica, siquidem auctor interdum ab opinione LOCKII aberrauit, multaque dixit obscure, quæ facile potuissent emendari, si LOCKIVS eadem industria, quam in gallicam contulit, hanc latinam voluisset perlegere. iuxta hoc exemplum noua editio Lipsiæ MDCCIX. 8. facta est, quæ a vitiis operarum

in

n exemplo Londinensi occurrentibus summo tudio purgata quidem traditur; sed multis aliis erratis iisque nouis corrupta prodiit. quum autem nonnulli existimarent, consultum esse, opus hoc LOCKII in breuius contrahere ac redigere, in illorum præcipue gratiam, quibus id integrum perlegendi, haud data sit facultas; WYNNE compendium ornauit atque anno MDCXCVI. edidit, quippe quod BOSSET gallice reddidit tanta industria ac fide, vt in versione hac nihil possit desiderari. ipsum opus LOCKII de *intellectu humano* quatuor absoluitur libris, quorum *primo* ostendit LOCKIVS, quod nulla principia nobis naturæ munere innata sint; *secundo* agit de idearum origine, natura, variis speciebus; *tertio* de orto ex ideis sermone, vocum, terminorumque proprietate & affectionibus; *quarto* de cognitione humana, diuersis eius gradibus, de veritate, probabilitate, ratione, fide & aliis argumentis, quæ huc pertinent. non est, quod momenta libri huius copiose recenseamus aut ipsius dignitatem multum prædicemus, quoniam vtrumque cultoribus philosophiæ genuinæ haud obscurum esse potest. ex quo LOCKIVS fetum hunc ingenii exclusit, multi omnino iique grauissimi viri inde collegerunt merito; ipsum hominem esse maxime acutum, ac iudicarunt, egregia eum dixisse, quibus doctrina hæc de intellectu humano praeclare augeatur, ornetur ac in maius meliusque promoueatur. nec negari potest, si rem ipsam inspiciamus penitus, illum de ratione intellectus nostri, ipsius viribus, variis cogitandi modis disputasse grauiter ac meditationibus,

nibus, nulla aliorum auctoritate captum ſcrutatum fuiſſe ſummo labore argumenta hæc. at vero non omnia plane perfecta ſunt, quæ præſtitit LOCKIVS, ac ſiue res ipſas, ſiue tractandi rationem reſpiciamus, deprehendimus, quæ emendari ac meliora fieri poſſunt. nam quod ad res ipſas adtinet, ea, quæ tradidit, nimis ſunt generalia & a vero logicæ fine longe abſunt, qui quo ſpecialiora ſunt præcepta, eo facilius poteſt obtineri, id quod ſaltim ex hoc intelligi poteſt, quod de variis modis ratiocinandi, deque variis probabilitatis ſpeciebus nihil præceperit. adhæc multa argumenta perſecutus eſt copioſe, quæ non ſingularem vim ad veritatem cognoſcendum adferunt, vt de ipſius opinione, de principiis innatis ac de diſcrimine inter intellectum & voluntatem, item de libertate voluntatis taceamus, quæ quam ſana ſit ac veritati conſentanea, iam alii eruditiſſimi viri expoſuerunt. nec modus, quem in explanandis argumentis hiſce obſeruauit, vitiis caret, dum partim multa, quæ iam dicta fuerant, repetiit, eaque, quæ breuiter dicenda, verboſe propoſuit, id quod lectoribus efficit tædia; partim vero præcepta haud illuſtrauit per clara exempla, horumque neglectu iſta reliquit obſcuriora. ſed tantum abeſt, vt iniquus cenſor LOCKII exſiſtam, vt ipſius merita, quæ nunquam ſatis mirari ac laudare poſſumus, prout decet, magnifaciam. quapropter talis cenſura per ſtudium veritatis ſemper obſeruandæ inſtituitur, ita vt modeſtiæ rationem habeamus, nec virum quemdam, qui tam præclara, tam vtilia effecit, perſtringamus, ſed potius propter ingenii humani indolem,

indolem, quod nihil consummatæ & perfectæ virtutis producere potest, excusemus. in *opusculis posthumis* LOCKII reperitur quoque scriptum quoddam huius inscriptionis: *recueil de remarques touchant la conduite de l'esprit, dans la recherche de la verité.*

§. XXII. Ex quo CARTESII sectatores, ac præcipue AVCTOR *artis cogitandi* ac IO. LOCKIVS, qui CARTESIVM haud secutus est, disciplinæ logicæ emendandæ atque ornandæ operam dederunt, magnus omnino illorum prouentus extitit, qui compendia logicarum scripserunt, ea, quæ ab illis bene erant tradita, retinuerunt, nouis auxerunt accessionibus ac diuersis proposuerunt modis. minus nobis est propositum, omnes huiusmodi scriptores recensere; sed tantum partim principes eorum, partim recentissimos commemorare. atqui huc pertinent

CHHRISTIANVS WEISIVS, qui præter monimenta artis oratoriæ, libros quoque philosophiæ composuit & in illis varia scripta logica, cuiusmodi sunt dissertationes de *curiosis logicis*, Zittau. MDCLXXVIII. item de *logica nobilium & politicorum*, ibid. MDCLXXXVII. nec non *doctrina logica*, Zittau. MDCLXXXI. 8. Lipsiæ MDCXCV. & MDCXCIX. *nucleus logicæ* MDCXCI. ac *curiöse fragen über die logic*, Lipsiæ MDCXCVI. & MDCC. 8. equidem libri hi tantæ dignitatis non sunt, vt inde solida ac vera præcepta de sensu veri & falsi consequendo possint hauriri; per rationem autem temporis, quo istos WEISIVS, qui & doctri-

doctrinas Peripateticas perſpicue ac diſtincte poterat tradere, compoſuit, laudem quandam merito illis adtribuere debemus. GOTTLIEB GERHARDVS TITIVS in *arte cogitandi* multa aduerſus WEISIVM diſputauit.

SAMVEL GROSSER, cui duplicem logicam debemus: altera latine ſcripta hanc inſcriptionem præ ſe habet: *Pharus intellectus ſiue logica electiua methodo neo-veterum præceptis & ſanæ rationis vſui ſano congrua ad captum iuuentutis ſcholaſticæ digeſta*, Lipſiæ ann. MDCXCVII. quæue MDCCIII. MDCCX. MDCCXIIII. noua facie prodiit. altera teutonico ſermone compoſita eſt, quamue auctor ita inſcripſit: *gründliche anweiſung zur logica vor adliche oder andre iunge leute, die ſich ihres ſtandes oder künfftigen profeſſion wegen nicht in alle tieffſinnige ſubtilitæten ſtecken können, in deütlichen fragen vnd richtigen antworten vorgetragen*, Görlic. MDCCIIII. 8. & MDCCXXI. præter hæc monimenta etiam huc referri poteſt ipſius *introductio ad eruditionem ſolidam*, teutonice ſcripta, quippe qua per modum dialogi præcepta omnis philoſophicæ doctrinæ adeoque etiam logicæ exhibet.

10. CLERICVS, vir magni nominis, cui litteræ philoſophicæ multum omnino debent. primum ſcripſit *logicam, ontologiam* & *pneumatologiam*, quæ editæ ſunt MDCXCII. Amſtelædami, & *logicam* conſecrauit ROBERTO BOYLEO, quamuis hic fato functus fuerit, antequam exemplum hoc ad ipſum

ipſum perferretur; cetera autem duo opera, *ontologiam* quippe & *pneumatologiam* IO. LOCKIO, cui poſthac tria hæc inſcripſit anno MDCXCVII. quum iterum ederentur. atqui hac ſecunda editione adiecit THOMAE STANLEII *hiſtoriam philoſophiæ orientalis*, quam anno MDCXC. ex anglica lingua translatam ſeorſim ediderat notisque atque indice philologico auxerat. anno MDCXCV. edendam quoque ſeorſim curauit *phyſicam*, quæ duabus ſequentibus editionibus partem tertiam & quartam operum philoſophicorum abſoluit, quorum quarta Batava, quæ prodiit anno MDCCX. omnium eſt optima & quod ad res ipſas adtinet, ampliſſima. nam quamuis opera hæc philoſophica anno MDCCX. Lipſiæ ornata præfatione, qua de vita & ſcriptis CLERICI diſſeritur, cura GOTTL. FRID. IENICHEN in lucem ſint edita; paullo poſt tamen, anno quippe MDCCXI. prodiit opuſculum de vita & operibus IO. CLERICI, ipſius operibus philoſophicis ſubiiciendum, quo multo curatius & copioſius fata ac merita celeberrimi viri huius recenſentur, quam præfatione, quæ editioni Lipſienſi præmiſſa eſt, quæ omnia eo nomine obſeruamus, vt inde notitia de variis editionibus logicæ huius poſſit hauriri. quod autem ad logicam ipſam pertinet, ipſius elegans præfatio diſſerit de *origine, natura, vſu & diuiſione logices*; ac ipſum opus continet quatuor partes, quarum *prima* de ideis; *ſecunda* de *iudiciis*; *tertia* de methodo ac *quarta* de argumentatione agit. quod vſus

Uu 2 fuerit

fuerit aliena opera in hoc logicæ opere conſcribendo, ipſe aperte fatetur, præſertim dedicatione ad LOCKIVM, cui ſe multum debere, grata agnoſcit mente, quando dicit: *quum maxime vſui tua mihi ſcripta fuerint hæc ſcribenti, & facem in obſcuriſſimis quæſtionibus ſæpe prætulerint; fateri in limine huius opellæ, per quem profeciſſem ingenui, vt ille ait, pudoris eſſe duxi. molienti mihi opuſcula, quibus ſtudioſæ iuuentuti ad philoſophiæ cognitionem via ſterneretur, nihil commodius ac felicius accidere potuit aurei tui operis lectione: vnde innumeras in rem meam eximias obſeruationes deriuare poteram. multa itaque hic videbis, quæ tibi deberi ſenties & nos vltro profitemur.* ac præfatione ad lectorem dicit: *ne in ingenuitatem peccemus ingratiue animi peccatum admittamus, eximio libro anglice ſcripto, cui* tentamen de intellectu *modeſtiſſimus, idemque acutiſſimus ſcriptor* IO. LOCKIVS *titulum fecit, plurima nos debere profitebimur.* quapropter non videmus, cur P. BVFFIER,[1] minus honorifice ſentiat de logica CLERICI atque affirmet, quod omnia hauſerit ex LOCKIO eiusque præcepta tradiderit breuiora. nam quamuis negari haud poſſit, quod CLERICVS multa LOCKIO, nonnulla quoque AVCTORI *artis cogitandi* & MALEBRANCHIO debeat; vbique tamen partes philoſophi, qui ſectatur philoſophiam eclecticam, expleuit, ſiue auctores, qui ipſi fuerunt adiumento; ſiue res ipſas; ſiue ſcribendi modum reſpiciamus. inge-

1 *princ. du raiſonnem. p.* 453.

nue

nue professus est, quod multa ex aliorum scriptis deriuauerit; multaque momenta, ab aliis aut silentio transmissa; aut leuiore pertractata industria diligenter est persecutus, vt patet ex doctrina de *methodo disputandi Socratica* item dissertatione elegantissima addita de *argumento theologico ab inuidia ducto*. quid? quod tale obseruauit scribendi genus, quod perspicuum est, quam in rem bene CHRISTIANVS THOMASIVS [1] dicit: *Clericus Lockii doctrinas vtilissimas ex specimine eius de intellectu multo clarius proponit, quam ipse celeberrimus auctor.* recte enim CLERICVS censet, quod elegans ac perspicua scribendi forma magnum decus afferat philosopho, qui etiam, vt scriptor vitae ipsius [2] testatur, *si quid noui didicit ab aliis, continuo emendauit, quae plus, quam oportebat, dicta videbantur, vel sua inde auxit; si quid minus recte expressum fuerat, id melius exprimere conatus est. qua in re perspicuitatem potissimum spectauit, nec stili elegantiam captauit, nisi quia veterum latinorum constans ac certa dictio scholastica incerta ac varia proxime praeteritorum seculorum multo clarior est. ceteroqui voces omnes & loquutiones vsu consecratas adhibuit nec mutandas censuit, cum nullae aliae aeque perspicuae in antiquiore lingua latina essent.* obseruari quoque decet, quod CLERICVS editioni tertiae ac quartae praemiserit praefationem, qua quorumdam opinionem, qui volebant mathematicas disciplinas logicae loco esse oportere nec logica vlla

1 *cautel circa prac. c. X. §. 13.* 2 *p. 69.*

opus esse, confutauit. SEBASTIANVS EDZARDVS edidit *examen logicae Io. Clerici*, Hamburg. MDCXCIX, quod autem non magni ponderis est.

CHRISTIANVS THOMASIVS, vir illustris ac de philosophia maxime meritus, qui etiam hanc disciplinam purgauit, auxit atque ornauit. edidit enim *introductionem ad philosophiam aulicam, seu lineas primas libri de prudentia cogitandi & ratiocinandi, vbi ostenditur media inter praeiudicia Cartesianorum & ineptias Peripateticorum veritatem inueniendi via*, Lipsiae MDCLXXXVIII. & Hal. MDCCII. 8. complectitur opus XVI. capita, quorum 1) de philosophorum sectis; 2) de philosophia in genere, 3) de homine & humanae mentis essentia; 4) de prudentia cogitandi & ratiocinandi, 5) de veritate & eius criteriis, 6) de praeiudiciis veritatis inquisitionem impedientibus eorumque extirpatione & primis cognoscendi principiis; 7) de obiecto ratiocinationis, 8) de modis ratiocinandi, 9) de mediis ratiocinandi, 10) de methodo & ordine ratiocinandi, 11) de prudentia meditandi, 12) de prudentia cogitata proponendi 13) de prudentia aliorum mentem intelligendi, 14) de prudentia iudicandi, 15) de prudentia contradicendi, 16) de paedantismo dissseritur. extremo addita est VLRICI HVBERI elegans oratio de *paedantismo*. multa proposuit THOMASIVS, quae historiam philosophiae ac speciatim logicae illustrant, atque nugas scholasticorum & errores Cartesii eiusque sectatorum reiecit & confutauit.

quibus

quibus de cauſſis haud mirum, quod pro ratione ætatis illius, quum libertas cogitandi magnis tenebris adhuc eſſet oppreſſa, multorum odium atque inuidiam ſibi contraxerit, præſertim quoniam aduerſus philoſophiam chriſtianam, quæ tum Lipſiæ a quibusdam magni habebatur, quoque disputauit. duo fuerunt, qui aduerſus adcuſationes THOMASII dignitatem philoſophiæ Carteſii tueri voluerunt, quorum alter eſt PAVL MICHAEL RHEGENIVS, qui edidit: *Io. Claubergii ſpecimen logicæ Carteſianæ, ſeu modum philoſophandi, vbi certa Carteſianorum veritates inueniendi via oſtenditur, & in quibusdam nouæ introductionis in philoſophiam aulicam veritas examinatur*, MDCLXXXVIII. alter vero eſt REALIS de VIENNA, ſiue GABRIEL WAGNER, qui protulit in lucem: *diſcurſum & dubia in Chr. Thomaſii introd. ad philoſophiam aulicam, in quibus de natura & conſtitutione philoſophiæ diſſeritur, de ratione ſtudiorum iudicatur & in quo conſiſtat vera ſapientia, oſtenditur*, Ratisb. MDCXCI. 8. de priori diſſerit THOMASIVS præfatione *introductionis ad philoſophiam rationalem*; poſterior autem, cuius ingenium verioris philoſophiæ ac logicæ haud capax & animus ab omni modeſtia remotus, nulla reſponſione dignus merito habetur. anno MDCCX. hæc *introductio ad philoſophiam aulicam* germanice prodiit, quanquam verſio hæc nec elegans eſt nec ſatis accurata. GOTTLIEB GERHARD TITIVS *arte co-*

gitandi [1] varia quoque aduersus hanc introductionem dixit. præter istam edidit THOMASIVS *Einleitung zu der vernunfft-lehre*, item *Ausübung der vernunfftlehre*, Hal. MDCXCI. MDCXCIX. MDCCV. MDCCXI. 8. qui libri latine quoque sub inscriptione: *introductio ad logicam, praxis logices*, Hal. MDCXCIV. prodierunt. atqui hæc logica plane aliena est a nugis scholasticis, veriorem ostendit viam perueniendi ad sensum veri & falsi satisque declarat, quod illustris THOMASIVS multam operam dederit meditandi studiis, nullius philosophi, ne ipsius celeberrimi patris auctoritate occupatus. quod si rationem temporis illius accurate cogitemus animo, atque expendamus, quæ philosophiæ facies, quæ illius fortuna fuerit in natione nostra germana, non possumus, quin THOMASIO summas habeamus gratias ac merita hac in re veneremur, quod primus fortiter philosophiæ Aristotelicæ ac Cartesianæ earumque progressui obuiam iuerit, ac primus viam demonstrauerit, ex philosophica servitute euergendi sibique restituendi veram atque antiquam libertatem cogitandi.

PETRVS POIRET, qui edidit *veram methodum inueniendi verum*, diuisam in tres partes. *prima* exhibet sex methodi ad veritatem leges, quarum sit prima, *ad veritatem detegendam ordinem seruandum esse*; secunda, *mentem sinceram esse debere*; tertia, *quemlibet debere incipere a se & in se ipso*; quarta *agnoscendam esse vnicuique corru-*

[1] *cap. XVIII.*

ptionem

ptionem suam; quinta, *sanationem mediis aptis esse nunc quidem ante omnia quaerendam*; sexta, *mentem ad incolumitatem recipiendam, agnita & deplorata aegritudine, impotentiaque sua, abstinere debere ac quiescere ab actibus intellectus sui, quem offerat Deo passiuum, solo desiderio sanitatis a Deo impetrandae agentem, nec non firmiter decernentem se in posterum, si restituta fuerit, non recturam amplius facultates suas ad placitum proprium; sed ad voluntatem entis summi iuxta ordinem & proportionem, quae debeat esse aeterna inter & caduca, spiritualia & corporea, interna & superficiaria, necessaria & accessoria, realia & vmbratilia, diuina Dei placita & pessima proprii amoris se pro scopo statuentis cupita.* pars *secunda* exhibet varias quaestiones & difficultates de intellectus impotentia, quiete, passiuitate, de Dei in illo actione & lumine deque eius statu diuiniori & medio ad illum proximo; pars *tertia* ostendit, ob neglectum superiorum regularum Cartesium cum suis in multa incidisse errata. haec *methodus inueniendi verum* praemissa est POIRETI libris de *eruditione triplici*, qui auctiores prodierunt Amstelaed. MDCCVII.

4. POIRET est philosophus mysticus, qui trinitatis clarissimam imaginem in mente humana quaerit atque existimat, quod nulla alia sit via ad sapientiam, quam diuina illuminatio. nec negari potest, quod ipse complexus doctrinarum POIRET optime inter se cohaereat, ita vt positis ipsius principiis, omnia inde veluti conclusiones recte

efficiantur. quibus de caussis ille, qui cupiditate tenetur, doctrinas eius bene intelligendi, necesse habet, integrum systema diligenter atque accurate saepius perlegere atque animum semper ad principia aduertere. quod quum perpauci obseruauerint, haud mirum est, quod multi in confutandis POIRETI opinionibus feliciori destituti fuerint successu, quod non fieri potest, nisi principales opiniones solide destruantur, quae quum sint ab omni ratione alienae ac viam parant ad enthusiasmum, merito reiiciuntur. atqui ex his facile colligi potest, quod pretium ipsius *methodo inueniendi verum* sit habendum, quae eam tantum lectoribus adfert vtilitatem, vt inde varios errores cognoscant. aduersus POIRET disputauit GOTTLIEB GERH. TITIVS, [1] contra quem defensionem adiecit dictae editioni librorum de *triplici eruditione*, quae omnino magis digna est oratore sacro, quam genuino ac germano philosopho.

10. FRANCISCVS BVDDEVS, qui vir summe venerandus edidit *elementa philosophiae instrumentalis*, anno MDCCIII. quorum editio secunda MDCCVI. tertia MDCCIX. quarta MDCCXII. & post hac adhuc aliae prodierunt. continent haec elementa quatuor partes, quarum prima de *ratione inueniendi verum*; secunda de *ratione veritatem ex aliorum scriptis eruendi*; tertia de *ratione veritatem cum aliis communicandi* & quarta de *notitia terminorum philosophicorum*

1 *arte cogit. c. XIX. §. 26. sqq.*

corum agit. sic prima pars speciatim logicam complectitur, quæ methodo medica, quam & in aliis disciplinis philosophicis seruauit, conscripta est. præcepta illius germanice proposuit MARTIN MVSIG parte prima *des Lichts der Weißheit*; & anno MDCCXV. IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS edidit *medicinam intellectus siue logicam e venerandi Buddei logica suisque in eam prælectionibus academicis in theses breues redactam.* nec est quod copiose merita venerandi BVDDEI in philosophiam commemoremus, de quibus vel ipse applausus, quem monimenta ipsius philosophica, quæ in plerisque academiis recitationibus explicantur, satis testari potest. venit quidem logica in varias reprehensiones iis de caussis, quod venerandus BVDDEVS sua hauserit ex CLERICO, nec auctores, qui ipsi opem tulerunt, nominauerit, cuiusmodi accusatio sane nullius est momenti, nec pectus ingenuum & a prauorum affectuum sensu alienum decet. non solum ex CLERICO; sed aliis quoque, AVCTORE *artis cogitandi*, LOCKIO, THOMASIO, TITIO ea, quæ veritati consentanea esse deprehendit, deriuauit pro munere illius philosophi, qui eclecticam sequitur philosophiam. quando enim philosophus apud alios quædam deprehendit, quæ vera, etiam necessaria esse sentit; non potest non illa in librum suum transferre, quoniam vna tantum est veritas; quæ autem non ab aliorum auctoritate; sed propria sensione dependet. qua propter talis philoso-

losophus eo ipso præclare suo fungitur munere, quum ex variis ea possit colligere, quæ sunt vera atque vtilia; nugas autem ac falsa reiicere. quid multa? ipse CLERICVS eandem secutus est rationem, ac multa doctrinarum momenta ex IO. LOCKIO, item AVCTORE *artis cogitandi* sua sibi fecit, quod adhuc de aliis, qui ad huiusmodi ieiunas ac malesanas reprehensiones, praua quadam animi libidine incitati procliues sunt, probare possemus, si id instituti nostri forma permitteret. quid? quod venerandus BVDDEVS propriam sibi elegit tractandi methodum, multa suo ingenio suisque meditationibus inuenta, examinata ac probata adiecit, ac tale scribendi genus seruauit, quod elegans ac perspicuum. cur autem CLERICVM haud nominauerit, quando ex isto quædam retinuit, id consilio factum est. præfatione elementorum philosophiæ instrumentalis ipse dicit BVDDEVS: *nomina autem illorum indicare, instituti ratio & conditio elementorum non permisit: quibus accedit, quod ipsis prælectionibus commodius hæc reseruentur.* præter hæc elementa præfationem elegantem præmisit *arti cogitandi*, quæ Halæ prodiit MDCCIV. item MDCCXVIII. quippe qua de fatis studii logici, eiusque vera indole, adminiculis & defectibus edisserit. in plerisque, qui in studio logicæ versati sunt, hos defectus notat, quod *primum* nullam adiecerint medicinam, nec viam certam, planam & facilem indicauerint, qua exui praui affectus & cum affectibus peruersæ opiniones possent;

possent; *deinde* quod non serio ostendant, inchoandum in veritatis inquisitione a voluntatis emendatione esse; *tertium* quod tam ieiuna, tam friuola sint, quæ de intellectus facultatibus & operationibus tradant, modo aliquid tradant; *tandem* quod de vera ratione illarum facultatum infirmitatibus medendi nihil præcipiant, quod trahat momentum.

GOTTLIEB GERHARD TITIVS, qui Lipsiæ anno MDCCII. edidit *artem cogitandi* 12. de qua auctores diarii Parisiensis [1] ita iudicant: *on trouuera plus de bon sens dans cet ouurage, que n' en promet le ieu de mots, qui paroit dans le titre. c' est vn logique assez raisonnable, par rapport à celles, qui s' enseignent dans l' ecole, mais qu' on ne iugera peut-etre pas fort necessaire.* interdum felicior exstitit in confutandis aliorum sententiis, quam suo ingenio tradendis logicæ solidis præceptis, quamquam haud negari potest, quod sæpius de verbis, quam ipsa re aduersus alios disputauerit. varia contra TITIVM obseruauit EPHRAIM GERHARD. [2]

IO. FRIDEMANN SCHNEIDERVS, qui edidit *fundamenta philosophiæ rationalis ad recentiorum philosophorum mentem proposita*, Hal. MDCCIII. & ex editione secunda aucta atque emendata MDCCVIII. complectitur liber hic sequentia capita 1) de natura & constitutione philosophiæ rationalis, 2) de veritate eique opposita falsitate &

1 1704. *p.* 144. 2 *delin. phil. rational.*

fictio-

fictione, 3) de veritatis impedimentis seu praeiudiciis, 4) de adminiculis consequendae veritatis & inprimis de definitione. 5) de diuisione, 6) de demonstratione; 7) de methodo, 8) de meditatione; 9) de interpretatione & 10) de disputatione. scripsit quoque SCHNEIDERVS dissertationem de *logica non otiosa*; item de *variis argumentandi methodis veterum & recentiorum.*

IOACHIMVS LANGIVS, cuius *medicina mentis*, saepius prodiit, etiam apud Anglos recusa est. pars *prima* continet historiam philosophicam a mundo condito vsque ad nostra tempora; *secunda* agit de mentis aegritudine; *tertia* de aegrae mentis sanatione; *quarta* de sanae mentis vsu in veritate inuestiganda; *quinta* de sanatae mentis vsu in veri cum aliis communicatione & *sexta* de eruditione ac sapientia. varias expertus est liber hic censuras, ac multi id in eo notarunt, quod maiori studio, quam deceat, sectatus fuerit POIRETVM, nec discrimen inter naturam & gratiam, ac inter philosophiam & theologiam obseruauerit, ac praecepta dederit, quae christianum formare possent logicum.

EPHRAIMVS GERHARDVS, cuius *delineationis philosophiae rationalis variis obseruationibus illustratae, siue de intellectus humani vsu atque emendatione* libri duo prodierunt Ienae MDCCIX. & iterum MDCCXVII. 8. liber *primus* tractat de conceptibus logicis communibus, ac speciatim quidem de eruditione, philosophia generatim, philosophia

phia rationali, intellectu humano, cognitione, ignorantia, veritate & certitudine, falsitate, verosimili & dissimili, obiecto cognitionis, cognitionis impedimentis. liber autem *secund.* differit de negotiis logicis specialibus, ac quidem de impedimentorum remotione; de experientia, meditatione, ratiocinatione, lectione & auscultatione, interpretatione, opinionum diiudicatione, de veri communicatione generatim, de communicatione veri, quæ oretenus fit, de libris scribendis, ac de arte disputandi & confutandi. atqui hæc omnia argumenta GERHARDVS perspicue exposuit & eiusmodi illustrauit obseruationibus, quæ lucem in historia logicæ interdum nobis præferre possunt. præfatione fatetur, quod ex antiquioribus Aristotelis atque Epicuri præcepta haud neglexerit, etiam scripta recentiorum logicorum ad vsum suum transtulerit, ita vt semper eligeret sibi, quæ probata videbantur. præter hanc delineationem scripsit quoque GERHARDVS dissertationem de *præcipuis sapientiæ impedimentis*, Ienæ MDCCV. quæ logicæ addita fuit; item *vnuorgreiffli-chen Begrieff vom Verstand vnd Willen des Menschen vnd derselben Ausbesserung*, Hal. MDCCVIII. 8. & Ienæ MDCCXVII. *cogitationes logicas de veritatis cognoscendæ principio & criterio*, Ien. MDCCIX. 4. MDCCXV. 8. *prolusionem academicam de ratiocinatione Ictorum*, Ien. MDCCXI. 4.

10. CHRISTIANVS LANGIVS, qui edidit CHRISTIANI WEISII *nucleum logicæ* additamentis interpolationum textualium

&

& formularum germanicarum, maxime vero adnotationum ita auctum atque illustratum, vt prout titulus libri huius loquitur, *vera hic & solida logicæ Peripatetico-Scholasticæ purioris fundamenta detegantur & ratione mathematica per varias schematicas præfigurationes ad ocularem euidentiam deducta proponantur*, Gissæ MDCCXII. 12. præfatione logicam Peripatetico-Scholasticam puriorem contra adcusationes tueri instituit, & in additamentis omnino multam operam collocauit in momentis doctrinæ huius explicandis atque illustrandis, præcipue quod ad syllogismum adtinet, ita vt opus hoc non possit non cultoribus Aristotelicæ ac scholasticæ philosophiæ magnam adferre voluptatem. auctores *actorum eruditorum* [1] id commemorarunt, nec satis honorifice de industria a LANGIO adhibita senserunt, non obscure significantes, quod placitis Aristotelicorum & scholasticorum non magnum statuendum sit pretium, siue eorum necessitatem, siue vtilitatem; siue veritatem respiciamus. qua censura permotus LANGIVS de defensione cogitare cœpit, quumue anno MDCCXIII. ederet *inuentum nouum quadrati logici vniuersalis: in trianguli quoque formam commode redacti*, adiecit *dissertationem apologeticam pro logica Aristotelica genuina maxime logica*, qua id omnibus viribus egit, vt dignitatem atque auctoritatem logicæ huius a contemtu variisque adcusationibus liberaret forti-

1 1713. p. 367.

terque

terque tueretur. haud negamus, quod clarissimus LANGIVS significauerit ingenium subtile, vsuque meditationum exercitatum; sed num verum logicæ finem sibi propositum habuerit, hacque ratione viam rectam atque expeditam ad sensum veri & falsi demonstrauerit, id aliorum iudiciis permittimus. rectius opus hoc logicum inter Aristotelica scripta, de quibus supra disseruimus, locum suum tenere potest, idque ideo heic a nobis commemoratur, quod paullo ante mentionem fecimus CHRISTIANI WEISII.

10. P. de CROVSAZ, qui lingua gallica edidit *systeme de reflexions*, Amst. MDCCXII. cuius editio 2. quoq; multo auctior prodiit. pars *prima* considerat varias mentis facultates, & naturam ac diuersitatem idearum partim ratione obiectorum, partim ratione modorum, quibus istæ a nobis concipiantur, tribus sectionibus. pars *secunda* agit de iudiciis & propositionibus, qua quum propositiones diuisæ fuerint in veras & falsas, certas, incertas & probabiles, etiam disseritur de scepticismo. pars *tertia* complectitur doctrinam de *ratiocinatione* ac *quarta* de methodo, quæ omnia distincte atque eleganter sunt proposita, vt non mirum sit, quod logica hæc non mediocrem sibi comparauerit existimationem. nam quamuis, si rem ipsam respiciamus, multa ex logica vulgari retinuerit, quæ emendari atque augeri potuissent; modus tamen tractandi, quem obseruauit, maxime elegans est ac vim habet ad animos lectorum capiendos.

NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS, qui edidit *viam ad veritatem*, cuius pars prima continet *artem recte ratiocinandi, id est, logicam*, Halae MDCCXIII. 8. diuisa est in tres partes. partis *primae* caput 1) agit de intellectu & logica speciatim considerata; 2) de cognitione & ideis, quae sunt illius fundamenta; 3) de ignorantia eiusque caussis; 4) de nominibus; 5) historia logicae vulgaris ac speciatim partis primae. partis autem *secundae* caput 1) de iudiciis; 2) de propositionum veritate & falsitate; 3) de principiis, praesumtis opinionibus, de vero simili & falso simili; 4) de propositionibus vniuersalibus & particularibus; 5) de propositionibus aperte & latenter compositis, vt & complexis seu incidentibus; 6) de diuisione; 7) de definitione; 8) de verbis ac particulis; 9) historia libri secundi logicae vulgaris. partis *tertiae* caput 1) de methodo eiusque diuisionibus; 2) de methodo analytica in specie; 3) de methodo synthetica in specie; 4) de pseudomethodis; 5) de syllogismis in genere eorumque vsu; 6) de syllogismis eorumque speciebus. 7) de vera methodo conuincendi ac confutandi dissentientes, 8) de dialogo; 9) de methodo legendi aliorum scripta eaque interpretandi; 10) de methodo soluendi sophismata; 11) historia logicae vulgaris in parte tertia. de *salebris*, quas quidam in hac celeberrimi GVNDLINGII logica demonstrare voluit, non est, quod dicamus, praesertim quum a quodam auditorum ipsius responsio bene composita fuerit data.

P. BVFFIER, cuius *principes du raisonnement exposez en deux logiques* prodierunt Parisiis MDCCXIIII. 8. quibus continentur multæ obseruationes ac præcepta vtilia. extremo quoque auctor iudicium tulit de variis logicarum scriptoribus.

IO. IACOBVS SYRBIVS, qui an. MDCCXVII. Ienæ edidit *synopsin philosophiæ rationalis*; & eodem anno *institutiones philosophiæ rationalis eclecticæ*, quarum pars prior agit de veritate cognoscenda; posterior vero de veritate adplicanda. præmissa est præfatio, qua historia logicæ breuiter exponitur.

præter hos, quos iam commemorauimus, adhuc alios possemus recensere. quo spectant *essay de logique, contenant les principes des sciences & la maniere de s' en seruir pour faire de bons raisonnemens*, qui liber, cuius auctor est MARIOTTE, prodiit Paris. MDCLXXVIII. & inter opera scriptoris huius edita Lugdun. Batauor. MDCCXVII. 4. item *ars cogitandi erotematica cum præludio philosophiæ*, Basileæ MDCCXV. 8. quam composuisse ZWINGERVS dicitur; nec non IO. HENR. ACKERI *scrutinium opinionis & scientiæ*, Rudolstadii MDCCXV. qui ordinem vulgarem ac vetustum seruauit; in tractatione vero ipsa vetera cum nouis coniunxit, vt de aliis taceamus. at vero præcipue nobis est propositum, varias periodos historiæ logicæ distincte indicare, ac principes tantum scriptorum huc spectantium commemorare, inprimis quum neque sit vtile, neque per ingenii humani conditionem fie-

ri poſſit, vt talis hiſtoria ad ſummum perfectionis perducatur.

§. XXIII. Verum enim vero heic adhuc commemorare debemus ANDREAM RVDIGERVM, cuius merita in logicæ artem omnino ſunt ampliſſima, ſiue aliorum errores, quos ſolide confutauit; ſiue acceſſiones, quibus diſciplinam hanc auxit, reſpiciamus. anno MDCCIV. edidit diſputationem philoſophicam *de eo, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione*, qua Carteſianorum nugas de ideis innatis erudite demonſtrauit; eodem anno aliam diſſertationem *de nouis ratiocinandi adminiculis* protulit; anno MDCCVII. *philoſophiam ſyntheticam* in publicam emiſit lucem, qua iam multorum logicorum vitia non ſolum obſeruauit; ſed etiam emendauit, cuiusmodi ſunt, quod ipſorum præcepta ſint nimis generalia; quod examen veri aliquo modo tradiderint; inuentionem autem veritatis haud attigerint; quod genuinam probabilitatis indolem haud propoſuerint; quod de ratiocinio, quomodo deberet examinari, nihil dixerint, nec de multis ratiocinandi modis quidquam obſeruauerint. anno MDCCIX. prodiit ipſius liber elegantiſſimus nec ſatis laudandus *de ſenſu veri & falſi*, quo hæc omnia copioſius & clarius explanauit, etiam diſcrimen inter ratiocinationem mathematicam & philoſophicam tradidit, nec non præcepta definiendi, ac de ratiocinio grammatico diſſeruit. de quo diſcrimine inter ratiocinationem philoſophicam & mathematicam poſthac in *phyſica diuina*, quæ prodiit MDCCXVI, multo verboſius egit. quum anno MDCCXI. *philoſophia ſynthetica*

iterum

iterum prodiret, adiecit *ratiocinium a minori ad maius & a maiori ad minus*; & tertiæ editioni anno MDCCXVII. philosophiæ huius accesserunt necessaria duo ratiocinandi genera, *ratiocinatione caussalis* & *practica*. qui ingenio valet philosophico, RVDIGERI monimenta logica diligenter legit, nec studio prauorum affectuum corrupti erga se ipsum amoris, inuidiæ atque odii tenetur, ille non potest non merita ipsius in logicam magnifacere ac laudare. sed quam multi sunt, qui de eo sentiunt sinistre, quamuis aut scripta eius haud legerint, aut lecta minus intellexerint; aut cognita eorum præstantia ac dignitate, prauis tamen affectibus abrepti, istam publice profiteri recusent. persuadent enim sibi, se esse statores ac præsidia artis logicæ, cui creditæ existimationi magnum imminere periculum putant, quando RVDIGERVM laudare, commendare instituerent. sed tamen philosophum haud decet, corruptæ mentis libidini prauisque propensionibus indulgere. melius est, ignorantiam suam profiteri, & aliorum ope peruenire ad veritatum cognitionem, quam per inuidiam eorum præcepta necessaria atque vtilia negligere, sicque inscitiam atque errores tueri.

§. XXIIII. Antequam parti huic vltimam imponamus manum, breuiter mentionem facere BENEDICTI SPINOZAE, non ab re erit. prodierunt enim ipsius *opera posthuma* Amstelædam. MDCLXXVII. quibus extat quoque tractatus de *emendatione intellectus*, qui breuis nec per impedimenta auctoris ad perfectionem venit, siquidem hæc admonitio

ad lectorem præmissa est: *tractatus, quem de intellectus emendatione imperfectum hic tibi damus, beneuole lector, iam multos ante annos ab auctore fuit conscriptus: in animo semper habuit eum perficere: at aliis negotiis præpeditus & tandem morte abreptus, ad optatum finem perducere non potuit.* hactenus bene. at vero ea, quæ subsequuntur: *quum vero multa præclara atque vtilia contineat, quæ veritatis sincero indagatori non parum e re futura esse, haud quaquam dubitamus, te iis priuare noluimus;* cautionem quamdam postulant, siquidem multa huic libro insunt, quæ a vero sensu & affectu pietatis sunt aliena. ipsius sectator ABRAHAMVS IOANNES CVFFELERVS edidit *specimen artis ratiocinandi naturalis & artificialis ad pantosophiæ præcepta manuducens*, Hamburgi, vt titulus præ se fert, MDCLXXXIV. 8. cuius libri caput 1) agit de nomine; 2) de propositione, 3) de syllogismo; 4) erroribus, qui circa præcedentia committi possunt & 5) de methodo recte ratiocinandi. aperte satis significauit, quod SPINOZAE impias sententias sit amplexus, dum statuit, mundum in ipsa essentia diuina contineri. ac quamuis inter deum & mundum hoc discrimen constituat, quod ad essentiam mundi non pertineat existentia necessaria, quæ tamen ad dei essentiam requiratur, reuera tamen hoc discrimen nullum est. adhæc vehementer laudat SPINOZAM, veluti philosophum longe præstantissimum, vt pluribus demonstrat IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [1] hæc

1 *de atheismo & superstition. p. 174.*

igitur

igitur sufficiant pro proposita dissertationis forma, qua nostrum tantum est institutum, auctores recensere, quibus opera logica debemus, & magis res ipsas, quam librorum fata litteraria respicere, quæ omnino vberius ac copiosius potuissent illustrari, si id proposito nostro fuisset consentaneum. scriptores, qui argumenta logica specialia seorsim sunt persecuti, commemorabimus capite, quod iam subsequetur, qui sunt multi generis.

LIBRI II.
DE
PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.

CAPVT II.
DE
ORIGINE, PROGRESSV ET FATIS DOCTRINARVM LOGICAE SPECIATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum summa §. I. *traditur historia doctrinæ de natura & diuisione logicæ* §. II. III. IIII. *de intellectu humano* §. V--XII. *de principiis & criteriis veritatis cognoscendæ* §. XIII. XIIII. *de ideis* §. XV--XX. *de definitione* §. XXI. *de diuisione* §. XXII. *de variis ratiocinandi modis* §. XXIII--XXVIIII. *de demonstratione* §. XXX. XXXI. XXXII. *de probabilitate* §. XXXIII--XXXVII. *de præiudicatis opinionibus* §. XXXVIII. XXXIX. *de dubitatione* §. XL. XLI. XLII. *de arte disputandi* §. XLIII--XLVII. *de methodo* §. XLVIII--LII.

§. I.

PErlustrauimus igitur illorum studia, qui operam suam in arte logica tradenda, emendanda & in meliori statu collocanda posuerunt, quorum notitia si & plenissime a nobis esset exposita, historiae tamen disciplinae huius haud omnes expleret partes. etenim non sufficit, scire auctores, aut copiosam scriptorum recensionem instituere, si quis historiam disciplinarum accuratius cognoscendi flagrat cupiditate; sed doctrinarum quoque fata explanare, e re est, atque aperire modos, quibus quisque momenta artis exposuerit. atqui heic tria necessaria sunt, vt expendamus, quis admouerit animum disciplinae cuidam litterariae promouendae; quid suo studio ac cura praestiterit ac quam tractandi rationem sit secutus, quae auctoribus huiusmodi historiarum ante oculos proposita esse debent. quapropter cultoribus harum litterarum non ingratum fore, putamus, si elaboramus, vt hoc modo historiam hanc persequamur accuratius, ac per meliorem ordinis rationem parte prima exposita, ad secundam nos conuertamus, atque doctrinarum fata ex historiarum monimentis illustremus. nobis autem est propositum atque animi sententia, nobiliora momenta attingere, ac tantum adumbrare, sicque aliis viam parare, qua opus hoc perfectius efficere ac quae desunt, redintegrare possunt, quoniam per varias caussas studio tenemur breuitatis.

§. II. Logica, cuius fata iam exponamus breuiter, duplici ratione potest considerari: *partim* sua indole, qua est disciplina artis; *partim*

tim ratione materiarum, de quibus tractat. ratione indolis, qua est disciplina artis, duo momenta ex historiarum rebus possunt illustrari, quorum est: *quid sit logica*? alterum vero respicit ordinem tractandi ac complectitur *diuisionem illius*. dispiciamus igitur de priore momento: *quid sit logica*? quo cum nomen & alias illius adpellationes; tum ipsam rem debemus considerare. quod ad nomen *logicæ* adtinet, id dicitur ἀπὸ τȣ̃ λόγȣ, quæ vox significat & rationem & sermonem, hinc disputarunt, quænam significatio heic sit admittenda, num ars hæc dicatur logica a ratione; an a sermone? plerique tuentur priorem significationem; qui autem posteriori fauent, iterum inter se discrepant, num intelligendus sit sermo internus, an externus? quamuis illi, qui notari putant sermonem internum, a prioribus non multum differant, si quidem sermone interno significant cogitationes, siue operationes atque actiones intellectus. quis primus vsurpauerit vocem *logicæ*? id non apertum est. ARISTOTELES nomine hoc haud vsus; voce vero λογικῶς, quam opposuit ἀναλυτικῶς, ideoque teste BOETHIO veteres peripatetici hanc adpellationem introduxerunt, vt obseruat GERH. IO. VOSSIVS.[1] præter hoc nomen & alia sunt, quibus cum veteres, tum recentiores philosophi artem hanc adpellarunt. vetustiori ætate dicebatur *dialectica, canonica, critica*. vox *dialecticæ* a veteribus præcipue triplici significatione adhibita est: primum sententia ampliore pro ipsa sapientia ac cognitione rerum diuinarum a PLATONE; deinde

1 *de natura & constit. logic. cap. I. §. 2.*

pro integra logicæ diſciplina a Stoicis, & tandem pro ea logicæ parte, quæ agit de argumentis probabilibus, ab ARISTOTELE & Peripateticis, qui dialecticam opponunt analyticæ ſiue doctrinæ de demonſtratione, vide CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM [1] & GERH. IO. VOSSIVM, [2] IO. WOWERVM. [3] *canonica* dicta eſt ab EPICVRO, teſte DIOGENE LAERTIO, [4] quoniam tradebat *canones*, iisque præcepta de cognoſcenda veritate exhibebat. PETRVS GASSENDVS [5] dicit: *non deſunt, qui hanc artem canonicam vocent; quod ſit quaſi canon ſiue regula ad bene cogitandum inſtituta. quia enim poteſt mens facile inter cogitandum errare, ſeu a vero deſciſcere, ideo errores ſuos agnoſcens præcauereque ipſos volens, quemadmodum regulam faber, ſic ipſa ſibi artem hanc parat, qua opus ſuum, hoc eſt proprias operationes dirigat easque errore immunes reddens, ipſam veritatem ſeu ſcopum, ad quem collineat, aſſequatur.* tandem adpellata eſt κριτικὴ propter munus, quod in cognitione veritatis vis iudicandi præſtare debet, cuius adpellationis exempla inuenimus apud ATHENAEVM & LVCIANVM, vt VOSSIVS [6] obſeruat. recentiori tempore diſciplinæ hæc philoſophiæ præter *logicæ* nomen adhuc aliis notata eſt adpellationibus, quæ modo vtilitatem, quam reliquis litterarum ſcientiis adfert; modo res, de quibus diſſerit, ac finem ob quem ipſius cultura ſuſcipienda eſt, reſpiciunt. nonnulli enim logicam conſiderarunt commercii

1 *logic. part. I. cap. 2.* 2 *cit. loc. cap. XII. §. 1. 2. 3.* 3 *polymath. cap. XX. p. 184.* 4 *lib. X. ſegm. 30.* 5 *inſtit. logic. præf.* 6 *cit. loc.*

cauſſa,

cauſſa, quod cum aliis eruditionis partibus habet, in quarum emolumenta inſtrumenti fungitur munere, ideoque iſtam adpellarunt *philoſophiam inſtrumentalem*, id quod fecit IO. FRANCISCVS BVDDEVS, vbi adnotare decet, quod logica ARISTOTELIS vocatur non ſolum ὄργανον, ſed quoque ὄργανον ὀργάνων, *inſtrumentum inſtrumentorum*, quam inſcriptionem alii ipſi ARISTOTELI; alii vero eius interpretibus vindicant, ſaltim iſta ex Ariſtotelicæ doctrinæ fontibus hauſta videtur multorum opinione, vide IO. NELDELIVM [1] & GERH. IO. VOSSIVM. [2] quum autem Peripatetici cenſerent, inſtrumentum eſſe logicam; partem philoſophiæ iſtam abſoluere negabant, cuius rei alia ſententia placebat Stoicis, qui artem hanc veluti philoſophiæ partem æſtimabant. ex recentioris æui auctoribus eſt adhuc BACO de VERVLAMIO, qui ſcripſit *nouum organum* ad Peripateticorum exemplum, quo logicæ præcepta exhibet. alii quum meditarentur, quo modo opera ſua logica inſcriberent, fundamenti loco poſuerunt cum obiectum, tum finem logicæ. ſic adpellata eſt

PHILOSOPHIA RATIONALIS, quæ aptam reddere debet rationem humanam ad cognoſcendam capiendamque veritatem, ad quod genus referri debent IO. FRIDEMANNI SCHNEIDERI *fundamenta philoſophiæ rationalis ad recentiorum philoſophorum mentem propoſita*; EPHRAIMI

1 *de vſu organi Ariſtot. Part. I. cap. I.* 2 *cit. loc. cap. VI. §. 4.*

GER-

GERHARDI *delineatio philosophiæ rationalis*; IO. IACOBI SYRBII *institutiones philosophiæ rationalis*.

ARS COGITANDI, sic adpellata ab auctore haud nominato, cuius *ars cogitandi* peperit sibi multum existimationis; item a GOTTLIEB GERH. TITIO, cui quoque logicam debemus, quæ inscripta est *ars cogitandi*, quoniam logica viam monstrare debet, qua quis cogitationes suas ita dirigere ac formare possit, vt percipiat verum ac falsum.

MEDICINA MENTIS, quam inscribendi rationem adhibuerunt EHRENFRIED WALTHER a TSCHIRNHAVS & IOACH. LANGIVS, quoniam princeps logicæ munus esse debet, vt intellectum humanum a vitiorum sordibus purget ac morbis ipsius medeatur, antequam fiat idoneus ad veritatum cognitionem.

CYNOSVRA MENTIS, quam inscriptionem IO. BAYERVS logicæ suæ constituit.

SENSVS VERI & FALSI, quam adpellationem præ se habet logica ANDREAE RVDIGERI ita nominata, quoniam logicæ finis propositus est, vt cultores veritatis formet aptosque ad sensum veri & falsi reddat.

INTRODVCTIO AD PHILOSOPHIAM AVLICAM, quæ inscriptio placuit CHRISTIANO THOMASIO in primis propter tractandi modum, quapropter ipse præfatione dicit: *inscripsi vero hunc librum meum introductionem ad philosophiam aulicam, quia non tam ipsa præcepta ratiocinandi continuo nexu trado*; (*quæ admodum pauca futura essent, & vix plura, quam quæ Epicurus in*

in ſua canonica iam obſeruauit) quam ipſos errores qua Carteſianorum, qua Peripateticorum oſtendo. adeoque volui ſimul falſitatem doctrinæ communis perſpicue deducere & ita introductionem hanc meam primario in vſum docentium dirigere, vt cognoſcant, me non ſine grauibus rationibus a doctrina conſueta receſſiſſe, neque adeo ex ſtudio innovandi hanc operam ſuſcepiſſe. diſcentium enim & maxime aulicorum tanti non intereſt, ſcire errores aliorum, ſi modo ipſi in vera doctrina recte informentur, vnde poterit facile quis præcepta pauca a controuerſiis ſeparare & paruo temporis ſpatio prudentiam ratiocinandi, in qua alias multiplici modo ſudare cogitur iuuentus, auditoribus ſuis inculcare. de aliis inſcribendi modis taceamus.

§. III. Diſpiciamus de re ipſa atque breuiter exponamus, quo modo logica definita fuerit a philoſophis. ARISTOTELES nullam dedit definitionem, cuius rei cauſſa controuerſia quoque erat inter Peripateticos & PETRVM RAMVM; quum multum diuque diſputarent, num & qua ratione poſſit definiri logica? ceterum quamuis Ariſtotelis ſectatores aſſererent, logicam eſſe artem, veritatem & opinionem inueniendi; multas tamen contentiones de definitionis huius partibus, inprimis de genere fecerunt, ſiquidem præcipue ſcholaſtici vehementer acriterque diſputarent, num logica ſit ars, an facultas, an ſcientia, an habitus inſtrumentalis? vide CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM[1] & GERH. IO. VOSSIVM.[2]

1 *introd. logic. cap. I. qu. 1.* 2 *de natura & conſtit. cap. 2.*

cuius-

cuiusmodi disputationem nullius esse momenti censemus, quoniam logica varia ratione considerari adeoque etiam varia genera in definitione ipsius possunt admitti, vti ostendit ANDREAS RVDIGER. [1] PETRVS RAMVS dicebat, logicam esse artem bene disserendi, qua interpretatione a proprio logicæ fine discessit, atque vsum tantum, quem logica in eloquentiæ studiis præstat, ante oculos sibi proposuit. quo & spectat definitio PHILIPPI MELANCHTHONIS, quod sit ars siue via recte, ordine & perspicue docendi. recentiori ætate propius philosophi ad indolem artis huius accesserunt, quod ista spectet ad cognitionem veritatum, atque rationem de cognitis veritatibus communicandi cum aliis, qui quamuis verbis inter se discrepent; re ipsa tamen siue differentia logicæ, quæ eo absoluitur, quod sit doctrina de veritate in genere, quum aliæ philosophicæ disciplinæ expromant veritates speciales, plerumque conueniunt, nisi quod interdum alter altero clariorem dederit definitionem & ad intellectum; alter vero ad ipsam veritatem eiusque cognitionem respexerit. hinc AVCTOR artis cogitandi [2] dicit: *logica est ars, bene vtendi ratione in rerum cognitione acquirenda tam ad sui ipsius, quam aliorum institutionem*, quæ definitio quidem vera est; sed nec satis clara, nec adæquata, quod & dicere possumus de definitione IO. CLERICI, [3] quod logica sit *ars bene ratiocinandi*, quoniam non omnis veritatis cognitio sola ratiocinatione absoluitur. nam veritas est vel certa, vel probabilis: certa nititur vel sola sensuum perceptio-

1 *instit. erudit. p. 16. ed 3.* 2 *praef.* 3 *praef. logic. §. 10.*

ceptione; vel idearum natura, quæ ope iudicii cognoſcitur, quæ poſterior autem abſoluitur modo enunciatione; modo ratiocinatione, quarum illa pendet a definitione & diuiſione idearum; hæc autem ab indole enunciationis, ſiue principii, vnde deducitur concluſio. vtramque autem veritatem & certam & probabilem cognoſcimus duplici ratione cum inueniendo, tum diiudicando verum & falſum. ex quibus patet quoque, quid ſentiendum ſit de definitione, præcipue in ſcholis ſcholaſticorum celebrata, quod logica ſit *ars conficiendi ſyllogiſmum*, præſertim quum ſyllogiſmus non ſynthetice, veluti medium veritatem inueniendi; ſed analytice, vti modus aliquid ratione quadam probandi conſideratur. IO. BAYERVS[1] exiſtimat, logicam eſſe *inſtrumentum quoddam vniuerſale, modum commonſtrans menti res quascunque cognoſcendi, expendendi & communicandi*; & IO. FRANCISCVS BVDDEVS[2] dicit: *prima pars philoſophiæ inſtrumentalis, quam logicam dicere moris eſt, intellectus vitiis medetur eumque aptum reddit ad veritatem inueſtigandam & inueniendam.* EPHRAIM GERHARDVS[3] cenſet, *logicam eſſe diſciplinam cognoſcendi, diiudicandi & communicandi veritatem*, qua definitione id tantum monemus, quod auctor ſine cauſſa videatur diſtinguere rationem cognoſcendi a ratione diiudicandi veritatem, quum cognitio ſit idea generalis, quæ complectitur & inuentionem & iudicium veri & falſi. ANDREAS RVDIGER[4] hanc tradit

1 *cynoſur. ment. pr. §. 2. p. 1.*
2 *part. I. phil. inſtrum. c. 1. §. 1.*
3 *delin. phil. rat. lib. I. c. III. §. 20.*
4 *inſtitut. erud. p. 14. ed. 3.*

defini-

definitionem: *logica est doctrina rectæ rationis, de veritatis in genere natura & indole & hinc consequendo sensu veri & falsi*; vt de aliis taceamus, quas omnes recensere, opus esset superuacaneum, præsertim quum ex his, quæ dicta sunt, liceat cognoscere, quod recentiori ætate indoles huius disciplinæ in aperto posita fuerit verius.

§. IIII. Nunc videamus de *diuisionibus logicæ*. ARISTOTELES nullam diserte exhibuit diuisionem, nec eo ordine scripta logica, quo organo continentur, composuit, quamvis inter cognitionem veritatis, certam & probabilem posuerit discrimen. interpretes ipsius ac sectatores, quum de meliori disciplinæ conditione cogitarent, instituerunt diuisionem; sed non vna eademque ratione. alii enim, præcipue PHILOPONVS & SIMPLICIVS diuidunt logicam in ἀναλυτικὴν & διαλεκτικὴν, vtramque autem artem comprehendunt communi nomine συλλογιστικῆς. sed antequam hæc discatur, debeat præmitti pars logicæ στοιχειολογικὴ, quæ comprehendat categoriarum librum & de interpretatione. analyticam autem & dialecticam habent pro diuersis artibus, quarum illa sibi proponeret verum; hæc autem simile vero, qua in re peccarunt contra diuisionis regulam, quoniam vtrumque & certo verum & probabile veluti species veritatis vno comprehenduntur genere, id quod ex inscitia demonstrationis & probabilitatis, quam minus recte posuerunt in opinione, ortum est. quodsi veritas logica, quæ a cogitationum conuenientia cum sensione pendet, non aliter diuidi potest, haud videmus, cur doctrinam de demon-

demonſtratione a doctrina de probabilitate plane diuerſam ſtatuamus, quum tantum ratione gradus differant. vtraque doctrina vnam conſtituunt diſciplinam, quamuis diſtincte propter diuerſum cognoſcendi modum proponendam eſſe, omnino fateamur, quo labore omnium feliciſſime functus eſt ANDREAS RVDIGER. cum hac diuiſione conuenit illa GERH. IO. VOSSII,[1] quod logica diuidi poſſit in στοιχειολογικὴν & συλλογιστικήν: συλλογιστικὴ in ἀναλυτικὴν & διαλεκτικήν: ἀναλυτικὴ in προτέραν καὶ ὑστέραν: διαλεκτικὴ in τοπικὴν καὶ σοφιστικήν. alii ex Peripateticis fundamentum diuidendi petunt a diuerſis intellectus operationibus, quæ ſunt ſimplex perceptio, iudicium & ratiocinatio, ad quas etiam libros logicos Ariſtotelis accommodant, ita vt agant *primum* de prædicamentis, prædicabilibus, definitione ac diviſione; *deinde* de enunciatione & *tertium* de ſyllogiſmo ratione cum formæ communis, tum triplicis materiæ. cum qua diuiſione conſentit illa, qua logica diuiditur in partem communem, quæ abſoluatur generatim libris de ſyllogiſmo; & propriam, quæ ſpeciatim tractet de ſyllogiſmo demonſtratiuo, topico & ſophiſtico. ex quibus Peripateticorum diuiſionibus iterum cognoſcere poſſumus, quod omnes curas ac meditationes logicas contulerint ad ſtruendum ſyllogiſmum. STOICI duas logicæ partes conſtituebant *rhetoricam* & *dialecticam*, quibus nonnulli tertiam addiderunt *definitiuam*: SENECA[2] dicit: *διαλεκτικὴ diuiditur in duas partes: in verba & ſignificationes: id eſt res quæ dicuntur, & vocabula, qui-*

[1] *de natura & conſtit. log. cap. IX. § 12.* [2] *epiſt. LXXXIX.*

bus dicuntur, quæ quod dicantur ex mente Stoicorum, patet ex DIOGENE LAERTIO.[1] quam diuisionem haud probare possumus, quamuis recentiori ætate quidam existimauerint, eloquentiam partem logicæ absoluere. non negamus, quod logicæ magister iure ac merito agere possit ac debeat de terminis, item demonstrare, quo quis suas meditationes aliis possit proponere, quæ omnia autem philosophica ratione debent fieri. scilicet terminos, qui considerari possunt modo grammatice, modo philologice, modo oratorie, modo philosophice, explicat veluti philosophus ratione idearum; in doctrina autem, quomodo veritas cognita proponenda sit aliis, considerat tantum talem expressionem, quæ cogitationibus nostris respondeat accurate, & talem demonstrationem, quæ methodo auditori & rei recte adcommodata nitatur. nec negamus, quod sine philosophia nemo veram eloquentiæ laudem consequatur; at vero iis de caussis doctrinam oratoriæ, quæ pro sua propria indole peculiarem in litteris humanioribus disciplinam constituit, ad logicam referre, esset incongruum. verus philosophus de eo sollicitus est, vt cogitationum communicatio per sermonem fiat clara & adæquata; orator autem adhuc ornatum quemdam sectatur, quo & animos auditorum capere, commouere ac delectare possit, atqui id constituit eloquentiam. philosophus respicit intellectum aliorum; orator non solum intellectum; sed & voluntatem; philosophus & rebus earumque ordi-

1 *Lib. VII, segm.* 41.

ne

ne & verbis adſtrictior, quam orator, cui vtroque maior eſt licentia. recentiori tempeſtate philoſophi varias quoque logicæ diuiſiones fecerunt. PETRVS RAMVS duas logicæ partes *inuentionem* & *diſpoſitionem argumentorum* ſiue *iudicium* conſtituit, quam diuiſionem habet quoque CICERO, [1] & illuſtrat GERH. IO. VOSSIVS. [2] quum enim RAMVS perſuaderet ſibi, logicam eſſe artem diſſerendi, adeoque diſciplinam hanc inprimis ad eloquentiæ vſum adplicaret, illius quoque in hac diuiſione habuit rationem. multi retinuerunt Peripateticam diuidendi rationem pro diuerſis mentis operationibus, quarum tres, ideam, iudicium & ratiocinationem ſtatuunt; alii vero adhuc quartam, methodum ſiue diſpoſitionem addunt, & hinc quoque logicæ quatuor conſtituunt partes, quo pertinent A VCTOR *artis cogitandi*, IO. CLERICVS, PETRVS GASSENDVS, I. P. de CROVSAZ & alii. quam viam ſecutus quidem vir venerandus IO. FRANCISCVS BVDDEVS, ac ſecundum operationes facultatesque intellectus doctrinam de cognitione veritatis propoſuit; ſed vti integras philoſophiæ diſciplinas ad medicorum methodum adcommodauit; ita eandem in arte logica obſeruauit, quapropter egit capite primo de *intellectu humano eiusque operationibus & facultatibus*; capite ſecundo de *intellectus humani vitiis & imbecillitatibus*; tertio de *intellectus humani ſanitate virtutibusque* ac quarto de *mediis emendandi intellectum ſanitatique reſtituendi.* ac quamuis ex

1 *Princ. topicor.* 2 *de natura & conſtitut. logic. cap. IX. §. 2. ſeqq.*

antiquioribus iam PHILO, discipulus CLITOMACHI teste STOBAEO philosophum similem esse medico dixerit, vide THOMAM STANLEIVM;[1] ex recentioribus vero VINCENTIVS PLACCIVS in doctrina ad mores spectante eundem tractandi modum sit secutus; venerandus tamen BVDDEVS istum multo magis ornauit, atque ad omnes philosophiæ partes adplicauit. alii ipsam logicæ doctrinam eiusque finem fundamenti loco posuerunt, ac diuiserunt istam in logicam *theoreticam* & *practicam* quarum illa tradat præcepta de veritate cognoscenda; hæc autem ostendat, quomodo præcepta cum in meditatione, tum communicatione veritatum debeant adplicari: atqui hæc diuisio placuit CHRISTIANO THOMASIO & RVDIGERO. hic enim *parte theoretica* differit de modis inueniendi & iudicandi verum, eamque iterum diuidit in duas sectiones, quarum altera naturam *demonstrationis*; altera *probabilitatis* persequitur; *parte practica* autem agit de meditatione synthetica & analytica. adhæc illustris THOMASIVS in *introductione ad philosophiam aulicam* prudentiam ratiocinandi diuidit in *partem communem*, quæ exhibeat doctrinas ad omnes eius partes speciales pertinentes; & *propriam*, quinque ratiocinationis momenta considerantem *meditandi*, *proponendi*, *intelligendi*, *iudicandi* & *contradicendi*. quam diuisionem instituerit IO. CLAVBERGIVS, iam superioribus [2] exposuimus.

1 *Hist. philos. p.* 408. 2 *lib. II. cap.* 1. *sect.* 3. §. 18.

§. V.

§. V. Placet nobis illorum diuisio, qui logicam diuidunt in partem *theoreticam* & *practicam*. *theoreticam* autem iterum diuidimus in duas partes, quarum altera est *generalis*, ac tradit partim doctrinam de veritate generatim; partim media omni veritati, siue sit certa; siue probabilis, cognoscendæ necessaria, quo spectat doctrina de *recta ratione* veritatis subiecto; de *sensione*, veritatis in genere primo principio atque vltimo criterio; ac de *idea*, veritatis in genere principio secundo & criterio proximo; vel *specialis*, quæ ostendit modos speciales inueniendi & diiudicandi verum cum *certum*, quo spectat doctrina de definitione ac diuisione, de enunciationibus, de variis modis ratiocinandi; tum *probabile*. ad partem *practicam* autem pertinet doctrina de meditatione ac ratione veritates proponendi. instituamus igitur, has doctrinas ex historiarum monimentis illustrare, atque initium capere a doctrina de *intellectu humano*, de quo plerique logicorum nec sine rationibus agunt. intellectus autem humanus duplici ratione debet considerari: *primum* secundum indolem suam naturalem, qua est tantum facultas cogitandi; *deinde* secundum institutam per regulas atque exercitationem culturam, qua est facultas bene cogitandi & dicitur *recta ratio*, quod vtrumque hac historia respiciamus. quod ad prius momentum adtinet, quum intellectus humanus consideratur vt lumen naturale, duplex quæstio illustranda, quarum altera est: *quid sit hic intellectus?* cuius indoles quum sit spiritui propria, ex eius operationibus patet, quibus cognitis, apertæ quoque

 fiunt

fiunt ipsius facultates, a quibus operationes pendent. quapropter dispicere necesse est, quid de vtroque senserint philosophi, id quod haud diligenter a doctoribus logicæ antiquis fuit expositum. nec pro sua opinione, in quam de indole animæ humanæ ingressi fuerant, quidquam bene ac recte poterant cogitare, aut meditationibus adferre, quod ad ornandam iuuandamque disciplinam logicæ robur haberet quoddam, quum animum humanum ex mente diuina haustum tractumque ; corpus autem ac materiam mali fontem esse existimarent. quæ opinio animis præcipue Platonicorum ac Stoicorum erat insita ; ac Aristoteles eiusmodi sententiam de intellectu agente fouebat, quæ impietatis plenissima ac tam magno philosopho penitus indigna. plerumque tres operationes intellectus numerantur, *simplex apprehensio*, *iudicium*, *syllogismus* siue *discursus*, quibus alii addunt quartam, *methodum*, siue *dispositionem* ; nec desunt, qui & hunc numerum amplificant, quæ controuersia nullius est momenti, ac ideo a multis agitata, vt rationem tractandi logicam tuerentur. rectius itaque sentiunt, qui omne id, quod in intellectu fieri solet, cum *passione* siue sensione ; tum *actione* siue cogitatione, modo memoriæ, modo ingenii, modo iudicii absolui putant. notum est, quod SCHOLASTICI triplicem animam *vegetatiuam*, *sensitiuam* & *rationalem* esse sibi persuaserint, ac putauerint, quod *media* fungatur sensione externa atque interna, ad quam posteriorem pertineant *sensus communis*, *phantasia* & *memoria*, qua doctrina perturbant actiones & passiones intellectus, siquidem

dem

dem phantasia & memoria non sunt passiones, qualis est sensio; sed actiones intellectus. memoriæ autem duplex officium adtribuunt, *vt species omnes sensibiles iudicatas atque cogitatas, tanquam depositum recondat & seruet, easque, quum opus fuerit, expromat*; ac phantasiam vocant, *quæ species a sensu communi perceptas vel a se formatas diutius retineat, ac diligentius examinet.* tandem sensus communis ipsis est, *qui omnium exteriorum sensuum species adprehendit, a se inuicem discernit & cognoscit*, quæ definitio satis declarat, quam obscure sibi & perturbatim mente sua proposuerint sensum communem, compositum ex sensione & iudicio. animam *rationalem* a vegetatiua & sensitiua ita distinguunt, quod ita instrumentis corporis haud vtatur, cuius intellectus sit *facultas animæ species intelligibiles intelligens, cognoscens atque diiudicans.* recentiores philosophi quum obseruarent, quam male, obscure ac confuse doctrina hæc sit tradita, siue voces hæ scholasticorum diuersas substantias, siue diuersas facultates debeant significare; pro officii sui ratione istam reiecerunt ac de alia, quæ maiorem veritatem vtilitatemque præ se haberet, cœperunt cogitare. atqui labore hoc functus est CARTESIVS, quamuis haud feliciori successu, quando de indole animæ, ac speciatim quoque intellectus ita sensit, vt grauissimis atque apertis erroribus, etiam si accuratius istos inspiciamus, impiis opinionibus se implicuerit. namque primum putauit, naturam mentis humanæ contineri in cogitandi viribus; [1] dein-

[1] *Medit. II.*

de vero posuit duo cogitationum genera, quarum aliæ sint actiones animæ, id est cupiditates voluntatis; aliæ vero passiones, per quas ipsum intelligit intellectum: [1] quin etiam persuasit sibi, omnes actiones animæ nostræ esse voluntatis, siquidem dicit: [2] *cupere, auersari, affirmare, negare, dubitare sunt diuersi modi volendi.* cuius confusionis summa in eo sita est, quod cogitationem perturbauerit cum sensione & motibus voluntatis, siquidem ita [3] scribit: *sed quid igitur sum? res cogitans; quid est hoc? nempe dubitans, intelligens, affirmans, volens, nolens, imaginans quoque & sentiens,* quæ verba magnam produnt confusionem. etenim si vox *cogitare* apud Cartesium notat & passionem & actionem, est nomen duplicis significationis, quod Cartesius, quum naturam mentis absolui cogitatione existimat, minus potuit adhibere, nisi ipsum essentiam animæ æquiuocam statuisse dicere velimus, id quod esset absurdum. sic igitur cogitatio significat aut *actionem,* ex quo sequitur sensionem, quæ passio est, haud speciem esse cogitationis; aut *passionem*, hinc etiam ex Cartesii sententia cupiditas voluntatis minus referri potest ad cogitationem, siquidem existimat, actionem animæ tantum pertinere ad voluntatem. quid multa? quisque vi sensionis atque experientiæ certior reddi potest de Cartesii errore, quod intellectus semper patiatur; voluntas vero agat, nosque non intellectu; sed voluntate iudicemus de rebus. atqui constat ex superioribus, quod Cartesius iudicium

1 *De passionib. part. I, art. 17.* 2 *princ. part. I. §. 32.*
3 *medit. II.*

retu-

retulerit ad voluntatem, quod etiam ipsius sectatores fatentur differte. IO. CLAVBERGIVS [1] dicit: *vulgo iudicium referunt ad intellectum; sed male*; LVDOVICVS de la FORGE: [2] *vt bene distinguamus duarum harum primarum & principalium potentiarum, intellectus & voluntatis, notemusque quousque se extendant fines earum ac limites, attende, quod quando concipimus rem aliquam, e. g. cogitationem, conceptus, quem de ea habemus, est actus nostri intellectus, hoc est potentiæ, quam habemus percipiendi: verum quando porro ex omnibus illis, quæ in ea percipimus, assentimur, cogitationem non esse extensam, assensus ille, quem damus, est actus nostræ voluntatis, non minus, quam quum indicamus, rem aliquam esse bonam aut malam, nosque propterea in animum inducimus, eam sequi aut fugere*: adde ANTONIVM le GRAND, [3] PHILARETVM, [4] WITTICHIVM, [5] aliosque philosophiæ Cartesii æstimatores. quam falsa sit hæc sententia, aperte ex iudicii indole, propria sensione atque absurdis conclusionibus, quæ inde sequuntur, patet, vt non necesse esse putemus, multam operam in confutanda ista consumere. id autem nos deducit in admirationem, quod magistri philosophiæ Cartesii logicam morbis ac vitiis intellectus euellendis consecrent ac fateantur, quidquid arte hac contineri, ad intellectum, non ad voluntatem pertinere; attamen de iudicio quoque hac disciplina tra-

1 *Not. ad Cartes. princ. p.* 1. §. 32. *p.* 501. *opp.* 2 *de mente humana cap.* 8. §. 4. *cap. II.* § 17. 3 *instit. philosoph. part. I. pag* 59. 4 *ethic. cap. III.* §. 1. 5 *theol. pacific* §. 47. *anti-Spinoz. part.* 2. *prop.* 35.

ctent. sic ANTONIVS le GRAND quatuor logicæ partes constituit, quarum prima de ideis; secunda de iudicio siue propositionibus; tertia de discursu ac quarta de methodo agit: & IO. CLAVBERGIVS in *logica contracta* tres logicæ gradus facit, quorum primus intellectum ab obscuritate & confusione; secundus iudicium a dubitatione & errore, ac tertius memoriam ab obliuione liberet.

§. VI. Non possumus, quin mentionem faciamus IO. CLERICI, qui [1] putat, septem præcipuas mentis facultates esse, *intellectum, voluntatem*; *sentiendi facultatem*; *libertatem*, *phantasiam*, *memoriam*, *habitum*, ac per intellectum intelligit *eam mentis facultatem, qua res prorsus incorporeas intelligat*; ac voluntati iudicia quoque adtribuit, aliaque a communi opinione aliena tradit. at vero clarissimus vir plures species præter necessitatem constituit, ac quum intellectum opponat phantasiæ ac memoriæ, voce hac aliena vtitur significatione, siquidem alias phantasia & memoria habentur species facultatum intellectus. nec videmus, cur *habitum* inter mentis facultates, veluti peculiare earum genus referat, quum ille eiusmodi facultatum statum significat, quo per culturam exercitationemque aptiores ad efficiendum aliquid facilius sunt redditi, adeo vt nullus habitus esse possit sine facultate naturali. adhæc *libertatem* quoque vt peculiarem facultatem considerat, quod & IO. LOCKIVS fecit, & inde deduxit conclusionem, istam non posse vindicari voluntati, quæ & ipsa sit facul-

[1] *Pneumatol. sect. I. cap. 3. & 4.*

tas,

tas, nisi dicere velis, facultatis dari facultatem, quod risu sit dignum. [1] sed venerandus IO. FRANCISCVS BVDDEVS [2] bene hæc obseruat: *at id sibi sumit LOCKIVS, non temere illi concedendum a quibusuis, libertatem esse facultatem seu potentiam distinctam a voluntate. est enim proprietas quædam voluntatis, in eius operationibus conspicienda.* nec silentio dimittere possumus sententiam PETRI POIRETI [3] de mente humana eiusque facultatibus, quippe quas in diuinas & inferiores diuidit. *diuinarum* numerat modo tres, *desiderium infinitum, intelligentiam,* quam & adpellat *intellectum passiuum,* & *adquiescentiam*; modo quatuor & addit *libertatem*; modo septem hoc ordine: *desiderium tenebrosum; agitationem inquietam; sensum viuidum ac discruciantem; impetum cum ardore; intelligentiam, adquiescentiam; subsistentiam animæ perfectam,* quibus facultatibus fundamenti loco ponit *fundum animæ*, de quo dicit: [4] *& hic quidem est ille animæ fundus tantopere nonnullis celebratus, quem nulla creatura, nec vero ipsamet creata mens, non modo replere, sed nec quidem mouere aut attingere possit: locus ideis vacuus, thronus Deo æterno sacer, eiusque solius æternas impressiones suscipere aptus.* facultatum vero *inferiorum* tres statuit species, *rationem, imaginatricem,* ac *facultates sensibiles*, cuiusmodi doctrinam relinquimus POIRETO, nec forsan sine rationibus existimamus, quod neque ingenium Poireti germanam

1 *De intellectu human. lib. II. cap. 21.* 2 *instit. theol. moral. p. I. c. I. s. 4. §. 11. not.* 3 *œcon. diuin. lib. I. cap. 15. 20. 23.* 4 *de eruditione. lib. I p. 4. §. 4. p. 147.*

philo-

philoſophiam; neque germana philoſophia Poireti ingenium capiat. vulgaris philoſophorum opinio eſt, quod intellectus humanus præditus ſit triplici virtute, memoriæ, ingenii ac iudicii, quarum diuerſitatem experientia, fidelis ſolidaque multarum rerum magiſtra confirmat. obſeruamus enim, eſſe homines, qui grauiori pollent iudicio; in rebus autem memoriæ aut ingenii nihil præſtare poſſunt præclari; quum contra alii aut memoria aut ingenio, aut vtroque valent multum; ſed in eiusmodi negotiis, quæ iudicii vim poſtulant, proſperiori deſtituuntur ſucceſſu. anno MDCCXVII. prodiit *tractatus metaphyſico-phyſicus de rationis natura, incremento, maturitate, decremento aliisque affectionibus* auctore FRIDERICO MVZELIO, quo multa momenta continentur, quæ doctrinas logicas poſſunt illuſtrare; num autem auctor argumento huic ſatisfecerit, nec ne? id aliis iudicandum relinquimus.

§. VII. Nec defuerunt, qui ſingulas intellectus facultates ſpeciatim explicare, atque in iſtas inquirere inſtituerunt, ad quam operam nonnulli *memoriæ cauſſa* præcipue ſunt adgreſſi. memoria diuiditur in *naturalem* & *artificialem*, quæ quum interdum ſit infirmior, cogitare cœperunt de variis mediis modo medicis ac phyſicis; modo arte quadam paratis, quibus iſtam excitari ac firmari poſſe, ſibi perſuaſerunt. atqui ſunt, qui huiusmodi mediorum varia recenſent media, qualia ſint logica, rhetorica, ethica, politica, & mnemonica ſpeciali ratione ſic dicta, quam in rem multi conſcripti ſunt libri, quos commemorant DA-

NIEL

NIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] & GEORGIVS PASCHIVS. [2] recentiſſimus argumenti huius auctor eſt MARIVS D' ASSIGNY, qui gente anglus opus breuius de arte memoriæ compoſuit, quod etiam in teutonicum ſermonem noſtrum translatum atque obſeruationibus fuit illuſtratum. alii de *imaginationis* indole ac viribus explicandis extiterunt ſolliciti, quæ a plerisque quoque græca voce adpellatur *phantaſia*, quamuis accuratius ac verius *imaginatio* ipſam facultatem; *phantaſia* ipſius effectum ſignificat, de qua mentis vi non vna eademque philoſophis fuit opinio. PLATO duas facultatis huius poſuit ſpecies, quarum altera ſit εἰκαστική, quæ veras efficiat ſimilitudines; altera vero φανταστική, quæ in fictionibus verſetur. STOICI quum differerent de rebus, quæ ſint in anima, illas duplici ratione conſiderarunt, ac quidem vno modo quum ſint impreſſiones quædam in principe parte, hoc eſt ipſa mente atque intellectu factæ, quas dixerunt φαντασίας, ac per *phantasmata* intellexerunt *viſa*, cuiusmodi ſint ea, quæ in ſomnis aut per animi furores adpareant. qua ratione fiat phantaſiæ impreſſio, hac de re diſcrepant ſententiis; omnes autem facile inter ſe conſentiunt, dari quamdam præcipuam phantaſiam, quam καταληπτικήν, *comprehenſionem* dicunt, quæue ſit vna & veritatis regula: confer PETRVM GASSENDVM, [3] & THOMAM STANLEIVM. [4] PERIPATETICI putant, phantaſiam eſſe *ſenſum internum, qui*

1 *Polyh. litt. lib. II. cap. 6.* 2 *de inuentis nou-antiquis cap. II. §. 33.* 3 *de orig. & varietate logic. cap. VI. pag. 50.* 4 *hiſt. philoſ. p. 556.*

ſpecies

ſpecies ſiue ideas a ſenſu communi oblatas vel etiam a ſe diutius retineat ac diligentius examinet. CARTESIANI quum animam diuiderent in *puram* atque *impuram*, factum inde eſt, vt animæ impuræ tres facultates, *imaginatio, appetitus ſenſitiuus* & *memoria ſenſualis* a multis conſtituerentur, qui per imaginationem intelligunt facultatem mentis, imagines per ſenſus externos ope ſpirituum animalium impreſſas percipiendi, conſiderandi, ſeparandi, componendi, dirigendi, aliaque ratione circa eas verſandi: confer AVCTOREM *artis cogitandi*, [1] IO. CLERICVM, [2] IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[3] ceterum quum CARTESII ſectatores actionem ſoli tribuunt voluntati, mirum non eſt, quod MALEBRANCHIVS [4] adfirmauerit, imaginationem dependere a voluntate. ANDREAS RVDIGER [5] exiſtimat, quod ad memoriam pertineat *imaginatio*, quæ nihil ſit aliud, quam receptio idearum ex viſu enatarum; non confundenda cum phantaſia, quippe quæ ingenii ſit operatio: nec cum imaginatione magica, quæ ſit imaginatio memoriæ cum firma perſuaſione de ſucceſſu intentionis. atqui experientia ſatis confirmat, eſſe quamdam occultam abditamque imaginationis vim, quam vehementem multi non ſolum in anima; ſed corpore quoque perceperunt, qua de re egerunt FRANC. PIC. MIRANDVLA, [6] THO-

1 *Part I. cap. I.* 2 *pneumatol. ſect. I. cap. 4.* 3 *phil. pract. p. I. cap. 2. ſect. 2. §. 4. ſeqq. theolog. moralis part. I. cap. I. ſect. 5.* 4 *de inquirenda veritate lib. 2. c. I. §. 2.* 5 *de ſenſu veri & falſi lib. I. cap. 2. §. 27. add. phyſicam diuinam pag. 182.* 6 *tr. de imaginat.*

MAS FIENVS,[1] HONORATVS FABRI,[2] CAESAR CREMONINVS,[3] GERH. IO. VOSSIVS,[4] GOTTL. FRIDERICVS SEELIGMANN,[5] IO. FRANCISCVS BVDDEVS,[6] LVDOVICVS CHRISTIANVS CRELLIVS,[7] IO. IACOBVS SYRBIVS.[8] quæ doctrina de occulta vi imaginationis haud spectat ad logicam, quibus de caussis non est, quod argumentum illustremus copiose.

§. VIII. Quibus viribus quamuis cuiusque intellectus sit præditus; non vna tamen eademque virtus illarum apud omnes deprehenditur, ita vt modo memoria ingenio; modo ingenium iudicio; modo iudicium ingenio, aut memoria suo vigore sint superiora: atque inde gignitur diuersa indoles ingeniorum, quam & *temperamentum intellectus* dicere ac tria illius genera, temperamentum *corporis, intellectus ac voluntatis* ponere possumus. fuerunt quoque, qui operam suam in exponendis ingeniorum diuersis speciebus consumserunt cum generatim, quo spectant ANTONIVS ZARA,[9] IO. BARCLAIVS,[10] IO. CHRISTIANVS LANGIVS;[11] tum speciatim ratione habita culturæ litterarum, vt ostenderent, quænam ad istam sint idonea, quænam minus apta, cuiusmodi sunt IANVS HVARTVS,[12] EDMVNDVS RICHERIVS,[13]

1 *De viribus imaginat.* 2 *de homine lib. III.* 3 *de sensibus tr. II. lib. 4.* 4 *de idololatr. gent. lib. I. c. 8.* 5 *exercit. acad. n. XI.* 6 *thes. de atheismo & superstit. cap. X. pag. 778.* 7 *disp. de imagin. in mentem corpusque imperio.* 8 *philos. prim. pag. 445.* 9 *anatomia ingeniorum & scientiarum.* 10 *icone animorum.* 11 *protheoria erudit. human. cap. IV. quæst. 40.* 12 *scrutinio ingeniorum cap. II.* 13 *obstetrice animor. cap. IV. §. 7.*

NEV-

NEVHVSIVS, [1] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS, [2] IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [3] nobiliſſimum eſt argumentum ac dignum, quod vberius ac pro rei dignitate explanetur, quum ex cognitione huiusmodi indolis magna pars prudentiæ adeoque felicitatis pendeat. diuerſitas autem ingeniorum duplici modo debet conſiderari: primum generatim, vt obſeruemus, quot illorum ſint ſpecies, ac quænam naturalis bonitas ſit æſtimanda, quam non ex vigore facultatum; ſed voluntate ac fine diuino debemus metiri. etenim Deus ideo beneficium rationis in nos contulit, vt illius ope veritates cognoſcere harumque luce viam ad felicitatem inuenire poſſimus: quapropter iudicii virtus inter alias ſumma eminet dignitate, cui memoria, etiam in probabilitate ingenium inſeruire, atque auxilium ferre debent. ex quibus colligimus merito, illum naturali eaque vera bonitate eſſe præditum, qui ad iudicandas res aptum ſe eſſe deprehendit, quum contra nimius vigor facultatum memoriæ & ingenii, quando iudicium debilius eſt, partim *confuſionem*; partim vero *ſtultitiam* gignat. deinde vero hanc ingeniorum diuerſitatem ſpeciatim per culturam litterarum, quæ quum diuerſi ſint generis, varia quoque poſtulant ingenia, ſi felicior euenire debeat ſucceſſus, exponendam eſſe cenſemus, cuius rei cauſſa præcipue ſcholarum magiſtri officium ſuum deberent obire, vt ingenia candidatorum muſarum explorarent ſtudioſe. nobis obiicere quis poſſet, argumentum hoc

1 *theatro ingenii humani lib. I. cap. I.* 2 *polyhiſtore litterar. lib. II. cap. I.* 3 *de cultura ingenii cap. II. §. 8. ſqq.*

de

de ingeniorum indole nullum habere commercium cum disciplina logica, nosque ideo attingere aliena a proposita dissertatione. sed quid respondeamus, iam habemus. nam quamuis logicæ doctores hac de re nihil fere adhuc disputauerint; meliorem ac præstantiorem tamen hac accessione effecissent doctrinam, si saltim demonstrassent, quod ingenium ad philosophiæ culturam sit aptum, quæue genuina ac salubris cogitandi libertas. multi sane auctores logicarum eam tractandi rationem obseruarunt, vt etiam de eruditione generatim disseruerint, qua occasione commode argumentum hoc attingere atque explanare potuissent. si quis autem materiam de eruditione eiusque cultura a logicæ disciplina separare atque opera singulari cum de hoc argumento, tum de diuersitate ingeniorum disputare, consultius esse putaret, ei quidem repugnare nolumus: quin etiam fatemur, doctrinam de ingeniorum generibus varia ratione posse considerari, modo per cultum scientiarum; modo per prudentiam viuendi, si modo logicæ doctor exponat, quodnam ingenium aptum sit ad philosophiæ culturam.

§. VIIII. Illustrauimus igitur doctrinam de natura intellectus humani. nunc videamus, *quomodo* ille a philosophis fuerit *diuisus*, quod est alterum momentum heic obseruandum. scilicet triplex illius diuisio in multorum doctorum scholas recepta est. *prima* est, qua dividitur in intellectum *actiuum & passiuum*, quæ si mitiori ac sana sententia explicatur, ita vt actiuus respiciat cogitationem; passiuus vero sensionem, haud reiicienda est, siquidem

intellectus mouetur ac sese mouet. at vero quam male senserint veteres philosophi, id superioribus [1] a nobis expositum est copiose. *secunda* diuisio est, quod intellectus sit vel *purus*, vel *impurus*, cuius fundamentum in eo plerique ponunt, quod anima agat modo instrumentis corporis adiuta; modo sine iisdem, hincque eius facultates diuidunt in puras & impuras siue mixtas, quas posteriores *imaginatio* & *adpetitus sensitiuus* constituant. *tertium* intellectum vel *theoreticum* vel *practicum* esse dicunt, quorum ille res ad contemplationem tantum spectantes; hic vero momenta vitæ atque actionum humanarum consideret. atqui multi sunt, quibus hæ diuisiones sese commendarunt; nonnulli autem duas posteriores haud magnifecerunt, iis de caussis adducti, quod minus solido nitantur fundamento, cuius singularem rationem habere debeamus, ne pro arbitrio; sed pro veritate cognoscenda inueniendaque, cuius medium est diuisio, res diuidamus in partes ac species. namque dicunt, neque commercium corporis cum anima, propter quod diuiditur in puram atque impuram; neque diuersitatem rerum, cuius caussa dicitur modo theoreticus, modo practicus, intellectus diuersitatem efficere; sed semper esse vnum eumdemque intellectum. at vero, si inter membra diuisionis ne vlla quidem differentia essentiæ illius rei, quæ diuiditur, est, ista sane diuisio nullam habet vim ad cognitionem veritatis, id quod præcipue aduersus scholasticos decet obseruari: confer ANDREAM RVDIGERVM [2] & EPHRAIM

[1] *pag. 302. seqq.* [2] *de sensu veri & falsi lib. I. cap. 9. §. 33.*

GER-

GERHARDVM.[1] nam vltimum diuisionum genus PERIPATETICI inprimis tradiderunt; secundum vero CARTESIANI, ac primi ipse ARISTOTELES dedit occasionem.

§. X. Hactenus de intellectu humano secundum indolem naturalem, quem quum sit facultas cogitandi, logica ad veritatum cognitionem formare & effingere debet, huncque in finem non solum præcepta de vero ac falso cognoscendo; sed & modum doctrinam adplicandi seque in meditatione exercendi tradit, vt inde gignatur *recta ratio*, siue facultas bene cogitandi. cuius solius ope ad sensum veritatis eruditæ ac philosophicæ peruenimus, quem vt cultores sapientiæ capiant, necesse est, in disciplina logicæ demonstrare partim *vsum rectæ rationis ac veram cogitandi libertatem*; partim doctrinam de *meditatione* explanare diligenter, ac viam ostendere, qua quis rectam assequatur rationem. quid senserint philosophi de priori momento, siue de vsu rectæ rationis legitimo, iam breuiter quidem exponere, ac primum quidem ipsum illius vsum generatim; deinde vero speciatim ratione sacrarum scripturarum, siue luminis gratiæ respicere vellemus; nisi vtrumque momentum a plerisque logicarum scriptoribus, non sine artis huius atque inde sperandæ vtilitatis detrimento silentio dimissum fuerit, quod quum obseruaret ANDREAS RVDIGER,[2] quædam de *carceribus rationis* edisseruit. extitit quidam natione anglus ANTONIVS COLLINVS, auctor libri de *libertate cogitandi*, qui

1 *delin. phil. rat. lib. I. cap. 4. § 57.* 2 *de sensu veri & falsi lib. I. c. 5. §. 16 seqq.*

primum Londini MDCCXIII. lingua anglica; posthac gallica MDCCXIIII. Londini & iterum MDCCXVII. Amstelædami sub inscriptione: *discours sur la liberté de penser* prodiit, quippe quo COLLINVS maximo erga theologos odio occupatus id agit vnice, vt de industria omnem veram certisque limitibus circumscriptam cogitandi libertatem euertat, eamque cum licentia praua quiduis sentiendi confundat. sic illustre hoc argumentum, quod iure ac merito vindicat sibi logica, peruerse exposuit, ac vt improbitatis suæ atque aliorum ageret caussas, sectari se libertatem cogitandi, videri voluit; re ipsa autem fontem aperuit, vnde errores atque impiæ opiniones promanant. quapropter non immerito libidinem hominis huius in ipsa Anglia profligarunt, præcipue SAMVEL PYCROFT *in breui disquisitione de libertate philosophandi in rebus ad religionem spectantibus*, Cantabrigiæ MDCCXIII. RICHARD BENTLEIVS sub nomine PHILALEVTHERII LIPSIENSIS *in animaduersionibus in nuperum discursum de cogitandi libertate*, Londini MDCCXIII. præter quos aduersus ipsum disputarunt I. P. CROVSAZ *in exam. du traité de la liberté de penser*, Amstelodami MDCCXVIII. & ex germanis IO. FRANCISCVS BVDDEVS *commentatione de libertate cogitandi*, Ienæ MDCCXV. GOTTLIEB SAMVEL TREVER disputatione de *limitibus libertatis cogitandi*, Helmstadii MDCCXIIII. CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS *disquisitione philosophica de sententia media in dissertationem nuperam de libertate cogitandi*, Helmstadii MDCCXIIII.

MDCCXIIII. CHR. MATTH. PFAFFIVS *dissertatione priore de praeiudiciis theologicis* §. XXIII. not. (i) quamuis autem praeter PYCROFTIVM & BENTLEIVM non solum in Anglia voluntatis diuinae interpretes aduersus librum hunc dixerint grauiter; sed viginti quoque scripta & adhuc plura a diuersis auctoribus composita contra COLLINVM in publicam emissa sint lucem; fuerunt tamen, qui caussas ipsius tueri ac in dissertationibus defendere instituerunt. ipse liber diuisus est in tres partes, quarum prima continet definitionem libertatis, *quod sit licitus mentis nostrae vsus, quo elaboremus, sententiam cuiusuis propositionis aperire, considerando rationes, quae istam aut confirmare aut infringere possent, vt de ea feramus iudicium pro dignitate argumentorum.* secunda parte commonstrare vult, quam necessaria sit cogitandi libertas; ac tertia obiectiones remouet ac varios commemorat, qui libertatem hanc vsurpassent, SOCRATEM quippe, PLATONEM, ARISTOTELEM, EPICVRVM, PLVTARCHVM, VARRONEM, MARCVM CATONEM, CICERONEM, CATONEM *Vticensem*, SENECAM, SALOMONEM, PROPHETAS, IOSEPHVM *historicum*; ORIGENEM; MINVTIVM FELICEM; SYNESIVM, BAC. de VERVLAMIO, HOBBESIVM, TILLOTSONIVM. ex definitione, quam adtulimus, haud obscure quis potest colligere, qualem libertatem cogitandi COLLINVS mente sua formauerit, quippe quae ita comparata est, vt cum licentia quidem quiduis sentiendi; minus autem cum vera cogitandi libertate conueniat. quam si

 demon-

demonſtrare ipſi fuiſſet animus, hæc inprimis momenta fundamenti loco debuiſſet ponere, primum *quod ratio noſtra ſit finita*, id eſt quum velit cogitare, debeat incipere a certis principiis, ac quum cogitauerit, in certo criterio adquieſcere, ex quibus differentia intellectus diuini ac humani patet; deinde *quod deus talem cogitandi modum conſtituerit, vt absque ideis nulla cogitatio fieri poſſit, quodue omnes ideæ oriantur a ſenſione*; tertium *quod ſenſio pendeat ab eo, quod deus nobis aliquid naturale aut morale manifeſtum fecerit*; quartum, *quod hoc fieri poſſit ratione modo exiſtentiæ; modo eſſentiæ rerum.* ex quibus conſequitur, deum intellectui humano poſuiſſe terminos; quorum gradus ex natura ſenſionis & idearum; harum autem gradus ex conditione reuelationis diuinæ ſiue per naturam, ſiue ſcripturam diuinam factæ dependere. qualis igitur reuelatio diuina; talis ſenſio; qualis ſenſio, talis idea; qualis idea, talis cogitatio; qualis cogitatio, talis meditatio & inde pendens libertas cogitandi. quæ ſi ad res ipſas adplicantur, oſtendi poteſt, quod detur partim *ignorantia* ſine culpa, quo ſpectant myſteria cum rationis, tum ſcripturarum diuinarum; partim *cognitio probabilis*, in quibus intellectus noſter debet adquieſcere, qui ſi quid ſupra vires ſuas per meditationem velit aſſequi, facile documenta ſtultitiæ prodere poteſt.

§. XI. Ad hanc doctrinam de vſu rectæ rationis pertinet quoque illa diſputatio ſpecialis: *num ſit pugna inter lumen naturæ & gratiæ?* quam etiam logicæ doctor attingere poteſt, quamuis id iterum a plerisque fuerit neglectum.

glectum. nonnulli tantam pugnam inter rationem & fidem prodiderunt, vt ſummam vim aut rationi, aut religionis chriſtianæ doctrinæ inferre neceſſe habuerint. alii, vt pugnam iſtam euitarent, rationis imperii longiores, quam par eſt, fines poſuerunt, eique ſubiecerunt fidem, quod Socinianis, IO. LOCKIO, IO. TOLANDO, ANTONIO COLLINO aliisque ſolemne eſt, qui religionem chriſtianam expertem eſſe myſteriorum putant. ſunt quoque, qui vſum rationis nimis deprimere ipſique in doctrinis diuinis ac chriſtianis nullum locum relinquere inſtituerunt, quo ſpectare videtur præcipue PETRVS BAELIVS, ideo inprimis a doctiſſimo IAQVELOTIO vocatus in diſceptationem. etenim ſcripſit contra BAELIVM librum gallica lingua: *conformité de la foi auec la raiſon*, ad quas obiectiones ibi propoſitas quum reſponderet BAELIVS in libro: *reſponſe aux queſtions d'vn Prouincial*; iterum edidit *examen de la theologie de Mr. Bayle*; ac quum & BAELIVS multa aduerſus ipſum acerbius diſſereret in libro: *entretiens de Maxime & de Themiſte*; compoſuit *reſponse aux entretiens*. ſic & illuſtris GOTTFRIED GVILIELMVS LEIBNITZIVS diſputatione de *concordia rationis & fidei*, quæ ipſius libro: *eſſais de Theodicée* præmiſſa eſt, contra BAELIVM ſolide diſſeruit, quod adhuc alii fecerunt, inter quos PETRVS POIRET [1] de ipſo eiusque ſententia bene iudicat: *vnde*, inquit, *dum rationem videtur ſupprimere velle, vt fidei ſoli detur locus, hanc potius pudendum in modum deriſit & proculcauit,*

1 *præf. libr. fides & ratio collata* p. 30.

vt alteram omni molimine in altum eueheret. ceterum hanc in rem legi poſſunt PETRVS DANIEL HVETIVS, [1] IO. MVSAEVS, [2] HERMANNVS WITSIVS, [3] IACOBVS BERNARDVS, [4] IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [5] GEORGIVS WOLFFGANGVS WEDELIVS [6] aliique.

§. XII. Antequam hiſtoriæ doctrinæ de intellectu humano vltimam imponimus manum, vnicum tantum momentum, quod de induſtria reſeruauimus ad extremum, attingere, non ab re eſſe ducimus. diſputatum eſt: *num intellectui humano peculiaris vaticinandi facultas poſſit adtribui?* quod argumentum commercium habet quoddam cum doctrina logicæ, in qua recta ratio, vt ſubiectum veritatis conſideratur, ac oſtendi debet generatim, quibus modis veritas poſſit cognoſci. voces: *facultas diuinandi ſiue vaticinandi* non vna ſententia ſunt adhibitæ, ſiue res, ſiue fundamentum diuinationum reſpiciamus. ANDREAS RVDIGER [7] diuidit ſpiritum hominis *in mentem* & *animam*, quam poſteriorem vi diuinandi prædi̇tam eſſe cenſet; eam autem tantum ad præſentia extendit. plerique contra vocem *diuinationis* ita vſurpant, vt reſpiciat ad futura, eaque arcana & abdita plane, cuiusmodi cognoſcendi ac prædicendi num inſit vis quædam naturalis? diſputatur. ex vetuſtioribus STOICI adfirmabant, homines tali naturali virtute pollere, quæ modo in ipſis

1 *quaſt. Alnetan.* 2 *de vſu principiorum rationis & philoſophiæ in controuerſiis theologic.* 3 *de vſu & abuſu rationis p. II. n. 8. miſcell.* 4 *de l'excell. de la religion.* 5 *inſtit. theol. moral. part. 1. cap. 1. sect. 2.* 6 *diatr. de vſu rationis in ſacris.* 7 *phyſic. diuin. lib. I. cap. IV sect. 4. §. 43 46. 47.*

dormien-

dormientibus, modo furore concitatis, accedentibus præsertim caussis vim hanc excitantibus, se proderet. eadem sententia fuit PERIPATETICIS, ac ipse ARISTOTELES rationes, cur Sibyllæ ediderint vaticinia, deduxit ex calore, quæ opinio quoque tribuitur AMMONIO, auctoritate PLVTARCHI; [1] quamuis IO. IACOBVS SYRBIVS [2] moneat, argumenta inde collecta non esse AMMONII; sed PLVTARCHI ipsius. sic probauerunt diuinationem præter XENOPHANEM atque EPICVRVM, de quibus testatur CICERO, [3] etiam alibi id de EPICVRO confirmat, quando dicit: [4] *nihil tam irridet Epicurus, quam prædictiones rerum futurarum;* item [5] *doleo, Stoicos nostros Epicuræis deridendi sui facultatem dedisse; non enim ignoras, quam ista derideant:* confer PETRVM GASSENDVM. [6] plerique negant, hominem vi quadam naturali prouidere ac prædicere posse futura; alii autem multorum exemplorum dignitate commoti hæc inter arcana & abdita animæ humanæ referunt, præcipue quum in aperto sit positum, diuinationes neque a Deo, neque a malo spiritu esse profectas. alii hominem per naturam accepisse peculiarem facultatem reuelationem a Deo, aut a genio quodam profectam recipiendi, asserunt, MOSES quippe MAIMONIDES, [7] BENEDICTVS SPINOZA, [8]

2 *De defect. oracul. t. II. opp. p. 419.* 2 *phil. prim. pag. 453.* 3 *de diuinat. lib. I.* 4 *de natura deorum lib. II.* 5 *lib. II. de diuinat.* 6 *syntagm. philos. Epicur. sect. II. cap. VI.* 7 *more neuoch. part. II. cap. 35. 36. 37.* 8 *tract. theolog. polit. cap. II. pag 18.*

PETRVS PETITVS,[1] quos confutauit IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[2]

§. XIII. Hactenus de intellectu humano ac recta ratione, subiecto veritatis, cuius doctrinæ historiam quum breuiter simus persecuti, varia quidem momenta attigimus, quæ vel minus, vel breuiore industria a scriptoribus logicæ sunt tradita; sufficit tamen, ista cum arte hac summum habere commercium, inprimis quum simul demonstrare nobis sit animus, quibus doctrinarum accessionibus disciplinam hanc posse augeri atque emendari. iam conuertimus nos ad doctrinam de *principiis ac criteriis veritatis cognoscendæ*, quæ quum ab omnibus fere philosophis distincta habeantur; de illis quoque differamus separatim. quod ad *principia* adtinet, multum disputatum est, quodnam sit primum principium cognoscendi? per quod intelligunt eiusmodi propositionem, quæ sit vera, vniuersalis, euidens, nec possit demonstrari. PERIPATETICI putant, talem propositionem esse illud: *impossibile est, idem simul esse & non esse*, quos plerique philosophorum recentiorum sunt secuti: confer ARISTOTELEM[3] & CHRISTIANVM THOMASIVM.[4] GOTTLIEB GERH. TITIVS vero[5] non solum negat, dari tale principium vniuersale, quod omnes conclusiones veritatum specialium contineat; sed existimat quoque, hanc a Peripateticis at-

1 *De Sibyll. lib. I. cap. 9.* 2 *differt. an naturali homines polleant raticinandi facultate: adde theses de ath. & superstit. pag. 281. histor. eccles. V. T. tom. I. p. 787.* 3 *lib. IIII. cap. 3. metaphys.* 4 *iurispr. diuin. lib. I. cap. 3. §. 18. philos. aulic. cap. VI.* 5 *arte cogit. c. III. §. 75. sqq.*

que

que ab aliis commendatam propoſitionem neque vniuerſalem, neque vtilem eſſe, aduerſus quem EPHRAIM GERHARDVS [1] diſputat. Iudæi traduntur, quod huius propoſitionis veritatem negent, ac ſtatuant, idem ſimul poſſe eſſe, & non eſſe, vide IO. FRISCHMVTH, [2] cuius opinionis quoque ſunt aſſeclæ pontificis romani. PAVLLVS SARPIVS [3] adfirmat, Pataui multa ſcripti cuiusdam exempla inuenta fuiſſe, cuius regula decima tertia hæc fuerit: *credendum eccleſiæ hierarchicæ, etſi nigrum eſſe dixerit, quod oculis album videtur*: GREGORIVS de VALENTIA [4] dicit: *quandoque poteſt contingere, vt quis teneatur conari ad eliciendum adſenſum fidei ſupernaturalem circa id, cuius contrarium verum eſt.* quam in rem adhuc illuſtre exemplum proferamus. diſputatur quippe: *num Maria ſoror Lazari a Maria Magdalena fuerit diuerſa?* quæ quæſtio inprimis FRANCISCVM TVRRIANVM grauiter exercuit. quum enim conſtitutiones apoſtolicæ, [5] quas habet genuinas, Mariam Lazari ſororem a Maria Magdalena diſtinguant; & tamen breuiaria romanæ eccleſiæ vtramque eſſe vnam eandemque dicant; pro veritatis ratione habuiſſet neceſſe, aut officium eccleſiæ romanæ; aut conſtitutiones apoſtolicas inſimulare erroris. ſed vtrumque per ſuperſtitionis ac ſtultitiæ morbos, quibus laborabat, ipſi nimis durum videbatur. quapropter ex apoſtolicis conſtitutionibus Ma-

1 *Delin. philoſ. rational. lib. I. cap. 7. §. 34.* 2 *diſſert. an Ebræi ſtatuant, idem ſimul poſſe eſſe & non eſſe.* 3 *lib. II. p. 48. hiſtor. interd. Venet.* 4 *tom. III. diſp. I. queſt. II.* 5 *lib. III. cap. 6.*

riam

riam Lazari sororem eandem esse cum Maria Magdalena negat; attamen se non errare putat, si cum ecclesia pie adfirmet, Mariam Lazari sororem eamdem esse cum Maria Magdalena, quamuis sit falsum, quod dicat ecclesia: vide THOMAM ITTIGIVM, [1] cui addas TAVRELLVM, [2] & IACOBVM THOMASIVM. [3] alii, nonnulli quippe scholastici atque inprimis SCOTI hoc principium probauerunt: *ens est ens*, quæ propositio quidem vera, etiam clara; sed quomodo inde aliæ veritates ac conclusiones possent deduci, haud videmus. sunt quoque, quibus hoc: *quodlibet est, vel non est*, placuit, aduersus quod varia monet IO. IACOBVS SYRBIVS; [4] nonnulli autem hoc cum illo: *impossibile est idem simul esse, & non esse* coniunguut: confer STEPHANVM CHAVVINVM. [5] ex recentioribus RENATVS CARTESIVS [6] principium hoc: *ego cogito, ergo sum*, commendauit, quod neque sua indole principium demonstrationi inseruiens est, neque ab ipso Cartesio tale habitum. etenim tantum sibi persuadebat, hanc esse primam eamque certam veritatem, qua quis contra dubitationem ac scepticismum se munire posset: id quod ex ipsis Cartesii verbis colligere possumus, quando dicit: *sic autem reiicientes illa omnia, de quibus aliquo modo possumus dubitare, ac etiam falsa esse fingentes: facile quidem supponimus, nullum esse Deum, nullum cælum; nulla corpora; nosque*

1 *Opuscul. variis p.* 328. 2 *triumph. philosoph.* 3 *præfat. n. XLII. pag.* 237. 4 *instit. phil. ration. part. I. cap. III* §. 8. 5 *lexic. philos. pag.* 519. *ed.* 2. 6 *princ. philos. part. I.* §. 7. *&* *meditat. II.*

etiam

etiam ipsos non habere manus, nec pedes nec denique vllum corpus; non autem ideo nos, qui talia cogitamus, nihil esse: repugnat enim, vt putemus, id quod cogitat, eo ipso tempore, quo cogitat, non existere. ac proinde hæc cognitio: ego cogito, ergo sum *est omnium prima & certissima, quæ cuilibet ordine philosophanti occurrat.* quapropter mirum est, quod GEORGIVS PAVLLVS ROETENBECCIVS scripserit dissertationem huius inscriptionis: *principii Aristotelici: impossibile est, idem simul esse & non esse, & Cartesiani: cogito, ergo sum, amica methodoque eclecticæ conformi collatio, principii simpliciter & absolute primi dignitatem ab vtroque remouens*; atque demonstrare instituerit, quod inter vtrumque principium mira quædam sit similitudo. P. BVFFIER [1] putat, primum principium esse hanc propositionem: *quodlibet est id, quod est, nec aliud quid,* persuadens sibi, esse adhuc clariorem ac priorem illa: *impossibile est, idem simul esse, & non esse,* quod autem sine caussa adfirmari videtur. nam ipsa hæc propositio, quam principii loco ponit, probari debet & potest per illam, quod non possit fieri, vt idem simul sit & non sit. NICOL. HIERONYMVS GVNDLINGIVS [2] existimat, huiusmodi principii vim inesse huic enunciato: *quidquid sensibus ac definitioni rerum, id est ideis nostris congruit, verum est; & vicissim, quidquid non congruit, repugnat; quidquid repugnat, falsum est,* aduersus quam sententiam differit IO. IACOBVS SYRBIVS. [3]

1 *princ. du raisonem. logiqu. 2. art. 21. p. 304.* 2 *via ad veritatem part. I. p. 50.* 3 *instit. phil. ration. p. 40.*

§. XIIII.

§. XIIII. Per *criterium veritatis* intelligunt notam certam atque indubitatam cognitionis cuiuslibet veræ, cuius doctrinæ historiam iam illustrauit CHRISTIANVS THOMASIVS.[1] antiquioribus philosophis non vna fuit sententia de criterio veri, quæ discrepantia inde oriebatur, quod alii sensus fallaces esse, sibi persuadebant atque in sola mente fundamentum veritatis quærebant, id quod fecit PLATO; alii autem etiam sensus simul cum mente eiusque ideis admittebant, vt PERIPATETICI & STOICI. nemo autem tam sollicitus fuit de criterio veri, quam EPICVRVS, qui tria criteria *sensionem*, *anticipationem* & *passionem* posuit, de quibus iam supra disseruimus ac iudicauimus. recentiori tempestate eodem labore functus est CARTESIVS, qui notam veritatis in eo quærit, si quid percipiatur *clare & distincte*,[2] quæ sententia quamuis multorum iudicio sit probata; criterium tamen hoc Cartesii non in omni veritate officii partes explere potest. namque id neque ad existentias rerum, quæ etiam ex obscuris & confusis ideis vere cognoscuntur, neque ad probabilitatem, quæ cum claris ac distinctis ideis nihil habet commune, potest adplicari. ceterum TSCHIRNHAVSIVS[3] principii, siue potius criterii loco ponit, *nos quædam posse, quædam vero nullo modo posse concipere*, quo fundamento in cognoscenda veritate si quis niti velit, rebus suis haud bene consulet, siquidem tantum diuersitatem rerum, quomodo se se ratione sensionis nostræ habeant, indi-

1 *Philos. aulic. cap. 5.* 2 *medit. IIII.* 3 *medic. ment. part. II. sect. I. p. 37.*

cauit:

cauit: alia quæſtio eſt. num obiectum quoddam perduci poſſit ad ſenſionem? quæ huc non pertinet; alia vero: vnde cognoſcatur, quod hoc verum, illud vero falſum, quæ duo momenta maxime diſtincta haud perturbanda ſunt: confer THOMASIVM.[1] plerique recentiorum exiſtimant, criterium veritatis poſitum eſſe in *euidentia.* ANDR. RVDIGERVS varia tradidit momenta, quæ a vulgari doctrina diſcedunt. diſcrimen illud inter principium & criterium, quod ſibi perſuadent, haud admittit atque exiſtimat, quod principium ſit in methodo ſynthetica, id eſſe criterium in methodo analytica. proinde rectius atque accuratius de diuerſitate principiorum, quæ modo veritatem generatim, modo illius ſpecies certam & probabilem reſpiciunt, cogitauit, ideoque loco principii primi & criterii vltimi poſuit *ſenſionem*, a qua oriantur omnes ideæ, quaue etiam *euidentia*, quam veluti criterium alii commendant, nitatur, qua ratione neceſſe habebat, vocem *principii* alia ſignificatione vſurpare. heic quoque doctrinam de *certitudine ſenſuum* ac *ſcepticiſmo* adtingere poſſemus; de qua autem infra diſputabimus commodius.

§. XV. Sequitur doctrina de *ideis*, quæ inprimis recentiori tempeſtate culta atque expoſita fuit, ita tamen vt ſiue earum originem, ſiue naturam, ſiue ſpecies, ſiue coniunctionem reſpiciamus, vbique fere ſententiarum diuerſitatem deprehendamus. ex priſcis ſeculis primum nominare decet PLATONEM, qui

1 *Philoſoph. aulic. cap. VI. §. 28. ſqq.*

multa

multa quidem de ideis disputauit in Timæo & Parmenide; sed obscure. CICERO [1] dicit: *has rerum formas adpellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi grauissimus auctor & magister Plato: easque gigni negat & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse vno & eodem statu.* scilicet PLATO ideas duplici ratione considerauit: priori retulit istas ad Deum, persuadens sibi, quod Deus istas ex sua mente produxerit, quod sint ab intellectu diuino separatæ, æternæ, haud possint mutari, ad quarum exemplar summum numen ea, quæ videmus sensibusque percipimus, condiderit. posteriori modo de ideis animæ humanæ disseruit, in eam ingressus sententiam, quod mens nostra ex diuino animo ipsoque Deo tracta ideas illas adeoque omnium rerum naturas cognouerit; ex quo autem tempore mens venerit in commercium ac societatem corporis, obliuionem harum idearum contraxerit. proinde iudicabat, intellectum humanum similem esse tabulæ rasæ, quod imagines, quas antea continebat, in eodem iam essent deletæ; atque in eo præcipuum philosophiæ munus atque officium ponebat, vt homo pristinas ideas reminiscendo sensim ac sensim recognosceret. ex quibus colligimus, hanc doctrinam magis propriam esse metaphysicæ, quam logicæ, quamuis re ipsa non solum absurda sit; sed & impia: conferri possunt ALCINOVS, [2] IACOBVS THOMASIVS, [3] SCIPIO AGNELLVS, [4]

1 *De orator. num. 3.* 2 *delin. doctrin. Platonic. cap. IX.* 3 *orat. de Platonic. ideis exemplar. num. XIII. orat. & præfation. pag. 275.* 4 *disceptationib. de ideis trib. lib. Ven. MDCXV. 4.*

GEOR-

GEORGIVS PASCHIVS,[1] omnesque illi, qui de trinitate Platonica diſputarunt, quos commemorat IO. ALBERTVS FABRICIVS;[2] ex vetuſtioribus etiam SENECA;[3] de ideis ex mente Platonis diſſerit. a PLATONE eiusque doctrina de ideis plane diſceſſit ipſius diſcipulus ARISTOTELES, ſiue ideas Dei, ſiue hominum reſpiciamus. nam primum ideas Platonicas ipſe reiecit,[4] deinde aperte plane ab illis aliena tradidit; ex principiis autem doctrinarum, quæ ſequitur, adhuc poſſumus colligere, quod Platonis placita haud probauerit. ſic credebat, mundum extitiſſe ab æterno, deumque tantum ſupremo cælo præſidere, cum qua opinione ideæ Platonicæ haud cohærent, quas Plato quidem admittere poterat, quum cenſeret, mundum ex libero Dei cum congreſſu extitiſſe, vt ſupra[5] copioſe obſeruauimus. de ideis autem intellectus humani ſentiebat, illas eſſe immerſas rebus ſingularibus, quas mentem ſeparare & ſenſim ſibi effingere poſſe credebat, adeo vt nihil ſit in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu. quapropter quum Plato intellectum cum *tabula raſa* compararet; Ariſtoteles contra illum *tabulæ nudæ* ſimilem eſſe pronuntiauit.[6] in qua quum eiusmodi imagines nunquam fuerint depictæ, nec deleri deinde potuerint. atqui hac ratione bene quidem ſenſit, ſi modo hæc doctrina partim aliis ipſius opinionibus de anima atque intellectu agente accuratius re-

1 *Introd. ad rem litter. mor. vet. cap. I. §. 16. qua addit. libro de variis modis moralia tradendi p. 553.* 2 *bibl. graeca lib. III. c. I. pag. 39.* 3 *epiſt. 58. & 65.* 4 *lib. I. cap. 7. metaphyſ.* 5 *pag. 260.* 6 *lib. 3. cap. 4. de anima.*

sponderet, siquidem Aristoteles saepe plane sibi contraria & repugnantia tradidit; partim in scriptis logicis diligentius esset explanata. etenim neque idearum indolem ac species; neque illarum conditionem, quam propter veritatem cognoscendam habere debent, considerauit; sed vti saepius grammaticorum; non philosophorum more agit; ita & hoc momentum de ideis proposuit grammatice nec de ipsis rebus & notionibus mentis; sed ipsarum signis ac vocibus fuit sollicitus, id quod patet ex eius libro κατηγορίαι inscripto, etiam περὶ ἑρμηνείας, *de interpretatione*. STOICI quoque disputarunt de ideis. verum istas neque cum Platone rebus ipsis habuerunt antiquiores; neque cum Aristotele rebus immersas crediderunt; sed eas nihil aliud esse tradiderunt, quam rerum in animo nostro notiones atque resplendentes & impressas intelligentiae imagines. IACOBVS THOMASIVS[1] inde obseruat, quod Stoicis vniuersalia fuerint οὔτινα, id est, *nulla* atque ex hoc deducit appellationem sophismatis dicti οὔτις, in quo scilicet ἐκ τοῦ τινὸς πρὸς τὸν οὔτινα, hoc est a singulari ad vniuersale perperam progrederetur argumentatio. plerique hac in re discrepantes fuisse Peripateticos & Stoicos sententiis existimant, quam diuersitatem non tanti esse momenti, quin etiam posse conciliari censemus. etenim ideae considerari possunt partim ratione rei, siue obiecti, quod repraesentant; & heic bene sentit Aristoteles, quod positae sint in rebus singularibus, id quod etiam

1 *De doctoribus scholasticis §. XVIII. not.*

inde

inde confirmatur, quoniam omnes ideæ oriuntur a ſenſione; partim ratione ipſius formæ atque indolis, qua ſunt ideæ & a ſola mentis operatione dependent, quod adfirmarunt Stoici.

§. XVI. Quod ad SCHOLASTICOS adtinet, differuerunt quidem de ideis diuinis; ſed ieiuna ratione; nec meliora effecerunt, quum operationes intellectus humani conſiderarent, quo labore ſequebantur Ariſtotelem & acerbiſſimas excitabant controuerſias de *vniuerſalibus*, quas ſupra attigimus, vt adeo haud neceſſe ſit, iſtas heic iterum recenſere. quam ob rem conuertamus nos ad tempora recentiora, quibus philoſophi non ſolum cenſuram aduerſus doctrinam Ariſtotelis fecerunt; ſed & iſta proſcripta, meliorem de ideis diſciplinam tradere elaborarunt. pars igitur illa logicæ Ariſtotelicæ, quæ primam mentis operationem reſpicere debet & complectitur doctrinam de *prædicabilibus*, *antepradicamentis*, *prædicamentis* & *poſtprædicamentis* illis, qui adhibuerunt libertatem philoſophicam, haud ſeſe commendauit. ſic GOTTLIEB GERH. TITIVS [1] exiſtimat, doctrinam de *prædicabilibus* nullum habere nexum cum genuina ac ſolida cogitandi arte; CHRISTIANVS THOMASIVS [2] ita de iſta iudicat: *quamuis mihi quidem confuſiſſima videatur doctrina de tribus vltimis, quam proprio competat definitio accidentis & ſit ſaltem nobiliſſima accidentis ſpecies, ac præterea nullum habeamus diſtinctum conceptum differentiæ vllius ſine conceptu*

1 *Arte cogitand. cap. XVIII. §. 3. 4.* 2 *introd. ad phil. aulic. cap. VII. §. 44.*

accidentium a Peripateticis commemoratæ non sufficiunt ipsis rebus, quoniam discrimen ponendum est inter illa, quæ essentiam rei constituunt; & ea, quæ ad propriam indolem haud pertinent; *tandem* hanc doctrinam metaphysica maiori iure sibi potest vindicare, quam logica, in qua nullam præstat vtilitatem.

§. XVII. Quum de prædicamentis Aristotelicorum edisserere instituerimus, pauca adhuc, quæ historiam hanc illustrare possunt, adiiciamus. scilicet PLATO quinque entis genera numerauit, *essentiam, idem, alterum, statum* & *motum*: STOICI duplicem rerum classem constituebant, quarum altera complectebatur corpora; altera res materiæ expertes, *enunciatum*, *vacuum*, *locum* & *tempus*: EPICVRVS dicebat, vniuersum constare ex *corpore* & *vacuo*, quæ pluribus exponit CHRISTIANVS THOMASIVS. [1] PETRVS RAMVS peripateticam de prædicamentis disciplinam faciebat nihili ac *locis topicis*, vti dicuntur, auctoritatem conciliare adlaborabat, de quibus vtraque ætate diuersis iudiciis senserunt philosophi. ARISTOTELES scripsit octo libros *topicorum*, de quibus iam supra disputavimus; PETRVS RAMVS autem quum discederet ab hoc philosophiæ doctore ac maiori studio sectaretur CICERONEM, alio instituto hos commendauit locos, atque effecit, vt eloquentiæ magistri per longum temporis tractum illis artem suam dicendi superstruxerint, quamuis doctrina hæc non vno modo a logica

1 *dodec. quæst. promisc. quæst. I. §. 2.*

&

& rhetoricæ disciplinæ auctoribus fuerit tradita, qua de re legere possumus IO. CHRISTIANVM LANGIVM. [1] aduersus quos locos topicos, veluti caussas eloquentiæ corruptæ disputauit NICOLAVS HIERON. GVNDLINGIVS, [2] quos contra tales adcusationes tueri voluit CHRISTIANVS IVNCKERVS; [3] & ANDREAS RVDIGER emendauit. [4] speciem quamdam prædicamentorum præ se ferre videntur decem classes principiorum oppositorum, quas hoc ordine exhibet CASPAR KNITTELIYS: [5] pro metaphysica *vnum*, *plura*; *bonum*, *malum*: pro physica *lumen*, *tenebræ*; *motus*, *quies*; *masculinum*, *femininum*: pro mathematica *dextrum*, *sinistrum*; *par*, *impar*; *quadratum*, *oblongum*; *rectum*, *curuum*; *finitum*, *infinitum*. de arte RAYMVNDI LVLLII, qui etiam certas constituit classes substantiarum, principiorum, superioribus egimus. CARTESIVS eiusque sectatores septem rerum siue modorum genera ponunt, qualia sunt *mens*, seu substantia cogitans; *materia* seu substantia extensa; *mensura*, id est magnitudinis partium ratio; *positura*, seu partium ad se inuicem situs; *figura*; *motus*; *quies*.

§. XVIII. Non solum recentiores philosophi de doctrina Peripatetica iudicarunt, obseruantes illius vitia; sed meliorem quoque de ideis disciplinam excogitarunt, quamuis non vbique eandem amplexi sint sententiam.

1 *Addit. ad nucleum logicæ Weisian. p. 541. sqq.* 2 *obseru. Hal. tom. I. obseru. 17. p. 231.* 3 *dissertationib. apologeticis pro locis topicis.* 4 *de sensu veri & falsi lib. IIII. cap. 4. §. 6. sqq.* 5 *via reg. part. IV. art. 15.*

primum ſolliciti fuerunt de *natura ideæ* explananda. ex recentioribus CARTESIVS primus vocem *ideæ* adhibuit; nunquam autem clare definire iſtam inſtituit, quod ſolide in ipſo PETRVS GASSENDVS [1] reprehendit; quin etiam AVCTOR *artis cogitandi* [2] dicit: *idea nomen eſt ex eorum numero, quæ adeo clara ſunt, vt vlterius explicari per alia non poſſint, quia alia non habentur vel clariora, vel ſimpliciora.* ſed latet anguis in herba. ideo enim definitionem ideæ dare noluit, ne illius originem a ſenſione admittere ſicque propriam de innatis ideis opinionem labefactare cogantur. ceterum plerique amplexi ſunt definitionem IO. LOCKII, [3] quod idea ſit *id obiectum, quod immediate menti noſtræ obſeruatur, dum cogitat, ſiue imaginationi ſubiiciatur; ſiue ab omni ſymbolo corporeo ſit commune*, quamuis haud ſit adæquata, dum indolem & naturam haud exponit, etiam complectitur diuiſionem idearum, quod eſt contra regulas bonæ definitionis. rectius igitur & accuratius obſeruat ANDREAS RVDIGER, [4] quod *ideæ* vox ſumatur ſententia modo ampliore, vt ſignificet omnem intellectus actionem & memoriæ & ingenii & iudicii, ſicque opponatur ſenſioni; modo ſtrictiore pro ſola actione memoriæ, vt adeo idea ſit *actio intellectus, ſpeciatim memoriæ, qua impreſſiones ſenſuum ſine affirmatione & negatione, vt oblatæ fuerunt, concipit.*

§. XVIIII. Nunc videamus, quomodo *ideæ a philoſophis diuiſæ fuerint in ſuas ſpecies?* quod quum diuerſa ratione ſit factum, princi-

1 *diſquiſit. metaphyſ. p. 171.* 2 *part. I. cap. I.* 3 *de intellectu humano lib. II. cap. I.* 4 *inſtitut. erudit. p. 26. ſeqq.*

pes

pes tantum diuiſiones obſeruare. nobis eſt propoſitum. *primum* ideæ diuiſæ ſunt *ratione ſubiecti*, in quo gigni putantur, ac quidem 1) in ideas *ſenſibiles & intelligibiles*, quæ diuiſio ſolemnis eſt peripateticæ ſcholæ doctoribus, quumue nitatur doctrina & falſa & confuſa de intellectu agente & patiente, cuius ſit pretii, facile præuidere poſſumus. ſcilicet perſuadent ſibi, quod obiecta, quæ in ſenſus cadant, ſpecies ſeu imagines ſui emittant: quas ſpecies a ſenſibus externis perceptas ſenſus communis adprehendat, a ſe diſtinguat & cognoſcat; phantaſia vel a ſenſu communi perceptas, vel etiam a ſe formatas diutius retineat, ac diligentius examinet, a qua facultate adpellantur phantaſmata: quas ſpecies ſenſibiles ſiue phantaſmata intellectus agens illuſtret, in gradum ſpecierum magis ſubtilem euehat, & faciat intelligibiles, quas deinde intellectus patiens recipiat & cognoſcat: confer IACOBVM THOMASIVM.[1] ratione ſubiecti porro ideæ diuiſæ ſunt 2) *in innatas & adquiſitas*, multumque de prioribus eſt diſputatum, ſiue illarum eſſentiam, ſiue exiſtentiam reſpiciamus. CARTESIVS hanc doctrinam produxit atque exiſtimauit, triplex in nobis eſſe idearum genus, quarum aliæ ſint *aduentitiæ*, cuiusmodi idea ſolis, quam ex conſpectu ſolis quisque habeat; aliæ *factitiæ*, cuiusmodi idea ſolis, qualem rationibus ſuis inueniant aſtronomi; aliæ nobis *ingenitæ*, cuiusmodi ſint ideæ dei, mentis naturarum, quæ eſſentiæ vocantur, formarum geometricarum, axiomatum, quibus vtantur mathematici, aliarumque rerum ſimilium.

1 *phyſic. cap. XLIX.*

lium. [1] quid autem sint ideæ innatæ, id CARTESIVS numquam declarauit diserte, quin etiam sibi ipse repugnat, dum illam dicit esse modo facultatem cogitandi; modo formam quamdam cogitationum. [2] quibus de caussis multi hæc ficta a Cartesio confutarunt, quo pertinent AVCTOR *obiectionum quintarum*; [3] PETRVS GASSENDVS; [4] PETRVS DANIEL HVETIVS; [5] IO. LOCKIVS; [6] IO. CLERICVS, [7] ANDREAS RVDIGER, [8] FRIDERICVS MVZELIVS, [9] aliique. [10] quum autem CARTESIVS ad innatam ideam de deo prouocauerit, ipsum exsistere demonstraturus, hanc fecit ratiocinationem: *est in me idea entis summe perfecti & infiniti, idea huius entis non potest esse aliunde, quam ab ente summe perfecto & infinito: ergo datur ens summe perfectum*; cuiusmodi ratiocinandi ratio plane ieiuna est. primum enim prior propositio maxime falsa; deinde non necessario sequitur, ideam entis perfectissimi, quam mente mea concepi, esse ab ipso deo eiusque probare existentiam, quoniam talem ideam ex idea entis finiti quis sibi potest fingere. quamobrem fuerunt quoque, qui grauiter contra hanc probandi rationem dixerunt, MASTRICHT [11] quippe, SAMVEL WERENFELS, [12] IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [13] quas ideas in-

1 *medit. III. tom. II. epist.* 54. 2 *tom. I. epist.* 59. 3 *in med. III.* 4 *disquisition. metaphys. p.* 155. 5 *in censura philosoph. Cartes. c. III. §.* 9. 6 *de intellectu humano lib.* 1. *c.* 2. 3. 7 *pneumatol. sect. I. c.* 5. *§.* 16. 8 *de sensu veri & falsi lib. I. c.* 2. 9 *de rationis natura sect. I.* 10 *vide diarium Parisiense* 1710. *mens. febr. p.* 234. 11 *gangran. nouit. Cartes. p.* 198. 12 *in iudicio de argum. Cartes. pro exist. dei ab eius idea petito.* 13 *selectis iuris natur. p.* 205. *thesibus de atheismo & superst. p.* 369.

natas

natas Cartesii quamuis plerique proscripserint, qui in schola ipsius haud educati sunt; nonnulli tamen istas admiserunt; alia vero ratione, ac Cartesius istas formauerat animo suo. sic EPHRAIM GERHARDVS [1] putat, dari vnicam tantum ideam connatam, ideam quippe *contradictionis* siue *contrarietatis*, ex qua gignatur axioma illud: *nihil posse simul esse & non esse*, cui sententiæ haud fauere possumus. nam ista idea, vti dicitur contrarietatis menti haud inesse potest, nisi quis antea res a se diuersas per sensus cognouerit atque inde hanc ideam collegerit. alii contendunt, inditam esse menti humanæ propensionem quamdam, quibusdam principiis statim præbendi assensum, quo sensu posse admitti ideas & principia innata, quod pluribus demonstrant IO. MVSAEVS noster, [2] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] contra IO. LOCKIVM, quibus addas ZACHARIAM GRAPIVM. [4] hactenus de prima classe idearum, quam sequitur secunda, qua considerantur ratione *obiecti* ac diuiduntur 1) *in ideas puras & impuras*, quarum illæ ad res materiæ expertes; hæ vero ad corpora spectent & coniunctam habeant quamdam imaginem, cuiusmodi diuisionem CARTESII spectatores diligenter tradunt atque existimant, quod ideæ puræ sint clariores impuris, quorum sententiæ accedere videtur GOTTLIEB GERH. TITIVS; [5] repugnat autem IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [6] adfirmans,

1 *delin. philos. ration. lib. I. cap. 5. §. 6.* 2 *introd. in theolog. cap. II. §. 19.* 3 *theol. moral. part. II. cap. 2. §. 5. not.* 4 *theol. recent controu. t. I. c. I. qu. 3.* 5 *arte cogitandi c. II. §. 9.* 6 *elem. phil. instrum. P. I. cap. I. §. 46.*

ideas

ideas impuras maiorem præ se ferre lucem, quam puras: quin etiam CHRISTIANVS THOMASIVS [1] plane negat, esse vere ideas puras. porro 2) diuiduntur in ideas *substantiarum* & *modorum*, vbi obseruandum, quod recentiores philosophi adhibuerint vocem *modus* pro *accidens*, quoniam sit dubiæ significationis: quibus generibus nonnulli addunt tertium, idearum quippe *relationum*; cui autem alii nullum relinquunt locum. namque monent, quod fundamentum relationum positum sit in modis, quibus istæ non possint opponi; sed rectius debeant diuidi in modos absolutos & relatiuos. 3) in *ideas adæquatas & inadæquatas*, cum qua diuisione quidam & hanc coniungunt, quod sint vel *veræ*, vel *falsæ*, quas species alii iis de caussis haud admittunt, quoniam in prima mentis operatione neque veritas, neque error detur. quam controuersiam EPHRAIM GERHARDVS [2] credit, posse remoueri per distinctionem inter veritatem mentis, quæ cadat in ideas, & propositionis, quod bene se haberet, nisi hac ratione veritas metaphysica cum logica confundi videretur. 4) in ideas *singulares*, *particulares* & *vniuersales*, vbi tantum obseruare decet, quod nonnulli logici recentiores occasione idearum vniuersalium Peripateticorum prædicabilia explicent, deque illis differant. tandem tertia classis complectitur ideas consideratas *ratione modi*, quæ diuiduntur 1) in *ideas claras & obscuras*. CARTESIVS [3] adfirmat,

1 *introd. ad phil. aulic. cap. III. §. 3. 4. philos. ration. c. III. §. 24.*
2 *delin. philos. rational. lib. I. cap. 7. §. 3.* 3 *princip philos. part. I. §. 45.*

ideam

ideam esse claram, *quae menti attendenti, praesens & aperta est, sicut ea clare a nobis videri dicimus, quae oculo intuenti praesentia satis fortiter & aperte illum mouent.* ANDREAS RVDIGER [1] autem monet, Cartesium claritatem idearum mathematicam perturbare cum philosophica: quum igitur philosophus hic poneret criterium veri & falsi in clara & distincta idea, quid mirum, quod etiam ideas fictas veluti veras admiserit in philosophia? praecipue quum claram & distinctam ideas esse vnam eandemque, existimaverit. P. BVFFIER [2] putat, nullam ideam sua natura esse obscuram & confusam, quae affectio ab aliis caussis externis proficiscatur. 2) in *ideas simplices & compositas*: cuius diuisionis fundamentum plerique deducunt ex diuersitate obiectorum, quod aliud sit simplex, materiae expers; aliud vero compositum ac constans ex variis partibus; nonnulli autem discrimen positum esse in diuersa forma, qua tales ideae concipiantur, putant.

§. XX. Sic historiam doctrinae de natura ac variis generibus idearum illustrauimus: quapropter conuertamus nos ad aliud momentum, ac quid philosophi de origine notionum mentis senserint, videamus breuiter. *prima* sententia est Peripateticis & scholasticis, quod ex obiectis ipsis manent quaedam simulacra iis similia, quae ab illis adpellantur *species impressae*, quia ab obiectis imprimantur sensibus externis, vnde deferantur ad sensum communem, & hinc ad intellectum agentem & patientem.

1 *instit. erudit. p. 42. edit. 3.* 2 *princip. du raison p. 428.*

secunda

ſponderet, ſiquidem Ariſtoteles ſæpe plane ſibi contraria & repugnantia tradidit; partim in ſcriptis logicis diligentius eſſet explanata. etenim neque idearum indolem ac ſpecies; neque illarum conditionem, quam propter veritatem cognoſcendam habere debent, conſiderauit; ſed vti ſæpius grammaticorum; non philoſophorum more agit; ita & hoc momentum de ideis propoſuit grammatice nec de ipſis rebus & notionibus mentis; ſed ipſarum ſignis ac vocibus fuit ſollicitus, id quod patet ex eius libro κατηγορίαι inſcripto, etiam περὶ ἑρμηνείας, *de interpretatione.* STOICI quoque diſputarunt de ideis. verum iſtas neque cum Platone rebus ipſis habuerunt antiquiores; neque cum Ariſtotele rebus immerſas crediderunt; ſed eas nihil aliud eſſe tradiderunt, quam rerum in animo noſtro notiones atque reſplendentes & impreſſas intelligentiæ imagines. IACOBVS THOMASIVS[1] inde obſeruat, quod Stoicis vniuerſalia fuerint ὄτινα, id eſt, *nulla* atque ex hoc deducit appellationem ſophiſmatis dicti ὄτις, in quo ſcilicet ἐκ τοῦ τινὸς πρὸς τὸν ὄτινα, hoc eſt a ſingulari ad vniuerſale perperam progrederetur argumentatio. plerique hac in re diſcrepantes fuiſſe Peripateticos & Stoicos ſententiis exiſtimant, quam diuerſitatem non tanti eſſe momenti, quin etiam poſſe conciliari cenſemus. etenim ideæ conſiderari poſſunt partim ratione rei, ſiue obiecti, quod repræſentant; & heic bene ſentit Ariſtoteles, quod poſitæ ſint in rebus ſingularibus, id quod etiam

1 *De doctoribus ſcholaſticis §. XVIII. not.*

inde

inde confirmatur, quoniam omnes ideæ oriuntur a ſenſione; partim ratione ipſius formæ atque indolis, qua ſunt ideæ & a ſola mentis operatione dependent, quod adfirmarunt Stoici.

§. XVI. Quod ad SCHOLASTICOS adtinet, diſſeruerunt quidem de ideis diuinis; ſed ieiuna ratione; nec meliora effecerunt, quum operationes intellectus humani conſiderarent, quo labore ſequebantur Ariſtotelem & acerbiſſimas excitabant controuerſias de *vniuerſalibus*, quas ſupra attigimus, vt adeo haud neceſſe ſit, iſtas heic iterum recenſere. quam ob rem conuertamus nos ad tempora recentiora, quibus philoſophi non ſolum cenſuram aduerſus doctrinam Ariſtotelis fecerunt; ſed & iſta proſcripta, meliorem de ideis diſciplinam tradere elaborarunt. pars igitur illa logicæ Ariſtotelicæ, quæ primam mentis operationem reſpicere debet & complectitur doctrinam de *prædicabilibus*, *antepraedicamentis*, *prædicamentis* & *poſtprædicamentis* illis, qui adhibuerunt libertatem philoſophicam, haud ſeſe commendauit. ſic GOTTLIEB GERH. TITIVS [1] exiſtimat, doctrinam de *prædicabilibus* nullum habere nexum cum genuina ac ſolida cogitandi arte; CHRISTIANVS THOMASIVS [2] ita de iſta iudicat: *quamuis mihi quidem confuſiſſima videatur doctrina de tribus vltimis, quam proprio competat definitio accidentis & ſit ſaltem nobiliſſima accidentis ſpecies, ac præterea nullum babeamus diſtinctum conceptum differentiæ vllius ſine conceptu*

1 *Arte cogitand. cap. XVIII. §. 3. 4.* 2 *introd. ad phil. aulic. cap. VII. §. 44.*

accidentis, ne quidem in ipso homine, quippe quum cogitatio actualis sit accidens hominis, quae abest in profunde dormiente; facultas autem cogitandi denotat conceptum confusum. ac IO. CLERICVS [1] pronuntiat, haec vniuersalia nullum nobis ad veritatem cognoscendam deducendis adferre praesidium, vt de aliis taceamus, qui huiusmodi instituerunt censuras. equidem cum IO. CHRISTIANO LANGIO [2] haec Peripateticorum placita omni ex parte bene sese habere, haud adfirmamus; penitus autem reiicere iis de caussis haud possumus, quoniam si meliori emendantur cura & ad cognitionem veritatis rite adplicantur, non mediocrem nobis suppeditant vtilitatem. etenim vniuersalia non tantum debent considerari ratione rerum, multo minus rerum naturalium solum; sed adhibenda sunt in gratiam veritatis, ita vt idea *generis & differentiae* definitioni; idea *accidentis* autem diuisioni constituendis debeant inseruire, quo instituto ideae *speciei* & *proprii*, quod referri potest ad differentiam, haud necessariae sunt. atqui id est, quod accurate ANDREAS RVDIGER [3] obseruauit. quod ad doctrinam de *praedicamentis* adtinet, in ista modo inuenienda atque exponenda; modo confutanda; modo emendanda exercuerunt se philosophi cum veteres; tum recentiores diligenter. ARCHYTAS Tarentinus scripsit de decem praedicamentis; THEMISTIVS vero negat, illum esse Pythagoricum antiquum; sed iuniorem Peripateticum hoc nomine, qui nouo operi vetustate

[1] *Logic part. I. cap. 7. §. 10.* [2] *addit. ad nucleum logic. Weisian. p. 452.* [3] *de sensu veri & falsi lib. I. cap. 5.*

nomi-

nominis conderet auctoritatem. ARISTOTELES libro *κατηγορίαι* inscripto disseruit quoque de illis, ac quamuis solide omnia diuideret in *substantiam* & *accidens*; passim tamen hæc decem prædicamenta probauit, licet quatuor posteriora minori consideraret æstimatione. dicebantur græce *κατηγορίαι*, quæ vox forensis & proprie significat *iudicium, accusationem*, vide AELIANVM; [1] transiit autem posthac ad scholas philosophorum, ex quibus præcipue ARISTOTELES istam vsurpauit pro serie rerum, quæ sub vno quodam genere continentur, & de aliis possunt prædicari. inter quam vtramque significationem nonnulli similitudinem quamdam obseruant. quemadmodum enim accusatio faciat indicium rei & aliquid de aliquo dicat; sic quoque *κατηγορία* in arte rationis indicet res, quæ de aliis possint prædicari, confer BARTHOLOMAEVM KECKERMANNVM [2] & IOH. CHRISTIANVM LANGIVM. [3] atqui in hac doctrina scholastici, quibus summa studia erga Aristotelem erant, operas suas posuerunt, & ingenia diligenter exercuerunt, ita vt inuentis his præsidium ac munimentum quoddam inesse sibi persuaderent; quam in rem commentarii, interpretationes ac peculiares libri de prædicamentis compositi testantur: vide LIPENIVM. [4] at vero ex quo auctoritas Aristotelis detrimentum quoddam capiebat, ac philosophi imperii talis impatientes libertatem suam reuocabant, & in hæc prædicamen-

1 *Variar. histor. lib. II. cap. 13.* 2 *system. logic. maior. lib. I. cap. 2.* 3 *addit. nucl. logic. Weisian. c. 4. pag. 496.* 4 *bibl. philosophica p. 1239.*

torum momenta fecerunt impetus, quorum alii constitutum ipsorum numerum improbare; alii vero hæc omnia penitus reiicere instituerunt. sic LAVRENTIVS VALLA [1] tria tantum prædicamenta, *substantiam*, *qualitatem* & *actionem* admittebat, & adhuc multi ex illis, quos recentius tulit æuum, doctrinam hanc perturbatam esse pronuntiabant, cuius rei confirmandæ caussa quædam colligamus testimonia. IO. CLERICVS: [2] *quare Aristoteles substantiam in genere memorat, nulla eius addita specie; accidente vero in genere omisso, nouem eius tradit classes? debuisset etiam, si accuratus esse voluisset, omnes accidentium species memorare, non quasdam tantum pro arbitrio seligere. omisit autem, exempli caussa quietem, accidens corporum; aliaque accidentia spirituum, quæ nequeunt referri ad hasce classes. vniuersales etiam ideæ continentur hisce categoriis, vt species, genus, differentia &c. igitur ea diuisio nequaquam diuisio adæquata est ac proinde accurata haberi nequit.* CHRISTIANVS THOMASIVS [3] obseruat, has classes partim haud complecti entia moralia, res transcendentales & artificiales; partim continere relationem, quæ non explicet modum existendi; partim melius ad septem genera posse reuocari, his versibus inclusa:

mens, *mensura*, *quies*, *motus*, *positura*, *figura*
sunt cum *materia* cunctarum exordia rerum;

1 *Dial. lib. I. cap. 13. & 17.* 2 *logic. part. I. cap. 5. §. 15.*
2 *introd. ad phil. aulic. cap. VII §. 25.*

partim

partim quoque tradere multa aperte falſa atque in inquirenda veritate exiguum habere vſum; cuius ſententiæ quoque eſt GOTTLIEB GERH. TITIVS. [1] quin etiam hanc inuentionem inutilem eſſe declararunt, quando AVCTOR *artis cogitandi* [2] dicit: Ariſtotelis categoriæ *parum vtiles ſunt, tantumque abeſt, vt ad rite formandum iudicium proſint, vt etiam ſæpiſſime noceant*; cuius opinionis duas memorat rationes; & NICOL. HIER. GVNDLINGIVS: [3] *quid vero his nugis, quæſo, lucrabatur philoſophia? res vulgares & omnibus notas nouis & quidem obſcuris vocabulis inuoluebant; de iis plures & innumeras fere regulas, quas nemo eſt negaturus, efformabant, eaque ratione ineptarum vocum dictionarium diſcentibus obtrudebant. vnde contemtus logicæ in mores irrepſit ac doctoribus pædantiſmi maculam affricuit. neque enim philoſophia verborum, ſed rerum eſt.* nec negare poſſumus, doctrinam hanc Peripateticam multis laborare morbis. *primum* magna eſt confuſio, quod conceptui generali *ſubſtantiæ* adiiciantur conceptus ſpeciales *accidentium*, id quod contra regulas bonæ diuiſionis, quæ iubent diuiſionem & ſubdiuiſionem haud permiſcere: quapropter debuiſſent entia ſiue res diuidere in ſubſtantiam & accidens; accidens iterum in ſuas ſpecies: *deinde* genera accidentium perturbatim ſunt propoſita, quæ pro veritate vel *abſoluta* ſunt, vel *relatiua*: abſoluta vel *mathematica* ſiue quantitates, vel *philoſophica*, quæ ſunt qualitates; *tertium* ſpecies

1 *Arte cogitandi cap. XVIII. §. 23.* 2 *part. I. cap. 3.*
3 *via ad veritat. part. I. p. 40.*

accidentium a Peripateticis commemoratæ non sufficiunt ipsis rebus, quoniam discrimen ponendum est inter illa, quæ essentiam rei constituunt; & ea, quæ ad propriam indolem haud pertinent; *tandem* hanc doctrinam metaphysica maiori iure sibi potest vindicare, quam logica, in qua nullam præstat vtilitatem.

§. XVII. Quum de prædicamentis Aristotelicorum edisserere instituerimus, pauca adhuc, quæ historiam hanc illustrare possunt, adiiciamus. scilicet PLATO quinque entis genera numerauit, *essentiam*, *idem*, *alterum*, *statum* & *motum*: STOICI duplicem rerum classem constituebant, quarum altera complectebatur corpora; altera res materiæ expertes, *enunciatum*, *vacuum*, *locum* & *tempus*: EPICVRVS dicebat, vniuersum constare ex *corpore* & *vacuo*, quæ pluribus exponit CHRISTIANVS THOMASIVS. [1] PETRVS RAMVS peripateticam de prædicamentis disciplinam faciebat nihili ac *locis topicis*, vti dicuntur, auctoritatem conciliare adlaborabat, de quibus vtraque ætate diuersis iudiciis senserunt philosophi. ARISTOTELES scripsit octo libros *topicorum*, de quibus iam supra disputavimus; PETRVS RAMVS autem quum discederet ab hoc philosophiæ doctore ac maiori studio sectaretur CICERONEM, alio instituto hos commendauit locos, atque effecit, vt eloquentiæ magistri per longum temporis tractum illis artem suam dicendi superstruxerint, quamuis doctrina hæc non vno modo a logica

1 *dodec. quæst. promisc. quæst. I. §. 2.*

& rhetoricæ diſciplinæ auctoribus fuerit tradita, qua de re legere poſſumus IO. CHRISTIANVM LANGIVM. [1] aduerſus quos locos topicos, veluti cauſſas eloquentiæ corruptæ diſputauit NICOLAVS HIERON. GVNDLINGIVS, [2] quos contra tales accuſationes tueri voluit CHRISTIANVS IVNCKERVS; [3] & ANDREAS RVDIGER emendauit. [4] ſpeciem quamdam prædicamentorum præ ſe ferre videntur decem claſſes principiorum oppoſitorum, quas hoc ordine exhibet CASPAR KNITTELIVS: [5] pro metaphyſica *vnum, plura*; *bonum, malum*: pro phyſica *lumen, tenebræ*; *motus, quies*; *maſculinum, femininum*: pro mathematica *dextrum, ſiniſtrum*; *par, impar*; *quadratum, oblongum*; *rectum, curuum*; *finitum*, *infinitum*. de arte RAYMVNDI LVLLII, qui etiam certas conſtituit claſſes ſubſtantiarum, principiorum, ſuperioribus egimus. CARTESIVS eiusque ſectatores ſeptem rerum ſiue modorum genera ponunt, qualia ſunt *mens*, ſeu ſubſtantia cogitans; *materia* ſeu ſubſtantia extenſa; *menſura*, id eſt magnitudinis partium ratio; *poſitura*, ſeu partium ad ſe inuicem ſitus; *figura*; *motus*; *quies*.

§. XVIII. Non ſolum recentiores philoſophi de doctrina Peripatetica iudicarunt, obſeruantes illius vitia; ſed meliorem quoque de ideis diſciplinam excogitarunt, quamuis non vbique eandem amplexi ſint ſententiam.

1 *Addit. ad nucleum logica Weiſian. p. 541. ſqq.* 2 *obſeru. Hal. tom. I. obſeru. 17. p. 231.* 3 *diſſertationib. apologeticis pro locis topicis.* 4 *de ſenſu veri & falſi lib. IIII. cap. 4. §. 6. ſqq.* 5 *via reg. part. IV. art. 15.*

primum ſolliciti fuerunt de *natura ideæ* explananda. ex recentioribus CARTESIVS primus vocem *ideæ* adhibuit; nunquam autem clare definire iſtam inſtituit, quod ſolide in ipſo PETRVS GASSENDVS [1] reprehendit; quin etiam AVCTOR *artis cogitandi* [2] dicit: *idea nomen eſt ex eorum numero, quæ adeo clara ſunt, vt vlterius explicari per alia non poſſint, quia alia non habentur vel clariora, vel ſimpliciora.* ſed latet anguis in herba. ideo enim definitionem ideæ dare noluit, ne illius originem a ſenſione admittere ſicque propriam de innatis ideis opinionem labefactare cogantur. ceterum plerique amplexi ſunt definitionem IO. LOCKII, [3] quod idea ſit *id obiectum, quod immediate menti noſtræ obſeruatur, dum cogitat, ſiue imaginationi ſubiiciatur; ſiue ab omni ſymbolo corporeo ſit commune*, quamuis haud ſit adæquata, dum indolem & naturam haud exponit, etiam complectitur diuiſionem idearum, quod eſt contra regulas bonæ definitionis. rectius igitur & accuratius obſeruat ANDREAS RVDIGER, [4] quod *ideæ* vox ſumatur ſententia modo ampliore, vt ſignificet omnem intellectus actionem & memoriæ & ingenii & iudicii, ſicque opponatur ſenſioni; modo ſtrictiore pro ſola actione memoriæ, vt adeo idea ſit *actio intellectus, ſpeciatim memoriæ, qua impreſſiones ſenſuum ſine affirmatione & negatione, vt oblatæ fuerunt, concipit.*

§. XVIIII. Nunc videamus, quomodo *ideæ a philoſophis diuiſæ fuerint in ſuas ſpecies?* quod quum diuerſa ratione ſit factum, princi-

1 *diſquiſit. metaphyſ. p.* 171. 2 *part. I. cap. I.* 3 *de intellectu humano lib. II. cap. I.* 4 *inſtitut. erudit. p.* 26. *ſeqq.*

pes

pes tantum diuisiones obseruare. nobis est propositum. *primum* ideæ diuisæ sunt *ratione subiecti*, in quo gigni putantur, ac quidem 1) in ideas *sensibiles & intelligibiles*, quæ diuisio solemnis est peripateticæ scholæ doctoribus, quumue nitatur doctrina & falsa & confusa de intellectu agente & patiente, cuius sit pretii, facile præuidere possumus. scilicet persuadent sibi, quod obiecta, quæ in sensus cadant, species seu imagines sui emittant: quas species a sensibus externis perceptas sensus communis adprehendat, a se distinguat & cognoscat; phantasia vel a sensu communi perceptas, vel etiam a se formatas diutius retineat, ac diligentius examinet, a qua facultate adpellantur phantasmata: quas species sensibiles siue phantasmata intellectus agens illustret, in gradum specierum magis subtilem euehat, & faciat intelligibiles, quas deinde intellectus patiens recipiat & cognoscat: confer IACOBVM THOMASIVM.[1] ratione subiecti porro ideæ diuisæ sunt 2) *in innatas & adquisitas*, multumque de prioribus est disputatum, siue illarum essentiam, siue existentiam respiciamus. CARTESIVS hanc doctrinam produxit atque existimauit, triplex in nobis esse idearum genus, quarum aliæ sint *aduentitiæ*, cuiusmodi idea solis, quam ex conspectu solis quisque habeat; aliæ *factitiæ*, cuiusmodi idea solis, qualem rationibus suis inueniant astronomi; aliæ nobis *ingenitæ*, cuiusmodi sint ideæ dei, mentis naturarum, quæ essentiæ vocantur, formarum geometricarum, axiomatum, quibus vtantur mathematici, aliarumque rerum simi-

1 *physic. cap. XLIX.*

lium.

lium.[1] quid autem ſint ideæ innatæ, id CARTESIVS numquam declarauit diſerte, quin etiam ſibi ipſe repugnat, dum illam dicit eſſe modo facultatem cogitandi; modo formam quamdam cogitationum.[2] quibus de cauſſis multi hæc ficta a Carteſio confutarunt, quo pertinent AVCTOR *obiectionum quintarum*;[3] PETRVS GASSENDVS;[4] PETRVS DANIEL HVETIVS;[5] IO. LOCKIVS;[6] IO. CLERICVS,[7] ANDREAS RVDIGER,[8] FRIDERICVS MVZELIVS,[9] aliique.[10] quum autem CARTESIVS ad innatam ideam de deo prouocauerit, ipſum exſiſtere demonſtraturus, hanc fecit ratiocinationem: *eſt in me idea entis ſumme perfecti & infiniti, idea huius entis non poteſt eſſe aliunde, quam ab ente ſumme perfecto & infinito: ergo datur ens ſumme perfectum*; cuiusmodi ratiocinandi ratio plane ieiuna eſt. primum enim prior propoſitio maxime falſa; deinde non neceſſario ſequitur, ideam entis perfectiſsimi, quam mente mea concepi, eſſe ab ipſo deo eiusque probare exiſtentiam, quoniam talem ideam ex idea entis finiti quis ſibi poteſt fingere. quamobrem fuerunt quoque, qui grauiter contra hanc probandi rationem dixerunt, MASTRICHT[11] quippe, SAMVEL WERENFELS,[12] IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[13] quas ideas in-

1 *medit. III. tom. II. epiſt.* 54. 2 *tom. I. epiſt.* 59. 3 *in med. III.* 4 *diſquiſition. metaphyſ. p.* 155. 5 *in cenſura philoſoph. Carteſ. c. III. §.* 9. 6 *de intellectu humano lib.* 1. *c.* 2. 3. 7 *pneumatol. ſect. I. c.* 5. *§.* 16. 8 *de ſenſu veri & falſi lib. I. c.* 2. 9 *de rationis natura ſect. I.* 10 *vide diarium Pariſienſe* 1710. *menſ. febr. p.* 234. 11 *gangræn. nouit. Carteſ. p.* 198. 12 *in iudicio de argum. Carteſ. pro exiſt. dei ab eius idea petito.* 13 *ſelectis iuris natur. p.* 205. *theſibus de atheiſmo & ſuperſt. p.* 369.

natas

natas Cartesii quamuis plerique proscripserint, qui in schola ipsius haud educati sunt; nonnulli tamen istas admiserunt; alia vero ratione, ac Cartesius istas formauerat animo suo. sic EPHRAIM GERHARDVS [1] putat, dari vnicam tantum ideam connatam, ideam quippe *contradictionis* siue *contrarietatis*, ex qua gignatur axioma illud: *nihil posse simul esse & non esse*, cui sententiæ haud fauere possumus. nam ista idea, vti dicitur contrarietatis menti haud inesse potest, nisi quis antea res a se diuersas per sensus cognouerit atque inde hanc ideam collegerit. alii contendunt, inditam esse menti humanæ propensionem quamdam, quibusdam principiis statim præbendi assensum, quo sensu posse admitti ideas & principia innata, quod pluribus demonstrant IO. MVSAEVS noster, [2] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] contra IO. LOCKIVM, quibus addas ZACHARIAM GRAPIVM. [4] hactenus de prima classe idearum, quam sequitur secunda, qua considerantur ratione *obiecti* ac diuiduntur 1) *in ideas puras & impuras*, quarum illæ ad res materiæ expertes; hæ vero ad corpora spectent & coniunctam habeant quamdam imaginem, cuiusmodi diuisionem CARTESII spectatores diligenter tradunt atque existimant, quod ideæ puræ sint clariores impuris, quorum sententiæ accedere videtur GOTTLIEB GERH. TITIVS; [5] repugnat autem IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [6] adfirmans,

1 *delin. philos. ration. lib I. cap. 5. §. 6.* 2 *introd. in theolog. cap. II. §. 19.* 3 *theol. moral. part. II. cap. 2. §. 5. not.* 4 *theol. recens controu. t. I. c. I. qu. 3.* 5 *arte cogitandi c. II. §. 9.* 6 *elem. phil. instrum. P. I. cap. I. §. 46.*

ideas

ideas impuras maiorem præ ſe ferre lucem, quam puras: quin etiam CHRISTIANVS THOMASIVS [1] plane negat, eſſe vere ideas puras. porro 2) diuiduntur in ideas *ſubſtantiarum* & *modorum*, vbi obſeruandum, quod recentiores philoſophi adhibuerint vocem *modus* pro *accidens*, quoniam ſit dubiæ ſignificationis: quibus generibus nonnulli addunt tertium, idearum quippe *relationum*; cui autem alii nullum relinquunt locum. namque monent, quod fundamentum relationum poſitum ſit in modis, quibus iſtæ non poſſint opponi; ſed rectius debeant diuidi in modos abſolutos & relatiuos. 3) in *ideas adæquatas* & *inadæquatas*, cum qua diuiſione quidam & hanc coniungunt, quod ſint vel *veræ*, vel *falſæ*, quas ſpecies alii iis de cauſſis haud admittunt, quoniam in prima mentis operatione neque veritas, neque error detur. quam controverſiam EPHRAIM GERHARDVS [2] credit, poſſe remoueri per diſtinctionem inter veritatem mentis, quæ cadat in ideas, & propoſitionis, quod bene ſe haberet, niſi hac ratione veritas metaphyſica cum logica confundi videretur. 4) in ideas *ſingulares*, *particulares* & *vniuerſales*, vbi tantum obſeruare decet, quod nonnulli logici recentiores occaſione idearum vniuerſalium Peripateticorum prædicabilia explicent, deque illis diſſerant. tandem tertia claſſis complectitur ideas conſideratas *ratione modi*, quæ diuiduntur 1) in *ideas claras* & *obſcuras*. CARTESIVS [3] adfirmat,

1 *introd. ad phil. aulic. cap. III. §. 3. 4. philoſ. ration. c. III. §. 24.*
2 *delin. philoſ. rational. lib. I. cap. 7. §. 3.* 3 *princip philoſ. part. 1. §. 45.*

ideam

ideam esse claram, *quæ menti attendenti, præsens & aperta est, sicut ea clare a nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præsentia satis fortiter & aperte illum mouent.* ANDREAS RVDIGER [1] autem monet, Cartesium claritatem idearum mathematicam perturbare cum philosophica: quum igitur philosophus hic poneret criterium veri & falsi in clara & distincta idea, quid mirum, quod etiam ideas fictas veluti veras admiserit in philosophia? præcipue quum claram & distinctam ideas esse vnam eandemque, existimaverit. P. BVFFIER [2] putat, nullam ideam sua natura esse obscuram & confusam, quæ affectio ab aliis causis externis proficiscatur. 2) in *ideas simplices & compositas*: cuius diuisionis fundamentum plerique deducunt ex diuersitate obiectorum, quod aliud sit simplex, materiæ expers; aliud vero compositum ac constans ex variis partibus; nonnulli autem discrimen positum esse in diuersa forma, qua tales ideæ concipiantur, putant.

§. XX. Sic historiam doctrinæ de natura ac variis generibus idearum illustrauimus: quapropter conuertamus nos ad aliud momentum, ac quid philosophi de origine notionum mentis senserint, videamus breuiter. *prima* sententia est Peripateticis & scholasticis, quod ex obiectis ipsis manent quædam simulacra iis similia, quæ ab illis adpellantur *species impressæ*, quia ab obiectis imprimantur sensibus externis, vnde deferantur ad sensum communem, & hinc ad intellectum agentem & patientem.

1 *instit. erudit. p. 42. edit. 3.* 2 *princip. du raison p. 428.*

secunda

secunda opinio est, quod mens producat ideas, ex quo instrumenta sensionis per obiecta fuerint commota. *tertia* est ANTONII ARNALDI, qui putat, quod ideae & perceptiones idearum differant tantum relationibus, & idea proprie ad obiectum referatur, quod mens consideret; perceptio vero ad mentem ipsam, quae percipiat, vt adeo duplex illa relatio ad vnam mentis modificationem pertineat. *quartam* commemorat MALEBRANCHE,[1] quod ideae a deo nobiscum productae, vel demum producantur, qui & ipse singularem hac de re fouet sententiam. etenim persuasit sibi, mentem nostram immediate coniunctam esse cum deo, quumue in illo omnium rerum proprietates contineantur, inde effecit conclusionem; nos omnium rerum ideas in deo eiusque substantia contemplari. quam sententiam fuse exponit[2] ac putat, quod talis idearum origo menti diuinae maxime sit consentanea, quodue generalem rerum a deo productarum teneamus cognitionem, antequam ista, quae aspectu sentiantur, cognoscamus, quae idea abstracta ex idea extensionis intellectu tantum percipiendae in deo oriri possit. quae opinio non solum omni destituta est fundamento, sed & facile viam ad errores non leuioris momenti parare potest, illique ingenio est propria, quod ad adflatus diuinos fingendos sibi procliue est. quapropter non defuerunt, qui MALEBRANCHIVM sunt adgressi ac vocarunt in disceptationem, ex quibus praecipue ANTONIVS ARNALDVS multum grauiter-

1 *de la recherché de la verité lib. III. cap. 4. & 6.* 2 *lib. III. part. 2. praecip. c. 6. seqq. de inquir. verit.*

que

que aduersus ipsum disputauit. princeps enim ipsi erat propositum, MALEBRANCHII doctrinam de *natura & gratia* euertere, quae quum & hac sententia de ideis niteretur, istam confutare necesse habebat. quam ob rem edidit opus *des vrayes & des fausses idées contre ce, qu'enseigne l'auteur de la recherche de la verité, a Cologne* MDCLXXXIII. quo accusauit MALEBRANCHIVM falsarum opinionum & contradictionum atque obseruauit, admittendas esse in deo ideas particulares, si quis statuat, nos in deo res cum materia coniunctas cognoscere. contra quas adcusationes caussam suam defendit MALEBRANCHIVS, ac scripsit librum huius inscriptionis: *response de l'auteur de la recherche de la verité ou liure de Mr. Arnaud des vrayes & de fausses idées*, Roterodami MDCLXXXIIII. quo ARNALDI sententiam, quam de modo cognoscendi sequitur, examinat, & perceptiones animae nostrae omnino ab ideis res materiae repraesentantibus distinctas esse ostendit, repetitis fere illis argumentis, quae libro de *inquirenda veritate* fuerant exposita. sed quamuis consultius fuisset, si controuersiam hanc composuissent; iterum tamen in certamen descenderunt. namque anno MDCLXXXIIII. Coloniae prodiit *defense de Mr. Arnauld contre la response ou liure des vrayes & fausses idées*, quo libro continetur epistola quaedam ad amicos, qua Malebranchio multa momenta Arnaldus obiicit, ac inprimis ipsius parte quinta responsionem eius examinat accuratius & XXIIII. exemplis probat, Malebranchium difficultates haud remouere posse. contra quas easque nouas adcusa-

cuſationes in lucem prodierunt *trois lettres de l'auteur de la recherche de la verité, touchant la defenſe de Mr. Arnauld*, Roterodami MDCLXXXV. quarum prima auctor aduerſus Arnaldum probare contendit, *ſe in deo formalem quamdam extenſionem haud quaquam ponere, nec deum adeo facere corporeum*; ſecunda vero & tertia controverſiam hanc de ideis haud attingit ac quædam tantum vltima de origine certaminis huius commemorat. [1] præter ARNALDVM, cogitationes haſce de origine idearum, quibus MALEBRANCHIVS ſeſe tradiderat, reiecerunt PETRVS POIRET, [2] IO. LOCKIVS, [3] IO. CLERICVS, [4] IO. GEORGIVS PRITIVS [5] aliique. in tanta ſententiarum diſcrepantia de idearum origine IO. CLERICVS [6] ignorantiam ſuam profiteri ingenue, conſultum eſſe cenſet, quando dicit: *nos hoc in negotio ἐπέχειν & naturam inter ea numerare, ad quorum cognitionem aut omnino peruenire non licet, aut adhuc ſaltem non licuit, tutius cenſemus. neque hoc mirum videatur, quando ne mentis quidem ipſius natura nobis nota eſt, qua ignorata, numquam omnes eius operationes ſatis plene noſcemus.* id quidem ſatis apertum eſt, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione, recteque doceant Peripatetici, nihil eſſe in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu, id quod ANDREAS RVDIGER [7] ex inſtituto demonſtrauit; modum autem, quo iſta origo

1 *confer. l'hiſtoire de la vie & des ouurages de Mr. Arnauld p.* 189. 2 *cogit. ration. lib. III cap* 10. *contin* § 51. 52. 3 *opuſc. poſthum.* 4 *pn-um ſect. I. cap* 5. § 12. 13. 5 *diſput. de enthuſiaſmo Malebranchii.* 6 *cit. loc.* §. 15. 7 *diſſ de eo, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione.*

fiat,

fiat, haud facultas nobis est cognoscendi. tandem recentiores philosophi doctrinam *de associatione idearum* siue *imaginum* accuratius exposuerunt, ex quibus IO. LOCKIVS [1] primus istam tradidit atque obseruauit, hanc connexionem fieri vel arbitrio studioque hominum, vel casu; quem secutus & momentum hoc adhuc vberius illustrauit IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2]

§. XXI. Veritas, cuius cognitionem propositam sibi habet logica, est vel certa vel probabilis, quae vtraque duplici ratione cognoscitur modo inueniendo, modo diiudicando verum & falsum, ad quem duplicem modum necessaria sunt principia & criteria his veritatis speciebus propria. *veritatis* igitur *certae* principium etiam criterium proximum constituunt *definitio* & *diuisio*, ex quibus formantur propositiones siue *axiomata* & ex his *conclusiones*. quod ad doctrinam de *definitione* adtinet, PLATO dialectici munus esse censebat, vt recte res diuideret & definiret, vide PETRVM GASSENDVM; [3] ac STOICI idem quoque argumentum de definitione ac diuisione adtingebant, quorum doctrinas tradit THOMAS STANLEIVS; [4] nec non ARISTOTELES de definitione quidem disseruit, [5] etiam species eius diuersas posuit; sed ita, vt neque illius veram indolem, neque genuinum vsum, neque modum definitiones accurate struendi demonstrauerit. nec poterat non grauissimum hoc logicae momentum leuiore adtingere in-

1 *de intellect. hum. lib. II. cap. 33.* 2 *theol. moral. part. I. cap. I sect. 5. §. 9. not p. 233.* 3 *de orig. & variet. logic. cap. IV.* 4 *histor. philos. p. 569.* 5 *lib. II. cap. 10. anal. poster. & alibi.*

dustria, quum eiusmodi tantum traderet praecepta, quae ad iudicium de vero & falso; minus vero ad inuentionem veritatis pertinent: confer PETRVM GASSENDVM.[1] atqui his de caussis haud mirum, quod sectatores Aristotelis & scholastici non meliora effecerint, quin etiam studia sua in disputationibus inutilibus, ex quibus genuina ars cogitandi nulla cepit incrementa, consumserint, ac more suo tradiderint ieiuna. sic multum sese exercuerunt in quaestionibus: num doctrina de definitione pertineat ad metaphysicam, an logicam? quaenam res definiantur? quaenam sint partes definitionis? num omnis definitio habeat genus? quomodo possint definiri substantia & accidentia? quaenam sit via compositiua inueniendi definitionem? aliisque, quae si perspicue & accurate expositae fuissent, omniaque ad veritatis sensum accommodata, vtilitatem quidem potuissent adferre; sed ab huiusmodi ingeniis quid boni poterat exspectari? quapropter PETRVS RAMVS saepius & hanc doctrinam Peripateticorum perstrinxit, nec non recentiores philosophi purgare istam ab omni labe, quam contraxerat, eaque, quae heic necessaria sunt, meliori studio exponere adlaborarunt. sic obseruarunt, duplicem esse definitionem, alteram nominis; alteram vero rei, in quarum priore explananda etiam IO. CHRISTIANVS LANGIVS[2] diligens versatus est; ac tradiderunt, quibus partibus absoluatur definitio, ac quaenam res possint definiri? multi existimarunt, quod idea simplex carens partibus haud

1 *exercit. parad. aduersus Aristotel. lib. II. exercit. V.*
2 *addit. nuclei logic. Weis. p. 589.*

definit-

definitione explicari poſſit, vti præter alios IO. CLERICVS; [1] IO. FRANCISCVS BVDDEVS; [2] & EPHRAIM GERHARDVS [3] obſeruarunt; quibus ſe IO. IACOBVS SYRBIVS [4] oppoſuit: *qua de cauſſa*, inquit, *neque cum recentioribus quibusdam facimus, qui ideas ſimplices minime definiri poſſe autumant*; *Peripateticis tamen in eo cautiores ſunt*; *quod hi ideas ſimplices cum rebus ſimplicibus confundere videntur*; rectiſſime autem ac ſolide ANDREAS RVDIGER [5] omnia, quæ heic obſeruare decet, breuiter comprehendit, quando dicit: *omnia, quæ nec infra eruditionem ſunt, nec ſupra eandem, definiri poſſunt: ſupra eruditionem ſunt res infinitæ, infra eandem res ſenſuales & vulgares.* adhæc varias definitionis conditiones proponunt, vt ſit prima, propria, adæquata, clara, vide AVCTOREM *artis cogitandi*, [6] IO. CLERICVM, [7] IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM; [8] multa autem maxime neceſſaria atque inutilia non ſolum reliquerunt intacta; ſed & ea, quæ deberent proponi diſtincte, perturbarunt. ſic germanum definitionum vſum minus ſignificarunt, & omnino IO. LOCKIVS [9] a veritate aberrauit, quum definitionis munus in eo poſuerit, vt res incognitas ante ſenſui, iam per ſenſum cognoſcamus, ſiquidem ideo res debemus definire, vt inde capiamus principia, & ex his efficiamus concluſiones. nec ea induſtria ac fide,

1 *logic. part. I. cap.* 2. §. 14. 2 *philoſ. inſtrum. part. I. cap.* 4. §. 7. *ſeqq.* 3 *delineat. phil. rat. lib. II. c.* 3. §. 37. 4 *phil. ration. part. I. c.* 10. §. 9. 5 *inſtit. erudit. p.* 58. *edit.* 3. 6 *part. II. cap.* 15. 7 *logic. lib. II. cap.* 13. 8 *fundament. philoſoph. rational. cap.* IIII. §. 8. *ſeqq.* 9 *de intellect. human. lib. III. cap.* 4. §. 8. *ſeqq.*

qua decet, viam ad definiendi artem oſtenderunt, ac ſatis habuerunt, præcipere de indole ac quibusdam proprietatibus definitionis. quæ omnia quam imperfecta eſſe, quum obſeruauerit ANDREAS RVDIGER, [1] hanc quoque doctrinam emendare, ornare, perpolire, nouisque acceſſionibus non leuioris incrementi augere inſtituit ac genuina definitionis fundamenta, id eſt ideas claras, diſtinctas atque eſſentiales rite indicauit; definitionem realem bene diuiſit in logicam & cauſſalem; & cauſſalem iterum in phyſicam, & moralem, & adhuc quinque regulis actionem definiendi commonſtrauit.

§. XXII. Ad hiſtoriam doctrinæ de *diuiſione* inprimis pertinet illa controuerſia: *num poſſit certus partium numerus conſtitui, quem ſemper in diuiſione ſequi debeamus?* cuius occaſionem dedit illorum ſententia, qui omnia in duo membra diuidenda eſſe cenſuerunt hacque ratione *dichotomiam* commendarunt, id quod præ aliis PETRVS RAMVS eiusque ſectatores fecerunt. [2] quæ opinio aliis inepta videbatur, qui iudicarunt, quod legitima diuiſio certo partium numero haud adſtringi poſſit, ſed rei, quæ in ſpecies & partes debeat diuidi, naturam ſequatur, vt pro iſta tot partes totque ſpecies ſint conſtituendæ, quot ipſa rei natura conſtituat, vide CHRISTIANVM WEISIVM [3] & CHRISTIANVM THOMASIVM. [4] at vero alii obſeruant, dichotomias

1 *inſtit. erudit. p. 54. de ſenſu veri & falſi lib. I cap. 9.*
2 *vide Rami dialectic. & Talæi prælect. lib. I. p. 137. 158. lib. II. p. 352.*
3 *doctrin. logic. part 2. lib. I. c. 2. theſ. 13. p. 230.* 4 *cautel. circa præcogn. iurisprud. c. X. §. 22.*

non

non ideo laudari, ac ſi diuiſio non poſſit ſecundum naturam fieri per plura membra; ſed quod in dichotomia ſecundum quoque ipſam naturam ſit omnium perfectiſſima diuidendi ratio, nec vlla detur diuiſio, quæ diſtinctionem & oppoſitionem membrorum clariorem & firmiorem poſſit præſtare: confer DAVID SCHRAMVM,[1] IO. PHILIPPVM TREIBERVM,[2] & IO. CHRIST. LANGIVM.[3] nonnulli delectati ſunt *trichotomia*, qua diuiſio in tria membra inſtituitur, quo pertinet præcipue IO. AMOS COMENIVS;[4] etiam *tetrachotomia*, cuius ſpecimen dedit ERHARDVS WEIGELIVS.[5] nec de variis ipſius diuiſionis ſpeciebus philoſophis vna eademque fuit ſententia, quæ diuerſitas præcipue ex eo nata eſt, quod diuerſa totius diuidendi poſuerunt genera. PERIPATETICI aliam diuiſionem eſſe *nominum*; aliam *rerum* tradunt, & poſteriorem iterum in *primariam* & *ſecundariam* diuidunt & varia primariæ genera conſtituunt pro diuerſis totius ſpeciebus, id quod ſit vel totum integrale, vel eſſentiale, vel vniuerſale, confer IACOBVM THOMASIVM,[6] FRID. BECHMANNVM,[7] CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM[8] & alios. cui doctrinæ emendandæ recentiores operam dederunt. AVCTOR *artis cogitandi*[9] dicit, duplex eſſe totum; aliud *integrale*, cuius diuiſionem adpellat partitionem; aliud vero *vniuerſale*, cuius diuiſionis quatuor genera ponit, quando

1 *legibus philoſophandi leg VII p.* 244. 2 *logic. iuridic. part.* 1. *cap.* 1. *theſ.* 34. 3 *addit. nucl. logic. Weiſ p.* 704. 4 *vide præludium panſophiæ.* 5 *in tetracty.* 6 *erotemat. logic. c.* 52. 7 *inſtit. logic lib. IIII. cap.* 8. 8 *oper logic. p. II. c.* 29. 9 *part. II. cap.* 13.

genus diuiditur per ſpecies; per differentias; terminus communis per accidentia oppoſita, quorum ſit capax; vel ſecundum ſubiectorum aut temporis diuerſitatem; item quando accidens diuidatur in varia ſubiecta, quæ diuiſionis ratio a GOTTLIEB. GERH. TITIO [1] dicitur incongrua. STEPHANVS CHAVVINVS [2] putat, diuiſionem ipſam diuidi poſſe ex parte hominis diuidentis; ex parte thematis, quod diuidatur, & ex parte modi, quo homo ille thema id ipſum diuidat; ſic quoque IO. CHRISTIANVS LANGIVS [3] varias diviſiones & ſubdiuiſiones diuiſionis conſtituit. at vero plerique ſcriptorum logicorum verum & genuinum diuiſionis finem haud conſiderarunt, qui reſpicere debet, vt inde deducamus concluſiones, hinc quoque haud firmum diuidendi fundamentum poſuerunt. nam aliud eſt: *quando diuiſio ſit conſentanea rationi & ad ſenſum veri & falſi vtilis*; aliud vero: *quando poſſumus diuidere?* quod diſcrimen quum haud obſeruauerint, mirum non eſt, quod tam multas apud philoſophos deprehendamus diuiſiones, quæ ſunt nullius momenti, nullius vtilitatis.

§. XXIII. Conuertamus nos ad doctrinam de *variis ratiocinandi modis*, cuius hiſtoriam tradamus breuiter. non differimus de naturali facultate ratiocinationes efficiendi, quippe quæ omnibus ineſt hominibus; ſed de arte concluſiones ex ante poſitis propoſitionibus deducendi, de qua præceperunt philoſophiæ magiſtri, quippe quam ab antiqua ætate longe

1 *arte cogitandi cap. VIII. §. 25.* 2 *lexic. philoſ. p. 195. ed. 2.*
3 *addit. nucl. logic. Weiſian. p. 702.*

repe-

repetere possumus, quamuis sæpius per prauos hominum adfectus ad fallacias struendas; minus vero ad veritatis incrementa fuerit adhibita. in schola Eleatica ZENO tradidit artem *consequutionum* deducendarum ex quadam posita propositione, vt ostendit PETRVS GASSENDVS; [1] & Megarica EVCLIDES *methodum*, vti dicitur, *hypotheticam* introduxit. scilicet LAERTIVS [2] commemorat, quod aliorum demonstrationes ἐ κατὰ λήμματα, ἀλλὰ κατ' ἐπιφορὰν, id est per absurdas conclusiones, quas ex aliorum sententiis collegit, confutauerit. quam rationem argumentationis IO. FRIDEMANNVS SCHNEIDERVS [3] ita explicat: *est nimirum methodus hypothetica modus quidam argumentandi, quo assumtam aduersarii hypothesin conclusionibus continuis impugnare solemus eo vsque, dum absurda inde nascatur conclusio, a qua retrogrediendo ad ipsam hypothesin dicimus: atqui absurda est vltima conclusio, ergo absurda est penultima, ergo antepenultima & sic porro, ergo tandem absurda est ipsa aduersarii hypothesis.* adhæc EVCLIDES argumentum ductum a comparatione censebat esse minus firmum, siue id a similitudine, siue dissimilitudine sumeretur. successor Euclidis EVBVLIDES multa fallaciarum genera, superioribus iam a nobis exposita protulit, iisque vt vera argumentationum doctrina corrumperetur, effecit. nec non de PLATONE obseruauimus, quod inprimis commendauerit *inductionem*, argumentationis speciem, & existimauit, quod sit λόγος διά τινων ἀληθῶν τὸ ὅμοιον ἑαυτῷ ἀληθὲς

1 *De origine & varietate logic. cap. II.* 2 *lib. II. segm.* 106.
3 *de variis argumentandi methodis sect. 6. p.* 33.

οἰκείως ἐπιφέρων, *oratio ex veris quibusdam ſimile ſibi verum proprie colligens atque inferens*, cuius duas ſpecies admiſit. altera fuit *κατ' ἐναντίωσιν*, quæ fit *ex contrario*, quum interroganti in omni reſponſione inferatur contrarium, exempli gratia: *pater meus aut alius eſt, quam pater tuus, aut idem. ſi igitur alius eſt pater meus, quam pater tuus, quum ſit alius patris, non erit pater. ſi idem eſt, qui pater meus, idem exiſtens qui pater meus, meus erit pater.* quæ inductionis ſpecies non ad veros argumentandi modos; ſed ad ſophiſmata pertinet, quare iſta vſus eſt PLATO, quum rixæ fuerit locus. altera ſpecies erat *ἐκ τῆς ἀκολουθείας*, ex *conſequenti*, quæ iterum duplex fuit, altera quidem id, quod in parte quæritur, per id, quod eſt in parte, demonſtrat: altera, quod vniuerſaliter per id, quod in parte eſt, probat, vt habet DIOGENES LAERTIVS, [1] qui autem obſeruat, prius genus rectius pertinere ad ſcholas rhetorum. ALCINOVS [2] autem tradit inductionem vel a ſimili ad ſimile, vel a ſingulis transire ad vniuerſa, qui etiam putat, Platonem ſyllogiſmos feciſſe iuxta tres figuras ab Ariſtotele expoſitas: confer PETRVM GASSENDVM [3] & IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM, [4] qui etiam in auctorem huius argumentationis inquirit. atqui hoc genus ratiocinationum etiam ARISTOTELES explanauit, & nouam adhuc ſpeciem addidit, qua concluſio fit ab vno ſingulari ad vniuerſum; [5] vt adeo tres ſpecies inductionis ſint

1 *lib. III. ſegm. 53. ſqq.* 2 *de Platon. doctr. c. 5.* 3 *de origine & variet. logic. c. 4.* 4 *de variis argumentandi modis ſect. IV.* 5 *de cælo lib. II. c. II. adde* ZEIDLERVM *analyſ. p. 407.*

cele-

celebratæ: *prima* conclusio instituitur a simili ad simile; *secunda* a partibus singulis ad totum & a singularibus collectis ad vniuersale; & *tertia* ex vna singulari specie ad vniuersale. ex quibus diuersis speciebus præcipue vsu logicorum celebris est secunda; ita vero a plerisque tradita, vt omnino emendatione & maiori cura egeat. primum enim discrimen inter inductionem mathematicam, quæ procedit a singulis partibus ad totum; & philosophicam, qua ex speciebus colligitur conclusio de genere, haud obseruant: deinde nonnulli diuidunt inductionem in *perfectam* & *imperfectam*, qua posteriore haud omnes partes & species enumerarentur, quod sine caussa fieri solet. nam inductio imperfecta, si etiam formula: *non datur exemplum contrarium*, addatur, non efficere potest conclusionem certam; sed tantum probabilem. tandem quidam inductionem ad certum syllogismorum ordinem reducere elaborarunt, vide STEPHANVM CHAVVINVM; [1] id quod partim per terminorum multitudinem; partim per vulgares syllogismorum regulas fieri non potest.

§. XXIIII. Quod ad ARISTOTELEM adtinet, constat, quo in honore ipsi fuisse syllogismum & qua cura industriaque hanc doctrinam eum exposuisse, siquidem princeps erat propositum, vt artem syllogismorum demonstraret, id quod pleniori opere PETRVS GASSENDVS [2] exposuit. quæ hanc in rem dederit præcepta, non est, quod heic recenseamus, quum ista longiori & frequentiori philo-

1 *Lexic. philos. p. 315 ed. 2.* 2 *de orig. logic. c 5. adde exercit. parad. aduer. Aristot.*

sopho-

ſophorum vſu ſint celebrata adeoque ſatis cognita. quapropter id tantum obſeruamus: num gloria artis huius inuentæ Ariſtoteli vindicanda ſit, nec ne? FRANCISCVS PATRICIVS [1] loca Platonis collegit, ex quibus pateat, philoſophum hunc eadem ratione, qua Ariſtoteles vocem *ſyllogiſmi* vſurpauerit, adhibuiſſe nomen hoc, & adhuc dixit: *ſyllogismos, inductiones, exemplum,* τεκμήρια *apud antiquiores habemus vſu & adpellatione*; ſic etiam ALCINOVS ſyllogiſmorum formas & figuras ex Platone commemorat, vt paullo ante a nobis fuit adnotatum. verum de hoc momento nulla eſt controuerſia: num Plato fecerit ſyllogiſmos? ſiquidem & alii homines, quamuis arte dialectica haud exculti ſint, tales argumentationes ſtruere poſſunt; ſed ea eſt princeps cauſſa, de qua diſputare debemus: num quis ante Ariſtotelem manum induſtriamque negotio huic admouerit, vt artem ac præcepta de ſyllogiſmis eosque ſtruendi ratione adferret, cuiusmodi noſtro iudicio nullus produci poteſt. quamuis ſtudia ipſius, quæ in hanc logicæ partem contulit, non ſunt mediocria, præſertim ſi conditionem diſciplinæ huius illa tempeſtate reuocamus in mentem; non omnia tamen effecit perfecta, ac prout inueniendi veritatem modos haud demonſtrauit; ita ſyllogiſmum quoque ad examen tantum veri & falſi adcommodauit, etiam multa ratiocinationum genera eaque maxime vtilia transmiſit ſilentio. poſt exceſſum Ariſtotelis THEOPHRASTVS & EVDEMVS ad-

1 *Diſcuſſ. Peripatetic, tom. II. lib. I. pag.* 188.

dide-

diderunt doctrinam de *syllogismis hypotheticis*, vt ex BOETHIO probat GERH. IO. VOSSIVS.[1] STOICI multum ingenia sua in variis argumentorum generibus exercuerunt, quorum λόγος a syllogismo Aristotelis tribus modis differt: primum enim syllogismus Aristotelis saltem duas præmissas propositiones postulat; ad λόγον vero vnica sufficere potest, v. g. *viuis E. respiras*: deinde in syllogismis aliud quid conceditur in conclusione, quam in præmissis erat; sed in λόγῳ conclusio eadem esse potest cum præmissarum vel vtraque vel vna. prius si fiat, λόγοι dicuntur διαφορέμενοι, v. g.

si dies est, dies est
atqui dies est
E. dies est.

secundi generis syllogismi ἀδιαφόρως περαίνοντες dicuntur, v. g.

vel dies est, vel nox est
sed dies non est.
E. dies non est.

tandem in syllogismis conclusio necessario sequitur conditionem præmissarum; Stoici vero tria genera λόγων habebant, quibus consequentia ex indole præmissarum haud pendebat. duo autem erant genera argumentorum, *concludentia* & *non concludentia*. *concludentia* ratione habita *materiæ* sunt vel *vera*, quæ ex sumtionibus veris veram illationem instituunt; vel *falsa*, in quibus res se se habet contraria ratione; verorum autem argumentorum alia sunt demonstratiua; alia minus; ratione autem habita *formæ*, concludunt vel

1 *De natura & constit. logic. cap. VIII. §. 8.*

syllo-

syllogistice, vel minus: nomine syllogismorum comprehendunt tantum *hypotheticos*, qui vel connexi sunt, vel disiuncti, vel coniuncti, & disponuntur iuxta modos, quorum duo sunt genera. primum simplicium est & vocatur proprie τρόπος; qui sit genus figuræ argumenti; alterum genus est compositorum modorum, quales λογότροποι vocantur, quod ex argumento pariter modoque componantur. argumenta, quæ syllogistice non concludunt, sunt illa, quæ via syllogismorum conclusionem non eliciunt: v. g.

& diem esse & noctem falsum est:
sed dies est
E. non nox est.

denique *argumenta non concludentia* sunt, quibus oppositum conclusionis repugnat nexui sumtionum, quorum quatuor sunt genera, quum sint talia vel per diremtionem; vel per redundantiam, vel eo quod sint in figura incommoda, vel per defectum, quod pluribus persecutus est THOMAS STANLEIVS. [1] EPICVRVS doctrinam de syllogismo haud dignam cultura censebat, rem exigui momenti esse sibi persuadens, *siue* quis dicat, omnis homo est animal ratione præditum, Plato est homo, ergo animal ratione præditum; *siue*: Plato est homo, ergo animal ratione præditum; *siue*: Plato est animal ratione præditum, quoniam homo est; *siue* omnis homo est animal ratione præditum, igitur & Plato; *siue* quia Plato est homo, igitur est animal ratione præditum, vide CHRISTIANVM THOMASIVM. [2]

1 *Hist. philos. p 583.* 2 *philos. aulic. cap. IX. §. I.*

§. XXV.

§. XXV. Tempore *scholasticorum* & *Peripateticorum* omnis logica arte componendi syllogismum absoluebatur, de qua multum disputarunt; re autem ipsa nihil ad incrementa disciplinae huius contulerunt. etenim generatim obseruare possumus, quod hi doctores syllogismum non adhibuerint, veluti medium inueniendae veritatis; quod de isto more grammaticorum, non ea ratione, quae decet philosophum, differuerint; quod de aliis ratiocinandi modis excogitandis non fuerint solliciti, quodue in nugis & inutilibus disputationibus diligenter se suaque ingenia exercuerint adeoque doctrinam subtilem, spinosam ac vtilitatis expertem tradiderint. quod ad syllogismum *simplicem* eumque *absolutum*, vti dicitur, adtinet, acriter disputarunt de definitione, quam dedit Aristoteles, ac primum quidem de genere ipsius, num λόγος significet *rationem*, an *orationem*, prout quoque alii generis loco posuerunt *argumentationem*; alii *habitum instrumentalem*, *instrumentum*, *dispositionem*. differentiam vero huius syllogismi plerumque in scholis significant per principia *materialia*, *formalia*, *canonica* & *perfectiua*, vti adpellantur. ad principia *materialia* referuntur termini & propositiones, vbi ratione conclusionis varias quaestiones nullius momenti proposuerunt: *num conclusio possit dici propositio? num sit pars syllogismi? num sit illius effectus, aut forma?* ratione principiorum *formalium* instituerunt varia exercitia grammatica ope figurarum & modorum syllogismorum, quum genuinum meditationis huius Aristotelicae finem haud assecuti sint, nec in

in illis fundamenta diuerſarum argumentorum rationum cognouerint. per principia *canonica* intellexerunt canones & regulas,quas ad bene formandos ſyllogiſmos magna copia conſtituerunt, quorum alia dicuntur *primaria*, quo ſpectat *dictum de omni* & *dictum de nullo*; alia vero *ſecundaria*. tandem principiis *perfectiuis* comprehendunt doctrinam de reductione atque expoſitione ſyllogiſmorum. ſyllogiſmus ſimplex *determinatus* diuiditur in modalem & exponibilem, de quibus multas fecerunt diſputationes, nec non de ſyllogiſmis compoſitis, & elenchis ſophiſticis. quæ omnia diſtincte recenſere, non neceſſarium eſt, præcipue quum ex libris logicis, quorum incredibilis extat copia, peti poſſunt & cognoſci. etenim non ſolum hanc doctrinam in ſcriptis logicis copioſe expoſuerunt; ſed ſeorſim quoque pertractarunt, quales commemorarunt SPACHIVS,[1] BOLDVANVS,[2] DRAVDIVS[3] LIPENIVS,[4] MORHOFIVS.[5]

§. XXVI. PETRVS RAMVS duas dialecticæ partes conſtituit, quarum altera de argumentorum inuentione; altera vero de iudicio diſſeruit, ac iudicium in *axiomaticum* & *dianoëticum* diuiſit, & ratione dianoëtici etiam tractauit de ſyllogiſmo, *quo quæſtio cum argumento, vt poſito antecedente, neceſſario concludatur*. ſyllogiſmi autem duas partes fecit, antecedens, quod propoſitione & aſſumtione conſtet, & conſequens, quod ſit ipſa concluſio. ſi alterutra antecedentis pars deſit, ſit enthy-

1 *Nomenclat. philoſ. p.* 233. 2 *bibl. philoſ. p.* 126. 3 *bibl. philoſ. pag.* 1496. 4 *bibl. philoſ. pag.* 1446. 5 *tom. II. l.* 5. *n.* 4.

mema;

mema; si qua accedat, prosyllogismus. diuisit syllogismum in simplicem & compositum: simplicem in *contractum* & *explicatum.* *contractus* fit, quando argumentum quasi in exemplum assumatur, v. g. *quædam confidentia est virtus, vt constantia*; *explicatus* vero, quando omnes eius partes deducantur, v. g. *constantia est virtus, quædam confidentia est constantia; ergo quædam confidentia est virtus.* explicati duas species siue figuras facit: alteram, quando argumentum tam in propositione; quam in assumtione sequatur; alteram vero, quando argumentum antecedat in propositione & in assumtione affirmatum sequatur. ad priorem refert quatuor modos secundæ figuræ Aristotelicæ; ad posteriorem quatuor primæ, etiam nonnullos proprios addit. syllogismus compositus diuiditur in *connexum & disiunctum.* *connexus* fit duorum modorum: aut enim assumat antecedens & concludat consequens, v. g. *si dii sunt, diuinatio est igitur*; aut tollat consequens, vt tollat antecedens, v. g. *si nulli rei sapiens assentietur vnquam; aliquando etiam opinabitur: nunquam autem opinabitur; nulli igitur rei assentietur.* disiunctus vero duorum etiam fit modorum. nam vel vnum tollat, vt reliquum concludat, veluti: *aut dies est, aut nox est; at dies non est, nox igitur est*; vel assumat vnum, vt reliquum tollat, vt: *aut dies est, aut nox est; at dies est, non igitur nox est*: confer PETRVM GASSENDVM. [1] FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO inductionem multum commendauit, & syllogismum reiecit.

1 *De origin. logic. cap. IX.*

§. XXVII. Recentiores philoſophi doctrinam quoque de ſyllogiſmo attigerunt, quamuis non vna eademque ratione, ſiquidem *alii* aduerſus iſtam fecerunt cenſuras; *alii* vero eam ſimul ad veriorem vſum tranſtulerunt aliosque adhuc ratiocinandi modos excogitarunt: & *alii* denique placita Peripatetica retinuerunt, contra adcuſationes defenderunt, nouisque auxerunt acceſſionibus. *primum* genus eſt illorum, qui in dignitatem doctrinæ Ariſtotelicæ & ſcholaſticæ de ſyllogismo accuratius inquiſiuerunt, cum generatim, tum ſpeciatim. generatim obſeruarunt, ſyllogiſmum haud medium eſſe veritatis inueniendæ; ſed ad inuentam veritatem, quæ in concluſione ſita eſt, probandam & certa quadam ratione proponendam facere. IO. LOCKIVS [1] dicit: *ſyllogismus magis ad victoriam in diſputationibus conſequendam, quam ad veritatem inueniendam accommodatus eſſe videtur*; & paullo poſt: *ſyllogiſmus cognitione poſterior & proinde inutilis eſt*; item: *ſyllogiſmus ad ſummum ars tantum eſt, pauxilla iſta, quam habemus, cognitione cum aliis dimicandi, ſine vlteriori quouis argumento.* quod iudicium adprobat ANDREAS RVDIGER, [2] ſi intelligatur de vulgari doctrina: nec non CHRISTIANVS THOMASIVS. [3] & NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS [4] bene obſeruat, quod, antequam ſtruatur ſyllogiſmus, nota ſit concluſio adeoque veritas, &

1 *De intellectu humano lib. IIII. cap. 17. §. 4. 6.* 2 *philoſ. ſynth. p. 114. ed. 3.* 3 *caut. circ. prac. iurispr. c. X. §. 3. not. b) & introd. ad philoſ. ration. cap. XII.* 4 *via ad verit. part. I. pag. 109. ſqq.*

hinc

hinc dicit: *quod vero iam notum eſt, id ſane interueniente forma ſyllogiſmi nec noue detegendum eſt, nec noue detegitur*; & quibusdam interiectis: *ergo ſi quid conducat ſyllogiſtica forma, diſputantibus ſane conducet, atque adverſarium impudenter apertas conſequentias negantem confundet.* ſpeciatim vero nonnulla momenta doctrinæ Ariſtotelicæ examinarunt, &, quid illis inſit, demonſtrare elaborarunt. Peripatetici igitur laudant tres figuras ſyllogiſmorum; CHRISTIANVS autem THOMASIVS [1] dicit: *figuras ſyllogiſticas quod adtinet, poſſemus carere ſecunda & tertia, tantum abeſt, vt quartam prioribus putemus eſſe ſuperaddendam, quia concluſiones tam affirmatiuæ, quam negatiuæ, tam vniuerſales, quam particulares comprehenduntur ſub modis primæ figuræ*; & GVNDLINGIVS: [2] *eminet inter omnes figuras prima. ceteris tuto caremus*: adde TITIVM. [3] quartam figuram, quæ vocatur *galenica*, non ſolum Peripatetici; ſed & recentiorum philoſophorum plerique reiecerunt; nonnulli autem, AVCTOR quippe *artis cogitandi*; [4] TITIVS; [5] IO. CHRISTIANVS LANGIVS; [6] ANDREAS RVDIGER [7] iſtam probarunt, quumue vulgares illius modi ſint *barbari*, *calentes*, *dibatis*, *feſpamo*, *freſiſom*, duos tantum RVDIGERVS retinuit, quoniam *calentes*, *feſpamo*, *freſiſom* pertineant ad ſecundam figuram, & pro *bar-*

1 *Philoſ aulic. cap. IX §. 12.* 2 *cit. loco p. 120.* 3 *arte cogitandi cap. X.* 4 *part. III. cap. 8.* 5 *arte cogit. c. X. §. 3.* 6 *addit. nucl. logic Weiſ. p. 215.* 7 *phil ſynth. p. 127. de ſenſu veri & falſi lib. II. cap. 6. §. 36. diſſ. de variis ratiocin. adminic. c. III. §. 11, ſqq.*

bari posuit *barbara*, sicque fecit conclusionem pro particulari vniuersalem. conditores logicarum peripatetici magnam regularum copiam ad struendos syllogismos proponunt, quibus recentiores philosophi haud æquale posuerunt pretium. sic generatim IO. CLERICVS [1] de illis ita iudicat: *verum quidquid dicant dialectici, hæ regulæ inanes sunt, sine rei, de qua agitur, cognitione; quoniam sæpissime sensum vocabulorum intelligere non possumus, adeoque an ad regulas exactum sit argumentum dignoscere, nisi rem aliunde noscamus. contra re cognita sine regularum vsu haud difficulter falsitatem ratiocinationis deprehendimus; vnde colligere licet, inania esse logicorum pollicita, qui se effecturos spondent, vt quispiam ope solius dialectices possit quidlibet defendere & oppugnare*: confer GVNDLINGIVM [2] & GERHARDVM. [3] speciatim vero regulam illam vulgarem, quod medius terminus non ingredi debeat conclusionem TITIVS [4] pronuntiauit, frustra esse positam: & IO. LOCKIVS [5] item ANDREAS RVDIGER obseruarunt, quod canon ille, *nihil sequi ex propositionibus particularibus*, sit falsus. nec minori industria doctrinam de *syllogismis compositis* examinandam emendandamque esse censuerunt. nonnulli putarunt, syllogismos compositos duplicis esse generis: vel constet ex propositione composita, quo spectet syllogismus *conditionalis*, *disiunctiuus*, *copu-*

1 *Logic. part. IV. cap. 5. § 2.* 2 *cit loc. p* 121. 3 *delin. philos. ration. lib. II. cap. 4. §. 26.* 4 *de intellectu human. lib. IIII. cap. 17. §. 8.* 5 *de sensu veri & falsi lib. II. c. 6. §. 34. 35. philos. synth. p. 126.*

lati-

latiuus, & *comparatiuus*; vel constet ex pluribus syllogismis simplicibus, cuius generis sit *dilemma* & *sorites*: vide IO. CHRISTIANVM LANGIVM.[1] TITIVS[2] constituit duplicem syllogismum compositum: vel enim eundem syllogismum bis exhibeat, sed imperfecte; vel plures syllogismos simplices, occultata vna aut altera propositione, contineat. ad priorem classem spectet syllogismus *copulatiuus*, *disiunctiuus*, qui & complectitur *dilemma*, & *conditionalis*; ad posteriorem vero *sorites*: cuius sententiae quoque est IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[3] NIC. HIERON. GVNDLINGIVS[4] existimat, quod syllogismus compositus in prima statim propositione subiecti & praedicati collationem cum media idea ostendat; sitque vel *coniunctiuus*, vel *disiunctiuus*, illeque iterum vel *conditionalis*, vel *copulatiuus*. ANDREAS RVDIGER[5] obseruauit, quod ratiocinatio disiunctiua & comparatiua non admittant formam syllogismorum, quia plures quam quatuor termini occurrant; conclusio non sequatur partem debiliorem, & hinc in nulla figura nulloque modo sit.

§. XXVIII. *Secundum* genus est illorum, qui vulgarem doctrinam de syllogismo non solum emendarunt & ad vsum veritatis cognoscendae adcommodarunt; sed de aliis ratiocinandi modis excogitandis solliciti quoque fuerunt. atqui huc spectat ANDREAS RVDIGER. nam quum obseruaret, quod claris-

1 *addit. ad nucl. log. Weis. p.* 187. 2 *arte cogit. cap. XII. §.* I. 3 *philos. instrum. part. I. cap. I. §.* 36. 4 *via ad veritat. part. I. p.* 121. 5 *philos. synth. p.* 134.

ſimi viri CARTESIVS, CLAVBERGIVS, AVCTOR *artis cogitandi*, TSCHIRNHAVSEN, CLERICVS, THOMASIVS, aliique, qui in purganda hac doctrina a ſordibus ſcholaſticis multum operæ ac ſtudii poſuerant, partim nimis generalia præcepta tradiderint; partim modos inueniendi veritates haud demonſtrauerint; animum adpulit ad negotium hoc logicum, idque magna fide & induſtria in incrementum diſciplinæ huius egit. quam in cauſſam anno M DCCIIII. Lipſiæ edidit diſſertationem de *nouis ratiocinandi adminiculis*, cuius capite primo diſſerit de *principiis demonſtratiue ratiocinandi proximis* ac fundamenta oſtendit, quibus propoſitiones, quum adfirment quid, aut negent, ſint vniuerſales, aut particulares nitantur; ſecundo *de modo ratiocinandi ſimpliciori, receptis doctrinis haud adcommodato*; tertio *de modo concluſiones nouas eliciendi receptis doctrinis accommodato*; & quarto de *vſu huius doctrinæ*. qua diſputatione multas quidem emendationes doctrinæ Peripateticæ & acceſſiones non leuioris incrementi fecerat; curis tamen & meditationibus, quibus animum penitus conſecrauit, poſterioribus meliora & præſtantiora præſtitit omnia. quapropter quum anno M DCCVII. ederet *philoſophiam ſyntheticam*, ei inprimis curæ fuit; quemadmodum viam non ſolum ad examen veri; ſed inuentionem quoque commonſtraret; præcepta de examinandis ratiocinationibus exhiberet & ratiocinationem quatuor terminorum & obiectiuam exponeret. ſed anno M DCC VIIII. librum *de ſenſu veri & falſi* emiſit in lucem publicam,

quo

quo omnia pleniore & clariore ratione explanauit, atque inprimis discrimen inter ratiocinium mathematicum & philosophicum ostendit, etiam de ratiocinatione grammatica egit. anno MDCCXI. iterum *philosophia synthetica* publici vsus fiebat, qua editione addidit ratiocinium a maiori ad minus, & a minori ad maius; & anno MDCCXVI. prodibat ipsius *physica diuina*, qua copiose disseruit de differentia ratiocinii mathematici & philosophici. tandem tertia editione *philosophiae syntheticae* anno MDCCXVII. duo ratiocinationum genera, *caussalem* & *practicam* adiecit, etiam de *possibilitate*, *cognitione vulgari*, *ratiocinatione negatiua consequentiae adparentis* & demum *composita* egit, cuius doctrinae de variis ratiocinandi modis a RVDIGERO traditae iam exhibebimus summam, secuti editionem tertiam philosophiae syntheticae. diuidit igitur veritatem ratiocinatiuam in *sensualem*, *idealem* & *grammaticam*. *sensualis* siue mathematica ex circumstantiis quantitatis applicatione sensuum immediata colligitur, quod discrimen inter ratiocinationem mathematicam & philosophicam RVDIGERVS primus distincte exposuit, praesertim *physica diuina*, [1] quae caussa quoque, cur saepius aduersus Cartesium, eius sectatores ac plerosque mathematicos differat. quam differentiam alii quidem ante RVDIGERVM obseruarunt, ISAACVS NEWTON, [2] IO. CLERICVS, [3] GVIL. GILBERTVS; [4] nemo tamen istam tam copiose & distincte exposuit. *idealis* veritas ratioci-

1 *Lib. I. cap. 1. § 40. p. 13 sqq.* 2 *philos. natur. princ. math.* 3 *logic. part. III. c. 13.* 4 *de magnet. lib. VI. cap. 3. 9.*

natiua siue philosophica, est vel generalis, vel specialis. *generalis* vel duobus solum constat terminis, vel tribus & quatuor, vel pluribus. quæ duobus solum constat, diuiditur in *conversionem* & *oppositionem*, quas in speciebus ratiocinationum numerat, quum a Peripateticis habeantur adfectiones propositionum. veritas ratiocinatiua idealis, quæ constat tribus & quatuor terminis, est syllogistica; considerat autem RVDIGERVS syllogismum synthetice, veluti medium inueniendi nouas veritates. quibus de caussis fundamenti loco ponit propositionem, & inde deducit nouam ideam, quam complectitur conclusio, quæ noua idea si coniungitur cum illa idea, vnde deducta est, efficere potest propositionem minorem adeoque formam syllogismi. dicitur igitur hæc ratiocinatio *assumtiua*, quia nondum positus terminus siue idea assumitur: quæ idea deducitur modo ex subiecto, modo prædicato tantum, modo simul ex subiecto & prædicato propositionis fundamentalis, vt inde duo genera veritatis ratiocinatiuæ assumtiuæ, alterum per *tres terminos*; alterum vero per *quatuor terminos* gignantur. qua doctrina exponit momenta de figuris & modis syllogismorum, eaque ita explanat, vt variis ratiocinandi modis ad inueniendas veritates debeant inseruire. quibus traditis, explicat veritates ratiocinativas, quæ ad syllogismorum formas haud possunt adcommodari, quales sunt *transsumtiua*, quam diuidit in *disiunctiuam* & *comparatiuam*; *obiectiua*, *practica*, *caussalis*, & addit doctrinam de diuersis ratiocinatiuæ assumtiuæ formis. tandem differit de veritate ratiocinatiua

natiua *verbali*, qua rectum verborum vſum concludimus.

§. XXVIIII. *Tertium* genus eſt illorum, qui placita Peripatetica ac ſcholaſtica retinuerunt, notisque illuſtrarunt & acceſſionibus auxerunt. quo ſpectat vir clariſſimus IO. CHRISTIANVS LANGIVS, qui additamentis ad *nucleum logicæ Weiſianæ* multam operam doctrinæ huic de ſyllogiſmo dedit, varias imagines ad modos ſyllogiſmorum facilius percipiendos ſpectantes exhibuit, & omnino admodum ſubtilis regularum extitit auctor, vt non omnis ingenii eſſe cenſeamus, ipſius præceptis animum ad artem hanc cognoſcendam exercendamque præparare. equidem Peripateticorum placita non tam ſancta conſiderauit æſtimatione, vt ab illis nonnunquam diſcedere, nefas atque impium eſſe credidiſſet; in explicandis tamen atque illuſtrandis doctrinis inutilibus maxime fuit diligens, easque retinuit, quarum magnam partem potuiſſet dimittere ſilentio, etiam confutare, niſi forſan ſingulari quadam cauſſa adductus tale ſeruauerit inſtitutum. quos modos ſyllogiſmorum tradiderit IO. CHRISTOPHORVS STVRMIVS, idem doctiſſimus LANGIVS [1] obſeruat.

§. XXX. Perueniamus ad doctrinam de *demonſtratione*, quæ vox non vna ſententia vſurpatur a philoſophiæ magiſtris. notat enim generatim probationem, ſiue ſit certa, ſiue probabilis; ſpeciatim vero probationem certam, modo illam, quæ ſenſione ipſa nititur; modo eam, quæ ex indole idearum ſiue notionum mentis deducitur, quæ poſterior a ple-

1 *p.* 398.

risque *demonstratio*; prior autem *ostensio* adpellatur. quodsi philosophorum monimenta perlustramus, non obscure ex illis colligere possumus, quod per longum temporis tractum doctrina Aristotelis multis in magno fuerit pretio atque honore; tempestate vero, qua noua lux philosophiæ orta est, magna ceperit detrimenta, & quæ de demonstratione tradi debent, ratione plana, euidenti atque vtili sint exposita. ARISTOTELES quippe ex omnibus philosophis, quos ætas vetus protulit, in hoc logicæ argumentum incubuit diligentissime, ideoque ab asseclis suis singulari æstimationis cultu est adfectus ac creditus, quod cælesti motu quodam incitatus ad opus hoc adgressus, eiusque partes diuinis auspiciis peregerit felicissime. scripsit autem ARISTOTELES libros duos *priorum analyticorum* & libros totidem *analyticorum posteriorum*; *ἀναλύειν* autem est *resoluere quæstionem ad propriam caussam*, vt ex THEMISTIO [1] colligi potest. erat enim ipsi princeps propositum, artem syllogismum componendi tradere, cuius tres species, *demonstratiuum*, *dialecticum* & *sophisticum* constituebat, quam in caussam quum syllogismus compositus sit ex propositionibus; & propositiones constent ex terminis, præmisit libros de enunciationibus & categoriis. de syllogismo igitur demonstratiuo egit libris analyticorum, ac quidem *prioribus* de syllogismo generatim; *posterioribus* de demonstratione speciatim, quam dicit esse syllogismum *ἐπιστημονικὸν*, confer PETRVM GAS-

1 *lib.* 1. *poster. analyt.*

SENDVM.

SENDVM.[1] quapropter GALENVS[2] indicat, veram & antiquam inſcriptionem analyticorum priorum fuiſſe περὶ συλλογισμȣ̃, quod etiam confirmat BOETHIVS:[3] *ſcripſit autem duos reſolutorios libros de ſyllogiſmo*; poſteriorum autem analyticorum antiquum titulum fuiſſe περὶ ἀποδείξεως, *de demonſtratione.* demonſtrationem, cuius effectus ſit ſcientia, diuiſit Ariſtoteles in demonſtrationem τȣ̃ διότι, & τȣ̃ ὅτι, quarum prior eſt, qua probatur effectus per cauſſam propriam, & dicitur quoque demonſtratio *a priori*, quæ ſecundum Ariſtotelem conſtare debet ἐξ ἀληθῶν, καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων καὶ γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων, καὶ αἰτίων τȣ̃ συμπεράσματος. atqui hac ratione quatuor proprietates principiorum, quibus nitatur demonſtratio, poſuit. primum enim dicit, hæc principia debere eſſe *vera*, quoniam ex falſo verum haud poſſit cognoſci, ac quidem *neceſſario vera*, cuius neceſſitatis tres gradus ex ARISTOTELE obſeruant, κατὰ παντὸς, καθ᾽ αὐτὸ & καθόλȣ. principia κατὰ παντὸς dicuntur, vbi prædicatum de ſubiecto omni ſemper vere dicatur; κατ᾽ αὐτὸ, ſi prædicatum comprehendat notionem differentiæ ſubiecti; & καθόλȣ, ſi prædicatum ratione *ſubiecti* ita ſe habeat, vt reciprocando poſſit efferri. ſecundum principia debent eſſe *prima* & *immediata*, quæ per alia non ſint demonſtranda; diuiduntur autem iſta in *axiomata* ac *theſes* & has in definitionem & hypotheſin. tertium putauit Ariſtoteles, demonſtrationem eſſe inſtituendam ex *principiis notioribus* &

1 *De origin. & varietat. logic. cap. V.* 2 *de libris propriis tom. IIII. p. 367.* 3 *II. de interpretat.*

prioribus,

prioribus, non nobis; sed natura. scilicet alio loco [1] tradit distinctionem inter notiora natura & nobis, inter γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον & γνωριμώτερα κατὰ τὴν αἴσθησιν, id est, *notiora secundum rationem & secundum sensum*, illa vero longissime a sensu abesse & esse maxime vniuersalia docet. [2] quæ omnia si colligamus, deprehendimus, quod notiora natura siue secundum rationem sint *vniuersalia*; notiora nobis vero siue secundum sensum *singularia*, quam sententiam plane falsam & erroneam cur amplexus sit Aristoteles, definire non possumus: ac quamuis nonnulli crediderint, ipsum per PLATONIS doctrinam, quod ideæ veri fuerint in mente, antequam sit coniuncta cum corpore; in hanc opinionem esse deductum; constat tamen ex aliis locis, Aristotelem his Platonicis nugis nullum præbuisse assensum. ceterum non mirum, quod existimauerit, cognitionem nostram incipiendam esse ab vniversis & ducendam ad singularia, [3] quoniam totum sit notius suis partibus, & vniuersale sit totum, hincque aliis adhuc adductus caussis physicam tradiderit ad rationem metaphysicorum. sed tamen confundit philosophus hic totum logicum siue vniuersale cum toto physico. de hoc verum est, quod sit notius suis partibus, quoniam propius adpositum est sensibus, quam eius partes, quod autem nemo dicat de vniuersali. tandem principia huius demonstrationis debent esse *conclusionis caussæ*. quod autem ad demonstrationem τοῦ ὅτι adtinet, illa ignobilior priore habetur ac defini-

1 *phys. lib. I. c. 5.* 2 *analyt. poster. lib. I. cap. 2.*
3 *physic. auscult. lib. I. c. I.*

tur,

tur, quod ſit *ſcientia, qua cognoſcatur ſcientifice, hanc vel illam adfectionem huic vel illi ſubiecto ineſſe*, cuius tria genera ex ARISTOTELE numerant Peripatetici & adhuc multas ſpeciales regulas tradunt.

§. XXXI. Non defuerunt, qui hanc Ariſtotelis doctrinam commentariis illuſtrarunt, explicarunt, ac per longum temporis ſpatium propagarunt, ea mentis opinione occupati, quod in iſta ſummum logicæ præſidium poſitum ſit. ex vetuſtioribus in poſteriorum analyticorum libros vtrosque ſcripſerunt THEMISTIVS & IO. PHILOPONVS; in librum ſecundum EVSTRATIVS aliique, quorum opera haud ſeruata ſunt, nec non AVERRHOËS, confer GERHARDVM IO. VOSSIVM [1] & IO. ALBERTVM FABRICIVM. [2] poſthac præcipue tempeſtate ſcholaſticorum hanc quoque logicæ Ariſtotelicæ partem coluerunt diligenter, nec ſolum iſtam in ſcriptis logicis expoſuerunt; ſed & ſeorſim tradiderunt ac de demonſtratione peculiares ſcripſerunt libros. ex quibus præ aliis VIOTTVS & SCHEGKIVS celebritatem ac famam nominis ſibi compararunt, quamuis non omnia, quæ Ariſtoteles ea de re ſenſit, conſentione ſua confirmauerint, vti de hiſce operibus iam ſupra diſſeruimus. præter quos alii idem argumentum ſunt perſecuti, SEBAST. FOXIVS, IO. LVD. HAVENREVTERVS, ANDR. LIBAVIVS, ANDREAS PLANERVS, quorum monimenta recenſent BOLDVANVS, [3]

1 *De natur. & conſt. logic. c. XII. §. 7.* 2 *bibl. græc. lib. III. c. 6. p. 114.* 3 *p. 130.*

DRAV-

DRAVDIVS,[1] & LIPENIVS[2] bibliothecis ſuis philoſophicis.

§. XXXII. At vero qui philoſophiam Ariſtotelis non ſancta & deuota animi religione coluerunt, ac ſuo ingenio veritates ſapientiæque arcana perſcrutari inſtituerunt, de hac quoque doctrina iudicarunt liberius, ipſamque diligenter examinatam non adeo grauiorem eſſe pronuntiarunt. PETRVS RAMVS[3] multa in Ariſtotelis præceptis de demonſtratione atque in libris analyticis de aſſidua obſcuritate queritur; quum contra PROCLVS[4] Ariſtoteli vitio vertat, quod ipſius analytica nimis ſit perſpicua, vt a quouis non plane ſtupido poſſit intelligi. atqui huiusmodi cenſuram aduerſus rem laude omnino dignam merito reiecit GERHARDVS IO. VOSSIVS;[5] qui autem, quum obſeruaſſet, quod in analytica poſteriora nemo melior *Zarabella* & *Crellio* ſcripſerit, de RAMO ita iudicat:[6] *Rami furioſa conuitia in demonſtrandi artem, quam non intelligit, nec aſſe emptitem. ſane dum inutiles herbas ſe ex logicis runcare velle promittit, euellit longe vtiliſſimas, dumque arborem totam pollicetur, ramum tantummodo exhibet: Theſſali & aliorum ſimilis, qui vt Galenus primo methodi libro ait, haud exquiſite accurateque inſtituendo morborum diuiſiones, perinde faciunt, ac ſi litteras diſpeſcerent in vocales & conſonas, ac ſic belle ſe defunctos putarent, quaſi non & illæ ſuas habeant differentias ac ſpecies.* noſtro iudicio & RAMVS & VOSSIVS affecti-

1 *p.* 1334. 2 *p.* 376. 3 *ſcholis dialect. lib. IX.* 4 *ſcholiis ad Platonis Cratyl.* 5 *de natura & conſtit. logic. c. XII. §. 3.* 6 *cit. loc. §. 7.*

bus

bus aliquid dederunt, & humani quid passi sunt. ille, quod acerbius interdum Aristotelem perstrinxerit; hic vero, quod nimio erga philosophum hunc amore incitatus vehementer disseruerit aduersus Ramum, nec discrimen inter res ipsas, & modum disputandi fecerit, qui reprehensione quidem dignus esse potest, quamuis res ipsa suum pretium habeat. PETRVS GASSENDVS vt grauissime de integra Aristotelis philosophia sensit ac iudicavit; ita & in hoc argumentum ad demonstrationem spectans animaduersiones instituit accuratius. etenim [1] obseruat non solum generatim in hac doctrina multa deesse; multa haud vtilia; sed inania, quin etiam sibi contraria & repugnantia proponi; sed & speciatim singulari industria magnaque iudicii vi demonstrat, neque talem demonstrationem, neque scientiam dari, qualem exposuit Aristoteles, cuiusmodi obseruationes dignæ omnino sunt, quas omnes diligenter legant mentisque meditatione assidua contemplantes expendant. CHRISTIANVS THOMASIVS [2] quum breuiter placita Aristotelis de demonstratione attigisset, addit: *his omnibus missis, partim vt euidentibus, partim vt inutiliter subtilibus, partim vt falsis*; & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] dicit: *cetera, quæ prolixe de demonstratione præcipiunt, dum de quæstione, quæ demonstrari possit, de immedietate rationum probantium, de gradibus necessitatis operose disputant, futilia sunt & inepta. sicut & illud*

1 *exerc. parad. aduersus Aristot. lib. I. exerc. V. seqq. p.* 125. *tom. III opp. lib. II. exerc. V. & VI.* 2 *introd. ad philos. aulicam cap. VIII. §.* 4. 3 *philos. instrument. p.* 1. *c.* 3. *§.* 21.

inepte

inepte satis & ridicule asseritur, quod in demonstratione apex scientiae humanae, immo omnis felicitatis consistat. veritas enim indemonstrabilis praestat demonstrabili: & vero similitudinis interdum maior est vtilitas, quam scientiae. ANDREAS RVDIGER [1] obseruauit, quod principia, quae Aristoteles ad demonstrationem τȣ̃ διότι necessaria esse putauit, aperte significent confusionem demonstrationis mathematicae & philosophicae; alio autem loco [2] ostendit rationem, qua haec doctrina sit exponenda. nec negari potest, quod Aristotelis praecepta non solum perturbatim & saepe obscure sint proposita; sed & multa contineant, quae in nugis numeranda, & momenta haud leuiora silentio praetermittant. nam ante omnia ignorantiam verae indolis veritatis cum certae, tum probabilis deprehendimus, nec non discriminis demonstrationis, quae modo immediate ex sensione; modo ex definitionibus idearum est instituenda. multae dantur demonstrationes maxime firmae ac solidae, quae haud principiis immediatis ac primis nituntur, nec niti possunt. nec in gradibus necessitatis, quos tradidit Aristoteles, verum adsecutus est fundamentum, siquidem necessarium nexum inter subiectum & praedicatum, ex quibus enunciatio composita est, ex subordinatis & diuersis ideis, num idea praedicati pertineat ad essentiam subiecti, an accidentia, nec ne? demonstrare debemus, ex quibus facile potest colligi, num propositio sit pronuntianda vniuersa, an particulares. quod si ita est,

1 *phys. diuin. lib. I. cap. I. sect. 2. §. 67. seqq.* 2 *de sensu veri & falsi lib. IIII. cap. 4.*

sicuti

ſicuti eſt, hanc doctrinam rectius ac verius tradendam eſſe putamus, quod hac ratione noſtro iudicio fieri poteſt. demonſtratione philoſophica vel adprobamus, vel refutamus concluſiones. priori modo concluſiones noſtras probamus per definitiones noſtras, quæ eſt demonſtratio *a priori*; definitiones autem & alias veritates demonſtramus per ſenſionem, quæ eſt demonſtratio *a poſteriori*. refutamus autem aliorum concluſiones ex definitionibus ipſius ac diuiſionibus, quas ſi ipſi quoque admittimus, eſt demonſtratio κατ' ἀλήθειαν, ſin minus, κατ' ἄνθρωπον. definitiones vero ac diuiſiones aliorum refutamus vel per ſenſiones, quæ eſt *deductio ad impoſſibile*; vel per concluſionem manifeſte falſam, quæ eſt in theoreticis *deductio ad abſurdum*; in practicis *deductio ad incommodum*: confer ANDR. RVDIGERVM. [1]

§. XXXIII. Ratio ordinis poſtulat, vt doctrinam de *probabilitate* ex hiſtoriarum monumentis illuſtremus breuiter. veteres philoſophi ante Ariſtotelem nihil tradiderunt de hac ſpecie veritatis, ſiquidem ſatisfeciſſe aliis perſuadebant ſibi, quando argumentandi artem demonſtrarent. ARISTOTELES differentiam conſtituebat inter *analyticam*, id eſt, doctrinam de demonſtratione, cuius finis ſit ſcientia; & *dialecticam*, quamuis hæc vox a Peripateticis non vna adhibeatur ſententia. quando enim dialecticam opponunt analyticæ, dialectica apud Peripateticos eſt ars ex probabilibus diſſerens: hinc a SVIDA quoque definitur, quod ſit μέθοδος δι' ἐνδόξων περὶ

1 *Philoſ. ſynthetic. p. 218. ed. 3.*

παντὸς τῦ προκειμένυ συλλογιϛικὴ, *methodus, quæ per probabilia de qualibet propoſita quæſtione ratiocinatur.* at vero quum aliquid vel vere ſit probabile, vel tantum tale adpareat; vocem *dialecticæ* vſurparunt modo ampliori ſententia prò vtraque ſpecie probabilitatis, qua ratione dialectica in organo Ariſtotelis complectitur ipſius libros *topicorum* atque *elenchorum ſophiſticorum*; modo vſu ſtrictiori pro ea doctrina, quæ tantum vere probabilia tractet, & octo libris topicorum exponatur. quibus Ariſtoteles proponit ſyllogiſmum probabilem, dialecticum, quem adpellat *epichirema*; probabile autem ipſi eſt *propoſitio*, *quæ omnibus, aut plerisque, aut ſapientioribus, iisque vel omnibus, vel plerisque, vel celeberrimis vera videtur.* [1] id, de quo inſtituitur heic diſputatio, dicitur *problema*, item *quæſtio*, vt adeo dialectica tradat artem de rebus vere probabilibus diſſerendi, bene interrogando, apteque ad interrogata reſpondendo, vsque dum deducatur probabile: atqui hæc eſt cauſſa, cur doctrina talis dicatur ἐρωτασικὴ καὶ ἐξετασικὴ. quapropter Ariſtoteles multa dat præcepta cum *interroganti*, tum *reſpondenti*, atque exiſtimat, quod hæc logicæ pars animam præparare debeat ad argumenta, quæ gignant ſcientiam. nam ipſi dialectica eſt πρώτη ἀνάλυσις; & analytica eſt ſecunda & ἀνάλυσις vera: triplicem autem vſum ſpeciatim commemorat dialecticæ, ad *exercitationes*, ad *colloquia* & ad *philoſophiæ ſcientiam.* at vero quum exiſtimat Ariſtoteles, omnem diſputationem inſtitui de problemate & quæſtione, ad quam poſſit re-

1 *Lib. I. top. cap. I.* 2 *lib. I, cap. II. top.*

ſpon-

ſponderi *eſt* aut *non eſt*; omne problema pertinere putat ad rei, de qua quæſtio inſtituatur, aut definitionem, aut genus, aut proprium, aut accidens, confer GERH. IO. VOSSIVM [1] & PETRVM GASSENDVM. [2] exſtant e græcis commentaria in libros Ariſtotelis *topicorum* ALEXANDRI *Aphrodiſei*; THEMISTII autem commentarius periit: e latinis huc ſpectánt CICERONIS *topica*, quæ libris ſeptem expoſuit BOETHIVS, cuius latina interpretatio topicorum Ariſtotelis quoque exſtat, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ſophiſtæ & rhetores transferebant vſum topicorum ad ſtudia eloquentiæ, & corruptam exercebant artem, qua de re quadam in vtramque diſſeruerunt partem, id quod GERH. IO. VOSSIVS [4] quoque obſeruauit, quamuis alieno a mente noſtra iudicio. namque tale inſtitutum probat vehementer, quod nos iis de cauſſis reprehendendum eſſe cenſemus, quoniam genuina diſciplina & logicæ & eloquentiæ inde multum cepit detrimenti: illa quod dialecticam ſiue doctrinam de probabilitate ad oratoriam præcipue pertinere exiſtimauerint; hæc vero, quod mutata fuerit in ſophiſticam artem de omnibus rebus diſſerendi in vtramque partem, id quod munus quidem eſt ſophiſtarum; minus vero germanorum oratorum ac rhetorum. veteres STOICI quidem diſcrimen poſuerunt inter *ſcientiam*, *opinionem* & *comprehenſionem*: *ſcientia* erat firma ac ſtabilis comprehenſio, quam ne ratio quidem

1 *De natur. & conſtit. logic. cap. XII.* 2 *de origin. & variet. logic. c. V. p. 47.* 3 *bibl. græc. lib. III. cap. 6. p. 115.* 4 *cit. loc. §. XI. XII.*

mutare possit: *opinio* autem imbecilla & falsa assensio & *comprehensio* assensio visi comprehensibilis, quod ita verum, vt non possit esse falsum. hinc colligitur, in solis sapientibus scientiam; opinionem vero in stultis esse; vtrisque autem communem esse comprehensionem, vt quæ sit id, per quod verum diiudicatur: confer THOMAM STANLEIVM.[1] sic quoque Stoici argumenta vera diuiserunt in demonstratiua & minus demonstratiua; sed indolem genuinam probabilitatis minus exposuerunt.

§. XXXIIII. Peripatetici non adeo solliciti fuerunt de hac logicæ parte, qua de re queritur GER. IO. VOSSIVS:[2] *pars hæc logices negligenter admodum tractari in scholis solet, siue vt facilis & obuia, siue vt inutilis.* atqui omnino hæc Aristotelis doctrina, si iudicare velimus ex veritate, est inutilis & admodum lubrica, quæ nullo fundamento nititur. etenim quærit Aristoteles probabilitatem in opinione aliorum, quæ cum veritate nihil habet commune, quum potius quærenda sit in ipsa re: quin etiam si posita est in opinionibus hominum, opiniones debent iam esse cognitæ, quarum si nulla est probabilis; excogitanda quidem esset noua, quod autem secundum hæc principia haud fieri potest. nam vbi nulla est opinio, ibi nulla est probabilitas. nec solide illos determinat, quorum opinionem in cognoscenda probabilitate debeamus amplecti, quando dicit: probabile est, *quod videtur omnibus, vel pluribus, vel sapientioribus.* quis

1 *Hist. philos. p. 565.* 2 *cit. loc. §. VIII.*

enim

enim *plures* coniungat cum *ſapientibus?* idem eſſet ac ſi quis de vita pie inſtituenda conſulere Chriſtum & Belial iuberet, ſiquidem plures affectibus dediti longe abſunt a ſapientia, vt adeo mens nihil probabile poſſit adſequi, ſi plures quid affirmant; ſapientes autem negant. quando autem Ariſtoteles opiniones ſapientum probabile quid efficere cenſet; error hic ipſi communis fuit cum Stoicis, quos lepide perſtringit CICERO: [1] *quod dicunt, omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem; probarem, ſi id ipſum rudes & indocti iudicare potuiſſent: ſtatuere enim, quid ſit ſapiens, vel maxime videtur eſſe ſapientis.* ceterum corruptæ eloquentiæ cultoribus, qui id in ſumma laude ponunt, quando in vtramque partem diſſerere aliisque fucum facere poſſunt, hæc Ariſtotelis placita non poſſunt non placere.

§. XXXV. Merito igitur recentiores nonnulli philoſophi, quibus inerat ſumma iudicii vis ſtudiumque veritatis, peripateticam doctrinam hanc examini ſuo ſubmiſerunt, inter quos PETRVS GASSENDVS præcipue negotio hoc functus eſt feliciter. *primum* obſervat, libris topicorum Ariſtotelis omnia magna confuſione eſſe perturbata; [2] *deinde* [3] dicit: *nugas, quibus libri topici ſcatent, commemorare quis valeat? obſeruari dumtaxat velim doctrinam vaniſſimam, quæ libris præſertim IV. V. VI. per negationes traduntur. tertium* [4] notat multa erronea & in illis præcepta duo, quorum alterum eſt, vt in diſputatione loqua-

1 *Lib. IV. quaeſt. acad. ex. 5. p. 127. t. III. opp.* 2 *exerc. parad. aduerſ. Ariſtot. lib. I.* 3 *exercit. VI. p. 133.* 4 *ibid. exerc. VII. p. 138.*

mur ambigue; vt potius quidquid obuenerit animo, effutiamus, quam vt cedamus aduersario nobis. in eodem quoque censu habet, quod doceat, disputationem cum plebe instituendam esse non per syllogismos; sed inductionem, quasi homo plebeius ac rudis vim syllogismorum haud capere possit; item quod orationem, quæ concludat additis detractisque quibusdam, vitiosam pronuntiet, quasi enthymema sit vitiosum, cuius tamen longe frequentior sit vsus, quam integri syllogismi. *tandem* [1] ostendit, multa hisce libris contineri, quæ sibi sint repugnantia & contraria, cuiusmodi censura satis est iusta & firma, quamuis ad rem ipsam probabilitatis speciatim haud spectet, nec significet, quam ieiuna & arida, etiam falsa heic sint præcepta Aristotelis.

§. XXXVI. Qua cura & industria RAMVS & ipsius asseclæ *locos topicos*, veluti sedes argumentorum tradiderint, satis notum & iam supra a nobis obseruatum est. recentiori tempestate philosophi magnis quidem studiis logicæ artem emendare, illamque nitidiore ornatam facie exhibere elaborarunt; sed pars hæc de probabilitate aut a plerisque logicarum scriptoribus minus exposita; aut leuiori industria nec pro rei dignitate tradita. atqui omnino est, quod talem miremur negligentiam. probabilitas est species veritatis, ex cuius præstantia de illius quoque excellentia debemus iudicare, præcipue quum plurium rerum, quæ ad cognitionem nostram possunt venire, probabilis tantum sit notitia, adeo vt ope eius neque homo doctus, neque rudis lit-

[1] *Cit. loc. exercit. VIII. p. 144.*

tera-

terarum carere poſſit. ſic doctrina, quæ res naturales explicat, quæue præcepta de conſiliis & prudentia viuendi tradit, probabilitate nititur, quod celeberrimi ac grauiſſimi phyſicæ doctores profeſſi ſunt ingenue. nec hiſtoriarum ſtudia felicius poſſunt coli, aut interpretationes ſcriptorum proſpere inſtitui, niſi doctrina hæc de probabilitate lucem præferat ſuam, vt multa alia taceamus momenta, in quibus illius vtilitas maxime eſt inſignis ac conſpicua. pauci igitur ſunt, qui accurate copioſeque diſputarunt de probabilitate. PETRVS GASSENDVS [1] putat, in eo conſiſtere naturam probabilitatis, *quod plus habeat euidentiæ, quam obſcuritatis*: ſiquidem dicit: *ſyllogiſmus ſuaſorius, probabilis, opinabilisque talis dicitur propter notitiam confuſionis, quam ita perſuadet, probatque, vt tametſi plus euidentiæ, quam obſcuritatis habeat, relinquat nihilominus hæſitationis aliquid & idcirco dici opinio mereatur. opinio quippe, quatenus volunt eam differre a ſcientia, nihil aliud eſt, quam notitia non plane certa, ſed cum quadam formidine imbecillitateue aſſenſus. heinc* ὑπόληψις *etiam græce dicitur, quaſi ſit ſuſpicio, ne forte fallamur.* ſed hac ratione GASSENDVS probabile quidem diſtinguit ab eo, quod haud probabile eſt; minus vero a demonſtratiue vero, de quo etiam dicere poſſumus, quod plus habeat euidentiæ, quam obſcuritatis. IO. LOCKIVS [2] duobus fundamentis probabilitatem niti, adfirmauit, quod alterum ſit *rei cuiusuis conuenientia cum cognitione, obſeruatione &*

1 *Inſtit. logic. part. III. canon. 18. p. 117. t. I. opp.* 2 *de intellect. human. lib. IIII. cap. 15. §. 4.*

experientia nostra; alterum *testimonium aliorum, quo ea confirmant, quae obseruarunt atque experti sunt*; quae principia LOCKII vera quidem sunt; minus vero adaequata. etenim experientia pertinet tantum ad probabilitatem medicam, & testimonium ad probabilitatem historicam, praeter quas adhuc aliae sunt species, quae haec principia haud admittunt. ceterum quum testimonium, velut principium generale probabilitatis posuerit, videtur procliuis ad sententiam Aristotelis, qui vult, vt in studiis probabilitatis consulamus *omnes, plures* & *sapientes*. CHRISTIANVS THOMASIVS [1] censet, quod probabilitas *sit ostensio assertionis per connexionem non necessariam*; & alio loco [2] duo criteria probabilitatis commendat, alienam quippe experientiam probam; & propriam notionem mentis accidentium. IO. CLERICVS [3] putat, quod probabilitas nitatur aliena auctoritate, rei natura, cognitione ac experientia nostra siue vera, siue falsa, animique nostri adfectione & ratiocinationibus, quem sequitur IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [4] EPHRAIM GERHARDVS [5] differit quoque de hoc veritatis genere ac putat, ea, quae cognitionem reddant verosimilem, versari vel circa propositiones singulares, vel circa vniuersales; ac singulares effici partim per experientiam, partim per testimonium, quae est vulgaris doctrina.

§. XXXVII. Nemo autem ex omnibus philosophis tam solide, accurate ac diligenter ex-

1 *Phil. aulic. c. VIII. §. 5.* 2 *introd. ad phil. ration. cap. X.*
3 *logic. p. II. c. 8.* 4 *philos. instrum. part. I. c. 3. §. 32.*
5 *delin. phil. ration. lib. I. cap. 9.*

posuit

posuit hanc doctrinam, ac ANDREAS RVDIGER, qui non solum indolem ac genuinum probabilitatis fundamentum indicauit; sed diuersas ipsius species distincte quoque posuit. scilicet[1] ab ipso definitur probabilitas, *quod sit ratiocinatio, qua ex eo, quod plures sensiones in suppositione aliqua seu hypothesi sensui immediate haud obuia, conueniunt, concludamus ad veritatem hypotheseos, ea certitudine, quae omni exceptione haud sit maior*; qua definitione bene ac perspicue probabile distinguit ab eo, quod fieri potest, a fuco oratorio, a prouerbiis, auctoritate, similitudinibus. diuidit probabilitatem in *theoreticam* & *practicam*; & theoreticae duas constituit species, quarum altera spectet ad memoriam, quae sit probabilitas *historica*; altera vero ad iudicium, quae sit vel *physica*; vel *politica*; vel *hermeneutica*; per practicam autem eam intelligit, *qua ex concursu plurium caussarum futurum aliquem praedicamus euentum*, quae sit vel physica, vel moralis. atqui haec omnia copiose explanat, exemplis illustrat & aliorum praecipue Peripateticorum ac CARTESII errores feliciter omnino non solum obseruat, sed quoque in refutandis illis singularem ostendit industriam. cuius expositae doctrinae praestantiam posthac in physica demonstrauit, ac partim generatim istam esse doctrinam probabilitatis, firmis confirmauit argumentis; partim speciatim argumentationes erroneas Cartesii eiusque assectarum, qui saepius id, quod fieri potest, veluti probabile amplectuntur, coarguit grauiter.

1 *Instit. erudit. p. 164. ed. 3.*

§. XXXVIII. Peruenimus ad doctrinam de *meditatione*, ac speciatim de *praeiudiciis*, vti dicuntur, & *dubitatione*, ex quibus illa sunt eiicienda; hæc vero legitime instituenda, si meditatio suos ferre debeat fructus. primum igitur dispiciamus *de praeiudiciis*, de quibus philosophi præcipue a tempore BACON. de VERVLAMIO vsque ad nostram ætatem multum ac copiose disseruerunt, siue ad illorum adpellationes; siue indolem, siue ad diversas species, siue ad originem & occasiones, siue denique ad effectus, qui inde gignantur, respiciamus. quod ad *adpellationem* adtinet, obseruarunt primum varias significationes vocis *praeiudicii*. etenim præiudicia interdum notant principia generalia & propositiones vniuersales, quas gallica voce *préiugés* adpellare solent, siquidem plures fuerunt ex ecclesiæ romanæ doctoribus, qui methodo quadam generali placita protestantium, vti dicuntur, refutare atque argumentis generalibus illorum religionem euellere sunt conati, de quo instituto & scriptis ad id pertinentibus differit CHRISTOPH. MATTHAEVS PFAFFIVS.[1] apud interpretes iuris ciuilis præiudicium notat vel eiusmodi iudicium, quod institui debet, antequam ad aliud procedamus; vel rem quamdam iudicatam, cuiusmodi lata sententia posthac iudicibus in pari caussa exemplum præbet ad consequentiam, vide ASCONIVM PEDIANVM apud DIONYSIVM GOTHOFREDVM.[2] quodsi vocem hanc ratione originis consideramus, significat iudicium, quod

1 *Dissert. I. de praeiud. theol.* § 2. 2 *auctorib. latin. lingu.* pag. 1362.

ante

ante legitime institutam meditationem fertur, siue sit verum, siue falsum, quæ significatio autem in philosophorum scholis haud recepta est. illi enim intelligunt per præiudicia principia maxime generalia eaque erronea, ex quibus alia iudicia erronea gignantur, quæ quamuis a plerisque dicantur *præiudicia*; aliæ tamen adhuc illorum sunt adpellationes. sic appellantur *opiniones præiudicatæ*, *præconceptæ*, vide IOH. CLAVBERGIVM; [1] *idola mentis a* VERVLAMIO; [2] *opiniones præsumtæ*, *a* GVNDLINGIO, [3] vt de aliis taceamus. quamuis hæc præiudicia a philosophis varia definiantur ratione; re ipsa tamen, quod sint errores generales, ex quibus alia iudicia erronea veluti conclusiones proueniant, vnius sunt sententiæ, nisi quod alter altero accuratius dederit definitionem. varia præiudiciorum genera a philosophis numerantur. CHRISTIANVS THOMASIVS [4] duo principalia ponit præiudicia, alterum *auctoritatis*; alterum *præcipitantiæ*; IOH. FRANCISCVS BVDDEVS [5] in tribus vitiis voluntatis quærit originem præiudiciorum, ita vt oriantur ex voluptate & ignauia voluptatis filia præiudicia *auctoritatis* & *præcipitantiæ*; ex ambitione præiudicium *electæ* aut *receptæ hypotheseos*; ex auaritia *obsequiositas*. IOACHIMVS LANGIVS [6] ista deriuat ex intellectu & voluntate, vt adeo sint vel *intellectus*, vel *voluntatis*: praua vero voluntas respiciat vel *personas*, qui-

1 *Logic. proleg. cap. I.* 2 *organ. lib. I. aphor.* 38. 3 *via ad verit. part. I. p.* 52. 4 *introd. ad phil. ration. c. XIII.* §. 41. *adde introd. ad phil. aulic. cap. VI.* 5 *phil. instr. part. I. cap.* 2. §. 30. *sqq.* 6 *medicin. mentis p.* 2. *c.* 4. §. 7. 12.

bus

bus homo vel nimium *confidat*, vel *diffidat*; vel *res ipsas* & sic regatur a tribus illis vitiis cardinalibus, cupiditate honoris, opum & voluptatum. hinc quatuor classes constituit praeiudiciorum, *ignorantiae*, *nimiae confidentiae*, *nimiae diffidentiae & prauarum cupiditatum.* ANDREAS RVDIGER,[1] praeiudiciis illis *auctoritatis* & *praecipitantiae* addit adhuc duo alia, *planitatis* & *subtilitatis* ratione obiecti, de cuius natura duplex detur persuasio. BACO de VERVLAMIO[2] in quatuor classes distribuit idola mentis siue praeiudicia, quum alia sint *tribus*, alia *specus*, alia *fori*, alia *theatri*: confer IO. BAYERVM[3] & PETRVM GASSENDVM,[4] vt de aliis taceamus. nec minori industria philosophiae doctores elaborarunt, caussas & occasiones praeiudiciorum ostendere, & quum inde magna impedimenta, quo minus studia veritatis possint promoueri, proficiscantur, viam commonstrare, qua ista sint euellenda hisque morbis adferenda medicina.

§. XXXVIIII. Scriptores, qui huc pertinent, sunt vel *generales*, vel *speciales*: illi argumentum hoc de praeiudiciis generatim exposuerunt modo ex instituto; modo vero simul in scriptis logicis. prioris generis sunt THOMAS BROVNE *pseudodoxia epidemica*, IO. de HISPANIA, siue *Iean d' Espagne* libro gallico de *erroribus popularibus*; ABRAHAMVS HEIDANVS de *origine erroris*; HERBERTVS de *caussis errorum*, de quibus iudi-

1 *De sensu veri & falsi lib. IIII. cap. I.* 2 *nou. organ. lib. I. aphor. 39.* 3 *cynosura mentis p. 2. cap. I. sect. I. part. I. p. 139.* 4 *de orig. & variet. log. cap. X.*

cat

cat CHRISTIANVS THOMASIVS; [1] illis autem adiicere possumus BALTHAS. SCHVPPIVM, inter cuius scripta germanica extat quoque opus de hisce falsis opinionibus. nec non huc referri possunt, qui peculiares dissertationes de hoc argumento conscripserunt, quales sunt IO. GABRIEL DRECHSLER dissertatione de *praeiudiciis*; IO. CHRISTIAN. LANGIVS de *praeiudiciis*; ROMANVS TELLER de *praeiudiciis ex ignoratione sui ortis*; HENRICVS BALTHASAR SEELMANN de *praeiudiciis*; GOTTLIEB SAMVEL TREVER *de principiis & remediis praeiudiciorum*; ZWINGERVS *de praeiudiciis*; SCHROEDERVS *de praeiudiciis merito & falso suspectis*. posterioris generis sunt, qui in scriptis suis logices disseruerunt de hoc argumento, quo inter alios spectant IO. CLAVBERGIVS, [2] MALEBRANCHE, [3] AVCTOR *artis cogitandi*, [4] CHRISTIAN. THOMASIVS, [5] IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [6] IO. LANGIVS, [7] GOTTLIEB GERH. TITIVS, [8] NIC. HIER. GVNDLING, [9] EPHRAIM GERHARD, [10] IO. LOCKIVS, [11] IO. FRIDEMANN SCHNEIDER, [12] IO. P. de CROVSAZ [13] aliique. speciatim vero nonnulli explicarunt praeiudicia ac falsas opiniones, quibus homines de rebus sacris ducuntur, siue ad doctrinas, siue vitae

1 *Caut. circ. pracogn. iurispr. cap. X. §. 33. not.* 2 *prolegom. logic. c. 2. sqq. p. 770. opp. & part. I. cap. II. p. 799.* 3 *de inquirenda veritate variis locis.* 4 *part. III. cap. 20.* 5 *introd. ad phil. rat. c. XIII. & phil. aul. c. 6.* 6 *phil. instrum. part. I. c. 2. §. 29.* 7 *med. ment. part. 2. c. 4.* 8 *art. cogit. c. 4. §. 19.* 9 *via ad verit. p. I. pag. 52.* 10 *delin. philos. ration. lib. I. cap. II.* 11 *de intellectu humano lib. IIII. cap. 20.* 12 *fundamentis philos. ration. c. III.* 13 *syst. de reflex. p. II. c. 6. & 7.*

actio-

actiones ſpectent, cuiusmodi labore functi ſunt in primis IO. HENRICVS BARTHIVS, qui diſputationes theologicas edidit *de præiudiciis* & CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS duabus diſſertationibus *de præiudiciis theologicis*, quippe quæ multa præclara continent & cultoribus ſacrarum litterarum, præcipue hac tempeſtate commendandæ ſunt diligentiſſime.

§. XL. Recte ac vere ſentiunt philoſophi, quod animus ad veritatis cognitionem poſſit præparari per dubitationem, ſi modo legitima inſtituatur ratione. namque duplex dubitandi modus eſt, quorum alter, quando ſine cauſſa aliquid vocamus in dubitationem, nec tam de probationibus, quam de ipſa re ſine rationibus dubitamus, id quod ſceptici fecerunt; alter vero eſt, quum dubitandi cauſſæ nobis ſunt, qualis dubitatio dicitur ſobria & duplici modo fit. primum enim in rationes, quæ in probationem rei cuiusdam proferuntur, inquirimus, num ſint ſolidæ, nec ne? deinde vero ſi deprehendimus, rationes productas haud eſſe firmas, de melioribus ac vere ſolidis excogitandis ſumus ſolliciti, quorum prius ſi facimus, dubitamus *de probationibus*; poſterius autem, *de ipſa re*. vetuſtiores philoſophi exercuerunt quidem dubitationem modo ſobrie ac continenter; modo vero licentius, quam par erat. prioris generis ſunt, qui philoſophiæ rationem eclecticam, vti dicitur, ſunt ſectati, in quibus principem locum tenet meritoque occupat SOCRATES, qui a ſcriptoribus antiquæ ætatis ſingulari adficitur laude & dicitur *philoſophiæ parens, rex philoſophorum,* *doctiſſi-*

doctissimus omnium philosophorum. celebre quidem habuit hoc prouerbium: SE NIHIL SCIRE, NISI HOC VNVM, QVOD NIHIL SCIAT, [1] quod nonnulli ea sententia intellexerunt, vt ipsum inde insimulauerint opinionis, quasi nullam dari scientiam humanam, existimasset. sic LACTANTIVS [2] de effato hoc Socratis ita disserit: *Socrates vt ceterorum argueret inscitiam, qui se aliquid tenere arbitrantur, ait, se nihil scire, nisi vnum, quod nihil sciret. intellexit enim doctrinam illam nihil habere in se certi, nihil veri.* quam sententiam autem LACTANTII doctrinæ Socratis ex XENOPHONTE, PLATONE, STOBAEO aliisque scriptoribus a THOMA STANLEIO [3] collectæ haud probabilem esse, confirmant. vt itaque ab accusatione scepticismi Socratem absoluerent, existimarunt nonnulli, ipsum hoc prouerbio per ironiam vsum fuisse, id quod obseruat MORHOFIVS; [4] quam coniecturam cum ipsius satis celebrata modestia haud conuenire, alii monent, ac credunt, Socratem effatum hoc adhibuisse, vt tumorem sophistarum, qui se omnia scire gloriabantur, redargueret. ceterum sæpius euenit, vt verba ab hominibus bona mente prolata ab aliis modo prauis affectibus, modo inscitia, modo imprudentia adductis in malam transferantur partem, quod non modo exemplum Socratis, sed & Epicuri, nec non secta Sadducæorum testantur. namque quum Antigonus Sochæus

1 *Arist elench. soph. lib. II. c. 14. Lucian Hermot. t. I. p. 54. opp. Laert lib II. segm. 32. Cicer. lib. I. ac. quæst. Minuc. Fel in Octau.*
2 *de ira Dei cap. I.* 3 *hist. phil. p. 116.* 4 *polyhist. tom. II. lib. 2. c. 9. §. 1.*

doce-

doceret, Deo non ita obediendum esse, vt servi dominis, spe mercedis commoti præstant obedientiam; Sadok pariter & Baithus hæc ita intellexerunt, ac si dixisset, Deo esse seruiendum sine spe retributionis, & hinc porro collegerunt, nullas pœnas, nulla præmia post hanc vitam esse exspectanda, animas hominum cum corpore interire, vide IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[1] præter Socratem dubitationes adhibuerunt PLATO, ARISTOTELES, EPICVRVS, aliique, quoniam alias nihil inuenire nec quidquam diiudicare potuissent; sed remota penitus dubitatione, omnes præceptorum doctrinas sancte conseruare ac propagare habuissent necesse. posterioris generis sunt; qui licentius iusto de rebus præter necessitatem dubitationes instituerunt, aut, vt rectius iudicemus, ea quæ in aperto fuerunt posita, negarunt, id quod solemne erat scepticis, de quibus paullo post disseramus. aduersus quos alii quidem disputarunt, veritatem eiusque certitudinem defendentes ideoque adpellati *dogmatici*; ipsam autem dubitationis genuinam indolem, aut modum, quo in salutem & gratiam sensus veri & falsi debeat ista fieri rite, minus demonstrarunt.

§. XLI. Recentiori tempestate præcipue CARTESIVS doctrina de dubitatione largissimam disputandi dedit occasionem, etiam apud nonnullos excitauit suspicionem atheismi aut scepticismi. de præiudiciis cognoscendis atque eiiciendis leuiore egit industria, nec grauiter atque accurate de illorum indole, ve-

1 *Introd. ad hist. phil. Ebr. p. 86. ed. 2.*

ra origine ac modo, quo illis medicina possit adhiberi, disseruit. præcipue vero doctrinam de dubitatione, in qua multum momenti positum est, si rem ipsam accurate inspiciamus, omnino corrupit, atque ea tradidit, quæ cum genuina dubitandi ratione ac cognoscenda veritate nihil habent commune. nam commendauit cultoribus philosophiæ talem dubitationem, quæ non est dubitatio, sed negatio: hinc dicendi genera *dubitare, reiicere, habere falsa, euertere* & alia vsurpat promiscue, quasi sint eiusdem significationis; quin etiam aperte indicat, quid per dubitationem intellexerit, quando dicit: [1] *quin & illa etiam, de quibus dubitabimus, vtile erit habere pro falsis, vt tanto clarius, quidnam certissimum & cognitu facillimum sit, inueniamus*; & alio loco: [2] *illa omnia, quæ prius vt vera quam maxime credideram, propter hoc vnum, quod de iis aliquo modo posse dubitari, deprehendissem, plane falsa esse suppofui.* at vero quum CARTESIVS certitudinem sensuum negaret, quid mirum, quod dubitationem ad eiusmodi quoque res traxerit, quæ per sensus & vere & clarissime percipiuntur, vt de illis dubitandi nobis neutiquam relicta sit facultas. quapropter dicit: [3] *facile supponimus, nullum esse Deum, nullum cælum, nulla corpora, nosque etiam ipsos non habere manus, nec pedes, nec denique vllum corpus.* ex quibus patet, quod etiam de Deo dubitationem institui posse, existimauerit, quod & aliis locis confirmat, siquidem [4] *supponam*, ait, *non optimum Deum fon-*

1 *Princip. part. I. §. 2.* 2 *meditat. IV.*
3 *princ. part. I. § 7.* 4 *medit I.*

tem veritatis; sed genium aliquem malignum, eumdemque summe potentem & callidum omnem suam industriam in eo posuisse, vt me falleret: item: [1] *num quid est aliquis Deus, vel quocunque nomine illum vocem, qui mihi has ipsas cogitationes immittit? quare vero hoc putem, quum forsan ipsemet illarum auctor esse possim.* præcipue dubitationem iis de caussis commendauit, vt hoc medio falsæ opiniones generales eiicerentur ex mente, etiam animus posset præparari ad puriores cogitationes & notiones concipiendas.

§. XLII. Propter hanc doctrinam de dubitatione RENATVS CARTESIVS varias censuras expertus est. alii ipsum adcusarunt atheismi, quod fecit LOENIVS [2] ex ea ratione, quoniam Cartesius de omnibus dubitauerit, etiam, vt expresse ipsius verba adhuc testentur, de existentia Dei; quum autem ipsius dubitatio nihil aliud fuerit, quam negatio, sequeretur inde, illum negasse Dei existentiam. MARTINVS SCHOOCKIVS, professor philosophiæ Grœningensis, eandem instituit adcusationem, quamuis posthac coram magistratu, se Cartesio fecisse iniuriam, profiteri coactus fuerit, id quod commemorat ADRIANVS BAILLETTVS: [3] nec non GISBERTVS VOETIVS huiusmodi grauioris censuræ extitit auctor, ex cuius discipulis quidam edidit *admirandam methodum nouæ philosophiæ Renati des Cartes*, qua Cartesium non solum occulti atheismi accusat; sed etiam comparatio-

1 *Medit. II.* 2 *select. phil. proœm. dissert. I. §. 25.* 3 *vita Cartesii tom. II. p. 252.*

nem

nem inter ipſum & Vaninum inſtituit. alii accuſarunt ipſum ſcepticiſmi, quod omnem ſenſuum fidem remouerit & easdem dubitandi rationes, quibus vſi ſint ſceptici, adtulerit, in quibus adcuſatoribus eſt SAMVEL PARKER [1] aduerſus quem cauſſas Carteſii egit ANTONIVS le GRAND: [2] adde PETRVM DANIELEM HVETIVM. [3] alii quidem negant, Carteſium iure ac merito in atheis ac ſcepticis poſſe numerari, ſiquidem, ſi ſpectamus ad atheiſmum, exiſtentiam Dei tantum in dubium vocauerit, quum iſta ex lumine naturæ ſit cognoſcenda, & inter dubitationem ipſius ac ſcepticiſmum hoc diſcrimen ſit poſitum, quod ſceptici ſemper in dubitatione permaneant, id quod Carteſius minus fecerit. at vero neceſſe omnino habent profiteri, quod Carteſius talia de dubitatione tradiderit, quæ facile quemdam in atheiſmum ac ſcepticiſmum poſſent deducere, vide IACOBVM GVILIELMVM FEVERLINVM: [4] adde VALENTINVM ALBERTI, [5] MASTRICHT, [6] GEORGIVM PASCHIVM [7] GOTTLOB FRIDERICVM SEELIGMANNVM, [8] IOH. FRANCISCVM BVDDEVM. [9] nec defuerunt ex ſectatoribus CARTESII, qui ipſius auctoritatem tueri elaborarunt, obſeruantes, quod haud ſerio dubitauerit, video IO. SCHO-

1 *De Deo & prouid. diſp. 6.* 2 *apolog. pro Renato Carteſ. contra Parkerum.* 3 *cenſura philoſ. Carteſian. cap. I. § 15* 4 *diſſertationibus de dubitatione Carteſiana; item: in quantum Carteſio atheiſmus atque ſcepticiſmus poſſint imputari.* 5 *diſp de Carteſianiſm. & Coccei. cap. I. §. 9. c. II §. 3.* 6 *gangr nouit. Carteſian. pag. 29.* 7 *de inuentis nou-antiqu. p. 150. & introd. in rem litter. mor. vet. c. VI. §. 9.* 8 *exerc. acad. p. 697.* 9 *de atheiſm. & ſuperſtitione p. 152.*

TANVM.[1] at vero, qui alienus eſt a ſtudio prauorum affectuum ac partium Carteſii, remque accurate ac ſolida meditatione conſiderat, omnino poteſt cognoſcere, quod Carteſii dubitatio fuerit negatio, quæ nihil habet commune cum veritate, ſed viam parat ad atheiſmum & ſcepticiſmum.

§. XLIII. Variæ autem doctrinæ ſunt, quarum hiſtorias tradere, e re eſſet, ſi id per ſpatii rationem ac temporis fieri poſſet. quapropter vt nobis propoſitam breuitatem obſeruemus, paucis tantum de *arte diſputandi* ac *methodo* ex hiſtoriarum monimentis ediſſeramus, præcipue quum nobis ſit in animo, ſpecimen modo huiusmodi hiſtoriæ logicæ exhibere. quod ad prius momentum adtinet, varii modi diſputandi celebrati apud philoſophos poſſunt commemorari, quorum principes recenſere inſtituamus. non eſt, quod dicamus de oratione continua, quam in diſputationibus adhibuerunt antiquiſſima ætate, vt pluribus oſtendit IO. FRIDEM. SCHNEIDER;[2] quoniam artem logicæ ex hiſtoriis illuſtramus adeoque artem quoque diſputandi reſpicere, neceſſe habemus. apud veteres græcos celebris extitit modus diſputandi per *dialogos*, de cuius auctore diuerſa ratione diſſeritur. etenim inuentio eius vindicatur modo ALEXAMENI TEIO; modo ZENONI *Eleati*, qui ſcripſerit dialogos; modo SOCRATI, modo PLATONI, quæ diuerſæ opiniones facile inter ſe poſſunt conciliari, ſi dicamus, quod poſt ZENONEM hoc ſcribendi

1 *Diſcuſſ. cenſura Huetian. cap. I. art. I.*

2 *de variis argumentandi methodis ſect. II.*

ac disputandi genus maiori cura coluerint atque ornauerint SOCRATES ac PLATO. inprimis autem obseruamus, rationem hanc disputandi praecipue adtribui a scriptoribus SOCRATI, etiam adpellari *methodum Socraticam*, quoniam istam Socrates praecipue contra sophistas, qui illa frequentissime vsi sunt, adhibebat felici successu. hinc & alias leges praecipiebat, ac sectatores fallaciarum, siquidem vnicuique liberum relinquebat respondere, quidquid ipsi videretur, quin etiam iubebat alios, cum quibus disputabat, opiniones suas explanare. methodi huius exempla reperiuntur in PLATONIS dialogis, & in XENOPHONTE, qui plurima refert Socratis colloquia, vere, vt videtur, habita, quum PLATO multa finxerit, ex quibus IO. CLERICVS [1] regulas heic obseruandas collegit diligenter. sic ante Aristotelem sine ope syllogismorum fiebat disputatio per dialogos, quod colloquia quoque, quae Iobus cum amicis instituit, confirmant: nec non post aetatem Aristotelis modus hic adhuc vigebat, quam in rem saltim disputationes seruatoris nostri cum iudaeis, pharisaeis & sadducaeis testari possunt. recentissimo tempore CHRISTIANVS THOMASIVS [2] magnum pretium modo huic disputandi statuit eumque cultoribus logicae commendauit studiose: ANDREAS RVDIGER [3] vero de isto hoc tulit iudicium: *vt non dicam, methodum per quaestiones conclusiones solum efficere κατ' ἄνθρωπον, non κατ' ἀλήθειαν, taediosa ambagibus ideo est, quod alter non potest*

1 *Logic. part. IIII. cap. 9.* 2 *cautelis circa prac. iurispr. cap. X. §. 60.* 3 *de sensu veri & falsi lib. IV. cap. 5. §. 2.*

 obligari,

obligari, vt perpetuo aiat vel neget, sed ipsi vtique etiam permittendum, vt se nescire quaesiti rationem respondeat. iam si callidus sit, tamdiu ait & negat, donec ad quaestionem palmariam perueniat alter; ad hanc per τὸ nescio respondet: sic noua series quaestionum alteri erit instituenda, ad quarum principalem si processum denuo sit, iterum eodem modo eludere eum potest: confer CAROLVM SIGONIVM,[1] GEORGIVM PASCHIVM,[2] IO. ANDREAM SCHMIDIVM,[3] IO. PHILIPPVM TREVNERVM,[4] IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM.[5]

§. XLIIII. Apud veteres celebris quoque extitit *modus disputandi Megaricus*, cuius inventio tribuitur EVCLIDI, conditori sectae Megaricae. namque teste LAERTIO,[6] philosophus hic aliorum sententias ac conclusiones confutauit per conclusiones, quae varia continebant absurda & incommoda, prout iam supra[7] verba LAERTII sumus interpretati. confer PETRVM GASSENDVM[8] & IO. CASPAREM GVNTHERVM.[9] inprimis vero ratio disputandi per *syllogismos* longo temporis tractu in scholis celebrata fuit, cui ARISTOTELES praecipue multam dedit operam. etenim quod ad illius inuentionem adtinet, discrepant auctores sententiis suis, cui haec laus debeatur, siquidem alii hac in caussa fauent Aristoteli; alii vero obseruant, quod non so-

1 *De dialogo.* 2 *diatr. de vsitat. veterum exempl. ratione tradendi per dialogos.* 3 *de processibus disputandi diuersis.* 4 *de antiquo interrogandi modo.* 5 *de variis argumentandi methodis sect. III.* 6 *lib. II. segm. 106.* 7 *p. 509.* 8 *de origine & variet. logic. cap. III.* 9 *dissertatione de modo disputandi Megarico, Ienae 1707.*

lum

lum vox *ſyllogiſmi* more Ariſtotelico adhibita deprehendatur in Platone; ſed & res ipſa, prout ALCINOVS perfectas ſyllogiſmorum formas ex eo demonſtrauerit: confer IO. ANDREAM SCHMIDIVM,[1] & IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM.[2] quidquid ſit; modus hic diſputandi vſum multorum ſeculorum obtinuit, adeo vt & noſtra ætate, qua philoſophia per operam atque induſtriam clariſſimorum virorum a ſordibus purgata eſt, conſuetudo iſta per ſyllogiſmos diſputandi, præſertim in academiis, ſit ſtabilita & confirmata. atqui multi perſuadent ſibi, eam vim arti huic diſputandi ineſſe, vt nulla alia ratione veritas inueſtigari atque in lucem proferri poſſit, etiam ægro ferunt animo, ſi quis a more iſto diſcedere atque alio modo ad diſceptationem adgredi velit. recte iudicat de methodo hac ANDREAS RVDIGER:[3] *ſyllogiſtica methodus etſi hoc non laboret, laborat tamen grauiore incommodo. opponenti enim licet argumentari a baculo ad angulum & reſpondentem ſi non pondere, ſaltem copia inanium argumentorum tamdiu laceſſere, donec tempus præſtitutum ſit elapſum. reſpondenti conceditur ad maiorem vel nihil reſpondere, ſed theſin modo ſuam probare, vel ineptis diſtinctiunculis vim argumentorum tamdiu eludere, donec iure ſuo excipere queat, animum iam eſſe in patinis, & differendam adeo huius rei diſceptationem in aliud tempus eſſe.* adhuc ex antiquioribus commemorare debemus DIOGENEM *Cynicum*, qui ad-

1 *Disquiſitione de diuerſis diſputandi proceſſibus.* 2 *de variis argumentandi methodis ſect. XII.* 3 *de ſenſu veri & falſi lib. IV. cap. 5. §. 3.*

versariis sibi non ratiocinatione quadam; sed actione ipsa. qua ipsos deducebat ad sensionem, obuiam ire solitus est. quapropter DIOGENES LAERTIVS [1] de eo tradit, quod ratiocinanti cuidam & concludenti, illum habere cornua, manu frontem palpans dixerit, *equidem illa non video*: & dicente quodam, non esse motum, exsurgens ambulauerit. cuiusmodi ratio disputandi in illis rebus, quæ ipsa nituntur sensione, potest adhiberi, si modo cum illis agendum est, qui certitudinem sensuum admittunt, qua remota, ne hoc quidem disputandi genus pondus quoddam habere potest.

§. XLV. Ceterum plerique veterum philosophorum studio altercandi aliisque fallacias struendi tenebantur, seque tradebant contentionibus non in gratiam veritatis, sed pravorum adfectuum libidinem. sic in schola Eleatica ZENO auctor disciplinæ *eristicæ* a quibusdam habetur, quamuis etiam artem dialogorum coluerit. PROTAGORAS scripsit *artem contentionis* & libros *contradictionum* & ipse adhibuit sophismata. Megarici dicebantur ἐριστικοὶ siue *contentiosi*, & inter discipulos EVCLIDIS erat EVBVLIDES, qui varia argumenta captiosa produxit, supra [2] a nobis commemorata atque illustrata: cuius auditor ALEXINVS Eliensis dicebatur *elenxinus* a contradicendi studio, teste LAERTIO. [3] auctor scholæ Eretriacæ MENEDEMVS vehemens adeo fuit disputator, vt liuida sæpe facie discederet, quod obseruat THOMAS STAN-

1 *Lib. VI. segm.* 39. 2 *p.* 510. 3 *lib. II. segm.* 109.

LEIVS;

LEIVS; [1] STOICI autem fallaciarum plenis diſputationibus fuerunt addictiſſimi. duplex illis erat genus diſputationis: alterum breue, ſubtile, ſpinoſum, ipſisque proprium; alterum vero vulgare, quod vel continua oratione, vel interrogando vel reſpondendo abſoluatur, vide THOMAM STANLEIVM. [2] non eſt, quod de hoc argumento diſſeramus, quoniam id ſuperioribus ſatis eſt expoſitum ac dignis teſtimoniis confirmatum.

§. XLVI. Recentiori ætate plerique ſcriptorum logicorum operi huic ſatis feciſſe ſibi videntur, quando demonſtrant, quomodo ars diſputandi per ſyllogiſmos poſſit inſtitui atque exerceri. quapropter pauca ſunt, quæ in gratiam hiſtoriæ huius a nobis obſeruari debent. IO. CLERICVS edidit diſſertationem philoſophicam *de argumento theologico ab inuidia ducto*, qua hanc argumentationem, quum ad aduerſariorum ſententias non ſolide reſpondeant; ſed id agant, vt erga illos excitent inuidiam eoque imperitos ab inquiſitione rerum controuerſarum auocent & ad aſſenſum perducant; elegantiſſime expoſuit. recenſet varios modos, quibus efficitur inuidia, quando *ſententia, quæ oppugnatur, male explicatur: nominibus inuidioſis infamatur: cum inuiſorum hominum dogmatibus confertur: exaggeratur momentum quæſtionis: inuiſi redduntur boni, quod vocibus nonnullis a theologis inuentis vti nolint: ſtudioſe occultantur rationes, quibus refutanda ſententia nititur: tacentur incommoda, quibus premitur ſententia defendenda: prætermittuntur ea, quæ inuidiam amoliri*

1 *Hiſt. phil. p.* 275. 2 *cit. loc. p.* 589.

possent: inuidiosa consectaria deducuntur ex sententia eorum, qui oppugnantur; malignis suspicionibus premuntur: nouitas illis obiicitur, quasi crimen: consensu hominum potentiorum opprimuntur: miscentur in disceptationibus, quæ cum iis habentur, multa, quæ ad rem nihil faciunt, sed quæ inuidiæ creandæ apta sunt: in deteriorem partem accipiuntur indifferentia: prouocatio fit a peritis iudicibus ad imperitos: aduersarii denique quasi immorigeri magistratibus infamantur. ANDREAS RVDIGER[1] præcipue commendauit modum disputandi per *enthymemata*, vbi sic dicta minor propositio omittitur. tandem huc quoque referenda est ars illa disputandi, quam nonnulli ex doctoribus ecclesiæ romanæ in præsidium malæ caussæ adhibent, quippe quæ tribus præcipue momentis absoluitur. *primum* solas scripturas sacras a nobis & illis, qui ecclesiæ reformatæ se addicunt, veluti vnicum probandi fundamentum postulant, nec permittunt, vt consequentiis vtamur; sed iisdem verbis propositiones nostras, quibus istas pronuntiemus, ex diuinis oraculis demonstremus. *deinde* officium probandi tantum ad aduersarios, cum quibus disputant, pertinere asserunt; sibi vero esse integrum, de rebus religionis affirmare, nec affirmationis vllam vel ex scripturis, vel antiquitate ecclesiastica adferre probationem. *tandem* adtribuunt sibi quoddam priuilegium, quod sint in possessione opinionis suæ, qua de re legi possunt GEORGIVS CALIXTVS,[2]

1 *De sensu veri & falsi lib. IV. cap. 5.* 2 *de arte noua, quam commentus est Bartoldus Nihusius.*

IO. MVSAEVS,[1] & GEORGIVS PASCHIVS.[2]

§. XLVII. Scriptores, qui artem disputandi exposuerunt, sunt vel *generales*, quo spectant illi, qui logicæ præcepta recentiori ætate tradiderunt, quorum notitiam ex superioribus possumus haurire; vel *speciales*, qui ex instituto argumentum hoc persecuti sunt, modo peculiaribus libris; modo disputationibus academicis. prioris generis sunt ANDREAS KESLERVS *methodo disputandi*, quam I. P. FELWINGER edidit; CONR. HORNEIVS libro de *processu disputandi*; FRID. DEDEKINDVS *artificio disputandi contracto*; IO. CONRAD DANNHAVERVS *idea boni disputatoris*; IACOBVS THOMASIVS *processu disputandi*; IVSTVS HENNINGVS BOEHMERVS *succincta manuductione ad methodum disputandi & conscribendi disputationes iuridicas*; IO. FRID. HEINE *methodo disputandi hodierna*: quibus etiam adiungimus *regulas bene disputandi præparantes atque in ipso conflictu adiuuantes* IV. tabulis expositas cura IACOBI GVILIELMI FEVERLINI, item *theses de ratione errores oppugnandi & veritatem defendendi*, quarum auctor est CAROLVS FRANCISCVS BVDDEVS, affinis noster optimus. posterioris generis sunt varii scriptores disputationum huc spectantium, ex quibus tantum commemoramus dissertationes CHRISTOPHORI WEISSENBORNII *de arte disputandi*; WOLLF. CHRISTOPHORI WIGANDI de *detractione disputationum nonnum-*

1 *De vsu principiorum rationis & philosophiæ in controuersiis theologicis.* 2 *de inuentis nou-antiquis p. 37. seqq.*

quam

quam iusta; IO. BERNHARDI WIDEBVRGII de *variis disputandi modis*; IO. IACOBI LEHMANNI de *certaminibus eruditorum rite instituendis*, vt de multis aliis taceamus.

§. XLVIII. Extremo dissertationis huius attingamus quoque breuiter historiam doctrinæ de *methodo*. voces *methodi* & *ordinis* sunt plerumque vnius significationis, quamuis Peripatetici istas interdum a se distinguant, ita vt methodi officium sit demonstrare; ordinis demonstrationes disponere; ordo pertineat ad integram disciplinam; methodus ad singulas partes: hinc etiam dicunt ordinem iuuare & promouere cognitionem; methodum vero eandem gignere atque efficere, vide CHRISTIANVM THOMASIVM. [1] sed hæc differentia est nullius auctoritatis, siue respiciamus rem ipsam; siue vsum. methodum diuidimus in *vniuersalem* & *particularem*: illa respicit eruditionis partes generatim & ostendit, quo ordine sint cognoscendæ; hæc speciatim veritatem, quæ duplici ratione consideratur, prout ista vel cognoscitur; vel cognita ac percepta aliis proponitur: vnde duplex oritur methodus; altera *meditationis*; altera vero *didactica*, vti adpellatur. de *methodo meditationis* omni fere tempore philosophi solliciti fuerunt, vt ostenderent, quo ordine meditatio sit instituenda hacque cognoscendum verum & falsum, quamuis non omnium labor feliciorem habuerit successum. ex antiquioribus ARISTOTELES libris τῶν ἀναλυτικῶν doctrinam hanc attigit, ac quidem multorum iudiciis solide exposuit, si modo interpretes

1 *Intr. ad phil. aulic. cap. X. §. 1.*

ipsius

ipsius opera sua functi fuissent felicius. quapropter ERHARDVS WEIGELIVS, qui magnum decus academiæ nostræ fuit, edidit *analysin Aristotelicam ex Euclide restitutam, quæ genuinum sciendi modum & natiuam restauratæ philosophiæ faciem per omnes disciplinas ichnographice depingeret*, atque in eo inprimis fuit, vt opus ἀναλυτικῶν explicaret recte ac verum illius vsum demonstraret. NIZOLIVS vt generatim magno studio philosophiæ Aristotelicæ sese opposuit; sic & censuram in hanc doctrinam exercuit: [1] quam ob caussam DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [2] de eo minus honorifice sentit atque obseruat, quod studio partium abreptus multa disputauerit aduersus ipsam veritatis rationem, per occasionem litis cum MAIORAGIO institutæ. SCHOLASTICORVM libri plenissimi nugarum sunt de hac doctrina. primum enim distinctionem fecerunt inter *notiora natura & notiora nobis*, qua posita disputant: *num bona methodus debeat incipere a notioribus natura, an a notioribus nobis?* his expositis, tradunt diuisionem methodi, quæ sit vel *analytica*, vel *synthetica*, vel *definitiua*, quam vltimam nonnulli diligentes Aristotelis asseclæ reiiciunt & duas priores retinent. *synthetica* sit, quæ progrediatur a principiis ad principiata, a simplicibus ad composita, a partibus ad totum, & propria sit philosophiæ theoreticæ ac præcipue physicæ; *analytica* vero, quæ a fine progrediatur ad media ac propria sit philosophiæ practicæ. tandem proponunt regulas specia-

1 *De vera ratione philosophandi.* 2 *polyh. litter. lib. II. cap. 7. §. 15. seqq.*

les

les de methodo, quod debeamus agere de *nomine*, *de quæstione an sit? quid sit? quotuplex sit res, de quæstione* ὅτι *&* περὶ τοῦ διότι, cuiusmodi præcepta merito perstringit CHRISTIANVS THOMASIVS. [1] ex doctoribus hisce præcipue IACOBI ZABARELLAE libri quatuor de *methodis* laudantur, de quibus BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [2] dicit: *in libris Zabarellæ eminent illi quatuor de methodis, quibus lumen omnis methodi, vt & demonstrationis, immo præcipuarum doctrinarum logicarum maximum in germania accendit.* extant illi in operibus ipsius, quæ prodierunt MDLXXXVII. fol. vbi etiam legitur apologia aduersus FRANCISCVM PICCOLOMINAEVM, qui [3] Zabarellæ doctrinam labefactare adnisus fuerat. alios autem auctores huc spectantes recenset SPACHIVS. [4]

§. XLVIIII. PETRVS RAMVS [5] dicit: *methodus est dianoia variorum axiomatum homogeneorum pro naturæ suæ claritate præpositorum, vnde omnium inter se conuenientia iudicatur memoriaque comprehenditur.* hinc vt ex ipsius sententia spectatur in axiomate veritas & falsitas; in syllogismo consequentia & inconsequentia; sic in methodo consideratur, vt per se clarius præcedat, obscurius sequatur, omninoque ordo & confusio iudicatur. atqui ex hac ratione definitio generalissima prima erit: distributio sequetur, quæ si multiplex fuerit, præcedet in partes integras partitio, sequetur diuisio in species: partesque ipsæ &

1 *Intr. ad phil. aulic. cap. X.* 2 *prac. logic. tr. II. p. 40.* 3 *introd. ad phil. eiuslem p. 24.* 4 *nomenclator. philos. p. 247.* 5 *dial. lib. II. cap. 17. seqq.*

species

ſpecies eodem ordine ſunt rurſus tractandæ ac definiendæ, quo diſtributæ fuerint: & tranſitionum vinculis, ſi longior inter eas interſit explicatio, colligendæ ſunt. hiſce igitur exponit ſententiam ſuam RAMVS ac declarat, quod vnica tantum ſit methodus, de qua doctrina BACO de VERVLAMIO[1] hoc tulit iudicium: *de vnica methodo & dichotomiis nil attinet dicere: fuit enim nubecula quædam doctrinæ, quæ cito tranſit: res certe ſimul & leuis & ſcientiis damnoſiſſima. etenim huiusmodi homines, cum methodi ſuæ legibus res torqueant, & quæcunque in dichotomias illas non apte cadant, aut omittant, aut præter naturam inflectant, hoc efficiunt, vt quaſi nuclei & grana ſcientiarum exiliant, ipſi aridas tantum & deſertas ſiliquas ſtringant. itaque inania compendia parit hoc genus methodi, ſolida ſcientiarum deſtruit.*

§. L. Dictus BACO de VERVLAMIO ipſe[2] in hac doctrina de methodo inueniſſe noua ſibi viſus eſt: quamuis nec ſatis diſtincte, nec perſpicue ſententias ſuas declarauerit, vt bene DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS[3] obſeruat & ſummam ipſius doctrinæ exhibet, quam heic repetere, non neceſſe eſt. inprimis extitit CARTESIVS, qui peculiarem diſſertationem ſcripſit de *methodo*, qua illius duas ſpecies *analyticam* & *ſyntheticam* propoſuit, ac præcipue artem hanc ad matheſin adplicavit. ex quo tempore mathematici methodum dictam *mathematicam* ſingulari cura & ſtudio coluerunt, qua principia quædam generalia

1 *Augm. ſcientiar. lib. VI, cap. 2.* 2 *cit. loc.* 3 *polyh. litter. lib. II, cap. 7. §. 45.*

ponun-

ponuntur, id eſt definitiones, axiomata & poſtulata, ex quibus deinde certiſſimæ concluſiones deducuntur, cuius regulas ex ſcriptoribus logicæ AVCTOR *artis cogitandi* [1] & IO. CLERICVS [2] tradiderunt. quod ad inuentionem illius adtinet, methodus ipſa iudicatur antiqua, quum ALCINOVS [3] Platonem adhibuiſſe *ἀνάλυσιν* & *σύνθεσιν* commemorat: confer PETRVM GASSENDVM. [4] inter *σύνθεσιν* vero veterum & methodum mathematicam hæc differentia fuiſſe videtur, quod illa ex quibuscumque principiis efficiat concluſiones; hæc vero certa principiorum genera certumque eorum ordinem requirat. atqui hanc EVCLIDI mathematico, veluti auctori adtribuunt, teſte STVRMIO: [5] *Euclides autem primus eſt, qui omnia Geometrica collegit, collecta in quindecim elementorum libros digesſit, negligentiusque probata accuratius demonſtrauit*: adde GERH. IO. VOSSIVM. [6] præ aliis iſtam diligentiſſime expoſuerunt TSCHIRNHAVSIVS [7] & celeberrimus CHRISTIANVS WOLFFIVS: [8] nec non fuerunt, qui iſtam ad alias diſciplinas adcommodarunt, vt PETRVS DANIEL HVETIVS *demonſtratione euangelica*; & HERMANNVS CONRINGIVS *concusſione fundamentorum fidei pontificiæ* ad res ſacras; SAMVEL vero PVFENDORFIVS ad iurisprudentiam vniuerſalem. at vero noſtra ætate ANDREAS RVDIGER prout magnum

1 *Part. IV.* 2 *part. III. cap. I. ſeqq* 3 *de doctrina Platonis cap. V.* 4 *de orig. & variet. logic. cap. IV.* 5 *matheſ. iuuen. part. I. p. 369.* 6 *de ſcientiis mathematicis.* 7 *medicin mentis part. II.* 8 *commentatione de methodo mathematic. & in logica.*

ſtudium

ſtudium in id contulit, vt differentiam matheſeos & philoſophiæ demonſtraret; ſic quoque obſeruauit, quod methodus mathematica non omnibus diſciplinis poſſit adplicari ac ratiocinatio philoſophica & mathematica maximopere differant. tradidit quoque methodum, quam adpellat *mathematicæ æmulam*, quippe qua obſeruatur primum ſenſio, ſiue interna, ſiue externa, ſiue vtraque; deinde vero definitio, tum diuiſio, item axiomata, concluſiones & ſcholia, ſecundum quem ordinem ſyntheticum conſcripſit *inſtitutiones eruditionis*. nec negari poteſt, quod multi magno cum detrimento veritatum abuſi fuerint methodo mathematica, id quod exempla CARTESII, BENEDICTI SPINOZAE in *ethica*; RAPHSONI *demonſtrationes de deo* ſatis confirmant. ceterum fuerunt, qui diuiſionem methodi in *ſyntheticam* & *analyticam* non magni fecerunt, quo ſpectant CHRISTIANVS THOMASIVS [1] & GOTTL. GERH. TITIVS. [2]

§. LI. Hactenus de methodo meditationis, quam ſequitur *methodus didactica*, cuius doctrina græca voce quoque adpellatur *methodologia*. recentiores præcipue ſcriptores logicæ elaborarunt, non ſolum viam ad cognitionem veritatis commonſtrare, ſed quoque oſtendere, quomodo per officia humanitatis obligati debeamus cum aliis communicare de cognitis veritatibus, quibus commoda mortalium vita promouetur. quapropter doctrinam hanc logicæ vindicarunt BAYERVS, [3] IO. CLAV-

1 *Introd. ad phil. ration. c. XII. §. 31.* 2 *art. cogit. c. XV. §. 8.*
3 *cynoſura mentis part. III. p. 373.*

BERGIVS, [1] CHRISTIANVS WEISIVS, [2] CHRISTIANVS THOMASIVS, [3] IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [4] IOACHIMVS LANGIVS, [5] EPHRAIM GERHARD, [6] ANDREAS RVDIGER, [7] IO. FRIDEMANN SCHNEIDER, [8] CHRISTIANVS WOLFFIVS [9] aliique. methodus hæc conſiderari poteſt vel ratione obiecti, quod tractandum nobis elegimus; vel ratione auditorum ac diſcentium, quorum conditioni iſtam accommodamus. ratione auditorum diuiditur methodus in *acroamaticam* & *exotericam*, cuius discriminis veſtigia in antiquis monimentis deprehendimus, quo ſpectat diſtinctio ſcriptorum ARISTOTELIS in *exoterica*, quæ CICERO adpellat *populariter ſcripta*, & *acroamatica*, qua de re legi poſſunt MELCHIOR ZEIDLERVS, [10] OCTAVI FERRARIVS, [11] GOLDASTVS, [12] & alii, quos recenſet IO. ALBERTVS FABRICIVS. [13] ad exotericam docendi rationem *parænetica* quoque & *paradigmatica* refertur, quas aptas nonnulli iudicarunt ad mouendos animorum adfectus ideoque inprimis in tradenda doctrina de moribus adhibuerunt. præter has methodos adhuc aliæ ſunt: methodus quippe per *dialogos*, quam diligenter illuſtrauit GEORGIVS PA-

1 *Logic. part. II.* 2 *doctr. logic. P. II. lib. II.* 3 *introd. ad phil. aulic. cap. XII.* 4 *phil. inſtrum. part. III.* 5 *medic. ment. part. IV.* 6 *delin. phil. rational. lib. II. cap. 8. ſeqq.* 7 *de ſenſu veri & falſi lib. IV. c. 4.* 8 *fund. phil. rat. c. 7.* 9 *von den kræfften des menſchlichen verſtands cap. XIII.* 10 *de genuino veterum docendi modo exoterico & acroamatico.* 11 *libr. II. de ſermonibus exotericis.* 12 *de cryptica veterum philoſophorum diſciplina.* 13 *biblioth. græc. lib. III. c. 6. p. 176. & bibliograph. cap. XIX. §. 5. p. 606.*

SCHIVS;[1] item per *ſymbola*, qua ex vetuſtioribus præcipue vſus eſt PYTHAGORAS, per *fabulas*, quibus & veteres & recentiores doctrinas morales propoſuerunt, vide IO. ALBERTVM FABRICIVM,[2] quo & ſpectant ſcriptores rerum publicarum fictarum & commentitiarum, quod argumentum perſecuti ſunt GEORGIVS PASCHIVS[3] CAROLVS ARNDIVS,[4] & IO. ALBERTVS FABRICIVS.[5]

§. LII. Sed hæc ſufficiant ſpeciminis loco. nobis enim neutiquam fuit propoſitum, pleniore ſtilo hiſtoriam omnium doctrinarum, quas complectitur logica, tradere; ſed tantum elaborauimus, per exempla quædam commonſtrare, quomodo talis hiſtoria conſignanda eſſet litteris, hancque in rem adiumenta quædam indicare. ceterum ex illis, quæ diximus, non obſcure poſſumus cognoſcere, quæ fata fuerint doctrinarum logicæ, quid debeamus antiquis, quidue præſtiterint recentiores.

1 *De variis modis moralia tradendi cap. I.*
2 *bibl. graec. lib. II. cap. 9. §. 14.*
3 *diatrib. de fictis rebusp.*
4 *bibl. politic. herald. p. 400.*
5 *bibl. antiqu. cap. XIV. §. 16. p. 490.*

LIBRI II.
DE
PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.

CAPVT III.
DE
VARIIS MODIS LOGICAM TRADENDI SPECIATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum summa. §. I. *Varii modi logicam tradendi generatim indicantur.* §. II. *modus, logicam tradendi per symbola.* §. III. *per hieroglyphica.* §. IIII. *per exempla.* §. V. VI. *quid sentiendum sit de his commemoratis modis.* §. VII. *de syncretismo logico.* §. VIII.

§. I.

DUo sunt momenta, ad quæ in hac logicæ historia animum debemus aduertere, quorum alterum spectat ad scriptores, qui arti huic manus operasque admouerunt; alterum ad ipsam doctrinam, quæ duplici ratione potest considerari, partim ratione obiectorum, quæ proponuntur; partim ratione formæ siue modorum, quibus materiæ explanantur & traduntur. de priori disseruimus breuiter capite superiori: quapropter ordo postulat, vt ad posterius quoque momentum adgrediamur.

§. II. Varii sunt modi disciplinas adeoque etiam logicam tradendi, quos cum methodis haud

haud confundere debemus. methodus enim respicit præcipue ordinem doctrinarum, quo istæ inter se conne&untur ac proponuntur, id quod variis modis, quamuis vbique vna atque eadem methodus obseruetur, fieri potest, quemadmodum diuersis methodis eundem modum possumus adplicare. quod ad methodos adtinet, quibus logicæ conscriptæ sunt, de illis supra disputauimus: quibus de caussis iam nobis in animo est, dispicere tantum de variis modis logicam tradendi a nonnullis obseruatis. GEORGIVS PASCHIVS edidit librum omnino elegantem de *variis moralia tradendi modis*, cuius exemplo incitatus IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS cœpit, quibusdam dissertationibus eadem ratione de variis modis logicam tradendi edissere-re, atque obseruauit,[1] logicam proponi posse vel *ornate*, vel *nude* sine quodam ornatu; ornamenta vero petenda esse vel ex loco similium, quo etiam spectent *symbola*, *emblemata*, *hieroglyphica*; vel ex loco exemplorum, vel testimoniorum.

§. III. Logica igitur tradita est per symbola, id est per effata translata, grauiora & breviora, quorum sententiæ non facile intelligi ac præcipi possunt. quamuis nemo quidem integrum compendium logicæ per symbola conscriptum vsui publico tradiderit; FEVERLINVS tamen existimat, quod ex symbolis PYTHAGORAE quædam eligi possent, quæ huc spectarent, e. g. quum dixerit: *vias publicas declinato*, quod symbolum ita explicant:

1 *Dissert. de variis modis logicam tradendi cap. I. §. 4.*

 non

non debemus sequi opiniones plebis, quippe quae certo iudicio carent neque extra controuersiam sunt posita, vide THOMAM STANLEIVM.[t] ad cuiusmodi sensum logicum alia possent accommodari, aut ad ipsorum imitationem quaedam fingi, cuius logicae symbolicae ipse FEVERLINVS specimen exhibet:

symbolum I. *Palladis effigiem atque caput Medusae ob oculos tibi pone*,
id est, perfectiones atque imperfectiones, siue vitia intellectus humani animo tuo probe considera.

symbol. II. *ollae vestigium ab cinere tollito*,
h. e. obscuros atque confusos conceptus euitato, eosdemque a mente remoueto.

symbol. III. *augustum annulum ne gestato*,
i. e. caueas tibi a philosophia sectaria omnibusque praeiudiciis.

symbol. IV. *cum ea, quae aurum habet, ne congreditor ad liberos procreandos*,
hoc est, praeiudicia auctoritatis extirpato.

symbol. V. *per viam publicam ne vadas*,
h. e. praeiudicia a multitudine idem sentientium desumta exue.

symbol. VI. *in Choenice non sedendum*,
id est, praeiudicia auaritiae sunt deponenda.

symbol. VII. *Apollinem Pythium ex animo tuo eiicito*,
h. e. praeiudicia ambitionis e mente tua deleto.

symbol. VIII. *sine lumine ne loquitor*,
h. e. de rebus non satis intellectis iudicium suspende, siue sobrie dubita.

symbol. VIIII. *in meridie somno ne indulge*,

t *Histor. philos. p. 794.*

id

id eſt, in rebus euidentibus non amplius eſt dubitandum.

ſymbol. X. *non niſi Apellis picturas in atrio tuo ſuſpendito*,

h. e. operam dato, vt accuratas, veras atque diſtinctas ideas animo complectaris.

ſymbol. XI. *in poculi fundo reſiduum non relinquendum*,

h. e. ſcientiæ omnesque illarum partes ſolide ſunt pertractandæ.

ſymbol. XII. *cogita, cibum in matulam non iniici*,

i. e. perpendas, eruditionem veram & quæ cum ſapientia coniuncta eſt, mentem non impuram requirere, atque hinc non tantum intellectum; ſed voluntatem quoque expurgare ſtudeas.

§. IIII. Adhæc logica tradita eſt per *hieroglyphica*, id per imagines rerum creatarum modo ſculptas, modo pictas ſine quadam inſcriptione, quibus res, quæ in logica exponuntur, per ſimilitudinem quamdam indicarunt. quo referri poteſt STANISLAVS MINK von WEINSHEVN, quo ficto nomine intelligendus eſt IO. IVSTVS WINCKELMANNVS, vti DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS[1] & VINCENTIVS PLACCIVS[2] obſeruarunt. hic præcipuas antiquioris logicæ doctrinas per diuerſas figuras & *imagines turpes, atroces, terribiles, abſurdas, incredibiles, inauditas, nouas, raras, viſu delectabiles, ridiculas*, vti ipſe præfatione dicit, vnica tabula repræſentauit, cuius interpretationem

1 *Polyh. litter. lib. II. c. 6. §. 48.* 2 *theatro anon. & pſeud. pag.* 444.

 fecit

fecit libro quatuor plagularum huius inscriptionis: *logica memoratiua, cuius beneficio compendium logicæ Peripateticæ breuissimi temporis spatio memoriæ mandari potest*, Hal. Saxon. MDCLIX. 12. vt exempla quædam inde exhibeamus, definitionem logicæ his figuris repræsentauit: *Aristoteles sedens meditabundus* indicat, logicam esse habitum animi, non corporis: *clauis*, quam dextra sua tenet, significat, logicam non esse scientiam; sed clavem scientiarum: *malleus* finistræ manus, logicam esse habitum instrumentalem; *vngula solida & bifida incudi imposita* notant, logicam verum a falso accurate discernere. atqui hac ratione speciales logicæ doctrinas per tales imagines tradit: sic genus inter prædicabilia indicatur per *columbam*, quia columba sit inter animalia multæ generationis; vniuoca pinguntur *capite humano*, e cuius ore vna cum sono vocis centaurus emittatur, quia animal dicatur de homine & bruto: quatuor proprii modos per *medicum*, *duos pedes*, *caput canum* & *faciem ridentem* delineat, vt de aliis taceamus. huic adiungimus THOMAM MVRNERVM, cuius chartiludium hac inscriptione in lucem publicam emissum est: *chartiludium logicæ seu logica poëtica vel memoratiua R. P. Th. Murner, Argent. ord. Minorum; opus, quod centum amplius annos in tenebris latuit, erutum & in apertam seculi huius curiosi lucem productum opera, notis & coniecturis Ioann Balesdens*, Parisiis MDCXXIX. confer MATTH. BERNEGGERVM.[1] tertius sit IO. SEOBALDVS FABRICIVS, professor quondam Hei-

[1] *Orat. II, de paranda doctrina modis illegitimis.*

delber-

delbergensis, qui anno MDCLXV. edidit *theatrum hieroglyphicum*, quo continetur idea hieroglyphica vniuersæ philosophiæ, in quinque partes distributæ, quarum prima philosophiam vniuersalem; secunda rationalem; tertia naturalem; quarta posologicam & quinta moralem complectitur. tandem IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS peculiari dissertatione *de logica hieroglyphica* specimen illius dedit, Lipsiæ MDCCXII.

§. V. Commemorandæ quoque sunt logicæ *paradigmaticæ*, quarum scriptores præcepta exemplis modo ex variis litterarum disciplinis simul; modo ex peculiari quadam doctrina petitis illustrarunt, ita vt, si posterius genus illarum respiciamus, recensere possimus logicas cum *theologicas*, tum *iuridicas*. laudatus IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS anno MDCCXV. Altdorfii edidit programma de *logicis paradigmaticis theologicis, iuridicis aliisque*, quod quum idem argumentum breuiter persequi, nobis sit propositum, adiumento fuisse, ingenue profitemur. scriptores logicarum theologicarum sunt

ANDR. GERHARDVS HYPERIVS, theologus Marpurgensis, qui scripsit *topica theologica*, quæ edita sunt post obitum auctoris cura CHRISTOPHORI FROSCHOVERI, Witteb. MDLXV.

CASPAR OLEVIANVS, cui debemus *fundamenta dialectica*, quæ exemplis ex sacra disciplina desumtis illustrauit.

IACOB. RENECCIVS, qui scripsit *clauem sacro-sanctæ theologiæ*, cuius libro priore

continetur dialectica exemplis sacris illustrata.

IO. HENR. ALSTEDIVS, cuius studio prodiit *logica theologica*.

SALOMON GLASSIVS, qui reliquit *logicam sacram*, quæ post ipsius fata cura IO. GOTTFR. OLEARII philologiæ sacræ, quam huic summo theologo debemus, accessit.

PHIL. ZEISOLDVS, cuius *logica sacra noui testamenti* lucem vidit publicam.

IO. PAVL. HEBENSTREIT, cuius heic mentionem facimus propter *institutiones logicæ sacræ*, quas edidit.

REINH. HENRICVS ROLLIVS, qui conscripsit *breuiarium logicæ sacræ*.

IO. ANDR. SCHMIDTIVS, cui adtribuitur *logica sacra*, quæ Helmstadii cura CORN. DIETERICI KOCHII prodiit.

IVSTVS WESSELVS RVMPAEVS, cui debemus *institutiones logicæ sacræ latino-germanicas*.

præter quos adhuc possemus commemorare SELDII *topica Caluiniana*; KESLERI *examen logicæ Photinianæ* & multos alios huiusmodi scriptores; nisi breuitatis studio teneremur, quam iam lubentius sectamur, quum opere hoc clarissimus FEVERLINVS functus fuerit feliciter. quapropter id tantum obseruamus, quod hoc genus scribendi logicam ideo a multis fuerit adhibitum, vt philosophiæ ac speciatim disciplinæ, quæ functiones intellectus dirigit, dignitatem ac pretium restituerent ac cultoribus musarum sacrarum demonstrarent, quam vtilis ac necessaria ipsis quoque sit

ſit cultura logicæ. nam quum felici tempore ac diuinis auſpiciis cæleſtis doctrina, quæ multas ſordes contraxerat ſibi per ſummam hominum malitiam, purior redderetur ac philoſophia ſcholaſtica de dignitatis ſuæ ſede deiiceretur, factum eſt, vt omnes philoſophiæ litteræ ſuam amitterent gratiam. quo nomine de mediis ad conſeruandam philoſophiæ, etiam logicæ auctoritatem cogitare cœperunt, ex quibus tale inſtitutum, quo haſce doctrinas ad ſcripturas ſacras adcommodabant, fructuoſum eſſe cenſebant.

§. VI. Eodem inſtituto nonulli ſcripſerunt *logicas iuridicas*, id eſt præcepta artis cogitandi ad iurisprudentiam adcommodarunt & exemplis huc ſpectantibus illuſtrarunt, quorum principes commemoramus. ſic recenſentur

NICOLAI EVERHARDI *topica iuris*, ſiue *loci argumentorum legales*, quos nonnulli breuiores ediderunt, & inter hos GEORGIVS ADAMVS BRVNNERVS in *ſynopſi locorum legalium Euerhardi.*

FRANCISCI HOTOMANNI libri quatuor *dialecticæ inſtitutionis*, quibus adhuc præter exempla ex iurisprudentia depromta, alia occurrunt.

IO. THOMAE FREIGII libri duo de *logica iure-conſultorum.*

MARTINI SCHICKARDI *logica iuridica*, complectens regulas, præcepta & modum argumentandi per inductiones & interpretationes legum.

IO. SCHILTERI *praxis artis analyticæ in iurisprudentia.*

ADRIANI BEYERI *logica iuridica.*

CHRI-

CHRISTIANI WEIDLINGII *philosophia iuridica*, tabulis comprehensa, qua etiam deprehenduntur præcepta logica;

vt de aliis taceamus, quos iam collegerunt GEORGIVS PASCHIVS, [1] BVRC. GOTTHELF. STRVVIVS, [2] IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS, [3] & IO. HENR. ACKERVS. [4] a studio erga PETRI RAMI dialecticam institutum hoc, quo conscripserunt logicas iuridicas, manasse, non immerito iudicat CHRISTIANVS THOMASIVS. [5] etenim quum magnus impetus fieret aduersus RAMVM, iuri consulti præcipue caussæ ipsius favebant, amplectebantur præcepta eius dialecticæ, componebant ad illius methodum compendia iuris, defendebant RAMVM contra asseclas & sectatores Aristotelis, quod exempla RENNEMANNI, TREVTLERI atque aliorum confirmant, atque hac occasione cogitabant de logicis iuridicis conscribendis *& locis legalibus topicis*, vti dicuntur.

§. VII. Nunc breuiter exponamus, quæ de adhuc commemoratis modis logicam tradendi, sentiamus. quod vt fiat accuratius, ponimus ante, quod bona tractandi ratio debeat esse consentanea & indoli rerum, quæ proponuntur, & conditioni auditorum & discentium, quod vtrumque efficit, vt ratio hæc sit cum solida, tum facilis, quorum illud respicit res; hoc vero discentes. quod quum ita est, sicuti est, non possumus probare rationem logicam tradendi per *symbola* & *hieroglyphica*,

1 *De inuentis nou-antiquis p. 26.* 2 *bibl. iurid. cap. VI. §. 2.*
3 *cit. progr.* 4 *suppl. bibl phil. Struui p. 48.*
5 *cautel. circa præcogn. iurispr. c. X. §. 17. seqq.*

quæ

quæ ex ipſa horum ſcriptorum ſententia inſervire debent imaginationi & per hanc memoriæ, hinc ipſe IO. IVSTVS WINCKELMANNVS, cuius tabulam ſupra commemorauimus, profitetur, ſe iſtam compoſuiſſe in gratiam puerorum, quorum *memoria ad retinendas dictiones & res per tales imagines repræſentatas præclare afficiatur*; & appellat interpretationem illius tabulæ *logicam memoratiuam.* at vero, ſi ad genuinæ logicæ artem ſpectamus, iſta ſane non pertinet ad memoriam; ſed opus eſt iudicii, quod bene quoque DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS[1] obſeruat, *cum enim*, inquit, *iudicii vim potiſſimum talis diſciplina requirat, neque ideo a pueris apprehendi ſatis poſſit, eius per phantaſiam nouis imaginibus imprægnatam turbabuntur circuli.* ſi etiam logica præcipue memoriæ ſubſidio addiſcenda eſſet, quod de ſcholaſticis nugis, quæ continebant tantum terminos, certa ratione dicere poſſumus; minus tamen adiumenta, quæ WINCKELMANNVS & MVRNERVS dederunt, debent laudari. hæc enim via, aliquid memoriæ tradendi, difficilis eſt admodum multisque circumſepta incommodis, quippe qua neceſſe eſt, primum ſignificationes imaginum ac figurarum percipere ac poſthac vi imaginationis iſtas menti repræſentare ac retinere memoria cum ipſas imagines, tum res, quæ illis ſignificantur. quibus rationibus & hanc addere poſſumus, quod imagines, quas exhibuerunt WINCKELMANNVS & MVRNERVS, ſint horridæ, abſurdæ, nullam ha-

1 *Polyh. litter. lib. II. cap. 6. §. 48.*

bentes

bentes similitudinem cum rebus, quas debent indicare: quapropter MATTHAEVS BERNEGGERVS[1] de chartiludio MVRNERI ita iudicat: *huius farinæ videri queat Monachi cuiusdam ordinis minorum Thomæ Murneri Argentoratensis doctoris theologiæ chartiludium scriptum annis abhinc centum, & quod excurrit: cuius ope intra spatium vnius mensis etiam indoctos ac rudes artis logicæ ad miraculum vsque peritos effecisse se iactat, vt suspicio suboriretur, aliquid magicarum artium intervenisse. pollicitus etiam est, se daturum quatuor libros institutionum Iustinianearum in similem chartularum lusoriarum formam redactos. quo præclaro munere an studiosos iuris beauerit, mihi non constat, nec enim vidi. logicum chartiludium vidi stoliditatem artis vanissimæ detestatus.* institutum autem illorum, qui logicas exemplis sacris & iuris illustrarunt, vti PETRVS RAMVS exempla ex scriptis poëtarum atque oratorum adferebat; penitus reiicere nolumus, siquidem exemplis interdum magna vis inest ad præcepta facilius capienda; si modo propter hæc ornamenta logicas haud inscripsissent *theologicas* & *iuridicas*. inscriptiones enim librorum respicere debent rem ipsam principalem, aut simul methodi rationem, quorum neutrum per exempla mutatur. ceterum & hodie multi vtuntur hoc instituto in academiis, quum litterarum studiosis polliceantur, se in recitationibus interpretari velle logicas *iuridicas*, item *theologicas*, eum in finem, vt iuuenes maiori copia

1 *Orat. II. de paranda doctrina modis illegitimis.*

conflu-

confluant ad audiendas lectiones, id quod ſæpe cum fraude quadam coniunctum eſſe, cenſemus.

§. VIII. Nonnulli inſtituerunt conciliationes inter diuerſos philoſophos, etiam inter philoſophos & ſacras ſcripturas, quod fecerunt in omnibus fere philoſophiæ partibus, vt paullo poſt generatim obſeruabimus. idem quoque accidit logicæ, quum quidam Ramum cum Ariſtotele & Philippo Melanchthone conciliare elaborauerint, cuiusmodi ſcriptores ſupra [1] commemorauimus. ſic quoque GEORG. PAVLL. ROETENBECCIVS, logicæ & politicæ in academia Altdorfina profeſſor quondam clariſſimus, edidit *logicam veterem & nouam*, quæ prodiit MDCCIII. nec tale inſtitutum, talem logicam ſcribendi modum probare poſſumus, quoniam multa incommoda ex conciliandi ſtudio oriuntur. nam aliud eſt, num poſſimus inſtituere conciliationes; aliud num iſtæ ſententiis auctorum, quæ inter ſe conciliantur, reſpondeant, quod poſterius plerumque haud reſpiciunt, præcipue quum in talia ſtudia ſæpe per prauos adfectus deducantur. quo nomine trahunt philoſophorum placita in ſententias ab ipſorum mente omnino alienas, atque ea, quæ ſibi contradicunt ac repugnant, quorum omnino aliud debet eſſe falſum; aliud verum, inter ſe volunt conciliare, quo fit, vt errores propagentur, nec nouæ veritates poſſint excogitari.

1 *Lib. II. c. I. ſect. 3. §. 7.*

LIBRI

LIBRI III.
DE
VARIA EXISTIMATIONIS LOGICAE FORTVNA.

CAPVT I.
DE
FORTVNA PROSPERIORI.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum summa. §. I. *de fortuna prosperiori logicæ tempore vetustiori.* §. II. III. *tempore recentiori, vbi ostenditur, quid ad hanc felicitatem reformatio doctrinæ sacræ per Lutherum contulerit.* §. IIII. *felicitas logicæ, quum a nugis scholasticorum fuerit purgata.* §. V. *illius fortuna per philosophiam eclecticam.* §. VI. VII.

§. I.

QVod non omni tempore eadem fata fuerint artis logicæ, ex dictis colligi potest haud obscure: quam fatorum diuersitatem iam breuiter exponamus, & simul in caussam illius inquiramus. disputabimus igitur de varia logicæ fortuna, quæ fuit modo prosperior, modo aduersa, quod vt fiat distincte atque accurate, necesse est, breuibus interpretari, quid per hanc duplicem fortunam intelligamus. prospera logicæ fortuna haud dependet tantum a cultu illius ac magno illorum numero, qui tradunt se eius culturæ, ac scripta logica in publicam emittunt lucem, quod si ita esset, ars hæc tempore scholasticorum in summum felicitatis fastigium fuisset euecta. quapropter felix

felix potius pronuntianda est disciplina quædam, si secundum suam indolem ita colatur, vt vtilitatem, quæ inde debet proficisci, cultoribus possit præbere. quod si ita est, sicuti est, prosperiorem logicæ fortunam a modo istam tradendi & colendi merito deriuamus, qui naturæ atque indoli eius consentaneus esse debet. dantur autem gradus huius felicitatis: prospera quidem fruitur logica fortuna, si viri negotio huic sese consecrant, qui & iudicio & animo veritatis studiosissimo valent; prosperior tamen ista erit, si per rationem status ciuilis & ecclesiastici ista, quæ acutissimus philosophus excogitauit bene, possint feliciori propagari successu. quodsi hæc a se velimus distinguere, possumus priorem adpellare fortunam *priuatam*; posteriorem vero *publicam*, quam vtramque respiciamus.

§. II. Tempore vetustiori interdum logicæ erat fortuna prosperior priuata; minus autem publica. nam quamuis multi ex philosophis græcis eclecticam philosophiam tractandi rationem sequebantur, quod exempla SOCRATIS, PLATONIS, ARISTOTELIS, EPICVRI & aliorum confirmant; ipsi tamen hoc philosophiæ genus discipulis suis haud commendabant, sed vt isti in verba sua superstitioso cultu iurarent, elaborabant. quapropter primus omnino fuit POTAMON ille *Alexandrinus*, qui scholam eclecticam constituit, quam differentiam si obseruamus, facile possunt conciliari diuersæ sententiæ, quod nonnulli originem philosophiæ eclecticæ, quam LIPSIVS & VOSSIVS *electiuam* dicunt, nominato POTAMONI vindicent; alii autem

istam a vetustiori ætate repetendam esse censeant. nam quamuis ARISTOTELES, EPICVRVS a doctrinis suorum magistrorum discesserint; ipsi tamen haud scholas eclecticas constituerunt, id quod fecit POTAMON, quam in rem pluribus legi possunt WESENFELD, [1] IO. CHRISTOPHORVS STVRMIVS; [2] GOTTFRIED OLEARIVS, [3] IO. HENRICVS ZOPFFIVS. [4]

§. III. Prosperior igitur fortuna logicæ multum debet primum SOCRATI, qui quamuis nihil scripserit; studio tamen veritatis occupatus sophistis atque auctoribus fallaciarum sese opposuit, & acuta iudicii facultate praeditus, viam monstrauit ad veritatem eruendam cognoscendamque. cui addimus ARISTOTELEM, quippe qui de meliori artis huius facie multum meritus, ac primus operi huic manus admouit, vt illud ad certam formam redigeret, etiam præcepta non penitus contemnenda dedit, si modo eius sectatores atque asseclæ pari fide, eruditione atque industria salutem huius disciplinæ promouere atque augere voluissent. tertius est EPICVRVS, cuius canones, quamuis sint breuiores, superioribus iure ac merito multa adfecimus laude, quoniam solida atque vtilia contineant præcepta, a multis aliis philosophis haud cognita, multo minus tradita. atqui hi sunt, quos ex antiqua ætate nominare possumus. plures quidem adhuc logica præcepta scripserunt

1 *Dissertationibus de philosophia sectaria & eclectica.*
2 *dissert. de phil. electiu. t. I. diss. academ.* 3 *diss. de philos. eclectica addita Stanleii hist. phil.* 4 *de origine philosophia eclectica.*

alios-

aliosque docuerunt, quorum & supra copiosum fecimus indicem; illis tamen prosperior disciplinæ fortuna non multum debet, quoniam plerumque sequebantur magistros, atque accessiones, quibus nonnulli istam auxerunt, leuioris erant momenti.

§. IIII. Tempore medio fortuna logicæ erat durior; quam autem felicius sidus ortum sequebatur; quum cælestibus auspiciis LVTHERVS noster doctrinas diuinas purgare ac pristinam lucem restituere nobis instituerer, quo factum est, vt non solum religio christiana; sed & bonæ litteræ, & in his musæ philosophicæ priorem dignitatem, puritatem ac splendorem reciperent: ab hoc tempore sanæ libertatis cogitandi, per tot secula penitus oppressæ & in perniciosissimam seruitutem immutatæ fundamentum ponebatur, quæ posthac sensim ac sensim redire cœpit, in quo maximum fortunæ logicæ momentum positum esse, iudicamus. ipse LVTHERVS alienus fuit a studio sectarum, ac præcipue philosophiæ Aristotelicæ. iam anno MDXVI. Iodoco Isenacensi epistola quadam multas dubitandi rationes adversus Aristotelem & Porphyrium significaverat; & anno MDXVII. ipso præside disputatio quædam a M. FRANCISCO GVNTHERO habita, [1] qua Lutherus de Aristotele ita sentit: *tota fere Aristotelis ethica pessima est gratiæ inimica. error est, Aristotelis sententiam de felicitate non repugnare doctrinæ catholicæ. error est, dicere, sine Aristotele non*

1 *Tom. I. Ien. lat. op. p. 8.*

sit theologus. immo theologus non sit, nisi id fiat sine Aristotele. nulla forma syllogistica tenet in terminis diuinis. non tamen ideo sequitur, veritatem articuli trinitatis repugnare formis syllogisticis. si forma syllogistica tenet in diuinis, articulus trinitatis erit scitus & non creditus. breuiter, totus Aristoteles ad theologiam est tenebrae ad lucem. bonum erat ecclesiae, si theologis natus non fuisset Porphyrius cum suis vniuersalibus. vsitatiores definitiones Aristotelis videntur petere principium, vt de aliis testimoniis taceamus, ex quibus patet haud obscure, quod Lutherus Aristotelis logicam, ethicam & physicam minus probauerit. nec deerant, qui hac in caussa ad Lutheri sententiam accedebant, vt demonstrat IO. HERMANNVS ab ELSWICH. [1]

§. V. Non negamus, quod Lutherus interdum iusto vehementior fuerit erga Aristotelem; qua in re autem facile per temporis illius rationem & nimia ac bona studia in puriorem doctrinam debet excusari. ceterum quamquam Aristoteles non penitus de sede auctoritatis ac dignitatis deiiciebatur, praecipue quum PHILIPPVS MELANCHTHON ipsi multum esset addictus; philosophia tamen scholastica magnum capiebat detrimentum ac noua illius facies oriebatur, ex quo logica quoque multa bona liberali spe sibi poterat polliceri. alii operam studiumque collocabant in humanioribus litteris resuscitandis & barbarie scholasticorum profliganda, IO. LVDOVICVS VI-

1 *Sched. de varia Aristot. in schol. protestant. fortuna* §. 10. *seqq.*

VES,

VES, LAVRENTIVS VALLA, MARIVS NIZOLIVS; alii reiecta ſcholaſtica philoſophia, Ariſtotelem ipſum eligebant, in quibus Itali inprimis eminuerunt. ac quamuis PHILIPPVS MELANCHTHON compendia philoſophica ex Ariſtotele ita componeret, vt interdum ornamenta quædam ex elegantiori doctrina adferret & a magiſtro ac duce diſcederet, quæ multorum adplauſum nacta ſunt; fuerunt tamen alii ex germanis, qui exemplis Italorum purum Ariſtotelem reuocare voluerunt, quales ſunt PHILIPPVS SCHERBIVS, MICHAEL PICCARTVS, ERNESTVS SONNERVS, CHRISTIANVS DREIERVS, MELCHIOR ZEIDLERVS, IO. ZEISOLDVS. equidem ſeculo ſexto & decimo PETRVS RAMVS ab Ariſtotele magno ſtrepitu diſceſſit, ſuoque exemplo præclare demonſtrauit, ab vnius auctoritate haud veram pendere philoſophiam; minus tamen de Ariſtotelis ſectatoribus potuit triumphare.

§. VI. Hac ratione logica a nugis ſcholaſticorum liberata fuit, quæ felicitas non exigua quidem; nondum autem conſummata erat, quum diſciplina hæc neutiquam ea ratione coleretur, vt munus de cognoſcenda veritate potuiſſet præſtare. quapropter ſeculo decimo ſeptimo feliciora adhuc tempora oriebantur, quibus acceſſiones maximi momenti logicæ fiebant, hæcque ars nobiliſſima noua induebatur facie: ſcilicet FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO in philoſophia naturali viam monſtrabat ad eiusmodi illius culturam, quæ non aliorum auctoritate; ſed propria obſeruatione & meditatione abſoluebatur, quem

alii & ex Germanis præcipue DANIEL SENNERTVS & qui ipsius caussam egit IO. SPERLINGIVS, secuti sunt. accedebant opera magnorum virorum PETRI GASSENDI & RENATI CARTESII, quippe qui in philosophiam Aristotelis magnos impetus instituebant multaque adferebant ad stabiliendam eclecticam rationem philosophiæ, quamuis GASSENDI merita adhuc ampliora esse, quam CARTESII censeamus. præter hos, iuris naturæ doctores multas operas ac labores in libertatem philosophicam, libertatem cogitandi e exilio reuocandam contulerunt, hocque ipso solidum ac verum fundamentum prosperioris logicæ posuerunt. HVGO GROTIVS magni quidem fecit Aristotelem, ac varias doctrinas scholasticorum retinuit; ita tamen vt simul libertatem cogitandi vsurpauerit; hinc dicit: *nobis propositum est, Aristotelem magnifacere, sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.* quid multa? GROTIVS tempori inseruiebat, & vt operi suo multorum fauorem conciliaret, disserebat varia ex mente scholasticorum, quamuis animo suo ista nullius esse momenti, nulloque niti fundamento cognosceret. huius exemplo incitati THOMAS HOBBESIVS, SAMVEL PVFENDORFIVS, CHRISTIANVS THOMASIVS, IO. FRANCISCVS BVDDEVS in eo studia collocabant, vt veram cogitandi libertatem ab omni vi vindicarent.

§. VII. Sic propulsata seruitus philosophica fuit: sicque genuina ars cogitandi sensim & sensim coli, scriptis monimentis tradi, in academiis

demiis explicari, adeoque fortuna prosperiori eaque publica frui cœpit. sectatores CARTESII elaborabant, præcepta logicæ litteris consignare, quumue CARTESIVS sibi effecisset sectam quandam, haud deerant, qui ab omni partium studio cum Aristotelis, tum Cartesii alieni ad opus hoc adgrediebantur ac solam rationem secuti logicæ disciplinam explicare ac perpolire connitebantur. quo litterarum genere meritorum laude summa omnino digni sunt ex germanis CHRISTIANVS THOMASIVS & ANDREAS RVDIGER, qui & viribus ingenii & fortitudine animi, quod vtrumque hac in caussa necessarium est, operi huic satisfecerunt. illustris THOMASII merita, quæ in veram philosophiæ rationem contulit, numquam satis possumus laudare, quippe qui primus ex gente nostra de saniori logica cogitare cœpit & per varios casus, per multa rerum discrimina effecit, vt in academiis Saxoniæ eclectica philosophia fuerit culta. ANDREAS autem RVDIGER diligentius errores Aristotelicorum & Cartesianorum emendauit, ac noua multa, studioso veritatis maxime necessaria atque vtilia excogitauit.

LIBRI III.
DE
VARIA EXISTIMATIONIS
LOGICAE FORTVNA.

CAPVT II.
DE
FORTVNA ADVERSA.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Varia genera fortunæ aduerſæ logicæ generatim recenſentur. I. de illis, *qui logicam coluerunt, ſed peruerſa ratione, generatim diſſeritur,* II. *quo ſpectant* primum, *qui verum logicæ finem haud cognouerunt.* III. deinde, *qui finem quidem vere cognouerunt, minus tamen genuino modo iſtam coluerunt propter prauos affectus, quo pertinent* ſectarii & cultores ſyncretiſmi philoſophici. §. IIII. de illis, *qui logicæ ſtudium reiecerunt,* cum *fundamentum eius euertendo,* vt ſceptici. V. tum *philoſophiam omnem damnando, quo pertinent* Daniel Hoffmann *&* *eius aſſeclæ.* §. VI. *omnes cultores philoſophiæ* theoſophicæ. §. VII.

§. I.

QVid per fortunam logicæ aduerſam intelligamus, facile illis, quæ paullo ante diximus, poteſt colligi. aduerſa illi ſunt fata, quando ipſi non debita dignitas habetur, quod duplici ratione fieri ſolet, quando illius cultura aut peruerſa ratione inſtituatur, aut plane reiiciatur ac negligatur, id quod ex hiſtoriarum

rum monimentis illuſtrabimus, rationem habentes fortunæ huius aduerſæ cum priuatæ, tum publicæ.

§. II. Quod ad prius fortunæ aduerſæ genus adtinet, quod logicæ cultura peruerſa ratione inſtituta fuerit, iſta peruerſa culturæ ratio in eo conſiſtit, quod quamuis diſciplinæ huic operam dederint; proprium tamen ipſius finem, id eſt ſenſum veri & falſi haud potuerint aſſequi, id quod duplici ratione euenit. *alii* enim proprii logicæ finis nullam habuerunt cognitionem, vt adeo haud mirum ſit, quod eiusmodi tradiderint præcepta, quæ cum vera ac ſolida cogitandi arte nihil habebant commune; alii vero, quamuis ipſis eſſet cognitum & perſpectum, quod logicæ munus in eo ſit poſitum, vt intellectum noſtrum ad ſenſum veritatis reddat aptum; minus tamen genuinam rationem, iſta mentem excolendi obſeruarunt, de quo vtroque genere iam disſeramus diſtincte.

§. III. Prioris generis ſunt, qui verum logicæ finem haud cognitum habuerunt, quorum iterum duas nominare poſſumus ſpecies. *alii* enim peruerſo ſenſu exiſtimabant, logicam reſpicere facultatem diſſerendi, quumue ſophiſtæ veteres id imprimis agerent, vt de quacunque re diſſererent in vtramque partem, hunc quoque finem logicum ſibi propoſitum habere, cenſebant. atqui hæc opinio vniuerſam fere græciam oppleuerat, quo euenit, vt logica publica fatorum acerbitate adflicta iaceret, id quod breuiter atque eleganter IO. FRAN-

CISCVS BVDDEVS [1] tradit: *apud graecos quum litterarum studia maxime efflorescerent, dialecticae satis plerique eum in finem operabantur, vt promte persuadere populo possent, quod eum credere, e re sua esse arbitrabantur, quae tutissima ratio erat & honores, & opes & potentiam pariter ac auctoritatem indipiscendi. in prima profecto sua origine dialectica nihil aliud erat, quam ars de re qualibet verba faciendi, nullaque veritatis habita ratione, ad cupiditates suas fictis in veri speciem argumentis, impellendi populi animum*: quam in rem adhuc legi potest LVDOVICVS CRESOLLIVS. [2] quibus de caussis hoc proposito fine, non poterant non talia tradere praecepta, quae ad fallacias struendas tantum accommodata adeoque a vera cogitandi arte longissime erant remota. in idem vitium incidit RAYMVNDVS LVLLIVS, de cuius arte grauissimi viri obseruarunt, quod magis ad sermonis copiam; quam rerum cognitionem fuerit comparata. nec negari potest, quod PETRVS RAMVS dialecticae vsum in eo praecipue quaesiuerit, vt ope eius iuuenes in ciuili oratoria arte fierent exercitati, quamuis iis de caussis magnam mereatur laudem, quod auctoritati Aristotelicae ac scholasticorum quisquiliis forti animo sese opposuerit. *alii* putabant, logici munus esse, vt soli speculationi sese traderet ac componeret syllogismum, quae sententia fuit doctoribus scholasticis, quorum aetate excellentissima cogitandi doctrina durissima fatorum sorte adflicta erat. proscribebatur omnis sentiendi libertas:

1 *Praefat. ad artem cogitandi.* 2 *theatro rhetorum, oratorum & sophistarum.*

bertas: eligebatur veluti oraculum philosophicum Aristoteles, non græcus, sed latinus; omnis litterarum elegantia sepulta iacebat; scholæ plenæ erant barbararum vocum, nugarum, quibus nulla dignitas, nulla vis ad veritatem cognoscendam inerat.

§. IIII. Posterioris generis sunt, qui cognitionem logicæ, veluti finem quidem constituerunt; de mediis autem siue præceptis, ad illum perueniendi haud recte sentientes a vera aberrarunt via. media enim ista haurienda sunt ex sana ratione, & partim ad naturam veritatis; partim ad modum cognoscendi, quem Deus nobis præscripsit, adcommodanda, quo patet, quod hac in caussa omne momentum positum sit in recta cogitandi libertate. qua sublata, logicæ incrementa haud promoueri possunt, nec illi, qui ius sentiendi a Deo hominibus datum neutiquam exercent, quidquam ad artis huius salutem adferunt. quapropter logicæ durior fortuna illata est ab illis, quibus talis philosophiæ cultura placuit, vt magistrum quemdam vnice sequerentur, omnesque eius sententias, quamuis haud fuerint exploratæ per iudicandi facultatem, sancte ac religiose venerarentur. id quod cum antiquiori, tum recentiori æuo multis fuisse solemne, constat, aduersus quæ sectarum studia alii iure ac merito disputarunt grauiter. nam quamuis DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] dicat: *non male suis rebus quædam academiæ consuluerunt, quæ veteres Peripateticæ philosophiæ terminos mo-*

1 *Polyh. litter. lib. II. c. Ij. §. 28.*

vere

vere prudenti instituto prohibuerunt. *quod etsi quibusdam asperum nimis & durum videtur, qui libertatem philosophicam crepant, sciant illi, publicam philosophandi formam necessario tenendam esse*; & IACOBVS THOMASIVS[1] eiusdem sit opinionis, qui his verbis philosophiam eclecticam reiicit: *retinenda sane forma regiminis monarchici, qua nulla potest esse pro statu corrupti hominum ingenii litterariæ reipublicæ salubrior*; rectius tamen posterioris filius CHRISTIANVS THOMASIVS[2] obseruauit, quam multa incommoda ex sectaria philosophia oriri. atqui huc quoque referri possunt cultores *syncretismi philosophici*, qui intempestiuæ pacis studiosi diuersa philosophorum placita inter se conciliare elaborarunt, etiam eorum sententias cum oraculis divinis conferre, quod argumentum exposuerunt IACOBVS THOMASIVS,[3] GEORGIVS HORNIVS,[4] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[5]

§. V. Hactenus breuiter de illis, qui logicam peruersa ratione coluerunt. nunc de eis quoque disputabimus, qui artem hanc neglexerunt, & iam aperte reiecerunt. quo pertinent *sceptici*, quorum præcipue duo genera constituuntur, dum alii certitudinem sensuum, adeoque omnis cognitionis, omnium philosophiæ doctrinarum tollunt; alii vero in sola eaque perpetua dubitatione permanent, ac ne hoc quidem: *nihil datur certum*, sciri posse

1 *Progr. XLI. p. 469.* 2 *introd. ad philos. aulicam cap. I. §. 91. seqq.* 3 *oratione de syncretismo Peripatet.* 4 *histor. philos. lib. 6. c. 13.* 5 *obseru. Hal. t. III. obseru. 13. & 14.*

conten-

contendunt, quam in rem legi possunt cum illi, qui historiam scepticismi ac scepticorum sunt persecuti, GERH. IO. VOSSIVS, [1] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS, [2] THOMAS STANLEIVS, [3] GEORGIVS PASCHIVS, [4] IO. ALBERTVS FABRICIVS; [5] tum isti, qui errori huic confutando morboque expellendo operam dederunt, quales sunt MERSENNVS *de veritate scientiarum aduersus scepticos & Pyrrhonios*; SCHOOKIVS de *scepticismo*; PETRVS de VILLEMANDY in *scepticismo debellato*; PETRVS GASSENDVS de *fine logicæ*; IO. FRANCISCVS BVDDEVS *thesibus de atheismo & superstitione*. variæ sunt scepticismi species, si modo res ipsas, quarum cognitionis certitudinem tollunt; modo rationem, qua id fieri solet, respiciamus. quapropter alii rationi omnia, reuelationi diuinæ nihil: alii contra reuelationi omnia, nihil rationi tribuunt, quod posterius magno studio fecit HIERONYMVS HIRNHAIM edito libro de *typho generis humani, siue scientiarum humanarum inani ac ventoso tumore, difficultate, labilitate, falsitate, iactantia, præsumptione, incommodis, periculis*, quo omni labore id egit, vt philosophiæ fundamenta subuerteret. sed tamen quum hæc a proposito dicendi argumento aliena sint, id tantum obseruamus, quod scepticismus magnam vim logicæ in maius meliusue promouendæ inferat, quin etiam ipsum fundamentum, quo recta cogitandi ars nititur, id est sensuum certitudinem euertat. etenim

1 *De sectis philos. c. XX. n. 8.* 2 *polyh. tom. II. lib. I. c. 6. t. II. lib. 2. c. 9.* 3 *histor. phil. part. XI. p. 918.* 4 *introd. ad rem litterar. mor. veter. cap. VI.* 5 *bibl. græc. lib. III. cap. 33.*

sensio

ſenſio eſt primum principium atque vltimum criterium omnis veritatis.

§. VI. Hoc loco mentionem quoque facere debemus DANIELIS HOFFMANNI, hoſtis omnis philoſophiæ adeoque etiam logicæ. namque philoſophiam, quam antea magno ſtudio proſecutus fuerat, veluti prauarum cupiditatum opus damnauit, eamque contrariam eſſe ſacris ſcripturis dixit, ad cuiusmodi ſententiam non paucos pertraxit, in quibus erant IO. ANGELVS WERDENHAGENIVS, IO. MVLLERVS & alii. poſthac controuerſiam hanc excitauit iterum WILHELMVS SCHILLINGIVS, quorum ſtudiis & alii fortiter ſeſe oppoſuerunt. aduerſus DANIELEM HOFFMANNVM arma ſua tulit IO. CASELIVS, cum quo faciebant CORNELIVS MARTINI, OWENVS GVNTHERVS, *Caſelianorum* nomine adpellati, quibus acceſſit ALBERTVS GRAWERVS, edito libro aduerſus Hoffmannum hunc de *vnica veritate*. ſic cauſſa ipſius ita cecidit, vt publice errorem ſuum profiteri eumque emendare, habuerit neceſſe. contra SCHILLINGIVM vero & SCHRADERVM venerunt integer ordo theologorum academiæ Vitebergenſis, quorum ſcripta hac in cauſſa compoſita continentur *conſiliis Vitebergenſibus*, [1] & IACOBVS MARTINI libro lingua teutonica conſcripto: *ſpeculum rationis*, quo vſum ac vires rationis humanæ, quæ mortalibus poſt lapſum primorum parentum relictæ ſunt, copioſe declarat, etiam ad loca illa, quæ

1 *P. I. pag.* 817. *ſeqq.*

alii

alii aduersus philosophiam ex oraculis diuinis proferunt, respondet. liber hic editus est Vitebergæ MDCXVIII. 4. diuisus in duas partes, quarum prior de *ratione*; posterior vero de *philosophia* agit. etenim illi, qui reiiciunt philosophiæ studia, inprimis prouocant ad verba apostoli PAVLLI:[1] βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔσαι ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας, quasi his apostolus omnem philosophiæ doctrinam inutilem & perniciosam esse pronuntiaret, id quod erronea opinione sibi persuadent. nam PAVLLVS respicit tantum ad falsam philosophiam, siue doctrinas veterum græcorum; siue ex iudæis pharisæorum, ac præcipue Essæorum intellexerit, in primis quum ex EVSEBIO, IOSEPHO, SCALIGERO, DRVSIO sit apertum, quod doctrina sectarum Iudæorum, Pharisæorum, Sadducæorum & Essæorum dicta fuerit *philosophia*.

§. VII. Præter DANIELEM HOFFMANNVM huc quoque pertinent *fratres rosæcruciani*, quippe qui philosophiam in theologia non solum inutilem esse; sed plane etiam perniciosam contendunt omnemque rationis humanæ vsum remouent, dum reuelationes diuinas sibi fieri credunt, de quibus copiose disseruit CHRISTOPHORVS STEPHANVS KAZAVERVS.[2] quid multa? locum heic merito tenent cultores omnes philosophiæ *mysticæ* & *theosophicæ*, quam dicunt, ROBERTVS

1 *Coloss. II. v. 8.*
2 *disp. de rosæcrucianis.*

FLVDDVS,

FLVDDVS, VALENTINVS WEIGELIVS, teutonicus ille philoſophus IACOBVS BÖHMIVS, IO. BAPTISTA van HELMONT cum filio FRANCISCO MERCVRIO & alii. ac quis dubitaret, hos omnes veræ logicæ bellum indixiſſe, dum rationem humanam, per quam ope logicæ veritates cognoſcere debemus, penitus proſcriptam eſſe voluerunt.



DIATRIBE

DIATRIBE
DE
ORATIONIBVS PANEGYRICIS VETERVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Varia dicendi genera apud veteres recensentur. §. I. *vox panegyricus explicatur.* §. II. *origo orationum panegyricarum.* §. III. *prima classis orationum panegyricarum.* § IIII. *num sermo Plinii nomen panegyrici possit tueri.* §. V. *secunda classis orationum panegyricarum, quae continent laudationes.* §. VI. *de laudationibus veterum sophistarum generatim.* §. VII-XII. *quis auctor sermonum vere panegyricorum.* §. XIII. *quaenam declamationes ex laudationibus ad panegyricos debeant referri.* §. XIIII. *veteres panegyrici graeci recensentur.* §. XV. *ratio horum panegyricorum.* §. XVI. XVII. *de panegyricis latinis.* §. XVIII - XXII.

§. I.

PRo tribus caussarum generibus tres quoque declamandi rationes fuerunt apud veteres, quum modo in demonstratiuo; modo deliberatiuo; modo in iudiciali versarentur. hinc dicit QVINCTILIANVS:[1] *est vnum genus, quo laus & vituperatio continetur; alterum est deliberatiuum: tertium iudiciale*, quem controuersiarum siue caussarum numerum etiam adprobant ARISTOTELES & DIONYSIVS *Halicarnasseus*: confer GERH. IO. VOSSIVM.[2] quod ad genus deliberatiuum attinet, illud continebat praecipue suasionem, quo quum vterentur oratores, adhibebant argumenta vera; post hac autem mutato imperio etiam ficta, quo declamandi studio & viri & iuuenes exercebant sese diligenter, vt ex QVINCTILIANI, aut quae sub illius nomine

1 *Instit. orator. lib. III. c. 4.* 2 *institut. orator. lib. I. c. 3. p. 16.*

circumferuntur, & MARCI SENECAE declamationibus patet. quapropter PETRVS FRANCIVS[1] dicit: *hoc itaque modo declamandi se studio exercebant, & ad veram eloquentiam viam sibi per hanc vmbraticam muniebant graeci illi veteres ac romani, quod ab adolescentia inchoatum, nullo vnquam tempore intermissum, tam bello, quam pace, tam in negotio, quam otio, princeps ille gentium populus, & eloquentiae non minus laude, quam bellica virtute clarissimus summa semper industria ac vigilantia excolebat. nec enim iuuenile hoc tantum exercitium fuisse censendum est. viri & viri principes illud sibi operae iniungebant, neque hoc declamandi vnquam studium intermittebant.* genus autem iuridiciale in controuersiis forensibus, adcusationibus & defensionibus versabatur, quarum aliae erant verae, aliae vero fictae, quas πλάσματα dictas primus inuenisse traditur AESCHINES. per quam simulatam eloquentiam ad veram illam ac forensem ascendere contendebant, vnde etiam QVINCTILIANVS[2] hanc declamandi rationem pronuntiat vtilissimam, quam ad eloquentiam efformandam prope solam sufficere dicit. tandem in demonstratiuo genere principem locum tenebant *orationes panegyricae*, quarum rationes ex antiquis monimentis explanare atque illustrare, nobis est propositum.

§. II. Non ab re erit, si ante omnia de ipsa adpellatione, qua orationes dicuntur *panegyricae*, dispiciamus. atqui ista originem suam deducit a graeca voce πανήγυρις, quae apud veteres graeciae auctores praecipue significat cele-

1 *Orat. de ratione declamandi p. 9.* 2 *lib. II. cap. 20.*

brita-

britatem, conuentum, concionem hominum ſolemnem ſiue per ludos publicos, ſiue per nundinas, ſiue per alios dies feſtos inſtitutam. primum magna celebritate frequentabant ludos publicos, quales apud græcos præſtantiſſimi habebantur *Olympici*, quibus vires corporis confirmabantur, quorumue primus inſtaurator credebatur Hercules, in cuius honorem etiam talia certamina ſunt repetita; *Pythii*, celebrati primum elapſo nouem annorum ſpatio, deinde & quinquenniis ſingulis redeuntibus, quibus iuuenes pugna curſuque certabant; *Nemei*, qui ex communi ſententia inter Phliuntem & Cleonas Achaiæ ciuitates ſunt celebrati & tandem *Iſthmii*, quorum magna apud græcos erat dignitas, de quibus pluribus egerunt HIERONYMVS MERCVRIALIS,[1] PETRVS FABER,[2] VOSSIVS,[3] IO. POTTERVS,[4] GEORGIVS NICOLAVS KRIEGK[5] & interpretes eruditi PINDARI. conuentus ad talia certamina dicebatur πανήγυρις, vt DEMOSTHENES[6] ſcribit: ἀποςεῖλαι δὲ καὶ δωρεὰς ἐς τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πανηγυρίας Ἴσθμια, καὶ Νέμεα καὶ Ὀλύμπια, καὶ Πύθια, *mittenda etiam eſſe munera in celebres græciæ conuentus, Iſthmia, Nemea, Olympia & Pythia*: & PHILOSTRATVS[7] de GORGIA: ἐμπρέπων δὲ καὶ ταῖς τῶν Ἑλλήνων πανηγύρεσι, τὸν μεν λόγον τὸν Πυθικὸν ἀπὸ τȣ̃ βωμȣ̃ ἤχησεν, *in græcorum vero etiam ſolemnibus conuentibus conſpicuis Pythicam orationem ex ara pronuntiauit.* ſic

1 *De arte gymnaſtica.* 2 *in agoniſtic.* 3 *de quatuor artibus popularibus.* 4 *archæol. græc. lib. II. 22. ſqq.* 5 *de inclareſcendi modis apud græcos veteres* §. 14 *ſqq.* 6 *de c[illegible] na p.* 487. *opp.* 7 *de vitis ſophiſtarum lib. I. n.* 9. §. 2.

quoque vox hæc vſurpata eſt de celebritate nundinarum, cuius ſignificationis exemplum nobis ſuppeditat CICERO:[1] *res agebatur in circo Flaminio: & erat in eo ipſo loco illo die nundinarum* πανήγυρις. quæ & deprehenditur apud DIONYSIVM *Halicarnaſſeum* & GREGORIVM NAZIANZENVM. necnon adhibetur de aliis celebrioribus conuentibus, ad ſacra quippe celebranda Eleuſinia, Panathenæa, item ſpectacula & conuiuia, quæ publice a regibus principibusue exhibentur, πανηγύρεις vocantur ab ATHENAEO, HERODIANO, XENOPHONTE, vide HENRICVM STEPHANVM[2] & CAELIVM RHODIGINVM,[3] quæ omnia comprehendit IVLIVS POLLVX.[4] vox enim πανήγυρις oritur ab ἄγυρις, quod nomen ſignificans multitudinem collectam & congregatam factum eſt ab ἀγορὰ æolice o in υ mutato. erat quippe apud græcos conſuetudo, multis verbis, quibus vniuerſitatem rei cuiusdam volebant indicare, nomen πᾶν addere, vti nota ſunt nomina παμβασιλεὺς, πανδεχὲς, παμπόνηρος, πανέλληνες, & apud Athenienſes celebrata ſunt παναθήναια. ab hoc nomine alia verba ſunt deriuata, πανηγυρικὸς, hinc apud PLVTARCHVM πανηγυρικὴ θέα, πανηγυρικὸς κόσμος, πανηγυρικὰ πράγματα & apud ISOCRATEM πανηγυρικὸς ὄχλος, item πανηγυρίζω id eſt πανήγυριν ἄγω, necnon πανηγυρισμὸς, πανηγυριστὴς, de quibus auctores lexicorum græcorum conſuli poſſunt. HESYCHIVS[5] dicit: πανήγυρις, ἔπαινος, ἑορτὴ, θέατρον, & de prouerbio: κακῶν

1 *Lib. I. epiſt. 14. ad Atticum.* 2 *appendic. theſ. græcæ linguæ p. 1583.* 3 *lection. antiquarum lib. XXIX. c. 12.* 4 *onomaſtic. lib. I. cap. I. n. 30. p. 10.* 5 *lexic. p. 725.*

πανή-

πανήγυρις, *malorum panegyris* differit ERASMVS.[1]

§. III. Occaſione igitur huiusmodi conuentuum ſolemnium & publicorum adpellatio, qua orationes dicuntur *panegyricæ*, orta eſt, ita vt dicamus *orationem panegyricam*, etiam ſubſtantiue, ſuppreſſo λόγου vel ſermonis vocabulo, *panegyricum*: CICERO:[2] *Iſocrates fecit panegyricum*; & QVINCTILIANVS:[3] *panegyricum Iſocratis decem annis dicunt eſſe elaboratum.* etenim veteres oratores, quum in græcia inſtituerent panegyres ſeu conuentus ſolemniores, ac multitudo eſſet congregata, diligenter dicebant, vimque ſuam ac copiam eloquentiæ oſtentare, ſummo annitebantur ſtudio. quamobrem ISOCRATES[4] Athenas laudibus ad cælum vsque tollit, easque non ſolum propter congreſſus ſalutis publicæ cauſſa inſtitutos commendat, ſed ob certamina quoque oratoria, quando ſcribit: ἔτι δ᾽ ἀγῶνας ἰδεῖν, καὶ μὴ μόνον τάχους καὶ ῥώμης, ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ γνώμης, καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἁπάντων, καὶ τούτων ἆθλα μέγιστα, *præterea non tantum celeritatis & roboris, ſed & eloquentiæ & mentis ac operum ceterorum omnium certamina, & horum præmia maxima hic cernuntur*: adde DIONYSIVM Halicarnaſſeum.[5] ex recentioribus autem IVLIVS CAESAR SCALIGER[6] hac de re teſtatur: *veteres græcos tenuit conſuetudo, certis vt celebritatibus vnum in locum vniuerſi conuenirent, vt eorum animi vel præceptionibus ſapientum, vel for-*

1 *Adag. p.* 378. 2 *de oratore cap.* 11. 3 *lib.* X. *cap.* 4. *inſtit. orat.* 4 *panegyr. p.* 96. *opp.* 5 περὶ τῶν πανηγυρικῶν *p.* 33. *t.* 11. *opp.* 6 *poetic lib.* III. *cap.* 108. *p.* 367.

tium æmulatione componerentur atque colerentur, vel ludorum festiuitatibus laxarentur. namque tum poetæ, tum oratores, tum aretologi, tum historici suas recitabant lucubrationes. sic apostolus PAVLLVS, vt exemplum ex scripturis diuinis petamus, dicebat ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας,[1] in foro quippe, quod erat in Ceramico & ἁπλῶς adpellabatur ΑΓΟΡΑ, vt PAVSANIAS[2] commemorat DEMOSTHENIS statuam in Ceramico positam eamque ἐν τῇ ΑΓΟΡΑΙ esse confirmat. ac quamuis forum in Eretria etiam tantum diceretur ΑΓΟΡΑ, prout PAVSANIAS[3] *misericordiæ aram*, eo loco conspicuam ἐν τῇ ΑΓΟΡΑΙ tradit; constat tamen,[4] quod ætate imperatoris Augusti ex Ceramico translata fuerit ΑΓΟΡΑ in Eretriam, vbi illo tempore magnus fuit concursus ementium, vendentium, atque aliorum hominum, qui negotia huius generis tractabant: confer GOTTFRIED OLEARIVM.[5]

§. IIII. Orationes panegyricæ vi primæ originis, qua hæc adpellatio nata est, illæ erant, quæ in celebriori conuentu ac concione hominum recitabantur, siue argumentum laudis, siue suasionis, siue adcusationis & defensionis complecterentur, vide HERMOGENEM.[6] sic GORGIAS *Leontinus* recitauit orationem olympicam de *concordia*, adeoque de argumento ad suasionem spectante, auctore PHILOSTRATO:[7] ὁ δὲ ὀλυμπικὸς λόγος ὑπὲρ τοῦ

1 *Actor. XVII. v. 17.* 2 *Attic. cap. 8.* 3 *Attic. cap. 17.* 4 *STRABO lib. X. p. 447.* 5 *de rebus gestis Pauli in vrbe Atheniensium §. 9.* 6 περὶ ἰδιῶν *lib. II.* 7 *de vitis sophistarum lib. I. n. 9. §. 1.*

μεγίστου

μεγίςῳ αὐτῷ ἐπολιτεύθη. ςασιάζουσαν γὰρ τὴν Ἑλλάδα ὁρῶν, ὁμονοίας ξύμβουλος αὐτοῖς ἐγένετο, *olympica vero oratio de re maxima multa ciuili prudentia ipsi elaborata fuit. dissidentes quippe græcos conspicatus concordiam ipsis suasit.* sic ANTIPHON Sophili rhetoris filius, Atheniensis, pago Rhamnusius sermonem quoque ὑπὲρ τῆς ὁμονοίας, de *concordia* elaborauit, quem PHILOSTRATVS [1] σοφιςικώτερον fuisse pronuntiat, cuiusue etiam auctor etymologici magni [2] mentionem facit. pari ratione ARISTIDES edisseruit περὶ ὁμονοίας ad ciuitates Asiæ Pergamum, Smyrnam Ephesumque, vt colerent concordiam, nec de primatu inter se contendendo mutuum sibi afferrent exitium exemplo Athenarum & Lacedæmonis, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ex quibus ANTIPHONTIS atque ARISTIDIS exemplis patet, quod sermo GORGIAE de *concordia* neutiquam ad genera orationum, quæ argumenta laudis continent, pertineat; attamen PHILOSTRATVS illum refert ad sermones panegyricos. quin etiam LYSIAS Atheniensis scripsit panegyricum in Dionysium Siciliæ tyrannum, quem suadet interfici, & ISOCRATES panegyrico suo græcorum animos aduersus barbaros summa excitauit opera: hinc *suasionem* vocat CICERO [4] & SYRIANVS in HERMOGENEM [5] obseruat, illum constare duplici genere cum ad laudem, tum ad suasionem pertinente. equidem DIONYSIVS *Halicarnasseus* [6] iudicat, princeps ISO-

1 *Cit. loc. lib. I. n. 15. §. 4.* 2 *voce* θειαδέςατος.
3 *bibl. græc. lib. IV. cap. 30. p. 385.* 4 *de oratore cap. 11.*
5 *pag. 18.* 6 *Isocrat.*

CRATI fuiſſe propoſitum, Athenienſes magnificis ornare laudibus, quas & illum per ſpeciem ſuaſionis, vt græci contra barbaras gentes ſuſciperent expeditionem, dixiſſe. & GERH. IO. VOSSIVS dicit:[1] *nam Iſocratis panegyrica, quæ exſtat, hortatur græcos ad ſuſcipiendam expeditionem aduerſus barbaros. verum nullo negotio eximus hunc ictum, ſi Halicarnaſſenſem audimus, qui ſuaſionem negat eſſe primarium Iſocratis finem. nam ait, eum per ſpeciem ſuaſionis laudes perſequi Athenienſium.*

§. V. Diſputatur quoque, num ſermo PLINII Neruæ Traiano Auguſto dictus *panegyrici* nomen tueri poſſit, necne? ſunt, qui exiſtimant, quod hæc oratio potius dicenda videatur gratiarum actio, cum quod PLINIVS ipſe[2] dicat: *ſed parendum eſt ſenatus conſulto, quo ex vtilitate publica placuit, vt conſulis voce, ſub titulo gratiarum agendarum, boni principes, quæ facerent, recognoſcerent; mali, quæ facere deberent*; tum etiam, quod AVSONII ad Gratianum principem pro accepto conſulis munere oratio inſcripta ſit non panegyricus, ſed gratiarum actio. quo nomine dicit GERH. IO. VOSSIVS:[3] *at Plinius plane abuſus panegyrici nomine: quippe quo orationem ſuam titulo redderet auguſtiorem, eam πανηγυρικὴν inſcripſit, qua ſolum, conuocatis patribus Traiano pro conſulatu gratias agit.* ſed vero BERNEGGERVS nomen hoc Plinii ſermoni vindicat ex materia, loco, dicendi genere, quanquam non negat, aliquid ſatyricum eſſe admixtum, dum

1 *Inſtitut. orat. lib. I. cap. 5. p.* 44.
2 *panegyr. cap.* 4.
3 *inſtit. orat. lib. I. cap. 5. pag.* 44.

ita

ita optimum laudat principem, vt alios perstringat acriter, qui antecesserunt. saltem antiquæ nouæque editiones hanc vocem præ se ferunt, quæ siue ipsi orationi vindicetur, siue minus, vnum idemque esse censemus. etenim orationes, vt ex superioribus constat, dici possunt *panegyricæ*, quamuis princeps argumentum non laude absoluatur, si modo in conuentu quodam celebriori siue per multitudinem, siue per auctoritatem ac splendorem auditorum recitentur. sic dixit PLINIVS in senatu amplissimo virorum ordine, breuius quidem, quem sermonem postea plenius elaborauit, antequam ederet, vt ex quadam ipsius epistola [1] cognoscimus. nec solum orationes a voce *πανήγυρις* dictæ sunt *panegyricæ*; sed & *panegyres*, vti CLAVDIANVS panegyrin Serenæ reginæ coniugi Stiliconis consecratam scripsit. eadem ratione apud romanos auctores vox *concio* significat & cœtum conuocatum, item quamlibet temere confluentem turbam; & orationem, quæ habetur ad cœtum, immo locum ipsum, de quo dicitur sermo, vt ex A. GELLIO [2] patet.

§. VI. Atqui hæc est origo orationum panegyricarum, quarum argumenta in primis ad rationem conuentuum solemnium erant composita, ac plerumque continebant varia laudum genera. etenim talis orator auspicium sermonis faciebat a laude Dei, siue præsidis in panegyri, qua exposita, effuse prædicabat vrbem illam, vbi celebrabatur conuentus, ac post hac disserebat de certamine ac præmiis, quæ victoribus erant proposita, ita vt vbique fere

1 *Lib. III. epist. 18.* 2 *noct. Attic. lib. XVIII. cap. 7.*

secta-

ſectaretur laudationes, qua de re videas DIONYSIVM *Halicarnaſſeum.* [1] attamen & alia argumenta orationis lumine illuſtranda ſibi elegerunt, non per rationem conuentuum ſiue ludorum aliarumque rerum ſolemnium occaſionem; ſed celebritatem & ſplendidam populorum concionem excitati, ita vt de quacumque re, quæ ſe ipſis offerebat, dicerent. ſed poſt hac quum eiusmodi orationum conſuetudo exoleuerit, factum eſt, vt quæcumque in laudem ſplendidiſſimarum perſonarum præcipue fierent, dictæ ſint panegyricæ, quæ eſt cauſſa quoque, cur tales ſermones a magiſtris artis oratoriæ, qui tria cauſſarum genera conſtituunt, referantur ad demonſtratiuum, quibus oratores laudationem ſibi habeant propoſitam. hæc eſt veluti altera claſſis orationum panegyricarum, de quibus ea, qua fieri poteſt, breuitate dicamus, rationem habentes oratorum cum græcorum, tum romanorum.

§. VII. In græcia præcipue fuerunt ſophiſtæ, qui ſermonibus ad laudem compoſitis multam dederunt operam, quorum rationem ſi cognoſcere velimus penitus, obſeruare decet, quod orationes panegyricæ, de quibus iam diſſeramus, ad laudem quidem ſpectent; ſed ideo non quilibet ſermo, qui continet laudationem, in numero panegyricorum debeat haberi. quapropter non ab re erit, diuerſa laudationum genera, in quibus ſophiſtæ verſati ſunt, commemorare, iisque expoſitis, ipſarum orationum panegyricarum rationem habere. tres inprimis ſpecies fuiſſe laudationum, ex antiquis monimentis cognoſcimus, quoniam

1 Περὶ τῶν πανηγυρικῶν.

niam prædicabant aut deos & heroas; aut claros viros; aut illustres ciuitates. primum laudabant Deos & heroas, Iouem, Herculem, Mineruam, Bacchum, Aesculapium & alios, cuius rei exemplum exhibemus ARISTIDEM. hic enim scripsit orationem in *Iouem*, quum ex magna tempestate esset seruatus; in *Mineruam*, quæ ex precibus & hymno composita est; in *Neptunum* dictam in Isthmiis Neptuno sacris, qua Corinthum laudat & adpellat græciæ ἀγορὰν καὶ κοινὴν πανήγυριν, in *Bacchum*, quem prædicare a Baccho in somnis iussus fuerat, in *Herculem*, *Aesculapium*, cuius beneficia sibi exhibita effert: vide IO. ALBERTVM FABRICIVM. [1] in hisce exercitationibus studebant tantum ostentationi, nec multum habebant dignitatis apud boni rectique cultores: hinc QVINCTILIANVS [2] dicit: *neque inficias eo, esse quasdam ex hoc genere materias ad solam compositas ostentationem, vt laudes deorum virorumque, quas prima tempora tulerunt.* PLVTARCHVS [3] autem tradit, quod sophista quidam quum laudare voluerit Herculem, responsionem acceperit: τίς γὰρ αὐτὸν ψέγει; *quis enim eum vituperat?* confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [4] porro extollebant magnos homines, reges, principes, duces eorumque pronuntiabant laudes, quas modo in conspectu ipsorum dixerunt, modo orationes litteris consignatas ad eos transmiserunt, quod a se factum esse, THEMISTIVS [5] testatur. plerique ita laudarunt principes, vt vitio adula-

1 *Bibl. græc. lib. IV. c. 30. §. 5. p. 377.* 2 *lib. III. cap. 9.*
3 *Laconicis apophthegm.* 4 *theat. rhetor. lib. III. cap. 7.*
5 *orat. XIII.*

tionis

tionis se contaminauerint ac tantum gratiam plaususque sint sectati: LACTANTIVS:[1] *accesserunt etiam poëtae, & compositis ad voluptatem carminibus in caelum vsque sustulerunt. sicut faciunt, qui apud reges etiam malos panegyricis mendacibus adulantur. quod malum a graecis ortum est, quorum leuitas instructa dicendi facultate, incredibile est, quantas mendaciorum nebulas excitauerit.* hinc PESCENNIVS *Niger*, qui de summa rerum cum SEVERO *Pertinace* dimicauit, apud AELIVM SPARTIANVM[2] illi dixit, qui panegyricum sibi dedicare constituerat: *scribe*, inquit, *laudes Marii vel Hannibalis vel alicuius ducis optimi vita functi, & dic quid ille fecerit, vt eum nos imitemur.* quae vox ALEXANDRO *Mammaeae* filio ita placuit, vt teste LAMPRIDIO[3] *oratorum & poëtarum panegyricos sibi dictos audire exemplo Nigri Pescennii stultum dixerit*: confer CHRISTOPHORVM CELLARIVM.[4]

§. VIII. Neque vero solum viuos, sed etiam mortuos orationibus funebribus ad laudem compositis ornarunt. sic GORGIAS recitavit orationem ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων πεσοῦσιν, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι δημοσίᾳ ξὺν ἐπαίνοις ἔθαψαν, *de his, qui bello ceciderant, quos Athenienses publice cum laudibus sepultura honorauerant*, auctore PHILOSTRATO.[5] apud PLATONEM est MENEZENOΣ, ἢ ἐπιτάφιος, vbi exhibetur oratio in defunctos pro patria in variis proeliis Athenienses veluti scripta ab ASPASIA *Mi-*

1 *Instit. diuin. lib. I. cap. 15.* 2 *vita Pescenn. cap. XI.*
3 *vita Alexandri cap. XXXV.* 4 *program. n. XXXIII. p. 231.*
5 *de vitis sophistarum lib. I, n. 9. §. 2.*

lesia;

lesia;[1] dicta a PERICLE, quam CICERO[2] respicit, quum de PLATONIS dicendi genere iudicat, quod secutus sit *non solum in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, vbi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est, Athenis laudari in concione eos, qui sint in prœliis interfecti: quæ sic probata est, vt eam quotannis, vt scis, eo die recitare necesse sit.* extant adhuc POLEMONIS duo contrarii ἐπιτάφιοι λόγοι parentum nomine dicti in *Cynægirum* & *Callimachum* Athenienses, qui in pugna Marathonia pro patria aduersus Medos fortiter pugnantes obierant, vbi Cynægiri pater suum filium Callimacho, pater Callimachi filium Cynægiro præfert, quas declamationes binas græce edidit HENRICVS STEPHANVS. talem quoque sermonem debemus ISOCRATI in laudem EVAGORAE regis Cypriorum[3] interemti a Thrasydæo eunucho olymp. CI, 3. item DEMOSTHENI in eos, qui in Chæronea clade forti animo pro patria pugnantes obiissent, cuius orationis habitæ olympiad. CX, 3. meminit PLVTARCHVS, quamuis hanc quæ exstat, DIONYSIVS, LIBANIVS, PHOTIVS abiudicent DEMOSTHENI. necnon ARISTIDES laudationem dixit funebrem in Eteoneum, nobilem Cyzicenum discipulum in flore ætatis defunctum; & LONGINVS[4] de HYPERIDE scribit: τὸν ἐπιτάφιον ἐπιδεικτικῶς, ὡς

1 *Vide PLVTARCHVM Pericle p. 165. 169. ATHENAEVM XIII. p. 569. LVCIANVM, HARPOCRATIONEM, SVIDAM & alios.* 2 *de oratore cap. 44.*
3 *vide MEVRSIVM Cypr. lib. II. cap. 12.* 4 *περὶ ὕψους sect. XXXI.*

ὐκ οἶδ᾽ εἴτις ἄλλος, διέθετο, *funebrem orationem cum tanta compoſuit oſtentatione, vt, an quispiam alius talem concinnare potuerit, neſciam.* qui HYPERIDES magnam eloquentiæ habebat exiſtimationem, ita vt DIO *Chryſoſtomus* [1] inter omnes oratores præ DEMOSTHENE & LYSIA legendos commendet viro ciuilis facundiæ ſtudioſo HYPERIDEM & AESCHINEM.

§. VIIII. Num a græcis, an romanis origo ſermonum funebrium ſit petenda? de eo diſputant hiſtoriarum auctores. DIONYSIVS *Halicarnaſſeus* [2] commemorat orationem in funere Bruti habitam a Valerio, & quamuis haud affirmet, tum ne, an a regibus romanis talis mos fuerit inſtitutus; hæc tamen paullo poſt addit: *ſero Athenienſes funerum legibus laudationem addiderunt; ſiue id in iis primum fecere qui ad Artemiſium, ad Salaminem & ad Platæas pro patria pugnantes occubuerunt; ſiue in iis, qui Marathonico prælio periere. & vt demus, morem hunc cœpiſſe a Marathonenſi pugna, hæc quoque ſedecim annis funere Bruti eſt poſterior*; cuius verba de induſtria latine tantum attulimus. quæ quum ita ſe habeant, romanis omnino hæc inuenta conſuetudo orationes funebres recitandi, vindicanda eſt; at vero alii græcorum gloriam hac in re tueri contendunt. etenim muniunt ſeſe teſtimonio quodam ANAXIMENIS qui auctore PLVTARCHO [3] tradat, quod Solon huius ritus apud Athenienſes ſit auctor, qui quum floruerit ſub Tarquinio Priſco; Valerius Poplicola autem depulſis regibus, colligunt exinde, quod ro-

1 *Diſſertat. XVIII. ſiue epiſtola* περὶ λόγου ἀσκήσεως.
2 *antiquit. rom. lib. V, p. 291. t. I. opp.* 3 *in Poplic.*

mani

mani hanc consuetudinem græcis posteriores acceperint. nec sententiæ huic deesset dignitas, si partim testimonium ANAXIMENIS probam præ se ferret fidem; partim exploratum esset, quod nemo ante Poplicolam in gente romanorum orationem dixerit funebrem. id ex veterum monimentis & supra adductis exemplis cognoscimus, quod græci præcipue viros militia & fortitudine claros his honoribus adfecerint, vti dicit DIONYSIVS *Halicarnasseus*:[1] *Athenienses iis tantum, qui in bellis periissent, funebres laudationes instituisse videntur*; & SOCRATES apud PLATONEM:[2] *videtur apud plurimas gentes præclarum esse, in bello occumbere. etenim, qui sic e vita migrat, funere ac sepulcro magnificentissimo honoratur, & siue pauper quis ita decedat, laudatione non caret; siue etiam vilis quispiam & ignauus a sapientissimis viris laudatur.*[3] attamen interdum præter hanc ordinariam consuetudinem & alii hoc supremo honoris genere fuerunt ornati, cuius rei exemplum habemus in ZENONE, de quo legimus apud DIOGENEM LAERTIVM:[4] τύχῃ τῇ ἀγαθῇ δεδόχθαι τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Ζήνωνα Μνασέου Κιτιέα, καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ κατὰ τὸν νόμον, ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης. οἰκοδομῆσαι δὲ αὐτῷ καὶ τάφον ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ δημοσίᾳ, *bona fortuna visum est plebi, laudare Zenonem Mnasei filium Cittieum & aurea corona rite ac legitime ornare propter singularem eius virtutem & temperantiam. prætereaque construere illi*

1 *Cit. loc.* 2 *in Menexeno p.* 521. 3 *conf.* THVCYDIDEM *lib.* II. *p.* 123. *seqq.* 4 *lib.* VII. *segm.* 11.

ſepulturam in Ceramico publice. ad huiusmodi laudandi munus ſæpe eligebantur viri eloquentiſſimi, quibus inerat ſumma dicendi copia, vt merita defunctorum pronuntiarent ore grauiſſimo. hinc apud PLATONEM SOCRATES & MENEXENVS hoc inter ſe inſtituerant colloquium, quod latine tantum huc transferamus: Socr. *e foro venis, Menexene? an vnde?* Men. *e foro, Socrates, & a ſenatu.* Socr. *quid tu ad ſenatum?* Men. *id circo ad conſilium profectus ſum, quoniam audiueram, deligendum eſſe aliquem, qui laudibus defunctos ornet. nam, vt ſcis, inferias facturi ſunt.* Socr. *audiui equidem; ſed quem potiſſimum elegerunt?* Men. *nullum: nam in craſtinum diſtulerunt; arbitror autem Archinum vel Dionem electum iri.* atqui tales orationes dicebantur in conuentu nobiliſſimo, ſiquidem in huiusmodi funerum ac laudationum celebritate inſignis auditorum copia confluebat, qui aures ac mentes ſermonibus, quos oratores recitabant, admouerunt. LVCIANVS [1] adhuc ritus huius teſtimonium dicit: *καίτοι καὶ ἀγῶνας ἔνιοι διέθεσαν, καὶ λόγυς ἐπιταφίυς εἶπον ἐπὶ τῶν μνημάτων, ὥσπερ συναγορεύοντες, ἢ μαρτυρῦντες παρὰ τοῖς κάτω δικαςαῖς τῷ νεκρῷ, ſunt vero, qui ludos quoque inſtituerunt ac funebres orationes ad ſepulcrum habuerunt, tanquam patrocinantes ac teſtimonium mortuo perhibentes apud iudices infernos:* confer. IO. PHILIPPVM PFEIFFERVM. [2]

§. X. Tandem ſophiſtæ atque oratores in

1 *De luctu p. 307. t. II. opp.* 2 *antiquitat. græcis lib. IV. cap. 57. p. 760.*

amplis-

amplissimas ciuitatum nobilium effundebantur laudes, cuiusmodi sermones ARISTIDES plures dixit. etenim laudauit vrbem & imperium *romanum* oratione disertissima, & quum romanorum imperium contulerit cum persico & græco, ostendit illo nihil vnquam par fuisse, nihil secundum. ad hæc prædicauit *Smyrnam* & subito quoque recitauit orationem in laudem *Cyzici* vrbis in dedicatione magnifici templi Cyziceni iussus per somnium ab Aesculapio. alii pleniore ore laudarunt *Athenas*, vnde artes eloquentiæ, litteras, leges, doctrinas, religionem in omnes terras distributas esse putabant; item *Rhodum*, vbi musæ colebantur diligenter, etiam eloquentiæ studia, quæ AESCHINES quum Rhodum exilii locum deligeret, intulit, atque artis oratoriæ aperuit ludum; *Neapolim*, quæ præter bonas litteras certamina quoque, quibus iuuenes bello nati exercebantur, instituit, & *Massiliam* sedem studiorum aliasque ciuitates. sed tamen de nulla re tam cupide disseruerunt sophistæ, quam de Marathone, Salamine, Platæis, vti CICERO [1] dicit: *hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris.* etenim hæc argumenta, quæ Atheniensium laudes ac merita bellica continebant, ipsis erant grata atque accepta, quæ sophistæ explicanda eo maiori cura eligebant, quo vehementiori gloriæ ac plausus studio tenebantur. atqui *Marathon* victoria Atheniensium, Miltiade duce locus erat illustris: POMPONIVS: [2] *Marâthon magnarum multarumque*

[1] *De offic. lib. I. cap. 18.* [2] *lib. II. cap. 3.*

virtutum testis iam inde a Theseo Persica maxime clade pernotus, de qua pugna etiam differunt CORNELIVS NEPOS, IVSTINVS, PLVTARCHVS, PAVSANIAS, confer CHRISTOPHORVM CELLARIVM. [1] in pugnæ ac victoriæ huius memoriam multa Athenienses moliti sunt opera, si quidem in illo campo posuerunt insigne monimentum & tropæa, ædificarunt templum structura magnificum atque elegans; indixerunt celebritatem perpetuam & solemnem, etiam hominum eloquentium declamationes instituerunt. *Salamis* autem clarior facta Themistoclis victoria & Persarum clade: POMPONIVS MELA: [2] *in Atthide Helene nota stupro Helenæ & Salamis excidio classis Persicæ notior*: CICERO: [3] *citetur Salamis clarissimæ testis victoriæ*, item: [4] *ante Salaminem ipsam Neptunus obruet, quam Salaminii tropæi memoriam.* sic etiam apud *Platæas* fuit nobilissimum prœlium, vt adeo haud mirum sit, quod sophistæ, qui singulari arte atque incredibili studio in aliorum affectus sese insinuare elaborabant, eloquentiam suam ad talia argumenta contulerint: confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [5]

§. XI. Sic varia laudationum genera, quibus veteres sophistæ sese addixerunt, commemorauimus, quibus traditis, muneris nostri est, vt ad orationes panegyricas nos conuertamus. supra iam obseruauimus, quod non quæuis laudatio, quam protulerint sophistæ, ad ora-

1 *Not. orb. ant. lib. II. cap. 13. p. 1159.* 2 *lib. II. cap. 7.*
3 *lib. 1. de officiis c. 21.* 4 *quæst. Tusc. lib. I. cap. 46.*
5 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 8.*

tiones

tiones panegyricas debeat referri, id quod partim ex harum indole ab antiquis artis oratoriæ doctoribus tradita; partim ex ipſa laudationum, quas conſectati ſunt, conditione aperte cognoſcimus. namque ex veterum rhetorum præceptis colligere poſſumus, duobus præcipue momentis abſolui panegyricum ſermonem, argumentorum quippe ſplendore, quæ magnificas atque illuſtres perſonas reſpiciant, ac artis oratoriæ decenti grauitate, elegantia ac pulcritudine. ſed vero haud vbique in ſophiſtis, quum laudauerint, deprehendimus vtrumque. primum prædicarunt perſonas ac res non adeo illuſtres, id quod in primis in celebritatibus funerum accidit, prout orationes veterum græcorum LYSIAE, DEMOSTHENIS, GORGIAE, PERICLIS, ASPASIAE in memoriam fortium virorum dictæ a priſcis eloquentiæ magiſtris DIONYSIO *Halicarnaſſeo* [1] & THEONE [2] ab ἐγκωμίοις ſiue panegyricis diſtinguuntur. quanquam rem hanc ita enarrat MENANDER rhetor, græce apud ALDVM cum aliis græcis rhetoribus editus, [3] vt exiſtimet, ſermones funebres diu poſt mortem eorum, quorum memoriæ ſunt conſecrati, habitos non poſſe dici ἐγκώμια ſiue panegyricos: recitatos autem non diu ab illorum obitu adpellandos eſſe ἐγκώμια, ſed tale diſcrimen ſuo carere fundamento videtur. ad hæc ſæpius dixerunt eiusmodi laudes, quamuis ſermones ad artis leges minus compoſuerint, id quod etiam de romanis teſtatur CICERO: [4] *noſtræ*

1 Περὶ τῶν πανηγυρικῶν. 2 *progymnaſm.*
3 περὶ ἐπιταφίων. *p.* 631. 4 *de oratore lib. II. c.* 84.

laudationes, quibus in foro vtimur aut testimonii breuitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem concionem, quae ad orationis laudem minime adcommodata est. paullo ante autem dixerat: *ipsi enim graeci magis legendi; & delectationis aut hominis alicuius ornandi, quam vtilitatis huius forensis caussa, laudationes scriptitauerunt: quorum sunt libri, quibus Themistocles, Aristides, Agesilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander aliique laudantur*; & alio loco [1] de GORGIA: *quod idem fecisse Gorgiam quum singularum rerum laudes vituperationesque conscripsisset: quod iudicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere*: quae iterum nostram sententiam confirmare videntur. nam quamuis commemorati sermones Gorgiae, qui non tam in personis, quam rebus laudandis ac vituperandis versabantur; etiam illi fere graecorum libri, qui ex CICERONIS testimonio laudationes clarorum virorum continebant, ad posteritatem haud propagati sint; satis tamen ex CICERONIS verbis colligere possumus, quod haud fuerint orationes ex illo genere, de quo disserunt rhetores, ἐπιδεικτικῷ, nec ad artis regulas compositae. quo nomine simile est vero, veteres auctores hisce libris laudes regum aut ducum apud Graecos vel Macedonas more historicorum commemorasse, qualis hodie exstat XENOPHONTIS *Agesilaus* & de *Cyri* non tam institutione, quam perpetua laudatione: confer EZECHIELEM SPANHEMIVM. [2]

1 *Bruto cap.* 12. 2 *obseru. ad Iuliani orationem I. p.* 6. *seqq.*

§. XII.

§. XII. Quid multa? ſophiſtæ ſæpius res leviſſimas prædicarunt, etiam malas ac perniciosas ad laudem ſibi propoſuerunt. ſic DIO Pruſæus laude ornauit pſittacum, POLYCRATES mures; LVCIANVS muſcam; SYNESIVS calvitiem; CLITARCHVS ſcripſit laudes teredinis, quæ exiguum eſt animal api ſimile; PHAVORINVS febris, Elienſis adoleſcens podagræ, vt de aliis taceamus. nec defuerunt æuo recentiori, qui eloquentiam ſuam in huiusmodi argumentis leuioribus conſumſerunt, vt præter alios BIRCHAIMERVS, CARDANVS, PONTANVS laudibus proſequuti ſunt podagram; IO. PASSERATIVS cæcitatem, HEGENDORPHINVS, TVRNERVS ebrietatem, HEINSIVS aſinum, confer CASPAR. DORNAVIVM,[1] LVDOVICVM CRESOLLIVM,[2] IACOBVM PROVST,[3] GEORG. NICOL. KRIEGK,[4] ZACHAR. GOEZIVM.[5] quum igitur ſophiſtæ de hiſce rebus declamauerint exercendi ingenii cauſſa, vel potius copiæ, qua pollerent, oſtentandæ; quis ſibi perſuadeat, tales orationes locum inter panegyricas iure vindicare ſibi poſſe? iam antiqua ætate ingenui eloquentiæ germanæ æſtimatores a tali inſtituto abhorruerunt atque hanc oratoriæ artis deprauationem ægro tulerunt animo, recteque obſeruarunt, princeps ſophiſtis fuiſſe propoſitum, vt oſtentarent ingenia, plauſusque captarent populares. LACTANTIVS[6] dicit: *quid dicam de iis, neſcio qui, quum ſemel aber-*

1 *Amphitheatr. ſapientia Socratico iocoſer.* 2 *theatr. rhetor. lib. III. c. 9.* 3 *ad rhetor. ad Herenn. l. I. c. 6.* 4 *de ſophiſtarum eloquentia §. 64. p. 88.* 5 *diſſert. de numis p. 33. ſeqq.* 6 *lib. III. cap. 24. inſtit. diuin.*

rauerint, constanter in stultitia perseuerant, & vanis vana defendunt; nisi quod eos interdum puto aut ioci caussa philosophari; aut prudentes & scios mendacia defendenda suscipere, quasi vt ingenia sua in malis rebus exerceant vel ostentent.

§. XIII. Quæ sententia nostra, quod haud quæuis veterum sophistarum laudatio tueri possit nomen orationum panegyricarum, in duplicem quæstionem inquirendi, nobis offert occasionem. altera est: quis auctor sermonum vere panegyricorum, quorum indolem veteres rhetores explanarunt, haberi debeat? cuius rei primas laudes attribuimus ISOCRATI. hic enim culturæ eloquentiæ multam dedit operam, *cuius domus cunctæ græciæ quasi ludus quidam patuit atque officina dicendi: magnus orator & perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio est postea consequutus*, vt CICERO [1] dicit: opposuit sese magno studio fraudibus ac fallaciis sophistarum, aduersus quos dixit etiam orationem, qua istos inter alia hoc nomine reprehendit, quod promitterent, se tradituros rationem tractandarum litium forensium, quum longe plura sint, [2] in quibus orator maiori dignitate possit versari. quod autem speciatim attinet ad orationes panegyricas, scribit anonymus HERMOGENIS enarrator: [3] *καὶ οἱ παλαιοὶ ῥήτορες τὸ παράπαν οὐκ ἐχρῶντο αὐτῷ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν κέχρηνται.* ΠΡΩ-

1 *Bruto cap.* 8. 2 *conf.* MVRETVM *var. lect. lib.* III. *cap.* 11. 3 *p.* 413.

ΤΟΣ

ΤΟΣ Ἰσοκράτης νεώτερον ἔγραψεν ἐγκώμιον, & *prisci quidem oratores plane eo*, panegyrico quippe, *non sunt vsi ad eum modum, quo nunc vtuntur*: PRIMVS *Isocrates recentius scripsit encomium.*

§. XIIII. Altera quæstio est: quænam sophistarum declamationes ex diuersis laudationum generibus, quæ a nobis commemorata sunt, ad panegyricos sermones debeant referri? heic iterum obseruare decet, quod haud disseramus de iis orationibus panegyricis, quarum vsus fuit in ludis & aliis celebritatibus græciæ, quæue a conuentibus solemnibus ita sunt adpellatæ; sed eas intelligamus, quæ contineant laudes principum aut aliarum illustrium personarum. quales sermones recitandi multiplex est occasio, siue illi, quorum honori consecrati sunt, in viuentium cœtu adhuc versentur, siue e vita excesserint, adeo vt orationum funebrium nonnullæ possint esse panegyricæ. etenim quamuis orator principi cuidam gratuletur modo ratione solemniori de suscepto imperio, de rebus feliciter gestis, quarum præcipuæ sunt victoriæ & triumphi; modo ratione minus solemni propter natalium nuptiarumque celebritatem; pleniori tamen ore laudes ipsius prædicare adeoque sermonem panegyricum dicere potest, id quod etiam ex DIONYSIO *Halicarnasseo* patet. ex quibus colligimus, quod laudationes deorum dearumque, quas susceperunt sophistæ, nullum locum in hisce orationibus panegyricis habere possint, præcipue quum prima ætate sermones panegyrici in ludis & cele-

Iii 5 brita-

britatibus græciæ in honorem deorum dearumque recitarentur. nec orationes funebres in memoriam pro patriæ salute defunctorum promiscue hanc adpellationem tueantur, nisi constet, quod sermo partim ad artis oratoriæ leges fuerit compositus; partim laudes principis cuiusdam personæ explanauerit. & quod ad laudationes amplissimarum ciuitatum adtinet, istas e sede panegyricarum orationum penitus eiicere, durius forsan videri posset, præcipue quum nihil impediat, quo minus sermo panegyricus præter personas etiam in rebus magnificis versetur.

§. XV. Hisce antea positis, haud alienum erit a proposito dissertationis argumento, præcipuos oratores, quorum sermones panegyrici adhuc conseruati sunt, commemorare. primus est ISOCRATES Theodori filius, Atheniensis, natus olympiad. LXXXVI. 1. archonte Lysimacho, qui audiuit PRODICVM *Ceum*, PROTAGORAM, GORGIAM *Leontinum* & alios, ac tantam eloquentiæ laudem consecutus, vt sua ætate princeps hominum eloquentium haberetur. inter orationes ipsius, quarum LX. ferebantur ætate PLVTARCHI; CAECILIVS vero XXVIII. & DIONYSIVS Halicarnasseus XXV. pro genuinis habebant, exstant nonnulli *λόγοι ἐγκωμιαστικοὶ*, quo pertinent Ευαγόρας, siue oratio funebris in laudem Euagoræ regis Cypriorum, cuius iam mentionem fecimus; item Ελένης *ἐγκώμιον*, de quo sermone ita iudicat VOSSIVS:[1]

1 *Instit. orator. lib. I. cap. 5. p. 51.*

ita

ita Isocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα, *quam* ἔργα. *nam quod argumentum natura sua sterile foret, magnam orationis partem consumit in reprehensione sophistarum, laudatione Thesei, excusatione Paridis ac laude pulcritudinis*; item Βούσιρις, siue laus *Busiridis* crudelissimi Aegyptiorum tyranni, ab Hercule interemti, quod argumentum omnino erat παράδοξον, prout etiam VIRGILIVS [1] dixit Busiridem illaudatum; porro ISOCRATES oratione, quæ inscribitur παναθηναϊκός, extollit Athenienses eorumque beneficia in græcos præ Lacedæmoniis prædicat. hunc sequitur AELIVS ARISTIDES, Eudæmonis filius Adrianensis, quiue sub Hadriano & Antonino Pio floruit, & quoties diceret, insigni cum plausu semper est auditus, cuius orationes iam supra enarrauimus, quas in honorem ciuitatum recitauit; heic autem inprimis mentionem habemus sermonis εἰς βασιλέα, quo laudatione M. Antonini imperatoris fungitur, eiusque pietatem, iustitiam, æquitatem, temperantiam, fortitudinem, prudentiam ac felicitatem celebrat. tertius est IVLIANVS, Iulii Constantii & Basilines filius, qui primum formatus ad cultum christianum; posthac autem annos viginti natus, quum Maximum Ephesium, philosophum & Libanium sophistam Nicomediæ audiuisset, ab isto desciuit. inter scripta ipsius & orationes exstat primum ἐγκώμιον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον, in Constantii imperatoris laudem, qui sermo ex

1 *Georg. III. v. 5.*

oratio-

orationum genere, quæ βασιλικοὶ λόγοι a græcis rhetoribus adpellantur, prout de iis MENANDER rhetor [1] ait: ὁ βασιλικὸς λόγος ἐγκώμιον ἐςὶ βασιλέως, qui etiam [2] meminit scripti a CALLINICO sophista sub Antonino Pio μεγάλυ βασιλικῦ. hic autem CALLINICVS Syrus, vel vt alii habent, ex Arabia petræa oriundus docuit Athenis Galieno imperante, inter cuius scripta commemorat SVIDAS περὶ τῆς Ρωμαίων ἀνανεώσεως καὶ ἄλλα τινὰ ἐγκώμια καὶ λόγυς. porro IVLIANVS dixit περὶ τῶν αὐτοκράτορος πράξεων ἢ περὶ βασιλείας, de eiusdem Constantii imperatoris rebus gestis siue de regno, quam vtramque orationem circa annum seruatoris nostri CCCLVIII. compositam respicit IVLIANVS ipse [3] & ZOSIMVS; [4] sic & scripsit Ευσεβίας τῆς βασιλίδος ἐγκώμιον, encomium imperatricis Eusebiæ, Constantii coniugis, cui plurimum debuit IVLIANVS. quartus est LIBANIVS natus Antiochiæ, qui plurima scripsit, & cum in demonstratiuo, tum deliberatiuo genere orationes varias composuit, etiam fictas declamationes & controuersias. huc pertinent βασιλικὸς, panegyricus in Constantium & Constantem, quo & laudat Constantinum magnum; item προσφωνητικὸς, adlocutio panegyrica ad Iulianum, cui hanc iucundam fuisse, ipse indicat LIBANIVS: [5] καὶ εἶπον παρακληθεὶς ὐκ ἐνοχλήσας. ὁ δὲ ἐτέρπετο βεβαιῶν μοι τὸ προοίμιον. ἔφην γὰρ αὐτὸν ἐν προοιμίῳ πάντα τ' αμὰ καλὰ νομίζειν ὑπὸ τῦ

1 *Ab initio capitis* περὶ ἐπιδεικτικῶν *p.* 612. 2 *p.* 613.
3 *epist. XLI.* 4 *lib. III. cap.* 8. 5 *epist. VIII. ad Celsum p.* 22. *edit. Wolfii.*

ἐρῦν·

ἱερᾶν· καὶ οὕτως ἐξέβη, *perſuaſus autem habui orationem, nec moleſtus fui: ipſe vero delectatus ſermone proœmium meum confirmabat. in hoc enim dixeram, eum omnia mea putare eximia ex mei amore; atque ita quidem euenit:* nec non εἰς Ἰουλιανὸν, panegyricus dictus Iuliano imperatori conſuli, in quem & dixit orationem funebrem panegyricam. tandem etiam commemoramus THEMISTIVM, qui non ſolum philoſophiæ, ſed & eloquentiæ meritis clariſſimus fuit, ac dictus εὐφραδής, atque ob panegyricum ſermonem imperatori Conſtantio ſacrum donatus eſt ſtatua ærea. inter ipſius orationes, quas nitide atque optimo ſtudio edidit IO. HARDVINVS, varii ſunt panegyrici laudibus imperatorum conſecrati, quos cum aliis ſtudioſiſſime atque erudite recenſet IO. ALBERTVS FABRICIVS. [1]

§. XVI. Breuiter commemorauimus oratores, quorum ſermones panegyrici adhuc exſtant, qui quum etiam adpellati ſint ἐγκώμια, non ab re erit, de voce hac quædam diſſerere. de origine nominis huius variæ ſunt ſententiæ. alii ex priſcis grammaticis & rhetoribus tradunt, ortum id eſſe, quum laudes ἐν κώμαις, in vicis dicerentur, vel vt exiſtimat græcus & anonymus APHTHONII enarrator διὰ τὸ τηνικαῦτα τὴν Ἑλλάδα κατὰ ΚΩΜΑΣ οἰκεῖσθαι, *quod tum* VICATIM *græcia habitaretur,* quod etiam adprobat HESYCHIVS: ἐγκώμιον, ἔνδημον· κῶμαι γὰρ τὰ τοῦ δήμου συστήματα, *encomium, populare. κῶμαι enim ſunt populi cætus.*

1 *Bibl. græc. lib. V. cap. 18. §. 3. p. 7. ſeqq.*

tus. alii vero putant ἐγκώμια dici ἀπὸ τῶ ἐν τοῖς ΚΩΜΟΙΣ καὶ συμποσίοις ᾄδεσθαι, *quod ea in commeßationibus & epulis canerentur*, vide THEONEM [1] & EZECHIELEM SPANHEMIVM. [2] qua ſententiarum diuerſitate omnino ſimile eſt vero, quod prima ΕΓΚΩΜΙΩΝ origo a variis laudationum generibus in epularum celebritate recitatis ſit deducenda, id quod non ſolum ex PINDARO & PLATONE patet; ſed & CICERO [3] dicit: *atque vtinam exſtarent illa carmina, quæ multis ſeculis ante ſuam ætatem in epulis eſſe cantata a ſingulis conuiuis de clarorum virorum laudibus, in originibus ſcriptum reliquit Cato.* præter hæc diſputatur, quomodo differant ἔπαινος & ἐγκώμιον. ARISTOTELES [4] adfirmat, ἔπαινον eſſe virtutum, ἐγκώμιον factorum; μακαρισμὸν καὶ εὐδαιμονισμὸν ſignificare quemdam propter virtutem prædicare felicem, de quo diſcrimine etiam differunt THEO, APHTHONIVS ac in primis MENANDER rhetor, & inter alia tradunt, quod ἐγκώμιον ſit viuentium, non mortuorum, quod autem refutat ISOCRATIS ἐγκώμιον dictum Euagoræ vita functo; aut vnius ſingularis virtutis, vt iuſtitiæ in Ariſtide, aut rerum geſtarum ſolum, non autem virtutum illius, de quo agitur, laudatio, vt de aliis momentis taceamus. de cetero recte obſervat IVLIVS CAESAR SCALIGER: [5] *omnis ἐγκωμιάζων ἐπαινεῖ, non autem e conuerſo.* ac

1 *Progymnaſm. p. 75.* 2 *not. ad orat I. Iuliani p. 5. ſeqq.*
3 *Brut. cap. XVIIII.* 4 *rhetoricor. lib. I. cap. 9.*
4 *poetic. lib. III. cap. 109.*

ſane

ſane ἔπαινος *videtur* ἐγκωμίου *pars:* confer GERH. IO. VOSSIVM.[1]

§. XVII. Hactenus de oratoribus græcis, qui conſcripſerunt ac dixerunt orationes panegyricas, quarum rationem & ſtructuram, item dicendi genus, quod ſunt ſequuti, ſi inſpicere velimus, conſultum eſt, hac de re conſulere priſcos rhetores, qui præcepta artis oratoriæ litteris conſignarunt, de quibus legantur DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[2] IO. ALBERTVS FABRICIVS.[3] inprimis tali deſiderio ſatis facere poteſt ALDI MANVTII collectio rhetorum,[4] qua præter APHTHONII, HERMOGENIS, ARISTOTELIS, SOPATRI, CYRI, ALEXANDRI & aliorum ſcripta rhetorica continentur DIONYSII *Halicarnaſſei* τέχνη περὶ τῶν πανηγυρικῶν & MENANDRI rhetoris περὶ γενεθλίων & διαίρεσις τῶν ἐπιδεικτικῶν, ſiue de diuiſione cauſſarum in genere demonſtratiuo, quamuis obſeruet HENRICVS VALESIVS,[5] quod altera pars huius libri rhetori ALEXANDRO ſit vindicanda; in editione Aldina autem ex duobus operibus MENANDRI & ALEXANDRI vnus liber perperam fuerit conflatus. diſſertationis enim modus haud permittit, hæc etiam explanare atque exponere, præcipue quum princeps nobis ſit propoſitum, orationum panegyricarum originem declarare, & ea, qua fieri potuit breuitate, illarum exempla ad-

1 *Inſtitution. orat. lib. I. cap. 5. p. 45.* 2 *polyhiſt. litterar. lib. VI. cap. I.* 3 *bibl. græc. lib. IV. cap. 31.* 4 *Venetiis 1508. fol.* 5 *ad Euſebium p. 28.*

tingere.

tingere. de cetero ex iis, quæ diſputauimus, facile fata huiusmodi ſermonum in græcia cognoſcere poſſumus, etiam obſeruare varias illorum ætates, quum modo proſperiori, modo duriori fortuna vterentur pro ipſis variis eloquentiæ fatis. equidem monet ſcriptor antiquus argumenti in ARISTIDIS panathenaicum, tres oratorum græcorum veterum φορὰς, ſiue prouentus potiſſimum enituiſſe, quorum primo PERICLES, THEMISTOCLES, ALCIBIADES & alii floruerunt eloquentia; nihil autem litteris tradiderunt: ſecundo eminent decem illi celeberrimi, ANTIPHON, ANDOCIDES, LYSIAS, ISOCRATES, ISAEVS, LYCVRGVS, DEMOSTHENES, AESCHINES, HYPERIDES & DINARCHVS: tertio in Aſia, nec minus Athenis clariſſimi ſophiſtæ extiterunt, quorum memoriam celebrauit PHILOSTRATVS. ſed vero tam accurate claſſes orationum panegyricarum ponere & ipſarum fata pro diuerſis temporibus diſtincte explanare, res eſſet omnino ardua & difficilis, præcipue quoniam plurium monimenta oratoria ad poſteritatem haud propagata fuerunt.

§. XVIII. Nunc ordinis ratio ac promiſſi fides iubet nos, animum quoque ad latinos auctores conuertere. romanis ſtudium eloquentiæ fuit princeps, cui omni induſtria ac vigilantia ita ſeſe conſecrarunt, vt iſtam philoſophiæ & diſciplinæ, quæ cognoſcendis legibus abſoluitur, anteferrent. multiplex eius erat vſus atque exercitatio, quum modo ſuaderent

derent aut dissuaderent, modo adcusarent aut defenderent: modo laudarent aut reprehenderent, ex quibus exercitationum generibus ista secundi ordinis fuit omnium fere nobilissima. qua propter adolescentes, vt præpararent animum ad eloquentiam forensem, adcusarunt viros, id quod fecit Lucius Crassus, qui adcusauerat eloquentissimum hominem C. Carbonem: CICERO: [1] *sed quum sint plura caussarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in re publica adolescentes & apud iudices & apud senatum dicendo laudem sunt adsecuti, maxima est admiratio in iudiciis: quorum ratio duplex est. nam & ex adcusatione & defensione constat: quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam adcusatio probata per sæpe est*: confer PAVLLVM MANVTIVM [2] & CHR. ADAMVM RVPERTVM. [3] genus demonstratiuum caussarum etiam adhibuerunt, ita vt laudauerint splendidas personas ac res; in primis autem apud illos in more positum fuit, vita defunctos funebri laudatione prosequi. quis primus viros claros post fata laudare instituerit? de eo iam superioribus quædam obseruauimus, quo nomine heic alia ritus huius momenta, ea qua decet breuitate, ex antiquis monimentis colligamus. scilicet primis temporibus viros tantum eosque illustres in concione funebri laudarunt, quo referunt fragmentum illud apud CICERONEM: [4] *honoratorum vi-*

1 *De officiis lib II. cap. 14.* 2 *de legibus romanus cap. 21.*
3 *obseruat. ad Vellei. Paterc. lib. II. cap. 43.*
4 *de legibus lib. II. cap. 24.*

rorum laudes in concione memorentur: easque etiam cantu ad tibicinem proſequatur. cui nomen neniæ. *nenia* enim generatim ſignificat quamlibet cantionem; ſpeciatim vero laudis, etiam funebrem, & rectius ſcribitur *nenia* vocali ſimplice, quam *nænia* per diphthongum, vti obſeruat THOMAS REINESIVS.[1] erat autem apud antiquos conſuetudo, vt in celebritate funerum muſicæ vſum adhiberent, eamque modo tibia, modo tuba, modo alius inſtrumenti ope exercerent, cuius rei in antiquitatum hiſtoriis multa exſtant veſtigia: vide ALEXANDRVM ab ALEXANDRO[2] & CASPAR. BARTHOLINVM.[3] poſthac vt eodem honore mulieres etiam adficerentur, a ſenatu decretum fuit, quoniam ſingulare liberalitatis ediderunt documentum atque aurum, quo vrbs a gallis capta liberari poſſet, adtulerunt, auctore LIVIO:[4] quamquam PLVTARCHVS[5] aliam cauſſam commemorat; in ipſa autem re a LIVIO haud diſcrepat. ab initio mulieres ætate grauiores ſunt laudatæ; ſed quum prædicandi cupiditas ceperit incrementa, iuniores quoque matronas laudatione funebri ornauerunt, qualis ſupremus honor habitus eſt Iulii Cæſaris filiæ, Cn. Pompeii vxori;[6] Octauiæ ſorori Augusti;[7] Liviæ Auguſtæ[8] & aliis. quod ad infantes, pueros atque adoleſcentes adtinet, il-

1 *Variar. lection. lib. I. cap. 20. p. 80.* 2 *lib. III. cap. 7. dier. genial.* 3 *de tibiis veterum lib. II. cap. 14. 15.* 4 *lib. V.* 5 *tom. I. p. 133.* 6 *DIO CASSIVS lib. XXXVIIII.* 7 *ibidem lib. XIIII.* 8 *SVETONIVS vita Caligulæ c. 10. TACITVS annal. lib. V. cap. 10.*

lorum

lorum funera dicebantur *acerba*, siue *immatura*, atque omissis ceremoniis subtrahebantur oculis, qua de re testatur TACITVS: [1] *festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id a maioribus institutum referens: subtrahere oculis acerba funera neque laudationibus aut pompa detinere.*

§. XVIIII. Laudationes funebres habebantur pro rostris, vbi duplex erat cathedra, alia superior, quam nemo, nisi ex publica permissione ascendere poterat; alia vero inferior. hinc dicit LIVIVS: [2] *Fabium deduci de rostris Papirius in partem inferiorem iussit. secutus pater, bene agis, inquit, quum eo nos deduci iussisti, vnde & priuati vocem mittere possemus.* hæc honorum officia præstabant propinqui suis propinquis, vt liberi parentibus: HIERONYMVS: [3] *moris quondam fuit, vt super cadauera parentum defunctorum in concione pro rostris laudes liberi dicerent, & instar lugubrium carminum ad fletus & gemitus audientium pectora concitarent.* sic Q. Metellus *in supremis laudibus L. Metelli patris sui* locutus est, teste PLINIO: [4] Tiberius nouem natus annos defunctum patrem pro rostris laudauit; [5] Augustus adolescens prædicauit auiam Iuliam defunctam pro concione, [6] vt de aliis exemplis taceamus. neque vero tantum propinqui munere hoc laudandi fungebantur, sed & amici, qui hæc officia amicis

1 *Ann. lib. XIII. cap.* 17. 2 *lib. VIII. cap.* 33. 3 *epitaph. Nepotian.* 4 *lib. VII. cap.* 43. 5 SVETON. *Ner. cap.* 6. 6 *id. Aug. c.* 7.

& maxime viris illuſtribus, quorum memoriam haberent ſanctam, exhibebant. quin etiam interdum grauiſſimi atque eloquentiſſimi viri defunctos laudarunt, vt tradit PLINIVS [1] de Virgino Rufo: *huius viri exſequiæ magnum ornamentum principi, magnum ſeculo, magnum etiam foro & roſtris attulerunt; laudatus eſt a Conſule Cornelio Tacito: nam hinc ſupremus felicitati eius cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus.* de funere autem Paulli romani conſulis SILIVS *Italicus*: [2]

iamque Annibal vnus
ſat decoris laudator erat.

ad hæc ſæpe numero ſenatus conſultum munus hoc impoſuit magiſtratibus, in primis quum quis pro patriæ ſalute in bello defunctus fuerit laudandus, id quod fatetur QVINCTILIANVS: [3] *genus quod laude conſtat, videtur Ariſtoteles atque eum ſecutus Theophraſtus a parte negotiali, hoc eſt pragmaticis remouiſſe. ſed mos romanus etiam negotiis hoc munus inſeruit. nam & funebres laudationes frequenter pendent ex publico aliquo officio atque ex ſenatus conſulto magiſtratibus ſæpe mandantur*: confer IO. KIRCHMANNVM, [4] IACOBVM GVTHERIVM, [5] FERRARIVM, [6] CAROLVM SAMVEL. SENFFIVM. [7] ſed tamen vt de laudationibus funebribus veterum græcorum obſeruauimus,

1 *Lib. II. ep. 1.* 2 *lib. X. v. 570.* 3 *lib. III. cap. 9. inſtitut. orator.* 4 *de funer. roman. lib. II. cap. 18.* 5 *de iure manium lib. I. cap. 25.* 6 *de concion. veterum.* 7 *diſſertationibus de concionibus funebr. veterum.*

quod

quod non promiſcue in orationibus panegyricis debeant numerari; ita quoque de laudibus, quas romani in defunctorum memoriam dixerunt, ſentimus. huiusmodi enim laudationes minus ſemper præ ſe habebant ornamentum artemque oratoriam, quod vel ex hoc colligere poſſumus, quoniam iuuenes, quibus tanta facundia aut eloquentiæ virtus haud inerat, mortuos in ipſorum funeribus prædicarunt. quid multa? CICERO ſententiam noſtram ſatis confirmat, cuius verba iterum commemorare haud inconſultum eſſe ducimus: *noſtræ laudationes, quibus in foro vtimur, aut teſtimonii breuitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime adcommodata eſt.* [1] quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, facile cauſſam deprehendere poſſumus, cur antiqua oratorum monimenta non multas contineant orationes panegyricas. plerique enim, vt iam obſeruauimus, verſabantur in cauſſis forenſibus, quum defenderent aut adcuſarent alios, id quod ſatis ex ſermonibus CICERONIS pro Milone, Roſcio Amerino, Archia poëta; contra Verrem, Catilinam patet.

§. XX. Ceterum quædam orationes panegyricæ ex antiqua ætate adhuc conſeruatæ ſunt, quas breuiter recenſere inſtituamus. principem locum tenet PLINII *panegyricus* Traiano dictus in frequenti ſenatu anno ipſius imperii tertio V. C. DCCCLIII. ſeruatoris noſtri C. ætatis XXXVIIII. erat quippe PLI-

1 *De oratore lib. II. cap. 84.*

NIVS orator clarissimus, vt nemo facile illi præferatur, prout vndeuicesimo anno in foro dicere cœpit [1] & per omnem ætatem caussas egit tam apud centumuiros, [2] quam in senatu nobiliores, quas hisce verbis [3] collegit in summam: *adfui Bæticis contra Bæbium Massam. quæsitum est, an danda esset inquisitio: data est. adfui rursus, iisdem querentibus de Cæcilio Classico. quæsitum est, an prouinciales vt socios ministrosque proconsulis plecti oporteret; pœnas luerunt. accusaui Marium Priscum; qui lege repetundarum damnatus, vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. tuitus sum Iulium Bassum; dixi proxime pro Vareno.* hic excellens orator elegantissimum quoque dixit panegyricum, qui commode in tres partes, exordium, ipsam tractationem & conclusionem diuidi potest. exordium declarat partim rationem, cur initio deos precetur, quod hæc consuetudo sit instituta a maioribus, quam a nemine sanctius obseruandam esse, quam a se dicit, quia consulem deceat religio & Traianus datus sit a diis; partim ostendit hanc laudationem susceptam esse propter senatus consultum. ipsa tractatio continet laudes vitæ Traiani cum publicæ, tum privatæ: quod ad vitam publicam adtinet, laudat PLINIVS Traianum, ac recenset ipsius præclara opera in salutem patriæ, ita vt ordinem temporis sequatur, ab adoptione faciat auspicium & in tertio consulatu desinat. altera

1 *Lib. V. ep.* 8. *n.* 8. 2 *lib. I. ep.* 18. *n.* 3. *lib. VIIII. ep.* 23. *n.* 1. 3 *lib. VI. ep.* 29. *n.* 8.

parte

parte ad vitam priuatam ſpectante prædicantur Plotina Traiani coniux, & Marciana ſoror, item Traiani in colendis amicitiis conſtantia. tandem concluſione compellat Neruam & Traianum patrem, quibus de filii virtutibus gratulatur, item ſenatores, a quibus dicendi munus ſibi impoſitum erat, ac Traianum imperatorem, cui gratias agit, nec non cuſtodes imperii Deos, præcipue capitolinum Iouem, quem orat pro æternitate imperii & principis, atque iterum ſenatores, quibus pollicetur obſequium. hic PLINII panegyricus vna cum ipſius epiſtolis editus eſt cura CATANEI, IANI GRVTERI, BOXHORNII, A. C. ROTHII, TH. HEARNE, CHRISTOPHORI CELLARII; ſeorſim vero ſtudio IVSTI LIPSII, GEORG. CASP. KIRCHMAYERI, DOM. BAVDII, TAN. FABRI, IACOBI de la BAVNE in vſum ſereniſſimi Delphini, & GODOFREDI LVDOVICI, confer I. A. FABRICIVM.[1]

§. XXI. Ex ſeculo a Diocletiano ad Theodoſium ſuperſtites duodecim illi panegyrici veteres, quorum indicem exhibere & varias obſeruationes addere inſtituamus:

I. eſt panegyricus CLAVDII MAMERTINI ſenioris Maximiano Herculeo dictus, qua oratione celebrauit natalem vrbis Romæ in Treuerorum ciuitate, præſente Maximiano.

II. eiusdem MAMERTINI genethliacus eidem Maximiano conſecratus in natali die, non imperii, ſed vitæ Maximiani, vt diſerte[2]

1 Bibl. latin. lib. II. cap. 22. §. 4. & ſuppl. p. 220.
2 cap. XVIIII. §. 2.

prodit: *solæ cum nascentibus pariter oriuntur pietas atque felicitas*; item *quod nascentes vos ad opem generis humani bona sidera & amica viderunt*; ex quibus cognoscitur, non posse panegyricum hunc de natalibus imperii intelligi. vocat natalem *geminum* seu geminos natales,[1] vtriusque quippe principis Diocletiani & Maximiani, non quod eodem die ambo augusti nati fuissent, sed quod fratres censebantur, & vnius natalis etiam ab altero, non secus ac si vtriusque proprius esset, celebrabatur, vt dicit CHRISTOPHORVS CELLARIVS.[2] dixit hanc orationem a. Chr. CCXCII. non diu post Maximiani quinquennalia, vti ipse dicit:[3] sermonem *tuis quinquennalibus præparaueram*; quinquennalia autem, decennalia, vicennalia ab annis imperii sui imperatores augusti vocabant ludos & festos dies votorum solutione nouorumque nuncupatione celebrandos. orator hic ab adulatione haud vacuus est, nec potest excusari, Maximianum Herculeum principem malis moribus, etiam Diocletianum supra modum mortalitatis extollens, siquidem dicit:[4] vos *diis esse genitos & numinibus quidem vestris.* numina quippe, quæ heic intelligit, sunt Iuppiter & Hercules, ex quorum stirpe se progenitos prædicabant, vnde pro sua vanitate Diocletianus *Iouii*, Maximianus *Herculei* sibi cognomen adsumserunt, quod etiam ex priori panegyrico[5] patet, & in nummo apud EZECHIELEM SPANHE-

1 *Cap. I. n. 1. cap. 2.* 2 *argumento huius orationis p. 25.* 3 *cap. I. n. 1.* 4 *c. 2. n. 4.* 5 *cap. I. n. 4. cap. II. n. 3. cap. VII. n. 5.*

MIVM

MIVM de eisdem imperatoribus: IOVI & HERCVLI AVGG.

III. EVMENII pro restaurandis scholis ad praesidem galliae sub Constantio Caesare nondum augusto. EVMENIVS hic rhetor fuit Augustoduni in gallia, non vero Cliuiopoli ad Rhenum, vide IO. BRAVNIVM [1] & IO. ALBERTVM FABRICIVM; [2] quam vrbem Augustodunum TACITVS [3] praedicat inque praecipuis ornamentis numerat *nobilissimam galliarum sobolem studiis ibi operatam*: confer CHRISTOPHORVM CELLARIVM. [4] ex Augustodunensi rhetore EVMENIVS constitutus est magister sacrae memoriae in aula Constantii caesaris, cuius munus erat, adnotationes omnes dictare atque emittere & precibus respondere, vide GVTHERIVM: [5] quo honore se functum esse, ipse fatetur, quando scribit: [6] *nunc quod in secundum locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico & cum laude sacrae largitionis fieri possit, ostendam. salarium me liberalissimi principes ex huius reipublicae viribus in sexcenis millibus nummum accipere iusserunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & postea praemia contulerunt, sed vt tercena illa sestertia, quae sacrae memoriae magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* sed rursus ad scholam eodem honore & duplicato salario, quo in aula frui consueuerat, reuocatus hac oratione a perfectissimo prouinciae Lugdunen-

1 *De vestitu sacerdotum Hebraeor. lib. II. cap. 3.* 2 *suppl. bibl. lat. p. 222.* 3 *lib. III. ann. c. 43.* 4 *dissertat. acad. p. 368.* 5 *de officio domus Aug. III. 3.* 6 *cap. XI.*

ſis præſide petit, vt commendet principibus Mænianam ſcholam inſtaurandam. Bagaudæ enim, ZOSIMO [1] Βακαῦδαι, ruſtici galliæ propter iniquitatem præfectorum turbas ſeditionemque fecerant, vt SALVIANVS [2] tradit; EVTROPIVS [3] *factionem* vocat, quæ *Bagaudarum nomen ſibi impoſuerit*; quo tumultu etiam ſchola Mæniana vaſtata fuit. quæ inſtauratio vt feliciorem haberet ſucceſſum, ſumtus ipſe pollicitus eſt ex abundantia ſalarii ſui conferre, quamquam pater ſobolis numeroſæ.

IIII. eiusdem EVMENII Conſtantio Cæſari dictus recepta Britannia A. C. CCXCVI. quo gratulatur Conſtantio Cæſari de vindicata, eiectis Francis, Batauia & maxime de Britannia, oppreſſis Carauſio & Allecto tyrannis adſerta in libertatem, cuius rei hiſtoriam habet EVTROPIVS. [4] quod autem EVMENIVS auctor ſit huius ſermonis, patet ex ipſius principio, quo dicit ſe verſari *in quotidiana illa inſtituendæ iuuentutis exercitatione*: & paullo poſt: *ſed quum ex vetere illo curriculo me aut inter adyta palatii veſtri alta quædam ſermonis arcani ratio demouerit.*

§. V. eſt epithalamius incerti auctoris Maximiano & Conſtantino in huius & Fauſtæ nuptiis dictus A. C. CCCVIII. & vt adparet, in Treuerorum vrbe, nuptiarum loco. Maximianus bis ſocer fuit & Conſtantii per Theodoram priuignam & Conſtantini per filiam Fauſtam, qui Conſtantinus eodem tempore AVGVSTI nomen adſumſit, antea CAESARIS

1 *Lib. VI. cap.* 2. 2 *de gubern. V.* 3 *lib. IX. c.* 13.
4 *lib. VIIII. cap.* 13. 14.

conten-

contentus dignitate. cæsarum enim potestas fuit minor, quam augustorum, etiam insignia & ornamenta minora: inprimis abstinebant cæsares diademate, ac quamuis vterentur purpura, sine auro tamen, siquidem ab augustis prudenter sunt constituti, vt tum gerendis rebus, tum maxime successioni prospiceretur.

VI. EVMENII Constantino augusto dictus A. C. CCCVIIII. qui Augustodunensis rhetor filio Constantino, adolescenti imperatori, antequam Augustodunum venisset, in Treueris ipso vrbis huius natali die hanc orationem habuit. ita enim [1] dicit: *hic video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur.* priori parte huius sermonis laudat patrem Constantini Constantium; altera vero ipsumConstantinum imperatorem,quem precatur, vt vrbem Augustodunum inuisat: [2] *dii immortales*, inquit, *quando illum dabitis diem, quo præsentissimus hic deus, omni pace composita, illos quoque Apollinis lucos & sacras sedes & anhela fontium ora circumeat?* etiam commendat liberos suos quinque imperatori, præcipue illum *iam summa fisci patrocinia tractantem.* [3]

VII. EVMENII gratiarum actio Constantino augusto Flauiensium nomine dicta Treueris A. C. CCCXI. quia ipsis magnam census partem remiserat; Flauienses autem sunt Augustodunenses. namque Augustodunum princeps Aeduorum ciuitas, quæ vel accepit vel adsumsit nomen Flauiæ in memoriam acceptorum a Constantino beneficiorum, cuius prin-

1 *Cap. XXII.* 2 *c. XXII.* 3 *cap. XXIII.*

cipis

cipis nomen hoc fuit gentile, & omnium, qui ex familia eius post ipsum imperarunt.

VIII. incerti auctoris Constantino Augusto consecratus sermo, & habitus in vrbe Treuerorum, quum Constantinus Maxentio victo in Gallias & ad Rhenum reuertisset anno Chr. CCCXIII.

VIIII. panegyricus NAZARII Constantino Augusto dictus CCCXXI. quo de bello aduersus Maxentium & Constantini clemente victoria Romæque liberatione differit facunde; laudatur autem hic insignis rhetor ab AVSONIO,[1] cuius etiam mentionem facit HIERONYMVS[2] item filiæ ipsius *Eunoniæ*, virginis christianæ & eloquentiæ laude celebris: adde TILLEMONTIVM.[3]

X. MAMERTINI pro consulatu gratiarum actio Iuliano augusto: qui Mamertinus diuersus est ab illo, cuius supra duas orationes ad Maximianum Herculeum commemorauimus, quoniam septuaginta anni intercedunt. ille enim Mamertinus recitauerat suos sermones A. C. CCXCII. huius autem panegyricus dictus est Romæ calend. ianuar. A. C. CCCLXII. quo primum Mamertinus Iuliani victorias laudat, eiusdemque virtutes singulares; deinde ipsi gratias agit, consulis atque aliis honoribus ab eodem ornatus, ac iterum amorem, quo fouebat bonas litteras, etiam modestiam, clementiam, humanitatem prædicat.

XI. MAGNI AVSONII pro consulatu gratiarum actio Gratiano augusto facra & dicta A. C. CCCLXXIX. quum Ausonius Burdiga-

1 *Commendat. Professor. Burdigalens. XIV. v. 9.* 2 *in chron.*
3 *histor. imperator. t. IIII. p. 385.*

lensis

lensis rhetor & poëta a Gratiano, cuius præceptor fuit, magnis honoribus adfectus est, post quæsturam præfecturamque prætorii etiam consul prior in castris ad Sirmium declaratus. vt igitur animum beneficiorum memorem declararet, hoc sermone Gratiano egit gratias, atque ipsius virtutes domesticas maxime laudibus ornauit.

XII. LATINI PACATI DREPANII Theodosio augusto dictus A. C. CCCXCI. Romæ spectante senatu, quum imperator interfecto Aquileiæ Maximo triumphans in vrbem revertisset, quo DREPANIVS Theodosio victoriam de hoc tyranno gratulatur, ipsius virtutes & priuatas & publicas imperii prædicans, vide FABRICIVM.[1]

§. XXII. Alii alium horum panegyricorum ordinem sequuntur, etiam addunt PLINII panegyricum, haud subiuncta gratiarum actione AVSONII. HENRICVS STEPHANVS adiunxit quoque panegyricos CLAVDIANI versibus scriptos, quorum heic nullam habemus rationem; in aliis autem editionibus deprehenditur adhuc panegyricus ENNODII Italiæ regi Theodorico dictus circa A.C. DVII. vel DVIII. qui etiam occurrit tum inter ENNODII opera a IACOBO SIRMONDO illustrata, tum in quibusdam CASSIODORI editionibus. hi panegyrici veteres in lucem prodierunt cura B. RHENANI, LIVINEII, IANI GRVTERI, IACOBI DELA BAVNE, AVGVSTI BVCHNERI, CHRISTOPHORI CELLARII, nec sine elegantioris eiusque latinæ litteraturæ emolumento. nam quamuis

[1] *Supplem. bibl. latin. p.* 224.

ætas,

ætas, qua ingenia horum oratorum nituerunt, inclinaret ad barbariem & latinus ſermo per barbaros homines magis magisque corrumperetur; tempore tamen illo, quo cæleſtis doctrina liberius erat propaganda, etiam latinitas magis reſtituta & exculta fuit, non ſolum a profanæ ſuperſtitionis hominibus, in quibus hoſce rhetores merito numeramus; verum etiam ab ipſis chriſtianis ARNOBIO *Afro* & FIRMIANO LACTANTIO. quapropter hos panegyricos vſui ſcholarum & cultoribus eloquentiæ omnino commendamus, qui pro ratione illius temporis latinitate elegantes ſunt, & adhuc ſuppeditant modum atque indolem laudandi cum varia & recondita eruditione, etiam arcanæ hiſtoriæ momenta continent inſignia. extremo diſſertationis huius id fortaſſe vocari poteſt in diſceptationem: num quæuis oratio, quam commemorauimus, iure ac merito nomen *panegyrici* tueri poſſit, nec ne? præcipue quum pateat ex ſuperioribus, quod nonnulli adpellationem hanc ipſi ſermoni PLINII abiudicent. princeps diſceptationis momentum in eo poſitum eſt: qua ſententia vox panegyricus ſit ſumenda, quæ ſi tantum laudationem principum ac maxime illuſtrium perſonarum aut rerum deberet complecti; cuiusmodi ſignificatio ſatis etiam eſt confirmata, neceſſe omnino eſſet, varias orationes horum rhetorum e numero panegyricorum eiicere. ſed vero hæ inſcriptiones auctoritatem multam præ ſe habent ac facile per rationem ætatis ſe poſſunt tueri.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM.

A.

ABELARDI
dialectica 584
ABRAHAMI
logica 480. 488
ACADEMIA
Athenienſis 169
ADAMVS
ipſius logica 477
libri 485
ADCLAMATIONES
veterum ſophiſtarum 134
ADSCENSVS
Pythagoræ & Platonis 214
AESCHYLI
varii recenſentur 191
AGNOMINA
veterum eruditorum 132
AGRICOLAE
dialectica 605
ALBERTI M.
dialectica 585
ALEXANDER
Aphrodiſienſis negat animæ immortalitatem 320
ipſius ſtudia logicæ 557
AMBITIO
quod ſit cauſſa atheiſmi 359
AMMONII
ſtudia logicæ 555
ANAGNOSTAE
veterum Roman. 77
ANALYSEOS
Species ex Platone 517
ANAXIMANDRI
atheiſmus 239
ANIMAE HVMANAE
origo ex ſententiis veterum philoſophorum 212
indoles ex doctrina veterum præſertim Ariſtotelis 299
ipſius immortalitas 314
ANIMA MVNDI
quid veteres philoſophi de ea tradiderint 262
ANTIOCHVS
Aſcalonita 181
ANTONINVS
philoſophus conſtituit ſalarium rhetoribus 122
ΑΠΑΘΕΙΑ
Stoicorum 331
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΑ
celebrarunt Stagiritæ 358

APOL-

APOLLONIA
fedes eloquentiæ 70
AQVA
Thaletis quid ſignificet 236
ARABICORVM
hæreticorum error 323
ARABVM
ſtudia logicæ 495. 568
ratio philoſophiæ 570
ARCHYTAE
Tarentini logica 507
ARISTIDIS
orationes panegyricæ 875
ARISTO
Chius reiiciebat logicam Stoicorum 535
ARISTOTELES
eius disſidium a Platone 356
nimia diligentia in colendis litter. 356
valet magna auctoritate apud Chriſtianos 299
apud Judæos quoque 202
accuſatur atheismi 204
Judæorum fabulæ de eo confutantur 223
qualis cognitio ipſi fuerit de Deo 247
ipſius principia phyſica examinantur 250
æternitatem mundi credidit 257
num Spinocismi errore captus fuerit? 260
num auctor ſit libri de mundo 272
quid ſenſerit de providentia Dei 277
it. de indole animæ humanæ 299
de intellectu agente 300
de immortalitate animæ 315
ipſius libri philoſophiæ moralis 325
negat certitudinem doctrinæ moralis 327
vnde deducat originem iuſtitiæ & honeſtatis 328
philoſophia moralis Ariſtotelis quo ſpectet 329
iudicia de iſta recenſentur 348
doctrina eius de ſummo bono 334
probabili ratione fuit atheus 352
ſcriptores de eius vita recenſentur 354
eius indoles animi 355
ipſius ambitio probatur 356

ARISTOTELES
adulationi est deditus 359
voluptati sese tradidit 362
num aduersus se αὐτοχειρίαν patrauerit? 362
ipsius scripta logica 521
præcepta logicæ diiudicantur 529
ARTIS
cogitandi auctor quis sit 651
ASIA
musarum doctrinis floruit 70. 185
ASIARCHARVM
veterum ratio quæ fuerit 152
ASIATICVM
dicendi genus 186
ASSYRIORVM
imperii origo 2
diuturnitas 3
reges 4
ASTAROTH
quid significet 35
vocis huius origo ib.
ATHEISMVS
quid sit 227
quotuplex sit 229
quomodo de atheismo veterum philosophorum debeamus iudicare 233
atheismus Aristotelis 197
Sabæorum 233
Chaldæorum ibid.
Socratis 234
Thaletis Milesii 236
Pythagoræ 238
Anaximandri 239
Diogenis Sinopensis 241
vocis huius vera significatio ibid.
ATHENAE
ipsarum laus 70. 168
ATHENAEVM
quid fuerit 64
ATTICVM
dicendi genus 190
AVERRHOES
negat immortalitatem animæ 321
quid præstiterit in logica 569
AVGVSTINVS
num quid præstiterit in logica? 563
AVINCENNAE
logica 569
B.
BABYLONIS
muri 12
ambitus 14
origo 44
BAELII PETRI
controuersiæ de concordia rationis & fidei 727

BELVS
num primus Aſſyriorum rex 3
varii huius nominis 45
BESTIARVM
cultus diuinus 9
alimenta hominibus præbentium exempla 38
BEVRHVSIVS
ſectator Rami 617
BIBLIOTHECAE
veterum imaginibus ornatæ 146
BOETHII
Studia logicæ 560
BONVM SVMMVM.
de eo opinio Stoicorum 333
Epicuri 334
Ariſtotelis ibid.
BVDDEI IO. FRANC.
ſcripta logicæ 682
BVRSII ADAMI
Ciceronis dialectica 467
BVSCHERVS HEIZO
ſectator Rami 617
C.
CAINI
& Abelis logica 478. 488
CAMPANELLAE
logica 660
CANONICA
Epicuri 543
CARTESIVS
quid præſtiterit in logica 642
ipſius ſectatores 649
CATHEDRA
veterum 65
CHALDAEORVM
atheiſmus 233
doctrina de dæmonibus 289
de anima 307
ΧΑΡΙΕΝΤΙΣΜΟΣ
veterum 433
CHRESTVS
ſophiſta 124
CHRYSIPPI
Stoici dialectica 534
CICERONIS
iter litterarium 164
vita 166
ſtudia philoſophiæ 172
eloquentiæ 177
præceptores, quibus Athenis vſus eſt 181
ſtudia logicæ 553
CLAVBERGII IO.
logica 649
CLEANTHIS
ſtudia in logicam 534
CLERICI IO.
ſcripta logicæ 674
COGITANDI
libertas 723
COLLINI ANTON.
controuerſiæ de libertate cogitandi 723

CON-

CONCINNITAS
orationis 188
COOPERTVS
sophisma 511
CORNVTVS
sophisma 512
CORONAE
veterum oratorum 138
poëtarum 139
CRELLIVS FORTVNAT.
genuinus Aristotelis sectator 635
CRITERIA
veritatis ex mente Epicuri 545
quid de iis tradiderint philosophi 735
CROCODILVS
sophisma Stoicorum 540
CROVSAZ I. P.
logica 689
CTESIAS
quis fuerit 26
ipsius scripta ib.
auctoritas 27
fabulae 29
CVFFELERI ABRAH. IO.
logica 694
CYNOSARGES
gymnasium 172
D.
DAEMONES
apud veteres quid fuerint 286
eorum officium ib.
varia genera daemonum ib. 289
dicuntur quoque angeli 287
DAGON
quem Deum significet 32
ΔΑΙΜΟΝΙΑ
quid significent 235
DAMASCENVS
quid praestiterit in logica 567
DECLAMATIONVM
veterum ratio 59
DECLAMATORES
quid apud veteres fuerint 113
DEFINITIO
doctrinae de ista historia 755
DEI
veterum simul mares & feminae 33
DEMOCRTI
logica 504
DEMONSTRATIO
doctrinae de ista historia 777
DERCETO
quae fuerit dea 31. sqq.
DIALECTICI
vocantur Stoici 533
DICHEARCHVS
negat immortalitatem animae 321

DICENDI GENERA
apud veteres Græcos 186
varia erant apud veteres 851
ΔΙΔΑΚΤΡΟΝ
quid fuerit 121
DILIGENTIA
veterum in colendis litterarum studiis 93
DIONYSIVS
Magnes vnde dicatur 191
DISPVTANDI
modi apud veteres 88
varii philosophorum modi 804
DIVISIO
doctrinæ de ista historia 759
DRACHMA
quid sit 125
DOVNAMVS GEORG
sectator Rami 617
DVBITATIO
doctrinæ de ista historia 798
E.
EBRAEORVM
doctrina de intellectu agente 306
studia logicæ 574
ECLECTICAE
philosophiæ origo 833
ELECTRA
sophisma 510
ELIAE
corui 39
ELOQVENTIA
comparatur natura & arte 368
eius fata apud Græcos & Romanos 105
istam colendi varii veterum modi 180
EMENDATIONES
veterum Romanorum 86
ENTELECHIA
Aristotelis quid sit 292
ΕΝΘΕΟΣ
quid significet 372
ENTHVSIASMVS
quid sit 372
quotuplex sit 375
poëtarum 377
sophistarum 381
EPICTETI
Christianismus 207
EPICVRI
doctrinæ moralis summa 331
eius doctrina de summo bono 334
eius doctrinarum conciliatio cum scripturis sacris 207
eius doctrina de prouidentia Dei 280
EVBVLIDIS
sophismata 509
EVCLIDIS
Megarensis logica 508

EVMENII
rhetoris dignitas 64. 127
orationes 889
EXCERPENDI
consuetudo apud veteres Romanos 75
F.
FALLENS
sophisma 510
FELICITAS HVMANA
vera in quo sit posita 296
FERVLARVM
vsus apud Romanos 66
FIGVRARVM
rhetoricarum vera indoles 438
FORMA
quid sit apud Aristotelicos 252
assistens & informans num sit Deus 260
FREIGIVS IO. THOM.
sectator Rami 618
FVNEBRIVM
sermonum origo 864
exempla Romanor. 881
G.
GALENVS
quid praestiterit in logica 561
GASSENDVS PETR.
eius historia logicae 461
eius merita in logicam 656
GENVS
familiarum à Diis deductum 36
GERHARDI
scripta logicae recensentur 686
GEVLINCK ARNOLDI
logica 655
GRAECAE LINGVAE
studia apud Romanos 178
GRAMMATICORVM
veterum varia genera 56
praemia 118
Le GRAND ANTON.
logica 649
GRONOVIVS IO. FR.
refutatur 346
GROSSERI SAMVEL
scripta logicae 674
GVNDLINGII N.H.
logica recensetur 690
H.
HERCVLES
praeses facundiae 117
HERMES
praeses eloquentiae 116
HERMIAE
Aristoteles scripsit paeana 362
HERODIS
Atheniensis sophistae dignitas 155
HIERONYMVS
num quid praestiterit in logica 564
HISTORIARVM
veritas vnde pendeat 23

HOBBESII THOMAE
logica 660
HOFFMANNI DAN.
controuersiæ de pretio philosophiæ 846
HORNEIVS CONRAD.
opposuit se Ramo 615
HORTI
pensiles 15

I.

IDEAE
quid de iis dixerit
Plato 736
Aristoteles 737
Stoici 738
Scholastici 739
quomodo idea sit definita a recentioribus philosophis 746
it. diuisæ 746
quid senserint de origine illarum 751
IMAGINATIO
doctrinæ de ista historia 717
IMITATIONIS
studia apud romanos 57
INDVCTIONIS
platonicæ species 761
INFINITVM
Anaximandri quid significet 239
INTELLECTVS
AGENS
quid de eo tradiderint Aristoteles 302
item Ebræi 305
Chaldæi 307
Plato & Pythagoras ib.
Stoici 311
INTELLECTVS
HVMANI
operationes 710
temperamentum 719
quomodo a philosophis fuerit diuisus 721
INTELLIGENTIAE
quid de illis dixerit
Aristoteles 264
IOBI
logica 480. 488
ISOCRATIS
orationis pretium 126
orationes panegyricæ 874
IVDAEI
num fuerint cultores logicæ 554
IVLIANI
orationes panegyricæ 875
IVSTITIAE
origo vnde a nonnullis philosophis sit deducta 318

K.

KECKERMANN.
BARTHOL.
eius histor. logicæ 460
KOCHIVS CORN.
DITERIC.
refutatur 472. sqq.

ΚΤΡΙΕΤΩΝ
sophismaStoicum 541
L.
LANGII IO. CHR.
scripta logicæ 687
LANGII IOACH.
medicina mentis recensetur 686
LEGATIONES
veterum sophistarum 148
LEIBNIZII G. G.
obseruatio de cognitione, veritate & ideis 664
LIBANII
orationes panegyricæ 876
LIBERAE CIVITATIS
ius apud veteres Græcos 155
LIBRARII
veterum 73
LIBRI
veterum romanorum 72
in Ana apud veteres 91
LINGVAE
Mercurio sacræ 105
LIPSII
nimia studia in philosophiam Stoicam 206
LOCKII IO.
libr. de intellectu hum. 667
LOGICAE
vox quid significet 454
indoles 455
historia quomodo sit scribenda 457
historiæ scriptores 459
origo falsa 472
vera 494
num sit a deo deriuanda 473
de logica angelorum 474
de logica mythica 476
Adami 477
Caini & Abelis 478
Noachi 479
Abrahami 480
Iobi ib.
Mosis 481
Salomonis 483
quid de logica patriarcharum sit sentiendum ibid.
de logica veterum Arabum 495
Pythagoræ 496
Zenonis Eleati 498
Parmenidis 501
Protagoræ 503
Democriti 504
Socratis 505
Archytæ Tarentini 507
Euclidis Megarensis 508
Eubulidis 509
Clinomachi Thurii 512
Platonis 515

Platonicorum 520
Aristotelis 521
Aristotelicorum 532 556
Stoicorum 533
Epicuri 543
veterum Romanorum 550
Galeni 561
Porphyrii 562
Augustini 563
Hieronymi 564
Io. Damasceni 567
Mich. Pselli ibid.
Georgii Pachymerii ib.
Arabum media ætate 568
Iudæorum 574
scholasticorum 581
Raymundi Lullii 598
Petri Rami 690
Philippi Melanchthonis 626
genuinorum Aristotelicorum 632
Bacon. de Verulamio 639
Renati Cartesii 642
Cartesii sectatorum 648
Petri Gassendi 656
Thomæ Hobbesii 660
Thomæ Campanellæ 660
mathematicorum 661
Io. Lockii 667
eclecticorum 673
logicæ doctrinarum fata 693
variæ adpellationes logicæ 697
quomodo definita fuerit a philosophis 701
item quomodo divisa 704
varii modi logicam tradendi 820
logica per symbola 821
per hieroglyphica 823
per exempla 825
varia existimationis logicæ fortuna 832
LVCVBRATIONES veterum 94
LVDOVICI IO. PETR. historia logicæ Turcarum 468
LVLLII RAYMVNDI dialectica 598
LVTHERVS
reiicit libros Aristotelis ethicorum 348
ipsius merita in philosophiam 834

LYCEVM

LYCEVM
Athenienfe 171
LYCIARCHARVM
ratio quæ fuerit 154
M.
MAGNIFICENTIA
Ariftotelis quid fit 346
MALEBRANCHII NIC.
logica 655
eius controuerfiæ de origine idearum 752
MALI
origo ex fententia veterum philofophorum 213
MAMERTINI
panegyrici 887
MARTINI CORNELIVS
oppofuit fe Ramo 615
MATERIA
quid fit ex mente Ariftotelis 252
ipfius æternitas 258
MATHEMATICORVM
ftudia logicæ 665
MEDIOCRITAS
virtutis Ariftotelicæ examinatur 339
MEDITATIO
ipfius vtilitas 79
veterum Romanorum 80
MELANCHTHON
eft fectator Ariftotelis 349
ipfius ftudia logicæ 626
MEMORIA
doctrinæ de ifta hiftoria 716
MENIPPI
varii recenfentur 190
MENS
humana num fit diftincta fubftantia ab anima 303
MENSAE
vox quid fignificet 159
MENTIENS
fophisma 510
METENS
fophisma Stoicum 540
METHODVS
doctrinæ de ifta hiftoria 812
MINERVAL
quid fuerit 121
MIRACVLA
num ifta frequentiora velit Deus edere 297
MITYLENE
domicilium litterarum 185
MOLO
Ciceronis Præceptor 194
MONLORIVS Io. Bapt.
fectator Ariftotel. 634
MORALIS PHILOSOPHIAE
certitudo negatur ab Ariftotele 326
ifta confirmatur 327
MOSIS
logica 481 487

MOTVS
doctrinam quomodo expoſuerit Ariſtoteles 253
MVSEI
Alexandrini hiſtoria 157

N.

NELDELIVS
genuinus Ariſtotelis ſectator 635
NIMRODVS
num primus Aſſyriorum rex 3
NIZOLII MARII
ſtudia aduerſus Ariſtotelem 607
NOACHI
logica 479

O.

OCCAMI GVIL.
dialectica 587
ORATIONIS
duplex genus 104
orationum panegyricarum hiſtoria 851
ORATOR
num differat a rhetore 110
cor. fata duriora 114
v. ſophiſt.
ORATORIAE
vis 420
ORBILIVS
ipſis ingenium 67
ORGANI
Ariſtotelis hiſtoria & pretium 525
ΟΥΤΙΣ
ſophiſma Stoicum 542
PACHYMERIVS Georg.
quid præſtiterit in logica 567
PANEGYRICVS
vocis huius origo 852
orationum panegyricarum origo 856
auctor ſermonum vere panegyricorum 872
exempla talium ſermonum græcorum 874
latinorum 880
PARMENIDIS
logica 501
PAVLLVS
Apoſtolus Hermes habitus 117
PEREGRINATIONES
litterariæ veterum 68
163
ſanitatis cauſſa inſtitutæ 162
PERGVLA
quid fuerit 65
PERSARVM
doctrina de dæmonibus 289
gens libidinoſa 21
PHAEDRVS
philoſophus Epicureus 185
PHARISAEORVM
ſophiſmata 555

PHILOPONI
studia logicæ 559
PHILOSOPHORVM
paganorum concilia-tio cum sacris scri-pturis 206
quæ philosophia ipsis fuerit 210
PISCATOR IO.
sectator Rami 619
PLATONIS
doctrinarum conci-liatio cum scriptu-ris diuinis 206. 211. 215
doctrina de proui-dentia Dei 278
de anima 308
doctrinæ moralis sum-ma 330
logicæ præcepta 515
PLAVSVS
veterum sophistarum 134
PLINII
sermo num dicendus sit panegyricus 858
ipsius argumentum 885
POETARVM
veterum præmia 129
POIRET PETRI
scripta logicæ 680
POLEMONIS
sophistæ auctoritas 160
POMPONATIVS
num negauerit im-mortalitatem ani-mæ 315
PORPHYRII
scripta logicæ 562
POSIDONII
varii recensentur 195
PRAEDICABILIVM
doctrina a nonnullis reiicitur 739
PRAEDICAMENTA
doctrinæ de illis hi-storia 740
PRAEMIA
veterum sophistarum & oratorum 118
PRAEIVDICIA
doctrinæ de illis histo-ria 749
PRINCIPIA
veritatis cognoscen-dæ 730
PROBABILITAS
doctrinæ de ista histo-ria 785
PROTAGORAE
logica 503
PROVIDENTIA DEI
vnde cognoscatur 277
quid veteres philos. de ea senserint 279
rationes, cur ista ne-getur 294
PSELLVS MICHAEL
quid præstiterit in lo-gica 567
PYTHAGORAE
logica 496
atheismus 238
doctrina de dæmoni-bus 290
de anima 308

Q.
QVINCTILIANVS
primus scholam publicam accepit 63
R.
RAMVS PETR.
eius scholæ in liberales artes 459
scripta dialecticæ 609
fata 611
aduersarii 613
sectatores 615
RATIOCINANDI
varii philosophorum modi 760
RECITATIONES
veterum Romanorum 81
REGVISII PETR. SYLV.
logica 650
REIMMANNVS IAC. FRID.
eius historia logicæ 462
RHETORIS
adpellatio quid significet 108
differentia ab oratore 110
RHODVS
domicilium litterarum 192
ROMANORVM
præceptores litterarii 53
cultura eloquentiæ quomodo sit instituta 58
scholæ 62
peregrinationes litterariæ 68
libri 72
anagnostæ 77
recitationes 81
disputationes 88
lucubrationes 94
secessus 97
tituli propter eloquentiam 130
ratio cognomina imponendi 133
studia logicæ 551
RVCELINI IO.
dialectica 584
RVDIGERI ANDR.
scripta logicæ recensentur 692
S.
SABAEORVM
atheismus 233
SADDVCAEORVM
religio in quo sit posita 323
SALOMONIS
logica 483. 489
SALARIA
veterum sophistarum & oratorum 119
SCEPTICISMVS
quid & quotuplex 844
SCHEGKIVS IACOB
opposuit se Ramo 614. 633
SCHERBIVS PHILIPP.
opposuit se Ramo 615
SCHNEIDERI I. F.
scripta logicæ 685

SCHO-

SCHOLAE
litterariæ veterum Romanorum 62
SCHOLASTICI
dicti sunt eloquentiæ præceptores 113
quid adpellatio hæc significauerit 583
SCHOLASTICORVM
philosophorum variæ ætates 582
dialectica 584
philosophiæ ratio 588
sectæ 596
SCHRAMMII IO. CONR.
eius dialectica Cabb. 466
SCOPELIANI
soph. legationes 149
fuit Asiarcha 152
SCRIPTVRARVM SACRARVM
notitia inter gentes 218
SECESSVS
litterarii veterum Romanor. 97
SEMIRAMIS
eius origo 5
educatio 8
expeditiones 17
matrimonium 9
merita 12
quomodo regnum Assyriorum tenuerit 10
num condiderit Babylonem 12
eius indoles corporis & animi 18
extrema fata 20
sepulcri monimentum 22
SENECAE
christianismus 207
SEXTVS CLODIVS
accepit præmia eloquentiæ 125
SIMILITVDO DEI
ex sententia Pythagoræ ac Platonis 211
SIMONIVS SIMON
genuinus Aristotelis sectator 634
SIMPLICII
studia logicæ 559
SOCRATIS
atheismus 234
logica 505
sophisma 511
SOPHISTARVM
adpellatio quid significet 107
eloquentia quæ fuerit 109
fata duriora 115
præmia 118
salaria 119
quis eorum primus acceperit mercedem priuatam 129
honoris tituli 130
adclamationes & plausus 134
coronæ 138
statuæ 143

SO-

SOPHISTARVM
legationes 148
magiſtratus 151
fraudes 415
arrogantia 418
orationes promtæ 422
argumenta orationum 427
elocutio 428
orationum vis in animis hominum 441
laudationes 860
SOPHISTICAE
logicæ origo 503
ſophismata Eubulidis 510
ſophismata Stoicorum 539
SORITES
ſophisma 511
SPINOZAE BEN.
logica 693
STATVAE
ſophiſtis poſitæ 143
in bibliothecis locatæ 146
STOICORVM
doctrina de ſummo bono 333
doctrinarum conciliatio cum ſcripturis diuinis 206
doctrina de prouidentia Dei 278
de anima 311
doctrinæ moralis ſumma 331
ſtudia logicæ 533
STRVVII IO. IVL.
hiſtoria logicæ Ebræorum 465
SVBLIMIS
oratio veterum Sophiſtarum 445
SYMPOSIA
veterum ſapientum 159
SYLLOGISMVS
Ariſtotelis quomodo differat a λόγῳ Stoicorum 538
doctrinæ de iſto hiſtoria 763
SYRI
cultores columbarum 8

T.

THALAEVS
ſectator Rami 621
THALETIS
Mileſii atheismus 236
doctrina de dæmonibus 290
THEMISTII
orationes panegyricæ 877
eiusd. ſtudia logicæ 559
THEOPHRASTVS
quomodo amplificaverit logicam 532
THOMASII CHRIST.
ſcripta logicæ 678
THRONVS
triplex Athenienſis ſophiſtarum 122

TIMAEVS
quod dicendi genus secutus sit 189
TITII G. G.
logica 685
TITVLI
honoris veterum sophistarum & rhetorum 130
ipsorum exempla apud veteres 133
TSCHIRNHAVSII
medicina mentis 662

V.

VALLAE LAVRENTII
dialectica 604
VATICINANDI
facultas naturalis num homini insit 728
VERITAS
quotuplex sit ex mente Epicuri 545
VERSVS
in oratione soluta 441
de VERVLAMIO FRANC. BACO
quid praestiterit in logica 639
VESPASIANVS
constituit salarium rhetoribus 120
VIOTTI BARTHOL.
libri de demonstratione 632
VICTVS PVBLICVS
veterum sophistarum 157
VIRTVS
quid sit ex mente Aristotelis 339
quod vna tantum sit virtus 342
ipsius species secundum Platonicos 343
secund. Aristot. 344
quae doctrina Aristotelis examinatur 345
VIVIS IO. LVDOVICI
studia logica 606
VOSSIVS IO. GERH.
eius historia logicae 460

W.

WEIGELII ERH.
analysis Aristotelica 662
WEISII CHRIST.
scripta logicae 673
WOLFFII CHRISTIAN.
logica 665

X.

XENOCRATES
Platonis sectator 520

Z.

ZENO
Eleat. num sit auctor logicae 498
Epicureus, Ciceronis praeceptor quis fuerit 182
Cittieius coluit logicam 533
ZOROASTRIS
oracula 233

F I N I S.

VH1
1517226

ERRATA OPERARVM.

Pag. 14. lin. 31. lege *operæ*. p. 36. lin. 23. *cubili*. p. 44. lin. 20. *origine*. p. 63. lin. 26. *Antoninus*. p. 160. lin. 14. *quo circa*. p. 247. lin. 18. *ἀθεώρητος*. p. 265. lin. 15. *quum*. ib. lin. 19. *pro*. p. 295. lin. 9. *perturbari*. p. 302. lin. 24. *adeoque*. p. 312. lin. 2. *in homine*. p. 354. lin. 11. *quod*. p. 360. lin. 31. *exprimit*. p. 386. lin. 2. *Scaligerum*. p. 410. lin. 16. *errat*. p. 450. lin. 13. *pondus*. p. 455. lin. 23. *&*. p. 461. lin. 16. *quorum*. p. 466. lin. 1. *Conradus*. p. 483. lin. 30. *artem*. p. 531. lin. 16. *diiudicandi*. p. 658. lin. 19. *distinguantur*. p. 672. lin. 15. *cognoscendam*. p. 680. lin. 25. *emergendi*. p. 693. lin. 5. *ratiocinatio*. p. 729. lin. 20. *prævidere*. p. 749. lin. 27. *sectatores*. p. 784. lin. 33. *particularis*. quæ vitiosa, me absente, in typographia posita sunt ac facili negotio possunt emendari.

116.
E
137.